Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits. Latin 9679

LATIN
9679

Titi Livij Historia in Libris Decem.

1

XVI

Suppl: 1763.

Pellibus exiguis artatur Liuius ingens
Quem mea non totum bibliotheca capit

Mart.

Suppl.t 1. 763

ACTVRVS NE SIM OPEREPRE
tium: si a primordio urbis res popli
romani perscripserim: nec satis sci
nec si sciam dicere ausim. Quippe
qui cum ueterem: tum uulgatā esse
rem uideam: dum noui semp scripto
res: aut in rebus certus aliquid alla
turos se: aut scribendi arte rudem ue
tustatem superaturos credunt. Verum
que erit: iuuabit tamen rerum gesta
rum memoriæ principis terrarum populi pro uirili parte & me
ipm consuluisse. Etsi in tanta scriptorum turba mea fama in ob
scuro sit: nobilitate ac magnitudine eorum: qui nomine offin
cit meo me consoler. Res est preterea & immensi operis: ut quę
supra septingentesimum annum repetatur: & quae ab exiguis
profecta initiis eó creuerit: ut iam magnitudine laboret sua.
Et legentium plerisque haud dubito: quin primae origines: et
proximaque originibus minus prebitura uoluptatis sint: festi
nantibus ad hæc noua: quibus iam pridem prætulerint populi uires
se ipē conficiunt. Ego contra hoc quoq: laboris præmium petam: ut me
a conspectu malorum: quae nostra tot perannos uidit aetas tantisper certe
dum prisca illa tota mente repeto auertam: omnis expers curae: quae scribē
tis animū: etsi non flectere a uero: sollicitum tn efficere possit. Quae ante
conditam condendāue urbem poeticis magis decora fabulis: q incorrupti
rerum gestarum monumentis traduntur: ea nec affirmare nec refellere
in animo est. Datur haec uenia antiquitati: ut miscenda humanis di
uinis primordia urbium augustiora faciat. Et si cui populo licere opō
tet consecrare origines suas: & ad deos referre auctores: ea belli gloria
est populo romano: ut cum suum conditorisq: sui parentem Martem
potissimū ferat: tam & haec gentes humanae patiantur aequo animo:
q imperium patiuntur. Sed haec & his similia utcunq: animaduersa
aut existimata erunt: haud in magno equidē ponam discrimine. Ad
illa prose quisque accurrer intendat animū: quae uita: qui mores fuerīt
per quos uiros: quibusq: artibus domi militiaeque & partum & auctum
imperium sit. Labente deinde disciplina paulatim: uelut discidentes pri
mo mores sequatur animo: deinde ut magis magisque lapsi sint: tū ne

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE

coeperint præcipites: donec ad hæc tempora: quibꝫ nec uitia nrā nec reme
dia pati possimus: peruentum est. Hoc illud est præcipue in cognitione
rerum salubre ac frugiferum omnis te exempli documenta in illustri
posita monumento intueri. Inde tibi tuæque rei publicæ quod imi
tari cupias: inde fœdum inceptu fœdum exitu quod uites. Cæteꝛ
aut me amor negoti suscepti fallit: aut nulla unq̄ res p. nec maior nec
sanctior: nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam tam sere auaritia
luxuriaque īmigrauerīt: nec ubi tantis ac tam diu paupertati ac
parsimoniæ honos fuerit: adeo quanto minus rerum: tanto minus
cupiditatis erat. Nuper diuitiæ auaritiam: & abundantes uoluptas
res desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendiq; oīa
mouere. Sed querelæ ne tum quidē gratæ fuerīt: cum forsitan &
necessariæ erunt: ab initio certe tantī ordiendi rei absint. Cum bo
nis ponis omnibꝫ uotisque & precationibus deorū dearūque: si: ut
poetis: nobis quoq; mos esset: libentius inciperemus: ut ominis tanti opis
successus prosperos darent.

AM PRIDEM OMNIVM SATIS CONSTAT TROIA
capta in ceteros sęuitum esse troianos: duobꝫ Aeneæ & An
thenori: & uetusti iure hospitij: & quia pacis reddendæq;
helenæ semper auctores fuerant: omne ius belli Achiuos
abstinuisse. Lacrib⁹ deinde uariis Anthenorem cum mul
titudine Henetum: qui seditione ex Paphlagonia pulsi
& sedes & ducem: rege Philemene ad troiā amisso: quę
rebant: uenisse in intimum maris adriatici sinum: Euga
neisque: qui inter mare & alpes incolebant: pulsis: hene
tos troianosque eas tenuisse terras. Et in quem primū
egressi sunt locum troia uocatur. Pagoque inde troia nomen est:
gens uniuersa Veneti appellati. Aeneam ab simili clade domo pro
fugum: sed ad maiora rerum initia ducentibꝫ fatis: primo in Mace
doniam uenisse. Deinde in Siciliam quærentem sedes delatum. Ab Sici
lia classe Laurentem agrum tenuisse. Troia & huic loco nomen est.
Ibi post q̄ egressi sunt troiani: ut quibꝫ ab īmenso prope errore nil præ
ter arma & naues superesset: cum prædam ex agris agerent: Latinus rex
aborigines que: qui tum ea tenebant loca: ad arcendam uim aduenaꝝ
armati ab urbe atque agris concurrunt. Duplex ex inde fama est. Alij
prœlio uictum Latinum: pacem cum aenea: deinde affinitatem uīxisse
tradunt. Alij cum instructe acies constitissent prius: q̄ signa canerent:
processisse Latinum inter primores: ducēque aduenaꝝ euocasse ad

colloqum. Percontatum deinde qui mortales essent: unde: aut a quo ca
su profecti domo: quid ue quærentes in agrum Laurentem exissēt. Post
q̄ audierit multitudinē troianos esse: ducem Aeneam filium Anchisae
& uenerit: cremata patria domo profugos: sedē condendæq; urbis locum
quærere: & nobilitatem admīātium genti: utrique animū uel bello uel
paci paratum: dextera data fidem futurae amicitiae sanxisse. Inde foe
dus ictum inter duces: inter exercitus salutationē factam. Aenea apud
Latinum fuisse in hospitio. Ibi Latinum apud penates deos domesticum pu
blico adiunxisse fœdus: filia Aeneæ in matrimonium data. Ea res utiq;
troianis spem affirmat. Tandem stabili certaque sede finiendi erroris
oppidum condens Aeneas ab nomine uxoris Lauinium appellat. Breui
ſhirpe quoq; utriusq; ex nouo matrimonio fuit: cui Ascanium parentes di
xere nomen. Bello deinde Aborigines troianiq; simul penti. Turnus r
rex rutulorū: cui pacta Lauinia ante aduentum Aeneæ fuerat: praelatū
sibi aduenam ægre patens: simul Aeneae Latino que bellum intulerat.
Neutra autem laeta ex eo certamine abiit. Victi Rutuli: victores Aborigines
troianiq; ducem Latinum amisere. Inde Turnus Rutuliq; diffisi rebus
ad florentes opes etruscorū Mezentiūque regem eorū confugiunt: q̄ Caere
opulento tum oppido imperitans iam inde ab initio minime lætus nouæ
origine urbis: & tum nimio plus q̄ satis tutum esse: accolis rem troianā
crescere ratus: haud grauatim sona arma Rutulis iunxit. Aeneas aduersus tā
belli terrorem: ut animos Aborigenum sibi conciliaret: ne sub eodem iure
solum: sed & iā nomine omnes essent: Latinos utranque gentem appella
uit. Nec inde Aborigines troianis studio ac fide erga regem Aeneā cessere.
Fretusq; his animis coalescentium in dies magis diuorū populorū Aeneas:
q̄q̄ tanta erat opibus etruria: ut non terras solum: sed mare etiam per to
tam italiae longitudinem ab alpibus ad fretum siculum fama sui nōis
implesset: tum cum mœnibus bellum propulsare posset: in anem copias
eduxit. Secundum inde prœlium Latinis: Aeneæque ultimum operū
mortalium fuit. Siue est quemcunque eum dici uis fasque est: super
numinum flumen. Iouem indigetem appellant. Nondum maturus
imperio Ascanius Aeneae filius erat. Tamen id impium ei ad puberem
aetatem incolume mansit tantisper tutela muliebri: tanta indoles in
Lauinia erat. Res Latina & regnum auitum paternumq; puero se
tit. Haud ambigam: Quis. n. rem tam ueterem pro certo affirmet: hic
ne fuerit Ascanius: an maior q̄ hic: qui ex Creusa matre illo incolumi
natus: comesque inde paternæ fugæ: quem Iulum eundem Iulia gens
auctorem nominis sui nuncupat. Is Ascanius ubicunque & quotiq;

mane genitus natum certe Aenea constat. Abundante Latini multitudine florentem iam ut tum referant atque opulentam urbem marti seu nouerce reliquit. Nouam ipe aliam sub albano monte condidit: que a situ porrecte in dorso urbis longa alba appellata est. Inter Laurentum & albam longam coloniam deductam triginta ferme interfuere anni. Tantu tamen opes Latine creuerant: maxime fuisse etrusci: ut non morte quidem Aenee: nec deinde inter tutelam muliebrem rudimentumque primi puerilis regni mouere arma aut Mezentius etruscique aut ulli alij accolae ausi sint. Pax ita conuenerat: ut etrusci & Latini fluuius albula: que nunc tyberim uocant: finis essent. Siluius deinde regnat Ascanij filius casu quodam in siluis ortus. Is Aeneam Siluium creat. Is deinde Latinum Siluium. ab eo colonie deducte aliquot prisci Latini appellati. Manet siluius postea omnibus cognomen: qui albe regnauerunt. Latino Alba ortus. Alba Atis. Atis Capis. Capi Capetus. Capeto tyberinus: qui inmisso Albule amnis submersus celebre ad posteros nomen flumini dedit.

A grippa deinde tyberini filius. Post Agrippam Remulus Siluius a patre accepto impio regnat. Auerruncoque fulmine ipse ictus regnum per manus tradidit. Is sepultus in eo colle: qui nunc pars est romane urbis cognomen colli fecit. Procas deinde regnat. Is Numitorem atque Amulium procreat. Numitori qui stirpis maximus erat regnum uetustum Siluie gentis legat. Plus ui potuit. q̄ uoluntas patris: aut uerecundia aetatis pulso fratre Amulius regnat. Addit sceleri scelus. Stirpem fratris uirilem interemit. Fratris filiae Rheae Siluiae: per speciem honoris: cum uestalem eam legisset perpetua uirginitate spem partus adimit. Sed debebatur ut opinor fanis tante origo urbis. maximique secundum deorum opes imperij principiū ut compressa uestalis: cum geminum partum edidisset: seu ita rata: seu quia deus auctor culpe honestior erat: Martem incerta stirpis patrem nuncupat. Sed nec dij nec homines aut ipsam aut stirpem a crudelitate regia uendicant. Sacerdos uincta in custodiam datur. Pueros in profluentem aquam mitti iubet. Forte quadam diuinitus super ripas tyberis effusus leuibus stagnis: nec adiri usquam ad usum cursum poterat amnis. Et posse quis languida mergi aqua infantes spem ferentibus dabat. Ita uelut defuncti regis imperio in proxima alluuie: ubi nunc ficus ruminalis est: quam romuleam uocatam ferunt: pueros exponunt. Vaste ui in his locis solitudines erant. Tenet fama cum fluitantem alueum quo tam expositi erant pueri: tenuis in sicco aqua destituisset: lupam sitientem

ex montibꝫ qui circa sunt ad puerilem uagitum cursum flexisse: eam sub
missas infantibus adeo mitem prebuisse mammas: ut lingua lambentē
pueros magr regu pecoris inueneur. Faustulo fuisse nomen ferunt. Ab eo la
tos ad stabula laurentiae uxori educandos datos. Sunt qui Laurentiā uul
gato corpore lupam inter pastores uocatam putant. Inde locum fabulae
ac miraculo datum. Ita genus ita educati: cum primum adoleuit aetas
nec in stabulis nec ad pecora segnes: uenando pagrare circa saltus. Hinc t
robore corporibus animisque sumpto: iam non feras tantum subsistē: sed
in latrones preda onustos impetus facere. Pastoribusque rapta diuidē
& cum his crescente in dies grege iuuenum feras ac toros celebrare. Ita
tum in palatino monte lupercal hoc fuisse ludicrum ferunt: a Pallāteo
urbe archadica pallantium. De hinc pallantinum montem appellatum.
1 bi Euandrum. qui ex eo genere Archadum multis antea tempestatibus
tenuerat ea loca. solemne allatum ex archadia instituisse: ut nudi iu
uenes lucrum Pana uenerantes per luxum atque lasciuiam currerent.
Quem romani uocauerant inuum. Hunc dedisse ludicro cum solēne
uorum esse insidiatos obiram predae amissae. latrones cum Romulus
ui se defendisse & Remum cepisse. captum regi Amulio tradidisse. ultro
accusantes crimini maxime dabant in Humitoris agros ab his impe
tum fieri: inde cos collecta iuuenum manu hostilem in modum prae
das agere. Sic Humitori ad supplicium Remus deditur. Iam inde ab
imo Faustulo spes fuerat regiam shirpem apud se educari: nam & ex
positos iussu regis infantes sciebat: & tempus quo ipē eos sustulisse & ad id
ipm congruere. Sed rem in maturam nisi aut per occasionem: aut per
necessitatem aperire noluerat: necessitas prior uenit. Tum metu sub a
chus Romulo rem aperit. Forte & Humitori cum in custodiā Remum
habet. audissaque geminos esse fratres: comparando eorum aetatem: et
ipsam minime seruilem indolem: tenuit animum memoria nepotum:
sciscitando que eodem peruenit: ut haud procul esset quin Remum
agnosceret. Ita undique regi dolus nectitur. Romulus uero cum globo
iuuenum: nec enim erat ad tum apertam par: sed alius alio uenere iussis
certo ipse ad regiam uenire pastoribus: ad regem impetum facit. Ex a
domo Humitoris alia compta manu aduenit Remus. Ita regem ob
truncat. Humitor inter primum tumultum hostes inuasisse urbem at
que adortos regiam dicitans: cum plebem Albanam in arcem presidio ar
misque obtinendam aduocasset: postq̄ iuuenes perpetrata cede pugere

ad se gratulantes uidit: extemplo aduocato concilio: scelera in se fratris
originem nepotum: ut geniti: ut educati: ut cogniti essent: eadem de
inceps tyranni: seque eius auctorem ostendit. Iuuenes per mediam con
cionem agmine ingressi cum Aunum regem salutassent: secuta ex omni
multitudine consentiens uox ratum nomen imperium que regi efficit.
Ita Numitori albana permissa re: Romulum Remūque cupido cepit: in
his locis ubi expositi: ubi educati erant: urbis condendæ. Et sup erat mul
titudo albanorum latinorumque: ad id pastores quoq: accesserant: qui
omnes facile spem facerent paruam Albam paruum Lauinium prae ea
urbe quae conderetur fore. Interuenit deinde his cogitationib⁹ auitus
malum regni cupido: atque inde foedum certamen coortum a satis
mitti principio: cum gemini essent: nec aetatis uerecundia discrimen
facere posset. Itaque ut dij quorū tutelae ea loca essent auguriis lege
rent: qui nomen nouae urbi daret: qui conditam imperio regeret: pal
lantium Romulus: Remus auentinum ad inaugurandum templa
capiunt. Priori Remo augurium uenisse fertur, sex uultures. Itaq:
nuntiato augurio: cum duplex numerus Romulo se ostendisset: utro
que regem sua multitudo consalutauerat. Tempore illi praecepto: at
ij numero auium regnum trahebant. Inde cum altercatione cōgres
si certamine iratum: ad caedem uertuntur. Ibi in turba ictus Remus
cecidit. Vulgatior fama est ludibrio fratris Remum nouos transiluisse
muros: inde ab irato Romulo cum uerbis quoq: increpitans adiecisset:
sic deinde quicunq: alius moenia mea transiliet: interfectum. Ita so
lus potitus imperio Romulus. Condita urbs conditoris nomine ap
pellata. palatinum primum in quo ipē erat educatus munit. Sacra
dijs alijs albano ritu graeco herculi: ut ab Euandro instituta erant/
facit. Herculem in ea loca Gerione interempto boues mira specie abe
gisse memorāt: ac prope tyberim fluuium: quā prae se armentum
agens nando traiecerat: loco herbido ut quiete & pabulo laeto refice
rā boues & ipm fessum ua procubuisse. Ibi eum cum uino ciboque
grauatum sopor oppressisset: pastor accola eius loci nomine Cacus
ferox uiribus captus pulchritudine bouum: cum auertere eā praedā
uellet: quia si agendo armentum in speluncam compulisset: ipsa
uestigia quaerentem dominum eo deductura erant: aduersos bo
ues eximium quēque pulchritudine caudis in speluncam traxit.
Hercules ad primam auroram somno excitus: cum gregem pluribus

. Hercules .

. Cacus .

oculis: & partem abesse sensissa numero: pergit ad proximam spelunca3
si forte eo uestigia ferrent. Quae ubi omnia foras uersa uidit: nec in prē
aliam ferre: confusus atque incertus animi ex loco infesto agere porro ar-
mentum coepit. Inde cum acte boues quaedā ad desiderium: ut fit: re
lictarum mugissent: reddita inclusarum ex spelunca boum uox/ hercu -
lem conuertat: quem cum uadentem ad speluncam Cacus ui cohibere co -
natus essa: ictus clava fidem pastorum nequicquā inuocans morte occu -
buit. Euander tum ea profugus ex peloponesso auctoritate magis: q̄ i -
perio regebat loca: uenerabilis uir miculo litteraz rei nouae inter rudes
artium homines uenerabilior diuinitate credita carmente matris: q̄m
fanloquam ante Sibyllae in italiā aduentum/ mirate hae gentes fuerāt.
l stum Euander concursu pastorum trepidantiū circa aduenam manife
ste reum cedis exstitit: post-q̄ factum factoris que causam audiuit: ha -
bitum formamque uim aliquantū ampliorem augustioreq̄ humana
intuens rogitat: qui uir essa: ubi nomen patrem patriāque accepit:
ioue nate hercules salue inquit: Te mihi mater ueridica interpres de-
um/ auctorum caelestium numerum ceecinit: tibique aram hic dicatū iri
quā opulentissima olim in terris gens maximam uoca: tuoque ritu co -
lat. Dextera Hercules data: accipere se omen: impletumq̄ fata rndit.
Ara condita ac dicata. Ibi tum primum boue eximia capta de grege:
sacrum Herculi: adhibitis ad ministerium dapemque pontijs ac pinarijs
quae tum familiae maxime inclitae ea loca incolebant/ factum. Forte ita
euenit: ut pontij ad tempus praesto essent: hisque exta apponerentur.
Pinarij extis adesis ad caeteram uenirent dapem. Inde institutum man -
sit: donec pinariuum genus fuit: ne extis solemnibo uescerentur. Pontij
ab Euandro edocti antistites sacri eius per multas aetates fuerunt: do -
nec tradito seruis publicis solemni familiae ministerio: genus pontior
omne interijt. Haec tamen sacra Romulus una ex omnibus peregrina
suscepit. Iam tum immortalitatis uirtute parta ad quam eum sua fa -
ta ducebant: fautor rebus diuinis rite ppetratis: Vocata que ad concilium
multitudine: quae coalescere in populi unius corpus nulla re praeter q̄
legibus poterat: iura dedit: quae ita sancta generi hominum agresti
fore ratus: si sepē uenerabilem insignibus imperij fecissa: cum caetero
habitu se augustiorem: tum maxime lictoribus duodecī sumptis fecit.
Alij ab numero auium: quae augurio regnum portenderant eum secu -
tum numera putant. Me haud penita: eorum sententiae esse: quibus

& apparatorē & hoc genus ab etruſcis finitimis: unde ſella curulis: un
de toga prætexta ſumpta eſt: numer⁊ quoq; ipm duchum placet: & ita ha
buiſſe etruſcos: quod ex duodecim populis cōmuniter creato rege ſingu
los ſinguli populi lictores dederint. Ereſcebat interim munitionib⁹ urbs
alia atque alia appetendo loca: cum in ſpem magis futuræ multitudinis
q̄ ad id quod tum hominum erat munirent. Deinde ne uana urbis
magnitudo eſſ⁊ addituenda multitudinis eam uetere conſilio cō
dentium urbes: qui obſcuram atque humilem concendo ad ſe multitu
dinem natam e terra ſibi prolem ementiebantur: locum qui nunc eſt
ſeptus deſis ſentibus inter duos lucos aperit in aſilum. Eō ex finitimis
populis turba omnis ſine diſcrimine liber an ſeruus eſſ⁊ / auida noua
rum rerum perfugit. Idque primum ad coeptam magnitudinem robo
ris fuit. Cum iam uirium haud pœniter⁊ conſilium deinde uiribus pa
rat. Centum creat ſenatores: ſiue / quia ita is numerus ſatis erat: ſiue qa
centum ſoli erant: qui creari patres poſſent. Patres certe ab honore: patri
ciique progenies eorum appellati. Iam res romana adeo erat ualida
ut cuilibet finitimarum ciuitatum bello par eſſ⁊: ſed penuria mulier⁊ /
Hominis aetatem duraturæ tantum magnitudo erat. Quippe quibus
nec domi ſpes proles: nec cum finitimis cōnubia eſſent. Tum ex conſilio
patrum Romulus circa legatos uicinas gentes miſit: qui ſocietatem cō
nubiūque nouo populo peterent. Urbes quoque ut cætera ex infimo
naſci: deinde qua ſua uirtus ac dij iuuent magnas opes ſibi magnum
que nomen facere. Satis ſcire originem romanæ & deos affuiſſe & nō
defuturam uirtutem. Proinde ne grauarentur homines cum homi
nibus ſanguinem ac genus miſcere. Nuſquā benigne legatio audi
ta eſt. Adeo ſimul ſpernebant: ſimul tantam in medio creſcentem mo
lem ſibi ac poſteris ſuis metuebant. Aplerisque rogitantibus dimiſſi.
quid feminis quoq; aſilum non aperuiſſent. Id. h. demum compar cō
nubium fore. Aegre id romana pubes paſſa & haud dubie ad uim
ſpectare res coepit. Cui tempus locumque aptum ut daret Romulus:
ægritudinem animi diſſimulans: ludos ex induſtria parat neptuno
equeſtri ſolemnis. Conſualia uocat. Indicit deinde finitimis ſpectacu
lum iubet. Quantoque apparatu tum ſciebant aut poterant concele
brabant: ut rem claram expectatamque facerent. Multi mortales cō
uenere ſtudio & iam uidendæ nouæ urbis. Maxime proximi quique
Cenninenſes. Crustumini. Antemnates. Iam Sabinorū omnis multitudo

/: / defenden
tibus aquis

cum liberis ac coniugibꝫ uenit. Inuitati hospitaliter per domos: cum situ
mœniaque & frequentem tecti urbem uidissent: mirantur tam breui
rem romanam creuisse. Vbi spectaculi tempus uenit: deditæque eo mẽ
tes cum oculis erant: tum ex composito orta uis: signoque dato iuuenis
romana ad rapiendas uirgines discurrit. Magna pars forte ut in quas
quaeque inciderent raptæ: quasdam forma excellentes primoribꝫ patrꝫ
destinatas ex plebe homines: quibus datum erat negotium domus dese
rebant. Vnam longe ante alias specie ac pulchritudine insignem a globo Ta
lasij cuiusdam raptam ferunt. Multisque sciscitantibꝫ cuinã eam ferret
identidem ne quis eam uiolaret: talasio ferri clamitatum. Inde nuptiale
hanc uocem factam. Turbato per metum ludicro moesti parentes uirgi
num profugiunt: incusantes uiolati hospitij fœdus: deũque inuocan
tes: cuius ad solemne ludosq; per fas ac fidem decepti uenissent. Nec ra
pti aut spes melior de se: aut indignatio minor. Sed ipse Romulus circũ
ibat docebatque patrum id superbia factum: qui conubium finitimis ne
gassent. Illas tñ in matrimonio in societate fortunarum omnium ciuita
tisque: & quo nihil carius humano generi sit liberorum fore: mollirent
mõ iras: & quibus fors corpora dedisset: darent animos. Saepe ex iniuria
postmodum gratiam ortam. Eoque melioribus usuras uiris: quod anniti
tur pro se quisque sit: ut cum suam uicem functus officio sit: parentium &
patriæque expleat desiderium. Accedebant blanditiae uirorꝫ factum pur
gantium cupiditate atque amore: quæ maxime ad muliebre ingenium
efficaces preces sunt. Iam admodum mitigati animi raptis erant, at rap
tarum parentes cum maxime sordida uestis lacrimisque & querelis cui
tates concitabant. Nec domi tantum indignationes continebant: sed con
gregabantur undique ad Titum Tatium regem Sabinorꝫ: & legationes
eo quod maximum Tati nomen in his regionibꝫ erat: conuenichant: Cre
tensi Crustuminique & Antemnates erant: ad quos cuius iniuriæ pars per
tinebat. Lente agere his Tatius Sabinique uisi sunt. Ipsi inter se res po
puli cõmuniter bellum parant. Nec Crustumini quidẽ atque Antem
nates pro ardore iraque Cretensium satis se impigre mouent: ira
per se ipm nomen commune in agrum romanum impetum facit. Sed
effuse hastatis bus sit obuius cum exercitu Romulus. Leuiq; certamie
docet uanam aṇam sine uiribus esse iram. Exercitum fundit: fugatque:
Fusum persequitur. Regem in proelio obtruncat: & spoliat. Duce hosti
um occiso: urbem primo impetu capit. Inde exercitu uictore ducto ipe

cum facili uir magnificus: tum factorum ostentator haud minor: spolia ducis hostium suspensa fabricato ad id apte ferculo gerens in capitoliū ascendit. Ibiq; ea cum ad quercum pastoribus sacram deposuisset: siml cum dono designauit templo iouis fines: cognomēque addidit deo. Iupiter feretri inquit: hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero: templumq; his regionibus: quas mō animo metatus sum dedico: sedem opimis spoliis regibus ducibusq; hostium cæsis. Me auctorem sequentes posteri ferent. Hæc templi origo est: quod primū omnium romæ sacrauī est. Ita deinde dicti ritum: nec irritam conditoris templi uocem esse: quia laturos eo spolia posteros nuncupauit: nec multitudine comportī eius doni uulgari laudem. Bina postea inter tot annos tot bella opima parta sunt spolia. Adeo rara eius fortuna decoris fuit. Dum ea ibi romani gerunt Antemnatiū exercitus per occasionē & solitudinem hostiliter ī fines romanos incursionem facit. Raptim & ad hos romana legio ducta: palantes in agris oppressit. Fusi igitur primo impetu & clamore hostes. Oppidum captum. dupliciq; uictoria ouantem Romulum Hersilia coniunx precibus raptarum fatigata orat: ut parentibus earum det ueniam: & ī ciuitatem accipiat: ita rem coalescere concordia posse. Facile impetratum. Inde contra Crustuminos profectus bellum inferentes. Ibi minus: quod iam alienis cladibus cecciderant animi: certaminis fuit. Vtroque coloniæ missæ: plures inuenit: qui pp libertatem terræ in Crustuminum nomina darent: & roman inde frequenter migratum est: a parentibus maxime ac propinquis raptarum. Nouissimum cum Sabinis bellum ortum. Multoque id maximū fuit. Nihil n per iram aut per cupiditatē actum est. Nec ostenderunt bellum prius q̄ intulerunt. Consilio ætā addinis doluis. Spurius Tarpeius romanæ præerat arci. huius filiam uirginem auro corrumpit Tatius: ut armatos in arcem accipiat. Aquam forte tum ea sacris extra mœnia petitum ierat. Acceptī obrutam armis necauere: seu ut ui capta ponius arx uideretur: seu prodendi exempli causa: ne quid usquam fidum proditori essa. Additur fabulæ: quod uulgo Sabini aureas armillas magni ponderis brachio leuo gēmatosque magna spene annulos hūerunt: pepigisse eam: quod in sinistris manibus hrent. eo scuta illi pro aureis donis congesta. Sunt qui eam ex pacto tradendi: quod in sinistris manibus essa: directo arma petisse dicant: & fraude usam agere: sua ipsam perempram merede. Tenuere tum arcem Sabini. Atque inde postero die cum romanus exercitus instructus: quod inter palatinū capitolinūque

collem campi est: complessa: non prius descendere in æquum q̄: ira & cupiditate recuperandæ arcis stimulante animos: in aduersum romani subiere. Princeps utrique pugnam ciebant. Ab Sabinis Metus Curtius A Romanis Hostus Hostilius. Hic romanam rem iniquo loco ad prima + animo atque audacia substinebat. Vt Hostius cecidit: confestim roma na inclinatur acies: fusaque est ad ueterem portam palatinj. Romulus & ipse ex turba fugientium actus: arma ad celum tollens: Iupiter inquit tuus iussus auibus: hæc in palatino prima urbi fundamenta iecit. Arcem iā scelere empram Sabini hēnt. Inde huc armati supera media ualle rēdūt. At tu pater deum hominūque: hinc saltem arce hostes: deme terrorem i romanis: fugamq: fœdam siste. Hic ego tibi templum statori iouj: quod monumentum sit posteris tua præsenti ope seruatam urbem esse: uoueo.

Hæc precatus uelut si sensisset auditas preces: hic inquit Romani Iuppiter optimus maximus resistere atque iterare pugnam iubet. Restitere Romani: tanq̄ celesti uoce iussi. Ipse ad primores Romulus prouolat. Metus tum cius ab Sabinis princeps ab arce decurrerat: & effusos egerat Romanos toto quantū foro spatium est. Hec procul iam aperta palatij erat clamitans: uicimus perfidos hospites imbelles hostes. Iam sciunt longe aliud esse uirgines rapere: aliud pugnare cum uiris. In eum hæc glorantem cum globo fortissimorū iuuenum Romulus impetum facit. Ex equo tum forte Metus pugnabat: eo pelli facilius fuit. Pulsum Romani persequuntur. & alia romana acies audacia regis accensa fundit sabinos. Metus in paludem sese strepitu sequentium trepidante equo conjecit. Auerteratque eares & sabinos tanti periculo uiri. Et ille quid annuentibus ac uocantibus suis: fauore mi rorum addito animo euadit. Romani Sabinique in media conualle duorum montium reintegrant prœlium. Sed res romana erat superior. Tum sabinæ mulieres: quarum ex iniuria bellum ortum erat: crinibus passis: scissaque ueste uicto malis muliebri pauore: ausæ inter tela uolantia īferre ex transuerso impetu facto: dirimere infestas acies: dirimere iras: hīc prēs. hinc uiros orantes: ne se sanguine nefando soceri generique respergerent: ne parricidio macularent partus suos. neporum illi: hi liberum progeniē. Si affinitatis inter uos: si connubij piget: in nos uertite iras. Nos causa belli. nos uulnerum & cædium uiris ac parentibus sumus. Melius peribimus: q̄ si sine alterius urīm uiduæ aut orbi uiuamus. Mouet res tum multitudinē: tū ducēs. Silentium & repentina fit quies. Inde & ad fœdus faciendū duces prodeunt. Nec pacem mō: sed ciuitatem unam ex duabus faciunt: regnum cō-

sonant: imperium omne romam conferunt. Ita gemmata urbe: ut sabinis
cū aliquid daretur quirites a curibo appellati. Monumentum eius pugnæ
ubi primū ex profunda emersus palude equum Curtius in uado stauit, cur-
tium lacum appellauerunt. Ex bello tam trist læta repente pax carioes sa-
binas uiris ac parentibus: & ante omnis Romulo ipsi fecit. Itaque cum po-
pulum in curias triginta diuideret: nomina earum curiis imposuit. Id nō
traditur cum haud dubie aliquanto numerus maior hoc mulierū fuerit:
ætate an dignitatibo suis uirorū ue: an sorte lectæ sint: quæ nomina curiis
darent. Eodem tempore & centuriæ tres equitum conscriptæ sunt. Ramnē
ses a Romulo. A Tito tatio tiensis appellati. Lucerum nominis & originis
causa incerta est. Inde non cōmune mō: sed concors etiā regnum duobo
regibo fuit. Post aliquot annos propinqui regis tarq legatos Lauren
tium pulsant. Cumque Laurentes iure gentium agerent apud tatium
grata suorum & preces plus poterant. Igitur illoꝝ pœnam in se uertit.
Nam laurij cum ad solemne sacrificium eo uenissēt: concursu facto:
interficiuntur. Eam rem minus ægre: q̄ dignum erat tulisse Romulū fe-
runt: seu ob infidam regni sonetatem: seu haud inuita cæsū credebat.
Itaque bello quid abstinuit. Vt cū expiarentur legatorum iniuriæ re-
gisque cædes: fœdus inter Romam Laurentūque urbes renouatum est.
Et cum his quid insperata pax erat. Aliud multo propius atque in ipis
prope portis bellum ortum. Fidenates uicinas prope se conualescere opes
rati prius: q̄ tanti roboris essent: quantum futurum apparebat: occu-
pant bellum facere: iuuentute armata īmissa: uastatur agri quod i-
ter urbem ac fidenates est. Inde ad leuam uersi: qua a dextera ybe-
ris arcebat: cum magna trepidatione agrestium populantur. Tumultus
repens ex agris in urbem illatus pro nuntio fuit. Exercitus Romulus ne-
que in dilationem pati tam uicinum bellum poterat: exercitum educit.
Castra ab fidenis mille passuum locat. Ibi modico præsidio relicto egres-
sus omnibo copijs: partem militum: loci circa densa obsita uirgulta ob-
scuris: subsidere in insidijs iussit. Cum parte maiori: atque omni equi-
tatu profectus: ad quod quærebat: tumultuoso & minaci genere pugnæ
ad equitando ipsis prope portis: hostem excitat. Fugæ quoque quæ simu-
landa erat: eadem equestris pugna: causam mirabilem dedit. Et cū uidis-
set inter pugnæ fugæque consilium trepidante equitatu pedes quoq: referre
gradum: plenis repente portis effusi hostes impulsa romana acie studio
instandi persequendique trahuntur ad locum insidiarum. Inde subito

exorti romani transuersi inuadunt hostium aciem. Addunt pauorē mota castris signa eorum: qui in præsidio relicti fuerant. Ita multiplici terro re perculsi fidenates: prius pene q̄ Romulus: quicq; cum eo equites erāt: circūagerent frenis equos: terga uertunt: multoq; effusius. Quippe uera fuga: qui simulantes paulo ante sequuti erant: oppidum repetebāt. Non in eripuere se hosti. Herens in terga romanus prius: q̄ fores portarū obijcerentur: uelut agmine uno irrumpit. Belli fidenatis contagione irritati ueteranum animi & consanguinitate. Nam fidenates quoque etrusci fuerunt. Et quod ipā propinquitas loci: sic romana arma omnibus infesta finitimis erant: stimulabat: in fines romanos excucurrerunt populabundi magis: q̄ iusti more belli. Itaq; non castris positis: non expecta to hostium exercitu: raptam ex agris prædam portantes: ueios redierē: Romanus contra: postq̄ in agris hostem non inuenit: dimicationi ultimæ instructus intentusq; tyberim transit. Quem postq̄ castra ponere & ad urbem accessurum uentes audiuere: obuiam egressi: ut potius ante decernerent: q̄ inclusi tectis mœnibusq; dimicarent. Ibi uiribus nulla parte aduersis tm̄ ueterani robore exercitus rex romanus uincit. Persecutusq; fusos ad mœnia hostes: urbe ualida muris: ac situ ipō munita: abstinuit. Agros rediens uastat: ulciscendi magis q̄ prædæ studio. Eaque clade haud minus q̄ aduersa pugna subacti ueientes: pacem petitum oratores romam mittunt. Agri parte multatis: in centum annos īduciæ datæ. Hæc ferme Romulo regnante domi militiæq; gesta: quorū nihil absonum fidei diuinæ originis diuinitatisque post mortē creditæ fuit. Non animus in regno alieno recipiendo: non condendæ urbis consilium: non bello ac pace firmandæ. Ab illo.R. profecto uiribus datus tm̄ ualuit: ut in quadraginta deinde annos tutam pacē hr̄et. Multitudini tm̄ gratior fuit: q̄ patribus. Longe ante alios acceptissimus militum animis. Trecentosq; armatos ad custodiam corporis: quos celeres appellauit: non in bello solum: sed etiam in pace hūit. His imortalibus editis operibus: cum ad exercitum recensendum contionē in campo ad capreæ paludem hr̄et: subito coorta tempestas cum magno fragore tonitribusque tam denso regem operuit nimbo: ut conspectum eius contioni abstulerit. Nec deinde Romulus fuit interris. Romana pubes sedato tandem pauore: postq̄ ex tam turbido die serena & trā quilla lux redijt: ubi uacuam regiam uidit: & si sanis credebat patribus: qui proximi steterant: sublimem raptum procella: tm̄ uelut orbi

tatis metu icta: moestum aliqm̄diu silentium obtinuit. Deinde a pau
cis mitio facto: deo deum natum regem parentēque urbis romanæ sal
uere uniuersi Romulum iubent. Pacem precibus exposcunt: ut uolens pro
pitius suam semper suspiret progeniem. Fuisse credo tum quoque ali
quos: qui discertum regem patrum manibus tacti arguerent. Manauit
.n. hæc quoque: sed per obscura fama. illam alteram admiratio urbi &
pauor præsens nobilitauit. Consilio & uiri hominis addita rei dign̄
fides. Nam Proculus Iulius solicita ciuitate desiderio regis & infensa
patribus. grauis ut traditur q̄uis magnæ rei auctor in contionē prodit.
Romulus inquit quirites parens urbis huius prima hodierna luce cæ
lo repente delapsus: se mihi obuium dedit. Cum perfusus horrore:
ueneraboundusq; astitissem/ petens precibus: ut contra intueri fas esset:
Annuntia inquit Romanis celestes ita uelle: ut mea roma caput orbis
terrarū sit. Proinde rem militarem colant. sciantque & ita posteris tra
dant: nullas opes humanas armis romanis resistere posse. Hæc inquit
locutus sublimis abiit. Mirum q̄ tum illi uiro nuntianti hæc fides fuit:
q̄que desiderium Romuli apud plebem exercitumque facta fide īmortali
tis lenitum sit, Patrum interim animos certamen regni ac cupido ver
sabat. Nec dum a singulis: quia nemo magnopere eminebat in nouo pp̄ló:
peruenerant factiones: inter ordines certabatur. Oriundi a sabinis: ne qa
post mortem Tatij ab sua parte non erat regnatum in societate æquia: pos
sessionem imperij amitterent: sui corporis creari regem uolebant. Romāi
ueteres peregrinum regem aspernabantur. In uarijs uoluntatibs regem
tm̄ omnes uolebant: libertatis dulcedine nondum experta. Timor dein̄
patres incessit: ne ciuitatem sine imperio: exercitum sine duce: multarū
circa ciuitatum irritatis animis: uis aliqua externa adoriretur. Et
esse igit̄ aliquod caput placebat & nemo alteri concedere animum in
ducebat. Ita que rem inter se centum patres/ decem decurijs factis: singlis
que in singulas decurias creatis: qui summæ rerum præessent/ consoriant.
Decem imperitabant: unus cum insignibus imperij & lictoribus erat. q̄n̄
que dierum spatio finiebatur imperium. ac per omnes in orbem ibat. An
nuumq; interuallum regni fuit. Id abre quod nunc quoq; tenet nom̄e
interregnum appellatum. Fremere deinde plebs multiplicatam ser
uitutem: centum pro uno dominos factos. Nec ultra nisi regem & ab
ipsis creatum uidebantur passuri. Cum sensissent ea moueri patres of
ferendum ultro rati: quod amissuri erant. Ita gratiam ineunt: sum̄a

potestate populo permissa: ut non plus darent iuris: q̄ retinerent. Decre
uerunt. H. ut cum populus regem iussisset: id sic ratum esse: si patres au
ctores fierent. Hodie quoq; in legibus magistratibusq; rogandis usurpa
tur. Id. H. ius ui adempta si prius q̄ populus suffragium ineat in incertus
comitior euentum: Patres auctores fiunt. Tum interrex contione aduo
cata: quod bonum faustum felixque sit inquit quirites regem create.
Ita patribus iussum est. Patres deinde si dignum qui secundus a Romulo di
numeretur crearitis: auctores fient. Adeo id gratum plebi fuit: ut ne
uicti beneficio uiderentur. Id mō fecerent iuberentq: ut senatus decer
neret: qui romae regnaret. Inclita iustitia religioq: ea tempestate Nu
mae Pompilij erat. Curibus sabinis habitabat consultissimus uir: ut in illa
quisquā esse aetate poterat: omnis diuini atque humani iuris. Auctorē
doctrinae eius: quia non extat alius: falso samium pythagoram edūt.
quem Seruio Tullo regnante ferme centum amplius annos post in ulti
ma italiae ora circa methapontum Heracleamq; & crotonam iuuenum
emulannū studia coetus būisse constat. Ex quibs locis ūsi eiusdē ae
tatis fuisse: quae fama in sabinos: aut quo linguae cōmercio quēquā
ad cupiditatem discendi excitasse: quo ue praesidio unus per tot gen
tes dissonas sermone moribusque peruenisset. Suopte igit ingenio i
temperatum animum uirtutibs fuisse opinor magis instructiūque: non
tam peregrinis artibus: q̄ disciplina tetrica ac trista ueterum sabinor
quo genere nullum quondam incorruptius fuit. Audito noīe Numae
patres romani: q̄q̄ inclinati opes ad sabinos rege inde sūpto uidebā
tur: tamen neque se quisquā: nec factionis suae alium: nec denique
patrum aut ciuium quenquā praeferre illo uiro ausi: ad unum omēs
Numae Pompilio regnum deferendum decernunt. Actius sicut Ro
mulus augurio in urbe condenda regnum adeptus est: de se quoque
deos consuli iussit. Inde ab augure: cui deinde honoris grata publi
cum id perpetuūque sacerdotium fuit: deductus in arcem in lapide
ad meridiem uersus consedit. Augur ad leuam eius capite uelato sedē
cepit: dextera manu baculum sine nodo aduncum tenens: quē lituus
appellarunt. Inde ibi prospectu in urbem agrumq; capto: deos precat
regiones ab oriente ad occasum determinauit: dextras ad meridiem
partes: leuas ad septentrionem esse dixit. Signum contra quod lon
gissime conspectum oculi ferebant: animo finiuit. Tum lituo in lae
uam manum translato: dextera in caput Numae posita: precatus est

ita. Iupiter pater: si fas est hunc Numam Pompilium: cuius ego caput te-
neo: regem romæ esse: uti tu signa nobis certa ac clara dest inter cos simi:
quos feci. Tum peragit auspitia: quae mitti uellet. Quibo missis: decla-
ratus rex: Numa de templo descendit. Qui regno ita potitus urbē no-
uam ui & armis conditam: iure eam legibusq; ac moribus deinteqro
condere parat. Quibo cum inter bella assuescere uidera non posse:
quippe efferari animis: mitigandum ferocem populum armo-
rum desuetudine ratus: ianum ad infimum argiletum inducē pacis
belliqne fecit: apertus utrum armis esse ciuitatem: clausus: pacatos circa
omnis populos significaret. Bis deinde post Numæ regnum clausus fu-
it. Semel Tito Manlio consule post punicam primum perfectum bellū.
Iterum quod nrāe aetatis dij dederunt: ut uideremus post bellū acti-
acum ab impatore Cæsare augusto pacis terra mariqne parta. Clauso
eo cum omniū circa finitimor- sonetate ac foedenbus iunxisse ani-
mos. Posint externorū periculor- curis: ne luxuriarentur otio animi:
quos metus hostium disciplina ac militaris continuerat: omniū primū
rem ad multitudinem imperitam & illis seculis rudem efficacissimā
deorum metum injiciendum ratus est. Qui cum descendere ad eos
sine aliquo cōmento miraculi non posset: simulat sibi cum egeria con-
gressus nocturnos esse: cuius se monitu quae acceptissima dis essent
sacra instituere. Sacerdotes suos cuique deor- præficere. Atq; omnis
primum ad cursum lunæ in.xii. menses descripsit annum: quē quia
trecenos dies singulis mensibus luna non explet: definitque dies so-
lido anno: qui solsticiali circū agitur orbe: intercalares mensibus
interponendo: ita dispensauit: ut uigesimo anno ad metam cādē
solis unde orsi essent: plenis omnium annorum spatijs: dies con-
gruerent. Idem nefastos dies fastosque fecit: quia aliqn̄ nihil cū
populo agi utile futur- erat. Tum sacerdotibus creandis animum
adiecit. q̄q; ipē plurima sacra obibat. ea maxime: quae nūc ad
dialem flaminem pertinent. Sed quia in ciuitate bellicosa pluēs
Romuli: q̄ Numæ similes reges putabat fore: murosque ipos ad
bella: ne sacra regiæ uices delererentur: flaminem Iouī assidu-
um sacerdotem creauit: insigniq; eum ueste & curruli regia sel-
la adornauit. Huic duos flamines adiecit: Marti unum: alte-
rum quirino. Virgines que ueste legit. Alba oriundū sacerdo-
tum. & genti conditoris haud alienum. His ut assidue templi am-

tisthet essent: stipendium de publico statuit: urgnitate aliisq; cer
moniis uenerabiles ac sanctas fecit. Saliosq; item xii Marti gradiuo
legit: tunicaeq; pictae insigne dedit. & super tunicam aeneum pecto
ri tegumen: celestaque arma: quae ancilia appellantur: ferre, ac per
urbem ire canentes carmina cum tripudiis solemniq; saltu iussit. Pō
tificem deinde Numa M. F. ex patribus legit. Eique sacra omia ex
scripta exsignataque adtribuit. Quibus hostiis: quibo diebo: ad quae
ue templa sacra fierent: atque unde in eos sumptus pecunia erogaret.
Caetera quoque omnia publica priuataque sacra pontificis scitis subiecit:
ut essẽt quo consilium plebes ueniret: ne quid diuum ritus negligendo
patrios ritus: peregrinosq; asciscendo turbaretur: nec caelestes mō cerimo
nias: sed iusta quoq; funebria placandosque manes: ut idem pontifex
edoceret. Quaeque prodigia fulminibo alio ue quo usu missa susciperẽtur
atque curarentur: ad ea eligenda ex mentibus diuinis ioui elicio aram
in Auentino dicauit. deumq; consulunt auguriis: quae suscipienda essẽt.
Adhaec consultanda procurandaq; multitudine omni a ui & armis cō
uersa: & animi aliquid agendo occupari erant: & deorum assidua in
sidens cura: cum interesse rebus humanis caeleste numen uideretur: ea
placate omnium pectora imbuerat: ut fides ac ius iurandum. propulso
legum ac poenarũ metu: ciuitatem regerent. Et cum ipi sẽ homines in re
gis ducis unici exempli mores firmarent: tum finitimi aliã populi qui añ
castra non urbem positam in medio ad solicitandum omium pacem credi
derant: in eam uerecundiam adducti sunt: ut ciuitatem totam in cultus
uersam deorum uiolari ducerent nefas. Lucus erat: quem mediũ ex
opaco specu fons perhenni rigabat aqua: quo quia persepe se Numma
sine arbitris uelut ad congressum deae inferebat: camenis eum lucum sa
cauit: quod earum sibi consilia cum coniuge sua Egeria essẽt. Et soli fi
dei solemne instituit. Ad id sacrarium flamines bigis curru arcuato ue
hi iussit: manuque ad digitos usque inuoluta: rem diuinam facere: si
gnificantes fidem tutandam: sedemque eius & in dextris esse sacratã.
Multa alia sacrificia locaque sacris faciendis: quae aegeos pontifices uocãt:
dedicauit. Omniũ tamen maximũ eius operum fuit tutela per omne regni
tempus haud minor pacis q̃ regni. Ita duo reges deinceps alius alia ma
ille bello. hic pace ciuitatem auxerunt. Romulus septem & triginta re
gnauit annos. Numma tres & quadraginta. Tum ualida tum tempata
& belli & pacis artibus erat ciuitas. Numae morte ad interregnum res re-

dit. Inde Tullum hostilium nepotem Hostilij: cuius in infima arce cla
ra aduersus sabinos fuerat pugna: regem populus misit. patres aucto
res facti. Hic non solum proximo regi dissimilis: sed feroior Romulo
& fuit. Tum ætas mitesque: tum auita quoq; gloria animū stimulabat.
Senescere igitur ciuitatem otio ratus: undique materiam excitandi
belli quærebat. Forte euenit: ut agrestes romani ex agro albano: alba
ni ex romano prædas mutuam agerent. Imperitabat tum Latus Tullus
albæ. Vtrinque legati fere sub idem tempus ad res repetendas missi. Tul
lus præceperat suis: ne quid cum albanis prius: q̄ mandata agerent.
Satis sciebat negaturum albanum. Ita pie bellum indici posse. Ab alba
nis socordius res acta. Excepti hospitio a Tullo benigne ac blande com
fronte comiter regis conuiuium celebrant: tantisper romani, & res repeti
uerant priores & negarit albano bellum in tricesimū diem indixerāt.
Hæc renuntiant Tullo. Tum legatis tullus dicendi potestatem quid pe
tentes uenerint facit. Illi omniū ignari: primo purgando terrunt ipſ
se inuitus quicquā quod minus placeat Tullo dicturos: sed imperio
subigi. Res repetitum se uenisse: ni reddantur bellum indicere iussos.
Adhæc Tullus: nuntiate inquit regi uīo: regem romanum deos facere
testes uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit: ut in
eum omnes expetant huiusce clades belli. Hæc nuntiant domum alba
ni: & bellum utrinq; summa ope parabatur: ciuili similimū bello: prope in
ter parentes natosque: troianam utranque prolem. Cum Lauinium ab
troia: ab Lauinio alba: ab albanorū stirpe regum oriundi romani essent.
Euentus tm belli minus miserabilem dimicationem fecit: quod nec acie cer
tatum est: & rectis mō diruptis alterius urbis: duo populi in unum con
fusi sunt. Albani priores ingenti exercitu in agrum romanum impetum fe
cere. Castra ab urbe haud plus quinque milia passuum locant. fossa cir
cundant. Fossa ciuilia ab nomine ducis per aliquot secula appellata: donec
cum re nomen quoq; cum uetustate aboleuit. In his castris Ciuilius alba
nus rex moritur. Dictatorem albani Metium Sufetium creant. Interim
Tullus ferox præcipue morte regis: magnumq; deorum numen ab ipō ca
pite orsum: in omne nomen albanum expetiturum pœnas ob bellum impiū
dictitans: nocti proxima castris infesto exercitu in agrum alba
num pergit. Ea res a statuis exciuit Metium. Is ducit q̄ proxime ad ho
stem potest. Inde legatum præmissum nuntiare Tullo iubet: priusq̄ dimi
cent opus esse colloquio: si secum congressus sit: satis scire ea se allaturum

quae nihilominus ad rem romanam q̄ ad albanam permeant. Haud
aspernatus Tullus tam asi uana afferebantur in animum educit. Exeunt
contra albani. Post q̄ instruct utrinque stabant: cum pauci proceres
in medium ducti prodeunt. Ibi infit albanus: iniurias & non redditas
res ex fœdere: quæ repetita sunt: & ego regem nr̄m cuiusmodi causam hu-
iusmōi esse belli audisse uideor. Nec te dubito Tulle eadem præ te ferre.
Sed si uera potius: q̄ dictu speciosa dicenda sunt: cupido imperij duos cog-
natos uicinosque populos ad arma stimulat. Neque recte an perperam in-
terpretor: fuerit ista cuius deliberatio: qui bellum suscepit. Me albani ge-
rendo bello ducem creauere. Illud te Tulle monitum uelim: etrusca
res: quanta circa nos teque maxime sit: quo propior es etrusci: hoc ma-
gis sci. Multum illi terra plurimum mari pollent. Memor esto iam cui
signum pugnæ dabis: has duas acies spectaculo fore: ut fessos cōfectosq;
simul uictorem ac uictum aggrediantur. Itaque si nos di amant: qm̄
non contenti libertate certa in dubiam imperij seruiiique aleā imus
ineamus aliquam uiam: qua utri utri imperent sine magna clade:
sine multo sanguine utriusque populi decerni possit. Haud displicet
res Tullo: q̄q̄ tum indole animi: tum spe uictoriæ ferotior erat. Quęrē-
tibus utrinq; ratio initur: cui & fortuna ipā prebuit materiam. Forte
tum in duobus exercitibus erant trigemini fratres: nec aetate nec ui-
ribus dispares. Oratios Curiatiosq; fuisse satis constat. Nec ferme alia res
antiqua est nobilior: tñ in re tam clara nominū error manet: utrius
populi oratii: utrius curiatij fuerint. Auctores utroq; trahunt. plures
tñ inuenio: qui romanos oratios uocent: hos ut sequar inclinat animus
cum trigeminis agunt reges: ut pro sua quisq; patria dimicent ferro.
Ibi imperium fore unde uictoria fuerit. Nihil recusatur: tempus & lo-
cus conuenit. priusq̄ dimicarent: fœdus ictum inter romanos & alba-
nos est his legibus: ut cuius populi ciues eo certamine uicissent: is alteri
populo cum bona pace imperitaret. fœdera alia aliis legibus: ceterum
eodem mō omnia fiunt. Tum ita factum accepimus: nec ullius uetusti-
or fœderis memoria est. Fœcialis regem Tullum ita rogauit. iubes ne
me rex cum patre patrato populi albani fœdus ferire. Iubente rege
sagmina inquit a te rex posco. Rex ait: puram tollito. Fœcialis ex arce
graminis herbam puram adtulit. Postea regem ita rogauit. Rex facis
ne me tu regium nuntium populi ro. quiritium uasa comitesque meos.
Rex respondit: quod sine fraude mea populiq; ro. quiritium fiat: fino.

Oratii
Curiatij.

Fœcialis erat M. Valerius: patrem patratum Spurium fusium fecit: ver
bena caput capillosque tegens: pater patratus ad iusiurandum patran
dum id est sanciendum est. Fit fœdus. Multaque id uerbis: quæ longo
effata carmine non opus est referre: peragit. Legibus deinde recitatis: Au
di inquit Iupiter: audi pater patrate populi albani: audi tu populus alba
nus: ut illa palam prima postrema ex illis tabulis cerave recitata sunt/
sine dolo malo: utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt. Illis legib⁹
populus ro. prior non defitiet. Si prior defecerit publico consilio dolo ꝛ
malo: tu illo die Iupiter populum ro. sic ferito: ut ego hunc porcū hodie
feriam: Tantoque magis ferito: quanto magis potes pollesque. Id ubi
dixit: porcum saxo silice percussit: sua item carmina albani: suique
iusiurandum per suum dictatorem suosque sacerdotes peregerunt.
Fœdere inito trigemini: sicut conuenerat: arma capiunt. Cum sui u
trosque adortarentur deos patrios ac parentes quicquid ciuium
domi: quicquid in exercitu sit: illorum tunc arma: illorum inuicti
manus ferocesq; & suopte ingenio & pleni adhortantium uocibus
in medium inter duas acies procedunt. Considerant utrinque
pro castris duo exercitus periculi magis præsentis: q̄ curæ expertes.
Quippe imperium agebatur in tam paucorum uirtute atque fortuna
positum. Itaque ergo erecti suspensique in minime gratum specta
culum animo incenduntur. Datur signum. infestisque armis uelut
acies terni iuuenes magnorum exercituum animos gerentes cōcur
runt. Nec his nec illis periculum suum/publicum imperium seruitiumq;
obseruatur animo: futuraque ea deinde patriæ fortuna: quā ipsi
fecissent. Vt primo statim concursu increpuere arma: micantesq;
fulsere gladij: horror ingens spectantium perstringit oculos. Et neu
tro inclinata spe torpebat uox spiritusque. Consertis deinde mani
bus: cum iam non motus m̄ corporum/agitatioque accepti telorum ar
morūque: sed uulnera quoq; & sanguis spectaculo essent: duo roma
ni super alium alius: uulneratis tribus albanis: corruerunt expirātes.
Ad quorum cum clamassent gaudio albanus exercitus: romanas legi
ones iam spes tota nondum m̄ cura deseruerat: examines uitæ uni
us: quem tres curiatij circumsteterant. Forte is integer fuit: ut uniuer
sis solus nequaquā par: sic aduersus singulos ferox. Ergo ut segre
garet pugnam cor/capessit fugam: ita ratus secuturos: ut quēque
uulnere affectum corpus sineret. Iam aliquantū spatij ex eo loco

ubi pugnatum est aufugerat: cum respiciens uidet magnis intervallis
sequentes unum haud procul absese abesse: in eum magno impetu redit.
Et dum albanus exercitus inclamat curiatis ut opem ferant fratri: iam
oratus cæso hoste victor secundam pugnam petebat. Tunc clamore qua
lis ex insperato pauentium sola romani adiuuant militem suum & ille
defungi prælio festinat. Prius itaque q̄ alter: qui nec procul aberat conse
qui posset: alterum curiatium conficit. Iamque æquato marte: singuli
superant: sed nec spe nec uiribus pares. Alterum intactum ferro corpus
& geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant. Alter fessū
uulnere: fessum cursu trahens corpus: uicibusque fratrum ante se strage
victori obijcitur hosti. Nec illud prælium fuit. Romanus exultans duos
inquit fratrum manibus dedi: tertium causam belli huiusce: ut romanus
albano imperet: dabo. Male sustinenti arma gladium supne iugulo de
figit. Iacentem spoliat. Romani ouantes & gratulantes oratium accipiūt
& eo maiore cum gaudio: quo prope metum res fuerat. Ad sepulturam
inde suorum nequaquam paribus animis: uertuntur. Quippe imperio al
teri auctis: alteri dirimis alienæ facti. Sepulchra extant: quo quisque
loco concidit. Duo romana uno loco propius albam: tria albana romam
uersus: sed distantia locis: & ut pugnatum est. Prius q̄ inde digrederentur
rogatu Metio ex fœdere icto quid imperaret: imperat Tullus ut iuuentu
tem in armis hēat: usurum se eorum opera: si bellum cum veientibo fore
tur extemplo inde domos adducti. Princeps oratius ibat: trigemina spolia
præ se gerens. Cui soror uirgo: quæ desponsata uni ex curiatis fuerat: obui
am ante portam Capenam fuit. Cognitoque super humeros fratris paludā
mento sponsi: quod ipsa confecerat: solui crines: & flebiliter nomine spon
sum
mortuum appellat. Mouet ferocem iuueni animum comploratio sororis in
uictoria sua: tantoq; gaudio publico. Stricto itaq; gladio simul uerbis in
crepans transfigit puellam. Abi hinc cum immaturo amore ad sponsum inq
oblita fratrum mortuorum uiuique: oblita patriæ: Sic eat quæcumque ro
manum lugebit hostem. Atrox uisum id facinus patribus plebique. Sed
recens meritum facto obstabat. Ĩ raptus in ius ad regem. Rex ne ipe tam
tristis ingratique ad uulgus iudicij: aut secundum iudicium supplicij au
ctor esset: concilio populi aduocato: duumuiros inquit: qui oratiū perdu
ellionem iudicent secundum legem: fatio. Lex horrendi carminis erat. Du
umuiri perduellionem iudicent: si a duumuiris prouocarit: prouocatioē
certato. Si uincent: caput obnubito. infelici arbore reste suspendito. uerbe

rato uel intra pomerium uel extra pomerium. Hac lege duūuiri creati: qui se absoluere non rebantur ea lege: ne innoxium quidē posse: cum cō demnassent. Tum alter ex his publi orati tibi perduellionem iudico iqt l lictor colliga manus. Accesserat lictor, iniiciebatque laqueum. Tum o ratius, auctore Tullo clemente legis interprete, prouoco inquit. Ita de prouocatione certatum ad populum est. Mox omnes simul in eo iudicio maxime publio oratio patre proclamante: se filiam iure cesam iudica re: ni ita esset: patrio iure in filiam animaduersurum fuisse. Orabat deinde: ne se quem paulo ante cum egregia stirpe conspexissent: orbum liberis facerent. Inter hæc senex iuuenem amplexus: spolia curiatioꝝ fixa eo loco: qui nunc pila oratia appellatur: ostentans huīcine aiebat quem mō decoratum, ouantēque uictoria incedentem iudistis quirites: eundem sub furca uinctum inter uerbera & cruciatus uidere potestis? quod uix albanorum fi oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I lictor colliga manus: quæ paulo ante armatæ imperiū populo ro peperit. I capur obnube liberatori urbis huius: arbori infelici suspende: uerbera uel intra pomerium mō inter illa pila & spolia hostium: uel extra pomeri um mō intra sepulcra curiatiorꝝ. Quo.n. iuuenem hunc ducere potestis: ubi eum non sua decora a tanta fœditate supplicij uendicent? Non tulit populus patris lacrimas: nec ipius parem in omni periculo animum: ab soluerunt̄que admiratione magis iurtus: q̄ iure causæ. Itaque ut cæ des manifesta aliquo tñ piaculo luerꝫ: impatum patri ut filiū ex piaret pecunia publica. Is quibus dā piacularibus sacrificijs factis: quæ deinde genti oratiæ tradita sunt: transmisso per uia tigillo: capite adoperto uelut sub iugum misit iuuenem. Id hodie quoque publice semper refectum manet. Sororium tigillum uocant. Ora tiæ, sepulcꝝ quo loco corruerat icta: constructumque est ibi saxo quadrato.

Nec diu pax albana mansit: inuidia uulgi, quod tribus militibus for tuna publica commissa fuerit: uanum ingenium dictatoris corrupit. Et q̄m recta consilia haud bene euenerant: prauis reconciliare popu larium animos cœpit. Igitur ut prius in bello pacem: sic in pace bel lum quærens: quia suae ciuitati animorum plus q̄ uirium esse cer nebat: ad bellum palam atque ex edicto gerendum alios concitat populos: suis per speciem sonetantis prodigionem referuans. Fidenatēs colonia romana: uetentibus sonjs consilij assumpti pacto transitio nis albanorꝝ ad bellum atque arma incitantur. Cum fidenæ apte

deſciſſent: Tullus Metio exercituq; eius ab Alba accito: contra hoſtes
ducit. Vbi Anienem tranſijt: ad confluentes collocat caſtra. Inter eū
locum & fidenas ueientium exercitus tyberim tranſierat. Hi & in acie
prope flumen tenuere dextrum cornu. In ſiniſtro fidenates propius
montes conſiſtunt. Tullus aduerſus ueientem hoſtem dirigit ſuos: al-
banos contra legionem fidenatium collocat. Albano non plus animi
q̄ fidei fuerat: nec manere ergo: nec tranſire aperte auſus: ſenſi ad
montes ſuccedit. Inde ubi ſatis ſubiiſſe ſeſeratus eſt: erigit totam acie
fluctuanſq; animo: ut terrera tempus: ordines explicat. Conſilium
erat: quo fortuna rem daret: eo inclinante uires. Miraculo primo
eſſe romanis: qui proximi ſteterant: ut nudari latera ſua ſonorum
digreſſu ſenſerunt. Inde equeſ citato equo nunciat regi abire albanos.
Tullus in re trepida duodecim uouit ſalios: fanaque pallori ac pauo-
ri: equitem clara increpans uoce: ut hoſtes exaudirent: redire in a
prelium iubet: nihil trepidatione opus eſſe: ſuo iuſſu circumduci
albanum exercitum: ut fidenatium nuda terga inuadat. Idem im-
perat ut haſtas equites erigere iubeat. Id factum magnae parti pe-
ditum romanorū conſpectum abeuntis albani exercitus interſepſit.
Qui uiderant id ut a rege auditum erat: ita rati eo acriuſ pugnant.
Terror ad hoſtes tranſit & audiuerant clara uoce dictum & magna
pars fidenatium: ut qui colonі additi romanis eſſent latine fue-
bant. Itaque ne ſi bus ex collibus decurſu albanorū interclude-
rentur ab oppido terga uertunt. Inſta Tullus: fuſoque fidenā-
um cornu: in uicientem alieno pauore perculſum ferocior redit.
Nec illi tulere impetum. ſed ab effuſa fuga flumen obiectum a
tergo arcebat. Quo poſtq̄ fuga inclinauit: alij arma foede iacta-
tes in aquam caeci ruerant: alij dum cunctantur in ripis inter fu-
gae pugnaeq; conſilium oppreſſi. Non alia ante romana pugna a-
trocior fuit. Tum albanus exercitus ſpectator certaminis deductus
in campos Metius Tullo deiectos hoſtes gratulatur. Contra Tullus
Metium benigne alloquitur. quod bene uertat caſtra albanos ro-
manis caſtris iungere iubet. Sacrificium luſtrale in diem poſterum
parat. Vbi illuxit: paratis omnibus: ut aſſolet: uocari ad contionem
utrunque exercitum iubet. Precones ab extremo orſi primos exci-
uere albanos. Hi nouitate rei moti: ut regem romanum concio-
nantem audirent: proximi conſtitere. Ex compoſito armata circum

danir romana legio. Centuriombuſ datum negotium erat: ut ſine
mora imperia exequerent. Tum ita Tullus inſit. Romani ſi unquaꝫ
ante aliaſ ullo in bello fuit: quod primum duſ immortalibuſ gratiaſ
agereſ: deinde urbe ipōrum urbem: heſternum id prelium fuit:
dimicatum eſt. non magiſ cum hoſtibꝫ: q̄: quæ dimicatio maior
atque periculoſior eſt: cum prodition̄e ac perfidia ſonorum. Nā ne
uoſ falſa opinio tenear: imuſſu meo albani ſubiere ad montes. Nec
impium illud meum: ſed imperij conſilium & imperij ſimulano fuit:
ut ne ignorantibuſ uobiſ deſeri uoſ: auerteretur a certamine animuſ.
& hoſtibuſ circūuenirī ſe ab tergo ranſ terror ac fuga inijeretur.
Nec ea culpa quam arguo omīum albanorum eſt; ductem ſecuti ſunt: ut
& uoſ ſi quo ego inde agmen declinare uoluiſſem: feciſſeſ. Metuſ
ille eſt ductor itineriſ huiuſ. Metuſ idem huiuſ machinator belli.
Metuſ foederiſ romani albanique ruptor. Audeat deinde talia ali
uſ: niſi hunc inſigne documentum mortalibuſ dedero. Centumoeſ
armati Metium circūſiſtunt. Rex cætera ut orſuſ erat peragit. Qd
bonum faustum felixq; ſit populo ro. ac mihi: uobiſq; albani. po
polum omnem albanum romam traducere in animo eſt. Ciuitatē
dare plebi primoreſ in patreſ legere. vnam urbem unam rem p. fa
cere: ut ex uno quondam in duoſ populoſ diuiſa albana res eſt: ſic
nunc in unum redeat. Ad hæc albana pubeſ mentis ab armata
ſepta: in uariſ uoluntatibꝫ cōmune īm̄ metu cogente ſilentiū ten&.
Tum Tullus Met Suffeti inquit: ſi tu ipē diſcere poſſeſ fidem ac fœde
ra ſeruare: uitio tibi ea diſciplina a me adhibita eſſet. Nunc qm tu
um inſanabile ingenium eſt: tu tuo ſupplitio doce humanū genuſ
ea ſancta credere: quæ a te uiolata ſunt. Vt igitur paulo ante ānum
inter fidenatem romanamque rem anciptem geſſiſti: ita iam corpuſ
paſſim diſtrahendum dabiſ. Exinde duabꝫ admotiſ quadrigiſ in
curruſ earum diſtentum illigat Metium. deinde in diuerſum iter e
qui concitati: lacerum in utroq; curru corpuſ qua inheſerāt uinculiſ
membra portantes. Auertere omneſ a tanta fœditate ſpectaculi ocu
loſ. Primū ultimūque illud ſupplitium apud romanoſ exempli pa
rum memoriſ legum humanarum fuit. In aliſ gloriari licet: nulli ge
nium mitioreſ placuiſſe pœnaſ. Inter hæc iam præmiſſi albam erant
equites: qui multitudinem traducerent romam. Legioneſ dein̄ ductę
ad diruendam urbem. Quæ ubi intrauere portaſ non quidez fuit

tumultus ille nec pauor: qualis captarum urbium esse solet: cum effractis portis/transue ariete muris. aut arce ui capta clamor hostilis & cursus per urbem armatorū omnia/ferro flammaq; misc&: sed silentiū triste ac tacita moestitia ita defixit omnium animos: ut pre metu oblii qd relinquerent: quid secum ferrent/deficiente consilio: roguantesque alij alios: nunc in liminibo starent: nunc errabundi domos suas: ultimum illud uisum peruagarentur. Vt uero iam equitum clamor exire urbem nuntiabat: iam fragor tectorum: quae diruebantur ultimis pnbs urbis audiebatur: puluisq; ex distantibus locis ortus: uelut nube inducta: omnia impleuerat: raptim quibo quisque poterat elatis: cum larem ac penates/rectaque in quibo natus quisque educatusque essa: relinquentes exirent: iam continens agmen migrantium impleuerat uias: & conspectus aliorum mutua miseratione integrabat lacrimas: uocesq; miserabiles exaudiebantur mulierum/precipue cū obsessa ab armatis templa augusta preterirent: & uelut captos relinquerent deos. Egressis urbem albanis/romanus passim publica priuataque omnia tecta adequat solo. Vnaque hora quadringētorū annorū opus: quibo alba steterat excidio ac ruinae dedit. Templū deum (ita a rege edictum fuerat) temperatum est. Roma interī crescit albe ruinis/duplicatur ciuium numerus. Celus additur urbi mons. Et quo frequentius habitaretur: eandem sedem Tullus regiae cepit: ibiq; habitauit. Principes albanorum in patres: ut ea q; pars rei p. cresceret: legit. Tullios/Seruilios/Quintios/Geganios/Curiatios/Cloelios: templūq; ordini absc̄ aucto curiam fecit: quae hostilia usque ad patrum nrōrum aetatem appellata est. Et ut omnium ordinum uiribo aliquid ex nouo populo adderetur: equitum decem turmas ex albanis legit. Legiones & ueteres eodem supplemento explent & nouas scripsit. Hac fiducia uirium Tullus Sabinis bellū indicit: genti ea tempestate/rebus etruscis opulentissimae uiris armisque. Vtrinque munitae factae: ac res ne quicquā erant repentae. Tullus ad feroniae fanum mercato frequenti negotiatores romanos prensos querebatur: Sabini suos prius in lucum confugisse ac rome retentos. Hae causae belli ferebantur. Sabini haud parum memores & suarum uirum partem romae ab Tatio locatam: & romana re nuper auam adiectione populi albani aucta: circūspicere & ipi externa auxilia. Etruria erat uicina: proximi etruscorū ueientes. Inde ob re-

fidual bellorum ira maxime solicitant ad defectionem animi uolun-
rios traxere. Et apud uagos quosdam ex inopi plebe &ia merces ualuit
publico auxilio nullo adiuti sunt. Valuitque apud ueientes: nam de
ceteris minus mirum est: pacta cum Romulo induciarum fides;
Cum bellum utrinque summa ope pararetur: uertique in eo res uideren-
tur uti prius arma inferrent: occupat Tullus in agrum sabinum tran-
sire. Pugna atrox ad siluam malitiosam fuit. Vbi & peditum quidem
robore: ceteq; equitatu aucto nuper: plurimū romana acies ualuit.
Ab equitibo repente iniectis turbati sunt ordines sabinorq;: nec pugna
deinde illis constare: nec fuga explicari sine magna caede potuit. De
uictis sabinis cum in magna gloria magnisque opibo regnum Tulli: ac
tota res romana esset: nunciatum regi patribusque est: in monte alba-
no lapidibo pluuisse. Quod cum credi uix posset: missi ad id uiden-
dum prodigium in conspectu: haud aliter: q̄ cum grandinem uenti glo-
meratam in terras agunt: crebri ceciderē caelo lapides. Visi & audire
uocem ingentem ex sūmi cacuminis loco: ut patrio ritu sacra albani
facerent: quae uelut dis quoq; simul cum patria relictis: obliuioni
dederant: & aut romana sacra susceperant: aut fortunæ ut fit: obira-
ti cultum reliquerant deum. Romanis quoq; ab eodem prodigio nouē-
diale sacrum publice susceptum est: seu uoce caelesti ex albano monte mis-
sa: nam id quoq; traditur: seu aruspicum moniti. Mansit certe solēne
ut q̄cunque idem prodigium nunciaretur: feriae per nouem dies age-
rentur. Haud ita multo post pestilentia laboratum est. Vnde cum pi-
gritia militandi oriretur: nulla tū ab armis quies dabatur a bellicoso
rege: salubriora etiam credente militiae q̄ domi iuuenū corpora esse:
donec ipē quoq; longinquo morbo est implicitus. Tunc adeo fracti simul
cum corpore sunt spiritus illi ferocis: ut qui nihil ante ratus esset mi-
nus regium: q̄ sacris dedere animū: repente omnibo magnis paruisq;
superstitionibo obnoxius degeret: religionibo & populum implerat. Vul-
go iam homines eum statum rerum: qui sub nūma rege fuerat: requi-
rentes: unam opem aegris corporibus relictam: si pax ueniaq; ab dijs
impetrata esset: credebant. Ipsum regem tradunt uoluentem cōmenta-
rios Nūmae: cum ibi occulta quaedam solemnia sacrificia iouī elicio fac-
inuenisset: operatum his sacris se abdidisse: sed non rite initum aut cu-
ratum id sacrum esse. nec solum ei nullam oblatam caelestem speciē: sed
ira iouis solicitata prauā iam religione fulmine ictum cum domo con

flagraſſe. Tullus magna gloria belli regnauit annos duos & triginta.
Mortuo Tullo res ut inſtitutum iam inde abinitio erat ad prēs redierat.
hique interregem nominauerant. Quo comitia hīte Antium Martius
regem populus creauit. Patres fuere auctores. Numæ Pompilij regis
nepos filia ortus Ancus Martius erat. Qui ut regnare cœpit: & auitæ
gloriæ memor: & quia proximum regnum cætera egregium ab una p
te haud satis prosperum fuerat: aut neglectis religionibus: aut praue
cultus: longe antiquissimum ratus: sacra publica ut ab Numa inſtitu ta
erant facere: omnia ea ex cōmentariis regis pontificem in albū elata
proponere in publico iubet. Inde & ciuibus otij cupidus: & finitimis a
uitatibus facta spes: inani mores atque inſtituta regem hīturæ. Igitur
latini cum quibus Tullo regnante ictum fœdus fuerat sustulerūt aīos:
Et cum incursionem in agrum romanum fecissent: repetentibus res roma
nis superbe responsum reddiderunt: desidem romanum regem inter sa
cella & aras acturum esse regnum rati. Medium erat in Anco ingeni
um: & Numæ & Romuli memor: qui præter q̄ quod aui regno magis
necessariam fuisse pacem credebat: tum in nouo tum in feroci populo:
aliam quod illi contigisset otium sine iniuria: id se haud facile hīturum
ratus patientia tentari: & temptatam contemni: tempora esse
censebat Tullo regi aptiora: q̄ Numæ. Vt cū q̄m Numa in pace religi
ones instituisset: a se bellicæ cerimoniæ proderentur: nec gererent solū
sed etiam indicerentur bella aliquo ritu. Ius ab antiqua gente equi
culis: quod nunc fœtiales hīt descripsit quo res repetuntur. Legatus
ubi ad fines eorum uenit: unde res repetuntur: capite uelato (filo lanæ
uellamen est) audi iupiter inquit: audite fines cuiuscunq; gentis sunt:
numina audiant fas. Ego sum publicus nuntius populi ro. iuste pieq;
legatus uenio: uerbisque meis fides sit. Peragit deinde postulata. In
de iouem testem facit. Si ego iniuste impieque illos homines: illasque
res dedier ppli ro. nuntio mihi exposco. tu patriæ compotem me nūq̄
sinas esse. Hæc cum finit suprascandit. hæc quicunque ei p̄mus ur
obuius fuerit. hæc portam ingrediens. hæc forum ingressus paucis ver
bis carminis (conci) capiendique iurisiurandi mutatis: peragit. Si non dedū
tur quos exposcat: diebus tribus & triginta (tot. n. solemnes sunt) petitis:
bellum ita indicit. Audi iupiter & tu iuno quirine dii que omnes ce
lestes: uosque terrestres: uosque inferni audite. Ego uos testor populū
illum quicunq; est nominat iniustum esse neque ius persoluere. Sed

debus rebus in patria maiores natu consulemus: quo pacto ius nostrū
adipiscamur. Cum is nuntius romam ad consulendum rediit: consēsit
rex ex his ferme uerbis patres consulebat. Quarum rerum litium cāp⁹
condixit pater patratus populi ro. quiritium patri patrato priscorum
latinorum. omnibusque priscis latinis: quas res dari fieri solui oportuit.
quas res nec dederint: nec fecerint, nec soluerint: dic inquit ei quem
primum sententiam rogabat: quid censes. Tum ille puro pioque duello
quaerendas censeo. Ita que consenso conscisoque. Inde ordine alios roga
bantur: quando que pars maior eorum: qui aderant in eandem sententia
ibat: bellum erat consensu fieri solitum: ut fecialis hastam ferratam, aut
at sudem
sanguineam praeustam ad fines eorum ferrent: non minus trib⁹ puberib⁹
praesentib⁹: diceret, quod populi priscorum latinorum omnes ue prisci
latini aduersus populum ro. quiritium fecerint deliquerint: quod po
pulus ro. quiritium bellum cum priscis latinis iussit esse: senatus populi
ro. quiritium censuit. consensit. conseuit: ut bellum cum priscis latinis
fieret: ob eam rem ego nuntius populi ro. populis priscorum latinorum
omnibusque priscis latinis bellum indico facioque. Id ubi dixisset, ha
stam in fines eorum emittebat. Hoc tū mō ab latinis repente res ac bellū
indictum: moremque eum postea acceperunt, Ancus de mandata cu
ra sacrorum flaminibus sacerdotibusq; alius: exercitu nouo confer
pto profectus: pollitorium urbem latinorum ui cepit. Secutusq; mo
rem regum priorum: qui rem romanā auxerant hostibus in ciuita
tem accipiendis: multitudinem omnem romam traduxit. Et cū ur
ca pallantium sedem ueterem romani sabini capitolium atq; arcem
celium montem albam implessent: Auentinum nouae multitudini
datum. Addun eidem haud multo post: tellenis sicanaque capti no
ui ciues. Pollitorium inde rursus bello repetitum: quod uacuum occu
pauerant prisci latini. Eaque causa diruendi eius urbis fuit roma
nis: ne hostium semper receptaculum esset, Postremo omni bello lan
no in eduliam compulso: aliquādiu ibi marte incerto uaria uictoria
pugnatum est. Nam & urbs tuta munitionib⁹: praesidioq; firmata ua
lido erat: & castris in aperto positis: aliquotiens exercitus latinus com
munis cum romanis signa contulerat. Ad ultimum omnibus copiis con
nixus Ancus atque primum uincit. Inde ingenti praeda ponitus roma
redit. Tum quoq; multis latinor⁹ milibus in ciuitatem acceptis: qb⁹
ut iungeretur pallantino Auentinum amnibus datae sedes. Janicu

lum quoq; adiectum non inopia loci: sene qñda ea arua hostiũ essẽt.
Id non muro solum: sed &iam ob cõmoditatem inuersi ponte sublicio
tum primum in tyberi facto: coniungi urbi placuit. Muritum quoq;
fossa haud paruum munimentum a planioribꝰ additum locis anci
regis opus est. Ingenti incremento rebus auctis cum in tanta multitu
dine hominum discrimine recte an perperam facti confuso facinora
clandestina fierent: cancer ad terrorem increscentis audaciæ medi
a urbe imminens foro ædificatur. Nec urbs tantum hoc rege creuit: sꝫ
&iam ager finesque. Silua Mesia uetustate adempta. usque ad ma
re impium prolatum. & in ora tyberis hostia urbs condita. Salinæ
circa factæ. Egregieque rebus bello gestis ædes iouis feretrij ampli
ficata. Anco regnante lucumo uir impiger ac diuicijs potens ro
mam cõmigrauit cupidine maxime ac spe magni honoris. Cuius
adipiscendi targuinios: nam ipe quoq; peregrina stirpe oriundus erat:
facultas non fuerat. Demoratus corinthi filius erat: qui obsedit moe
domo profugus: cum tarquinios forte consedisset: uxore ibi ducta:
duos filios genuit. Nomina his Lucumo atque Arruns fuerunt. lu
cumo superfuit patri: bonorum omnium heres. Arruns prior q̃ pater
moritur: uxore grauida relicta. Nec diu manet superstes filio pater
Qui cum ignorans nurum uentrem ferre: immemo intestando nepos
decessisset: puerum post mortem aui in nullam sortem bonorꝫ nato:
ab inopia egerio inditum nomen est. Lucumoni contra omniũ here
di bonorum: cum diuitiae tam animos facerent: auxit ducta in ma
trimonium Tanaquil sumo loco nata: & quae haud humiliora ipsi
in quibus nata fuerat sineret: Ea cum illi nupsisset & spernentibus
cunctis Lucumonem exulem aduenam ortum, omnino ferre in
dignitatem non potuit. Oblitaque ingenitæ erga patriam caritatis
dum mõ uirum honoratum uideret: consilium migrandi ab tarq
nijs cepit. Roma est ad id apotissimũ usa: in nouo populo ubi omnis
repentina atque ex uirtute nobilitas fit: futurum locum forti ac
strenuo uiro: regnasse Tarquinium sabinum: accersitum in regnum Nu
mam a curibus: & Ancum sabina matre ortum: nobilemque una
imagine Numæ esse: facile persuadet ei: ut cupido honorum & cui
tarquinij materna tantum patria esset. Sublatis itaque rebus co
migrant romam. Ad ianiculum forte uentum erat. Ibi ei carpento
sedenti cum uxore: aquila suspensis demissa leniter alis pileũ au

ferr: ſuperque carpentū magno cum clangore uolitāſ: rurſuſ ue-
lut miniſteriꝫ diuinitus miſſa capite apte reponit. Inde ſublimiſ abijt.
A cepiſſe id augurium læta dicitur Tanaquil: perito ut uulgo ætruſci
cæleſtium prodigiorum mulier: excelſa & alta ſperare complexa
uirum iubet. Eam alitem ea regione cæli & eiuſ dei nuntiam ue-
niſſe: circa ſūmum culmen hominiſ auſpicium fuiſſe. Leuaſſe
humano ſuperpoſitum capiti decuſ: ut diuinituſ eidē redderet.
H atſ ſpeſ cogitationeſque ſecum portantes urbem ingreſſi ſunt. do-
micilioque ibi compato L. Tarquinium edidere priſcum. Nam &
romaniſ conſpicuum eum nouitaſ diuitiaeque fatiebant: & ipē
fortunam benigno alloquio comiter inuitando: beneficiiſq; qꝰ
poterat ſibi conciliando adiuuabat: donec in regiam quoq; de eo
fama perlata eſt. Nonnaq; ea breui apud regem liberaliter dexte
reque obeundo offitia in familiariſ amicitiæ adduxerat iura:
ut publicis ac priuatis pariter conſiliis belli domique intereſſet:
& per omīa expertuſ: poſtremo tutor & liberis regiſ teſtamento in-
ſtituerētur. Regnauit Ancuſ annoſ quatuor & uiginti: cuiliba
ſuperiorꝫ regum belli pacisque & artibus & gloria par. Iā filij
prope puberem ætatem erant: eo magis Tarquinius inſtare: ut q̄
primum comitia regi creando fierent. Quibꝰ indictis ſub tempuſ
puerοſ uenatum abiegauit. Iſque primuſ & petiſſe ambitione
regnum: & orationem dicitur habuiſſe ad conciliandoſ plebiſ
animoſ compoſitam. Tum ſe rem non nouam petere: quippe qui
non primuſ: quod quiſquā indignari mirari ue poſſet: ſed ter-
tiuſ regnum romæ peregriniſ affecter. Et Tatium non experegri-
no ſolum: ſed & iam ex hoſte regem factum. Et Numam igna-
urbiſ non petentem in regnum ultro accitum. Se ex quo ſui po-
tenſ fuerit: romam cum coniuge & fortuniſ omnibꝰ cōmigraſſe.
Maiorem partem ætatiſ eiuſ: qua ciuilibꝰ offitiiſ fungantur ho-
mineſ: romæ ſe: q̄ in patria uetere uixiſſe. Domi militiæq; ſub
haud pœnitendo magiſtro ipſo Anco rege: romana ſe iura: roma-
noſ ritiuſ didiciſſe. Obſequio & obſeruantia in regem cum omnibꝰ
benignitate erga aliοſ cum rege ipō certaſſe. Hæc eum haud falſa
memorantem ingenti conſenſu populuſ ro. regnare iuſſit. Ergo
uirum cetera egregium ſecuta: quam in petendo huērat: iam
regnantem ambitio eſt. Nec minuſ regni ſui firmandi: q̄ augēdi

rei.p. memor. Centum prēf legit: qui deinde minor⁊ gentiū sunt
appellati. facho haud dubia regis: cuius beneficio in curiam uene-
rant. Bellum primum cum latinis gessit. & oppidū ibi Apiolas ui
cepit. Prædaque inde maiore. q̄ quanta belli fama fuerat retecta.
Ludos opulentius instruxitq; q̄ priores reges fecit. Tum primū
circo. qui nunc maximus dicitur. designatus est locus. Diuisa pa-
tribus equitibusque loca ubi spectacula sibi quisque faceret. fori ap-
pellati. Spectauere furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinē-
tibo pedes. Ludicrum fuit equi pugilesq; ex etruria maxime acci-
ti. Solemnes deinde annui mansere ludi. romani magniq; uarie
appellati. ab eodem rege. A circa forum priuatis ædificanda diui-
sa sunt loca: porticus tabernæque factæ. Muroque lapideo circū-
dare urbem parabat. cum sabinum bellum cœptis interuenit. ade-
oque ea res subita fuit. ut prius Anienem transirent hostes. q̄ obui-
am ire. ac prohibere exercitus ro. posset. Itaque trepidatū romae
est. Et primo dubia uictoria. magna utrinque cæde pugnatū est.
Reductis deinde in castra hostium copiis. datoque spatio roma-
nis ad compandum deintegro bellum. Tarquinius equitem maxime
suis deesse uiribus ratus. ad Rāenses. ticienses, luceresque. quas cētu-
rias Romulus scripserat. addere aliας constituit. suoque insignes
relinquere nomine. Id q̄m inaugurato Romulus fecerat. negare
Attus Nauius inclitus ea tempestate augur. neque mutari. neq;
nouum constitui. nisi aues addixissēt. posse. Ex eo regi ira mota.
ludensque artem. ut ferunt. agedum inquit diuine tu inaugura.
fieri ne possit. quod ego nunc mente concipio. Cum ille inauguria
rem exptus profecto futuram dixisset. atqui hoc animo agita
ut inquit. te non acula cotem discussurum. Cape hæc & perage.
quod aues tuæ fieri portendunt. Tum illum haud cunctanter
ibi discessisse cotem ferunt. Statua Attj posita capite uelato. quo
in loco res acta est in comitio in gradibus ipis ad læuam curiæ fuit.
Cotem quoque eodem loco sitam fuisse memorant. ut essent ad po-
steros miraculi euius monumentum. Auguriis certe sacerdotiq;
auguriū tantus honos accessit. ut nihil belli domi que postea.
nisi auspicato gereretur. concilia populi. exercitus uocati. sum a
rerum ubi aues non admisissent dirimerentur. Neque tū Tar-
quinius de equitum centuriis quicquā mutauit. Humero tm

alterum adiecit: ut mille & trecenti equites in tribus centuriis essent. Posteriores mō sub his nominibus: qui addit erant appellati sunt: q̄s nunc quia geminatæ sunt sex uocant centurias. Hac parte copiarum aucta: iterum cum sabinis confligitur. Sed præter quā quod uirtbo creuerat romanus exercitus: ex occulto & additur dolus: missis qui impugnam magnam uim lignorum in amnis ripa iacentem ardentem in flumen conicerent. ventoque iuuante accensa ligna & pleraq; ratibus impacta: sublicis cum hærerent pontem succendunt. Ea quo q; res in pugna terrorem attulit sabinis. Effusis eadem fugam impedijt: multique mortales cum hostem effugissent: in flumine ipō perirent: quorum fluitantia arma ad urbem cognita in tyberi prius pene q̄ nuntiari posset insignem uictoriam fecere. Eo prælio præcipua equū gloria fuit. Utrinque ab cornibus positos cum iam pellerentur media suorum peditum acies: ita incurrisse ab lateribus ferunt: ut nō sisterent mō sabinas legiones ferociter instantes cedentibus: sed subito in fugam auerterent. Montes effuso cursu sabini petebant: & pauci tenuere. Maxima pars: ut ante dictum est: in flumine ab equitibus cæsi sunt. Tarquinius instandum perterritis ratibus: præda captisque romā missis: spolijs hostium: id uotum Vulcano erat: ingens cumulo accensis: pergit porro in agrum sabinum exercitum ducere. Et q̄q̄ male res gesta erat: nec gestibus melius se sperare poterant: tū quia consulendi res nō dabat spatium: iere obuiam sabini tumultuario milite. Iterūq; ibi cæsi fusi: perditis iam prope rebus: pacem petere. Collatia & quicqd circa collatiam agri erat sabinis ademptum. Egerius fratris hic filius erat regis: collatiæ in præsidio relictus. Deditosque collatinos ita accipio: eamque deditionis formulam esse. Rex interrogauit estis ne uos legati oratoresque missi a populo collatino: ut uos populumq; collatinus dederetis: & sumus. Estne populus collatinus in sua potestate: & est. dedimus ne uos populūque collatinum. urbem. agros. aquam. terminos. delubra. utensilia diuina humanaque omnia in meam populique ro. dicionem: & dedimus. Et ego recipio. Bello sabino perfecto Tarquinius triumphans romam redit. Inde priscis latinis bellum fecit. Vbi nusq̄ ad uniuersi rei dimicationem uentum est: ad singula oppida circumferendo arma: omne nomen latinum domuit. Corniculum. ficulnea. uetus camerta. crustumium. ameriola. medulia. nomentum: hæc deprisci latini aut qui ad latinos defecerant capta oppida. Pax deinde

et facta. Maiore inde animo patrs opera inchoata: q̄ quāta mole
gesserat bella: ut non quienor populus domi esset: q̄ militiae fuisset:
Nam & muro lapideo: cuius exordium operis sabino bello turbatū erat:
urbem quia nondum munierat: cingere parat: & infima urbis loca ar-
ca forum: aliasq: interiectas collibus ualles: quia ex planis locis haud fa-
cile euchebant aquas: cloacis e urbe in tyberim ductis siccat. Et arcā
ad aedem in capitolio iouis: quam uouerat bello sabino: iam praesagiē-
te animo futurum olim ibi amplitudinem loci occupat fundamentis.
Eodem tempore in regia prodigium ortum: cuiusque mirabile fuit: pu-
ero dormienti: cui Seruio Tullo nomen fuit: caput arsisse ferunt multo-
rum in conspectu. Plurimo igitur clamore inde ad tantae rei miraculo
orto: exanimi regem: & cum quidā ex familiarium aquam ad restin-
guendum ferre: ab regina retentum: sedatoque iam tumultu: mouere
uetuisse puerum: donec sua sponte expergisceretur: mox cum somno &
flammā abisse. Tum adducto in secretū uiro tanaquil: tu des ne tu
puerum hunc inquit: quem tam humili cultu educamus: scire licet
hunc lumen quondā rebus nris dubiis futurum: praesidiūque regiae
afflictae. Proinde materiam ingenii publice priuatīque decoris om-
ni indulgentia nra nutriamus. Inde puerum liberorū loco hēri coeptum:
eruditique artibus quibus ingenia ad magnae fortunae culmen excitāt.
Euenit facile quod diis cordi esset. Iuuenis euasit uere indolis regiae: nec
cum quereretur gener Tarquinio: quisquā romanae iuuentutis ulla ar-
te conferre potuit: filiamque suam ei rex despondit. Hic quacunque de
causa tantus honos illi allatus credere prohibet seruia natum eum: par-
uumq; ipm seruisse. Eorum magis sitae sum: qui Corniculo capto: ser-
ui Tulli: qui princeps in ea urbe fuerat: grauidam uiro uxorem occiso:
cum inter reliquas captiuas cognita essa: ob unicam nobilitatem ab
regina romana prohibitam ferunt seruitio. partum romae edidisse i
prisci Tarquinij domo: inde tanto beneficio & inter mulieres familia-
ritate auctam: & puerum in domo a paruo educatum in caritate atq;
honore fuisse. fortunam matris: quod capta patria in hostium manus
uenerit: ut seruia natus crederetur, fecisse. Duo de quadragesimo ferme
anno ex quo regnare coeperat Tarquinius: non apud regem mō: sed apd
patres plebemq: longe maximo honore, Seruius Tullus erat. Cui Anci i
filij duo: & si anita semper pro indignissimo huerant se paterno regno ru-
tores fuisse: regnare romae aduenam. non mō ciuem: sed ne italicq;

quidē ſtirpiſ: tamen impenſiuſ hiſ indignitaſ creſcere: ſi non ab Tar-
quinio quidē ad ſe rediret regnum: ſed præceps inde porro ad ſeruia
caderet: ut in eadem ciuitate poſt centeſimū fere annum: q̄ Romuluſ deo
progeniuſ deuſ ipē tenuerit regnum donec in terriſ fuerit: id ſeruuſ ſer
ua natuſ poſſideat. Tum cōmune romani nominiſ: tum præcipue id do
muſ ſuae dedecuſ fore: ſi Anci regiſ uirili ſtirpe ſaluā: non mō aduenæ
ſed ſeruuſ &iam romae regnum pateret. Ferro igitur eam cōtumeliaz
arcere ſtatuunt. Sed iniuriae dolor in Tarquinium ipm magiſ: q̄ in ſer
uium eoſ ſtimulabat. & quia grauior ultor cædiſ ſi ſupereſſet: rex fu
turuſ erat: q̄ priuatuſ: & quia Seruio occiſo: quēcunque aliū genery
delegiſſet: eundem regni heredem facturuſ uidebatur. Ob hæc ipi re
gi inſidiæ parantur. Ex paſtoribo duo ferociſſimi delecti ad facinuſ
qui conſueti erant utrinque agreſtibuſ ferramentiſ in ueſtibulo regiae
q̄ potuere potuere tumultuoſiſſime ſpetie rixæ in ſe omneſ apparoreſ
regioſ conuertunt. Inde cum ambo regem appellarent: clamorq; eoruz
penitus in regiam peruenisſet: euocati ad regem perguntur. primo utriq;
uociferari & certatim alter altero obſtrepere. Coercui ab lictore & iuſſi
in uicem dicere: tandem obloqui deſiſtunt. Vnuſ rem ex compoſito or
ditur. Dum intentuſ in eum ſe rex totuſ auertet: alter elatam ſecuri
in caput dedecit. Relictoque in uulnere telo ambo ſe foraſ ejiciunt. Tar
quiniū morbundum cum qui circa erant excepiſſent: illoſ fugientes
lictoreſ comprehendunt. Clamor inde concurſuſque populi mirantiū
quid rei eſſet: Tanaquil inter tumultum claudi regiam iubet: arbitroſ
ejcit: ſimulque quae curando uulneri opuſ ſunt: tanq̄ ſpeſ ſubeſſet: ſe
dulo comparat: ſimulque ſi deſtituat ſpeſ alia præſidia molitur. Ser
uio propere accito: cum pene exanguem uirū oſtendiſſet dexteraī te
nens orat: ne inultam mortem ſoceri: ne ſocerum inimiciſ ludibrio eſſe
ſinat. Tuum eſt inquit Serui ſi uir es ſtbiere regnum: non illorz qui
alieniſ manib; peſſimum facinuſ fecere. Erige te deoſque duces ſequere
qui clarum hoc fore: caput diuino quondam circūfuſo igni portende
runt. Nunc te illa celeſtiſ excitet flamma. nunc expergiſcere uere &
noſ peregrini regnauimuſ. Quiſ ſiſ non unde natuſ reputa. Si tua te
ſubita conſilia torpent: ac tu mea conſilia ſequere. Cum clamor im
petuſque multitudiniſ uix ſuſtineri poſſet: ex ſuperiore parte ædiuz
per feneſtraſ in nouam uiam uerſuſ. hītabat n. rex adiouiſ ſtatoriſ
ædem: Tanaquil populū alloquitur iubet bono aiō eſſe. Sopitum

fuiſſe regem ſubito ictu. haud alte ferrum in corpus deſcendiſſe
iam ad ſe rediſſe. Inſpectum uulnus abſterſo cruore omnia ſalubria ee
confidere prope diem ipm eos uiſuros. Interim Seruio Tullo iubere popm
dicto audientem eſſe: eum iura redditurum, obiturumque alia regis mu
nia. Seruius cum trabea & lictoribs prodit: ac ſede regia ſedens alia de
cernit: de aliis ſe conſulturum regem eſſe ſimulat. Itaque per aliquot di
es cum iam expiraſſe Tarquinius celata morte per ſpeciem alienæ fungē
dæ uicis ſuas opes firmauit. Tum demum palam facto: & complorati
one in regia orta: Seruius præſidio firmo munitus: primus inuſſu po
puli uoluntate patrum regnauit. Anci liberi iam tum comprenſi ſce
leris miniſtris: ut uiuere regem & tantas opes eſſe Seruii nuntiatum eſt:
Seſſam pometiam exulatum ierant. Nec iam publicis conſiliis magis
Seruius: q̄. priuatis munire opes: & ne qualis anci liberis animus ad
uerſus tarquinium fuerat: talis aduerſus ſe tarquinij liberis eſſet: du
as filias iuuenibs regis Lucio atque Arunti Tarquiniis iungit. Nec ni
pir tm fati neceſſitatem humanis conſiliis: quin inuidia regni & iam
inter domeſticos infida omnia atque infeſta facerent. Peroportune
ad præſentis quietem ſtatus: bellum cum uicinis, iam .H. induciae
exierant, aliisque etruſcis ſumptum. In eo bello & uirtus & fortuna
Seruij Tullij enituit: fuſoq; ingenti hoſtium exercitu haud dubius
rex ſeu patrum ſeu plebis animus periclitaretur, romā rediit. Aggre
ditur q; inde pacis longe maximū opus: ut quēadmodum Numma
dium auctor iuris fuiſſet: ita Seruium conditorem omnis in ciuitate
diſcriminis ordinūque: quibs inter gradus dignitatis fortunæque
aliquid inter luceret poſteri fama ferrent. Cenſum .H. inſtituit rem ſalu
berrimam tanto futuro imperio: ex quo belli pacisque munia nō iu
ritim ut ante: ſed pro habitu pecuniarum fierent. Tum claſſes centuri
asque & hunc ordinem ex cenſu deſcripſit: uti pace decorum ut bello
Ex his qui centum miliūm æris aut maiorem cenſum hrent. lxxx. cō
fecit centurias: quadragenas ſeniorum: ac iuniorum. Prima claſſis
omnes appellari: ſeniores ad urbis cuſtodiam: ut præſto eſſent: Junio
res ut bella foris gererent. Arma his imperata. galea. clipeus. ocreæ. lori
ca omnia ex ære. hæc ut tegimenta corporis eſſent. Tela in hoſte haſta
que & gladius. Addiri huic claſſi duæ fabrum centuriæ: quæ ſine
armis ſtipendia facerent. Datum munus: ut machinas in bello ferrēt
Secunda claſſis intra centum uſque ad quīque & .lxx. miliū cenſum

instituta ex his seniorib⁹ iuniorib⁹q; .xx. conscriptæ centuriæ. Arma imperata scutum pro clipeo & præter loricam omnia eadem. Tertiam classem in quinquaginta milium censum esse uoluit: totidem centuriæ. & hæ eodēque discrimine ætatum factæ. nec de armis quicquā mutatum ocreæ tantum ademptæ. In quarta classe census quīque & .xx. milium totidem centuriæ factæ. Arma mutata nihil præter hastam & uexillum datum. Quinta classis aucta centuriæ .xxx. factæ. fundas lapidesque missiles hi secum gerebant. In his accensi cornicines tibicinesque in tres centurias distributi .xi. milibus hæc classis censebatur. hic minor cēsus reliquā multitudinem habuit. Inde una centuria facta est īmunis militia. Ita pedestri exercitu ordinato distributoque equitum ex primoribus ciuitatis .xij. scripsit centurias. Sex item alias centurias tribo ab Romulo institutis sub hisdem quibus inauguratæ erant nominib⁹ fecit. Ad equos emendos denā milia æris ex publico data. & quib⁹ equos aleret uiduæ attributæ: quæ bina milia æris in annos singulos penderent. Hæc omnia in ditem ab pauperibus inclinata onera. Deinde est honos additus. non .x. ut ab Romulo & ceteri traditum seruauerant reges uirum suffragium eadem ui eodemq; iure promiscue omnib⁹ datū est. Sed gradus facti: ut neque exclusus quisquā suffragio uideretur & uis omnis penes primores ciuitatis essĕt. Equites .x. uocabantur primi .lxxx. inde primæ classis centuriæ peditum uocabatur: ibi si uarianda q̄d raro incidebat: ut secundæ classis centuriæ uocarentur: nec ūo unq̄ infra ita descenderent: ut ad infimos perueniretur. Nec mirari oportet hūc ordinē qui nunc est post expletas .v. & .xxx. tribus duplicato earum nūo centuriis iuniorum seniorūque ad institutā ab Seruio Tullio summam non cōuenire. Quadrifariam .x. urbe diuisa regionib⁹ collibusque: quæ hītabantur pagi tribus eas appellauit: ut ego arbitror ab tributo. Nam census quoq; æqualiter ex censu conferendo ab eodem ratio inita est. Neque hæ tribus ad centuriarum distributionem numerūque quicquā permouere. Censu perfecto quem maturauerat mense lustri deincepsĕ late cum tumultorū minis mortisque edixit: ut omnes ciues ro. equites peditesque in suis quisq; centuriis in campo martio prima luce adessent. Ibi instructum exercitum omnem sue. one. tauris tribus lustrauit. Idque conditum lustrum appellatum: quia in censendo finis factus est. Milia .lxxx. eo lustro ciuium censa dicuntur. Addidit scriptorum antiquissimus Fabius pictor. eorū qui arma ferre possent cum numerū fuisse. Ad eam multitudinē urbs

amplificanda uisa est. Addit duos colles quirinalē viminalemque. In
de demcepſ auget exquiliaſ. Ibique ipē: ut loco dignitaſ fieret habitat.
Aggere & foſſis & muro circundat urbem. Item pomerium profert. Pome
rium uerbi uim ſolam intuentes poſt moenium interpretantur eſſe. Eſt
autē magis circa murum locus: quem in condendis urbibus quondā etru
ſci: qua murum ducturi erant certis circa terminis inaugurato conſe
crabant: ut neque interiore parte aedifica moenibus continuarentur.
quaenunc & uulgo contunguntur & extrinſecus puri aliquid ab huma
no cultu pateret ſoli. Hoc ſpatium quod neque habitari neque arari fas
erat: non magis quod poſt murum eſſet: q̄ quod murum poſt id: po
merium romani appellauerunt. & in urbis incremento ſemper quātus
moenia proceſſura erant tantū terminos conſecrati proferebant. Aucta
ciuitate magnitudine urbis: omnibus domi & ad belli & ad pacis u
ſus formatis: ne ſemper armis opes acquirerentur conſilio augere im
perium conatus eſt: ſimul & aliquid addere urbi decus. Iam tū eāt
inclitum dianæ epheſiae phanum: id cōmuniter a ciuitatib⁹ Aſiæ
factum fama ferebat: cum conſenſum populorum deosque conſoti
atos laudaret mire Seruius inter proceres Latinorum: cum quibus
publice priuatimque hoſpitia amicitiaſque de induſtria iunxerat
ſepe iterando eadem perpulit tandem: ut romæ phanum dianæ
populi latini cum populo ro. facerent. Ea erat confeſſio caput rerū
romam eſſe: de quo tonens armis certatum fuerat: id q̄q̄ obmiſſum
iam ex omni cura Latinorum obrem tonens infeliciter temptatam
armis uidebatur: uni ſe ex ſabinis ſors dare uiſa eſt: priuato conſi
lio imperij recupandi. Bos in ſabinis nata cuidam patri familiae
dicitur: miranda magnitudine ac ſpetie: fixa per multas aetates e
cornua in ueſtibulo templi dianæ monimentū ei fuere miraculo.
Habita ut erat: res prodigij loco eſt. & cecinere uates cuius ciuitatis eā
ciues dianæ immolaſſent: ibi fore imperium. Idque carmen pueneāt
ad Antiſtitem phanī dianæ. Sabinus ut primū apta ſacrificio dies
uiſa eſt: bouem romam actam deduxit ad fanum dianæ: & aū arā
ſtatuit. Ibi antiſtes romanus: cum eum magnitudine uictimæ cele
brata fama mouiſſet: memor reſponſi: ſabinum ita alloquitur. Quid
nam tu hoſpes paras inquit inceſte ſacrificium dianæ facere? quī tu
ante uiuo perfunderis flumine: infima ualle præfluit tyberis. Religi
one tactus hoſpes: qui omnia ut prodigio reſponderet euentus: cupet

al eam rem

rite facta extemplo descendit ad tyberim. Interea romanus Annistes
immolat dianæ bouem. Id mire gratum regi atque ciuitati fuit.
Seruius q̄q̄ iam usu haud dubie regnum possiderat: tñ quia interdū
iactari uoces a iuuene Tarquinio audiebat: se inussu populi regnare.
Conciliata prius uoluntate plebis: agro capto ex hostibus, uirum di-
uiso: ausus est ferre ad populum: uellent iuberent ue se regnare: tan-
toque consensu: quanto haud quisquā alius ante rex est declaratus.
Neque ea res Tarquinio spem affectandi regni minuit. imo eo impe-
riosior: quia de agro plebis aduersus patrum uoluntatem senserat agi:
criminandi seruij apud patres crescendique in curia datam sibi oc-
casionem ratus est: & ipse iuuenis ardentis animi erat: & domi ux-
ore Tullia inquietum animū stimulante. Tulit.n. & romana regia
sceleris tragici exemplum: ut tedio rerum maturior ueniret libertas:
ultimūque regnum esset: quod scelere partum foret. Hic L. Tarqui-
nius prisci Tarquinij regis filius nepos ue fuerit parum liquet: plu-
ribus tñ auctoribus filium ediderim: fratrem hūerat Aruntem Tar-
quinium mitis ingenij iuuenem. His duobus ut ante dictum est: duæ
Tullij regis filiæ nupserant. Et ipse longe dispares moribus: forte ita
inciderat ne duo uiolenta ingenia matrimonio iungerentur: fortuna
credo ppli ro. quo diuturnius Seruij regnum esset: constitutaq; ciui-
tatis mores possent. Angebatur ferox Tullia nihil materiæ in uiro:
neque ad cupiditatem neque ad audaciam esse: tota in alterū uersa
Tarquinium: eum mirari cum uirum dicere: ac regio sanguine ortus:
spernere sororem: quod uirum nacta muliebri cessaret audacia. Con-
trahit celeriter similitudo eos: ut fere fit malum malo aptissimū. Sed
initium turbandi omnia a femina ortum est. Ea secretis uiri alienis a
suefacta sermonibus: nullis uerborum cōtumelijs parcere de uiro ad
fratrem de sorore ad uirum. & se rectius uiduam & illum cœlebem
futurum fuisse contendere: q̄ cum impari iungi: aut elanguescē-
dum alienis ignauia esse: & si sibi eum quo digna esset dij dedissēt
uirum: domi se prope diem uisuram regnum fuisse: quod apud pa-
trem uiderat. Celeriter adolescentem suæ temeritatis implet. Arun-
Tarquinius & Tullia minor prope continuatis funeribus: cum domos
uacuas nouo matrimonio fecissent: iunguntur nuptijs magis non
prohibente Seruio: q̄ approbante. Tum iō indies infestior Tullij se-
nectus: infestius regnum coepit esse. Iam.n. ab scelere ad aliud spe-

ctare mulier sceluſ: nec nocte: nec interdiu uirum conquiescere pati
ne gratuita parricidia preterita essent. Non sibi defuisse cui nupta dice
retur: nec cum quo tacita seruiret. defuisse qui se regno dignū putara
qui meminisca se esse prisci tarquinii filium: qui hr̄e: q̄ sperare regnū
mallet. Si tu is es: cui nupsam me arbitror: & uirum & regem appel
lo: Sin minus eo nunc peius mutata res est: quod istic cum ignaui
a est sceluſ. Tuum accingeris: non tibi ab corintho: nec ab tarq
uinis: ut patri tuo peregrina regna moliri necesse est. Dij te pena
tes patriique & patrius imago & domus regia & in domo regale
solium: & nomen Tarquinium creat uocatque regem. Aut si ad hoc pa
rum est animi: quid frustraris ciuitatem: quid te ut regum iuuenē
conspicuſ: facesse hinc Tarquinios aut Corinthum. Deuolue retro
ad stirpem fratri similior: q̄ patri. His aliisque increpando iuue
nem instigat. nec conquiescere ipā potest: si cum Tanaquil pegrina
mulier tantū moliri potuissa animo: ut duo continua regna uiuo
ac deincepſ genero dedissa: ipā regio semine orta: nullum momē
tum in dando adimendoque regno faceret. His muliebribus in
stinctus furijs Tarquinius: circūire & prensare minorū maxime gen
tium patres admonere paterni beneficij: ac pro eo gratiā repetere.
allicere donis iuuenes: cum ingentia pollicitando: tum regis cri
minibus omnib⁹ locis crescere: postremo ut iam agendæ rei tēpus
uisum est: stipatus agmine armatorū in forum irrūpit. Inde ōi
bus perculsis pauore: in regia sede pro curia sedens patres in cur
iam per preconem ad regem Tarquinium citari iussit. Conuenere
ex templo alij iam ante ad hoc preparati: alij metu ne non uēisse
fraudi essa: nouitate ac miraculo attoniti: & iam de Seruio actū
rati. Ibi Tarquinius maledicta ex stirpe ultima orsus: seruū seruia
que natum post mortem indignam parentis sui non interregno:
ut antea inito: non comitijs habitis: non per suffragium populi: nō
patribus auctoribus: muliebri dolo regnum occupasse. Ita natum
ita creatum regem fautorem infimi generis hominū ex quo ipē sit
odio alienæ honestatis ereptum primoribus agrum sordidissimo
cuique diuisisse: omnia onera: quę cōmunia quondam fuerit in
clinasse in primores ciuitatis. Instituisse censum: ut insignis ad
inuidiam locupletiorum fortuna essa: & parata ubi uellet egen
tissimis largiretur. Huic orationi Seruius cum interuenisset: tre-

pido nuntio excitatus extemplo uestibulo curiæ magna uoce: quid hoc inquit Tarquini rei est? qua tu audacia me uiuo uocare ausus es patres: aut in sede considere mea? Cui ille ferociter ad hæc se patres sibi tenere sedem: multo q̄ seruum potiorem filium regi regni heredem. satis illum diu per licentiam illudentem insultasse dmis Clamor ab utriusque fautoribus oritur. & concursus populi fiebat in in curiam. apparebatque regnaturum qui uicisset. Tum Tarquinius necessitate iam ipsa cogente ultima audere. Longe multo & aetate & uiribus ualidior medium arripuit seruium. elatumq; e curia in inferiorem partem per gradus dejecit. Inde ad cogendum senatū in curiā redijt. Fit fuga regis apparitorum ac comitum. Ipse propere exanimis cum semianimi regio comitatu domum se recipere: peruenisque ad summū ciprium uicum ab his qui missi ab Tarquinio fugientem consecuti erant: interficitur. Creditur, quia non abhorret a cetero scelere admonitu Tulliae id factum. Carpento certe: id quod satis constat in forum inuecta: nec reuerita coetum uirorū euocauit uirum e curia: regemque prima appellauit. A quo facessere iussa extanto tumultu: cum se domum reciperet: peruenisseque ad summū ciprium uicum: ubi dianium nuper fuit: flectere carpentū in dextram Auriga ausus est: ut in collem exquiliarium ueheretur. Restitit pauidus atque inhibuit frenos is: qui uimenta agebat: iacentem dominæ Seruium truncatum ostendit. Fœdum inhumanumque scelus: monumentoque locus est: quem sceleratū uicum uocant: quo amens furijs sororis ac uiri Tullia: p̄ pris corpus carpentum egisse ferunt: patremque sanguinis ac cedis paternæ cruento uehiculo contaminata sparsaque tulisse ad penates suos utrique sui: quibus irati: malo regni principio similes prope diem exitus sequerentur. Seruius Tullius regnauit annos quatuor & quadraginta ita: ut bono & iam moderatoque successori regi difficilis emulatio esset. Caeterum id quoque ad gloriam accessit: quod cum illo simul iusta ac legitima regna occiderunt. Id ipm̄ tam mite ac tam moderatum imperiū: tamen cum tyrannus esset: deponere eum in animo habuisse: quidam auctores sunt. ni scelus intestinū liberandæ patriæ consilia agitanti interuenisset. Inde L. Tarquinius regnare cœpit: cui superbo cognomen facta indiderunt: quia socerum gener sepultura prohibuit. Romulum quoq; insepultum

.ferunt.

perisse dicturam. Primore patrum: quos senum rebus famisse credebat:
interfecit. Consciusque deinde male quærendi regni ab se ipō uersus se exem
plum capi posse: armatus corpus circumsepsit. Neque n. ad hos regni quicqm
præter vim habebat: ut qui neque populi nutu: neque auctoribo patribus
regnaret. Eó accedebat: ut in caritate ciuium nihil spei reponem mens re
gnum mutandum esset. Quem ut pluribus meuerat: cognomen capitalium
rerum sine consilijs per se solus exercebat. Perque eam cam occidere: in exi
lium agere: bonis multare poterat: non suspectos mō aut inuisos: sed unde
nihil aliud q̄ predam sperare posset. Ita patrum precipue numero imi
nuto statuit nullos in partes legere: quo contemptior paucitate ipa ordo
esset: minusque per se mihil agi indignaretur. Hic n. primus regum: ut
traditur a prioribus: morem de omnibus senatum consulendi solutum do
mesticis consilijs rem p. administrauit. bellum. pacem. fœdera sonetas
res per se ipē cum quibo uoluit inussu populi ac senatus fecit. diremitq;
Latinorum maxime gentem sibi conciliabat: ut peregrinis quoq; opibo
rum inter ciues esset. Neque hospitia mō cum primoribus erat: sed
affinitates quoque iungebat. Octauio Manilio Tusculano: ut longe pn
cepsLatini nominis erat: si fame credimus ab ulixe deaque Circe orun
dus: ei Manilio filiam nuptu dat. Per que eas nuptias multos sibi cog
natos amicosque ciuis conciliat. Iam magna Tarquinij auctoritas inter
Latinorum proceres erat: cum in diem certam ut ad lucum ferentinae
conueniant: edicit esse quæ agere de rebus cōmunibus uelit. Conue
niunt frequentes prima luce. Ipse Tarquinius diem quidē seruauit:
sed paulo ante: q̄ sol occideret. Multa ibi tota die in concilio uarijs ra
ctata sermonibus erant. Turnus Herdonius ab aricia ferociter in ab
sentem Tarquinium erat inuectus. Haud mirum esse superbo indictum
rome cognomen. Iam n. ita clam quidam muscitantes. Vulgo m̄ eum
appellabant: an quid quæ superbius esse: q̄ ludificari sic omne nomen
Latinum. Principibo longe ab domo exercitus: ipm̄ qui concilium indixerat
non adesse: tentari profecto patientiam: ut si iugum acceperint ob
noxius premat. Cui n. non appareret affectare eum imperium in Lati
nos: quod si sui bene crediderint ciues aut si creditum illud a. nō ra
ptum parricidio sit: credere a. Latinos q̄q̄ ne sic quidem alienigenæ de
berent: si & suos eius pœniteat. Quippe qui alij super alios trucidentur
exultatum esset. bona amittant. quid spei melioris Latinis portendi:
si se audiant domum suam quenq; inde abiisse: neque magis obsir

uaturos diem concilij: q̄ ipſe qui indixerit obſeruat. Haec atq; alia eodem pertinentia ſedulouſ facinoroſuſque homo hiſq; artibuſ opes domi nactuſ cum maxime diſſereret: interuenit Tarquinius: ſi ſimſ ora tionis ſint. Auerſi omneſ ad Tarquinium ſalutandu: qui ſilentio facto: admonituſ a proximis ut purgaret ſe: quod id temporis neglexiſſet: diſce ptatorem ait ſe ſumptum inter patrem & filium: cura reconciliandi eoſ in gratiam moratum eſſe: & quia ea res exemiſſet diem illium: po ſtero die acturum que conſtituiſſet. Ne id quidē ab initio geſtum fuiſſe da citum ferunt. Dixiſſe. H. nullam breuiorem eſſe cognitionem: q̄ inter patrem & filium: paucisque uerbis tranſigi poſſe: ni pareat patri ha bituruſ eſſe infortunium. Haec Aricinuſ in romanum regem incre pans ex concilio abijt. Quam rem Tarquinius aliquanto q̄ uidebatur ae grius ferens: confeſtim Turno necem machinatur: ut cum terrorem quo ciuium animoſ domi oppreſſerat: latinis injecerat. Et quia pro imperio palam interfici non poterat: oblato falſo crimine inſontem op preſſit: per aduerſe factionis quoſdam Aricinoſ: ſeruum Turni auro corrupit: ut in diuerſorium eius vim magnam gladiorum inferri a clam ſineret. Ea cum nocte una perfecta eſſent: Tarquinius paulo ante lucem accitus ad ſe principibus latinorum: quaſi re noua perturbatus mo ram ſuam heſternam uelut deorum quadam prouidentia illatā aut ſaluti ſibi & illius fuiſſe. Abſ Turno dici ſibi & primoribus populorum parari necem: ut latinorum ſolius imperium teneat. Aggreſſuru fuiſſe heſterno die in concilio dilatam rem eſſe: quod auctor concilij defuerit quem maxime petebat. Inde illam abſentis inſectationem eſſe natam quod morando ſpes deſtituerit. Non dubitare ſi uera deferantur: quin prima ubi uentum in concilium ſit: inſtructus cum cōiuratorū manu armatuſque ueniturus ſit. Dici gladiorum ingentem eſſe numerum ad eum conuectum. Id uanum nec ne ſit extemplo ſciri poſſe: rogare eoſ ut inde ſecum ad Turnum ueniant. Suſpectam rem fecit: & inge nium Turni ferox: & oratio heſterna: & mora Tarquinij: quod uide batur ob eam differri cædes potuiſſe. Eunt inclinatis quid ad credē dum animis: tū nihil gladijs deprehenſis cætera uana extimaturi. Vbi eſt eo uentum: Turnium ex ſomno excitatum circūſiſtunt cuſtodes: cō prehenſiſq; ſeruis: qui caritate domini vim pabant: cum gladij abdi ti abomnibus locis diuerticuli promtaherentur. Ea uero manifeſta res uiſa: iniectæque Turno cathenæ: & confeſtim latinorū concilium ma

gno cum tumultu aduocatur. Ibi tam atrox inuidia orta est: gladius in medio posit: ut indicta causa nouo genere leti delectus ad caput aquę ferentinæ crate superne iniecta: saxisque congestis mergeret. Reuocatisque deinde ad concilium latinis tarquinius: collaudatisque: qđ Turnum nouantē res pro manifesto parricidio merita poena affecisset ita uerba fecit. Posse quidem se uetusto iure agere: quod cum omnes latini ab alba oriundi sint: in eo fœdere teneantur: quo ab Tullo res ōis albana cum colonis suis in romanum cesserit imperium. Ceterū se utilitatis id magis omniū causa censere: ut renouetur id fœdus: secūda que ponus fortuna populi ro. ut participes latini fruantur: q̄ urbiū excidia uastationesque agrorum: quas Anco prius patre suo: deinde regnante perpessi sunt semper aut spectent aut patiantur. Haud difficulter persuasum latinis: q̄q̄ in eo fœdere supior romana res erat Ceterum & capita nominis latini stare ac sentire cum rege uidebātur. Et Turnus sui cuique periculi: si aduersatus esset: recens erat documentum. Ita renouatum fœdus: indictūque iunioribus latinorū: ut ex fœdere die certa ad lucum ferentinæ armati frequentes adessent. Qui ubi ad edictum regis romani ex omnibus populis conuenere: ne ducez suum: neue secretum imperium: propria ue signa hrent: miscuit manipulos ex latinis romanisque: ut ex binis singulos faceret: binosq; ex singulis. Ita geminatis manipulis centuriones imposuit. nec ut iuuistus in pace rex: ita dux belli prauus fuit: quin ea arte æquasset superiores reges: ni degeneratum in alios. huic quoq; decori defectasse. Is primo uolsas bellum in ducentos ampliusq; post suam aetatem annos mouit: sessamque pomeriam ex his ui cepit. Vbi cum diuidendo prædam. xl. talenta argenti aurique recepisse: concepit animo eā amplitudinem iouis templi: quae digna deum hominūque regi: q̄ romano imperio: quae ipius & ibi loci maiestate esset: captiuā pecuniā in ædificationem eius templi reposuit. Excepit deinde eum lenuus superbellum: quo Gabios propinquā urbem ne quicquā ui adortus: cum obsidendi quoque urbem spes pulso a mœnibus adempta esset: postremo etiāme arte romana fraude ac dolo aggressus est. Nam cum uelut posito bello fundamenta templi faciendi: aliisq; urbanis opibus intentum se esse simularet: sextus filius eius: qui minimus ex fratribus erat: transfugit ex composito Gabios: patris in se seuitiam intollerabilē conqrens iam ab alienis in suos uertisse superbiam & liberorum quoq; eū frequētiæ

tedere: ut quam in cuna solitudinem fecerit domi quoque fanat: ne q̄m
shirpem: ne quem heredem regni relinquat. Se quidē inter tela & gladios
patris elapsum: nihil usq; sibi tutum: nisi apud hostes tarquinij credi
disse. Nam ne errarent: imminere his bellum quod positum simulatur: &
per occasionem cum incautos inuasurum: quod si apud eos supplicib loc⁹
non sit: peruerraturum se omne latium: pulsumq; inde & equos & her-
nicos petiturum: donec ad eos perueniat: qui a patrum crudelibus at
que impijs supplicijs regere liberos seuant. Forsitan & ardoris aliquid
ad bellum armaque se aduersus superbissimum regem ac ferocissimum
populū inuenturum. Cum si nihil moraremur: infensus ira: porro inde
abiturus uideretur: benigne ab gabinis excipitur. Vetant mirari si i
qualis in cues qualis in sonos: talis ad ultimū in liberos essa: in se ipm
postremo seuiturum: si alia desint. Sibi uō gratum aduenū eius esse
futuriq; credere breui: ut illo adiuuante a portis gabinis sub roma-
na moenia bellum transferatur. Inde ad consilia publica adhiberi.
Vbi cum de alijs rebus assentire se ueteribus gabinis diceret: quibus hę
notorij essent: ipē identidem belli auctor esse. In eo sibi precipue pru-
dentiam assumere: quod utriusq; populi uires nossa: sciretque in u-
sam profecto superbiam regiam cunctis esse: quā ferre ne liberi quidē
potuissent. Ita cum sensim ad rebellandum primores gabinorū incita-
ret: ipē cum promptissimis iuuenum predatum atque in expeditiones
ra: & dictis factisque omnib ad fallendum instructis: uana credē-
ra fides: dux ad ultimum belli legitur. Ibi cum incerta multitudine qd
ageretur prœlia parua inter romam gabiosq; fierent: quibus plerūq;
gabina res superior essa: tum certatim sūmi infimiq; gabinorum
Sextum Tarquinium dono deum sibi missum ducem credere. Apud
milites uō obeundo pericula ac labores inter predam munificę lagiendo
tanta caritate esse: ut non pater Tarquinius potentior rome: q̄ filius
gabijs essa. Itaque post q̄ sanis uirium collectum ad omnes conatus
uidebat: tum e suis unum sagacissimum romam ad p̄em mittit: quid
iam se facere uellet: q̄n quid ut omnia unus pre gabijs posset. Et dij de
dissent. Huic nuntio quia credo dubiæ fidei uidebatur nihil uoce re-
sponsum est. Rex uō uelut deliberabundus in ortum edium transit
sequente nuntio filij: ibi inambulans tacitus sūma papauerū capita
dicitur baculo decussisse. Interrogando expectandoq; responsum
nuntius fessus ut re imperfecta redit gabios. Quæ dixerit ipē: queq;

udent referr: seu ira seu odio seu superbia insita ingenio nullā eius uocem emisisse. Sexto ubi quid uellet parens. quidue praeciperet tacitis ambagibus patuit: primores ciuitatis criminando alios apud populum alios sua ipos inuidia oportunos interemit. Multi palam quidam in quibus minus speciosa criminatio erat furtiua clam interfecti. Patuit quibusdā uolentibo fuga. aut in exilium ach sunt. absentiumque bona iuxta atque interemptorum diuisa fuere. Largitionis inde praedaeque & dulcedine priuati cōmodi sensus malorum publicorū adimi: donec orba consilio auxilioque gabina res regi romano sine ulla dimicatione in manum tradituir. Gabijs receptis tarquinius pacem cum equorū gente fecit. foedus cū eis antiquas renouauit. Inde ad negotia urbana animū conuertit. Quorum erat primum: ut iouis templum in monte tarpeio monumentum regni sui nominisq; relinqueret. Tarquinios reges ambos patrem uouisse filium perfecisse. Et ut libera a ceteris religionibo arx ea esset: tota iouis templique eius quod in ea aedificaretur exauguratae fana sacellaque statuit: quae aliquot ibi a tatio rege. s. sabinorum primū in ipō discrimine aduersus romulū pugnae uota consecrata inauguratāque postea fuerant. Inter principia condendi huius operis mouisse numen ad indicandam tanti imperij molem traditur deos. Nam cum omnium sacellorum exauguratores admitterent aues in terminis fano non addixere. Id omen auguriūque ita acceptum est non motam terminī sedem: unūq; deorum non euocatum sacratis ibi finibus firma stabiliaq: cuncta portendere. Hoc perpetuitatis auspitio accepto secutum aliud magnitudinē imperij portendens prodigiū est. Caput humanū integra facie aperientibo fundamenta templi dicitur apparuisse. Quae uisa species haud per ambages arcem eam imperij caputque rerū fore portendebat. Idque ita canere uates: qui q; in urbe erāt: qui que ad eam rem consultandam ex etruria accuerant. Augebat ad impensas regis animus. Itaque pontinae manubiae: quae pdu cendo ad culmen operi destinatae erant: uix in fundamēta suppeditauere. Eo magis fabio pictori praeter q̄ quod est antiquior credidere m. xl. ea sola talenta fuisse: q̄ pisoni: qui. xl. milia argenti pondo sepositā in eam rem scribit: quia summam pecuniae: neq; ex uniuersum urbis praeda sperandum: & nullius ne horū quid ma-

gnificentiae operum fundamenta non exuperaturā. Intentus perfi
tiendo templo fabros undique ex ætruria accitos: non pecunia solus
publica ad id est usus: sed operis & ex plebe. Quo cum haud paruus
& ipī militiae adderetur labor minus m̄ plebs grauabatur se templa
deum exædificare manibus suis: quae post hac & ad alia ut spectae
minora: sic laboris aliquanto maioris traducebatur opera: foros in
circo faciendos: cloacamque maximā receptaculū omniū purgamē
torum urbis sub terram agendam. Quibus duobus opibus uix noua
haec magnificentia quicquā adæquare potuit. His laboribus exerci
ta plebe: quia & urbi multitudinem ubi usus non essa: oneri rebatur
esse: & colonis mittendis occupari latius imperij fines uolebat: signi
am: circeosque colonos misit praesidia urbi futura. Terra mariq;
haec agenti portentum terribile uisum: anguis ex columna lignea
elapsus: cum terrorem fugamque in regiam fecisset: ipius regis non
tam subito pauore perculit pectus: q̄ anxijs impleuit curis. Itaq;
cum ad publica prodigia etrusci m̄ uates adhiberentur: hoc uelut
domestico exterritus uisu: delphos ad maxime inclitum in terris
oraculum mittere statuit: neque responsum sortium ulli alij cō
mittere ausus: duos filios per ignotas ea tempestate terras ignoti
ora maria in graeciam misit. Titus & arruns profecti. Comes ad
ditur L. Iunius Brutus Tarquinia sororis regis natus. Iuuenis
longe alius ingenio: q̄ cuius simulationem induerat. Is cum pri
mores ciuitatis in quibus fratrem suum ab auunculo suo interfectū
audisset: neque in animo suo quicquā regi timendū: neq; in for
tuna concupiscendum relinquere statuit. contemptuq; tutus esse
ubi in iure parum praesidij essa. Ergo ex industria factus ad imi
tationem stultitiae: cum se suaque praedae esse regi sineret. Bruti
quoq; haud abnuit cognomen: ut sub eius obtentu cognominis
liberator ille populi ro. animus latens aperiretur tempore suo.
Is cum a Tarquinijs ductus delphos ludibriū uerius q̄ comes au
reum baculum inclusum corneo cauato ad id baculo: donum re
gis Apollini dicitur: per ambages effigiem ingenij sui tegens.
Quo postq̄ uentum est: perfecto patris mandatu: cupido incessit ani
mos iuuenis sciscitandi ad quē eorū regnum romanū essa uentu
rum. Ex infimo specu uocem redditā ferunt. Impium sūmum ro
romae hēbit: qui urm̄ o iuuenes primus mī osculum tulerit.

Tarquinius Sextus qui Romæ relictus fuerat ut ignarus responsi expers
que imperij essæ rem summa ope tacerj iubent. Ipi inter se uter prior cũ
romam redissent matri osculum daræ sorti permittunt. Brutus alió
spectare ramis phrygiam uocem: uelut si prolapsus cecidissæ terræ
osculo contigit scilicet. quod ea cõmunis mater omnium mortalium
essæ. Reditum inde romã ubi aduersus Rutulos bellum summa ui
parabatur. Ardeam Rutuli hẽbant. gens utique in ea ætate diuti
is præpollens. Eaque ipã causa belli fuit: quod rex romanus uũ ipẽ
ditari exhaustus magnificentia publicorum operum: tũ præda
delinire populariũ animos studebat præter aliam superbiam
regno infestos & quod se in fabrorum ministerijs ac seruili tam
diu habitos opere ab rege indignabantur. Tentata res est: si primo
impetu capi Ardea posset. Vbi parum proœssit: obsidione munire
onibo que cepti premi hostes. In stantis ut sit longo magis q̃ acri
bello satis liberi comeatus erant: primoribo tm magis q̃ militibus.
Æ equj quid iuuenes interdum otium conuiuijs cõmessationibo q; inter
se agebant. Forte potantibo his apud Sextum Tarquinium ubi & colla
tinus cenabat Tarquinius ægerij filius incidit de uxoribus mentio.
Suam quisque laudare maximis modis. Inde certamine accenso collatinꝰ
negat uerbis opus esse: paucis id quid horis posse fieri: quantũ cæteris
præstet Lucretia sua. quin si uigor iuuentæ inest conscendimꝰ equos
inuisimusque præsentes nrãrum ingenia. Id cuique spectatissimũ sit:
quod nec opinato uiro aduentu occurrerit oculis. Incaluerant uino.
Age sane omnes citatis equis aduolant romam. Quo cum primis se inẽ
dentibo tenebris peruenissent: pergunt inde collatiam: ubi lucretiã haud
quaquã ut regias nuptias: quas in conuiuio luxuque cum æqualibo ui
derant tempus terentes: sed nocte sera deditam lanæ inter lugubran
tes ancillas in medio ædium sedentem inueniunt. Muliebris certamĩis
laus penes fuit lucretiam. Aduenienti uir tarquiniique excepti benigne.
Victor maritus comiter inuitat regios iuuenes. Ibi Sextum Tarquinium
mala libido lucretiæ per uim stuprandæ capit. Tum forma tũ spectata
castitas incitat. & tum quid ab nocturno iuuenili ludo in castra rede-
unt. Paucis interiectis diebo Sextus Tarquinius inscio collatino cũ co
mite uno collatiam uenit. Vbi exceptus benigne ab ignaris consilij: cũ
post cenam in hospitale cubiculum deductus essæ: amore ardens: post
q̃ satis tuta omnia circa sopinque omnes uidebantur: stricto gladio ad-

dormientem Lucretiam uenit: sinistraque manu mulieris pectore oppres
so: tace Lucretia inquit sextus tarquinius sum. ferrum in manu est:
moriere si emiseris uocem. Cum pauida ex somno mulier nullam opem
prope mortem imminentem uidera: tum Tarquinius fateri amore orare.
misere precibo minat. uersare in omnes partes muliebrem animū. Vbi ob
stinatum uidebat: Atne mortis quid mea inclinari: addit ad metum de
decus. cum mortua iugulatum seruum nudum positurum ait: ut in
sordido adulterio necata dicatur. Quo pudore cum uicisset obstinatā
pudicitiam uelut uictrix libido, profectusque inde Tarquinius ferox:
expugnato decore muliebri esset. Lucretia maesta tanto malo nuntium
romam ad patrem. eundemque ardeam ad uirum mittit: ut cum singu
lis fidelibus amicis ueniant: ita facto maturatoque opus esse. Rem atro
cem incidisse. Spurius Lucretius cum P. Valerio Volesi filio: Collatinus
cum L. Iunio Bruto uenit: cum quo forte romam rediens ab numio ux
orius erat conuenerus' Lucretiam sedentem maestam in cubiculo inueniunt.
Aduentu suorum lacrimae abortae: quaerentique uiro sanin salue: mini
me inquit. Quid sit salui est mulieri amissa pudicitia: uestigia uiri alieni
Collatine in lecto sint tuo. Ceterum corpus est tm uiolatum. animus
insons. Mors testis erit. Sed date dextras fidemq; haud impune adulte
ro fore. Sextus est Tarquinius: qui hostis pro hospite priore nocte ui
armatus mihi sibique si uos uiri estis perniciem hinc abstulit gaudium.
Dant ordine omnes fidem. consolantur aegram animi. auertendo noxā
ab coacta in actorem delicti. Mentem peccare non corpus: & unde consi
lium abfuerit culpam abesse. Vos inquit uidetis quid illi debeatur. Ego
me si peccato absoluo: supplicio non libero: nec ulla deinde impudica Lu
cretiae exemplo uiuet. Cultrum quem sub ueste abditum hēbat: eum
in corde defigit. prolapsaque in uulnus moribunda cecidit. Conclamat
uir pariterque. Brutus illis in luctu occupatis: cultrum ex uulnere Lucre
tiae extractum manantem cruore prae se tenens: per hunc inquit castissi
mum ante regiam inuiolatam sanguinem iuro: uosque dij testes facio: me
L. Tarquinium Superbum cum scelerata coniuge & omni liberorum stirpe
ferro igni quacunque de hinc ui possim persecuturum. nec illum: nec
alium quenquam regnare romae passurum. Cultrum deinde Collatino tra
dit. Inde Lucretio ac Valerio stupentibus miraculo rei unde nouum in Bru
ti pectore ingenium ut praeceptum erat: ueneratī iurant. Tumq; ab luctu
uersi in iram. Brutum iam inde ad expugnandum regnum uocantem

sequuntur ducem. Elatum domo Lucretiae corpus in forū deferunt.
Conuenere miraculo: ut fit rei nouae atque indignitate homines. pro se
quisque regnum: scelus: ac vim queruntur. Mouet tum patres moesti
tia: tum Brutus castigator lacrimarum atque inertium querelarum:
auctorq; quod uiros romanos decora: arma capiendi aduersus hostili
a ausos. Ferocissimus quisque iuuenum cum armis uoluntarius adest:
Sequitur & cetera iuuentus. Indeque pari praesidio relicto collatiae ad
portas custodibusque datis: ne quis eum motum regibus nuntiaret: ceteri
armati duce Bruto romam profecti. Vbi eo uentum est: quacunq; ince
dit armata multitudo: pauorem ac tumultum facit. Kursus ubi ām re
primores ciuitatis uident: quicquid sit haud temere ee rentur. nec minore
motum animorum romae tam atrox res fecit: q collatiae fecerat. Ergo
ex omnibus locis urbis in forum curritur. Quo simul uentum est: praeco
ad tribunum celerum: in quo tum magistratu forte Brutus erat: popu
lum aduocauit. Ibi oratio habita: nequaquā cuius pectoris ingenijq; qd
simulatum ad eam diem fuerat: de ui ac libidine Sexti Tarquinij: de stu
pro infando lucretiae & miserabili caede: de orbitate tricipitini: cui mor
te filiae causa mortis indignior ac miserabilior esset. Addita superbia ipīus
regis: miseriaque & labore ipīus plebis in fossas cloacasque exhauriendas
demersae. Romanos uictores omniū circa populorū opifices ac lapicidas
pro bellatoribus factos. Indigna Serui Tullij regis memorata caede: & in
uecta corpori prīs nefando uehiculo filia: inuocatique ultores diui parentū.
His atrocioribusq; credo alijs: quae praesens rerum indignitas: haud quaq
relatu scriptoribus facilia subiecit memoratis: incensam multitudine
perpulit: ut imperium regi abrogaret: exulesque esse iuberet. L. Tarq
nium cum coniuge ac liberis. Ipe iuuenibus qui ultro nomina dabant
lectis armatisque ad concitandum inde aduersus regem exercitum Ar
deam in castra est profectus. Imperium in urbe Lucretio praefecto urbis
iam ante ab rege instituto reliquit. Inter hunc tumultum Tullia domo
profugit. execrantibus quacunque incedebat inuocantibusq; parentū
furias uiris mulieribusq;. Harum rerum nuntijs in castra perlatis: cu
re noua trepidus rex pergeret romam: ad comprimendos motus: fle
xit uiam Brutus (senserat enim aduentum) ne obuius fieret: eodemq;
fere tempore: diuersis itineribus: Brutus Ardeam: Tarquinius romam
uenerunt. Tarquinio clausae portae: exilium q; indictum: liberatore
urbis laeta castra accepere. Exactique inde liberi regis: duo patrem

sequuti sunt. Qui exulatum ere interuisos ierunt. Sextus Tarqui
us gabios tanq̄ in suum regnum profectus. ab ultoribꝫ ueterū simul
tatum: quas sibi ipē cædibus rapinisque conciuerat: interfectus est.
L. Tarquinius Superbus regnauit annis quīque &.xl. Regnatū rome
ab condita urbe ad liberatam annos.cc.lxiii. Duo consules inde
comitijs centuriatis a prefecto urbis ex cōmentarijs Serui Tullij ce
ti sunt L. Iunius Brutus. & L. Tarquinius Collatinus.

LIBERI IAM HINC POPULI ROMANI RES PACE BELLOQ;
gestas: annuos magistratus imperiaq; legum potentiora
q̄ hominum peragam. Quae libertas: ut laetior esset: pxi
mi regis superbia fecerat. Nam priores ita regnauerunt: ut
haud immerito omnes deinceps conditores
partium cœptae urbis: quas nouas ipi sedes
abse auctae multitudini addiderunt nume
rentur. Neque ambigitur: quin Brutus ides
qui tantū gloriae Superbo exacto rege meru
it: pessimo publico id factum fuerit: si libertatis imaturae cupidine
priorum regum alicui regnum extorsisset. Quid.h. futurum fuit
si illa pastorum conuenarumq; plebs transfuga ex suis populis sub
tutela inuiolati templi aut libertatem aut certe impunitatem ad
epta soluta regio metu agitari coepta essa: tribunitijs procellis &
in aliena urbe cum patribꝫ ferre certamina prius: q̄ pignora cōiu
gum ac liberorum: caritasque ipius soli: cui longo tempore assuesca
tur animos eorum consonasset? Discordia res non dum adultae
discordia forent: quas fouit tranquilla moderatio imperij: eoque
nutriendo perduxit: ut bonam frugem libertatis maturis ā uirib
ferre possa. Libertatis aut̄ originem inde magis: quia annuum
imperium consulare factum est: q̄ quod diminutum quicq̄ sit
ex regia potestate: numeres: omnia iura: omnia insignia primi con
sules tenuere. Id mō cautum est: ne si ambo fasces hrent: duplicatus
terror uideretur. Brutus prior concedente collega fasces habuit:
qui non acrior uindex libertatis fuerat: q̄ deinde custos fuit.
Omniū primo auidum nouae libertatis populum: ne post modū flecti
precibus aut donis regis possa: iureiurando adegit neminē rome

passuro regnare. Deinde quo plus uirium in senatu frequentia aliam ordinis faceret: caedibo regis diminutum patrum nūm: primoribus equestris gradus electis ad trecentorū summaz expleuit. Traditūque inde fertur: ut in senatum uocarentur: qui patres: quiq; cōscripti essent. conscriptos uidelicet nouum senatum appellabāt. Id mirū quantū profuit ad concordiam ciuitatis: iungendosq: plebis prībo animos. Rerum deinde diuinaz hīta cura est. & quia quaedam publica sacra per ipsos reges factitata fuerant: ne ullum ibi regum desiderium esset regem sacrificuloz creāt. Id sacerdotium pontifici ꝺ tradere: ne additus nomini honos aliquid libertati: cuius tūc prima erat cura: officeret. Ac nescio an nimis undique eam mīmisq: rebo muniendo modum excesserint. Consulis. ꝛ. alterius cum nihil aliud offenderit nomen inuisum ciuitati fuit. Nimiū Tarquinios regno adsuesse. Initium a Prisco factum. Regnasse deinde Seruiū Tullium. nec interuallo quid facto, oblitum tanq̄ alieni regni Supbū Tarquinium uelut hereditatem genus scelere ac ui repetisse. Pulso Superbo penes collatinum imperium esse. nescire Tarquinios priuatos uiuere. non placere nomen periculosum libertati esse. Hinc primus sensim tentantium animos sermo per totam ciuitatem est datus. solicitamque suspitione plebem Brutus ad contionē uocat. Ibi omnium primū iusiurandum populi recitat: neminē regnare passuros nec esse romae unde periculum libertati foret. Id sūma ope tuendū esse: nec ullam rem: quae eo pertineat contemnendā. Inuitū se hoīs dicere causa nec dicturum fuisse: ni caritas rei p. uinceret. Non credere populū ro. solidam libertatem recuperatam esse. Regnū genus regium nomen non solum in ciuitate: sed etiā in imperio esse: id officere id obstare libertati. Hunc tu inquit tua uoluntate L. Tarquini remoue metum. Meminimus. fatemur. eiecisti reges. Absolue beneficium tuum. Aufer hinc regium nomen. res tuas: tibi non solum reddent ciues tui: auctore me: sed si quid deest munifice augebunt. Amicus abi: & exonera ciuitatem uano forsitan metu. Ita persuasum est animis: cum gente Tarquinia regnum hinc abiturū. Consuli primo tam nouae rei ac subitae admiratio incluserat uocem: dicere deinde incipientem primores ciuitatis circūsistunt. eadem multis precibus orant: & ceteri quid mouebant minus. Postq̄ Sp. Lucretius maior aetate ac dignitate socer praeterita ipius agere uarie rogando alterius

ſuadendoque cepit: ut vinci ſe conſenſu ciuitatis paterentur: timens
conſul ne poſtmodū priuato ſibi eadem illa cum bonor⁊ amiſſione: ad
ditaque alia inſup ignominia/acciderent: abdicauit ſe conſulatu, reb⁹
que ſuis omnib⁹ Lauinium tranſlaturus: ciuitate ceſſit. Brutus ex ſena
tus conſcripti ſententia ad populum tulit: ut omnes Tarquiniae gentis ex
ules eſſent. Collegam ſibi comitijs centuriatis creauit P. Valerium: quo
adiutore reges eiecerat. Cum haud cuiquā in dubio eſſet: bellū ab tar
quinijs imminere. Id quid ſpe omniū ſeruus fiunt: ceteri⁊ id: quod nō ti
mebatur: per dolum aut proditionem prope libertas amiſſa eſt. Erant
in romana iuuentute adoleſcentes aliquot nec hi tenui loco orti: q⁹⁊
in regno libido ſolutior fuerat: equales ſodaleſque adoleſcentium
Tarquiniorum aſſueti more regio uiuere. Eam tum æquato iure oīum
licentiam quærentes: libertatem aliorum in ſuam uertiſſe ſeruitutē
inter ſe conquerebantur. Regem hominem eſſe a quo impetres. Vbi
us ubi inuita opus ſit: eſſe gratiæ locum. eſſe beneficio. & irata &
ignoſcere poſſe. Inter amicum & inimicum diſcrimen noſſe. Legē
rem ſurdam inexorabilem eſſe. ſalubriorem meliorēq; inopi: q̄ potē
ti. Nihil laxamenti nec ueniae hīe: ſi modum exceſſeris. Periculo
ſum eſſe in tot humanis erroribus ſola innocentia uiuere. Ita tā ſua
ſponte ægris animis legati ab regibus ſuperueniunt: ſine mentione red
ditus bona tm̄ repetentes. Eorum uerba poſtq̄ in ſenatu audita ſunt:
per aliquot dies ea conſultatio tenuit ne non reddita belli cauſa: red
dita belli materia & adiumentum eſſent. Interim legati alij alia mo
liri aperte bona repetentes: clam recuperandi regni conſilia ſtruere: et
tanq̄ ad id quod agi uidebantur ambientes. Nobiliū adoleſcentium
animos tentant: a quibus oratio placide accepta eſt: his trāſfugas ab tarq
nijs reddunt. & de accipiendis in urbem clam nocte regibus colloquī
tur. Vitellijs aquilijſque fratribus primo cōmiſſa res eſt. Vitelliorū
ſoror conſuli nupta Bruto erat. Iamque ex eo mrīmonio adoleſcen
tes erant liberi Titus Tiberiuſq;. Eos quoq; in ſocietatem conſilij atq̄
culi aſſumunt. Preterea aliquot nobiles adoleſcentes conſcij aſſūp
ti: quorū uetuſtate memoria abiit. Interim cum in ſenatu uicilla
ſententia: quae cenſebat reddenda bona: eamq; ipam cām morę
in urbe haberent legati: quod ſpatium ad uehicula compenda
a conſulibus ſumpſiſſent: quibus regum exportarent res: omne id tē
pus cum coniurati conſultando aſſumunt. Eumcunq; inſtādo

ut litteræ sibi ad tarquinios darentur. Nam aliter qui creditui eos non nisi uana ab legatis super rebus tantis afferri. Datæ litteræ ut pignus fidei essent: manifestum factui fecerunt. Nam cum pridie q̄ legati ad tarquinios proficiscerentur. & cenatum forte apud Vitellios eēt conuiuiq: ibi remotis arbitris: multa inter se noctis: ut fit: consilio egissent: sermonem eorum exceptus unus excepit: qui iam id ante seratagi: sed eam occasionem: ut litteræ quae legatis darentur deprehensæ rem coarguere possent: expectabat. Post q̄ datas sensit: rem ad consules detulit. Consules ad deprehendendos legatos cōiuratos que profecti domo sine tumultu rem omnem oppressere. Litteras in primis habita cura ne interciderent. Proditoribus extemplo in uincula coniectis: de legatis paululum addubitatum est. Et q̄q̄ unus sint cōmisisse: ut hostium loco essent: uus tn̄ gentium ualuit. De bonis regis: quae reddi ante consuerant: res integra refertur ad patres. Illi bona uicti ira uetuere reddi in publicum uetuere redigi. Diripienda plebi sunt data: ut contacta regia praeda spem in perpetuū cum his pacis amittera:. Ager tarquiorum: qui inter urbem ac tyberī fuit: consecratus Marti: Martius deinde campus fuit. Forte tum ibi seges farris dicitur fuisse maturæ messi: quem campi fructum: quia ut religiosum erat consumere: desectam cum stramento segetem magna uis hominū simul imissa corbibus fudere in tyberim tenui fluentem aqua ut mediis calonibus solet. Ita in uadis hesitantes frumēti aceruos sedisse illitos limo: Insulam inde paulatim. & alius quæ fert temere flumen eodem impetus: factam. Postea credo additus moles manuq: adiutum: ut tam eminens area firmaque templis quoq: ac porticibus sustinendis esset. Direptis bonis regum, damnati proditores: sumptūque supplicium conspectius eo: quod poenæ capiendæ ministerium patri de liberis consulatus imposuit: & qui spectator erat amouendus: eum ipm̄ fortuna exactorem supplicij dedit. Stabant deligati ad palum nobilissimi iuuenes. Sed a ceteris uelut ab ignoti capitibus. consulis liberi omīum in se auerterant oculos. miserebatque non poenæ magis homines: q̄ sceleris: quo poenam meriti essent. Illos eo pessimum anno: quo scirent liberatam patriā. patrē liberatorem. Consulatum ortum ex domo iunia: patres: plebem quicquid deorum hominūque romanorum esset: induxisse in animū: ut superbo quondā regi: tum infesto exuli proderent. Consules in sedē

processere suam: missique lictores ad sumendum supplitiū nuda-
tos uirgis cædunt: securique feriunt. Cum inter omne tempus pater
uultusque & os eius spectaculo essẽt. eminente patrio aīo inter pu-
blicæ pœnæ ministerium: sedm pœnam nocentium: ut in utranq;
partem arcendis sceleribo exemplum nobile essẽt; primū indicta pe-
cunia ex aerario libertas & ciuitas data. Ille primū dicatur uindicta
liberatus. Quidam uindictæ quoque nomen tractum ab illo putāt
Vindicio ipi nomen fuisse. Post illum obseruatum est: ut qui ita libera
ti essent: in ciuitatem accepti uiderentur; His sicut acta erant nūcia-
tis: incensus tarquinius non dolore solum tantæ ad irritū cadentis
spei: sed & odio iraque: postq̄ dolo uiam obsepram uidit: bellū
aperte moliendum ratus: circūire supplex etruriæ urbes: orare
maxime uetentes tarquiniensesque: ne se ortum eiusdē sanguinis
extorrem egentem ex tanto mō regno cum liberis adolescentibo
ante oculos suos perire sinerent. Alios peregre in regnū romæ ac-
citos: se regem augentem bello romanū imperium à proximis sce-
lerata coniuratione pulsum: eos inter se: quia nemo unus satis
dignus regno uisus sit: partes regni rapuisse. Bona sua diripien-
da populo dedisse: ne quis expers sceleris esset. Patriam se regnū
que suum repetere: & persequi ingratos ciues uelle: ferrēt opem
adiuuarent. suas quoq: ueteres iniurias ultum irent. totiens cæ-
sas legiones. agrum ademptum. Haec mouerunt uetentes ac
pro se quisq: romano saltem duci ignominias demendas: bello
amissa repetenda minaciter fremunt. Tarquiniensis nomē ac co-
gnato mouet. Pulchrum uidebatur suos romæ regnare; Ita duo
duarum ciuitatum exercitus ad repetendū regnum: belloq; perse-
quendo romanos: sequuti Tarquinium. Postq̄ in agrum romanum
peruentum est: obuiam hosti consules eunt. Valerius quadra agmē
peditem ducit. Brutus ad explorāndum cum equitatu antecessit. Eo-
dem mō primus equis hostium agminis fuit. Præierat Arunς Tar-
quinius filius regis. Rex ipē cum legionibo sequebatur. Arunς ubi
ex lictoribo procul consulem esse: deinde iam propius ac certius fa-
cie quoq: Brutum cognouit: inflāmatus ira: ille est uir inqt: qui
nos extorres expulit patria. Ipē ille nīs decoratus insignibo magni-
fice incedit. Dij regum ultores adeste. Concitat calcaribus equum
atq; in ipm infestus consulem dirigit. Sensit in se iri Brutus. De-

corum erat tum ipsis capescere pugnam ducibus: aude itaq; se certamini offert. Adeoque infestis animis concurrunt: neuter dū hostē uulneraret sui protegendi corporis memor: ut contrario ictu p armū uterque transfixus: duabo herentes hastis moribundi ex equis lapsi sint. Simul & cetera equestris pugna coepit. Neque ita multo postpeditēs supueniunt. Ibi uaria uictoria & uelut çquo marte pugnatum est. Dextra utrinque cornua uicere. Lætia supata. Veientes uici ab romano milite assueti: fusi fugatique. Tarquiensis nouus hostis non solum stetit: sed & a sua parte romanū pepulit. Ita cum pugnatum esset: tantus terror Tarquiniū atque etruscos incessit: ut obmissa irrita re: nocte ambo exercitus ueiens tarquiensis suasq; abiret domos. Addiuunt miracula huic pugnae: silentio proximæ nocti ex silua Arsia ingentem editam uocem: Siluani eam creditam, hæc dicta uno plus ce etruscorum cecidisse in acie. vincere bello romanū. Ita certe inde abiere romani ut uictores: etrusci pro uictis. Nā postq̄ illuxit: nec quisquā hostium in conspectu erat: P. Valerius consul spolia legit: triumphansque in romam rediit. Collegae funus quanto cum potuit apparatu fecit. Sed multo magis morti decus publica fuit mœstitia. eo ante omnia insignis: quia matronæ annum ut parentem eum luxerunt: quod tam acer ultor uiolatæ pudicitiæ fuisset. Consuli deinde qui superfuerat: ut sunt mutabiles uulgi animi ex fauore non inuidia mō: sed suspitio & iam cum atroci crimine orta regnum eum effectare fama ferebat: quia nec collegam subrogauerat in locum brun & ædificabat in sūma uellia. Ibi alto atq; munito loco arcem inexpugnabilem fore. Hæc dicta uulgo creditaque cum indignitate fuit angerent consulis animum: uocato ad concilium populo: sūmissis fascibus in contionem ascendit. Gratum id multitudini spectaculum fuit: sūmissa sibi esse imperij insignia: confessionēque factam populi: q̄ consulis maiestatem uimque maiorē esse. Vbi audire uisi: consul laudare fortunam collegæ: quod liberata patria in summo honore pro re p. dimicans: matura gloria: nec dū se uerente in inuidia morte occubuisset: se supstitem gloriæ suae: ad crimen atque inuidiam super esse. Ex liberatore patriæ ad aquillios se uitellios que recidisse. Hunc̄ ne ergo inquit ulla adeo a uobis spectata uirtus erit: ut suspitione uiolare nequeat? Ego me illum acerrimū regum hostem ipm̄ cupiditatis regni crimen subiturū timerem? Ego si in ipa

arce capitolioque habitarem meum me posse crederem a ciuib⁹ meis? tā
leuis atque momentanea me apud uos fama pendere? Adeo ne est leui
ter fundata fides? ut ubi sim? q̄ qui sim magis referat? Non obstabunt
P. Valerij aedes libertatī uiae quaedā. Tuta erit uobis uelia. Deferam nō
in plano mō aedes? sed colli & subiiciam: ut uos supra suspectum me ciuem
habueris. In uelia aedificem? quibus melius q̄ p. Valerio creditur libertas.
Dedicata confestim materia omnis infra velliam & ubi nunc tua publica est
domus in infimo clivo aedificata. Late deinde leges non solum quae regni
suspitione consulem absolueret? sed quae adeo in commanum uerterent?
ut popularem & facerent. Inde cognomen factū publicolae est. An omis
de prouocatione aduersus magistratus ad populum sacrandoq; cum bo
nis capite eius? qui regni occupandi consilia iniisset. Grata in uulgus
leges fuere. Quas cum solus promulsas? ut sua unius in his grata esset?
tum demum comitia collegae subrogando habuit. Creatus Sp. Lu
cretius consul? qui magno natu? non sustinentibus tam uiris ad consu
laria munera obeunda intra paucos dies moritur. Suffectus in lucre
tij locum M. Horatius Pulvillus. Apud quosdam ueteres auctores nō in
uenio Lucretium consulem. Brutо statim Horatium suffecerunt. Credo
quia nulla gesta res insignem fecerit consulatum memoria intercidisse.
Nondum dedicata erat in capitolio iouis aedes. Valeriusque Horatiusq; con
sules sortirentur uter dedicaret? Horatio sorte euenit. Publicola ad ueientū
bellum profectus. Aegrius q̄ dignum erat tulere Valerij necessitatem de
dicationem inclitī templi Horatio dari. Id omnibus modis impedire cona
ti: postq̄ alia frustra temptata erant? postem iam tenenti consuli? foedum
interpretatione deum nuntium inuenunt? mortuum eius filiū esse. Iure
itaque familia dedicare eum templum non posse. Non credidere factū?
an tantum animo roboris fuerit? nec traditur certum? nec interpretatio
est facilis. Nihil aliud ad eum nuntium a proposito auertit? q̄ ut cada
uer efferri iuberet? tenens postem precatione peragit? & dedicat templum.
Haec post exactos reges domi militiaeq; gesta primo anno? inde P. Va
lerius iterum T. Lucretius consules fuere. Iam Tarquinij ad Larē Por
sennam clusinum regem perfugerant. Ibi miscendo consilium preces
que nunc orabant? ne se oriundos ex Etruscis eiusdē sanguinis nouoq;
egentes exulare paterentur? nunc monebant? ne & orientem morem
pellendi reges inultum sineret. Sanē libertatem ipam hinc dulcedinis?
nisi quanta ui ciuitates eam expetant? tanta regna reges defendant?

æquari ſumma infimiſ: nihil excelſum nihil quod emineat ſupra ce
tera in ciuitatibo fore. Adeſſe finem regiminiſ rei inter deoſ homieſq;
pulcherrimæ. Porſenna cum regem eſſe romae fauerent: tū etruſcæ
gentiſ regem: amplum tuſcoſ & ratuſ: romam infeſto exercitu uēt.
Numq̄ aliaſ ante tantuſ terror ſenatum inuaſit: adeo ualida reſtitu
cluſina erat: magnūque Porſennæ nomen. Nec hoſtes mō timebant:
ſed ſuoſ metipoſ ciues: ne romana plebs mentem perculſa: receptuſ in urbē
regibuſ: uel cum ſeruitute pacem ac receptæ. Multa igit̄ blandimenta
plebi per id tempuſ abſentatu data. Annonæ in primiſ habita cura
& ad frumentū compandum miſſi: alij in uolſcoſ alij cumaſ. Saliſ
quoq; uendendi arbitrium: quia impenſo pretio uenibat in publi
cum: omni ſumptu ademptum priuatiſ: portoriſq; quoq; & tribu
to plebe liberata: ut diuites conferrent: qui oneri ferendo eſſent.
Pauperes ſanſ ſtipendij pendere, ſi liberoſ educarent. Itaq; hæc in
dulgentia patrum aſperos poſtmodū rebuſ in obſidione ac famæ
adeo concordem ciuitatem tenuit: ut regum nomen non ſummi
magiſ: q̄ infimi horrerent. Nec quiſquā unuſ maliſ arrīpo poſtea
tam popularis eſſet: q̄ tum bene impando unuerſuſ ſenatuſ fuit.
C. um hoſtes aderſent: per ſe quiſque in urbem ex agriſ demigrauit:
urbem ipām ſeptum præſidijſ: alia murīſ alia tybri obiecto: uide
batur tuta. Poſt ſublimuſ iter pene hoſtibo dedit: ni unuſ uir fu
iſſet Oratuſ Coclet. Id minimen illo die fortuna urbiſ romanæ ha
buit. Qui poſitus forte in ſtatione pontiſ: cum captī repentino īpetu
ianiculum: atque inde citatoſ hoſtes decurrere uidiſſet: trepidāq;
turbam ſuorum arma ordinesq; relinquere: reprehenſāq; ſingulos
obſiſtens: obteſtanſque deum & hominū fidem nequicq̄ deſerto eoſ
præſidio fugere: ſi tranſitum pontem abtergo reliquiſſent: amplius
hoſtem in palatino capitolio q;: q̄ in ianiculo fore. Ita monere præ
dicere: ut pontem ferro igniq; quacunque ui poſſent interrumpant:
ſe impetum hoſtium quantū corpore uno poſſit obſiſti exceptuum.
Vadit inde in primū aditum pontiſ. inſigniſq; inter conſpecta ce
dentium, fuga obuerſis cominuſ adeundem prælium animiſ: ipſo
miraculo audaciæ obſtupefecit hoſtes. Duoſ tū cum eoſ pudor tem
ut Spu. Largium ac T. hermenium amboſ claroſ genere factiſq;. Cuz
hiſ primam periculi procellam & quod tumultuoſiſſimū pugnæ eſt
parump ſuſtinuit: deinde eoſ quoque ipoſ exigua pte pōtiſ relicta:

reuocantibus qui rr insandebant: cedere in ruinam coegit. Circūferens deinde truces minaciter oculos ad proceres etruscorum: nūc singlos euocare: nunc increpare omnes seruitia regum superbos: suæ libertatis īmemores alienam oppugnatum uenire. Cunctati aliq̄diu sūt: dū alius alium: ut prælium incipiat circūspectant. Pudor deinde cō mouit animum & clamore sublato undique in unum hostem tela cō iciunt. Quæ cum in obiecto cuncta scuto hesissent: neque ille mi nus obstinatus ingenti pontem obtineret gradu: iam impetu conaban tur detrudere uirum: cum simul fragor rupti pontis: simul clamor romanorū alacritate perfecti opis sublatus: pauore subito impetum sustinuit. Tunc Cocles tyberine pater inquit te sancte precor hæc ar ma & hunc militem propitio flumine accipias: ita sit armatus in ty berim desiluit: multisque sup incidentibus telis: incolumis ad suos transnatauit. Rem ausus plus famæ habituram ad posteros q̄ fidei. G rata erga tantam uirtutem ciuitas fuit. Statua in comitio posita. Agri quantū uno die circūarauit datum. Priuata quoq: inter publicos honores studia eminebant. Nam in magna inopia pro domestica copia: Vnusquisq: ei aliquid fraudans se uictu suo ipē contulit. P orsenna primo conatu repulsus: consilio ab oppugnanda urbe ad obsidendam uersus: præsidio in ianiculo locato: ipē in plano ripisq: tyberis castra posuit: nauibus undique actis & ad custodiā positis: ne quid romam frumenti subuehi sineret: & ut prædatū milites transflumen per occasiones alias atque alias locas traiceret. Breui que adeo infestum omnem romanum agrum reddidit: ut non ce tera solum ex agris: sed petus quoq: omne in urbem compelleretur. Ne que quisquā extra portas propellere auderet. Hoc tm licentiæ etrusci non metu magis q̄ consilio concessum. Nanq: Valerius consul intentus in occasionem multos simul & effusos improuiso adoriundi: in paruis rebus negligens ultor: grauem se ad maiora uindicem seruabat. Itaque ut allicerā prædatores edicit suos postero die frequentes porta esquilina quæ auersissima ab hoste erat expellerent petus. Scituros id hostes ra tus: quod in obsidione & famæ seruitia infida transfugerent. Exit p fugæ indicio: multoque plures in spem uniuersæ prædæ flumen trai ciunt. P. Valerius T. Hermenium cum modicis copiis ad sedm lapidē Gabina uia occultum consistere iubet. Spu. Largium cū expedita iuuē tute ad portam colinam stare: donec hostis præteriret. deinde se obiicere

ne ſit ad flumen reditus. Conſultum alter T. Lucretius porta neuia cū
aliquot manipulis militum egreſſus. Ipē Valerius Cælio monte cohor
tes delectas educit. Hique primi apparuere hoſti. Hermenius ubi tu
tumultum ſenſit: concurrit ex inſidijs: uerſiſque in Lucretiū etruſcas
terga cædit: dextra leuaque: hinc a porta collina: illinc ab neuia red
diuus clamor. Ita cæſi in medio prædatores: neque ad pugnā uiribus
pares: & ad fugam ſepti omnib⁹ uijs. finiſque ille tam effuſæ euagādi
etruſcis fuit. Obſidio erat nihilominus & frumenti cum ſūma carita
te inopia. Sedendoque expugnaturum urbem ſpem Porſenna habebat.
L. Mutius adoleſcens nobilis: cui indignum uidebatur populum ro. ſeruitē
tem: cum ſub regibus eſſet: nullo bello nec ab hoſtib⁹ ullis obſeſſū eſſe
liberum eundem populum ab eiſdem etruſcis obſideri: quorum ſaepe
exercitus fuderit: itaque magno audaciq; aliquo facinore eam indi
gnitatem uindicandam ratus: primo ſua ſponte penetrare in hoſtium
caſtra conſtituit. Deinde metuens ne ſi conſulum iniuſſu: & ignaris
omnibus iret: forte deprenſus a cuſtodibus romanis retraheretur ut
tranſfuga: fortuna tum urbis crimen affirmante: ſenatū adijt. Tran
ſire tyberim inquit patres: & intrare ſi poſſim hoſtium caſtra uolo. Nō
prædo: nec populationum in uicem ultor. Maius ſi dij iuuant eſt in a
nimo facinus. Approbant patres. Abdito intra ueſtem ferro proficiſcit.
Vbi eo uenit in confertiſſima turba prope regium tribunal conſtitit. Ibi
cum ſtipendium militib⁹ forte daretur: & ſcriba cum rege ſedens pa
ri fere ornatu multa ageret: cum milites uulgo adirent: timens ſcira
tari uter Porſenna eſſet: ne ignorando regem: ſemet ipē aperiret quis
eſſet: quo temere traxit fortuna facinus: ſcribam pro rege obtruncat.
Vadentem deinde qua per trepidam turbam cruento mucrone ſibi ipē
fecerat uiam: cum concurſu ad clamorem facto: comprehenſum regii
ſatellites retraxiſſent: ante tribunal regis deſtitutus: tum quoq; inter
tantas fortunæ minas metuendus magis: q̄ metuens: Romanus ſū
inquit ciuis C. Mutium uocant. Hoſtis hoſtem occidere uolui. Nec
ad mortem minus animi eſt: q̄ fuit ad cædem. Et facere & pati for
tia romanum eſt. Nec unus in te ego hoſ animos geſſi. Longus poſt
me ordo eſt idem petentium decus. Proinde in hoc diſcrimen: ſi iu
uat accingere: ut in ſingulas horas capite dimicet tuo. ferrū hoſtē
que in ueſtibulo habeas regiæ. Hoc tibi iuuentus romana indicimus
bellum. Nullam atiem nullum proeliū timuerit. Vni tibi & cū ſingulis

referr. Cum rex simul ira infensus periculoque conterritus circūdari
ignes minitabundus iubet: nisi expromeret propere quas insidiarum
sibi minas per ambages iaceret: en tibi inquit: ut sentias quā vile corpus
sit his: qui magnam gloriam vident: dextramque accenso ad sacrifi-
cium focilo injecit. Quam cum velut alienato sensu torreret animo:
prope attonitus miraculo rex: cum ab sede sua prosiluisset: amoueri
que ab altaribus iuuenem iussit: Tu uō abi inquit: inte magis: quā
in me hostilia ausus. Iuberem te macte virtutis esse si pro mea patria
sic virtus staret. Nunc liberum te inviolatumque hinc di-
mitto. Tum Mutius quasi remunerans meritum: quicquid apud te
est virtutis honos: ut beneficio tuleris ame: quod minis nequiui: tuē
ti cōnitamur principes iuuentutis romanae: ut in te hanc uim quis
faremur. Mea prima fors fuit. Ceteri ut cuique cecidit primo: qd
ad te oportunum fortuna dederit: suo quisque tempore aderunt.
M utium dimissum: cui postea Scaeuolae a clade dextere manus cogno-
men inditum. Legati a Porsenna romam secuti sunt. adeo mouerat
eum & primi periculi casus: quo nihil se praeter errorem insidiatoris
texisset. & subeunda dimicatio toties: quot coniurati supessent: ut
pacis conditiones ultro ferret romanis. Iactatum in conditionibus:
nequicquā de tarquiniis in regnum restituendis: magis quia id
negare ipē nequiuerat tarquinius: quā quod negatum iri sibi ab roma-
nis ignorarat. De agro veientibus restituendo impetratum. Expres-
saque necessitas obsides dandi romanis: si ianiculo praesidium dedu-
ci vellent. His conditionibus composita pace: exercitū ab ianiculo de-
duxit Porsenna: & agro romano excessit. Patres T. Mutio virtutis
causa transtyberim agrum dono dedere: quae postea sunt mutia
prata appellata. Ergo ita honorata virtute: feminae quoque ad
publica decora excitatae. Et cloelia virgo una ex obsidibus: cum a
castra etruscorum forte haud procul ab ripa tyberis locata essēt: fru-
strata custodes dux agminis virginum inter tela hostium tyberim
transnatauit. sospitesque omnes romam ad propinquos restituit.
Quod ubi regi nuntiatum est: primo incensus ira oratores romā misit
ad cloeliam obsidem deposcendam: aliās haud magni faciens. De-
inde in admirationem versus sup cloelios mutiosque dicere: id
facinus esse: & prae se ferre. Quēadmodum si non dedatur obses:
pro rupto foedus se habiturus: sic deditam inviolatāque ad suos re-

missurum. Vtrinque constitit fides & romani pignus pacis ex fœ
dere restituerunt: & apud regem etruscum non tuta solum: sed
honorata & iam uirtus fuit. Laudataque uirginem parte obsidum
se donare dixit: ipsa quos uellet legeret. Productis omnibus elegisse
impuberes dicitur: quod uirginitati decorum & consensu obsidum eo
rum probabile erat. eam aetatem potissimum liberari ab hoste: quę
maxime oportuna essent iniuriae. Pace redintegrata romani nouaꝫ
in femina uirtutem: nouo in genere honoris: statua equestri dona
uere. In sūma sacra uia fuit posita uirgo insidens equo. Huic tā pa
catae profectioni ab urbe regis etrusci abhorrens mos traditus ab anti
quis usque ad nrām aetatem inter cetera solemnia manet bonis uen
dendis: bona porsennae regis uendendi. Cuius originem moris necesse
est aut inter bellum esse natam: neque in pace omissam: aut a mitiori
exeunte principio: q̄ hic praeferat titulus: bona hostiliter uendendi.
Proximum uero est ex his quae traduntur: Porsennam discedentē ab
ianiculo castra opulenta contecto ex propinquis ac fertilibꝫ etruriae
armis cōmeatu: romanis dono dedisse: inopi tum urbe ab longinqua
obsidione. Ea deinde: ne populo īmisso dimicarentur hostiliter uenisse
bonaque porsennae appellata: gratiam magis muneris significante titu
lo: q̄ auctionem fortunae regiae: quae ne in potestate populi ro. esset.
Omisso romano bello: Porsenna ne frustra in ea loca exercitus adduc̄
uideretur: cum parte copiarum filium Arruntem oppugnatum Aricī
mittit. Primo Aricinos res nec opinata perculerat: accersita dein auxi
lia: & a latinis populis & a cumis tantum spei fecere: ut acie decernē
auderent. Proelio inito adeo concitato impetu se intulerant etrusci: ut
funderent ipō incursu Aricinos. Cumanae cohortes arte aduersus ui
sae: declinauere paululum: effusēque post praelatos latinos: hostes
conuersis signis ab tergo adortae sunt. Ita in medio propemodum uictores
caesi etrusci. Pars perexigua duce amisso: quia nullum propius profu
gium erat romam inermes & fortuna & specie supplicū delati sunt.
Ibi benigne accepti diuisique in hospitia: curati uulneribus: alii profe
cti domos suas hospitalium beneficiorꝫ & multos romae hospitium
urbisque cantas tenuit. Huic locus ad habitādum datus: quē deinde
tuscum uicum appellauerunt. Pv. Lucretius P. Valerius Publicola.
consules fuere. Eo anno postremo legati a porsenna: de reducendo in
regnum Tarquinio uenerunt. Quibus cum responsum esset: missurum

ad regem ſenatum legatoſ: miſſi conſeſtim honoratiſſimuſ quiſque ex patribuſ: non quin breuiter redditi reſponſum poſſet non recipi regeſ ideo ponuſ delectoſ patrum ad eum miſſoſq; legatiſ eiuſ romæ daretur reſponſum: ſed ut imperpetuum eiuſ rei mentio finiretur: ne ītantiſ mutuiſ beneficijſ inuicem animi ſolicitarentur: cum ille peteret quod contra libertatem populi ro. eſſet: romani niſi in perniciem ſuā facileſ eſſe uellent: negarent: cui nihil negatum uellent: non in regno populū ro. ſed in libertate eſſe. Ita induxiſſe ſe in animū hoſtibuſ ponuſ: q̄ regibuſ portaſ patefacere. Eam eſſe uoluntatem omīum: ut qui libertati erit in illa urbe finiſ: idem urbi ſit. Proinde ſi ſaluam uellet eſſe romam: ut patiatur liberam eſſe: orare. Rex uerecundia uictuſ: q̄n id certum atque obſtinatum eſt inquit: neque ego obtundā ſæpiuſ eadem nequicquā agendo: nec tarquinioſ ſpe auxilij: quod nullum in me eſt fruſtrabor. Aliuum hinc ſeu bello opuſ eſt: ſeu quiete exilio quærant locum: ne quid meam uobiſcum pacem diſturbet. Dictiſ facta amiciora adiecit: obſidum quod reliquum erat reddidit. Agrum ueientum fœdere ad ianiculum ito ademptum reſtituit.

Tarquiniuſ ſpe omni reditus incaſa: exulatum ad generum Manilium octauium tuſculum abijt. Romaniſ pax fida ita cū porſēna fuit. Conſuleſ inde M. Valeriuſ P. poſthumiuſ eo anno bene pugnatum eſt cum ſabiniſ. Conſuleſ triumpharunt. Maiore īn mole ſabini bellum parant. Aduerſuſ eoſ & ne quid ſimul ab tuſculo unde aſi non apertum: ſuſpectum cī bellum erat: repentini periculi oriretur: P. Valeriuſ quarto T. lucretiuſ iterū conſuleſ facti. Sedito inter belli pacisque auctoreſ orta in ſabiniſ: aliquantū inde uirium tranſtulit ad romanoſ. Nanq; Actuſ clauſuſ: cui poſtea Appio claudio fuit romae cognomen: cum pacis ipē auctor a turbatoribuſ belli premeretur: nec par factioni eſſet: ab regillo magna clientium comitatuſ manu romam tranſfugit. His ciuitaſ data: agerque tranſanienem. Vetuſ claudia tribulibuſ additiſ poſtea nouis tribulibuſ: qui ex eo uenirent agro appellata. Appiuſ inter patreſ lectuſ: haud ita multo poſt in principum dignationē peruenit.

Conſuleſ infeſto exercitu in agrum ſabinum profecti: cum ita uaſtatione: deinde prœlio afflixiſſent opeſ hoſtium: ut diu nihil inde rebellionis timere poſſent: triumphantes romam redierunt. P. Valeriuſ omniū conſenſu princeps belli pacisque artibo anno poſt Agrippa Me

nenio P. Postumio consulibus: moritur gloria ingenti: copijs famili-
aribus adeo exiguis: ut funeri sumptus deessent. De publico est datus
Luxere matronae ut Brutum; Eodem anno duae coloniae latinae
pometia & cora ad Auruncos defiunt. Cum Auruncis bellū initū
fusoque ingenti exercitu: qui se ingredientibus fines consulibus: feroci-
ter obtulerat: omne auruncum bellum pometiam copulsum est. nec
magis post proelium: q̄ in proelio caedibus temparum est. & caesi aliq̄n
to plus erant: q̄ capti. & captos passim trucidauerunt. He ab obsi-
dibus quid: qui .ccc. numero erant: ira belli hostilis abstinuit. Et
hoc anno romae triumphatum est; Sequuti consules Opiter virgi-
+ nius, Sp. Cassius: pometiam primo vi: deinde vineis aliisq; opibus — q obuio pauo uel pduro a suo uulcente nascente.
oppugnarunt. In quos aurunci magis iam inexpugnabili odio: q̄
spe aliqua aut occasione cohorti: cum plures igni q̄ ferro arman ex
currissent: caede incendioque cuncta complent. vineis incensis: milites
hostium uulnerant & occisis: consulum quoq; alterū: sed uerū nom̄
auctores non adiunt: graui uulnere ex equo deiectum prope iter-
fecerunt. Romam inde male gesta re reditum. Inter multos saucios
consul spe incerta uitae relictus. Interiecto deinde haud magno spa-
tio: quod uulneribus curandis supplendoque exercitui satis esset: tū
ira maiore belli: tum uiribus & auctis pometiae arma illata. Et cū iuue-
is refectis aliaque mole belli iam in eo res esset: ut in muros euaderet
miles dedito est facta. Laetera nihilo minus foede dedita urbe: q̄ si
capta foret. Aurunc passim principes securi percussi. sub corona ue-
nerunt coloni aliique. oppidum diruitur. Ager uenijt. Consules
magis obiras grauiter ultas: q̄ ob magnitudinē perfecti belli trium-
pharunt. Insequens annus Postumius Cominius & T. Larquius
consules habuit. Eo anno romae cum per ludos ab sabinorū iuuen-
tute per lasciuiam scorta rapentur: concursu hominū rixa ac prope
proelium fuit. Paruaque ex re res ad rebellionem spectare uideba-
tur supra belli sabini metum id quoq; accesserat: quod .xxx. iā
coniurasse populos: concitante Octauio Manilio satis constabat.
In hac tantaq; expectatione rerū solicitata ciuitate dictatoris pri-
mum creandi mentio orta est. Sed nec quo anno: nec quibus cōs
consulibus: nec quis primū dictator creatus sit: satis constat. Apd
ueterrimos m̄ auctores T. Larqium dictatorem primū: Sp. Cassiū
magr̄m equitum creatos inuenio. Consulares legere: ita lex iu

bebat de dictatore creando lata. Eo mgis adducor: ut credam Largiū qui consularis erat potius: q̄ M. Valerium filium Voleſi nepotem: qui non dum consul fuerat moderatorem &: magrm consulibus appositū Quod si maxime ex ea familia legi dictatorem uellent prēf: multo potius M. Valerium spectatæ uirtutis &: consularem uirū legisset. Creato dictatore primū romæ: postq̄ prēferri secures uiderunt: magnus plebem metus incessit: ut intentiores essent ad dicto parendū. Neq: n. ut in consulibo: qui pari potestate essent: alterius auxilium: neq: prouocatio erat: neque ullum usq̄ nisi in cura parendi auxiliū. Sabinis creatus &: romæ dictator: eo magis quod pp se creatum crediderant metum incussit. Itaque legatos de pace mittunt: quibo orātibus dictatorem senatumq;: ut ueniam erroris homībo adolescētibus darent. Responsum ignosci adolescentibo posse: senibo non posse: qui bella ex bellis serrent. Actum tn est de pace: impetrata que fora: si quod impense factum in bellum erat: prestare sabini id. n. postulatum erat: in animū induxissent: bellum indictū. date inducie quietum animū tenuere. Consules Seruilius Sulpitius M. Manlius Tullus. Nihil dignum memoria actum. T. Ebutius deinde &: L. Veturius. His consulibo fidenæ obsessæ. Crustumeria capta. Prenestæ ab latinis ad romanos desciuit. Nec ultra bellum latinum q̄dringentesimam per aliquot annos dilatum. Aulus postumius dictator: T. ebutius magr equitum: magnis copiis peditum, equtum profecti ad lacum regillum in agro tusculano agmini hostiū occurrerunt. &: quia tarquinios esse in exercitu latinorū audituin est: sustineri ira non potuit: quin extemplo confligerent. Ergo &: prelium aliq̄nto q̄ cetera grauius &: atrocius fuit. Non. n. duces ad regendam mō consilio rem affuere: sed suis met ipis corporibus dimicantes miscuere certamina. Nec quisquā procerū ferme aut ex hac aut ex illa acie sine uulnere preter dictatorē romanū excessit. In postumiū prima in acie suos hortantem instruentēq: Tarquinius superbus q̄q̄ iam ætate &: uiribus erat grauior equō infestus admisit: ictuque ablatere concursu suorū receptus in tutum est. Ex altero cornu: Ebutius magr equitum in Octauium Manlium impetum dedrat: nec fefellit ueniens tusculanū ducem: contra quem &: ille concitat equū. Tantaque uis in infestis uenientiū hastis fuit: ut brachium Ebutio traiectum sit: pectus

Manlio percussum. Hunc quid in secundā aciem latum recipere?
Ebutius cum sauio brachio tenere telum non posset: pugna excessit.
Latinus dux nihil deterritus uulnere proelium ciet. Et quia suos p-
culsos uidebat, accersit cohortem exulum romanorū: cui L. Tarqui-
nij frater praerat. Ea quo maiore pugnabat ira ob erepta bona
patriamq; adempram pugnam parumper restituit. Referentibus
pedem iam ab ea pte romanis M. Valerius publicolae frater cōspi-
catus ferocem iuuenem Tarquinium ostentantem se in prima exulū
acie: domestica & gloria accensus: ut cuius familiae decus erecti
regis erant: eiusdem interfecti forent: subdit calcaria equo: & Tar-
quinium infesto spiculo petit. Tarquinius retro in agmen suorum
infenso cessit hosti. Valerium temere inuectum in exulum aciem
ex transuerso quidā adortus transfigit. Nequicquā equus uulne-
re equo retardato: moribundus romanus: labentibo super corpus
armis ad terram defluxit. Dictator Postumius postq̄ cecidisse ta-
lem uirum: exules ferociter citato agmine inuehi: suos perculsos
cedere animaduertit: cohorti suae. quā delecta manu praesidij cā
circa se hēbat: dat signum: ut quem suorū fugientem uiderint pro
hoste hēant. Ita metu accepto uersi a fuga romani in hostem. &
restituta acies. Cohors dictatoris cum primū proelium iniit: integris
corporibo animisq;: fessos adorti exules caedunt. Ibi alia inter pro-
ceres coorata pugna. Impator Latinus ubi cohortem exulum ab di-
ctatore romano prope circūuentam uidit: ex subsidiarijs manipu-
los aliquot in primā aciem secum rapit. Hos agmine uenientes T.
Herminius legatus conspicatus: interque eos insignem ueste armis
que Manlium nositans: tanto ui maiore: q̄nto paulo ante magr
equitum cum hostium duce proelium iniit: ut & uno ictu trans-
fixum per latus occident Manlium. & ipē inter spoliandū corpo
hostis uertuto percussus: cum uictor in castra essā relatus inter
primā curationem expirauit. Tum ad equites dictator aduolat
obtestans ut fessis iam pedite descendant ex equis: & pugnam ca-
pessant. Dicto paruere. descendunt ex equis: proiolant in proe-
lium: & pro antesignanis parmas obijciunt. Recipit extemplo
animū pedestris acies: postq̄ iuuentutis proceres aequato genere
pugnae secum: prem piculi sustinentes uidit. Tum demū impulsi
Latini: perculsaque inclinauit acies. Equitibo admon equi: ut

persequi hostem possent: secuta & pedestris acies. ibi nihil nec di-
uinæ nec humanæ opis dictator prætermittens: ædem castori
uouisse fertur: ac pronūtiasse militi premia: qui primus: qui
secius castra hostium intrasset. Tantusque ardor fuit: ut eodē
impetu quo fuderant hostem romani castra caperent. Hoc mō
ad lacum regillum pugnatum est. Dictator & magr equitū tri-
umphantes in urbem rediere. Triennio deinde nec certa pax nec
bellum fuit. Consules quintus cloelius & T. Larcius. Tum Aulus
Sempronius & M. Minucius. his consulibus ædes saturno ae-
dificata. Saturnaliorum institutus festus dies. Aulus deīn Postu-
mius & T. Virginius consules facti. Hoc demū anno ad regillū
lacum pugnatum apud quosdā inuenio. Aulū Postumiū quia
collega dubiæ fidei fuerit se consulatu abdicasse. Dictatorē in
factum: tanti errores implicant tēporum: aliter apud alios or-
dinatis magistratibus: ut nec qui consules scīm quosdā: nec qd
quoque anno actum sit: in tanta rerum uetustate non mō rez:
sed & auctorē digerere possis. Appius Claudius deīn & P. Ser-
uilius facti consules. Insignis hic annus est nuntio Tarquinij mor-
tis. Mortuus est cumis: quo se post fractas opes latinorū ad Aristo-
demum tyrannū contulerat. Eo nuntio erecti patres: erecta plebes.
sed patribus nimis luxuriosa ea fuit lætitia. Plebi cui ad eā diem
summa ope inseruitum erat iniuriae a primoribus fieri cœpit. Eod'
anno signia coloniæ: quā rex Tarquinius deduxerat supplero nūo
colonorum iterum reducta est romæ. Tribus una & xx. factae.
Aedes mercurij dedicata est: idibus maijs. Cum uulscorū gente
latino bello nec pax nec bellum fuerat. Nam & uolsci compauerāt
auxilia: quæ mitterent latinis: ni maturatū ab dictatore roma-
no essēt: & maturauit romanus: ne prœlio uno cum latino uolsci
que contenderent. Hac ira consules in uolscum agrum legiones du-
xere. Volscos consilij pœnam non metuentes: nec opinata res per-
culit armorū īmemores obsides dant. ccc.ᵐ principū a cora atque
pomecia liberos. Ita sine certamine inde abductæ legiones. Nec ita
multo post uolsci leuatis metu suum redit ingenium. Rursus oc-
cultum parant bellum: Ernici in sonetate armorū assūptis. Lega-
tos quoq; ad solicitandum Latium passim dimittunt. Sed retens
ad regillum lacum acceptæ clades: latinos odioque euis qtunq;

arma suadera: ne ab legatis quid uiolandis abstinuit. comprehēsosq:
uolscos romam duxere. Ibi tradiu consulibo. Indicatūque est hernicos
uolscosq: parare bellum romanis. Relata res ad senatum: adeo fuit gra-
ta patribo: ut captiuorū sex milia latinis remitterent. Et de foedere
quod prope imperpetuū negatum fuerat: rem ad nouos magistratus
transferent. Tum tūo latini gaudere facti pacis auctores. ingenti glia
esse. Coronam auream ioui dono in capitolium mittunt. Cū legatis
donoque qui captiuorū remissi ad suos fuerant magna circumfusa
multitudo uenit. Pergunt domos eorū apud quē quisque seruierat
gratias agunt liberaliter habiti cultique in calamitate sua. Inde ho-
spitia iungunt. Nunq̄ alias ante publice priuatīq: latinum nomen
romano imperio cōuictius fuit. Sed & bellum uolscum īmine-
bat & ciuitas secum ipa discors intestino inter patres plebēque fla-
grabat odio: maxime pp nexos ob aes alienum. Fremebant se foris
pro libertate & imperio dimicāres: domi a ciuibus captos & oppressos
esse: tutioresque in bello q̄ in pace: inter hostes q̄ inter ciues libertatē
plebis esse. Inuidiamque eam sua sponte gliscentem: insignis unius ca-
lamitas accendit. Magno natu quidam cum omniū maiorū suorū
insignibo se in forum proiecit. Obsita erat squalore uestis. foedior
corporis habitus pallore ac macie perhenni. Adhaec promissa barba
& capilli efferauerant speciem oris. Noscebatur tn in tanta difformi-
tate. Et ordines duxisse aiebant: aliaque militiae decora uulgo mi
serantes eum iactabant. Ipse testes honestarum aliquot locis cicatri-
ces pugnarum aduerso pectore ostentabat. Scisciantibus unde ille
habitus: unde deformitas cum circūfusa turba esset: prope in contio-
nis modum sabino bello ait se militantem: quia pp populationes a-
gri non fructu mō caruerit: sed tulla incensa fuerit: direpta omīa
pecora abacta. tributum iniquo suo tpīe impatum: aes alienū fecisse.
Id cumulatum usuris primo se agro paterno auitoque exuisse. deīn
fortunis aliis: postremo uelut tabem puenisse ad corpus: ductum se ab
creditore: non in seruitium: sed in ergastulū & carnificinam esse. In-
de ostentare tergum foedum recentibo uestigiis uerberū. Ad haec
uisa auditaque clamor ingens oritur: non iam foro se tumultus su-
stinet: sed passim totam urbem peruadit. Nexi uincti soluique se
undique in publicum proripiunt: implorant quiritium fidem. nullo
loco deest seditionis uoluntarius comes. Multis passim agminibo per

omnes una cum clamore in forum currunt. Magno cum periculo suo qui forte patrum in foro erant, in eam turbam inciderunt. Nec temperatum manibus foret, ni propere consules P. Servilius & Appius Claudius ad comprimendam seditionem interuenissent. At in eos multitudo uersa ostentare uincula sua, deformitatemque aliam. Haec se meritos dicere exprobrantes: suam quisque alius alibi miseriam postulare multo magis minaciter, quam supplicater: ut senatum uocarent curiamque: ipsique suum arbitrum moderatoresque consilij publici. Circumsistunt pauci admodum patrum, quos casus obtulerat contracti ad consules. Ceteros metus non curia mouit: sed & foro arcebat, nec agere quicquam per infrequentiam poterat senatus. Tum uno eludi atque extrahi se multitudo putare. & patres qui abessent non casu non metu, sed impediendi rei ea abesse. & consules ipsos peruersari, nec dubie ludibrio esse miseriasque suas. Iam prope erat, ut ne consulum quidem maiestas coerceret iras hominum. Cum incerti plus periculi contraherent morando an ueniendo, tandem in senatum ueniunt. Frequentique tandem curia non modo inter patres, sed ne inter consules quidem ipsos satis conueniebat. Appius uehemens ingenium uim imperio consulari rem agendam censebat, uno aut altero e reprobo quietos alios. Servilius lenibus remedijs aptus concitatos animos flectit, quos frangi putabat: cum tutius tum facilius esse. Inter haec maior alius terror: Latini equites cum tumultuoso aduolant nuntio, uolscos cum infesto exercitu ad urbem oppugnandam uenire. Quae audita adeo duas ex una ciuitate discordia fecerat: longe aliter patres ac plebem affecere. Exultare gaudio plebes, ultores superbiae patrum adesse dicere deos: alius alium confirmare, ne nomina darent: cum omnibus ponus, quos solos putabat, patres militarent, patres arma caperent, ut penes eosdem pericula belli, penes quos praemia essent. At uero curia maesta ac trepida anceps metu, & ab ciue & ab hoste. Servilium consulem, cui ingenium magis popularе erat, orare, ut tantas circumuentam terroribus expediret rem p. Tum consul misso senatu in contionem prodit. Ibi cum esse patribus ostendit ut consulatur plebi. Ceterum deliberationem de maxima quidem illa sed una parte curatis metum pro uniuersa re p. interuenisse, nec posse, cum hostes prope ad portas essent, bello peruerti quicquam: nec si sit laxamenti aliquid haud plebi honestum esse, nisi merito de priuis erepta arma pro patria non cepisse, neque patribus ratis decorum per metum ponus, quos postmodum uoluntatibus afflictis:

ciuium suorum fortunis consuluisse. Contiom deinde edicto ad
didit finem: quo edixit ne quis ciuem romanum uinctum: aut cl
ausum teneret: quo minus ei nominis edendi apud consules potestas
fieret: nec quis miles donec in castris esset: bona possideret: uēderet:
ue: libros nepotes ue moraretur. Hoc proposito edicto: & qui aderāt
nexi profiteri ex templo nomina: & undique ex tota urbe proripien
tium se ex priuato: cum tumendi sui creditori non esset: concursus in
forum ut sacramento dicerent fieri. Magna ea manus fuit. Neq; alio
rum magis in uolsco bello uirtus atque opera enituit. Consul copias cō
tra hostem educit: paruo diuidente interuallo castra ponit. Proxima
inde nocte uulsci discordia romana freti: si qua nocturna transitio pro
dinoue fieri posset: temptant castra. Sensere uigiles: excitatus exercitus
signo dato concursum est: arma. Ita frustra id inceptum uolsci sunt.
Reliquum noctis utrinque quieti datum. Postero die prima luce uol
sci fossis replent: uallum intrudunt. Iamq; ab omni parte munimēta
uellebantur: cum consul q̄q̄ cunctis undique & nexi ante omnes: ut si
gnum daret: clamabant: experiendi animos militum, causa parūp moratus.
Postq̄ sanus apparebat ingens ardor: dato tandem ad erūpendum signo:
militem audum certaminis emittit. Primo statim impetu pulsi hostes.
Fugientes quoad insequi pedes potuit: terga cesa: equus usque ad ca
stra pauidos egit. Mox ipa castra legionibus circūdatus cum uolscos i
nde etiam pauor expulisset: capta direptaque. Postero die ad
Suessam pometiam quo fugerant hostes legionibo ductis inter pau
cos dies opidum capitur. Captum prede datum. Inde paulū recre
atus miles egens. Consul cum maxima gloria sua uictorem reduxit
exercitum romam. Decedentem romam macetiani uolsciq; legati
rebus suis timentes post pometiam captam adeunt. His ex senatus
consulto data pax. Ager ademptus. Confestim sabini romanos re
tentauere. Tumultus. n. fuit ueritus: q̄ bellum. Nocte in urbe nunciatū
est exercitum sabinū predabundum ad anienem amnem peruenisse
Ibi passim diripi atque incendi uillas. Missus extemplo eo cum oībus
copijs equitum A. Postumius: qui dictator bello latino fuerat. Secuto
consul Seruilius delecta manu peditum: plerosque palantes equos
circūuenit. Nec aduentu peditum agmini restitit sabina legio
Sed tum timore: tum populatione nocturna. magna in uillis reple
ti cibo uinoque, uix fugae quod satis esset: uirium habuere: Nocte

uma audito perfectoque bello ſabino: proxima die in magna iā ſpe
1ª parte
undique paraꝫ pacis: legati auruci ſenatum adeunt: ni decredat
uolſco agro bellum indicentes. Cum legatis ſimul exercitus aurūcor-
domo profectus erat. Cuius fama haud procul iam ab urbe uiſi tā
to tumultu conciuit romanos: ut nec conſuli ordine patres: nec pa-
catum reſponſum arma inferentibus arma ipi capientes dare poſſēt:
urbem infeſto agmine itur. Nec procul inde cum auruncis ſigna
collata: prœlioque uno debellatum eſt. Fuſis auruncis uictor tot
intra paucos dies belli romanus promiſſa conſulis fidemq; ſenatus
expectabat. Tum Appius & inſita ſupbia animo: & ut collegæ uanā
facerā fidem: q̄ aſperrime poterat iuſ de creditis pecuniis dicere. Dein-
cepſ & qui ante nexi fuerant creditoribus tradebantur: & necteban-
tur alii. Quod ubi cui militi rnciderat collegam appellabat: cōcur-
curſus ad Seruilium fiebat: ac illius promiſſa iactabant. Illi expro-
brabant ſua quiſque belli merita: cicatricesque acceptas. poſtulabāt
que: ut aut referret ad ſenatum: aut ut conſilio eſſet ciuibus ſuis.
Impator militibus. Mouebāt conſulem hęc: ſed torquerari res co-
gebat: adeo in alteram cām non collega ſolum ſteterat: ſed omnis
factio nobilium. Ita medium ſe gerendo nec plebis uitauit odiū
nec apud patres gratiam iniit. Patres mollem conſulem & ambitio-
ſum rati. plebes fallacem. Breuique apparuit æquaſſe eum Appii
odium. Certamen conſulibus inciderat uter dedicaret Mercurii ædē
Senatus abſerem ad populum reiecit: utri eorū dedicatio iuſſi ppli
data eſſet: eum præeſſe annone. mercatorū collegia inſtituerit. ſo-
lemnia pontifice iuſſit ſuſcipere. populus dedicationē edidit dat
M. Lectorio primi pili centurioni: Quo facile appareret non tam ad
honorem eius cui curatio altior faſtigio ſuo data eſſet, factū: q̄
ad conſulum ignominiā. Sæuire inde utriq; conſulum alter: pa-
treſque. Sed plebi creuerant animi. & longe alia q̄ primo inſtitu-
erant uia graſſabantur. Deſperato. n. conſulum ſenatuſq; auxilio:
cum in ius duci debitorem uidiſſent undique conuolabant. Neque
decretum exaudiri conſulis præ ſtrepitu & clamore poterat. Nec cū
decreuiſſet: quiſquā obtempabat. Vi agebatur, metus omiſſus & pri-
lum libertatis. cum in conſpectu coſulis ſinguli a pluribus uiolarēt:
in creditores a debitoribus uerterat. Super hoc timor inceſſit ſabi-
ni belli. delectuque decreto nomen dedit nemo: furente Appio & in

ſectante ambitionem collegę: qui populari ſilentio rem.p. proderat
& ad id quod de credita pecunia iuſ non dixiſſet addixerat: ut ne de
lectum quid ex ſenatuſ conſulto hęret: non eſſe tm̄ deſertam omnino
rem.p. neque proiectum conſulare imperium: ſed unum & ſuæ & pa
trum maieſtatiſ uindicem fore. Cum conſtaret cottidiana multitu
do licentia accenſa arripi unum inſignem ducem ſeditionum iuſſit.
Ille cum a lictoribuſ iam traheretur: prouocauit. Nec ceſſiſſet pro
uocationi conſul: quia non dubium populi iudicium: niſi ægre
uicta pertinacia foret: conſilio magiſ & auctoritate principum: q̄ po
puli clamore: adeo ſuperant animi ad ſuſtinendam inuidiā. Cre
ſcere inde malum in dieſ non clamoribuſ mō apertiſ: ſed (qd̄ miſto
perniciſſimuſ erat) ſeceſſione occultiſque colloquiiſ. Tandem inuiſi
plebi conſuleſ magiſtratu abeunt. Seruiliuſ neutriſ: Appiuſ prīb
mire gratuſ. A. Virginiuſ inde & T. Veturiuſ conſulatum ineūt.
Tum uero plebſ incerta qualeſ hītura conſuleſ eſſent: cœtuſ noctur
noſ: parſ eſquiliiſ: parſ in auentino facere: ne in foro ſubitiſ tre
pidaret conſiliiſ: & omnia temere ac fortuito agerent. Eam rem
conſuleſ rati: ut erat: perniciſſam: ad patreſ deferunt. Sed dela
tam conſulere ordine non licuit: adeo tumultuoſe accepta eſt cla
moribuſ undique & indignatione patrum: ſi (quod impio cōſu
lari exequendum eſſet) inuidiam eius conſuleſ ad ſenatum re
ferrent. Profecto (ſi eſſent in re.p. magiſtratuſ: nullum fuiſſe
fuiſſe romæ niſi publicum conſilium: nunc in mille curiaſ cō
noneſque: cum alia in eſquiliiſ alia in auentino fiant conſilia di
ſpſam & diſſipatam rem.p. eſſe. Vnum hercule uirū: id.n. plus eſſe
q̄ conſulem: qualiſ Appius Claudius fuerit: momento ipſe diſcuſ
ſurum illoſ cœtuſ fuiſſe. Correpti conſuleſ: cum quid ergo ſe facere uellē
nihil.n. ſegniuſ molliuſ ue: q̄ patrib̄ placeat acturoſ: pcontarent
decernunt patreſ: ut delectum q̄ acerrimū hēant: nec lasciuire
plebem. Dimiſſo ſenatu conſuleſ in tribunal deſcendunt: citātq;
nominatim iuniores: cum ad nomen nemo reſponderet: circūfu
ſa multitudo in contionis modum: negare ultra decipi plebē poſſe
nunq̄ unum militem hīturoſ niſi præſtaretur fideſ publica. Li
bertatem unicuiq; pruſ reddendam eſſe: q̄ arma danda: ut pro
patria cuiuſque non pro dominiſ pugnent. Conſuleſ qd̄ mā
datum eſſet a ſenatu uidebant: ſed eoꝝ qui intra parieteſ curiæ

ferocior loquerentur: neminem esse inuidiæ suæ participem. Et appa-
rebat atrox cum plebe certamen. Prius itaque q̄ ultima experirentur:
senatum iterum consulere placuit. Tum ūo ad sellas consulum ppere
conuolare minimus quisque natu patrum. abdicare consulatu iu-
bentes: & deponere imperium: ad quod ferendum animus deesset. u-
traque re sanus experta. Tum demum consules: ne prædictum negent
p.c. adesse ingens sedino: postulamus ut hi qui maxime ignauiam
increpant adsint nobis habenubo delectum. acerrimi cuiusque ar-
bitrio: q̄n ita placet rem agemus. Redeunt in tribunal. Citari noīa-
tim unum ex his qui in conspectu erant dedita opera iubēt. Cum
silentio factus & circa eum aliquot hominum ne forte uiolaretur
constitisset: globus: lictorem ad eum consules mittunt. Quo repul-
so: tum ūo indignum facinus esse clamitantes: qui patrū consu-
libus aderant: deuolant de tribunali: ut lictori auxilio essent:
Sed ab lictore nihil aliud: q̄ prendere prohibito: cum cōuersus
in patres impetus fieret: essetq; consulū inter curiū rixa fœdata
est. In qua tum sine lapide sine telo plus clamoris atque iurium: q̄
iniuriæ fuerat. Senatus tumultuose uocatus: tumultuosius consu-
litur. quæstionem postulantibus his qui pulsati fuerant: decerne-
re ferocissimo quoque non sententiis magis: q̄ clamore & strepitu
Tandem cum irae resedissent exprobantibus consulibus nihilo plus
salutis in curia q̄ in foro esse: ordine consuli cœpit. Tres fuere
sententiae. P. Virginius rem non uulgabat: de his tm: qui fidē
secum P. Seruilij consulis uulsco aurunco sabinoq; militassent
bello agendum censebat. T. Larcius non id tempus esse: ut meri-
ta tm mō exoluerentur: totam plebem ære alieno demersam esse
nec sisti posse: ni omnibus consulatur. Quod si alia aliorum sit cō-
ditio accendi magis discordiam: q̄ sedari. Appius Claudius &
natura īimicus & efferatus: hinc plebis odio: illinc patrum laudi-
bus: non miseriis ait: sed licentia tantū concitam turbam & lasci-
uire plebem magis: q̄ sæuire. Id adeo malum ex prouocatione na-
tum: quippe minas esse consulum non imperium: ubi ad eos qui una
peccauerunt prouocare liceat. Agedum inquit dictatorem a quo
prouocatio non est creemus. Nam hic quo nunc omnia ardent
conticesset furor. Pulset tum mihi lictorem: qui sacrosanctus de tergo
utaque sua penes unum illum esse: cuius maiestatem uiolarit

Mulnſ ut erat horrida & atrox uidebatur Appij ſententia. Rurſuſ Virginij Largiique exemplo haud ſalubrem: utiq; Largij & putabant ſuam: quae totam fidem tollerat. Medium maxime & moderatum utique conſilium Virginij habebatur. Sed facho-
ne reſpectuque rerum priuatarū: quae ſemper offecere: offinentq; publicis conſilijs Appius uicit. Ac prope fuit: ut dictator ille idē cre-
aretur. Quae res utique alienaſſet plebem periculoſiſſimo tempore: cum Vulſci equiq; & ſabini ſorte una omnes in armis eſſent. Sed curae fuit conſulibo & ſenioribo patrum: ut imperium ſua natura uehemens: manſueto permitteretur ingenio: M. Valerium dictatorem Voleſi filium crearent. Plebs & ſi aduerſus creatum dictatorem uidebat: tñ cum prouocationē fratris lege hēret: nihil ex ea familia triſte nec ſuperbum timebat. Edictum deinde a dictatore propoſitum confirmauit animos: Seruilij fere conſulis edicto conuenient. Sed & homini & poteſtate meliuſ rati credo obmiſſo certamine nomina dedere: quantus nunq̄ ante exercitus: Legiones decem effectae. Ternae inde datae conſulibuſ: quatuor dictatoriuſ. Nec iam poterat bellum differri. Equi latinum agrum inuaſerant. Oratores latinorum ab ſenatu petebant: ut aut mitterent ſubſidium: aut ſe ipſos tuendorum finium cauſa arma capere ſinerent. Tutus uſus eſt defendi inermes latinos: q̄ pati retractare arma. Vetuſtus conſul miſſus: ut finis populationis fuit. Deſſere equi campis: locoque magis q̄ armis freti ſumis ſe ſuis montium tutabantur. Alter conſul in uolſcos profectus: ne & ipſe teneret tempus uaſtandis maxime agris hoſtem ad conferenda propius caſtra: dimicandumque ante excuit. Medio inter caſtra cāpo ante ſuum quiſque uallum infeſtis ſignis conſiſtere: Multitudie aliquantulm uolſci ſuperabant. Itaque effuſi & contēptim pugnā miere. Conſul romanus nec promouit aciem: nec clamore reddi paſſus defixis pilis ſuos ſtare iuſſit. Vbi ad manum uenit & hoſtium cohortes tota ui gladijs rem gerere. Volſci curſu & clamore feſſi: cum uelut ſe ſtupentibuſ metu intuliſſent romanis: poſtq̄m impreſſionem ſenſere ex aduerſo factam & ante oculos micare gladios: haud ſecus q̄ ſi in inſidias incidiſſent: turbati uertunt terga. & nec ad fugam quid ſatis unum fuit: quia curſu in proelium uenerant. Romani contra: qui a p̄ncipio pugnae quieti ſtete-

Gruiter.

rant uigentes corporibꝫ facile adorti fessos. & castra impetu cepere
& castris exutum hostem uelitras persecuti uno agmine uictores cū
uictis in urbem irrupere. Plusque ibi sanguinis promiscua omnium
generum cæde: q̄ in ipā dimicatione factum. Paucis data uenia q
inermes in deditionem uenerunt. Dum hæc in volscis gerūtur dicta
tor sabinos: ubi longe plurimū belli fuerat fundit fugatq;: exuitq;
castris. Equitatu īmisso, mediam turbauerat hostium aciem. Qua
dum se cornua latius pandunt parum apte introrsum ordinibꝫ ac
firmauerant. Turbatos pedes inuasit. Eodem impetu castra capta: de
bellatumque est. Post pugnam ad regillum lacum: non alia illis an
nis clarior pugna fuit. Dictator triumphans in urbem inuehitur.
Super solitos honores locus in curru ipī posterisque ad spectaculum
datus. Sella in eo loco curulis posita. Volsci deuictis Veliternus a
ger ademptus. Velitras coloni ab urbe missi: & colonia deducta. Lū
equis post aliquanto pugnatum est: inuito quid consule: quia loco
iniquo subeundum erat ad hostes. Sed milites extrahi rem crimina
tes: ut dictator priusq; ipī rediret in urbem magistratu abiret: ir
ritaque: sicut ante consulis promissa caderent: perpulere ut forte
temere in aduersos montes agmen erigerat. Id male cōmissum igna
uia hostium in bonum conuertit. Qui prius q̄ ad coniectum teli ue
niretur obstupefacti audacia romanorꝫ: relictis castris: quæ muni
tissimis tenuerant locis: in aduersus uallis desiluere. Vbi satis præ
dæ ex uictoria incruenta fuit. Ita tri fariam re bello bene gesta de
domesticarꝫ rerum euentu: nec patribus nec plebi cura decesserat.
tanta tum gratia tum, arte præparauerant fœneratores: quæ non modo
plebem: sed ipm etiam dictatorem frustrarentur. Nam M. Valerius
post ueturij consulis reditum omniū actionum in senatum primam
habuit pro uictore populo uocem: retulitque quid de nexis fieri pla
cerat. Quæ cum reiecta relatio essat: non placeo inquit concordiæ
auctor. optabilis medius fidius prope diem: ut mei similes romana
plebs patronos hēat. Quod ad me attinet: neque frustrabor ultra ci
ues meos: neque ipē frustra dictator ero. Discordiæ intestinæ bellum
externum fecere: ut hoc magistratu egerat. res. p. Pax foris parta ē.
domi impeditur. Priuatus potius q̄ dictator seditioni interero. Ita cu
ria egressus dictatura se abdicauit. Apparuit causa plebis suam uicē
indignantem magistratu abisse. Itaque uelut persoluta fide quoniā

per eum non ſtetiſſe: quin præſtaretur: decedentem domū cum fauo
re ac laudibuſ perſecuti ſunt. Timor inde patreſ inceſſit: ne ſi dimiſſuſ
exercituſ foret: rurſuſ cetuſ occulti cōiurationeſque fierent. Itaque
q̄q̄ per dictatorem delectuſ habituſ eſſet: tñ quia in conſulum uerba
iurauſſent: ſacramento teneri militem rati: per cauſam renouari ab e-
quiſ belli: educi ex urbe legioneſ iuſſere. Quo facto maturata eſt ſedino:
primūque agitatum dicitur de conſulum cæde: ut ſoluerentur ſacra
mento. Doctoſ deinde nullam ſcelere religionem exolui. Siccimo quo
dam auctore inuiſſu conſulum in ſacrum montem ſeceſſiſſe tranſa-
nienem amnem: tria ab urbe millia paſſuum. Ea frequentior fama
eſt: q̄ cuiuſ Piſo auctor eſt in aduentinum ſeceſſionem factam eſſe.
Ibi ſine ullo duce: uallo foſſaque cōmuniſ caſtriſ quieti rem nullam
niſi neceſſariam ad uictum ſumendo per aliquot dieſ neque lacesſiti
neque lacesſentiſ ſeſe tenuere. Pauor ingens in urbe metuq; mutuo ſu
ſpenſa erant omnia. Timere relicta ab ſuiſ plebeſ uiolentiam patrū
Timere patreſ reſidere in urbe plebem: incerti manere eam an abire
mallent: q̄diu autē tranquillam: quae ſeceſſerit multitudinē fore:
quid futurum deinde: ſi quod externum interim bellum exiſtat: nil
lam profecto niſi in concordia ciuium ſpem reliquam ducere. Eam
per æquа per iniquа reconciliandam ciuitati eſſe. Placuit igitur
oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippam facundum uirū
& quod inde oriundus erat plebi carum. Is introміſſuſ in caſtra
priſco illo dicendi & horrido mō nihil aliud q̄ hæc narraſſe fertur.
Tempore quo in homine non ut nunc omnia in unum conſenſerant
ſed ſinguliſ membriſ ſuum cuique conſilium, ſuuſ ſermo fuerit: indi-
gnataſ reliquaſ partes ſua cura: ſuo labore ac miniſterio uentri omia
queri: uentrem in medio quietum nihil aliud q̄ datiſ uoluptatib
frui. conſpiraſſe inde ne manuſ ad oſ cibum ferret: nec oſ acceptа
datum: nec dentes conficerent. Hac ira dum uentrem fame doma-
re uellent: ipā una membra totumque corpuſ ad extremā tabem
uenиſſe. Inde apparuiſſe: uentriſ quoque haud ſegne miniſterū eſſe
nec magiſ ali q̄ alere eum reddentem in omneſ corporiſ partes nu-
trimentum. hinc quo uiuimuſ uigemuſque diuiſum pariter in ue
naſ mature confecto cibo ſanguinem compando: hinc, quod inte-
ſtina corporiſ ſedino ſimiliſ iræ plebiſ in patreſ eſſet: flexiſſe mētes
hominū. Agi deinde de concordia cœptum: conceſſūq; in conditi-

onef: ut plebi ſui magiſtratuſ eſſent ſacro ſanct: quibꝫ auxilij latio aduerſuſ conſules eſſ: ne ue cui patrum capere cum magiſtratum liceret. Ita tribuni plebei creati duo C. Lucinius & L. Albinius. hi tres collegas ſibi creauerunt. In his Sicinium fuiſſe ſedicionis auctorem de duobus qui fuerint minus conuenit. Sunt qui duos tm̄ in ſacro mō re creatos tribunos eſſe dicant. Ibique ſacratam legem latam per ſeceſſionem plebis. Sp. Caſſius & Poſtumius Cominius conſulatum ineūt

H is conſulibꝫ cum latinis fœdus pcuſſum eſt. Ad id ferendum conſul alter romae manſit: alter ad uolſcum bellum miſſus. Antiates uolſcos fundit fugatque: compulſos in oppidum longulam perſecutus mœnibꝫ potitur. Inde promptus uulſcamitem uolſcorum cepit. Tum magnū ad ortus eſt coriolos. Erat tum in caſtris inter primores iuuentum C. Marcius adoleſcens & conſilio & manu promptus: cui cognomē poſtea Coriolano fuit. Cum ſubito exercitum romanum coriolos obſidentem: atque in oppidanos, quos intus clauſus hēbat, intentum: ſine ullo metu extrinſecus imminentis belli: uolſcae legiones profectae ab Anxo in ua ſiſſent: eodemque tempore ex oppido erūpiſſent hoſtes: forte in ſtatione Marcius ſi fuit. Is cum delecta militum manu non mō impetum erūpentium remidit: ſed per patentem portam ferox irrumpit: cedeq; in proxima urbis facta: ignem temere ēreptum imminentib muro ædifica ſi iniecit. Clamor inde oppidanorꝫ mixtus muliebri puerilique plorātu ad terrorem, ut ſolet, primo ortus: & romanis auxit animum & turbauit uolſcos: utpote capta urbe: qui ad ferendam opem uenerant. Ita effuſi uolſci anciates. Coriolī oppidum captum. Tantūque ſua laude obſtitit famæ conſulis Marcius: ut niſi fœdus cum latinis columna aenea inſculptum monumento eſſet: ab Sp. Caſſio tuno: quod collega fuerat: ictum: poſtumium bellum geſſiſſe cū uolſcis memoria exceſſiſſet. Eodem anno Menenius Agrippa moritur ur

· Menenius Agrippa ·

omni uita pariter patribus ac plebi carus. poſt ſeceſſionem carior plebi factus. Huic interpreti arbitroque concordiae ciuium legato patrum ad plebem reductori plebis romanæ in urbem: ſumptus funeri defuit. Extulit eum plebs ſexantibus collatis in capita. Conſules deinde T. Geganius P. Minutius facti. Eo anno cum & foris quieta omnia a bello eſſent: & domi ſanata diſcordia: aliud mālo grauius malū ciuitatem inuaſit. Caritas primum annonæ ex inculti perſeceſſionem plebis agri: fames deinde qualis clauſis ſola-

uentumque ad interitum seruitiorꝫ utique & plebis esset: ni consu-
les prouidissent. Dimissis passim ad frumentum coemendū: non
in etruriā modo dextris ab hostia littoribus per uolscos mari usq;
ad cumas: sed quæsitum in sicilia quoque: adeo finitimorum odia
longinquis coegerant indigere auxilijs. Frumentū cumis cū co-
emptum esset: naues pro bonis tarquiorꝫ ab aristodemio tyranno
qui heres erat retentæ sunt. In uolscis pontinoque ne emi quid
potuit. periculū quoque ab impetu hominū ipis frumentatoribꝰ
fuit. Ex etruscis frumentum tyberi uenit. Ex eo sustentata est plebs
Eo tempore bello in tam arctis comeantibus uexari forent: ni uolscos
iam mouentes arma pestilentia ingens inuasisset. Ea clade conter-
ritis hostium animis: ut cū ubi ea remisissent: terrore aliquo tenerē-
tur. & uelitris auxere numerum colonorꝫ romani & norbe in
montes nouam coloniam: quae arx in pontino esset & miserunt. M.
Minutio deinde & A. Sempronio consulibus magna uis frumē-
ti ex sicilia aduecta: agitatumque in senatu quantū plebi daret.
Multi uenisse tempus premendæ plebis putabant: reapandique
iura: quae extorta secessione ac ui patribus essent. In primis Mar-
cius coriolanus hostis tribuniciae potestatis. Si annonam inquit
ueterem uolunt: ius pristinum reddant patribꝰ. Cur ego plebeios
magistratus: cur siccinium potentem uideo pollentemq; uideo
sub iugum missus: tanq̄ a latronibus redemptus: Ego ne has in-
dignitates diutius patiar: q̄ necesse est: Tarquinium regem q non
tulerim siccinū feram: Secedat nunc. Auocet plebem. paret ua
in sacrum montem: aliosque colles. Rapiant frumenta ex agris
nris: quēadmodū tertio anno rapuere. Vrantur annona: quaꝫ
furore suo fecere. Audeo dicere hoc. malo dominos ipos ponus cul-
tores agrorum fore: q̄ ut armati per secessionem coli prohibeant.
Haud tam facile dictu est. faciendum ne fuerit: q̄ potuisse arbitror
fieri: ut conditionibꝰ laxandi annonam & tribuniciā potestatē
& omnia inuisa iura imposita patribus demerent sibi. Et sena-
tui nimis atrox uisa sunia est. & plebem ira prope armauit. fame
se iam sicut hostes peti. cibo uictoque fraudari. peregrinū frumē-
tum: quae sola alimenta ex insperato fortuna dederit: ab ore rapi.
ni Ex. Martio uinci dedantur tribuni: nisi de tergo plebis roma
næ satisfiat: cum sibi carnificem nouum exortum: qui aut mori

. Martius Martię.

aut ſeruire iubeat. In exeuntem e curia impetus factus eſſet: ni p
oportune tribuni diem dixiſſent. Vbi ira eſt ſuppreſſa ſe iudicem
quiſque ſe dominū uitæ necisq; inimica factum uidebat. Lōtē-
ptim primo Martius audiebat minas tribuminas: auxilij nō poene
ius datum illi poteſtati: plebiſque non patrū tribunos eſſe. Sz adeo
infenſa erat coorta plebs: ut unius poena defungendum eſſet; pa-
tribus. Reſtiterunt tm aduerſa inuidia: uſique ſunt tam ſuis qſq;
q̄ totius ordinis uiribus. Ac primo tentata eſt res. ſi diſpoſitis clien-
tibus abſtrahendo ſinguloſ a contionibo conſiliiſque diſſicere rē
poſſent. Vniuerſi deinde proceſſere quicqd erat patrum reos dice-
res: precibus plebem expoſcentes: unum ſibi ciuem: unū ſenatorē
ſi innocentem abſoluere nollent: pro nocente donarent. Ipē cum
die dicta non adeſſet: perſeueratum in ira eſt. Damnatus abſens
in uolſcos exulatum abiit: minitans patriae: hoſtileſq; iam tum
ſpiritus gerens. Venientem uulſci benigne excepere: benigniuſq;
in dies colebant: quo maior ira in ſuos eminebat. crebræq; nūc
querelæ nunc minæ percipiebantur. Hoſpitio utebatur Actij
Tullij: longe iſte princeps vulſci nominis erat: romaniſque ſemp
infeſtus. Ita cum alterum uetus odium: alteri ira recens ſtimu
lat: conſilia conferunt de romano bello. Haud facile credebāt
plebem ſuam impelli poſſe: ut totiens infeliciter tentata arma
caperent: multis ſæpe bellis: peſtilentia poſtremo amiſſa iuuētu
te fractus ſpiritus eſſet: arte agendum inexoleto iam uetuſtate
odio: ut recenti alia ira exacerbarentur animi. Ludi forte ex
inſtauratione magni romæ parabantur. Inſtaurandis hæc cā
fuerat ludis. Mane ſeruum quidā pater familiæ non dū com
miſſo ſpectaculo ſub furca cæſum medio egerat circo. Cœpti in
ludi uelut ea res nihil ad religionē pinuiſſet. Haud ita multo
poſt Tito Latinio de plebi homini ſomniū fuit. Viſus Juppiter
dicere ſibi ludi præſultatorem diſplacuiſſe: niſi magnifice inſtau
rarentur. hi ludi periculum urbi fore: iret ea conſulibo nūtiare.
Q̄ q̄ haud ſane liber erat religione animus: uerecundia tm ma-
ieſtatis magiſtratuum timorem uicit: ne in ora hominū ludi-
brio abiret. Magno illi ea cunctatio ſtetit. filium nanq; intra
paucos dies amiſit. Cuius repentinæ cladis ne cauſa dubia eet
ægro animi: eadem illa in ſomnis obuerſata ſpecies uiſa eſt ro-

gitare: fatim magnam ſpreti numinis mercedem hret: maiorem
inſtare: ni ea propere anniis& conſulibs quæ præſenſerat. Cun-
ctantem tñ ac prolatantem ingenſ uis morbi adorta eſt/debilita-
te ſubita. Tunc enī uero deor& ira admonuit. Feſſus igit malis p-
præteritis/inſtantibuſq:/conſilio propinquor& adhibito: cum ui-
ſa atq; audita/& obuerſatum tonens in ſomno iouem iraſ minaſ
que cæleſtis retuliſſe& repræſentatis caſibus ſuis. Conſenſu deinde
haud dubio omīum qui aderant: in forum ad conſules lecto īferī.
Inde in curiam iuſſu conſulum delatus: eadem illa cum patrib
ingenti omīum admiratione enarraſſe&: ecce aliud miraculum
qui captis omnib membris delatus in curiam eſſe&: eū funcht
offitio: pedibus ſuis domum rediſſe: tractitum memoriæ e ST.
Ludi q̄ amplisſimi ut fierent ſenatus decreuit. Ad eos ludos au-
ctore Acho Tullio uis magna volſcorum uenit. priuſ q̄ cōmittē
tur ludi: Tullius ut domi compoſitum cum Martio fuerat: ad cō
ſules uenit. Dicit eſſe quod ſecreto agere de re.p. uelit: arbitris
remotis. Inuitus inquit quod ſæuum ſit de meis ciuib loquor: non
tñ admiſſum quicquā ab his criminatim uenio. ſed cautī ne ad
mittant. Nimio pluſ q̄ uelim nrōrum ingenia ſunt mobilia. Mul
tis id cladib ſenſimus. quippe qui non nro merito: ſed ira patēna
incolumes ſumus. Magna hic nunc volſcor& multitudo eſt. Ludi
ſunt. ſpectaculo intenta ciuitas erit. Memini quid per eandem oc
caſionem ab ſabinorum iuuentute in urbe cōmiſſum ſit. horret
animus ne quid temere ac inconſulte fiat. Hæc ura nraque cāua
priuſ dicenda uobis conſulibus ratus ſum. quod ad me attinet:
extemplo hinc domum abire in animo eſt: ne cuius facti dēi ue
contagione præſens uioler. Hæc locutus abiit. Conſules cum ad
patres rem dubiam ſub auctore certo detuliſſent: auctor magis: ut
fit: q̄ res ad præcauendum uti ex ſuppiacaneo mouit. facto que ſe-
natus conſulto: ut urbe excederent vulſci. præcones dimittuntur:
qui omnes eos proficiſci ante noctem iuberent. Ingens pauor primo
diſcurrentes ad ſuas res tollendas in hoſpita perculit. proficiſcenti-
bus deinde indignatio adorta: ſe ut conſceleratos cōtaminatosq:
ab ludis feſtis diebus cetu quodāmodo hominū deor&q: abactos
eſſe. Cum prope continuato agmine abirent: prægreſſus Tullius
ad caput ferentinum ut quiſque euenerat: primores eor& excipi-

ent quærendo indignando que & cos sedulo audiens secunda re uerba & per cos multitudinem aliam in subiectum uæ cāpus deduxit. Ibi in contionis modum orationem exorsus. Veteres ppli ro. iniurias cladisque gentis uulsor: ut omnia inquit obliuiscam alia: hodiernam hanc contumeliam: quo tandem animo ferus: q per nām ignominiam ludos cōmisere. An non sensistis triūphatū hodie de uobis esse: Vos omnib ciuibus peregrinis tot finitimis populis spectaculo abeuntes fuisse. Vestras coniuges uros liberos traductos per ora hominum: Quid cos qui audiuere uocem præconis: quid qui uos uidere abeuntes: quid cos qui huic ignominioso agmini fuere obuij: existimasse putatis: nisi aliquod profecto nefas esse: quo si intersimus spectaculo uiolaturi simus ludos: piaculumque meruim. Ideo uos ab sede piorum cœtu concilioque abigi: Quid demum: illud non sustinuit uiuere nos quod maiorum profecta: si hæc profecto & non fuga est: & hāc urbē uos non hostium dicatis: ubi si unum diem morati essetis: moriendum omnib fuit. Bellum uobis indictum est: magno cor malo qui indixere: si uiri estis. Ita & sua sponte iracz pleni & maiorum domos deinde ingressi sunt: instigandoque suos quisque populos effecere: ut omne uulsum nomen deficeret. Imperatores ad id bellum de omnium populorz sna lecti Actius tullius & L. Martius exul romanus: in quo aliquantū plus spei repositum: quæ spes nequaquā fefellit: ut facile appareret ducib validiorem: q exercitu rem romanam esse. Cyrtios profectus primū colonos inde romanos expulit. liberāque eam urbem uolscis tradidit. Inde in latinam uiam transuersis tramitibus transgressus. satricum. longulam. polustam. toriolos. nouellam. hæc romanis oppida ademit. Inde Lauinium recepit. Tum demceps corbionem. uetelium. trebium labicos. pedum cepit. Postremo ad urbem a pedo ducit. & ad fossas cluuillas quinque ab urbe milia passuum castris positis: populatur inde agrum romanum: custodibs interpopulatores missis: qui patriciorum agros intactos seruarent: siue infensus plebei magis: siue ut discordia inde inter patres plebemque oriretur. Quæ profecto orta esset: adeo tribuni iam ferocem per se plebem criminando in primores ciuitatis instigabant: sed externus timor maximum concordiae uinculū quis

†suspectus

suspectus infensosque inter se iungebat animos. Id mō non conuēi
ebat quod senatus consulesque nusquā alibi spem q̄ in armis ponebāt.
plebs omnia q̄ bellum malebat. Spurius Nautius iam & Sextus
furius consules erant. Cos recensentes legiones praesidia per muros a
lia que in quibus stationes uigiliasq; esse placuerat: loca distribuen
tes, multitudo ingens pacem poscentium primū seditioso clamore
conterruit. deinde uocare senatum referre de legatis ad Lr. Marti
um mittendis coegit. Acceperunt relationem patres: post q̄ appari
it labare plebis animos. Missique ad Martium de pace oratores, a
nox responsum retulerunt. Si volscis ager redderetur posse agi de
pace. Si praeda belli per omnium frui uelint: memorem se & ciuīi in
iuriae & hospitum beneficij admixturum: ut apparaat exilio sibi irri
tatos non fractos animos esse. Iterū deinde idem missi non recipiū
tur in castra. Sacerdotes quoq; suis insignibus uelatos isse supplices
ad castra hostium traditum est: nihilo magis q̄ legatos flexisse a
nimos. Tum matronae ad Veturiam matrem Coriolani Volūni
amque uxorem frequentes coeunt. Id publicum consilium an mu
lebris timor fuerit: parum inuenio. Perueere certe. Vt & Veturia
magno natu mulier: & Volūnia duos paruos ex Martio ferens filios
secum in castra hostium irent: & quam armis suam urbem defendere
non possent: mulieres precibus lacrimisque defenderent. Vbi ad ca
stra uentum est nuntiatūque Coriolano est adesse ingens mulierū
agmen in primo: ut qui nec publica maiestate in legatis: nec in sacer
dotibus tanta effusa oculis animoque religione uictus esset &: multo
obstinatior aduersus lacrimas muliebres erat. Deinde familiarius
quidā: quo ob insignem moestitiam inter ceteras cognouerat Veturiā
inter nurum nepotesque stantem: nisi me frustrantur oculi inquit: mr
ibi coniunx & liberi adsunt. Coriolanus prope ut amens cōsternat
a sede sua: cum ferret matri obuiae complexum: mulier in iram ex
precibus uersa: sine prius q̄ complexum accipiam suam inquit ad
hostem an ad filium uenerim: captiua ne mater in castris tuis sim. In
hoc me longa uita & infelix senecta traxit: ut exulem te: deinde hostē
uiderem. Potuisti populare hanc terram: quae te genuit atque aluit.
Non ubi q̄uis infesto animo & minaci pueneras: ingredienti fines ira
cecidit. 'Non cum in conspectu roma fuit succurrit intra illa moeni
a domus ac penates mei sunt. mater. coniunx. liberique.' Ergo ego

nisi peperissem roma non oppugnaretur: nisi filium haberem libera in libera patria mortua essem. Sed ego nihil iam pati nec mihi miserius: q̄ ubi turpius possum. nec ut sim miserrima diu futura sum. De ijs uideris: quos si pergis aut imatura mors aut longa seruitus manet.

Vxor deinde ac liberi amplexi. fletusque ab omni turba mulierum ortus. Et complorato sui patriaeq; fregere tandem uirum. Cōplexus inde suos dimittit. & ipē retro ab urbe castra mouet. Abductis deinde legionibs ex agro romano in uicia rei oppressum periisse tradūt: alij alio loco. Apud fabium longe antiquissimū auctorem: usque ad senectutem uixisse eundem inuenio. Refert certe hanc saepe eum exacta aetate usurpasse uocem. Multo miserius seni exilium esse. Non inuiderunt laudes suas mulieribus uiri romani. adeo sine obtrectatione gloriae alienae uiuebatur. Monumento quoq; quod est &: templū fortunae muliebri aedificatum est dedicatūque. Redierē deīn volsci adiunctis equis in agrum romanum. Sed equi Actium Tullū haud ultra tulere ducem. Hinc ex certamine uolsci, equi ne imperatorē communcto exercitu darent: sedino: deinde atrox proelium ortum. Ibi + fortuna populi ro. duos hostium exercitus haud minus pernicioso: q̄ pertinaci certamine confecit. Consules T. Siccinius & L. Aquilius.

na hi quoq; in armis erant.

+ Siccinio volsci: Acquillio Hernici, prouincia euenit. Eo anno Hernici deuicti. cum volsci aequo marte discessum est. Sp. Cassius deinde & Proculus Virginius consules facti. Cum Hernicis foedus ictum: Agri partes duae ademptae. Inde dimidium Latinis: dimidū plebi diuisurus consul Cassius erat. Addiebat huic numero agri aliquantū: quē publicum possideri a priuatis criminabatur. Id multos quid patrū ipos possessores periculo rerum suarum terrebat. Sed & publica patribus solicitudo inerat: Largitione consulem periculosas libertati opes struē. Tum primum lex agraria promulgata est. nunq̄ deinde usque ad hanc memoriam sine magnis motibus rerum agitata. Consulum alter largitioni resistebat: auctoribs patribs: nec omni plebi aduersante: quae primo coeperat fastidire munus uulgatum a ciuibs esse in socios. Saepe deinde & Virginiū consulem in contionibs uelut uaticinantem audiebat: pestilens collegae munus esse. Agros illos seruitutem his qui acceperant latinos: regno uiam fieri. quid ita enim assumi socios & nomen Latinū: qd attinuisse Hernicis paulo ante hostibus: capti agri partem tertiā reddi: nisi, ut egentes pro Coriolano ducem Cassium hēant. popularis iam

esse dissuasor legis agrariae coeperat. Vterque deinde consul certatim plebi indulgere. Virginius dicere parturum se assignari agros: dum ne cui nisi ciui romano assignentur. Cassius qui in agraria largitione ambitiosus in socios. eoque ciuibus uilior erat: ut alio munere sibi conciliaret ciuium animos: iubere pro siculo frumento pecuniam acceptam retribui populo. Id uō haud secus q̄ praesentem mercedem regni aspernata plebs: adeo pp suspitionem insitam regni, uelut abundarent: oīa munera eius in animis hominum respuebantur. Quem, ubi primum magrātu abiit: damnatum necatūque constat. Sunt qui prēm auctorem eius supplinj ferunt: eum cognita domi causa, uerberasse ac necasse. peculiumq: filij cereri consecrauisse. Signū inde factum esse & inscriptum ex cassia familia datum. Inuenio apud quosdam: idq; propius est fidem: a quaestoribs Caesone Fabio & L. Valerio diem dictam perduellionis: damnatūque populi iudicio: diruta[s] publice aedes: stare antestitas aedem. Ceterū siue illud domesticum siue publicum fuit iudicū dānatus est. Seruio Cornelio Q. Fabio consulibs haud diuturna ira populi in Cassium fuit: dulcedo agrariae legis ipā per se dempto auctore subibat animos: accensaque ea cupiditas est, malignitate patrum: qui de uicis eo anno uolsci equiq; militem praeda fraudauere. Quicquid captum ex hostibs est uendidit fabius consul: ac redelegit in publicum. Inuisum erat fabium nomen plebi pp nouissimū consulem. Temere tn̄ patres: ut cum L. Emilio Caeso fabius consul crearetur. Eo infestior facta plebes. Sedino domestica bellum externum excitat. Bello deinde ciuiles discordiae intermissae. Vno animo patres ac plebs rebellantes uolscos & equos. duce Emilio prospera pugna uicere: plus tamē hostium fuga q̄ proelium assumpsit: adeo ptinaciter fusos insecuti sunt equites. Castoris aedes eodem anno idibus qntilibs dedicata ē. Vota erat Latino bello Postumio dictatore. Filius eius duūuir ad idipm creatus dedicauit. Solicitan & eo anno sunt dulcedine agrariae legis animi plebis. Tribuni plebis popularē potestatem legi populari celebrabant. Patres supque gratuiti furoris in multitudine credentes esse largitionis temeritatisque irritamenta horrebant: acerrimi patribs duces ad id resistendum consules fuere. Ea igitur pars rei p. uicit: nec in praesens mō: sed in uenientem & annū. M. Fabium Caesonis fratrem & magis inuisum alterq; plebi accusatione Spurij Cassij L. Valerium consules dedit. Certatum eo quoque anno cū

tribunif eſt. Vana lex uanique legiſ auctoreſ iactando irritū munuſ fach. Fabium inde nomen ingenſ poſt treſ continuoſ conſulatuſ: uno quoque uelut tenore omneſ experſoſ tribunitiſ certaminibo habitū. Itaque ut bene locatuſ manſit in ea familia aliq̄diu honoſ. Bellum inde ueientſ initum & volſci rebellarunt. Sed ad bella externa prope ſuperant uiteſ. Abutebanturque hiſ inter ſe & ipōſ certando. Acceſſere ad ægraſiam omniū menteſ prodigia celeſtia, prope cottidianaſ in urbe agriſque oſtentantia minaſ. Monque ira numinif, cauſam nullam aliam uateſ canebat: publice priuatīque: nunc extſ nunc per auſpicia: q̄ haud rite facta fierī. Qui terroreſ tm̄ eo euaſere: ut Oppia uirgo veſtalif damnata inceſti poenaſ dederit. Quintuſ Fabiuſ inde L. Tullius conſuleſ facti. Eo anno non ſegnior diſcordia domi & bellum foriſ atrociuſ fuit. Ab equiſ arma ſumpta veientef agrum quoq; romanoꝝ populanteſ ierunt. Quoꝝ bellorꝝ creſcē te cura Deſo Fabiuſ & Spuriuſ furiuſ conſuleſ fiunt. Ordonam latinam urbem equi oppugnabant. Veientef plenā populationū romam ipām ſe oppugnaturoſ minabantur. Qui terroreſ cum compeſcere deberent: auxere inſuper animoſ plebiſ. redibarque non tm̄ ſua ſponte plebi moſ detrectandi militiam: ſed Spuriuſ publiuſ Licinius trib. pl. ueniſſe tempuſ ratuſ, per ultimam neceſſitatem legiſ agrariæ patribuſ mungendæ: ſuſcepat rem militarem impediendam. Cæteꝝ tora mutdia tribunitiæ poteſtatiſ uerſa in auctorem eſt. Nec in eum conſuleſ actuſ. q̄ ipiuſ eiuſ collegæ coorti ſunt: auxilioque eorum delectum conſuleſ habent. Ad duo ſimul bella exercituſ ſcribitur. Ducendoſ Fabio in equoſ: in veientef ſumo datur. Et in veientibuſ quid nihil dignum memoria geſtum eſt. Fabio aliquantum pluſ negonj cum ciuibuſ: q̄ cum hoſtibuſ fuit. Vnuſ ille vir conſul ipſe rem p. ſuſtinuit: quam exercituſ odio conſuliſ quantū in ſe fuit, prodebat. Nam cum conſul præter ceteraſ impatoriaſ artef: quaſ parando gerendoq; plurimaſ edidit bello: ita inſtruxiſſe & atiē: ut ſolo equitatu emiſſo exercitum hoſtium fudera&: inſequi fuſoſ pedeſ noluit. Nec illoſ & ſi non abhortatio inuſi ducif: ſuum ſaltē flagitium & publicum in præſentia dedecuſ, & poſtmodū periculū: ſi animuſ hoſti rediſſet, cogere potuit gradum accelerare: aut ſi aliud nihil inſtare inſtructoſ: inuſſu ſigna referunt mœſtique crederef victoſ. Execrantef nunc impatorem: nunc natuatā ab eqte

operam, redeunt in castra. Nec huic tam pestilenti exemplo reme-
dia ulla ab imperatore quaesita sunt: adeo excellentibo ingenijs ciuius
desuerit ars: qua ciuem regant: q̄ qua hostem superent. Consul romā
redijt: non tam belli gloria aucta: q̄ irritato & acerbato: in se militu3
odio. Obtinuere tn̄ patres ut in fabia gente consulatus manera: M.
Fabium consulem creant. Fabio collega Cn. Manlius datur. Et hic
annus tribunū auctorem legis agrariae habuit. C. Pontificius fuit.
1 scandem uiam uelut processissa Spu. Licinius ingressus delectum
paulisper impedijt. Perturbauit uerum patribus Appius Claudius a
uictam tribunitiā potestatem dicere. Priore anno in praesentia rei
p. exemplo in perpetuum q̄n inuentum sit suis ipām uiribo dissol
ui. Neque. n. umq̄ defuturum: qui & ex collega uictoriam sibi &
gratiam melioris partis bono publico uelit quaesitam: & plures:
si pluribus opus sit tribunos ad auxilium consulum paros fore.
& unū uel aduersus omnes satis esse. Darent mō & consules: &
primores patrum opam: ut si minus omnes: aliquos tn̄ ex tribunis
rei.p. ac senatui conciliarent. Praecepit Appij monitu pres uniuersi
comiter ac benigne tribunos appellare. & consulares ut cuiq; prima
tim aliquid iuris aduersus singulos erat: partim gratia pū aucto
ritate obtinere: ut tribunitiae potestatis uires salubres uellēt rei.p.
al' notem esse: quatuorque tribunorz aduersus unum oratorem publici cō
modi auxilio delectum consules hnt. Inde ad ueiens bellū profe-
ctī: quo undique ex etruria auxilia cōuenerant: non tam ueie
tium gratia concitata: q̄ quod in spem uentum erat. discordia inte
stina dissolui rem romanam posse. Principesque in omnibo etrum
ac populorz concilijs fremebant: aeternas esse opes romanas nisi in
ter semet ipos seditionibus seruant. Id unum uenenum. eam labem
ciuitatibo opulentis repertam: ut magna imperia mortalia essent:
diu sustentatum id malum partim patrum consilijs partim patien
tia plebis. iam ad extrema uenisse duas ciuitates ex una factas: su
os cuique parti magistratus suas leges esse. Primū in delectibus ce
ssare solitos: eosdem in bello tn̄ parumper ducibo qualicūq; urbis
statu: manente disciplina militari sisti potuisse: iam non paredi
magratibo morem in castra quoque romanum militem sequi.
Proximo bello in ipā acie in ipō certamine/ consensu exercitus: tra
ditam ultro uictoriam. Vicini equus signa deserta imperatorem in

acie relictum. inuſſu in caſtra reditum. Profecto ſi inſtetur, ſuo mili-
ti uinci romam poſſe. Nihil aliud opus eſſe q̄ indici oſtendi bellū: cae-
tera ſua ſponte fata & deos geſturos. Hæc ſpes etruſcos armauit: mi-
tis inuicem caſibus uictos uictoresque. Conſules quoque romani ni-
hil præterea aliud: q̄ ſuas uires ſua arma horrebāt. Memoria peſſi-
mi proximo bello exempli terrebantur: ne rem cōmitterent eo: ubi
duæ ſimul acies mendæ eſſent. Itaque in caſtris ſe tenebant: tam
ancipiti periculo auerſi. diem tempuſque forſitan ipm lenituram .ran.
iræ: ſanitatēque animis allaturum. Veteres hoſtis etruſcique eo
magis præpropere agerere. Laceſſere ad pugnam primo obequitā-
do caſtris prouocandoque: poſtremo ut nihil mouebant: tam con-
ſules ipos q̄ exercitum increpando: ſimulatione inteſtinæ diſcordiæ
remedium timoris inuentum & conſules non magis confidere: q̄ nō
credere ſuis militibꝰ: nouum ſeditionis genus ſilentium otiumque
inter armatos. Ad hec in nouitatem generis originisq: qua falſa
qua uera iacere. Hæc cum ſub ipō uallo portisque ſtreperent: a
haud ægre conſules pati. At imperitæ multitudinis nūc indignatio
nunc pudor pectora uerſare: & ab inteſtinis auertere malis: nolle in
ultos hoſtes: nolle ſucceſſum non patribus non conſulibꝰ externa
& domeſtica odia certare in animis: tandem ſupant externa: adeo
ſupbe inſolenterque hoſtis eludebat. Frequentes in prætoriū cōueni-
unt. poſcunt pugnam. poſtulant ut ſignum detur. Conſules uelut de-
liberandi capita conferunt. diu colloquuntur. pugnare cupiebant: ſꝫ
retro reuocanda & addenda cupiditas erat: ut aduerſando remorā-
doque incitato ſemel militi adderent impetum. Redditur reſponſum
īmaturam rem agi. nondum tempus pugnæ eſſe. caſtris ſe tenerent.
Edicunt inde ut abſtineant pugna: ſi quis iniuſſu pugnauerit: ut in
hoſtes anīaduerſuros. Ita dimiſſos quo minus conſules uelle credunt
creſcit ardor pugnandi. Accedunt inſup hoſtes ferotius multo: ut ſta-
tuiſſe non pugnare conſules cognitum eſt. Quippe rati impune ſe inſul-
turos. non credi militi arma. rem ad ultimū ſeditionis eruptura: finē
que ueniſſe romano imperio. His freti occurſant portis. ingerūt pro
bra. ægre abſtinent: quin caſtra oppugnent. Enīuero non ultra contu-
meliam pati romanus poſſe. Totis caſtris undique ad conſules curritur
non tam ſenſim ut ante per centuriones conſules poſtulant: ſed paſſim
omnes clamoribus agunt. Munira reſerat: terquerſatur in fabris.

Deinde adcrescentem tumultum iam metu seditionis collega concedēte cum silentium classico fecissē. Ego istos Th Manili posse uincere scio. uelle nescire ipsi fecerunt. Ita certum atque decretum est non dare signū nisi uictores se redituros ex hac pugna iurent. Consulem romanū mi - les semel in acie fefellit: deos nunquā fallā. Centurio erat M. Flauo leius inter primores pugnæ flagitator. Victor inquit M. fabi reuertar ex acie: si fallar iouem patrem/ gradiuūque martem/ alios q; iuratos inuocat deos. Idem deinde omnis exercitus inse quisque iurat. Iu - ratis datur signum. Arma capiunt. Eunt in pugnam: irarq; speq; pleni. Nunc iubent etruscos probra iacere: nunc armatis sibi quisq; lin - qua promptum hostem offerri. Omīum illo die qua plebis qua patrum eximia uirtus fuit. Fabium nomen fabia gens maxīe enituit multis ciuilib; certaminib; infensos plebis aīos illa pugna sibi reconcilia - re statuunt. Instruitur acies: nec uerens hostis etruscaeque legiones detrectant. Prope certa spes erat non magis secum pugnaturos: q̄ pugna uerint cum equis. Manus quoque aliquod intam irritatis animis & occasione ancipiti haud desperandum esse faciunt. Res longe aliter euenit. Nam non alio ante bello infestior romanus: adeo hinc contumelijs hostes: hinc consules mora exacerbauerant animos: proelium miuunt. Vix explicandi ordinis spatium etruscis fuit: cum pilis inter primam trepidationem abiectis temere magis q̄ emissis: pugna iam in manus iam ad gladios ubi mars est atrocissimus uenerat. Inter primores genus fabium insigne spectaculo exemploque ciuibus erat. Ex his Q. fabiū tertio hic anno ante consul fuerat; principem in confertos uentes euntē ferox uiribus & armorum arte: tuscus incautum inter multas uersantem hostium manus gladio per pectus transfigit. Telo extracto praeceps fabius in uulnus abiit. Sensit utraque acies unius uiri casum. Cedebatque inde romanus. Tum M. fabius consul transilijt corpus iacentis: obiectaque parma hoc iurastis inquit milites fugientes uos in castra redituros? Adeo ignauissimos hostes magis timetis q̄ iouem martemque per quos iurastis? At ego iniuratus aut uictor reuertar: aut prope te hic Q. Fabi dimicans cadam. Consuli tum Cauus fabius prioris anni consul: uerbis ne istis frater ut pugnent te impetraturum credis? dij impetrabunt per quos iuratuere: & nos ut dece: proceres: ut fabio nomine est dignū: pugnādo potius q̄ adhortando accendamus militū animos. Sic in primū infensis hastis prouolant duo fabij: totamque

mouerunt secum atiem. Proelio ex parte una restituto: nihilo segnius in cornu altero Cn. Manlius consul pugnam ciebat: ubi prope similis fortuna est uersata. Nam ut altero in cornu Q. fabium: sic in hoc ipso consulem Manlium tam uelut fusos agentem hostes; & impigre miluos secum sunt. & ut ille grauu uulnere ictus ex acie cessit: ceteri interfecti gradum retulere. Cessissentque loco: ni consul alter cum aliquot turmis equitum in eam partem citato equo adductus uincere clamitans collegam: se uictorem fuso altero cornu adesse: rem inclinatā sustinuisset. Manlius quoque ad restituendam atiem se ipe coram offert. Duorum consulum cognita ora: accendunt militum animos. Simul & uanior iam erat hostium aties: dum abundante multitudine freti: subducta subsidia mittunt ad castra oppugnanda. In quae haud magno certamine: impetu facto: dum prede magis q̄ pugne memores retrorsum tempus: triarij romani qui primam irruptionem sustinere non potuerant: missis ad consules nuntijs: quo loco res essent significant: conglobati ad prætorium redeunt: & sua sponte ipi prelium renouant. Et Manlius consul reuectus in castra ad omnes portas milite oppositio hostibus uiā clauserat. Ea desperato tuscis rabiem magis: q̄ audatiam accendit. Nam cum incursantes quacunque exitum ostenderent: ipsi; uano aliquotiens impetu issent: globus iuuentum unus in ipm consulem insignem armis iuadit. Prima accepta a circumstantibus tela: sustinere deinde uix nequit: demum consul mortifero uulnere ictus cadit: fusique circa oes. Tuscis ceteat audatia: romanos terror trepidos per tota castra agit. Et ad extrema uentum foret: ni legati rapto consulis corpore: patefecissent una porta hostibus uiam. Ea erumpunt: consternatoq; agmine abeuntes in uictorem alterum incidunt consulem. Ibi uero cesi fusique passim. Victoria egregia parta: tristis tn redijt consul duobus tam claris funeribus.

Itaque consuli decernente senatu triumphum si exercitus sine impatore triumphare possit: pro eximia belli opera facile passurum: respondit se familia funesta Q. fabij fratris morte re p. exp te orbata: consule altero amisso publico priuatoque luctu deformem; lauta non acceptury.

Omni acto triumpho depositus triumphus clamor fuit: adeo spreta in tempore gloria interdum cumulatior redit. Funera dem duo collegae fratisque ducit. Idem in utroque laudatur cum concedendo illis suas laudes ipse maximam earum partem ferret. Neque immemor eius quod in uno consulatus imbiberat: reconciliandi animos plebis: fautos milites

curandoſ diuidit, patribꝰ: fabiſ plurimi dant. nec alibi maiore cura hīt.
Inde populareſ iam eſſe fabij: nec hoc ulla alia de re niſi ſalubri rei.p. ptē.
Ergo non parum magiſ: q̄ plebiſ ſtudijſ Eſo fabiuſ: cum T. Virginio cō
ſul factuſ. neque bella: neque delectuſ: neque ullam aliam priorem curā
agere: q̄ ut iam aliqua ex parte inchoata concordiæ ſpe: primo quoq; tpr
cum patribꝰ coaleſcerent animi plebiſ. Itaque principio anni cenſum priuſ
q̄ quiſque agrariæ legiſ auctor tribunuſ exiſterēt: occupent patreſ ipi ſibi
munuſ facere: captiuum agrum plebi q̄ maxime æqualiter darent. æquū
eſſe hīe eoſ: quorꝫ ſanguine ac ſudore partuſ ſit. Aſpernati patreſ ſunt.
queſti quoque quidā: nimia gloria luxuriare & euaneſcere uulgū q̄n
dum illud Eſonij ingenium. Nullæ deinde urbanæ factioneſ fuere. Vex
abantur incurſionibꝰ equorꝫ latini. Eo cum exercitu Eſo miſſuſ: i ipō
rum equorꝫ agrum depopulabundum tranſit. Equi ſe in oppida retrepe
runt: muriſque ſe tenebant. Eo nulla pugna memorabilis fuit. At a ueie
te hoſte cladeſ accepta: temeritate alterius conſulis: actuq; de exercitu
forā: ni Eſo fabiuſ in tpr ſubſidio uenifſet. Ex eo tpr neque pax neque
bellum cum ueientibꝰ fuit. Reſ proxime in formam latrocinij uenerat: le
gionibꝰ romanis cedebant. In urbem ubi adducta ſententia legioneſ agſ
incurſabant: bellum quiete: quietem bello muniem claudiebat. Ita neque
otium tota reſ: nec perfici poterat. Et alia bella aut præſentia ſtabant
aut ab equis uolſciſque non diutius q̄ recens dolor proximæ cladis tranſi
ret quieſcentibꝰ aut mox moturoſ ſe apparebat. Fabioſ ſemp infeſtoſ: e
tiamq; omnem. Sed ueienſ hoſtis aſſiduus magiſ q̄ grauis continue
bis ſepius q̄ periculo animoſ agitabat. quod nullo tempore aut neglī
gi poterat: aut auerti alio ſinebat. Tum fabia genſ ſenatum adijt. Cō
ſul pro ea gente loquitur. Aſſiduo magiſ q̄ magno prædio uicinis pref
conſcripti bellum Veienſ æqat. Vos alia bella curate. Fabioſ hoſtes uicti
tibus date. Auctoreſ ſumus tutam ibi maieſtatem romanā noīs fore:
Nīn id nobis fore uidetur familiare bellum: priuato ſumptu gerere in ani
mo eſt. Reſp. & milite illic & pecunia uacat. Gratiæ ingentes actæ.
Conſul e curia egreſſus comitante fabiorꝫ agmine: qui in ueſtibulo cu
riæ ſenatus conſultum expectantes ſteterant: domum rediit. Iuſſi ar
mati poſtero die ad limen conſulis adeſſe: domuſ inde diſcedunt. Ma
nat tota urbe rumor. Fabioſ ad celum laudibꝰ ferunt: familiā unam
ſubiſſe ciuitatis onus. Veienſ bellum in priuatam curam in priuata ar
ma uertiſſe. ſi ſint duæ roboris eiuſdem in urbe gentes: depoſcat hæc

uolscos sibi: illa equos: populo ro. tranquillam pacem agente: omnis fini
timos populos subigi posse. Fabij postera die arma capiunt: quo iussi e
rant conuenuunt. Consul paludatus egrediens: in uestibulo gentē omnē
suam instructo agmine uidet. Acceptus in medium signa ferri iubet: Nū
q̄ exercitus neque minor numero: neque clarior fama & admiratiōe
hominum per urbem incessit. Sex & tricenti milites omnes patricij: oīs
unius gentis: quor neminem ducem sperneret. egregius quibus liba cē
soribus senatus: ibant unius familiae uiribus: ueienti populo pestē mi
nitantes. Sequebatur turba propria: alia cognatorū sodaliūque: nihil
medium nec spem nec curam: sed īmensa omnia animo uoluentiū: alia
publica solicitudine excitata fauore & admiratione stupens: ire fortes:
ire felices iubent: inceptis euentus pares reddere. Consulatus inde ac
triumphos omnia premia abse: omnes honores sperare. Praetereūnt
capitolium arcemque & alia templa quicqd deorum oculis quicquid
animo occurrit precantur: ut illud agmen faustum atque felix mittāt:
sospites breui in patriam ad parentes restituant. Incassum missae p̄ces
infelici tua dextro Iano portae carmentalis profecti ad cremeram flum̄
perueniunt. Idoneum inde locum castris deligunt. Et quoniam nihil aliud
in populanoī
bus dies finit: in occasu praesidium mō tutandum fabij satis erant: sed cora
ingressi qua tuscos romano adiacet: sua tuta omnia infesta hostium ua
gantes per quam quietem fecere. Interea illum deinde laudi magnus
populationibus fructus: & ueientes accito ex etrusca exercitu praesi
dium cremerae oppugnat: & romanae legiones a L. Aemilio consule ad
ductae commus cum etruscis dimicant ante: q̄q̄ uix dirigendi aciem
spatium ueientibus fuit: adeo inter primam trepidationē dum post
signa ordines introeunt: subsidiaque locant: inuecta subito a latere
romanorū equitū ala non pugnae mō incipiendae: sed consistendi ade
mit locum. Ita fusi retro ad saxa rubra: ubi castra habebant: pacem
supplices petunt. Cuius impetratae ab insita animis leuitate ante decre
tum cremera romanum praesidium poenituit. Rursus cum fabius
erat ueienti populo sine ullo maioris belli apparatu certamen. Nec erāt
incursiones mō in agros: aut subiti impetus incursantium: sed aliquē
aequo campo collatisque signis certatum. Gensque una populi ro. sae
pe ex opulentissima: ut tum res erant: etrusca ciuitate uictoriā tulit.
Id primum acerbum indignūque ueientibus uisum. Inde consiliū ex re

natum insidijs ferocem hostem captandi. Gaudere multo successu fabijs audatiam crescere. Itaque pecora prædantibus aliquotiens uelut casu incidissent obuiam acta. & agrestium fuga uasti relicti agri. & subsidia armatorum ad arcendas populationes missa. sæpius simulato q̄ uero pauore defugerunt. Iamque fabij adeo contempserant hostem: ut sua inuicta arma neque loco neque tempore ullo crederent sustineri posse. Hæc spes prouexit: ut ad conspecta procul a cremera magno campi interuallo pecora: q̄q̄ rara hostium apparebant arma decurrerent. & cum improuidi effuso cursu insidias circa ipm̄ iter locatas superassent palamq; uaga (passim) ut fit pauore iniecto raperent pecora. subito ex insidijs consurgitur. & aduersi & undique hostes erant: primo clamor sublatus exterruit: deinde tela ab omni parte accedebant. Coeuntibq; que etruscas tam contenti agmine armatorum septi quo magis se in hostis inferebat cogebantur breuiori spatio. & ipi orbem colligere: quę res paucitatem eorz insignem. & multitudinem etruscorz multiplicatis in arcto ordinibz faciebat. Tum obmissa pugna: quā in omnes partes parem intenderant in unum locum omnes se inclinant. Eo que nixi corporibz armisque rupere cuneo uiam. Duxit uia in editum leuiter collem. Inde primo restitere. Mox ut respirandi superior locus spatium dedit: recipiendique a pauore tanto animū (sir) populatores erant. & uelut ab

aciam subeuntes. Vincebatque auxilio loci paucitas: nisi iugo circummissus ueiens in uerticem collis euasisset. Ita supior rursus hostis factus. Fabij cæsi ad unum omnes: præsidiūque expugnatum. ccc. sex periisse satis conuenit. Vnum prope puberem aetate relictum: stirpem genti fabiae: dubijsque rebus populo romano sæpe domi bellique uel maximū futurum auxilium. Cum hæc accepta cladis essent: iam L. Oratius & T. Menenius consules erant. Menenius aduersus rusticos uictoria elatos confestim misit. Tum quoque male pugnatum est. & iam culum hostes occupauere. Obsessaque urbs foret: super bellum āno na premente (transierant. H. etrusci tyberim) ni oratius consul ex uolscis essa: reuocatus: adeo id bellum instruit mœnibz: ut primo pugnatum ad ædem spei æquo marte: iterz ad portam collinam. Hic q̄q̄ paruo momento superior romana res fuit: meliorem tm̄ militē recepto pristino animo in futura prœlia id certamen fecit. A. Virginius & P. Seruilius consules fiunt: post acceptam proximæ pugnæ cladem ueientes abstinuere acie: populationes erant. & uelut ab

arce ianiculi passim in romanum agrum impetus dabant. Non usq; pe-
cora tuta / non agrestes erant. Capti deinde eadem arte sunt: qua cepe-
rant fabios. Secuti dedita opa passim ad illecebras propulsa pectora pre
ceperunt in insidias. Quo plures erant maior cædes fuit. Ex hac clade
atrox ira maioris cladis cā atque inimum fuit. Traiecto .n. nocte tybe-
ri castra Seruilij consulis adorti sunt oppugnare. Inde fusi magna
cæde in ianiculum se ægre recepere. Confestim consul &: ipē transit
tyberim: castra sub ianiculo munit: postero die luce orta non nihil
& externa felicitate pugnæ ferox/magis cm quod inopia frumenti
quæuis præcipita: dum celeriora essent: agebat consilia: temere ad
uersa ianiculo ad castra hostium atrem erexit. Fœdiusque inde pul-
sus: q̄ pridie pepulerat. Interuentu collegæ ipē exercitusque est ferua-
tus. Inter duas aues erruptu: cum intricem his atque illis tenga darēt
occidione occisi. Ita oppressum temeritate felici ueiens bellum. Vrbi
cum pace laxior & am annona rediit. & aduecto ex campania frum-
to. & post-q̄ timor sibi cuique futuræ inopiæ abiit: eo quod abditum
fuerat prolato. Ex copia deinde otioque lasciuire rursus animi:
& prisina mala post-q̄ foris deerant domi quærere. Tribuni plebē
agitare suo ueneno agraria lege. Inresistentes minare patres: nec in
in uniuersos mō: sed in singulos. Q. Fonsidius & L. Genucius auctо-
res agrariæ legis: T. Menenio diem dicunt. Inuidiæ erat amissū cre-
meræ præsidium: cum haud procul inde statua consul humi &. Eum
oppressernnt. Cum & patres haud minus q̄ pro Fonsolano annixi
essent: & prīs Agrippæ fauor haud dudum exoleuisset: in mulcta rēpa
runt tribum. Cum capitis ante quæsissent duo milia æris damnato
mulctam edixerunt: ea in caput uenit. Negant tulisse ignominiam
ægritudinemque: inde morbo assumptū esse. Alius deinde reus Sp.
Seruilius ut consulatu abiit L. Marcio & P. Valerio consulibo Initio
statim anni ab L. Cecidio & T. Stano tribunis die dicta: non ut Mene
nio precibo suis aut patrum: sed cum fiducia multa innocentiæ grāe
que tribuniticos impetus tulit. Et hunc præcium cum tussis ad ianiculū
erat crimini. Sed feruidi animi uir ut in publico ante periculo: sic
tum in suo: non tribunos mō: sed plebem orōne feroci refutando expro
bandoque. T. Menenij damnationem mortemque: cuius prīs munē
restituta quondam plebs eos ipos quibus tum sæuira: magistratus
eas leges hīt: periculum audatia discussit. Iunii & Virginius colle

ga tesſ produchuſ participando laudeſ magiſtī Menenianum adeo
mutauerant animum profuit iudicium. Certamine domi finito: ue
ienſ bellum exortum: quibꝫ ſabini arma coniunxerant: P. Valeriuſ cō
ſul accuſ latinorum hernicorꝫque auxiliiſ: cum exercitu ueioſ miſſuſ:
caſtra ſabina: quae pro moenibꝫ ſociorum locata erant: confeſtim ag
greditur. tantāque trepidationem iniecit: ut diſpſiſ aliiſ: aliiſ mani
pulatim excurrentibꝫ ad arcendum hoſtium vim ea porta cui ſignū
primū intulerat capitur. Intra uallum deinde cedeſ magiſq; proe
lium eſſe. Tumultuſ e caſtriſ in urbem penetrat. Tamq; ueiſ captiſ: ita
pauidi uicentes ad arma currunt. Parſ ſabiniſ eunt ſubſidio: parſ ro
manoſ toto impetu intentoſ in caſtra adoriuntur. Pauliſper auerſi tur
banque ſunt. Deinde & ipi utroque uerſiſ ſigniſ reſiſtunt: & equeſ ab
conſule īmiſſuſ tuſcoſ fundit fugatque. Eadem hora duo exercituſ du
æ potentiſſimæ & finitimæ gentes ſupatæ ſunt. Dum hæc ad ueioſ ge
runtur: uolſci equiq; in latino agro poſuerant caſtra: populatiq;
fineſ erant. Eoſ per ſe ipſi latini aſſumptiſ hernicis ſine romano aut du
ce aut auxilio caſtriſ exuerunt. Ingenti præda præter ſuaſ recuperataſ
reſ potiti ſunt. Miſſuſ īa roma conſul in uolſcoſ T. Marciuſ. Moſ cre
do non placebat ſine romano duce exercituq; ſociſ propriſ uiribuſ
conſiliiſque bella gererere. Nullum genuſ calamitatiſ contumeliæque
non edituſ in uolſcoſ eſt: nec īm pelli potuere: ut acie dimicarent. Tan
uſ furiuſ inde & T. Manliuſ conſuleſ facti. Manlio uicentes pro
uincia euenit. non īm bellatum. Indutiæ in annoſ. xl. petentibꝫ datæ.
frumento ſtipendioq; impato. Pacē externæ confeſtim continuat
diſcordia. domi agrariæ legiſ tribunitiiſ ſtimuliſ plebſ furebat. Con
ſuleſ nihil menenii damnatione: nihil periculo deterriti Seruiliſ ſti
ma ui reſiſtunt. Abeuntiſ magiſtratu conſuleſ Genuciuſ tribuniſ pl.
arripuit. L. Emiliuſ & opiter Virginiuſ conſulatum ineunt. Opi
ſcum Iulium pro uirginio in quibuſdā annalibuſ conſulē inuenio.
Hoc anno quoſcunq; conſuleſ hūc reſp. populum furiuſ & Manliꝰ
circūcunt. ſordidatiq; non patreſ magiſq; iuniores patrum ſuadēt
monent: ut ab honoribꝫ & ab miniſtratione reſp. abſtineant. Con
ſulareſ uō faſceſ prætextam currulemque ſellam: nihil aliud q̄ pō
pam fuereſ putent. datiſ inſignibꝫ uelut inſuliſ uelatoſ ad mor
tem deſtinatoſ. Quod ſi conſulatuſ tanta dulcedo ſit: iam nūc
ita in animum inducant. conſulatum captum & oppreſſū a tri-

bunina poteſtate eſſe: conſuli uelut apparitori tribunitio omnia ad nu
tum imperiumque tribuni agenda eſſe. Si ſe cōmouerit: ſi reſpexerit pa
treſ: ſi aliud q̄ plebem eſſe in re.p. crediderit: exilium Ex. Marij:
Menenij damnationem & mortem ſibi proponant ante oculoſ. His
accenſi uocibꝰ patreſ conſilia inde non publica: ſed in priuato ſedu
ctaque a plium conſcientia hr̄e: ubi cum id mō conſtarēt: iure an
iniuria eripiendoſ eſſe reoſ: atrociſſima quæque maxīe placebat
ſententia. Nec auctor q̄uiſ audaci facinori deerat. Igitur iudicij
die: cum plebſ in foro erecta expectatione ſtarēt: mirari primo: qd
ſuſ
non deſcenderēt tribunuſ. Deinde cum iam mora expectatior fierēt:
deteritum a primoribꝰ credere: & deſertam ac proditam cauſam pu
blicam queri. Tandem qui obuerſati ueſtibulo tribuni fuerant:
nuntiant domi mortuum eſſe inuentum. Quod ubi toram conci
onem pertulit rumor: ſicut acieſ confunditur duce occiſo: ita di
lapſi paſſim alij alio: præcipuuſ pauor tribunoſ inuaſerat: quod
nihil auxilij ſacratæ legeſ hr̄ent morte collegæ monitoſ. Nec p̄eſ
ſatiſ moderate ferre lentiam: adeoque neminem noxæ pœnitebat:
ut etiam inſonteſ feciſſe uideri uellent: palāque ferrent malo do
mandam tribuniciā poteſtatem. Sub hac peſſimi exempli uictoria
delectuſ edicitur: pauennbuſq; tribunis: ſine interceſſione ulla:
conſuleſ rem peraguntꝫ. Tum uō iraſci plebſ tribunorꝫ magiſ ſilen
tio: q̄ conſulum imperio: & dicere actum eſſe de libertate ſua. Rur
ſuſ ad antiqua reditum: cum Genutio una mortuam ac ſepultam
tribuniciam poteſtatem: aliud agendum ac cogitandum quo mō re
ſiſtatur patribꝰ. Id aut̄ unum conſilium eſſe: ut ſe ipā plebſ q̄n ni
hil aliud auxilij hēat defendat. Quatuor & uiginti lictoreſ appa
rere conſulibꝰ & eoſ ipōſ plebiſ homineſ: nihil contemptiuſ neq; in
firmiuſ: ſi ſint qui contemnant. Sibi quemq; ea magna atq; hor
renda facere. His uocibuſ alij alioſ cum incitaſſent: ad Volerone
publium de plebe homine: quia quod ordineſ duxiſſent: negare ſe
militem fieri debere: lictor miſſuſ eſt a conſulibꝰ. Volero appellat
tribunoſ. Cum auxilio nemo eſſet: conſuleſ ſpoliari hominem &
uirgaſ expediri iubent. Prouoco inquit ad populū Volero: q̄m tri
buni ciuem romanū in conſpectu ſuo uirgiſ cædi malunt: q̄ ipi in
lecto ſuo a uobiſ trucidari: quo ferociuſ clamitabat: eo infeſtiuſ
circumſcindere & ſpoliare lictor. Tum Volero & prævalenſ ipſe

& aduocantibus aduocatis repulso lictore: ubi indignantiū pro se acerrimus erat clamor: eo se in turbam confertissimam recipit: clamitans: prouoco & fidem plebis imploro. adeste ciues. adeste commilitones. nihil est quod expectetis tribunos. quibus ipsis nro auxilio opus est. Concitati homines uelut ad proelium se expediūt: appa rebat que omne discrimen adesse. nihil cuique sanctum non pu ri fore non priuati uiris. Huic tante tempestati cum se consules obtu lissent: facile experti sunt parum tutam maiestatem sine uiribus esse. Violatis lictoribus: fascibus fractis e foro in curiā cōpelluntur. incerti quatenus Volero exercerā victoriam. Conticescente dein tumultu cum senatum uocari iussissent: queruntur iniurias sibi uim plebis & Voleronis audaciam. Multis ferociter dictis suis: uicere seniores: quibus ira patrum aduersus temeritatem plebis certare non placuit. Voleronem amplexa fauore plebs: proximis comitiis tribunum plebi creat. In eum annū q̄ lucius primarium p. fu rium consules habuit: contra omnium opinionem: qui eum uexā dis prioris anni consulibus admissurum tribunatū credebant: p ost publicam causam priuato dolore habito: ne uerbo quidē uiolatis consulibo rogationem tulit ad populum. ut plebei magistratus tribuni tis comitiis fierent. Haud parua res sub titulo prima spe minime atroci ferebatur: sed quæ patritijs omnem potestatem per clientium suffragia creandi quos uellent tribunos auferret. Huic actioni gra tissimę plebi cum sūma ui resisterent prēs: neque una uis ad resistē dum erat: neque ut intercederet: aliquis ex collegio auctoritate aut consulum aut principum adduci posset. Res tn̄ suo ipō molimīe gra uis certaminibus in annum extrahitur. plebs Voleronem tribunum reficit. Patres ad ultimū dimicationis rati rem uenturam Appiū clau dium Appij claudij filium iam inde a paternis certaminibus inuisum infestumque plebi consulem faciunt. Collega ei t. quīnius datur. Prīcipio statim anni nihil prius q̄ de lege agebatur. Sed ut inuentor legis Volero: sic Lectorius collega eius auctor: tum recentior tum acrior erat. Ferocem faciebat belli gloria ingens: quod aetatis eius aut quisq̄ manu promptior erat. Is cum Volero nihil preterq̄ de lege loqueretur infectatione abstinens consulum: ipē in accusationem Appij familiaeq: superbissime ac crudelissime in plebem romanam exorsus. Cum a principibus non consulem sed carnificem ad uexandā & lacerandā plebē

creatum esse contenderat. Rudis in militari homine lingua non suppetebat libertati animoque. Itaque desinente oratione qñ quidem nō facile loquor inquit quirites. q̄ quod locutus sum peto crastino die adeste. Ego hic aut in conspectu tuo moriar aut perferam legem. Occupant tribunum templum. Postero die consules nobilitasque ad impediendam legem in contione consistunt. Sūmouēri lictorius tuba: praeter q̄ qui suffragium ineant. Adolescentes stabant nihil cedentes uatori. Tum ex his primi quosdam lictorius tubae. Consul appius negabat ius esse tribuno in quenquā nisi in plebeium. non a populi sed plebis eum magistratu esse. Nec illum ipm̄ sūmouere pro imperio posse more maiorū: quia ita dicat si uobis uidetur. discedite quirites. facile a contemptu de iure dissēdo perturbare lictorium poterat. Ardens igitur ira tribunus uatorē mittit ad consulem. Consul lictorem ad tribunum: priuatum esse clamitans sine imperio sine magratu. Violatusque essa tribunus: ni a cōtio omnis atrox coorta pro tribuno in consulem esset. A concursus hominum in forum ex tota urbe concitate multitudinis fiera. Sustinebat tñ Appius pertinacia tantam tempestatem. Certatū que haud ictu ento proelio foret. ni Quintius consul alter: consularibo negotio dato ut collegam ui si sequentem precibo lenira: nunc orara tribunos: ut concilium dimitterent: darent ire spatium. non uim suam illis tepus adempturum. sed consilium uiribus additurum. & patres in populi & consulem in patrum fore potestate. Aegre sedata ab Quintio plebs: multo aegrius consul alter a patribus. Dimisso tandem concilio plebis senatum consules habent: ubi cum timor atque ira mutuam sententias uariassent: quo magis spatio interposito ab impetu ad consultandum auocabantur: eo plus abhorrebant a certatione animi adeo: ut Quintio gratias agerent: quod eius opa mitigata discordia essa. Ab Appio petitur ut tantam consularem maiestatem uelit esse: quantam esse in concordi ciuitate possa: dum tribuni consulesque ad se quisque omnia trahant nihil relictum esse uirium in medio: distractam lacerataque rem. p. magis quoz in manu sit: q̄ ut incolumis sit quiri. Appius contra testari deos atque homines rem. p. prodi per metum ac deseri. nō consules senatu: sed senatum consuli deesse: grauiores accipi leges: q̄ in tacto mōte acceptae sunt. Victus tñ patrum consensu queunt. Lex silentio pfert. tñ primum tribunicius comitis creati sunt tribuni. numero & addito. Tres perinde: ac duo antea fuerunt: piso auctor est. Nominat quoque

a. aliter non possent de foro abducerent: pē nunc plebem

tribunos Cn. Siccium. L. Numitorium. M. Duellium. Sp. Icilium. L. Melicium. Ex senatus consulto bellum indictum contra volscum equū que: qui inter seditionem romanam & bellum coortum nastauerant agros: ut si qua secessio plebis fieret ad se receptum bret. Composito deinde reb castra retro mouere. Appius Claudius in volscos missus. quī no equi prouincia euenit. Eadem in militia seruia Appij quae domi esse. eo liberior: quod sine tribunitijs uinculis erat. odisse plebem plus q̄ paterno odio: quod se uictum ab ea uidebat. se unico consule electo aduersus tribuniciam potestatem perlatam legem esse: quā minore cona tu nequaq̄ tanta patrum spe priores impedierunt consules. Haec ira in dignatioq; ferocem animū adiuexandum seuo impio exercitū stimula bat: nec ulla ui domare poterat: tm certamen animis imbiberat. segni ter. ociose. negligenter. contumaciter. omnia exercitus coepit agere: nec pudor nec metus coercebat. Si citus agi uellet: agmen tardius se dulo incedere. Si adhortator operis adesset: omnem sua sponte morā remittere industriam. Praesenti uultus demittere. Tacite praetereuntē execrari: ut inuictus ille odio plebeio animus interdum moueretur. oī nequicq̄ acerbitate mora: nihil iam cum militibo agere: a centurionibus corruptum exercitum dicere. Tribunos plebeios catillans murdu & uolerones uocare. Nihil eorum volsci nesciebant. instabantq; eo magis sperantes idem certamen animorū aduersus Appium hīnrū exercitum romanum: quod aduersus fabium consulem habuissent. Ceterū multo uolentior Appio q̄ fabio fuit. Non. n. uincere tm noluit: ut fabianus exercitus: sed uinci noluit. Productus in aciem turpi fuga petit castra. Nec ante restitit: q̄ signa inferentem volscum mum mentis uidit: foedamque extremi agminis caedem. Tum expressa uis ad pugnandum: ut uictor a uallo summoueretur hostis: sati tm appa rera: capi tm castra militem romanum noluisse: alij gaudere sua cla de atque ignominia. Quibus nihil infractus ferox Appij animus: cū insup sequire uellet: contionemq; aduocaret: concurrunt ad eum le gati tribunique monentes: ne unique experiri uellet: impium: cuius uis omnis in consensu obedientium esset: negare uulgo milites se ad contionē uocari passimque exaudiri uoces postulantium: ut castra ex volsco agro moueantur. hostem uictorem paulo ante prope i por tis ac uallo fuisse: ingentisq; mali non suspitionem mō: sed apertam spem obuersari ante oculos. Victus tandē q̄quidē nihil praeter

tempuſ rixæ lucrarentur: remiſſa contione: iter in ſequentem diem
pronunciari cum iuſſiſſæt: prima luce claſſico ſignum profectionis de
dit. Cum maxime agmen e caſtris explicaretur: uolſci ut eodē ſigno excī
tati nouiſſimos adoriuntur. A quibꝰ perlatus ad primos tumultu ſeo pa
uore ſignaque & ordines turbauit: ut neque impia exaudiri: neque
inſtrui acies poſſæt: nemo ullius niſi fugæ memor. Ita effuſo agmine p
ſtragem corporum armorūque euaſere: ut priuſ hoſtis deſiſteret ſequi
q̄ romanus fugere. Tandem collectis ex diſſipato curſu militibꝰ cōſul
cum reuocando nequicq̄ ſuos perſecutos eſſæt: in pacato agro caſtra
poſuit. Aduocataque contione: iniectus haud falſo in proditorem
exercitum militaris diſciplinæ deſertorem ſignorꝫ ubi ſigna ubi ar
ma eſſent ſingulos rogitans inermes milites ſigno amiſſo ſigniferos:
Ad hæc centuriones duplicariosque: qui reliquerant ordines uirgis
cæſos ſecuri percuſſit. Cetera multitudo ſorte decimus quiſque ad ſup
plicium lecti. Contra ea in equis inter conſulem ac militem comitate
ac benefitijſ certatum eſt. Et natura Quintius erat lenior: & ſæuitia in
felicis collegæ: quo is magis gauderet ingenio ſuo efferebat. Huic tanta
concordiæ ducis exercitusque non ausi efferre ſe equi: uagari popula
bundum hoſtem per agros paſſi. Nec ullo ante bello latius inde acte
prædæ. omnis militi data eſt. Addebantur & laudes: quibꝰ haud mi
nus q̄ præmio gaudent militum animi. Tum duci cum pp ducem pa
tribꝰ quoque placatior exercitus redit: ſibi parentem: alteri exercitu
dominum datum abſentatu memorans. Varia fortuna belli atroci
diſcordia domi foriſque: annum exactum inſignem maxime comi
tia tribunicia efficiunt. Res maior uictoria ſuſcepti certaminis q̄ uſu.
pluſa. dignitans comitijſ ipīſ detractum eſt patribꝰ: ex concilio ſub
mouendo: q̄ uirium aut plebi additum eſt: aut demptū patribuſ.
Turbulentior inde annus eſſe cœpit. L. Valerio L. Æmilio conſulibuſ:
tum pp certamina ordinum de lege agraria: tum pp iudicium Appij
Claudij. Cui acerrimo aduerſario legis: cauſāque poſſeſſorꝫ publici
agri tanq̄ tertio conſuli ſuſtinenti. M. Duilius & L. Siccius die dixē.
Nunq̄ ante tam inuiſus plebi reus ad iudicium uocatus populi eſt. ple
nus ſuarum plenus paternarꝫ iniarum. patres quoque non temere
pro ullo æque annixi ſunt: propugnatorem ſenatus maieſtatisque
uindicem ſuæ: ad oīs tribunos plebeios oppoſitū tumultus modum
dum taxat in certamine egreſſum: iratæ obiici plebi. Vnus e patribꝰ

ipē Appius Claudius: & tribunos & plebem & suum iudicium pro nihilo
hēbat. Illum non minæ plebis: non senatus preces perpellere unq̄ potuere:
non mō ut uestem mutaret: aut supplex prensaret homines: sed ne ut ex
consueta quid̄ asperitate orationis cum ad populum agenda cā esset:
aliquid liniret atque submitteret: Idem habitus oris eadem contumacia
in uultu. idem in oratione spiritus erat: adeo ut magna pars plebis Ap
pium non minus reum timeret: q̄ consulem timuerat. Semel causam
dixit: quo semper agere omnia solitus erat accusatorio spiritu. Adeoq;
constantia sua & tribunos obstupefecit & plebem: ut diem ipī sua uo-
luntate producerent. trahi deinde rem sinerent. Haud ita multū in
terim temporis fuit: ante trī q̄ dicta dies ueniret morbo moritur. Cuius
collaudationem cum tribuni plebis impedire conarentur: plebs fraudā-
ri solemni honore diem supremum tanti uiri noluit: & laudationem
tam æquis auribus mortui audiuit: q̄ uiui accusationem audierat: &
exequias frequens celebrauit. Eodem anno Valerius consul cum ex-
ercitu in equos profectus: cum hostem ad prœlium elicere non posset:
castra oppugnare est adortus. Prohibuit fœda tempestas cum grādine
ac tonitribus cælo delecta. Admirationem deinde auxit: signo receptui
dato tranquilla serenitas reddita: ut uelut numine aliquo defensa
castra: oppugnare iterum religio fuerit. Omnis ira belli ad populatio
nem agri uertitur. Alter consul Æmilius in sabinis bellum gessit: & ibi
quia hostis mœnibus se tenebat: uastati agri sunt. Incendisse deinde non
uillarum mō: sed aram uicorū: quibus frequenter habitabatur: sabini
excitu cum prædatoribus occurrissent ancipiti prœlio digressi: postero
die retulere castra in tutiora loca. Id satis consulti uisum cur pro uicto
relinquerat hostem integro inde decedens bello. Inter hæc bella manē-
te discordia domi consules T. Minutius priscus A. Virginius fuit. Nō
ultra uidebatur latura plebs dilationem agrariæ legis. Ultimaq; uis
parabatur: cum uolscos adesse fumo ex incendiis uillarum: fugaq;
agrestium cognitum est. Ea res maturam iam seditionem ac prope
erumpentem repressit. Consules coacti extemplo a senatu ad bellum
educta ex urbe iuuentute: tranquilliorē cæterā plebem fecerūt. Et
hostes quid̄ nihil aliud q̄ perfusi uano rumore romanis: citato agmi
ne abeunt. Minutius antium aduersus uolscos: Virginius contra eqs
profectus. Ibi ex insidiis prope magna accepta clade: uirtus militum
rem prolapsam negligentia consulis restituit. Melius in uolscis im

peranim eſt. Fuſi primo prœlio hoſtes fugaque in urbem Antium: ut tũ res erant: opulentiſſimam ach. Quam conſul oppugnare non auſus: cẽ nonem aliud oppidum nequaq̃ tam opulentum ab anciatibꝰ cepit. Dũ equi uolſciique romanos exercitus tenent: ſabini uſque ad portas urbis populantes inceſſere. Deiñ ipsi patres poſt diebꝰ ab duobꝰ exercitibꝰ u troque per iram conſule ingreſſo in fines: pluſ cladium q̃ intulerant acceperunt. Extremo anno pacis aliquid fuit: ſed ut ſemp aliaſ ſolli citæ pacis certamine patrum & plebis: irata plebs intereſſe comitiis conſularibꝰ noluit. Per patres clientesque patrum conſules creati T. P. Quintius & T. Seruilius. Similem annum priori conſules habent. ſeditioſa intra: bello deiñ externo tranquilla. Sabini cruſtumenos campos citato agmine tranſgreſſi: cum cedes & incendia circũ amnẽ flumen feciſſent: a porta prope collina mœnibuſq; pulſi ingentes tam̃ prædas hominũ pecorũque egere: quos Seruilius conſul infeſto exerci tu inſecutus: ipm̃ quid agmen adipiſci æquis locis non potuit: popula tionem adeo effuſe fecit: ut nihil bello intactum relinqueret: multipli ciq; capta præda redirent. Et in uolſcis reſp. egregie geſta: tum du ctu militum opera: primo æquo campo ſignis collatis pugnatũ: in genti cede utrinque plurimo ſanguine effuſo: & romani quia paucitas dã no ſentiendo proprior erat gradum retuliſſent: ni ſalubri mendatio conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitaſſent: atq; impe tu facto dum ſe putant uinci uicere. Conſul metuens ne nimis inſtan do renouaret certamen: ſignum receptui dedit. Interceſſere pauci di es uelut tacitis indutiis utrinque quiete ſumpta: per quos ingens uis hominum ex omnibꝰ uolſcis equiſque populis in caſtra uenit: haud i dubitans ſi ſenſerint romanos nocte abituros. Itaque tertia fere uigili a ad caſtra oppugnanda uenerunt. Quintius ſedato tumultu: que ter ror ſubito excitauerat: cum manere in tentoriis quietum militem uiſ ſiſſet: hernicorũ cohortem in ſtationem eduxit. Cornicines ubicunq; in equis poſitos canere ante uallum iubet: ſollicitũque hoſtem ad lucem tenere. Reliquum nocti adeo tranquilla omnia in caſtris fuẽ: ut ſomni quoque romanis copia eſſet. Et uolſcos ſpecies armatorũ peditum: quos & plures eſſe: & romanos putabant fremitus hinnitus que equorũ: qui & inſueto inſedente equite & inſup auresq; agitante ſonitu ſæuiebant: intentos uidit ad impetum hoſtiũ tenuit. Vbi illu xit: romanus integer ſatiatuſque ſomno productis in aciem ſeſtum

ſtando.

stando & uigiliſ uolſcum primo impetu pertulit. q̃q̃ ceſſere magiſ q̃ pul
ſi hoſtes ſunt: quia ab tergo erant cliui in quos poſt principia integris or
dinibus tutus receptus fuit. Conſuli ubi ad iniquum locum uentum eſt:
ſiſtit aciem. Miles ægre tenere clamare & poſcere ut perculſis inſtare liceat.
Ferocius aguntur equites: circũfuſi duci nociferantur ſe ante ſigna uiroſ:
D um cunctatur conſul uirtute militum fretuſ: loco parum confidens: con
clamant ſe uiros: clamoremq; res eſt ſecuta: fixit in terram pilis: quo
leuiores arduia euaderent: cursu ſubeunt. Volſcus effuſis ad primum
impetum miſſilibus relis ſaxa adiacentia pedibus ingerit in ſubeuntes:
turbatoſque telibus crebris urget ex ſuperiore loco: ſic prope oneratum
eſt ſiniſtrum romanis cornu: ni referentibus iam gradum conſul
increpando ſimul temeritatem: ſimul ignauiam pudorem metũ ex
cuſſiſſet. Reſiſtere primo obſtinatis animis. Deinde ut obtinentes locum
uires ferebant: audent ultro gradum inferre: & clamore renouato com
mouent aciem. Tum rurſus impetu capto emittuntur atque exuperat
iniquitatem loci. Iam prope erat ut in ſũmum cliui iugum euaderent:
cum terga hoſtes dedere. Effuſoque cursu pene agmine uno fugiẽtes
ſequentesque caſtris incidere. In eo pauore caſtra capiũtur. Qui uol
ſcorum effugere potuerunt Antium petunt. Antium & romanus ex
ercitus ductus. Paucos circũſeſſum dies dedidit: nulla oppugnan
tium noua ui: ſed quod iam antea ab infelici pugna: caſtriſque a
miſſis cecideranr animi.

ANNO CAPTO T. EMILIVS & QVINTIVS
Fabius conſules fiunt. Hic erat fabius Quin
tus: qui unus exactæ ad cremerã gens ſu
perfuerat. Iam priore conſulatu Emilius dã
di agri plebi fuerat auctor. Itaque ſedó quo
que conſulatu ciuſ & agrarij ſe in ſpem legiſ
erexerant. Et tribuni rem contra conſules ſæ
pe temptatam adiutore utique conſule obti
neri poſſe rati ſuſcipiunt. Et conſul manebat in ſententia ſua. poſ
ſeſſores & magna parſ patrum tribuniſ ſe iactare actionibus prin
cipem ciuitatis & largiendo de alieno populares fieri quærentes
totius inuidiam rei ab tribunis in conſulem auerterant. Atrox cer-

tamen aderat: ni fabius consilio neutri parti acerbo rem expedissa: L.
Quintij ductu & auspino agri capti priore anno aliq̄ntum a uolsci
esse: annum propinquā opportunam & maritimā urbem coloniam
deduci posse. Ita sine querelis possessorem plebem in agros iniurā ciui-
tatem in cōcordia fore. Hæc sententia accepta est. Triūuiros agro dan-
do T. Quintū. A. Virginium P. furium creant. Tussi nomina dare: q
agrum accipere uellent. Fecit statim: ut fit: fastidium copia. Adeoq;
pauci nomina dedere: ut ad explendum numerū coloni uolsci adde-
rentur. Cætera multitudo poscere agrum romæ malle: q̄ alibi accipe.
Equi a Q. Fabio: is eo cum exercitu uenerat: petere pacem. Irritāque
eam ipi subita incursione in agrum latinum fecere. Quintus Ser-
uilius insequenti anno: is. h. cum Sp. postumio consul erat: in equos
missus: in latino agro stativa habuit castra. Quies necessaria morbo
implicitum exercitum tenuit. Extractum in tertium annū bellū est.
Q. Fabio & T. Quintio consulibo. Fabio extra ordinem: quia is uictor ꝑ
pacem equis dederat ea prouincia data. Qui haud dubia spe profec̄is
famam nominis sui pacaturam equos: legatos in concilium gentis mis-
sos nuntiare iussit Q. Fabium consulem dicere: se ex equis romā pacem
tulisse: ab roma equis bellum afferre: eadem dextera armata: quā pa-
catam antea illis dederat: quorū id perfidia & periurio fiat deos nunc ꝛ
testes esse & mox fore ultores. Sed tm utcunque sit: ātā nunc poenitere
sua sponte equos: q̄ pati hostilia malle. si poenitear tutum receptum
ad expertam clementiam fore. Sin suo periurio gaudeant: dijs magis
iratis: q̄ hostibo gesturos bellum. Hæc dicta adeo nihil ꝑ mouerūt quē-
quā: ut legati prope uiolati sint. exercitusque in algidum aduersus ro-
manos missus. Quæ ubi romam sunt nuntiata indignitas rei magis: q̄ pe-
riculum consulem alterum ab urbe exciuit. Ita duo consulares exerci-
tus ad hostem accessere acie instructa: ut confestim dimicarent. Sed
cum forte haud multum diei superes̄et: unus ab statione hostium excla-
mat. ostentare hoc est romani non gerere bellum. Innoctem iminentē
aciem instruitis. Longiore luce ad id certamen quod instat uobis opus ē.
Crastina die oriente sole redite in aciem. Erit copia pugnandi ne timete.
H is uocibo irritatus miles in diem posterū in castra reducitur. Longam uem
re noctem ratus: quæ moram certamini faceret. Tum quid corpora sōno
ciboque curant. Vbi illuxit postero die. aliq̄nto prior constitit romana
acies: tandem & equi processere. Prælium fuit utrinque uehemens: qd

& romanus ira odioque pugnabat: & equos conscientia contracti culpa pe
riculi: & desperatio fuge sibi postea fidei: ultima audere & expiri cogebat
Non tñ sustinere aciem romanam equi. pulsique cum in fines suos se recepissent
nihilo inclinatioribus animis ad pacem: ferox multitudo increpare duces:
quod in aciem: qua pugnandi arte romanus excellebat cōmissa res sit. Eqs
populationibs incursionibusq; meliores esse. Et multas passim manus: q̄ ma
gnam molem unius exercitus rectus bella gerere. Relicta itaq: castris prae
sidio egressi: tanto cum tumultu inuasere fines romanos: ut ad urbem quoq;
terrorem pertulerint. Nec opinata & res plus trepidationis fecit: q̄d nihil
minus q̄ ne uicinis ac prope in castris obsessis hostis memor populationis es
set: timeri poterat. agrestesque pauidi incidentes portis: non populatio
nem nec praedonum paruas manus: sed omnia uasto agentes timore ex
ercitus & legiones adesse hostium & infesto agmine ruere ad urbē cla
mabant. Ab his proxime audita incerta eoque uaniora ferre ad alios.
Cursus clamorque uocantium ad arma haud multum a pauore captae ur
bis abesse. Forte ab algido Quintius consul redierat romā: id remedium
timori fuit. Tumultuique sedato uictos timeri increpans hostes: praesi
dia portis imposuit. Vocatoque deinde senatu cum ex auctoritate patr
iussitio indicto profectus ad tutandos fines esset: Quintio Seruilio prae
fecto urbis relicto, hostem in agris non inuenit. Ab altero consule
res gesta egregie est: qui qua uenturi hostem sciebat graue praeda
eoque impeditiore agmine incedentem aggressus: funestam ei popula
tionem fecit. Pauci hostium euasere ex insidijs. Praeda omnis recepta ē
Sic finem iussitio: quod quatriduū fuit reditus Quintij consulis in ur
bem fecit. Census deinde factus & conditum a Q. lustro. Censa ciuiū
104214. capita centum quatuor milia & ducenta quatuordecim dicūtur: prae
ter orbos orbasque. In equis deinde nihil memorabile actum. In oppi
da sua se recepere populari sua passi. Consul cum aliquotiens pomne3
hostium agrum infesto agmine populabundus isset: cum ingenti lau
de praedaque romam rediit. Consules inde postumius albinus Sp. fu
rius fusais, furios fusios scripsere quidā. Id admoneo ne quis īmuta
tionem uirorū ipōrum esse: quae nominū est putet. Haud dubiū erat
quin nouum equis alter consulum bellum gereretur. Itaque equi ab
accederanis uolsas praesidium petere: quo cupide oblato adeo ciuita
tes hae perpetuo in romanos odio certauere. bellum sūma ui pabatur.
Sentiunt Hernici & praedicunt romanis accederanū ad equos desciisse:

Suspecta & colonia Antium fuit: quod magna uis hominū inde cum oppidū captum essꝫ confugissent ad equos: ut miles per bellum equū ubi uisi acerrimus fuit. Compulsis deinde in oppida equis: ea multitudo dilapsa cū Antium redissꝫ: sua sponte iam infidos colonos romanis abalienauit. Nec dū matu rare cum defectionem parari delatum ad senatum essꝫ: datū negotiū consulibus est: ut principibus coloniæ romam exciti quærerent qd rei essꝫ. Qui cum haud grauatim uenissent introducti a consulibus ad senatum: ita responderunt ad interrogata: ut magis suspecti: q̄ uenerant dimitte rentur: bellum inde haud dubium hīi. Sp. Furius consulum alter: cui ea prouincia euenerat profectus in equos. Hernicos in agro populabun dum hostem inuenit: ignarusque multitudinis: quia nusq̄ immissa cō specta fuerat: imparem copijs exercitum temere pugnæ cōmisit. Primo cō cursu pulsus se in castra recepit. Neque ibi finis periculi fuit. Nanque & proxima nocte & postero die tanta ui castra sunt circūsessa & oppugna ta: ut ne nuntius quid inde romam mitti possꝫ. Hernici & male pu gnatum & consulem exercitūque obsideri nunciauerunt. Tantumque terrorem incussere patribus: ut quæ forma senatus consulti ultimæ sēper necessitatis habita est: Postumio alteri consuli negotium daretur: uideī ne quid resp. detrimenti caperet. Ipm consulem romæ manere ad con scribendos omnes: qui arma ferre possent: optimum uisum est. Pro cōsu le T. Quintium subsidio castris cum sociali exercitu mitti. Adeum explen dum latini Hernicique & colonia antium dare Quintio subitarios mili tes: ita tum repentina auxilia appellabant: iussi. Multi per eos dies motus multique impetus hinc atque illinc fuit: qua supante multitudine: ho stes carpere multifariam uires romanas: ut non sufficturas ad omīa ag gressi sunt. Simul castra oppugnabantur: simul pars exercitus ad popu landum agrum romanum missa: urbēque ipam si qua fortuna daret temptandam. L. Valerius ad præsidium urbis relictus: consul Postumius ad arcendas populationes finium missus. Nihil remissum ab ulla parte curæ aut laboris. Vigiliæ in urbe. stationes ante portas. præsidiaque in muris disposita. & quod necesse erat in tanto tumultu usitatum per ali quot dies seruatum. Interim in castris Furius consul: cum primo qe tus obsidionem passus essꝫ: in incautum hostem decumana porta e rupit. Et cum pequi possꝫ: metu subsistit: ne qua exple altera i castra uis fieꝫ. Furium legatum: frater idem consulis erat: longius exultā cursus: nec suos ille reuocauit persequendi studio: neque hostū ab

tergo incursum uidit. Ita exclusus multis saepe conatibo caput: ut uia
sibi ad castra facerā: acriter dimicans cecidit. Et consul nuntio circū-
uenti fratris conuersus ad pugnam dum se temere magis q̄ satis cau-
te in mediam dimicationem inferrā: uulnere accepto aegre a circum
stantib⁹ ereptus & suos animos turbauit: & ferociores hostes fecit:
qui caede legati & consulis uulnere accensi nulla deinde ui sustinere
potuere. Dum compulsi in castra romani rursus obsiderentur: nec spe
nec uirtbo pares: uenissā que in periculum sūma rerum: ni T. Quinti
us pegrinus copijs cum latino hernicoque exercitu subuenissā. Is mi-
tos in castra romana equos: legatique capit ferociter ostentantes ab
tergo adortus: simul ad signum a se procul editum e castris eruptiōe
facta magnam tum hostium circūuenit. Minor caedes fuga effusior
equos in agro fuit romano. In quos pallatos praedam agentes postumi
us aliquot locis: quibus oportuna imposuerat praesidia impetum dedit. Hi
uagi dissipato agmine fugientes: in Quintium uictorē cum sauio cō-
sule reuertentem incidere. Tum consularis exercitus egregia pugna cō
sulis uulnus: legati & cohortium ultus est caedem. Magnae cladis ultr
utroq; illis diebus illatae & acceptae. Difficile ad fidem est in tam antiq̄
re quot pugnauerint ceciderint ue exacto affirmare numero. Audet in
Annals Valerius concipere sūmas: Romanos cecidisse in hernico agro du-
o milia ac ducentos. Ex praedatoribus equos qui populabundi in finibus
romanis uagabantur: ab A. Postumio consule tria milia quadrīgentos
caesos. Caeteram multitudinem praedam agentem: quae incidit in Quin
tium nequaquā pari fide defunctam esse caede. Interfecta inde quatuor
milia. & exequando subinde numerus ducentos aut & triginta. In
romam reditum est: ustinū remissum. Laetum usum est ardere primo
igni: portentaque alia aut obuersata oculis: aut uanas exterritus osten-
tauere species. His auertendis terroribus in triduum feriae indictae: per
quas omnia delubra pacem deum exposcentiū uirorus mulierūque tur-
ba implebantur. Cohortes deinde latinae hernicaeque ab senatu gratis
ob impigram militiam actis remissae domum. Annates mille milites: qui
tardum auxilium post praedam uenerant: prope cum ignominia dimissi.
Comitia deinde habita creati consules L. Ebutius. P. Seruilius. Kalendis
sextilibus: ut tunc principium anni agebatur consulatum ineunt. Graue
tempus & forte annus pestilens erat urbi agrisque. nec hominibus magis
q̄ pecoribus. Auxere uim morbi terrores populationis pecoribus agrestibusq;

in urbem acceptis. Ea colluuione mixtor& omnis generis animantium & odore insolito urbanum & agrestem confertum in arcta recta æstu ac uigilijs angebat ministeriaque ipā inuicem ac contagio ipā uul- gabat morbos. Vix instantes sustinentibo clades: Hernici repente lega- ti nuntiant in agro suo equos uolscosq; conuictis copijs castra posuis- se. Inde exercitu ingenti fines suos depopulari. præter q̄ quod infre- quens senatus indicio erat sotijs afflictam ciuitatem pestilentia esse: mœstum etā responsum tulere: ut per se ipī Latini cum hernicis res suas tutarentur. Vrbem romanam subita deum ira morbo populari: si qua eius mali quies ueniat: ut anno ante: ut sæpe alias sotijs opem laturos. Discessere soti pro tristi nuncio tristiorem domū referētes Quippe quibo perse sustinendum bellum erat: quod uix romani fultis uiribo subsistiussent. Non diutius se in hernico hostis continuit. Pergit inde infestus in agros romanos &iā sine belli iniuria uastatos. Vbi cum obuius nemo ne inermis quid fierēt: perque omnia nō præ- sidijs nō deserta: sed & cultu agresti transirent: peruenere ad ternū la- pidem gabina uia. Mortuus ebutius erat romanus consul. Collega eius exigua in spe trahebat animam. Affecti plerique principum pa- trum maior pars: militaris fere ætas omnis: ut non mō ad expedito- nes: quas in tanto tumultu res poscebat: sed uix ad quietas stationes uiribo sufficerent. Munus uigiliarum senatores qui per ætatem ac ua- litudinem poterant perse ipī obibant. Circuitio ac cura ædilium ple- bis erat. Ad eos sūma rerum ac maiestas consularis imperij uenerat. De- serta omnia sine capite sine uiribo: dij præsides ac fortuna urbis tuta- ta est: quæ uolscis equisque prædonū potius mentem q̄ hostiū dedit. Adeo enim nullam spem non potiundi mō: sed ne adeundi quidem romana moenia aius eorum cepit. Tectaque procul usa ac iminētes cumuli auertere mentes eorum: ut cons passim castris fremitu orto quid in uasto ac deserto agro inter tabem pecorum hominūque desi- des sine præda tempus tererent: cum integra loca tusculanum agrum opimum copijs petere possent: signa repente conuellerent transuersis que montibo per lauicanos agros in tusculanos colles transirent. Eo uis omnis tempestatisque belli conuersa est. Interim hernici latiniq; pudo- re etiam non misericordia solum mon: quod ne obstitissent cōmunibo hostibo: infesto agmine romanam urbem perentibo: nec opem ullā ob- sessis sonjs ferrent: comuncto exercitu romam perguut. Vbi cum hostes

non inuenissent. secun famam ac uestigia obuij fiunt descendentib ab
tusculana in albanam uallem. Ibi haud quaq̃ æquo prœlia pugnatum
est. fides sua sonis parum felix fuit. Haud minor romæ fit morbo stra-
ges. q̃ quanta ferro sonorum facta erat. Consul qui unus superat mo-
ritur. Mortui & alij clari uiri M. Valerius T. Virginius Kunlius augu-
res Ser. Sulpitius & Curio pontifex maximus. per ignota capita late ua-
gata est uis morbi. Inopsque senatus auxilij humani ad deos populum
ac uota uertit. Iussi cum coniugib ac liberis supplicatum ire: pacemque
exposcere deum. Ad id quod sua quenque mala cogebant auctoritate
publica euocant: omnia delubra implent. Strate passim matres crinib
templa uerrentes: ueniam irarum celestium finemque pesti eposcunt:
Inde paulatim seu pace deum impetrata: seu grauiore tempore anni iã
circũacto defuncta morbis corpora salubriora esse inceperc: uersisque
animis iam ad publicam curam: cum aliquot interregna exissent: P. Va-
lerius publicola tertio die q̃ interregnum inierat consules creat: L.
Lucretium Tricipitinum. & T. Veturium Geminium siue ille uetustior
fuit. Ante diem tertium idus sextiles consulatum ineunt: tam satis ua-
lida ciuitate: ut non solum arcere bellum: sed & iã ultro inferre posset.
Igitur nuntiantib hernicas in fines suos transcendisse hostes: impigre pro-
missum auxilium. Duo consulares exercitus conscripti. Veturius missus
in uolscos ad bellum ultro inferendum. Tricipitinus populationib arce-
dis sonorum agro oppositus non ultra q̃ in hernicos protedit. Veturius
primo prœlio hostes fundit fugatque. Lucretium dum in hernicas sedes
prædonum agmen fefellit. supra montes prænestinos ductum: inde di-
missum in campos: uastauere agros prænestinum gabinũque. Ex ga-
bino in tusculanos flexere colles. Vrbi quoq; romæ ingens prebitus ter-
ror: magis in re subita: q̃ ad arcendam uim parum uirium esset. Q. fa-
bius præerat urbi. Is armata iuuentute dispositisque præsidijs tuta oĩa
ac tranquilla fecit. Itaque hostes præda ex proximis locis rapta appro-
pinquare urbi non ausi: cum circũacto agmine redirent quanto lõgius
ab urbe hostium abscederent: eo soluiore cura in Lucretium incidunt
consulem: iam ante explorati inmeribs suis instructum & ad certamẽ
intentum. Igitur repens animis repentino pauore perculsos adorti aliq̃n-
to pauiores multitudinem ingentem fundunt fugantque: & cõpulsos
in cauas uallis cum exitus haud in facili essent circũueniunt. Ibi uol-
scum nomen prope deletum est. Quattuor milia quadringentos octu-

aginta ceciderisse in acie ac in fuga. Mille ac centum quinquaginta uiuos captos. Signa. xxvii. militaria relata in quibusdam annalibus inuenio. Vbi & si adiectum aliquid numero sit magna certe caedes fuit. Victor consul ingenti praeda ponti⁹ eadem instantia rediit. Tum consules castra coniunxerunt. Et uolsci aequiq; afflictas uires suas in unum contulere. Certa illa pugna eo anno fuit. Eadem fortuna uictoriam dedit. fusis hostibus & capta castra. Sic res romana in antiquum statum rediit. Secundæq; belli res exemplo urbanos motus excitauerunt. C. Terentilius Arsa tribunus plebis eo anno fuit. Is consulibus absentibus ratus locum tribunitiis actionibus datum. per aliquot dies patrum superbiam ad plebem criminatus, maximeq; in consulare imperium tanq̃ nimium: nec tollerabile liberae ciuitati, inuehebatur. Homines. n. tm inuidiosum re ipsa prope annum q̃ regium esse. quippe duos pro uno domino accepisse immoderata infinita potestate: qui solum atque effrenati ipsi, omnes metus legum, omniaque supplicia uertere in plebem. Quae ne aeterna illis licentia sit leges se promulgaturum ut quotannis crearentur legibus de imperio consulari scribendis. quod populus in se iuste dederit eo consulem usurum. non ipsos libidinem ac licentiam suam pro lege habituros. Qua promulgata lege cum timerent patres ne absentibus consulibus regum acciperent: senatus a praefecto urbis Q. Fabio uocatur. Qui adeo atrociter in rogationem latoremque ipsum est inuectus: ut nihil sit ambo consules infesti circumstarent tribunum, relictum minarum atq; terroris sit. insidiatum eum & tempore capto adortum rem. p. si quem similem eius priore anno inter morbum bellumque iram dei tribunum dedisset non potuisse resisti. duobus mortuis consulibus. tacente aegra ciuitate in colluuione omnium rerum: ad tollendum rei. p. consulare imperium Laturum leges fuisse: ducem uolsci equisque ad oppugnandum urbem fuisse. Quid tandem illi non licere. si quid consules superbe in aliquem ciuium aut crudeliter fecerint. diem dicere: accusare: his ipsis iudicibus quos in aliquem saeuum sit. Non illud consulare imperium: sed tribuniciam potestatem inusitatam intolerandamq; facere. quam pacata re conciliataq; patribus de integro in antiqua redigi mala: neque illum sedeprecari. quo minus pergat ut coepit. Vos inquit fabius caeteri tribuni orabitis: ut primum omnium cogitetis potestatem istam ad singulos auxilium non ad perniciem uniuersos comparatam esse. tribunos plebis uos creatos. non hostes patribus. Nobis miserum. uobis inuidiosum est de sectam rem. p. inuadi. Non iniurium: sed inuidiam imminuistis. Agite ci

collega: ut rem integram in aduentum consulum differat: ne equi quidē
ac uolsci morbo absumpti priore anno consulibo crudeli supboq: nobis-
bello insistere. Agunt cum terentillo tribuni. dilata in spem actione re ipsa
sublata: consules extemplo accersiti. Lucretius cum ingenti præda ma-
iore multo gloria redit: & auget gloriam suam aduenies/ exposita
omni in campo Martio præda: ut suum quisque per triduū cognitum ab-
duceret: reliqua uendita quibus domini non extitere. Debebatur om-
nium consensu consuli triumphus: sed dilata res est tribuno de lege a-
gente. Id antiquius consuli fuit. Iactata per aliquot dies tum in sena-
tu res tum apud populum est. Cessit ad ultimū maiestati consulis tri-
bunus & desistit. Tum impatori exercituique honos suus redditur.
Triumphauit de uolscis equisque: triumphantem suae legiones. Alteri
consulum datum ut ouans sine militibo iret. Anno deinde seqnti
lex terentilla ab toto relata collegio nouos aggressa consules est. Crāt
consules p. Volūnius Ser. Sulpitius. Eo anno cælum ardere uisum.
Terra ingenti concussa motu est. Bouem locutam: cui rei priore anno
fides non fuerat creditum. Inter alia prodigia & carnem pluuisse:
quem imbrem ingens numerus auium inter uolitādo rapuisse fertur.
Quod interciderit sparsum ita iacuisse per aliquot dies: ut nihil odor
mutaret. Libri per duūuiros sacrorum aditi: pericula a conuentu
alienigenarū predicta: ne qui in loca sūma urbis impetus cædesq;
inde fierent. Inter cetera monitum: ut seditionibo abstineretur. Id
factum ad impediendam legem tribuni crimiabantur. Ingensque
aderat certamen. Ecce ut idem in singulos annos orbis uoluerētur:
hernici nuntiant uolscos & equos. Asi absciscere res sint reficere exer-
citus. Anti sūmam rei positam. Accire antiates colonos palam con-
silia facere. Id caput/ eas uires belli esse. Vt hæc dicta in senatu sunt
delectus edicitur. Consules belli administratione inter se dispti iussi.
Alteri ut uolsci: alteri ut equi proumtia essent. Tribuni coram i foro
psonare fabulam compositam uolsci belli: hernicos ad pres paratos
iam ne urrente quid premi libertatem populi ro. sed arte ludi: quia
occidione prope occisos uolscos & equos mouere sua sponte arma pos-
sessam fides abierit: nouos hostes quæri. Coloniam fidam propiqm
infamē fieri. Bellum innoxiis antiatibo indici: greri cū plebe ro.
quā oneratam armis ex urbe præcipiti agmine actum esset, exilio
& relegatione ciuium ultrientes tribunos: sic ne quid aliud actū

putent uictam legem esse: nisi dum in integro res sit: dum domi dū togati sint: caueant ne possessione urbis pellantur: ne uiqū accipiāt. Si animus sit non defore auxilium. Consentire omnes tribuno, nullū terrorem externum nullum periculum esse: cauisse deos priore anno: ut tuto defendi libertas possit. Hæc tribuni. At ex parte altera consules in conspectu eorum positis sellis delectum habebant. Eo decurrunt tribuni contionēque secum trahunt. Citati pauci uelut rei expiendi causa, & statim uis cohorta: quēcunque lictor consulis uisu prendissit, tribunus mitti iubebat. Neque suum cuique ius modū faciebat: sed uirium spe & manu obtinendum erat: qd intenderat. Quēadmodū se tribuni gessissent in prohibendo delectu: sic patres in lege quae per omīs comitialis dies ferebatur: impediendā gerebāt. Initium erat rixae: cum discedere iussissent tribuni: quod patres se sūmoueri haud sinebant. Nec fere seniores rei intererāt quippe quae non consilio regenda: sed pmissa temeritati audatiae que essent: multūq; consules se abstinebant: ne cui in colluuione rerum maiestatem suam contumeliae offerrent. Ceso erat Quīctius ferox iuuenis tam nobilitate gentis q̄ corporis magnitudine & uiribus: ad ea munera data a diis: & ipē addiderat multa belli decora facundiāque in foro: ut nemo non lingua non manu promptior in ciuitate haberetur. Hic cum medio patrum agmine constitisset, eminens inter alios uelut omnes dictaturas consulatusq: gerens: in uoce ac uiribus suis unus imperis tribuniticos populariscque procellas subsinebat. Hoc duce sepe pulsi foro tribuni: fusa ac fugata plebs est. Quin obuius fuit multatus nudatusque abibat: ut satis appareret, si sic agi liceret uictam legem esse. Tum prope iam perculsus aliis tribunis A. Virginius ex collegio unus Cesoni capitis diem dicit. Atrox ingeniū accenderat eo facto magis: q̄ ius terruerat. Eo acrius obstare legi. agitare plebem. tribunos uelut iusto persequi bello. Accusator pati reū uere. inuidiaeque famam ac materiā criminibus suis subgerere. Legem interim non tam ad spem perferendi: q̄ ad lacessandā Cesonis temeritatem ferre. Ibi multa sepe a iuuentute inconsulte dicta fdaq: in unius Cesonis suspectum incidunt ingenium: cū lege resistebatur.

A Virginius idem plebi hæc inquit. sentitis iam uos quirites Cesonem simul & ciuem & legem quam quæritis hīre non posse: q̄q̄ ego legem loquor libertati obstat: omīs tarquinios superbia exuperat

Expectare dum consul ac dictator fiat. quem priuatum uiribo & audacia regnantem uiderit. Assentiebant multi pulsatos se querentes & tribunum ad rem peragendam ultro incitabant. Iam aderat iudicio dies. Apparebatque uulgo homines in damnatione Tesonis libertatē agi credē. Tum demum coactus cum multa indignitate prensabat singulos. sequebantur nectarij principes ciuitatis. T. Quintius Capitolinus qui ter cō sul fuerat; cum multa referre; sua familiæq: decora. affirmabat neque in quinta gente: neque in ciuitate: ro. tantam indolem tam maturæ uirtutis unq̄ extitisse. Suum primū militem fuisse. se sepe uidērem pugnasse in hostem. Sp. furius & ipm̄ missum ab Quīcio Capitolino: sibi in dubijs suis rebo uenisse subsidio. Neminem esse. cuius magis opera putet rem restituram esse. P. Lucretius consul anni prioris recenti gloria nitens. suas laudes pricipare cum Tesone. memorare pugnas. referre egregia facinora: nunc in expeditionibo: nunc in acie. Suadere & monere iuuenem egregium instructum naturæ fortunæque omnibo bonis: maximū momentum rerum eius ciuitatis in quācunq; uenissēt. suum q̄ alienum malent ciuem esse. Quod offēdat in eo feruorem & audatiam ætatem cottidie efferre. quod desideretur consilium id in dies crescere. senescentibo uiris: maturescente uirtute. Sinerent tm̄ uirum senem in ciuitate fieri. Pater inter hos L. Quintius: cui Cincinato cognomen erat: non uerando laudes necumulare & inuidiam: sed ueniam errori atque adolescentiæ petendo sibi qui non dicto non facto quenquā offendisset: ut condonarent filium orabat. Sed alij ad uersabantur preces. aut uerecundia aut metu: alij se suosque multatos querentes. atroci responso iudicium suum præferebant. Premebat reum præter uulgatam inuidiam, crimen unum: quod M. Vulscius victor: q aī aliquos annos tribunus plebis fuerat testis extiterat: se haud mīto post q̄ pestilentia in urbe fuerat in iuuentutem grassantem in suburra incidisse: ibi rixam natam esse fratremq: suum maiorēque natu: nec dum ex morbo satis ualidum pugno ictum ab Tesone cecidisse. semianimē inter manus domum ablatum: mortuūq; inde arbitrari. nec sibi rem exequi tam atrocem p consules superiorū annorum licuisse. Hæc Volscio clamitante adeo concitati homines sunt: ut haud multum abfuerit: qn impetu populi Teso interiret. Virginius arripi iubet: hominem & in uincula duci. Patricij ui con-

tra reſiſtunt. T. Quintuſ clamitat: cui rei capitaliſ dieſ dicta ſit: & de quo futurum prope diem iuditium: eum indemnatum in dicta cauſa non debere uiolari. Tribunuſ ſupplicū negat ſumpturꝝ ſe de indēnato ſeruaturꝝ tn interim in uinculiſ eſſe ad iudicij diem: ut qui hominē necauerit de eo ſupplicij ſumendi copia populo ro. fiat. Appellati tribuni medio decreto prohibuſ iuſ auxilij ſui expediunt in uincula conijciuntur. Siſti reum pecuniāque niſi ſiſtatur populo promitti placere pro nunciant. Summam pecuniae quantum æquum eſſet: promitti uendebat indubium: id ad ſenatum rejicitur. Reuſ, dum patreſ conſulerentur retentuſ in publico eſt. Vadeſ dare placuit. Vnum uadē ma milia aeriſ obligarunt. Quotque darentur pmiſſum tribunis eſt. Decem fi merunt: tot uadibo accuſator uadatuſ eſt reum. Hic primuſ uadeſ publicoſ dedit. Dimiſſuſ e foro nocte proxima inſcijs conſulibo tuſcu lum in exilium abijt. Iudicij diem cum excuſaretur ſolum uertiſſe exilij cauſa: nihilominuſ Virginio comina habente collegæ appellati di miſere concilium. pecunia a patre exacta crudeliter. Iſdiuendinſ t omnibo bonis: aliq̄diu tranſtyberim uelut relegatuſ uili quodā tugu rio habitauit. Hoc iudicium & promulgata lex exercuit ciuitatē, ab extremiſ armiſonum fuit. Cum uelut uictoreſ tribum: pēculiſ patribo Teſonis exilio prope perlatam eſſe crederent legem. & quod ſeniores patrum pertinet ceſſiſſent poſſeſſione rei. p. uiriores: id maxi me quod Teſonis ſodalium fuit auxere uiſ in plebem: non minuerūt animoſ: ſed ibi plurimū profectum eſt quod mō quodā tempauere impetuſ ſuoſ. Cum primo poſt Teſonis exilium lex cœpta ferri eſt in ſtructi parati cum ingenti clientū exercitu: ſic tribunoſ ubi primum ſubmouenteſ prebuere cauſam adorti ſunt: ut nemo unuſ inde præ cipuum quicq̄ gloriae domum inuidiæ ue ferret: mille pro uno Te ſones extuliſſe plebeſ queretur. Mediſ diebo quibo tribuni non a gerent de lege: nihil eiſdem illiſ placidiuſ aut quietuſ erat. Benigne ſalutare. alloqui plebiſ hominеſ. domum inuitare. adeſſe foro. Tribu noſ ipōſ cætera pati ſine interpellatione concilia hīe. Nunq̄ ulli neq; publice neque priuatim truceſ eſſe: niſi cum de lege agi cœptum eſſet. Alibi populariſ iuuentuſ erat: nec cætera mō tribuni tranquille facē: ſed refecti quoque in ſequentem annum: nec uoce quid incōmoda ne dum ulla uiſ fierent. paulatim pmulcendo tractandoque man ſuefeceranſ plebem. Hiſ per totum annum arubo lex eluſa eſt.

Acapiunt ciuitatem placidiorem consules T. Claudius Appij filius & P. Valerius Publicola. Nihil noui nouus annus attulerat. Legis ferendæ aut excipiendæ cura ciuitatem tenebat. Quantū iuniores patrū plebi se magis insinuabat: eo acrius contra tribuni tendebant: ut plebi suspectos eos criminando facerent. Coniurationē factam Cesonem romæ esse: interficiendos tribunos trucidandæ plebis consilia inita: id negotij datum ab senioribus patrum ut iuuentus tribuniciā potestatem e re. p. tolleret: formaque eadem ciuitatis esset: quae ante sacrum montem occupatum fuerat. & a uolscis & equis statim tum iam ac prope solemne in singulos annos bellum timebatur.

Propiusque aliud nouum malum nec opinato exortum est. Exules seruiq; & ad quatuor milia hominū & quingentos: duce Appio Herdonio sabino: nocte capitolium atque arcem occupauere. Confestim in arce facta cedes eorū qui coniurare & simul capere arma noluerant. alij inter tumultū præcipites pauore in forum deiolāt alternæ uoces ad arma & hostes in urbe sunt exaudiebantur.

Consules & armare plebem & inermem pati timebant: incerti qd malum repentinum externum an intestinum ab odio plebis: an ab seruili fraude urbem inuasisset. Sedabant tumultus: sedando interdum mouebant. Nec. n. poterat pauida & consternata multitudo regi imperio. Dant tñ arma non uulgo: cū ut incerto hoste præsidium sanū fidum ad omnia esset. Soliciti reliquū noctis incertiq: qui homines: quātus numerus hostium esset: in stationibus disponendis ad oportuna omnia urbis loca egere. Lux deinde apperuit bellum: ducēque belli. Seruos ad libertatem: Appius Herdonius ex capitolio uocabat: se miserrimi cuiusque suscepisse causam: ut exules iniuria pulsos in patriam reduceret & seruitij grauc iugum demeret. Id malle populo auctore fieri. Si ibi spes non sit se uolscos & equos & omīa extrema temptaturum & concitaturum. Diluere res magis patribus atque consulibus præter ea quae denuntiabantur: neu ueientiū neu sabinorū id consilium esset timere. & ne cum tñ in urbe hostium esset: mox sabini etruscæque legiones ex composito adessent. Tum externi hostes uolsci & equi non ad populandos ut ante fines: sed ad urbem ut ex pte captam uenirent. Multi & uarij timores: inter certos eminebat terror seruilis: ne suus cuique domi hostis esset: cui nec credere nec non credendo ne infestior fieret: fidem abrogare satius erat tutū. Vixq:

concordia ſiſti uidebatur poſſe. Tantum ſupantibꝰ aliſ ac emergẽtibꝰ aliſ maliſ nemo tribunoſ aut plebem timebat: manſuetum id malum & per aliorꝝ quietem malorꝝ ſemper exoriens: tũ eſſe peregrino terrore ſopitum uidebatur. at id prope unum maxime inclinatiſ rebꝰ incubuit. Tantuſ.ʜ. tribunoſ furor tenuit. ut non bellum: ſed uanã imaginem belli ad auertendoſ ab legiſ cura plebiſ animoſ capitoliũ inſediſſe contenderent. Patriciorum hoſpitеſ clienteſque: ſi plata lege fruſtra tumultuatoſ eſſe ſe ſentiant maiore q̃ uenerint ſilentio abituroſ. Concilium inde legiſ pferendæ hr̃e auocato populo ab armiſ. Senatũ interim conſuleſ habent: alio ſe maiore ab tribuniſ metu oſtendẽre: q̃ quem nocturnuſ hoſtiſ intulerat. Poſt q̃ arma poni & diſcedere hoĩeſ ab ſtationibꝰ nuntiatum eſt: p. Valeriuſ collega ſenatum retinente ex curia proripit inde in templum ad tribunoſ uenit. Quid hoc eſt rei inquit tribuni: Appij Herdonii ductu & auſpitio rem.p. euerſuri eſtiſ? tam felix uobiſ corrumpendiſ fuit qui ſeruitia uirã non cõmouit auctor? Cum hoſteſ ſupra caput ſint diſcedi ab armiſ legeſq; ferri placet? Inde ad multitudinem oratione uerſa. ſi uoſ uiri urbiſq; nulla cura tangit: at uoſ uereamini deoſ patrioſ ab hoſtibꝰ captoſ Iupiter maximuſ optimuſ. Iuno regina & Minerua alij dei deæque obſidentur. Caſtra ſeruorum publicoſ uiroſ penateſ tenent. Hæc uobiſ forma ſanæ ciuitatiſ uidetur: cũ hoſtium non ſolum intra muroſ eſt: ſed in arce ſupra forum curiamque. Comitia in foro interim ſint. Senatuſ incuria eſt: uelut otium ſupera: ſenator ſententiam dicit: alij quiritеſ ſuffragium ineunt. Non quicqd patrum plebiſque eſt: conſuleſ tribunoſ deoſ hominеſque omneſ armatoſ opem ferre in capitolium curriere: liberare ac pacare auguſtiſſimam illam domum totiuſ optimi maximi decuit. Romule pater tu mentem tuam qua quondã arcem ab iſdẽ ſabiniſ auro captam recepiſti: da ſtirpi tuæ. tube hanc ingredi uiam: quã tu dux: quam tuus ingreſſuſ exercituſ eſt. Primuſ en ego conſul: quãtũ mortaliſ deum poſſum: te ac tua ueſtigia ſequar. Vltimũ orõniſ fuit: ſe arma capere: uocare omneſ quiritеſ ad arma. Si quiſ impediat iam ſe conſulariſ imperij iam tribunitiæ poteſtatiſ ſacrarꝝque legum oblitum quiſque ille ſit: ubicunque ſit in capitolio, in foro, pro hoſte habiturꝝ. Iubent tribuni quæ in Appium Herdonium uetarent in p. Valeriũ conſulem ſumi arma. Auſuriꝝ ſe in tribuniſ quod principſ familiæ ſuæ auſuſ in regibꝰ eſſæ. Vim ultimam apparebat futurã: ſpectaculoq; ſedi-

tionem romanam hostibꝰ fore. Nec lex tum ferri: nec ire in capitoliũ
consul potuit. Nox certamina coepta oppressit. Tribuni cessere noctꝛ ti-
mentes consulum arma. Amotis inde seditionis auctoribus patres circũ
ire plebem inferentesque se in circulos: sermones ipi aptos serere: admo-
nere: ut uiderent in quod discrimen rem.p. adducerent. Non inter pa-
tres ac plebem certamen esse: sed simul patres plebemque arcem urbis,
templa deorum, penates publicos priuatosque hostibꝰ dedi. Dum hæc
in foro sedandæ discordiæ causa aguntur: consules interim ne sabinus
ne ueiens hostis moueretur: circa portas muros que discesserant. Eadẽ
nocte & tusculum de arce capta capitolioque occupato. & alio turbatæ
urbis statu nuntij ueniunt. L. Manilius tusculi tum dictator erat. Is
confestim conuocato senatu atque introductis nuntijs magno opere
censet ne expectent: dum ab roma legati auxilium petentes ueniant.
periculum ipm discrimenque ac sotales deos fidemque fœderꝝ id posse
de merendo benefitio tam potentem tam propinquã ciuitatẽ nunq̃
parem occasionem daturos deos. placa ferri auxilium. iuuentus cõ-
scribitur. arma dantur. Romanis prima luce uenientes procul spem
hostium prebuere. Equi aut uolsci uenire ausi sunt. Deinde ubi uanꝰ
terror abijt: accepti in urbem agmine in forum descendunt. Ibi iam .P.
Valerius relicto ad portarum præsidio collega instruebat aciem. Au-
ctoritas uiri mouerat affirmantis capitolio recuperato & urbe pace
ra: sise docere sciuisse: quæ fraus ab tribunis occulta in lege ferretur
memorem se maiorum suorꝝ: memorem cognominis quo populi colẽ-
di uelut hereditaria cura sibi a maioribus tradita essꝫ consiliũ ple-
bis non impediturum. Hunc ducem sequuti nequicquã reclamãtibꝰ
tribunis in cluum capitolinum eriguntꝫ aciem. Adiungitur & tusca-
lana legio. Certare soli cuesque: ut recuperatæ arcis suum decus faceret.
Dux uterque suos adortatur. Trepidare tum hostes: nec ulli satis rei
præter q̃ loco fidere. Trepidantibꝰ inferunt signa romani solique:
iam in uestibulum perruperant templi. Tum .P. Valerius inter pmores
pugnam ciens: interficitur. P. Volũnius consularis uidit cadentem:
Is dato negotio suis: ut corpus obtegerent: ipẽ in locum uicẽque cõsulis
prouolat. Præ ardore impetuque tantæ rei sensus non peruenit ad mi-
litem. prius uicit: q̃ se pugnare sine duce sentirꝫ. Multi exulum cæ-
de sua fœdauere templum. Multi uiui capti. Herdonius interfectus.
Ita capitolium recuperatum. De captiuis ut quisque liber aut seruus

essæ: fortunæ suæ a quoque sumptum supplicium est. Tusculanis grē
actæ. Capitolium purgatum atque lustratum. In consulis domū plebes
quadrantes ut funere ampliore efferretur: iactasse fertur. Pace parta
instare tum tribuni patribus: ut P. Valerij fidem exoluerent. Instare
Claudio: ut collegæ deos manes fraude liberarent: agi de lege finerent. Cō
sul ante q̄ collegam sibi subrogassent negare passurus agi de lege. Hæ te
nuere contentiones usque ad comitia consulis subrogandi. Decebri
mense sūmo patrum studio L. Quintius Cincinnatus pater Cesonis cōsul
creatur: qui magistratum statim acceperat. Perculsa erat plebes consu-
lem habituram iratum: potentem fauore patrum uirtute sua: tribus libe-
ris: quorum nemo Cesoni cedebat magnitudine animi. Consiliū & mo
dum adhibendo ubi res posceret priores erant. Vt ut magistratui miscet
assiduus contionibus pro tribunali: non tam in plebe coercenda: q̄ sena
tu castigando uehementior fuit. Cuius ordinis languore perpetuo
iam tribuni, non ut in re p. populi ro. sed ut in perdita mō lingua cri
minibusque regnarent. Cum Cesone filio suo uirtutem constantiā
omnia iuuentutis belli domique decora pulsa exurbe ro. & fugata
esse. Loquaces, sedinosos, semina discordiarum iterum ac tertio tribunos
pessimis armis licentia regia uiuere. Aulus inquit Virginius: quia ī
capitolio non fuit: minus supplicij q̄ Appius Herdonius meruit: plus
hercle aliquanto qui uere rem existimare uelit. Herdonius si nihil
aliud hostem se fatendo prope denuntiauit: ut arma caperetis. Hic ne-
gando bella esse: arma uobis ademit: nudosque seruis uīs & consuli
bus obiecit. & uos cum Claudij pace & P. Valerij mortui loquar, pri
us in cluuum capitolinum signa intulistis: q̄ hos hostis de foro tollere-
tis. Puda deorum hominūque cum hostis in arce in capitolio esset:
dux prophanatis omnibus in cella iouis optimi maximi hītaret: tusca
li ante q̄ romæ sumpta sunt arma. In dubio fuit utrum L. Manlius
tusculanus dux: an P. Valerius & T. Claudius consules romanā ar-
cem liberarent. Et qui ante latinos ne pro se quidē ipsi cum in finibus
hostem hrent attingere arma passi sumus: nunc nisi latini sua spōte
arma sumpsissent: capti & deleti eramus. Hoc est tribuni auxilium
ferre: inermem eam hosti trucidandam obijcere: salica si quis uo-
bis humillimus homo de ura plebe: quam ptem uelut abruptam a
cetero populo urām patriam peculiarēque rem p. fecistis: si quis ex
his domum suam obsessam a familia armata nuntiaret: ferendum

auxilium putarent: Iupiter optimus maximus exulum atq; seruorū
sepius armis nulla humana ope dignus erat: Et hi postulant: ut sacro
sancti hēantur: quibꝫ ipi neque diꝫ sacri neque sancti sunt. Et n. diui
nis humanisq; scelerib⁹ obrupti: legem uos hoc anno platuros dictitant.
Tum hercle illo die quo ego sum consul creatus male gesta res p. est. pe
ius multo q̄ cum p. Valerius consul perijt: si tulerint. Iam primū omī
um inquit quirites in uolscos atque equos mihi atque collegæ legiōes
ducere in animo est. Nescio quo fato magis bellantes: q̄ pacati propiti
os hēamus deos. Quantum periculum ab illis populis fuerit: si capitoliū
ab exulib⁹ obsessum fuissent: suspicari de preterito q̄ ipā re expiri est
melius. Mouerat plebem oratio consulis, erecti patres restitutam
credebant rem p. Consul alter comes animosior: q̄ auctor: suscepisse col
legam priorem actionem tam grauem facile passus in pagendis cōsu
laris officij partem ad se uindicabat. Tum tribuni eludentes uelut na
na dicta psequi. Querendo quonam mō exercitum educturi consules
essent: quos delectum hre nemo passurus essꝫ. Nobis uō inqt Quīnius
nihil delectu opus est: cum quo ipre p. Valerius ad recipiendū capito
lium arma plebi dederit: omnes consulis in uerba iurauerint conue
turos se iussu consulis: nec imussu abituros. Edicimus itaq; omēs qui
in uerba iurasti: crastina die ad lacum regillum armati adsitis. Tumul
tari tum tribuni & populum exsoluere religione uelle: priuatum eo tē
pore Quintium fuisse: cum sacramento adacti sunt. Sed nondum: quæ
nunc tenet seculum neglegenna deum uenerat. Nec interpretando sibi
quisque iusiurandum & leges aptas fanebat: sed suos potius mores ad
ea accōmodabat. Igitur tribuni ut impediendi rei nulla spes erat: de
proferendo exercitu agere. Eo magis qd & augures iussos adesse ad re
gillum lacum fama exierat: locūque inaugurari ubi auspicato cū pplō
agi posset: ut quicqd romæ tribunitia ui rogatum essꝫ: id comitijs ibi
abrogaretur: omnes id iussuros quod consules uellent. Neque n. prouo
cationem esse longius ab urbe mille passuum: & tribunos si eo aduenī
ant in alia turba quiritium subiectos fore consulari imperio. Terrebāt
hæc. Sed ille maximus terror animos agitabat: quod sepius Quīnius
dicti agitabat se consulum comitia non hīturum. Non ita ciuitatem egram
esse: ut consuetis remedijs resisti possꝫ. Dictatore opus esse rei p. ut qui
se moueret ad sollicitandum statum ciuitatis: sentiat sine prouocatione
dictaturam esse. Senatus in capitolio erat. Eo tribuni cum perturbata

plebe ueniunt. Multitudo clamore ingenti nunc consulum nūc pa
trum fidem implorant. Nec ante mouerunt de sententia consulē: q̄
tribuni se in auctoritate patrum futuros esse pollicti sunt. Tunc refe
rente consule de tribunorum & plebis postulatis. Senatusconsultum
fit: ut neque tribuni legem eo anno inferrent: neq; consules ab urbe
exercitum abducerent. In reliquum magistratus continuari & eos
tribunos reficiendos censere senatum contra rem p. esse. Consules fuere
in patrum potestate. Tribuni reclamantibus consulibus refecti. Patres
quoque ne quid cederent plebi: & ipi L. Quintiū consulē retinebāt.
Nulla toto anno uehementior actio consulis fuit. Mirer inquit
si uana ūra p. c̄. auctoritas ad plebem est. Vos eleuatis eam q̄pe
quia plebi senatus consultū in continuandis magistratibus soluit. ipi
quoq; solutum uultis: ne temeritati cedatis tanq̄ id sit plus posse
in ciuitate: plus leuitatis ac licentiæ hr̄e. Leuius n. uanius q; est pro
fecto sua decreta & consulta tollere: q̄ alios imitamini p. c̄. tur
bam inconsultam. Et qui exemplo alios esse debetis: alios exemplo
peccatis: potius q̄ alij uō recte faciant. dum ego non iniuste tribu
nos: ne me contra senatus consultum consulem renuntiari patiar.
Te uō claudi consul adhortor: ut ipē populū ro. hac licentia arceas
& de me hoc tibi psuadeas: me ita acceptuꝝ: ut non honorem meum
a te impeditum: sed gloriam spreti honoris auctam inuidiāq; quæ
ex continuato eo impendera: leuatam putem. Communiter inde e
dicunt ne quis L. Quintiū consulem faceret: si quis fecisset: se id suf
fragium non obseruaturos. Consules creati Q. fabius tubilanus
tertio L. Cornelius Maluginensis. Census actus. Eo anno lustrum pp
capitolinum captum. consulem occisum condi religiosum fuit. Q. fabio
L. Cornelio consulibus principio anni res status turbulentæ. Instiga
bant plebem tribuni. Bellum ingens a uolscis & equis latini atque her
nici nuntiabant. Iam anij uolscorum legiones esse: & ipām coloniam
ingens metus erat defecturam: aegreque impetraturum a tribunis: ut
bellum præuerti sinerent. Consules inde partiti prouincias. fabio ut
legiones Antium ducerat datum. Cornelio ut romæ præsidio esset: ne
qua hostium: qui equis mos erat: ad populandum ueniret. Hernici
& latini iussi milites dare ex foedere. Duæque pres sonoꝝ in exercitu
tertia in ciuium fuit. Postq̄ ad diem præstitutum uenerunt soni: cō
sul extra portam capenam castra locat. Inde lustrato exercitu Antiū

profectuſ. Haud procul oppido ſtatuiſque hoſtium conſedit. Vbi cū
volſci: quia nondum ab equiſ ueniſſet exercituſ dimicare non auſi: quē
admodum quieti uallo ſe tutarentur parent. Poſtero die fabiuſ nō
pmixtam unam ſotiorū ciuiumq;: ſed trium populorū treſ ſeparatim a-
ciem circa uallum hoſtium inſtruxit. Ipē erat mediuſ cum legionibuſ
romaniſ. Inde ſignum obſeruare iuſſit: ut piler & ſoti rem inciperēt
& referrent pedem: ſi receptui cecinisſet. Equiteſ item ſuæ cuiq; parti
poſt principia collocat. Ita trifariam adortuſ caſtra circūuenit: &
cum undique inſtaret: non ſubſtinenteſ impetum uolſcoſ uallo de-
turbat. Tranſgreſſuſ inde munitioneſ pauidā turbam inclinatāq;
in ptem unam caſtriſ expellit. Inde effuſe fugienteſ equeſtri ſupare
uallum haud facile fuerat: cum ad id ſpectator pugnæ adſtriſſet:
libero campo adeptuſ: parte uictoriæ fruitur: territoſ cædendo.
Magna & in caſtriſ & extra munimenta cædeſ fugientium fuit. Sed
præda maior: quia uix arma ſecum efferre hoſtiſ potuit. Deletuſque
exercituſ foret: ni fugienteſ ſiluæ texiſſent. Dum ad Antiū hæc ge-
runtur: interim equi robore iuuentutiſ præmiſſo: arcem tuſculā-
nam improuiſo nocte capiunt. Reliquo exercitu haud procul mœ-
nibuſ tuſculi conſidunt: ut diſtenderent hoſtium copiaſ. Hæc cele-
riter romam: ab roma in caſtra Antium plata mouent romanoſ: ut
haud ſecuſ q̄ ſi capitolium captum nuntiaretur: adeo & recenſ e-
rat tuſculanorū meritum & ſimilitudo ipā periculi reposcere datū
auxilium uidebatur. Fabiuſ obmiſſiſ omnib; prædam ex caſtriſ
raptim arcum conuehit. Ibi modico præſidio relicto citatū agmē
tuſculum rapit. Nihil præter arma & quod cocti ad manum fuit
cibi ferre militi licuit. Comeatum ab roma conſul corneliuſ ſubue-
hit. Aliquot menſeſ tuſculi pugnarum. Parte exercituſ conſul ca-
ſtra equorū oppugnabat. partem tuſculaniſ dederat ad arcem re-
cipandam. Vi nunq̄ eo ſubiri potuit. fameſ poſtremo inde detraxit.
hoſtem. Quo poſtq̄ uentum ad extremum eſt. Inermeſ nudiq; omneſ
ſub iugum ab tuſculaniſ miſſi. Hac ignominioſa fuga domum ſe reci-
pienteſ: romanuſ conſul in algido conſecutuſ: ad unū oēſ occidit.
Victor ad colinum (id loco nomen eſt) exercitu relicto caſtra locat.
Alter conſul poſtq̄ moenib; romaniſ pulſo hoſti, ptaulum eſſe deſi-
erat: & ipē ab roma profectuſ. Ita bifariam conſuleſ ingreſſi hoſti-
um fineſ: ingenti certamine hinc uolſcoſ hinc equoſ populantur.

Eodem anno desciſſe annales apud pleroſque auctores inuenio. L. Cornelium conſulem hoc bellum geſſiſſe: oppidúque cepiſſe. Certū affirmāe quia nulla apud uetuſtiores ſcriptores eius rei mentio eſt non auſim.

Hoc bello perfecto tribunitium domi bellum patres tentat: clamāt fraude fieri quod foris teneantur exercitus. fruſtrationem eam legis tollendae eſſe: ſe nihilominus rem ſuſceptam perachturos. Obtinuit tn̄ p. lucretius praefectus urbis: ut actiones tribuniciae in aduentum conſulū differrentur. Erat & noua exorta cauſa motus: L. tornelius & Q. Seruilius queſtores M. Volſcio: quod falſus haud dubie teſtis in Teſonem extulſſet: die dixerant. Multis crimmabatur indignis: neque fratrem uolſci: ex quo ſemel fuerat aegre non unq̄ mō uiſum in publico: ſed ne adſurrexiſſe quidē ex morbo: multorūque tabe menſium mortuum: nec his tēporibus in quę teſtis crimen comeciſſet. Teſonem romae uiſum: affirmātibus qui una meruerant ſecum: eum tum frequentem ad ſigna ſine ullo comeatu fuiſſe. Niſi ita eſſet: multi priuatim inferebant Volſcio iudicem: cum ad iudicium ire non auderet. Omnes hę res in unū congruentes: haud magis dubiam damnationem uolſci: q̄ Teſonis Volſcio teſte fuerat faciebāt. In mora tribuni erant: qui comitia quaeſtores habere de reo: niſi priuſ habita de lege eſſent paſſuros negabant. Ita extracta utraque res in conſulum aduentum eſt. Qui ubi triumphantes uictore cum exercitu urbem ineunt: quia ſilentium de lege erat pulſos magna pars credebant tribunos. At illi (erat extremum anni tēpus) quantum affectantes tribunatum in comitiorū diſceptationem ab lege certamen auerterant. Et cum conſules nihilominus aduerſus commutationem tribunatus: q̄ ſi lex minuendae ſuae maieſtatis cauſa promulgata ferretur retendiſſent: uictoria certaminis penes tribunos fuit. Eodem anno equus eſt pax petentibus data. Cenſus res priore anno inchoata: perficitur. Idque luſtrum ab origine urbis decimum condinum ferunt. Cenſa ciuium capita centum triginta duo milia trecenta decē & octo. - Capita ciuium. 132818

Conſulum magna domi bellique eo anno gloria fuit: quod & foris pacē peperere & domi. Etſi non concors minus q̄ aliaſ infeſta ciuitas fuit.

Minutius inde & L. Naeuius conſules fact. Duas reſiduas anni prioris cauſas exceperunt. Eodem mō conſules legem tribunicium de uolſcio impediebant. Sed in quaeſtoribus nouus maior uis maior auctoritas erat. Cum M. Valerio Valerij filio Voleſi nepote quaeſtor erat Quintus Capitolinus: qui ter conſul fuerat. Is quoniā neque Quintiae familiae

teſo. neque rei p. maximuſ iuuenum reſtitui poſſe falſum teſtem: qui dicendæ cauſæ innoxio poteſtatem ademiſſet: iuſto ac pio bello pſequebatur: cum Virginiuſ maxime & tribuni de lege agerent: duorum menſium ſpatium conſulibꝰ datum eſt ad inſpiciendum legem: ut cuꝫ docuiſſent populum quid fraudiſ occulte ferretur: ſinerent deinde ſuffragium ire. Hoc interea alli datum reſ tranquillaſ in urbe fecit.
Nec diuturnam quietem equi dedere: qui rupto fœdere: quod rebus erat
priori anno cum romaniſ imperium ad Gracchum cloelium diſſerut.
Iſtum longe principſ in equiſ erat. Graccho duce in latiniuꝫ inde ruſulanum hoſtili populatione uenium: plenique preda in algido caſtꝝ locant. In ea caſtra Q. fabiuſ P. Volumniuſ. A. Poſthumiuſ legati ab roma uenerunt queſtum iniuriaſ: & ex foedere reſ repetitum. Tum conſulꝫ impator: quæ mandata habeant ab ſenatu romano ad querenꝫ iubet dicere: ſe alia interim acturum. Querenſ ingenſ arbor prætorio imminebat: cuiuſ umbra opaca ſedeſ erat. Tum ex legatiſ unuſ abiens & hæc inquit ſacrata querenſ & quicquid deorum eſt audiant. fœduſ a uobiſ ruptum: iniuſque & nunc querelis adſint & mox cum armiſ deorꝫ hominꝫque ſimul uiolata iura exequemur. Romam redire legatiſ ne nauſ iuſſit alterum conſulem contra Gracchum in algidum exercitui ducere. Alterum populationem finium equorꝫ prouinciam dedit. Tribuni ſuo more impedire delectum: & forſitan ad ultimum impediſſent ſed nouuſ ſubito additus terror eſt. Viſ ſabinorꝫ ingenſ prope ad mœnia urbiſ infeſta populatione uenit. fœdam ageꝫ terror urbi iniecit. Tum plebiſ benigne arma cepit reclamantibuſ fruſtra tribuniſ. Magnis duo exercituſ ſcripſit: alterum Hauriuſ contra ſabinoſ duxit. Caſtriſqꝫ ad Arenum poſitiſ per expeditionem partiaſ: plerunque nocturniſ incurſibuſ tantam uaſtitatem in ſabino agro reddidit: ut compari ad eaꝫ ppe in tacta bello fineſ romani uiderentur. Minimo neque fortuna neque uiſ animi eadem in gerendo negotio fuit. Nam cum haud procul ab hoſte caſtra poſuiſſet: nulla magnopere clade accepta: caſtriſ ſe paueduſ tenebat. Quod ubi ſenſerunt hoſtes creuit ex metu alieno ut fit; audacia. Et nocte adorti caſtra. poſtꝫ parum uiſ aperta profecerat: munitioneſ poſtera die circumdant. Quæ priuſ qꝫ uallo undique obiecto clauderent exituſ: quinque equites inter ſtationeſ emiſſi romam pturlere conſulem exercitumque obſideri. Nihil nec tam inopinatum: nec

tam inſperatum poſſit accidere. Itaque tantus pauor tantaque trepi-
datio fuit: quanta ſi urbem non caſtra hoſtes obſiderent. Nauiū con-
ſulem accerſiunt. In quo cum parum preſidium uiderentur: dictato-
remque dici placeret: qui rem publicam reſtitueret: L. Quintius Cincina-
tus conſenſu omnium dicitur. Opepretium eſt audire: qui omnia
preditiſſ humana ſpernunt: neque honori magno locum: neque
uirtuti putant eſſe niſi ubi effuſe affluant opes. Spes unica impij ro-
mani populi L. Quintius tranſtyberim contra eum ipm locum ubi nc
naualia ſunt. quatuor iugerum colebat agrum: quæ prata quintia
uocantur. Ibi ab legatis ſeu foſſam fodienti palo innixus ſeu cum ara-
ret operi certe id quod conſtat) agreſti intentus: ſalute data in uicem
redditaque rogatus ut quod bene uertat ipi reique p. togatis man-
data ſenatus audiret. Admiratus rogitanſque ſatin ne ſalua eſſent om-
nia. togam prope e tugurio proferre uxorem Racilliam iubet. Qua
ſimul abſterſa palure ac ſudore uelatus proceſſit: Dictatorem eum le-
gati gratulantes conſalutant. in urbem uocant. qui terror ſit exerci-
tu exponunt. Nauis Quintio publice parata fuit: tranſuectumque
tres obuiam egreſſi filij excipiunt. Inde alij propinqui atque amici.
tum patrum maior pars. Ea frequentia ſplendidis antecedentibus lictori-
bus: deductus eſt domum. Et plebis concurſus ingens fuit. Sed ea ne
quaquā tam læta Quintium uidit. & imperij nimium: & uirium in
ipo imperio uehementiorem rata. & illa quid nocte nihil preter q̄
uigilatum eſt in urbe. Poſtero die dictator cum ante lucem in forum
uenisſet: magrum equitū dicit L. Tarquitiū patritiæ gentis. Sed qui
tum ſtipendia pedibus pp paupertatem fecisſet: bellog: romanæ iuuen-
tutis longe præſtantior hitus eſſet: cum magro equitum in contiōez
uenit. Iuſſitium edicit. claudi tabernas tota urbe iubet. Vetat quēq̄
priuate quicquā rei agere. Tum quicunque ætate militari eſſent ar-
mati cum cibariis in dies quinque coctis: uallisque duodenis ante ſo-
lis occaſum martio in campo adeſſent. Quibus ætas ad militandum gra-
uior eſſet: uicino militi dum is arma parat: uallūque petet cibaria
coquere iuſſit. Sic iuuentus diſcurrit ad uallum petendum. Supſe-
re unde cuique proximum fuit. Prohibitus nemo eſt. Impigreque
omnes ad edictum dictatoris preſto fuere. Inde compoſito agmine
non itineri magis apti q̄ prælio: ſi res ita tuliſſet. Legiones ipe dictator

magiſter equitum ſuoſ equiſ ducit. In utroque agmine: quaſ tempuſ ipm poſcebat adhortationeſ erant. Adderent gradum. Maturato opo eſſe: ut nocte ad hoſtem peruenire poſſent. Conſulem exercituq; obſideri. Tertium diem iam clauſoſ eſſe. Quid quæque nox aut dieſ ferat incertum eſſe. Puncto ſepe temporiſ maximaꝝ rerum momenta uerti. Accelera ſignifer. ſequere mileſ: inter ſe quoque gratificanteſ ducibꝫ clamabant. Media nocte in algidum perueniunt. Et ut ſenſere ſe iã ꝓpe hoſteſ eſſe: ſigna conſtituunt. Ibi dictator quanta nocte proſpici poterat equo circũuectuſ: contemplatuſque qui tractuſ caſtrorꝝ: quæque forma eſſet tribuniſ militum impauit: ut ſarcinaſ in unum conjicerent: militem cum armiſ uallo q; redire in ordineſ ſuoſ facta: quę impauit. Tum quo fuerat ordine in uia: exercitum omnẽ longo agmine circundat hoſtium caſtriſ. Et ubi ſignum datum ſit: clamorem omneſ tollere iubet. Clamore ſublato ante ſe quemque diuerſã foſſam & iacere uallum. Edito inpio ſignum ſecutum eſt. Iuſſa mileſ exequitur. Clamor hoſteſ circũſonat. Supat inde caſtra hoſtium & in caſtra conſuliſ uenit. Alibi pauorem: alibi gaudium ingenſ facit. Romani ciuilem eſſe clamorem atque auxilium adeſſe inter ſe gratulanteſ: ultro ex ſtationibꝫ & uigiliſ territant hoſteſ. Conſul differendum nega. Illo clamore non aduentum mõ ſignificari: ſed rem abſtinẽ coeptam: mirumq; eſſe ni iam exteriore parte caſtra hoſtium oppugnentur. Itaque arma ſuoſ capere & ſe ſubſequi iubet.

Nocte initium proelium eſt a legionibꝫ dictatoriſ. clamore ſignificant ab ea quoque parte rem in diſcrimine eſſe. Iam ſe ad prohibenda arcendam opa equi parabant: tum ab interiore hoſte proelio coepto: ne per media ſua caſtra fieret eruptio a munimentiſ ad pugnanteſ inuerſum uerſi uacuam noctem operi dedere. Pugnatũq; cum conſule ad lucem eſt. Luce prima iam circumuolati ab dictatore erant: & uix aduerſuſ unum exercitum pugnam ſuſtinebant. Tum a quĩnano exercitu: qui confeſtim a perfecto opere ad arma redijt: inuaditur uallum. Hic inſtabat noua pugna: nihil remiſerat prior. Tum anxiis malo urgente: a proelio ad preceſ uerſi. hinc dictatorem, hinc cõſulem orare ne in occaſione uictoriam ponerent: ut inermeſ ſe inde abire ſinerent. Ab conſule ad dictatorem ire iuſſiſ: ignominiã inferẽ ſuis addidit. Gracchum Cloelium ducem: principeſque alioſ uictoſ

ad ſe addici iubet: oppido Corbione deſedi: ſanguiniſq; equoꝝ nō eg̃e. Licere abire: ſed ut exprimatur tandem confeſſio ſubactam domitāque eſſe gentem ſubiugum abiiroſ. Tribuſ haſtis iugum fit: humi fixis duabuſ: ſupque eas tranſuerſa una deligata. Sub hoc iugo dictator eq̃s miſit. Caſtriſ hoſtium receptis plenis omnium rerum (nudos enim miſerat) predam omnem ſuo tantum militi dedit. Conſularem exercitū ipm̃ que conſulem increpans. Carebiſ inquit prædæ parte miles ex eo hoſte cui prope preda fuiſti. Et tu L. Minuti donec conſulare animū mapiaſ habere: legatuſ his legionib̃ preeriſ. Ita ſe Minutius abdicat conſulatu: iuſſuſque ad exercitum manet. Sed adeo tum impio meliori animuſ manſuete obediens erat: ut beneficij magiſ: q̃ ignominię hic exercituſ memor. Et coronam auream dictatori libræ pondo decreuerit & proficiſcentem eum patronum ſalutauerit. Romæ a Q. Fabio prefecto urbiſ ſenatuſ habituſ: triumphantem Quintiū quo uehebat agmine urbem ingredi uiſit. Ducti ante currum hoſtium duces: militaria ſigna prælata: ſecutuſ exercituſ preda onuſtuſ. Epulę inſtructæ dicuntur fuiſſe ante omnium domoſ. epulantesq; cum carmine triūphali & ſolemnib̃ locis cōueſſantium mō: currum ſecutus fuit. Eo die L. Mamilio Tuſculano approbantib̃ cunctis: ciuitas data eſt. Confeſtim ſe dictator magiſtratu abdicaſſet: ni comitia M. Volſci falſi teſtis remiſſent. Ea ne impedirent tribum: dictatoꝝ obſtitit metuſ. Volſcuſ damnatuſ: Laumium in exilium abiit. Quintus ſexto decimo die: dictatura in ſex menſes acceptā: ſe abdicauit. Per eoſ dieſ conſul hautuſ ad Arietum cum ſabiniſ pugnat egregie: Ad uaſtatos agroſ ea quoque cladeſ acceſſit ſabiniſ. Minutio Q. Fabiuſ ſucceſſor in algidum miſſuſ. Extremo anno agitatū de lege ab tribuniſ eſt. Sed quia duo exercituſ aberant: ne qd ferretur ad populum patreſ tenuere. plebſ uicit: ut quinto eoſdē tribunoſ crearent. Lupoſ tuſoſ in capitolio ferunt: ab canibo fugatoſ ob id prodigium luſtratum capitolium eſſe. Hæc eo anno geſta. Sequuntur conſuleſ Q. Minutius, M. Oratius Pulullus. Cuius initio anni cum foriſ otium eſſet: domi ſeditioneſ: idem tribuni eadem lex faciebat. Vtercuſque uentum foret adeo exarſerant animiſ: niſi uelut dedita opa nocturno impetu equoꝝ Corbione amiſſum præſidium nuntiatum eſſet. Senatum conſuleſ uocant. Iubent

ſubitarium ſcribere exercitum atque in Algidum ducere. In̄ poſito le
giſcertamine: noua de delectu contentio orta. Vincebaturq; conſti
lare impium, tribunitio auxilio: cum aluſ additur terror: ſabinū
exercitum prædatum deſcendiſſe in agroſ romanoſ: inde ad urbem
uenire. Hſ metuſ peraluit: ut ſcribi militem tribȳni ſinerent. non ſine
pactione tn̄: ut quoniaz ipī quinquēnium eluſi eſſent: parūq; que
plebi præſidium foraz: decem deinde tribuni pl. crearentur. Expreſ
ſit hæc neceſſitaſ patribo: id mō excipere ne poſtea ipōſ tribunoſ tuide
rent. Tribunitia comitia: ne id quoque poſt bellum ut cetera uanv
eſſaz: extemplo hīta. Trigeſimo ſexto anno a primiſ tribuniſ pl. de
cem creati ſunt. Bini ex ſingulis claſſibuſ. Itaque cautum eſt ut poſtea
crearentur. Delecto deiñ hīto. Minutiuſ contra ſabinoſ profectuſ nō
inuenit hoſtem. Oratiuſ cum iam equi Corbione intercepto præſidio:
ortanam aziam cepiſſent: in Algido pugnat. Multoſ mortaleſ occidit.
Fugat hoſteſ non ex Algido mō: ſed ab Corbione ortonaq;. Corbioneż
aziam diruit pp proditum præſidium. Deiñ M. Valeriuſ Sp. Virgi
niuſ conſuleſ facti. domi foriſq; otium fuit. Annona pp aquarum
intemperiem laboratum eſt. De auentino publicando Lata eſt lex.
Tribuni pl. idem refecti. Sequenti anno T. Romulio C. Veturio conſuli
bo: legem omnibo contionibo ſuiſ celebrabant. Pudere ſe numeri ſui
nequicq̄ auct: ſi eaſ eque ſuo biennio tacitaz: ac toto ſupiore luſtro
tacuiſſaz. Cum maxime hæc agerent: trepidi nunti ab tuſculo uen
iunt: equoſ in agro tuſculano eſſe. Fecit pudorem recenſ ciuiſ popli me
ritum morandi auxilij. Ambo conſuleſ cum exercitu miſſi: hoſtem in
ſua ſede in Algido inueniunt. Ibi pugnatum. Supra ſeptem milia ho
ſtium cæſa. Alii fugati. preda parta ingenſ. Eam pp inopiam ærarij
conſuleſ uendiderunt. Inuidiæ tn̄ res ad exercitum fuit. Eademque
tribuniſ materiam criminandi ad plebem conſuleſ prebuit. Ita que
ergo ut magiſtratu abiere Sp. Tarpeio P. Veturio conſulibo: dieſ dcā
eſt Romulio a C. Caluino, Ciceronē tribuniſ p. Veturio ab L. Alieno æ
dile plebiſ. Vterque magna patrum indignatione damnatuſ. Romu
luſ. x. milibo æriſ: Veturiuſ. xv. milibo. Nec hæc priorz calamitaſ
conſulum ſegnioreſ nouoſ fecerat. Conſuleſ ſe damnari poſſe aie
bant & plebem & tribunoſ legem ferre non poſſe. Cum abiecta le
ge quæ puulgata conſenuerat: tribuni leuiuſ agere cum pribuſ

finem tandem certaminū facerent. Si plebeiæ leges displicerent: at illi comiter legum latores & ex plebe & ex patribus qui utrisque utilia ferrent: queq; æquandæ libertatis essent: sinerēt creari.

Rem non aspernebantur patres. Daturum leges neminem nisi ex patribus aiebant. Cum de legibus conuenirent: de latore tantum discreparent: missi legati athenas Sp. Postumius Albus. A. Manlius P. Sulpitius Camerinus. iussique inclitas leges Solonis describē & aliarū græciæ ciuitatum instituta, mores, iuraque noscē. Ab externis bellis quietus annus fuit. Quietior insequens P. Curiatio & Sex. Quintilio consulibs perpetuo silentio tribunorū: qđ primo legatorum: qui athenas ierant: legūque peregrinarū expectatio prebuit. Deīn duo simul mala ingentia exorta: fames pestilēsque: fœda homini fœda pecori. Vastati agri sunt. Vrbs assiduis exhausta funeribs. multæ & claræ lugubres domos. Flamē qrinal Seruius Cornelius mortuus. Augur L. Oratius Pulullus. In cuius loco L. Veturium eo cupidius: quia damnatus a plebe erat: augures legere. Mortuus consul Quintilius. quatuor tribuni plebis. multiplici clade fœdatus annus. Ab hoste otium fuit. Inde consules L. Menenius P. Sextilius Capitolinus. Neque eo anno quicq̄ belli externi fuit. Domi motus orti. Iam redierant legati cum aticis legibs. Eo intentius instabant tribuni: ut tandem scribendarū legū initiū fieret.

legati athenas missi.

Placa creari decēuiros sine prouocatione: & ne quis eo anno alius magistratus esset. admiscereturne plebs controuersia aliq̄diu fuit. Postremo concessum patribs: mō ne lex Atilia de Auentino aliæq; sacratæ leges abrogarent. Tricentesimo anno altero q̄ condita roma erat: iterum mutatur forma ciuitatis a consulibs ad decēuiros. quēadmodū a regibus ante ad consules uenerat: translato impio. Minus insignis: quia non diuturna. mutatio fuit. Lege. H. principia magistratus eius nimis luxuria uere. Eo cursus res lapsa est: repetitumq; duobs uti mandarentur consulibs nomen impiuiq;. Decemuiri creati Appius Claudius. T. Genutius. P. Sextilius. L. Veturius. C. Iulius. A. Manlius. C. Sulpitius. P. Curiatius. T. Romulius. Postumius. Claudio & Genutio: quia designati consules eo anno fuerant: pro honore honos redditus. Et Sextilio alteri consulum prioris anni: quod eam rem collega integro ad patres retulerat. Hos proximi legati habuit tres: qui athenas

X. uiri

ierant: simul ut prolegatione tam longinqua præmio honos esset: simi
pertos legum peregrinarj ad condenda noua iura usui fore credebant.
Suppleuere ceteri numerj grauesq; ætate electos nouissimis suffra
gijs ferunt: quo minus ferociter aliorj sanis aduersarentur. Regimē to
tius magrātus penes Appium erat: fauore plebis. Adeoque nouū ingeni
um sibi induerat: ut plebicola repente omnisque aurę popularis capta
tior euaderet pro truci seuoq; infectatore plebis. Decimo die ius pplō
singuli reddebant. Eo die penes præfectum iuris fasces erant. xii. colle
gis nouem singuli accensi apparebant. & in unica concordia inter ipōs
qui consensus consilijs priuatis interdum utilis esset: sūma aduersus a
lios æquitas erat. Moderationis eius argumentū exemplo unius rei no
tasse sanis erit. Cum sine prouocatione creati essent: defosso cadauere
domi apud P. Sextium patritæ uirj inuento: prolatoque in contionem
in re usta manifestaque atque atroci L. tullius decemuir diē Sexto
dixit: & accusator ad populum extitit: cui rei iudex legitimus erat:
decessitq; de iure suo: ut demptum de ui magrātus populi libertati ad
diceret. Cum promptum hoc ius uelut ex oraculo incorruptum ab his
patrēr sūmi infimique ferrent: tum legibs condendis opera dabatur.
Ingentiq; hominum expectatione: propositis decem tabulis populū ad
contionem aduocauerunt. Et quod bonum faustum felixque rei. p.
ipsis liberisq; eorj esset: conferrent: eas leges habiturj popl̄m ro.: ire &
legere leges propositas iussere. Se quantum decem hominū ingenijs pro
uideri potuerit: omnibs sūmis infimisque iura æquasse. Plus pollere mitorj
ingenia consiliaque: versarent in animis secum: unā quanq; rem agitarā
dein sermonibus atque in medium quid in quaque re plus minusue esset,
conferrent: eas leges hīturum populum ro. quas consensus omniū non
iussisse latas magis q̄ tulisse uideri posset. Cum ad rumores omium de
uno quoque legum capite edito, satis correcte uiderentur: centuriatis co
mitijs decem tabularj leges perlatę sunt. Quae nunc quoq; in hoc īmēso
aliarum super alias aceruatarj legum cumulo: fons omnis publici pri
uatique iuris est. Vulgatur deinde rumor duas deesse tabulas: quibs
adiectis absolui posse uelut corpus omnis romani iuris. Ea expectatio,
cum dies cominorj appropinquaret: desiderium decemuiros iterj creandi
fecit. Nam plebs præter q̄ quod consulum nom̄ haud secus q̄ regū perosa
erat: ne tribunitium quidez auxilium cedentibs inuicem appellatione de-

cemuiri/ quærebat. Postq̄ uō comitia decemuiri creandi/ in diuum
nundinum indicta sunt/ tanta exarsit ambitio/ ut primores quoq; ci-
uitatis metu credo ne tanti possessio imperij/ uacuo ab se relicto loco ꝺ
haud sanis dignis pateret/ prensarent homines honorem summa ope a se im
pugnatum ab ea plebe cum qua contenderent/ supplicites petentes. Dimissa
iam in discrimine dignitas/ ea ætate/ hisque honoribus actis humulabat.
Appium Claudium nescires utrū inter decēuiros an inter candidatos nume
rares. Propior interdum petendo/ q̄ gerendo magistratui erat. Criminari
optimates. extollere candidatorū leuissimum quēq; humillimūq;. Ipse
medius inter tribunitios duellios sillianos que in foro uolitare. per illos se ple
bi uendicare. donec collegæ quoq;/ qui unice illi dedili fuerant ad id tp̄is
conicere in eum oculos/ mirantes quid sibi uellet. Apparere nihil sincere esse
profecto haud gratuitam in tanta superbia comitate fore. nimiū in ordinē
se ipm̄ cogere. & uulgari cum priuatis. non tam properantis abire magis
tu/ q̄ uam ad continuandum magistratum quærentis esse. propala ob
uiam ire cupiditati parum ausi obsecundando mollire impetum aggre
diuntur. Comitorū illi habendorū/ q̄n minimus natu sit/ munus cōsen
su unguunt. Ars ea hæc erat ne semet ipē creare possent. Quod præter tri
bunos plebis. & id ipm̄ pessimo exemplo/ nemo unq̄ fecisset. Ille. ꝛ. q̄d
bene uertat habituri se comitia professus/ impedimentum pro hac occasi
one arripuit. Delectisq; honore per contionem duobus patribus Capitolino &
Lucanato. & patruo suo C. Claudio constantissimo uiro in optimatium
causa/ & aliis eiusdem fastigiis ciuibus nequaq̄ splendore uitæ pares.
decemuiros creat. Sc in primis/ quod haud secus factum improbabant
boni/ q̄ nemo ausurum facere crediderat. Erant cum eo M. Cornelius
Maluginensis. M. Sergius. L. Minucius. Q. Fabius Iubilanus. Q. petilius
C. Antonius Merenda. L. æduliius. Sp. Opius Cornicen. M. Rabuleius. Ille
simis Appio alienæ personæ ferendæ fuit. Suo iam inde uiuere ingenio
cœpit. Nouosque collegas iam priuis q̄ imperent magistratum in suos mores
formare. Cotidie coibant remotis arbitris. Inde in potentibus instructi cō
siliis/ quæ secreto ab aliis coquebant/ iam haud dissimulando superbiā
rapi aduersis colloquentibus difficiles ad iduas maias rem perduxere. Iduus ui
maiæ solemnes incundis magistratibus erant. Initio igitur magistratus
primū honoris diem denuntiatione ingentis terroris insignem fecere.
Nam cum ita priores decēuiri seruassent/ ut unus fasces haberet/ & hoc

insigne regium in orbem suam cunusq; uicem per omnes ira: subito cēs
cum duodenis fascibo prodiere. Centum uiginti lictores for⁊ impleue
rant: & cum fascibo secures alligatas præferebant. Nec attinuisse de
mi securem cum sine prouocatione creati essent. Interpretabant decem
regum speties. Cratque multiplicatus terror, non infimis solum, primo
ribus patrum ratis cædis causam ac principium quæri: ut si quis memo
rem libertatis uocem aut in senatu aut in populo misisset: statī uirgæ
secures que & iā ad cæterorꝫ metum expedirentur. Nam præter q̄ qđ
in populo nihil erat præsidij, sublata prouocatione: intercessionē quoq;
consensu sustulerant: cum priores decēuiri appellatione collegæ corrigi
reddita a se uita tulissēt: & quædam quæ sui iudicij uideri possent ad
populum retecissent. Aliq̄diu æquatus inter omnes terror fuit. Paulatī
totus uertere in plebem cœpit. Abstinebatur a patribꝫ. In humiliores libi
dinose crudeliterq; consulebatur. hominū non causarꝫ ton erant: ut
apud quos gratia uim æqui hēret. Iudicia domi conflabant: pronunti
abant in foro. Si quis collegam appellasset: ab eo ad quem uenerat ita
discedebat: ut pœniteret; non prioris decreto stetisse. Opinio etiam sine
auctore exierat: non in præsentis mō temporis eos iniuriam conspirasse
sed fœdus clandestinum inter ipsos iure iurando ictum: ne comitia ha
berent: perpetuoque decemuiratus possessum semel obtinerent impium.
I. ircūspectare tum patriciorꝫ uultus plebi: & inde libertatis captare aurā
unde seruitutem timendo in eum statum rem.p. adduxerant. Primores
patrum odisse decēuiros. odisse plebem. nec probare quæ fierent. & cre
dere haud indignis accidere: aude incundo a libertate in seruitutem e
lapsos. iuuare nolle: cumulare quoque iniurias. ut tedio præsentium
consules duo tandem & status pristinus rerꝫ in desiderium uenirent.
I. am & processerat pars anni maior: & duæ tabulæ legum prioris anni
decem tabulis erant adiectæ. nec quicq̄ iam superat: si hæ quoq; leges cē
turiatis comitijs perlatæ essent: cur eo magistratu rei.p. opus essēt. Expecta
bant q̄ mox consulibꝫ creandis comitia ederentur. Id mō plebem agi
tabat: quonam mō tribunitiā potestatem munimentū libertati rem
intermissam reparārent. Cum interim mentio cominorꝫ nulla fierā
decemuiri qui prius tribunitios homines: quia & id populare hēbat
circum se ostentauerant plebi: patricijs iuuenibꝫ sepserant latera: eorꝫ
catervæ & tribunalia obsiderant. hi ferre agere ā plebem plebisq; res

Cum fortuna qua quicquid cupitum fora⁊ potentioris essa⁊. ⁊ ne tergo
quid⁹ abstinebatur. utrqs cædi: alij securi subjci. ⁊ ne gratuita crude-
litas essa⁊: bonorum donatio sequi dnī supplicium. Hac mercede iu-
uentus nobilis corrupta: non mō ire obuiam iniuriæ: sed pro palam
licentiam suam malle: q̄ omnium libertatem. Idus maiæ uenere
nullis subrogatis magistratibꝰ. priuati pro decēuiris neque animis
ad impium inhibendum iminutis: neque ad spem honoris insignibꝰ
prodeunt. Id uō regnum haud dubie uideri. deploratur in perpetuū
libertas. nec uindex quisquā extat aut futurus uidetur. Nec ipī solum
deposuerant animos: sed contemni cœpti erant a finitimis populis. im-
periumq; ibi esse ubi non essa⁊ libertas indignabantur. Sabini magna
manu incursionem in agrum ro. fecere. Lateque populati cum homi-
num atque pecudum multas prædas egissent: recepto ad Aretiū qd
passim uagatum erat agmine⁊ castra locant: spem in discordia ro-
na ponentes: eam impedimentū delectui fore. Non nunti solū: sed
per urbem agrestium fuga trepidationem iniecit. Decemuiri cōsul-
tabant quid opus sit facto: destituti inter patrum ⁊ plebis odia
A ddidit terrorem insuper alium fortuna. Equi alia ex parte castra in
algido locant. depopulantur que inde excursionibꝰ tusculanū ag⁊.
L egati ab tusculo præsidium orantes nuntiant. Is pauor fertur pcu-
lisse decemuiros: ut ⁊ senatum simul duobꝰ circūstantibꝰ urbē bellis
consulerent: citari iubent in curiam patres: haud ignari quanta
inuidia iminera⁊ tempestate ea: omnes uasti agri periculor⁊q; im-
minentium causas in se congesturos temptationē fore eam abolendi
sibi magistratus ni consensu resisterent. Impioq; inhibendo acriter ī
pauros præferocis animi: conatus alior⁊ comprimerent. Post q̄ au-
dita uox est præ in foro præconis: patribꝰ in curiam ad decēuiros uo-
catis, uelut noua res: quia intermiserant iam diu morem consulēdi
senatum: mirabundā plebem conuertit: quid nam inadisse⁊: cur ex
tanto interuallo rem desuetam usurparent: hostibꝰ belloque grauiꝫ
habendam quod solitum quicquā libera ciuitatis fiera⁊. Circūspectare
omnibꝰ fori patribꝰ senatorem: raroq; usquā nosci tare. Curiam inde
ac solitudinem circa decēuiros intueri: cum ⁊ ipī inuisum consensu im-
pium: ⁊ plebs, quia priuatis ius non esse⁊ uocandi senatū: non conue-
nire patres interpretarentur: iam caput fieri libertatis repetendæ: si se

plebs comitem senatui det: & quēadmodum patres uocari non cœant
in senatum: sic plebs abnuat delectum. Hoc fremebat plebs patri haud
fere quisquā in foro. in urbe rari erant: indignitate rerum cesserant in a
gros: suaq; que rerum erant amissa publica: tm̄ ab iniuria se abesse rati.
quantū a cœtu congressu que impotentium dn̄orum se amouisset. post
q̄ crari non conueniebant: dimissi circa domos apparitores simul ad
pignora capienda: scisciandū que nun consultu detrectarent: refe-
runt senatum in agris esse. Lætus id decemuiris accidit: q̄ si præsen-
tes detrectare imperium referrent. Iubent acciri omnes. senatū que
in diem posterum edicunt. Qui aliquanto spei ip̄orum frequentior cō-
uenit. Quo facto proditam a patribo plebs libertatem rata: quod his
qui iam magr̄atu abiissent: priuatis que ius abesset tanq̄ iure cogen-
bus senatus paruissa: sed magis obedienter uentum in curiam est: q̄
obnoxiæ dictas sententias accepimus. L. Valerium potitum tum pro-
ditum memoriæ est post relationem Appij Claudij prius q̄ ordine
sententiæ rogarentur postulando ut de re.p. liceret dicere: prohiben-
tibus minaciter decemuiris: prodituq; se ad plebem denuntiantem tu-
multum exciuisse. Nec minus ferociter M. Oratium barbatū isse in
certamen: decemuiros tarquinios uocantem: admonentē que vale-
rius & oratius ducibo pulsos reges. Hec nominis homines tum ptesum
esse. quippe quo iouem appellare fas sit: quo Romulum conditorem
urbis: deinceps; reges appellatos. quod in sacris & solemne retentū
sit. superbiam uiolentiā que tum perosos regis. Quae si in rege tū eodē
aut in filio regis ferenda non fuerint: quomō laturi sint in tot tyrannos?
Cum maxime uetent in curia libere homines loqui: extra curiam &
mouere uocem. neque se uidere qn sibi minus priuato ad contionem
populū uocare: q̄ illis senatum cogere liceat. Vbi uellent expirent? qnto
feronor dolor in libertate sua uindicanda: q̄ cupiditas in iniusta dnā-
tione retinenda esset. De bello sabino eos referre: tanq̄ manus ullum po
pulo ro. bellum sit: q̄ cum his: qui legum ferendarq causa creati nihil
iuris in ciuitate reliquerint: qui comitia: qui annuos magr̄atus: qui
uicissitudinem impitandi: quod unum exæquandæ libertatis sit:
sustulerunt: qui priuati fasces & regum impium hēant: fuisse regi
bus exactis patritios magr̄atus creatos. postea post secessionem plebis.
Cuius ille pris essent rogitare: populares? Quid. n. eos p pplm egisse?

nim
optimatof: qui anno iam prope ſenatum non habuerunt: tunc ita hē
ant: ut de re p. loqui prohibeant: ne nimium in metu alieno ſpei pone
rent. grauiora quę patiantur uideri iam hominibꝫ: q̄ quę metuāt.
Hęc uociferante oratio: cum decemuiri nec iræ nec ignoſcendi modum
repirent: nec quo euaſura res eſſet: cernerent: T. Claudij: qui patruus
Appij decemuiri erat: oratio fuit precibꝫ: q̄ iurgio ſimilis pro oranti ſ:
per ſui fratris parentisque cuius manes: ut ciuilis potius ſortietur ſi qua
natus eſſet: q̄ fœderis nefarie ictꝰ cum collegis meminiſſet. Multo id
magis ſe illius cauſa orare: q̄ rei. p. Quippe rem. p. ſi a uolentibꝫ neq̄at
ab inuitis uix experturam. Sed ex magno certamine: magnas excitari
ferme iras: earum euentum ſe horrere: cum aliud præter q̄ de quo
retulissent decemuiri dicere prohiberent. Claudium interpellandi ue
recundia fuit: ſententiam igitur peregit. nullum placere ſenatus con
ſultum fieri. Omnes que ita accipiebant: priuatos eos a claudio iudi
catos. Multi que ex conſularibꝫ conſenſi ſunt. Alia ſuia aſperior in
ſpetie vim minorem aliquanto hūit: quæ patricios conuenire ad pro
dendum interregem iubebat. Cenſebat. n. non eos magiſtratus eſſe qui ha
berent ſenatum: quos priuatos fecerat auctor nullius ſenatus cōſul
ti faciendi. Ita labente iam cauſa decemuiroꝝ: L. Cornelius Malug
nenſis M. Cornelij decemuiri frater cum ex conſularibus ad ultimum
dicendi locum conſulto ſeruatus eſſet: ſimulando curam belli fiem
collegaſque eius iuuabatur: quo nam fato incidiſſet: miram ſe dicitā
ut decemuiros: qui decemuiratum penſſent: aut ſoli aut hi maxie
oppugnarent: aut quid ita: cum per tot menſes uacua ciuitate nemo
iuſſu magiſtratus ſūmæ rerum præeſſent controuerſiā fecerit: nunc de
mum cum hoſtes prope ad portas ſint: ciuiles diſcordias ferant: niſi
quod in turbido nimis perſpicuum fore putent: id agatur. Ceterꝫ ne
minem maiore cura occupatis animis uerum eſſe: præiudicium rei tāte
differri. Sibi placere de eo quod Valerius Oratius que ante idus ma
ias decemuiros abiiſſe magiſtratu inſimulent: belli que immineant per
fecti: re. p. in tranquillum redacta: ſenatu diſcrepante agi. Et nunc
ita ſe parat Appius Claudius: ut cominꝰ: quę decēuiris creandis
decemuir ipe hūit: ſciat ſibi rationē reddendam eſſe utrū in unum
creati ſunt annum: an donec leges quæ deeſſent perferentur. In præ
ſenti omnia præter bellum obmitti placere: cuius ſi falſo famā uul

gatam: uana que non nunnos solum: sed tusculanorꝝ & legatos ar
tulisse putent: speculatores censere mittendos: qui cernut explorata
referant. Sin fides & nunnis & legatis hēatur: delectum primo q̊q;
tempore hīi: & decem uiros quo cuique eorꝝ uideatur/exercitus du
cere: nec rem aliam preuerti. In hanc sn̄iam ut discederetur: tunio
res patrum euincebant. Ecce tusque inter coorti Valerius oratus
que uocaferari: ut de re p. liceret dicere/dicturus ad populu: si in se
natu per fachonem non liceat. Neque .n. sibi priuatos aut in curia aut
in contione posse obstare: neque imaginarijs suis fascibꝫ eorꝝ cessu
ros esse. Tum Appius iam prope esse ratus: ut ni uiolentiæ eorꝝ pari re
sisteretur audatia uictum impium esse: non erit melius inqt nisi
de quo consulimus uocem misisse. Et ad Valerium negantē se p̄uato
retinere: lictorem accedere iussit. Iam quiritium fidem implorante
Valerio a curiæ limine/L. Cornelius complexus Appium: non/quod
simulabat consulendo/diremit certamen. facta que per Cornelium
Valerio dicendi grata/quae uellet: cum libertas non ultra uocem
exæstisset: decemuiri propositum tenuere. Consulares quoq; ac
seniores ab residuo tribuniciæ potestatis odio: cuius desideriū plebi
multo acrius q̄ consularis imperij rebantur esse: prope malebant
post mō ipos decemuiros uoluntate abire magr̄atu: q̄ inuidia eorꝝ
exurgere rursum plebem. si leniter ducta res sine populari strepitu
ad consules rediisset: aut belli interpositis aut moderatione consiliū
in impijs exercendis posse in obliuionem tribunorꝝ plebē adduci.
Silentio plebis & patrum edicitur delectus. Iuniores cum sine proui
catione impium esset/ad nomina respondent. Legionibꝫ scripsis in
ter se decemuiri compabant: quos ire ad bellum: quos preesse exerci
tibus oporteret. Principes inter decemuiros erant Q. fabius & Appi
us Claudius. Bellum domi maius q̄ foris apparebat. Appij uiolentiā
apiorem rati ad comprimendos urbanos motus. In fabio minus in
bono constans q̄ nouum in malitia ingenium esse. Hunc .n. uirum
egregium olim domi militiæ que decēuiratus collegæque ita muta
uerant: ut appij q̄ sin similis malle esse. Huic bellum in sabinis: M.
Rabuleio & Q. perlio additis collegis/mandatum. M. Cornelius in al
gidum missus: cum L. Minutio & T. Antonio & T. diulio & L. Ser
gio. Sp. Oppium Appio Claudio adiutorem ad urbem tuendam/

æquo omnium decemuiroꝝ impio decernunt. Nihilo militiæ q̄
domi melius res. p. administrata est. Illa mō in ducibꝫ culpa: qd
ut odio essent ciuibꝫ fecerant. Alia omnis penes milites noxa erat.
qui ne quid ductu aut auspitio decēuiroꝝ prospere usq̄ gereret
uinci se per suum atque illoꝝ dedecus patiebantur. Fusi & a sabi-
nis in fretum & in algido ab equis exercitus sunt. Ab freto per sile-
tium nocte profugi propius urbem inter fidenas crustumiaq̄ que
loco edito castra posuerat, persecutis hostibꝫ nusq̄ se æquo certamie
cōmittentes. Natura loci, ac uallo non uirtute aut armis tutabantur. Maius
flagitium in algido maior & clades accepta: castra quoq; amissa
erant. exutus quoq; omnibꝫ utensilibꝫ miles, tusculum se fide mise-
ricordia uicturus sonorum. qui tum non fefellerunt, contulerat.
Romam tanti erant terrores allati: ut posito tam decemuirali odio, pa
tres uigilias in urbe habendas censerent: omnes qui per ætatē arma
ferre possent custodire mœnia, ac pro portis stationes agere iuberent:
arma tusculum ad supplementum decernerent: decēuiros que ab arce
tusculi digressos in castris militem hīre. castra alia ab fidenis in sabinū
agrum transferri. belloque ultro inferendo, deterreri hostes a cōsilio
urbis oppugnandæ. Ad cladem ab hostibus acceptam duo nefanda
facinora decēuiri belli domique additiunt. Siccium in sabinis per in
uidiam decemuiralem, tribunoꝝ creandoꝝ, secessionis que mēnones
ad uulgus militum sermonibꝫ occultis ferentem, prospeculatū ad locuꝫ
castris capiendum mittunt. Datur negotium militibus, quos miserant
expeditionis eius comites: ut eum oportuno adorti loco interficerent.
Haud inultum interfecere: nam circa repugnantem aliquot insidi-
atores cecidere: cum ipē prælialidus uiribus pari animo circūuentus
se tutaretur. Nuntiant in castra ceteri præcipitatum in insidias esse
Siccium egregie pugnantem, militesque quosdā cum eo amissos. Pri-
mo fides nuntiantibꝫ fuit. Profecta deinde cohors ad sepeliendos qui
ceciderant decemuiroꝝ permissu. Postq̄ nullum spoliatum ibi corpus, sic
ciūque in medio iacentem, armatūque: omnibꝫ in eum uersis corpori-
bus, uidere: hostium neque corpus ullum neque uestigia abeuntium
profecto ab suis interfectum memorantes, retulere corpus. Inuidia q;
plena castra erant: & romam ferri protinus Siccium placebat: ni de
cemuiri funus militare ei publica impensa facere maturassent. Sepul-

tus ingenti militum moestitia/ pessima in decem uiros in uulgus fama
S equitur aliud in urbe nefas a libidine ortum: haud minus foedo euētu:
q̄ quod per stuprum caedem que Lucretiæ: urbe regnoque tarquinios
expulerat: ut non finis mō idem decēuiris: qui regib⁹: sed causa &iā
eadem imperij amittendi esset. Appium Claudium uirginis plebeiæ
stuprandæ libido cepit. Pater uirginis L. Virginius honestū ordinem
in algido ducebat: uir exempli recti domi militiæque: perinde uxor
instituta fuerat: liberi quoque instituebantur. Desponderat filiā L. Icilio
tribunitio acri uiro: & pro causa plebis exper uirtutis. Hanc uirginē
adultam/ forma excellentem Appius amore ardens: pretio ac spe pellicē
adortus: postq̄ omnia pudore septa animaduerterat: ad crudelem sup-
bamq; uim animū conuertit. M. Claudio clienti negotium dedit: ut
uirginē in seruitutem asseret: neque cederet sedm libertatem postula-
tibus uindiciis: quod pater puellæ abesset locum iniuriæ esse ratus. Virgi-
ni uenienti in forum: ibi nanq; in tabernis litterarij ludi erant: mīster
decemuiri libidinis manum iniecit: seruā suā natam/ seruāq; appellās
esse: sequi que se iubebat: cunctantem ui abstracturum. Pauida puel-
la stupente ad clamorem nutricis/ fidem quiritum implorantis fit con-
cursus. Virginii patris sponsi que Icilij populare nomē celebrabatur. Ho-
tos grata eor turbam indignitas rei uirginī conciliat. Iam a ui tuta erat.
Cum assertor nihil opus esse multitudine concitata ait: se iure grassari
non ui/uocat puellam in ius/ auctoribus qui aderant assequētibus: ad tri-
bunal Appij peruentum est. Notam iudici fabulam petitor: quippe apud
ipm auctorem argumenti peragit: puellam domi suæ natam: furtoq;
inde in domum Virginij translatam: suppositam ei esse: id se iudicio com-
ptum afferre: probaturq; que: uel ipō Virginio iudice: ad quē maior pr
eius iniuriæ pertineat. Interim dominū sequi ancillam æquum esse:
A duocati puellæ cum Virginiū rei p. causa dixissent abesse: biduo affuturum si nuntiatum ei sit. iniquum esse absentem de liberis dimicare: postu-
lant ut rem integram in patris aduentum differat: lege ab ipō lata uindi-
tias det sedm libertatem: neu patiatur uirginem adultam famæ priusq̄
libertatis periculum adire. Appius decreto præfatus q̄ libertati fauerit eā
ipām legem declarare: quā uirginis amici postulationi suæ prætendant.
Cæterq; ita in ea firmum libertati fore præsidium si non cautis nec prōmis
uaria. In his. H. qui asserantur in libertatem: quia quisq; lege agere

posſit id iuriſ eſſe: in ea que in patriſ manu ſit: neminem eſſe alium: cui dñi poſſeſſione cedat. placere itaque prē̄m accerſiri. Interea iuriſ ſui re-
cturam aſſertorem non facere: quin ducat puellam. ſiſtendāque in ad-
uentum eiuſ: qui pater uocatur/ promittat. Aduerſuſ iniuriā decreti:
cum multi magiſ fremerent: q̄ quiſquā unuſ reſiſtere auderet: p. Nu-
mitoriuſ puellæ auuſ & ſponſiſ Icilius interuenium. Data que inter tur-
bam uia/ cum multitudo Icilij maxime interuenu reſiſti poſſe Appio
crederet: Lictor decreſſe ait: uociferantemque Icilium ſubmouet. Cum
placidum quoque ingenium tam atrox iniuria accenduſſet: ferro hīc
ubi ſubmouendus ſum Appi inquit. ut tacitum ferat quod celeram uiſ.
Virginem ego hanc ſum ducturuſ nuptam pudicā que habiturus. proin̄
omneſ collegarum quoque lictoreſ conuoca. expediri iurgaſ & ſecuri
iube. non manebit extra domum patriſ ſponſa Icilij. non ſi tribuniciu3
auxilium & prouocationem plebi romanæ dnaſ arteſ libertatiſ tuendæ
ademiſtiſ: ideo ⁊ liberoſ quoq; nr̄oſ coniugeſ que regnum ur̄æ libidini
datum eſt: ſecuri in terga & ceruiceſ nr̄aſ/ pudicitia ſaltem in tuto ſit. hu
ic ſi uiſ affertur: ego preſentium quiritū pro ſponſa: Virginiuſ militū pro
unica filia. omneſ deorum hominū que implorabimuſ fidem. Neq; tu
iſtud unq̄ decretum ſine cede nr̄a referes. Poſtulo Appi ā atque ā: con-
ſideres quo progrediare. Virginiuſ uiderit de filia ubi uenerit qd agat.
Hoc tm̄ ſciat: ſibi/ ſi huiuſ vindictæ ceſſerit: condicionem filiæ quærendā
eſſe. Me uindicantem ſponſam in libertatem uita ciuiſ deſeret: q̄ fides.
Concitata multitudo erat: certamē que inſtare uidebatur. Lictoreſ Icili-
um circūſteterant. nec ultra minaſ tm̄ proceſſum eſt: cum Appiuſ nō Vir-
giniam defendi ab Icilio: ſed inquietum hoīem/ & tribunatum & nunc
ſpirantem locum ſeditioniſ querere dicerat/ non prebiturz ſe illi eo die
materiā: ſed uiam ſaræ: non petulantiæ ſuæ: ſed Virginio abſenti &
patrio nomini & libertati datum iuſ. eo die non dicturum: neq; decre-
tum interpretaturum. Ani Claudio petituri: ut decederet iure ſuo/ ui
dicariq; puellam in poſterum diem pateretur. quod niſi pater poſte-
ro die adfuiſſet: denuntiare ſe Icilio ſimilibo que Icilij: neque legiſ ſuæ
latorem: neque decēuiro conſtantiam defore: neque ſe unquā collega-
rum lictoreſ conuocaturz/ ad coercendoſ ſeditioniſ auctoreſ: cōten-
tum ſe ſuiſ lictoribo fore. Cum delatum tpūſ iniuriæ eſſet: ſeceſſiſſet
que aduocati puellæ: placuit omīum primum frem Icilij. filiūq; Nu-

mitorij impigros iuuenes pergere inde recta uia ad portam, & quàm
celerari possent Virginium acciri e castris. in eo uerti puellæ salutem
si postero die uindex iniuriæ ad tempus præsto essæt. Iussi pergunt, ca-
tanque equis nuntium ad patrem perferunt. Cum instaret assertor
puellæ ut uindicaret: sponsoresque daret: atque id ipsum agi diceret
Icilius sedulo tempus terens: dum præriperent uter nuntij missi in castra.
Manus tollere undique multitudo & se quisque paratum ad spon-
dendum Icilio dicere & ostendere. Atque ille lacrimabundus: gratum
est inquit crastina die ura opera utar, sponsorum nunc satis est. Ita
uindicatur Virginia spondentibus propinquis. Appius paulisp mora-
tus: ne cuius rei causa sedisse uideretur: postq̃ omissis rebus alijs præ-
torium cuius nemo adibat, domum se recepit. Collegisque in castra
scribit: ne Virginio cõmeatum dent: atque ẽ: in custodia hẽant.
Improbum consilium serum, ut debuit, fuit. Iam .ii. cõmeatu sumpto:
profectus Virginius prima uigilia erat: cum postero die mane de reti-
nendo eo nequicq̃ litteræ reddũtur. At in urbe prima luce: cum ci-
uitas in foro expectatione erecta staret: Virginius sordidatus filiã
secum obsoleta ueste comitantibus aliquot matronis cum ingenti aduo-
catione in forum adducit. Circũire ibi & prensare homines cœpit &
non orare solum precariam opem: sed pro debita petere: se præ liberis
eorũ ac coniugibus cottidie in acie stare: nec uirum alium in exercitu
esse: cuius strenue ac ferociter facta in bello plura memorari possent.
quid prodesse si incolumi urbe: quæ in capta ultima timeantur, libe-
ris suis sint patienda. Hæc prope concionabundus circũibat hoĩes.
Similia his ab Icilio iactabantur. Comitatus muliebris plus tacito
fletu: q̃ ulla uox mouebat. Aduersus quæ omnia obstinato animo
Appius, tanta uis amentiæ uerius q̃ amoris mentem turbauerat, i tri-
bunal ascendit. Et ultro quærente pauca petitore: quod sibi pridie
ius dictum per ambitionem non essæt: prius q̃ aut ille postulatum per-
ageret: aut Virginio respondendi daretur locus: Appius interfatus.
quẽ decreto sermonem prætenderit: forsan aliquẽ uerum auctorem an
tiqui tradiderunt. Quia nullũ q̃ ullum in tanta fœditate decreti ueri si-
milem inuenio: id quod constat nudum uideri proponendum de-
cresse uindiciæ sedm seruitutem. Primo stupor omnes admiratione
rei tam atrocis defixit: silentium inde aliq̃diu tenuit. Deinde cũ M.

Claudius circūstantibꝫ matronis ira ad prendendam uirginem: lamentabilisque eius mulier complorando excepisset: Virginius intentans in Appium manus: Icilio inquit Appi non tibi filiam despondi: & ad nuptias non ad stuprum educaui. Placet pecudum ferarumque ritu promiscue in concubitum ruere. Passuri nec hoc isti sint nescio: non spero passuros illos qui arma hēnt. Cum repelleretur assertor uirginis a globo mulierum circūstantiūque aduocatorum: silentium factum per præconem. decēuir alienato ab libidine animo negat externo tm conuitio Icilij: uiolentiaque Virginij: cuius testem populū ro. hēat: sed certis quoq; indiciis compertum se hīe nocte tota coetus in urbe factos esse: ad mouendam seditionem. Itaq; se haud insciū eius dimicationis cum armatis descendisse: non ut quenquā quietum uiolaret: sed ut turbantes ciuitatis otium pro maiestate imperij coerceret: proinde quiescerent. melius erit inquit lictor submoue turbam. & da uiam dño ad prēdendum mancipium. Cum hoc intonuisset plenus iræ: multitudo ipa se sua sponte dimouit. desertaque præda iniuriæ puella stabat. Tum Virginius ubi nihil usqm auxilij uidit: quæso inquit Appi primum ignosce patrio dolori. si quid intlementius inter sum inuectus: deinde sinas hic coram uirgine nutricem percontari: quid hoc rei sit: ut si falso pater dictus sum æquiore hinc animo discedam. Data uenia seduxit filiam ac nutricem prope cloacinæ tabernas: quibo nunc at Ioan. nomen: atque ibi a lanio cultro abrepto: hoc te uno quo possum ait mō filia in libertatem uindico. Pectus deinde puellæ transfigit: respectansq; ad tribunal: te inquit Appi tuūque caput sanguine hoc consecro. Clamore ad tam atrox facinus orto excitus Appius comprehendi Virginiū iubet. Ille ferro quacunq; ibat uiam facere: donec multitudine eā prosequentium tuente ad portam perrexit. Icilius humitoriusq; exanque corpus sublatum ostentant populo. Scelus Appij puellæ infelicem fortunam: necessitatem patris deplorant. Sequentes clamitant matronæ eam ne liberorum procreandorum conditionem: ea pudicitiæ præmia esse. Cetera quæ in tali re muliebris dolor quo est mœstior ībecillo animo: eo miserabilia magis querentibꝫ subijcit. Virorum & maxīe Icilij uox tota tribuniciæ potestatis ac prouocationis ad populum ereptæ publicarūque indignationum erat. Concitatur multitudo prim atrocitate sceleris: ptim spe per occasionem repetendæ libertatis. Appius nunc

uocari Icilium, nunc retractantem arripi: postremo, cum locus adeun
di apparitoribꝰ non daretur: ipē cum agmine patriciorꝫ iuuenū per
turbam uadens in tunicula diui iubaꝫ. Iam circa Icilium non solū mꝫ
titudo: sed ducesq; quoq: multitudinis erant. L. Valerius & M. Oratius:
qui repulso lictore, si iure ageraꝫ: uindicare se a priuato Icilium aiebāt.
Si uim afferre conarentur: ibi quoque se haud imparesq; fore. hīc Atrox
rixa oritur. Valerium Oratiūque lictor decemuiri inuadit. frangūtur
a multitudine fasces. In contionem Appius ascendit. Secutus Oratius Va
leriusque. Cos contio audit: decēuiro obstrepitur. Iam pro impio Valeri
us discedere a priuato lictores iubebat. Confractis animis Appius uite
menteṁ in domum se propinquam foro insciis aduersariis. capite obuolu
to recepit. Sp. Oppius ut auxilio collegæ esseṫ, in forū ex altera parte
irrumpit. Vidit impium ui uictum: agitatis deinde consiliis atq; ex
omni pte assentiendo multus auctoribꝰ trepidauerat. Senatū postre
mo uocari iussit. Ea res quod magnæ parti patrū displicere acta de
cemuirorū uidebatur: spe per senatum finiendæ potestatis eius mī
titudinem sedauit. Senatus nec plebem irritandam censuit. & mī
to magis prouidendum ne quid Virginij aduentus in exercitus mo
tus faceret. Itaque missi iuniores patrum in castra: quæ tum in mō
te Verilio erant, nuntiant decemuiris: ut omni opē ab seditione mi
lites contineant. Vbi Virginius maiorem q̄ reliquerat in urbe motū
excuit. Nam præter q̄ quod agmine prope quadrigentorū hominū
ueniens: qui ab urbe indignitate rei accensi comites ei se dederant, cō
spectus est: strictum & telum tenens: respersusque ipē cruore tota ī se
castra conuertit. & togæ multifariam in castris uisæ, maioris aliqn
to q̄ erat speciem urbanæ multitudinis fecerāt. Quærentibꝰ qd rei
essēṫ, flens diu uocem non misit. Tandem: ut iam ex trepidatione
concurrentium turba constitit, ac silentium fuit: ordine cuncta ut
gesta erant exposuit. Supinas deinde tendens manus cōmilitones
appellans orabat: ne quod scelus Appij Claudij esset: sibi attribuerēt:
neu se ut parricidā liberum aduersarentur: sibi uitam filiæ suæ ca
riorem fuisse: si libere ac pudice uiuere licitum fuissēṫ. Cum uelut
seruam ad stuprum rapi uideraṫ: morte amitti melius ratum: q̄
contumelia liberos. Misericordia se in speciem crudelitatis lapsū: nec
se supstitem filiæ futurꝫ fuisse: nisi spem ulciscendæ mortis eius in

auxilio cōmilitonum habuisse. Illi quoque filiae, sororesq; conui-
ges esse. nec cum filia sua Appij Claudij libidinem extinctam esse:
sed quo impunitior sit eo effrenatiorem fore. Alia calamitate do-
cumentum datum illis cauendae similis iniuriae. Quod ad se attine-
at uxorem sibi fato ereptam: filiam, quia non ultra pudica u-
dura fuerit: misera sed honesta morte occubuisse. Non esse iam
Appij libidini locum in domo sua. Ab alia uiolentia cuiq; eodem se
animo corpus uindicaturq: quo uindicauerit filiae: ceteri sibi ac li-
beris suis consulerent. Haec Virginio uociferanti subclamat mul-
titudo: nec illius dolori nec suae libertati se defuturos. & immixti tur-
bae militum rogant eadem illa quaerendo docendoque quanto
usa q̄ audita indigniora potuerint uideri. simul profligatam iam
rem nuntiando romae esse. Insectatosque qui Appium prope inte-
remptum in exilium abisse. dicerent. perpulerunt: ut ad arma
conclamaretur. uelleretq; signa & romam proficisceretur. De-
centum simul his quae uidebant: his quae acta romae audie-
rant, perturbati. aliusq; in aliam partem castrorq; ad sedandos motus
discurrunt. Et leuiter agentibus responsum non redditur. Impu-
si quis inhiberet & uiros & armatos se esse respondetur. Cur agmi-
ne ad urbem: & aduentinum insidunt ut quisque occurrerat:
plebem ad repetendam libertatem: creandosque tribunos pl. adhor-
tantes. Alia nox nulla uiolenta audita est. Senatui Sp. Oppius
habet: nihil placet; aspere agi: quippe ab ipsis datum locum seditio-
nis esse. Mittuntur nec legati consulares Sp. Tarpeius. L. Iulius.
P. Sulpicius: qui quaererent senatus uerbis: cuius rei castra dese-
ruissent: aut quid sibi uellent: quod armati aduentinū obsedissēt
bello que auerso ab hostibus patriam suam capissent. Non defuit qd
responderetur. deerat qui daret responsum. nullo dum certo duce:
nec sane audentibus singulis se inuidiae offerre. Id mō a multitudi-
ne conclamatum est: ut L. Valerium & M. Horatium ad se mitterent
his se daturos responsum. Dimissis legatis admonet miles Virgi-
nius: in re non maxima paulo ante trepidatum esse: quia sine capi-
te multitudo fuerit: responsū que q̄q̄ non mutilum: fortuito tamen
magis consensu q̄ communi consilio esse: placere deum creari: qui
summae rei p. praesint militariq; honore tribunos militū appellā-

Cum ad eum ipm primum ſ honoſ deferretur: meliorib meiſ uirſque
rebꝰ reſeruate inquit iſta deme nudina. Nec mihi filiam in tuta hono
rem ullam iocundum eſſe patitur: nec in purbata re.p. coſ uule eſt
praeſſe uobiſ: qui proximi inuidiæ ſint. Si quiſ uiuſ mei eſt nihilo
minor ex priuato capietur. Item decem numero tribunoſ militareſ
creant. Neque in ſabiniſ quieuit exercituſ. ibi quoq; auctore Ici
lio Numitorio que ſeceſſio ab decemuiriſ facta eſt: non minore mo
tu animoꝝ. Sicq; cediſ memoria renouata: q̄ quæ noua fama de uir
gine adeo fœde ad libidinem petita accenderat. Icilius ubi audiuit
tribunoſ militum in aduentino creatoſ: ne cominoꝝ militarium prae
rogatiua urbana comitia iſdem tribuniſ plebiſ creandiſ ſequerētur
pertinſ rerum popularium imminenſque poteſtate eundem numerū
ab ſuiſ creandum curat: per portam collinam urbem intrauerunt: Sb
ſigniſ mediaque urbe agmine in aduentinum pergunt. Ibi communi
ti aduersꝰ exercitu: tribuniſ militum negotium dederunt: ut ex ſuo nume
ro duoſ crearent: qui ſūmæ rerum praeeſſent, M. Oppium Sex. Mani
lium creant. Patreſ ſolicitu de ſūma rerum: cum ſenatuſ cotidie cō
uiriſ ſepiuſ terunt tempuſ: q̄ conſiliſ. Sicq; cedeſ decēuiriſ. & ap
piana libido &: dedecora militiae obiiciebantur. Placebat Valerium
Oratiū que ire in aduentinum. Illi negabant ſe aliter iturоſ: q̄ ſi decē
uiri deponerent inſignia magiſtratuſ eiuſ quo anno iam ante abiiſſent.
Decemuiri querentes ſe in ordinem cogi: non ante q̄ perlatiſ legib q̄ru
cauſa creati eſſent: depoſituroſ ſe impium aiebant. Per M. Duillū: qui
tribuniſ plebiſ fuerat: certior facta plebſ: contentionib aſſiduiſ nihil
tranſigi: in ſacrum montem ex aduentino tranſit: affirmante C. Duillio
non priuſ q̄ deſeri urbem uideant: curam in animoſ patrum deſcenſu
ram: admonituruм ſacrum montem conſtantiae plebiſ. Senatoſq; ſine
reſtituta poteſtate dirigi in concordiam reſ nequeant. Via numentana
eu tum fulgenſi nomen fuit: tum profecti caſtra in monte ſacro locauē
modeſtiam patrum ſuoꝝ nihil uiolando imitati. Secuta exercitū plebſ
nullo qui per ætatem impedire poſſit retractante: proſecuntur cōiuges
liberique: cui nam ſe relinquerent in ea urbe: in qua nec pudicitia nec
libertaſ ſancta eſſet: miſerabiliter roganteſ. Cum uaſta rome omia
inſueta ſolitudo feciſſet: & in foro praeter paucoſ ſenioꝝ nemo eſſet: uo
catiſ unque in ſenatū patribꝰ: deſertum apparuiſſe foꝝ: plureſ iam q̄

oratuſ a Valeriuſ uociferabantur. Quid expectaſ.p.c. ſi decemuiri
finem ꝓmaniæ non faciunt ruere ac deflagrare omĩa paſſuri eſtiſ. Quid
aũt iſtud impium eſt decemuiri quod amplexi teneniſ. tectiſ ac parie-
tibuſ iura dicturi eſtiſ. Non pudet lictorum urõrum maiorem prope
numeꝝ in foro conſpiciq; togatoꝝ aliorũque. Quid ſi hoſtes adueni-
ant facturi eſtiſ. Quid ſi plebſ mox ubi parum ſeceſſione moueamur ar-
mata ueniat. Occaſu neu urbiſ uultuſ finire impium. Atqui aut plebs
non eſt habenda: aut habendi ſunt tribuni plebiſ. Noſ ciuiuſ caruerim⁹
patriciſ magiſtratib⁹: q̃ illi plebeiſ. nouam inexpiamq; eam poteſtatẽ
eripuere patribuſ nr̃iſ: ne nunc dulcedine ſemel capti finiant deſideriũ
cum præſertim nec noſ temperemuſ impiiſ: quo minuſ illi auxilij egeãt.
Cum hæc ex omni parte iactarentur, uicti decẽuiri futuroſ ſe q̃ndo ita
uideatur in poteſtate patrum affirmant. Id mõ ſimul orant ac monent
ut ipſi ab inuidia caueatur: ne ſuo ſanguine ad ſupplicia patrum plebem
aſſuefaciant. Tum Oratiuſ Valeriuſque miſſi ad plebem: conditionib⁹
quibuſ uideretur reuocandam: componendaſque reſ. Decemuiriſ quoq;
ab ira & impetu multitudiniſ præcauere iubentur. Profecti gaudio in-
genti plebiſ in caſtra accipiuntur: quippe liberatoreſ haud dubie & mo-
tuſ initio & exitu rei ob hoc ipſ aduenientib⁹ gratiæ actæ. Icilius ꝓ mul-
titudine uerba facit. Idem cum de conditionibuſ ageretur. quærentibuſ
legatiſ: quæ poſtulata plebiſ eſſent: compoſitoque iam ante aduentũ lega-
torum conſilio: ea poſtulauit: ut appareret & in æquitate rerũ pluſ q̃ in
armiſ reponi ſpei. Poteſtatem .h. tribuniciam prouocationẽque reperebãt
quæ ante decẽuiroſ creatoſ auxilia plebiſ fuerant: & ne cui fraudi eſſet
conſciſſe militeſ aut plebem ad repetendam per ſeceſſionem libertatẽ. De
decẽuiroꝝ mõ ſupplicio atrox poſtulatum fuit. Dedi quippe eoſ æquum
cenſebant. uiuoſque igni concrematuroſ minabantur. Legati ad ea quę
conſilij erant fuerunt adeo æqua poſtulaſtiſ: ut ultro uobiſ deferenda
fuerint. Libertati .h. ea præſidia petiſ non licentiæ ad impugnandoſ ali-
oſ. Iræ uiæ magiſ ignoſcendũ: q̃ indulgendũ: quippe qui crudelitatiſ o-
dio in crudelitatem ruiſ: & priuſ pene q̃ ipi liberi ſiniſ dñari iam ĩ ad
uerſarioſ uultiſ. Hunq̃ requieſcet ciuitaſ nr̃a a ſupplitiiſ aut patrũ in
plebem romanam: aut plebiſ in patreſ. Scuto uobiſ magiſ q̃ gladio opuſ
eſt. Satiſ ſuperq; humiliſ eſt qui iure æquo in ciuitate uiuit: nec inferẽ-
do iniuriam nec patiendo. Etiã ſi q̃n metuendoſ uoſ prebituri eſtiſ:

cum recipant magistratibus legibusque uim: nudina penes uos erit: de
capite nro fortunisque: tunc ut quæque causa erit statuetis. nūc liber-
tatem repeti satis est. Facerent ut uellent: pmittentibo cunctis: mox re-
dituros se: legati rebo perfectis affirmant. Profecti: cum mandata ple
bis patribo exposuissent: alij decēuiri qñ quid præter spem ipōr: suppli-
tij sui nulla mentio fiera: haud quicq̄ abnuere: Appius truci ingenio
& inuidia præcipua: odium in se alior: suo in eos metiens: odio. haud
ignoro inquit imina: fortuna uideo donec arma aduersarijs tradā-
tur: differri aduersus nos certamen: dandus inuidiæ est sanguis. Nihil
quid moror: quo minus decēuiratu abeam. Facti: senatus consultum
fuit: ut decēuiri se primo quoq: tpre magratu abdicarent: Q. furius
pontifex maximus tribunos plebis creara: & ne cui fraudi essa secess-
sio militum plebisque: His senatus consulto pfectis: dimisso senatu: decē
uiri prodeunt in contionem: abdicantque se magratu ingenti hominū
letitia. Nuntiantur hæc plebi. Legatos quicqd in urbe hominū superat
psequitur. huic multitudini læta alia turba ex castris occurrit. Congra-
tulantur libertatem concordiā que ciuitati restitutam. Legati pro contiōe
quod bonum faustum felixque sit uobis rei que p. redite in patriā ad
penates coniuges liberos que uros. Sed qua hic modestia fuisti ubi nilli
us ager in tot rerum usu necessario tante multitudini est uiolatus: eaz
modestiam ferte in urbem. In aduentinum ite unde profecti estis. Ibi
felici loco ubi prima initia incohastis libertatis ure tribunos plebis cre
abitis. præsto erit pontifex maximus qui comitia hēat. Ingens assen-
sus alacritasq; cuncta approbantiū fuit. Conuertunt inde signa: profe-
ctiq; romam: certant cum obuijs gaudio armati per urbem silentio: in t
aduentinū perueniunt. Ibi extemplo pontifice maximo comitia habēre
tribunos plebis creauerunt: omiū primum A. Virginiū: inde L. Icilii:
& P. Numitoriū, auunculuz Virginij auctores secessionis: & L. Sicinnū
progeniem eius quem primū tribunuz plebis creatum in sacro monte pro
ditum memoriæ est. & M. Duillium: qui tribunatum insignem ante de
cēuiros creatos gesserat: nec in decēuiralibo certaminibo plebi defuerat.
Spe deinde magis q̄ meritis electi M. Ticinius. M. Pomponius. C. Appron.
Appius Iuliius. C. oppius. Tribunatu inito L. Icilius extemplo plebem ro-
gauit: & plebs scuit: ne cui fraudi essa: secessio ab decēuiris facta. Con-
festim de consulibo creandis cum prouocatione M. Duillius rogationem

pertulit. Ea omnia in patrū flaminijs consilio plebi acta. quæ nūc circū flamminium appellant. Per interregem deīn consules creati L. Valerius M. Oratius. qui extemplo magistratum acceperunt. Quoꝝ consulatus populares sine ulla patrum iniuria nec sine offensione fuit. Quicqd. n. libertati plebi cauebatur. id sibi decedere opibꝫ credebant. Omniū primum. cū ueluti in controuerso iure essẽt. tenerentur ne patres plebi scitis. legem centuriatis comitijs tulere. ut quod tribunis plebi iussissẽt. populus teneret. Qua lege tribunitijs rogationibꝫ telum acerrimuꝫ datum est. Aliā deinde consularem legem de prouocatione. unicum presidium libertati decernenti potestate euersam non restituunt mō. sed ẽt in posterꝫ munīūt. sanciendo nouā legē. ne quis ullum magistratum sine prouocatione creareẽt. qui creassẽt cum iure fasque essẽt occidi. ne ue ea cædes capitalis noxæ haberet.

Et cum plebem hinc prouocatione hinc tribunitio auxilio satis firmassent. ipsi quoq; tribuni. ut sacro sancti uiderēntur (cuius rei prope iā memoria aboleuerat) relati quibusdaꝫ ex magno intermissis cerimonijs renouarūt ẽt. tum religione inuiolatos eos. cum lege ẽt fecerunt. sanciendo. ut qui tribuni plebi. ædilibꝫ iudicibꝫ uiris nocuissẽt. eius caput Ioui sacrum esseẽt. familia que ad ædem cererī. liberi liberæque uenum irent. Hac iuris lege interpretes negant quēquaꝫ sacro sanctum esse. sed caput eius. q eorꝫ cuiquā nocuerit sacrum esse id sanciri. Itaque prendi duci que ædilem a maioribꝫ magistratibus. quod ẽt si non iure fiat. nocere n. ei cum hac lege non liceat. tm argumentum esse non haberi pro sacro sancto ædilē.

Tribunos ueteres iure iurando plebi cum eam primū potestatem crearent sacro sanctos esse. fuere qui interpretarentur eadem hac oratia lege cōsulibꝫ quoque & prætoribꝫ. quia eisdem auspicijs quibꝫ consules creantur cautum est. Iudicem. n. consulem appellari. quæ refellitur interpretatio. quod his temporibꝫ nondum consulem iudicem. sed prætorem appellari fuerit mos. hæ consulares leges fuere. Institutū ẽt ab issdem consulibꝫ. ut senatus consulta in ædem cererī ad ædiles plebi deferrentur. quæ ante arbitrio consulum subprimebantur uanabantq;.

M. Duilius deinde tribunus plebi plebem rogauit. plebsque sciuit. qui plebem sine tribuni reliquissẽt. quiq; magistratum sine prouocatione creassẽt. uerbo ac capite puniretur. Hæc omnia ut in uiris ita non aduersantibꝫ patribꝫ transacta sunt. quia non dū in quenq; unus sæuiebatur. Fundata deinde & potestate tribunitia & plebi libertate

tum tribuni aggredi singulos tutum maturūque iam tam accusatorē primū Virginium & Appium reum deligunt. Cum diem Appio Virginius dixisset: & Appius hispanis patricijs iuuenibus in foro descendisset: redintegrata exemplo est omnibus memoria foedissimæ potestatis: cū ipsum satellitesque eius audissent. Tum Virginius inquit oratio rebus dubijs inuenta est: itaque nec ego accusando apud uos eum temptaue ram: a cuius crudelitate uosmet ipsos armis uindicastis. nec istum ad cetera scelera impudentiam in defendendo se addicere patar. Omnium igit tibi Appi Claudi quæ impie nefarieque per biennū alia supra alia est ausus gratiam fatio. Vnius tm criminis: nisi iudicem dicesse a libertate in seruitutem contra leges iudinas non dedisse: in uincula te duci iubeo. Nec in tribunitio auxilio appius: nec in iudicio populi ullam spem hēbat: attm tribunos appellauit: & nullo morante erepto a uiatore prouoco inquit. Audita uox una iudex libertatis: ex eo emissa ore: quo iudicia nuper a libertate dicta erant: silentium fecit. Et dum pro se quisque deos tandem esse: & non negligere humana fremunt: & superbiæ crudelitatique: & si serus non tm leues uenire poenas. prouocare qui prouocationem abstulissent: & implorare præsidium populi: qui omīa iura populi obtriuissent: rapi q; in uincula egentem iure libertatis: qui libertatis corpus in seruitutem addixissent:

1 ptius Appij inter contionis murmur fidem populi ro. implorantis uox audiebatur. maiorum merita in re.p. domi militiæq; cōmemorabat. suum infelix erga plebem ro. studium coæquandæ legū causa cum maxima offensione patrum consulatu abisset: suas leges quibus manentibus lator earum in uincula ducitur. Cæteris sua ppria bona malaque cum causæ dicendæ data facultas sit: tum se expturis. In præsentia se cōmune iure ciuitatis ciuem romanū die dicta postulare: ut dicere liceat: ut iudicium populi ro. expiri: non ita se inuidiā premunisse: ut nihil in æquitate & misericordia ciuium suorum spei habeat. Quod si in dicta causa in uincula ducatur: iteris se tribunos plebis appellare & monere ne īmittentur: quos oderint. Qđ si tribuni eodes fœdere obligatos se fateantur tollendæ appellationis causa in quam conspirasse decēuros crimnati sunt. aut se prouocare ad populum implorare leges de prouocatione & consulares & tribunitias eo ipo anno latas: quē. H. prouocaturis si hoc indemnato in dicta causa non

liceat: cui plebeo & humili præsidium in legibo fore: si Appio Claudio nō
sit. Se documento futurum utrum nouis legibus dñatio an libertas
firmata sit: & appellatio prouocatioque aduersus iniuriam magrā
tuum ostentata tm̄ in manibo litteris an uere data sit. Contra hæc Vir
ginius unum Appium Claudium & legum exptem & ciuilis & huma
ni fœderis esse aiebat: respicerent tribunal homines castellū omium
scelerū. ubi decemuir ille perpetuus, bonis, tergo sanguini ciuiū infestus,
uirgas securesq; omnibo minitans, deorū hominūque contēptor: carni
ficibo non lictoribo shpatus. iam ab rapinis & cædibo animo ad libidi
nem uerso. uirginem ingenuam in oculis populi ro. uelut bello captā
ab complexu patris arreptam: ministro cubiculi sui clienti dono un
dinis dederit. Vbi crudeli decreto, nefandisque uindiis, dexterā
patris in filiam armauerit. Vbi tollentes corpus semianimæ uirginis
sponsum auūque in carcerem duci iusserit. shupro interpellato mag-
q̄ cæde motus. & illi carcerem ædificatum esse: quē domicilū plebis
romanæ uocare sit solitus. prouideat proinde: ut ille uterq; ac sæ
pius prouocās sic se uterq; ac sæpius iudicem illi ferre. Vindicias ne a
libertate in seruitutē dederit: si ad iudicem non erat pro damnato ī
uincula duci iubere. Vt haud quoquā improbante sic magno mo
tu animorū cum tanti uiri supplicio, sua & plebis iam nimia libertas
uideretur: in carcerem est coniectus. Tribunus ei diem prædixit.

Inter hæc ablatinis & hernicis legati gratulatum de concordia pa
trum ac plebis romam uenerunt. Donū que ob eam Ioui optimo maxi
mo coronam auream in capitolium tulere, parui ponderis pro ut res
tum opulentæ erant: colebanturque religiones pie magis q̄ magnifice.

Hisdem auctoribo cognitum equos uolscos q; sūma ui bellum appare:
Itaque parturi prouintias consules iussi. Oratio sabini: Valerio equi
uolsci que euenere. Cum ad ea bella delectum edixissent fauore ple
bis: non iuniores mō: sed emeritis & shpendiis: pars magna uolūta
rior ad nomina danda præsto fuere. Eoque non copiā mō: sed
genere & militū ueteranis admixtis firmior exercitus fuit. Priusq;
q̄ urbem egrederentur, leges decemuirales: quibo tabulis. xii. est
nomen: in æs incisas in publico proposuerunt. Sunt qui iussu tribu
norū ædiles fūctos eo ministerio scribant. L. Claudius qui posius de
cēuirorū scelera & ante omnes fratris filij supbiæ infestus, regillum

antiquā in patriam se contulerat. Is magno iam natu, cum ad pericu
la eius deprecanda rediſſet: cuius uitia fugerat: ſordidatus cum gen
tilibꝰ clientibuſque in foro prenſabat ſinguloſ: orabatq; ne claudiæ
genti eam inuſtam maculam uellent: ut carcere & uinculis uiderentur digni. ne ue honoratiſſimæ imaginis futurꝫ ad poſteroſ, legum
latorem conditorēque romani iuris iacere unctum inter furesq; no
ctumoſ ac latroneſ. Auerterent ab ira parūper ad cognitionē cogita
tionēque animoſ & potius unum tot claudijs deprecantibꝰ condo
narent. q̄ pp uniuſ odium multorꝫ preceſ aſpnerent. ſe quoq; id
generi ac nomini dare. nec cum eo in gratiam rediſſe: cuius aduerſæ for
tunæ uelit ſuccurſum. Virtute libertatem recipatam eſſe. clementia
concordiā ordinum ſtabilire poſſe. Erant quoſ moueret ſua magis
pietate. q̄ eius pro quo agebat cauſa. Sed Virginiuſ ſui potius ut miſe
reretur orabat filiaeque. nec genuſ claudiæ regnum in plebem
ſortite. ſed neceſſariorꝫ uirginiæ & trium tribunorꝫ preceſ audirent.
qui ad auxilium plebis creati. ipī plebi fidem ac auxiliū īplorarēt.
ſ uſtioreſ hæ lacrimæ uidebantur. Itaque ſpe incuſa priuſ q̄ prædicta
dies adeſſet. Appiuſ ſibi mortem conſciuit. Subinde arreptus a p. nu
mitorio Sp. oppiuſ proximuſ inuidiæ: quod in urbe fuerat: cū in
iuſte uindiciæ ab collega dicerentur. plus tñ facta iniuria oppio: q̄
non prohibita inuidiæ fecit. Teſtis productuſ: qui ſeptē & uiginti
enumeratis ſtipendijſ: ottieſ extra ordinem donatus: donaque ea
gerens in conſpectu populi: ſciſſa ueſte tergum laceratum uirgis oſten
dit: nihilum deprecans, quin ſi quā ſuam noxam reus dicere poſſet
priuatus iterum in ſe ſæuiret. Oppius quoq; ductus in uincula eſt, &
ante iudicij diem finem ibi uitæ fecit. Bona Oppij Claudij q; tribuni
publicauere. Collegæ eorum exilij cauſa ſolum uerterunt. Bona pu
blicata ſunt. Et M. Claudius aſſertor Virginiæ die dicta dānatus
ipō remittente Virginio ultimam poenam dimiſſus tybur exulatum
abijt. Manesque Virginiæ mortuæ: q̄ uiuæ felitioreſ per tot domoſ ad
petendas poenas uagari: nullo relicto ſonte, tandem quieuerūt. Ingēs
metus inceſſerat patreſ uultuſque iam in dieſ tribunorꝫ erant: qui
decemuirorꝫ: cum M. diuilius tribunus pl. inito ſalubriter mō nimi
æ poteſtatis & libertatis inquit nr̄æ, & poenarꝫ ex inimicis ſatis eſt.
Itaq; hoc anno nec diem dici cuiquā: nec in uincula duci quenq̄m

sum passurus. Nam neque uetera peccata repen tam obliterata placa:
cum & noua expiata sint decemuiror suppliu. & nihil admissum
in. quod tum tribuniciā desidera: sponda perpetua consulū ambor
in libertate urā tuenda cura. Et ea primū moderando tribuni metum
patribus dempsit: eadēque auxit consulum inuidiam: quod adeo
non plebis fuissent: ut patrum salutis libertatisque prior plebeio ma
gistratu: q̄ patricio cura fuissa:. Et ante inimicos sanctas poenarū
suas repulsa:: q̄ obuiam iturus Latinae cor consules apparera:. Mi
nique erant: qui mollius consulum dicerent: qd legū ab ijs latarus
patres auctores fuissent. neque erat dubiū quin turbato rei.p. statu cē
pori succubuissent. Consules rebo urbanis composins fundatoq; plebis
statu in prouincias diuersi abiere. Valerius aduersus comitios iam
in algido exercitus equor uolscorumque sustinuit consilio bellum. Quod
si extemplo rem fortunae comisisset: haud scio an qui tum animi de
cemuior infelicibo auspicijs romanis hostibusque erant: magno de
trimento certamen statutum fuerit. Castris mille passuū ab hoste po
situs copias continebat. Hostis medium interbina castra spatium acie
instructa complebat. prouocantique ad proelium, responsū romano
rum nemo reddebat. Tandem fessi stando ac nequicq̄ expectando cer
tamē equi uolsci que post q̄ concessum prope modū de uictoria crede
bant: pars in hernicos pars in latinos praedatum abeunt. Relinquitur
magis castris praesidium: q̄ satis uirium ad certamen. Quod ubi cō
sul sensit: reddidit illatum ante terrorem: instructaq; acie ultro ho
stem lacessit. Vbi illi conscientia quid abessa uirtutum detrectauere
pugnam. Creuit extemplo romanis animus & pro uictis hēbant.
Patientes intra uallum cum per totum diem stetissent intenti ad certa
men nocti cessere. Et romani quid plenis spei corpora curabāt. Haud
quaq̄ pari hostes animo nuntios passim repidi ad reuocandos prae
datores dimittunt. recurritur ex proximis locis ulteriores non inuēti.
Vbi illuxit egreditur castris romanus uallum inuasurus ni copia pugnę
fiera:. Et post q̄ multa iam dies erat neque mouebatur quicq̄ ab ho
ste: tuba signa inferri consul. Moraque acie indignatio equos & uol
scos incessit: si uictores exercitus uallum portus q̄ uirtus & arma conte
gerent. Igit & ipi efflagitatum ab ducibo signū pugnae accepere. Iā que
pars egressa portis erat. deincepsque alij seruabant ordinē in suū q̄sq;

locum descendentes. Tum consul romanus prius q̄ totus turbo fulta cōsta
ra: hostium aciem intulit signa: adortusque nec dum omnes eductos: nec
qui erant: satis explicatis ordinibo prope fluctuantem turbam trepi-
dantium huc atque illuc circūspectantiq̄ se ac suos: addito turba
tus mentibo clamore atque impetu inuadit. Retulere primo pedem
hostes: deinde cum animos collegissent: & undique duces tuchs ne
cessum essent interpatent restituunt pugna. Consul ex altera parte
romanos memīsse iubet: illo die primum liberos pro libera urbe roma-
na pugnare: sibimet ipis tuchuros: non ut decēuiros uictores premiī
essent: non Appio duce rem geri: sed consule Valerio ab liberatoribo po
pulo romano orto. Liberatore ipō ostenderent priorbo bellis: per duces non
per milites stetisse ne timerent. Turpe esse contra cives plus animi ha-
buisse: q̄ contra hostes: & domi q̄ foris seruitutem magis timuisse: V-
nam Virginiam fuisse: cuius pudicitiæ in pace periculum essēt: Vnū Appi
um ciuem periculosæ libidinis: At si fortuna belli inclinet omniū libe-
ratorib hostium periculum fore. Nolle ominari: quæ nec iuppiter nec
mars pater passurus sint: his auspitijs condite urbi accidere. Auentini
sacri que montis admonebat: ut ubi libertas parta essēt: paucis ante
mensibo: eo impium illibatum referrent: ostenderētque eandē indolē
militibo romanis post exactos decemuiros in esse: quæ ante creatos fu-
erit: nec æquanis legibo imminutam uirtutem populo. esse. Hæc ubi inter
signa peditum dicta dedit: aduolat deinde ad equites. Agite iuuenes
inquit præstate uirtute peditem: ut honore atque ordine præstatis-
P rimo concursu pedes cōmouit hostem. pulsum uos īmissis equis exigue
campo. non sustinebunt impetum. Et nunc cunctantur magis q̄ resi-
stunt. Concitant equos: mittuntque in hostem: pedethi iam turbatū
pugna. Et prupti ordinibo: etiam ad nouissimam aciem. pars libero spa-
tio crebriores iam fugam undique capescentes: plerosque a castris auertūt
præter equitantes: qui absterrerent peditum acies. & consul ipē unusq;
omnis belli fertur in castra. Captisque castris cum ingenti cede: maiōe
præda potitur. Huius pugnæ fama prælata non in urbem mō: sed in
sabinos ad alterum exercitum. in urbe lætitia mō celebrata est: i castris
animos militum ad emulandum decus accendit. Iam Oratius eos ex
cursionibo sustinendo: prœlijsque leuibo expiendo assuefecerat sibi po
tius fidere q̄ ignominiæ decēuiros ducibus acceptæ memīsse. paruaq;

certamina in summa totius profecerant spei. Nec cessabant sabini fe
roces ab re priore anno bene gesta lacessere atque instare rogitantes
quid latrocinij mo procursantes pauci recursantesq; terrerent tpus.
& in multa proelia partaque carperent sumam unius belli: qui illi
congrederentur ante inclinandaque semel fortunæ rem darēt. Ad
id quod sua sponte satis collectum animorū erat: indignitate etiam
romani accendebantur. Iam alterum exercitū victorem in urbe re-
ditur: sibi ultro per contumelias hostem insultare: qn autē se si tū
non sint, pares hostibus fore. Vbi hæc fremere militem in castris
consul sensit: contione aduocata: quēadmodum inquit in algido
res gesta sit: arbitror uos milites audisse: qualem liberi populi exer-
citum decuit esse: talis fuit. Consilio collegæ uirtute militū victoria
parta est. Quod ad me attinet, id consilij animiq; hīturus sum: qd
uos mihi effecerius. & trahi bellum salubriter, & mature pfici pōt.
Si trahendum est: ego ut in diem spes uirtusq: ura crescat: eadē qua
instrui disciplina ad finem perfruam. Si iam satis animi est: decerni q; placet
agite cum clamore: qualem in acie sublaturi estis: tollite hūc indi-
cem uoluntatis uirtutisque ure. Post-q ingenti alacritate clamor
est sublatus: quod bene uertat gesturi se illius morem: posteroq; die
in aciem deducturi affirmat. Reliquū diei apparandis armis cōsu-
ptum est. Postero die simul instrui romanā aciem sabini uidere. Ipi
iam pridem auidi certaminis procedunt. Proelium fuit: quale iter
fidentes sibi met ambos exercitus: ueteris perpetuæque alteri q̄ie
auidum: alteri nuper noua victoria elatum. Consilio & sabini
uires adiuuere. Nam cum æquassent aciem: duo extra ordinem
milia: quæ in sinistro cornu romanorū in ipō certamine impressionē
facerent, tenuere. Quæ ubi illatis ex transuerso signis degrauabāt
prope circūuentum cornu: equites duarū legionum propere ex eq̄
desiliunt: cedentibus iam suis prouolant in primū: simul q; & hosti
se opponunt. Et æquato primū periculo, pudore dein peditum animos
accendunt. Verecundiæ erat equitem suo alienoque marte pugnare.
peditem ne ad pedes quid digresso equi par esse. Vadunt igit
in proelium ab sua parte omissum. & locum ex quo cesserāt repetūt.
Momento q; non restricta mō pugna: sed inclinatur & sabinis cornu.
Equites inter ordines peditum rectus se ad equos recipit. Transuolat

inde in partem alteram fuis victoriæ nuntius: simul & in hostes iā pauidos: quippe fuso suæ partis ualidiore cornu: impetum facit. Non aliorum eo prœlio uirtus magis eniruit. Consul prouidere omnia: laudare fortes: increpare sicubi segnior pugna esset. Castigati fortiū statim uirorū opa edebant. tantūque hos pudor: quantū alios laudes excitabant. Reintegrato clamore undique omnes cōnixi hostem auertunt. Nec dein romana uis sustineri potuit. Sabini fusi passim agros: castra hosti ad prædam relinquunt. Ibi non sonorū sicut in algido res: sed suas romanus populationibus agrorū amissas: recepit.

Gemina uictoria duobus bifariam prœlijs parta: maligne senatus in unum diem supplicationes consulum nomine decreuit. Populus iiusſu & altero die frequens ijt. supplicatūque est. Et hæc uaga populatisque supplicatio studijs prope celebratior fuit. Consules ex composito eodē biduo ad urbem accessere: senatūque in martiū campum euocauere. Vbi cum de rebus a se gestis agerent: questi primores patrum senatum inter milites dedita opa terroris causa hīt. Itaq; in consules: ne criminationi locus essēt: in prata flaminia/ubi nūc ædes apollinis est: circum apollinarem appellabant: aduocauere senatum. Vbi cum ingenti consensu patrum negaretur triūphus: L. Ialius trib. pl. tulit ad populum de triūpho consulum. Multis desuasū prodeuntibus: maxime T. Claudio uociferante: de patribus non de hostibus consules triumphare uelle: gratiāque pro priuato merito in tributum non pro uirtute honorem peti. Nunq̄ ante de triumpho p populū actum: semper extimationem arbitriūque eius honoris penes senatum fuisse. Nec reges quid maiestatem sūmi ordinis iminuisse. Ne ita omnia tribuni potestati suæ implerent: ut nullū publicū consilium sinerent esse: ita demum liberam ciuitatem fore: ita æquas leges si sua quisque iura: ordo suam maiestatem teneat. In eandem sententiam multa & a cæteris senioribus patrum cum essēt dicta omnes tribus eam rogationem acceperunt. Tum primū sine auctoritate senatus populi iussu triumphatum est. Hæc uictoria tribunos plebēque prope in haud salubrem luxuriam uertit: conspiratione inter tribunos facta: ut idem tribuni reficerentur: & quo sua min9 cupiditas emineret consulibus quoq; continuarent magistratum. Cōsensum patrū causabantur quo per cōtumeliā consulum iura ple-

bis labefactata essent: quid futuri non dum firmatis legibꝫ si nouos tri-
bunos per factiones suas consules adorti essent. Non n. semp ualentes
oratosque consules fore: qui libertati plebis suas opes post ferrent.
Forte quadam uenit ad id tempus: ut comitijs præesset potissimum.
M. Diulio sorte euenit: uiro prudenti & ex continuatione magistra-
tus inuidiam imminentem cernenti. Qui cum ex ueteribꝫ tribunis
negaret se ullius rationem habituri: pugnarentq; collegæ ut libe
ras tribus in suffragium mitteret: aut concederet sortem comitio-
rum collegis habituris e lege ponus comitia q̃ ex uoluntate patrũ.
Iniecta contentione Diulius consules ad subsellia accitos cũ inter
rogasset: quid de comitijs consularibꝫ in animo hrent: respondis-
sentque se nouos consules creaturos: Auctores populariꝫ sententiæ
haud populares nactus in contionem cum ijs processit. Vbi cum
consules produxit ad populum interrogauitque si eos populus ro.
memor libertatis per illos receptæ domi: memor militiæ rerũq;
gestarum: consules iterũ faceret: quid nam factum essent nihil
sententiæ suæ mutassent: collaudatis que consulibꝫ quod pseuera
rent ad ultimum dissimiles deceũtiorũ esse: comitia habuit. Et
quinq; tribunis pl. creatis: cum præ studijs aptæ petentium nouẽ
tribunorũ alij candidati tribus non explerent: concilio dimisit:
nec dum causa comitiorũ habuit. Satis factum legi aiebat: quae
numero nusq̃ præfinito tribunis mõ ut relinquerent sanciebat: &
ab his qui creati essent cooptari collegas iubebat. Recitabatq; roga-
tionis carmen: in quo erat si tribunos plebeios decem rogabo si quos
minus hodie decem tribunos pl. fecerint hi: tũ quos collegas coop-
tassent ita illi legitimi eadem lege tribuni plebei sint: ut illos quos
hodie tribunos pl. fecerint. Diulius cum ad ultimum pseuerasset
negando. xv. tribunos pl. rem p. hrẽ posse: uicta collegarũ cupidi-
tate pater patribꝫ plebique acceptus magistratu abiit. Non tribu-
ni pl. in cooptandis patrũ uoluntatem fouere. Duos quidẽ patricios
consulares que Sp. Tarpeium & A. Termium cooptauere. Consules
creati Sp. Herminius T. Virginius Celimontanus. Nihil magnope
ad patrum aut plebis causam inclinatum domi ac foris hũere.
L. Trebonius trib. pl. infestus patribꝫ: quod se ab his in cooptandis tri-
bunis fraude captum prodiremq; a collegis aiebat: rogationẽ tulit:

ut qui plebem romanam tribunos pl. rogaret: si usque eo rogaret dū decem tribunos plebi faceret: insectandisque patribus unde aspero mditum ā: est nomen tribunatum gessit. Inde M. Geganius Agrippa & L. Iulius consules facti. Contiones tribunoru aduersus nobilium iuuentutem ortas, sine insectatione potestatis eius. conseruata maiestate patrum, sedauere. plebem decreto ad bellum uolscoru & equoru delectu. sustinendo rem ab seditionibus continuere: urbano q̄q; otio forsomnia tranquilla esse affirmantes: per discordias ciuiles externos tollere animos. Cura pacis concordiae quoq; intestinae causa fuit. 53 alter semper ordo gratus alterius modestiae erat. Quiescenti plebi ab iniuriis patrum iniuriae fieri coeptae. Vbi tribuni auxilio humiliores essent in primis parum proderat. Deinde ne ipi quid inuiolati erāt. utique postremis mensibus. cum & per contentiones potentiora iniuria fierent: & uis potestatis omnis aliquanto posteriore anni pte lāquidior ferme esset: iam q; plebs ita in tribunatu ponere aliquid spei: si similes Icilio tribunos hēret: nomina tm se biennio habuisse. Senatores contra patrum: ut nimis feroces suos credere iuuenes esse: ita male si modus excederetur esset: suus q̄ aduersariis supesse animos. Adeo moderatio tuendae libertatis, dum æquari uelle similando: ita se q̄sq; extollat: ut deprimat alium in difficili est: cauendoque ne metuant homines: metuendos ultro se efficiunt. & iniuriam a nobis repulsā tamq̄ aut facere aut pati necesse sit: inungimus alijs. C. Quintius Capitolinus quarto & Agrippa consules deinde facti: nec seditione domi nec foris bellum acceperunt: sed imminebat utriq; iam non ultra dissodia ciuium reprimi poterat. & tribunus & plebe incitata in pres: cum dies alicui nobilium dicta: nouus semper certaminibus contiones turbaret. Ad quam primum strepitum: uelut signo accepto arma accepere equi ac uolsci simul: quod persuaserant his duces cupidi praedae: biēnio ante delectum indictum hīs non potuisse abnuente tā plebe impium: eo aduersos se non esse missos exercitus. dissolui licēta militandi morem. nec pro cōmuni patria romam esse. quicqd iram simultatiq; cum externis fuerit in ipos uerti. Occecatos lupos intestina rabiae opprimendi occasione esse. Iunctis exercitibus latinū p̄mū agrum populati sunt. Deinde postq̄ nemo ibi uindex occurrebat: tum uo exultantibus belli auctoribus ad moenia ipā romae populabundi re-

gione portæ exquilinæ accessere: uastationem agrorꝝ per contumeliā
urbi ostentantes. Vnde postq̄ multi prædam præ se agentes retro ad
Corbionem agmine iere. Quīnius consul ad contionē popl̄m uocauit.
I bi m hanc sententiam locutum accipio. Er si mihi nullius noxæ cō-
scius quirites sum: tm̄ cum pudore sūmo in contionem urām processi.
Hoc uos scire: hoc posteris memoriæ traditum iri. equos & uolscos: uix
hernicis mō pares Tito Quīntio quartum consule ad mœnia urbis ro-
mæ impune armatos uenisse. Hanc ego ignominiā: qq̄ iam diu ita
uiuitur: si status rerꝝ est ut nihil boni diuina animus: si huic potis-
simū imminere anno sensissem: uel exilio uel morte: si alia fuga hono-
ris non esset: uitassem. Ergo si uiri arma illa hūissent: quæ i portis
fuere uīris: capi roma me consule potuit. Satis honorꝝ: satis superq;
erat uitæ. Mori me consulem tertium oportuit. quem tandē igna-
uissimi hostium contempsere? Nos consules? an uos quirites? Si cul-
pa in nobis est: auferte impium indignis: & si id parum est: insup
poenas expetite. Si in uobis nemo deorꝝ nec hominū sit: qui uīa puni-
at peccata quirites: uos m& tm̄ eorum poeniteat. Non illi uīam igna-
uiam contempsere: nec suæ uirtuti confisi sint. Quippe tonens fusi fu-
gatiq;: castris exuti: agro multati: sub iugum missi: & se & uos noue.
Discordia ordinū est uenenum urbis huius: patrum ac plebis certami-
na. Dum nec nobis impij: nec uobis libertatis est modus: dum ted&
uos patritios: nos plebeios magīratuum sustulere illi animos.
P rho deum fidem quid uobis uultis? Tribunos pl. coepistis: cōcor-
diæ causa concessimus. Decēuiros desideratis: creari passi sumus. de
cēuiros uos pertesum est: coegimus abire magīratu: manente in e-
osdem priuatos ira uīa: mori atque exulari nobilissimos uiros hono-
ratissimosq; passi sumus. Tribunos pl. creare uetꝝ uoluistis creastis.
Consules facere uīarum pium: & si patribus uidebamus iniquum
patritiū quoq; magīratum plebi donum fieri uidimus. Auxilium
tribunitium: prouocationē ad ppl̄m: scita plebis inuncta pribus
sub titulo æquandarꝝ legum: nīa iura oppressa: tulimus & ferimus.
Q uis finis erit discordiarꝝ? & qn̄ unam urbem hīe? & qn̄ cōmunem
hanc esse patriam licebit. Victi nos æquiore animo quiescamus: q̄ uos
uictores. Satis est ne uobis uos metuendos esse? Aduersus nos Auēti-
nus capitur. aduersus nos sacer occupatur mons. Esquilias quide

ab hoſte prope captaſ ſcandẽrem in aggere uolſcum hoſtem nemo
ſubmouit. In noſ uiri in noſ armati eſtiſ. Agitedum ubi hic turiam
circũſederitiſ & forum infeſtum feceritiſ & carcerem impleueritiſ
principibꝫ: ijſdem iſtiſ ferociſſimiſ animiſ egrediamini extra por
tam eſquilinã. Aut ſi nec hoc quidꝫ audentiſ ex muriſ uiſite agroſ,
uroſ ferro igniq; uaſtatoſ. predam abigi. fumare incenſa paſſim
tecta. Atꝫ. cõmuniſ reſ per hoc loco eſt peiore. Ager uritur. urbſ ob
ſidetur. belli gloria penes hoſtes eſt. Quid tandem priuatæ reſ urã
in quo ſtatu ſunt? Iam unicuique ex agriſ ſua damna nuntiabũt.
quid eſt tandẽ domi unde ea expleatiſ? Tribuni uobiſ amiſſa red
dent: ac reſtituent? Vociſ uerborũ que quantũ uoletiſ ingerent: &
criminũ in principeſ & legum aliarꝫ ſuper aliaſ & contionũ. Sed ex
illiſ contionibuſ nunq̃ urbm quiſquã fortuna domum auctor redijt.
At quiſ retulit aliquid ad coniugem ac liberoſ præter odia. offenſiõeſ.
ſimultateſ publicaſ priuataſque: a quibꝫ ſemper non urã uirtute
innocentia que: ſed auxilio alieno tuti ſumuſ. At hercle cum ſtipẽdia
nobiſ conſulibꝫ non tribuniſ ducibꝫ & in caſtriſ non in foro facieba
tiſ: & in acie urbm clamorem hoſtes: non in contione patreſ romani
horrebant: præda parta: agro ex hoſte capto: pleni fortunarꝫ: glo
riæque ſimul publicæ ſimul priuatæ triumphanteſ domũ ad pena
teſ rediebatiſ. Hunc oneratum urbiſ fortuniſ hoſtem abire ſinitiſ.
Herete affixi contionibꝫ & in foro uiuite. Sequitur uoſ neceſſitaſ
militandi: quam fugiſ. Graue erat in equo & uolſcoſ proficiſci:
ante portaſ eſt bellum: ſi inde non repellitur: iam intra mœnia erit:
& arcem & capitolium ſcandet: & in domoſ urãſ uoſ perſequetur.
Biennio ante ſenatuſ delectum hbri & educi exercitum in algidum
uſſit. Sedemuſ deſideſ domi mulierꝫ ritu inter noſ altercãteſ, preſẽ
ti pace læti. nec cernenteſ ex otio illo breui multiplex bellũ rediturum.
His gratiora ego dictu alia eſſe ſcio: ſed me uera pro gratiſ loqui aſi
meum ingenium non monera, neceſſitaſ cogit. Vellem me quidꝫ uo
biſ placere quiriteſ: ſed multo malo uoſ ſaluoſ eſſe: qualicũq; erga
me animo futuri eſtiſ. Natura hoc ita compatum eſt: ut qui apd
multitudinẽ ſua cauſa loquitur, gratior eo ſit cuiuſ menſ nihil præter
publicum cõmodum uidꝫ: niſi forte aſſentatoreſ publicoſ plebicola
laſ iſtoſ: qui uoſ nec in armiſ: nec in otio eſſe ſinunt: urã uoſ cauſa

incitare & stimulare putatis: concitari aut honori aut quæstu
esse illis. Et quia in concordia ordinū nullos se usq; esse uident: ma
le rei se q̄ nullius turbarz ac seditionū duces esse malūt. Quarz
rez si uitos tedium tandem capere potest: & patrum uiros que ant
quos mores uultus pro his nouis sumere: nulla supplicia reuoco mi
si paucis diebus hos populatores agrorz urbis fusos fugatosq; castris
exuero: & a portis uiris moenibusque ad illorz urbes belli terrore quo
nunc uos attonitos estis transtulero. Raro alia tribuni plebis o
ratio acceptior plebi: q̄ tunc seuerissimi consulis fuit. Iuuentus q;
que inter tales metus detrectationem militiae telum acerrimū ad
uersus patres hīc solita erat: arma & bellum spectabat. Et agrestiū
fuga: spoliati que in agris & uulnerati foediora his quae subiiciebā
tur oculis nuntiantes totam urbem ira impleuere. In senatum ubi
uentum est: ibi tum in Quirites omnes uersi: tu unum uindicem
maiestatis romanae intuere: & primores patrum dignam dicere cō
tionem imperio consulari: dignam tot consulatibus ante actis: dignā
uita omni plena honorum sepe gestorum: sepius meritorz: alios
consules aut per prodigionem dignitatis patrum plebi adulatos:
aut acerbe tuendo iura ordinis asperiorem domando multitudi
nem fecisse. T. Quintiū orationem memorem maiestatis patrum
concordiae que ordinum & temporz in primis habuisse. Orare eū
collegamque: ut capesserent rem p. orare tribunos ut uno animo
cum consulibus bellum ab urbe ac moenibus propulsari uellent: plebē
que obedientem in re tam trepida patribus preberent. Appellare tri
bunos cōmunem patriam auxiliū que eorum implorare. Vastatis
agris urbe prope oppugnata consensu omniū delectus decernitur
habeturque. Consules cum in contione pronuntiassent tēpus non
esse causas cognoscendi: omnes iuniores postero die prima luce in cā
po martio adessent: cognoscendis causis eorum: qui nomina non dedis
sent bello perfecto se laturos tpūs pro desertore fururz: cuius non pro
bassent causam: omnis iuuentus affuit. Postero die cohortes sibi q̄;
centuriones legerunt. Bini senatores singulis cohortibus prepositi.
Hec omnia adeo mature perfecta accepimus: ut signa eo die a questo
ribus ex aerario prompta delataque in campum quarta diei hora mo
ta ex campo sint: exercitus que nouus paucis cohortibus uetez militū

uoluntate sequentib. mansert ad decimum lapidem. Insequent
die hostem in conspectum dedit. Castraque ad Corbionem castris
sunt comuncta. Tertia die cum ira romanos illos cum totiens rebellassa
consciencia culpe ac desperatio irritaret: mora dimicandi nulla est
facta. In exercitu romano cum duo consules essent potestate pari: qd
salubertimum in administratione magnarum rerū est: suma impij
concedente Agrippa penes collegam erat. Et prelatus ille facilitan sub
mittens se comitē respondebat cōmunicando consilia laudesq; &
equando imparem sibi in acie. Quintius dextrum cornu Agrippa sini
strum tenuit. Sp. Postumio Albo legato datur media antes tuenda.
Legatum alterū P. Sulpitium equitib. prefiniunt. Pedites ab dextro
cornu egregie pugnauere: haud segniter resistentibus uolscis. P. Sul
pitius per mediam hostium aciem cum equitatu perrupit. Vnde cum
eadem reuerti possit: ad suos prius q̄ hostis perturbatos ordines refice
ret: terga impugnare hostium satius uisum est. Momentoq; tpis
in aduersam mcursando aciem. Incipiti terrore dissipassit: hostē. nisi
suo proprio cum prelio equites uolscorū & equorū exceptū aliq̄diu
tenuissent. Ibi uō Sulpitius negare cunctandi tempus esse circūuētos
intercluisque ab suis: uociferans. ni equestre prelium cōnixi omni
ui perficerent: nec fugare equitem tutum satis esse: confiterent equos
uiros que: ne quis reuerterentur ad prelium: aut integrata pugnam.
Non posse illos resistere sibi. quibus conferta peditum acies cessisset. Haud
surdis auribus dicā. impressione una totum equitatum fudere. Magnā
um ex equis precipitauere. Ipos equosque spiculis confodere. Ita finis
pugne equestris fuit. Tunc adorti peditum aciem nunctos ad consu
les rei geste mittunt. Vbi iam inclinabatur hostium acies. nuntius de
inde & uincentibus romanis animos auxit. & referentes gradum per
culit equos. In media primū acie uinci cepti: qua premissus equi
tatus perturbauerat ordines. Sinistra deinde cornu ab Quinto consu
le pelli cepit. In dextro plurimum laboris fuit. Ibi Agrippa etate
uiribusque ferox cum omni parte pugne melius rebus: q̄ apud se
uidera: accepta signa ab signifere ipe inferre: quedā iacere in cō
fertos & hostes cepit. Cuius ignominie metu concitati milites inuase
re hostem. Ita equata ex omni parte uictoria est. Nuntius tum ab qn
to uenit uictorem iam se īmittere castris hostiū. Nolle irrumpere ante

q̄ sciat debellatum & in sinistro cornu esse. Si iam fudissent hostes conferrent ad se signa: ut simul omnis exercitus preda potiretur. Victor Agrippa cum mutua gratulatione ad victorem collegam castraque hostium uenit. Ibi pauci defendentibꝰ momento q; fusis sine certamine in munitiones irrūpunt. Predaque ingenti compotē exercitū suis & rebus recuperatis: quæ populatione agrorꝫ amissæ erant, reducunt. Triumphū nec ipōs postulasse: nec delatum ijs ab senatu accipio: nec traditur causa spreti aut non sperati honoris. Ego quantum in tanto interuallo temporꝫ comitio, cum Valerio atq; Oratio consulibus: qui præter uolscos & equos sabini & belli perfecti gloriā peperāt negatus ab senatu triumphus essē: uerecundiæ fuit pro pte dimidia rerum consulibus petere triumphum: ne & si impetrassent, magis hominū ratio: q̄ meritorum habita uideretur. Victoriā honestaꝫ ex hostibus partam, turpe domi de finibus suorꝫ iudicium populi deformauit. Aricini atque Ardeates de ambiguo agro, cū sæpe bello certassent, multis & iam cladibus fessi: iudicem populm ro. cepere. Cū ad causam orandam uenissent: concilio populi a magratibꝰ dato magna contentione actum. Iamq; editis testibus, cum tribus uocari: & populm ire in suffragium oportera: consurgit p. Scapcius de plebe magno natu. Et si licet inquit consules de re. p. dicere: errare ego populum in hac causa non patiar. Cum ut uanum eum negarent cōsules audiendum esse: uociferantemq; prodi publicam causam submoueri iussissent: tribunos appellat. Tribuni: ut fere semp regūtur a multitudine magis: q̄ regant: dedere cupide audiendi plebi: ut quæ uellet Scapcius diceret. Ibi inquit annū se tertium & octogesimum agere: & in eo agro de quo agitur militasse. nouiuenē, uigesima ia stipendia merentem: cum ad Coriolos sit bellatum: eā rem uetustate oblitteratam: cetery suæ memoriæ infixam afferre: agrꝫ de quo ambigitur finium Coriolorꝫ fuisse. Capisque coriolis iure belli publicum populi ro. factum. Mirari se quonā mō Ardeates Aricinique: cuius agri uis nunq̄ usurpauerint: incolumi coriolana re. cum se a populo ro. quem pro dño iudicem fecerint: intercepturos sperent. Sibi exiguum uitæ tpūs supesse: non potuisse se in inducere in animū: qn quem agrum miles pro parte uirili manu cepisset: eū senex quoque uoce: qua una possit uindicaret. Magnope se suadere

populo: ne inuili pudore suam ipē causam dānarēt. Consules cum
P. Scaptium non silentio mō: sed cum assensu & audiri aīaduertis-
sent: deos hominesque testantes flagitium ingens fieri: patrum pri-
mores arcessunt. Cum his circumire tribunos: orare, ne pessimum
facinus: peiore exemplo admitterent iudices, in suam rem litem uer-
tendo: cum praesertim etiam si fas sit: curam emolumenti sui iudicū
esse: nequaq̄ tantum agro intercipiendo acquiratur, quantū amit-
tatur alienandis iniuria sotior; animis. Nam famæ quid ac fidei
dāna maiora esse: q̄ quæ existimari possent. hoc legatos referre do-
mum. hoc uulgari. hoc socios audire. hoc hostes. quo cum dolore
hos: quo cum gaudio illos: patremini p. Scaptio hoc cōnonali se-
ni ne assignatiros putarent finitimus populos: clarum hoc fore
imagine Scaptiū popl̄m ro. quadruplatoris & interceptoris huius
alienæ personam laturum: quē hoc priuatæ rei iudicem fecisse:
ut sibi controuersam adiudicarēt rem. Scaptiū ipm̄ id q̄d etsi
præmortui iam sit pudoris non facturum. Hæc consules, haec
patres uoluerantur. Sed plus cupiditas & auctor cupiditatis
Scaptius ualet. Vocatę tribus: iudicauerunt agrum publicū ppli
ro. esse. Nec abnuitur ita fuisse: si ad iudicēs alios itum foret. Hūc
haud sane quicq̄ bono causæ leuatur dedecus iudicij. Id que
Aricinis Ardeatibusq; q̄ patribo romanis fœdius atq; acerbius
uisum. Reliquū anni quietū urbanis motibo & ab externis māsit.

OS SERVTI M. LENVLIVS &
P. Lvratius consules. Fuit annus domi fo-
seditiosus
risq; infestus. Nam anni principio & de
cōnubio patrum & plebis C. Canuleius
tribunus pl. rogationem promulgauit
qua cōtaminari sanguinem suum pa-
tres confundique iura gentiū rebant.
Et mentio primo sensim illata a tribu-
nis ut alterum ex plebe consulem fieri liceret. eo processit dein.
ut rogationē nouam tribuni promulgarent. ut pplo potestas
esset seu de plebe seu de pribus uellet, consules faciendi. Id uo

fi fieret: non uulgari mō cum infimis: sed prorsus auferri a primo
ribo ad plebem fūmus impium credebant. Leti ergo audiere patres
ardeatium ppīm ob iniurias agri abiudicati defasse. Veientes
depopulatos agri romani extrema: & uolscos equosq: ob cōmunā
uerrugine fremere: adeo uel infelix bellum ignominiose pati pre
ferebant. His itaque in manus acceptis: ut inter strepitum tot bello
q̄ conficerent achones tribunitiæ: delectum hīri: bellum arma
que ui fūma apparari iubent: si quo mentius possit: q̄ T. Quintio cō-
sule apparatum sit. Tum C. Canuleius pauca in senatu uerba fatus
nequicq̄ territando consules auertere plebem a cura nouarum legum:
numq̄ eos se uno delectum hīturos ante q̄ ea quæ promulgata ab se
collegisque essent: plebi scissent: & confestim ad contionē aduocauit.
Eodem tempore & consules senatum in tribunum & tribunus popīm
in consules incitabat. Negabant consules iam ultra ferri posse furores
tribunitios: uentum iam ad finem esse. domi plus belli concitari: q̄
foris. Id adeo non plebis: q̄ patrum: neque tribunorū magis: q̄ consulū
culpa accidere. Cuiuscunque rei præmium sit in ciuitate: eam maxi
semp achibus crescere: sic pace bonos sic bello fieri. maximū rome pre
mium esse seditionum: & id singulis uniuersisque semp honori fuisse.
Reminiscerentur quam maiestatem senatus ipi a patribo accepisset:
quam liberis tradituri essent: & quēadmodum plebs gloriari possit: se
auctorem ampliorēque esse. Finem ergo non fieri nec futurā donec
tam felices seditiones: tam honorati seditionum auctores essent. Quas
quantasq: ves C. Canuleium aggressum: collisionē gentium pur
bationē auspiciorū publicorum priuatorūque afferre: ne quid sin
cere neque in cōtaminari sit: ut discrimine omni sublato. nec se qs̄q̄
nec suos nouerit. Quam. n. aliam uim connubia promiscua habē
nisi ut ferarū propere ritu uulgentur concubitus plebis patrūq: ut q
natus sit ignorā: cuius sanguinis: quorū sacrorū sit. dimidius pa
trum sit: dimidius plebis: nec secum quid ipē concors. parū id ui-
dem: quod omnia diuina humanaque turbentur. Iam ad consu
latum uulgi turbatores accingi. Et primo ut alter consul ex plebe
fieret: id mō sermonibo tentasse: nunc rogari ut seu ex pribo seu
ex plebe uelit populus consules creet: & creaturos haud dubie ex
plebe seditiosissimū quenq: Canuleios igit̄ talioscque cōsules fore.

ne id supplē

ne id iuppiter optimus maximus finat regie maiestatis imperiu3
eo recidere: & se millies morituros ponit: q̄ ut tantū dedecoris ad
mitti patiantur. Certum hīe maiores quoq; si diuum assent concēdo omnia non mitiorem inse plebem. sed asperiorem alia ex aliis in iniuria postulando, cum prima impetrassa futurā. primo q̄libet dimicationē subituros fuisse ponit: q̄ eas leges sibi impoi paterent. Quia cum concessum sit de tribunis uer. concessum esse sine non fieri posse in eadem ciuitate tribunos pl. & patres esse: aut hunc ordinē aut illum magistratum tollendum esse: ponitq; fero q̄ nunq̄ obuiā eundum audacie temeritanque. Illi ne ut impune primo discordi asserentes concitent finitima bella. Deinde aduersus ea que concitauerint armari ciuitatem defendique prohibeant. & cum hostiū īm accesserit, exercitus conscribi contra hostes īm, non patiant. sed audeat Camuleius in senatu proloqui se nisi suas leges tanq̄ uictoris patres accipi sinant, delectum hīi prohibiturꝛ. Quid esse aliud q̄ minari se patriam prodituriꝛ: patriā oppugnaturꝛ: atque capi passuriꝛ. Quid eam uocē animoriꝛ non plebi romane: sed uolsci & equi & ueientibus allaturam. Nonne Camuleio duce se speraturos capitoliū atq; arcem scandere posse. Si patribus tribuni cum iure ac maiestate dēpta animos & extulerint. Consules paratos esse duces prius aduersus scelus ciuium: q̄ aduersus hostium arma. Cum maxime hæc agerentur in senatu: Camuleius pro legibus suis & aduersus consules ita differunt. Quantope uos quirites contēneret patres: q̄ indignos duceret qui una septi urbe intra eadem moenia uiueritis: sepe equidē & uideor ante animaduertisse: nunc īm maxime: quod adeo atroces in has rogationes mās coorti sunt. Quibus quid aliud q̄ admonemus ciues nos coꝛ esse: & si non easdeꝫ opes hīe: eandem tn patriam incolere: Altera connubiū petimus: quod externis finitimisq; dare solas. Nos quid ciuitatem: quæ plus q̄ connubiū est, hostibus aliā uictis dedimus. Altera nihil noui ferimus: sed id quod populi est repetimus atque usurpamus: ut quibus uelit populus ro. honores mandet. Quid tandē est cur cælum & terras misceant. Cur in me impetus mō pene in senatu sit factus. Regent se manibus tempaturos: uiolaturosq; denuntiēt sacro sanctam potestatem: si populo ro. libeꝛ suffragium datur: ut quos uelit consulatū mandet. Et non præcidituꝛ spes plebeio quoq; si dign⁹

ſummo honore erit adipiſcendi ſūmi honoriſ ſtare urbſ hæc nō poterit.
De imperio actum eſt & perinde hoc ualeᷓ plebeiuſ ne conſul fiat tanq̄
ſeruum aut libertinum aliquiſ conſulem futurum dicat. Et quidᷣ ſen
tiſ in quanto contemptu uiuiſᷣ Lucis huiuſ uobiſ prem ſi liceat
adimant. Quod ſpiratiſ quod uocem mittiſ quod formaſ hominum
habetiſ indignantur. Quin & ſi diſ placeᷓ nefaſ aiunt eſſe conſulem
plebeium fieri. Obſecro uoſ ſi non ad faſtoſ non ad cōmentarioſ ponti
ficum admittimur nec ea quid ſcimuſ: quæ omneſ & peregrini ſciūt.
Conſuleſ in regum locum ſucceſſiſſe: nec aut iuriſ aut maieſtatiſ quicq̄
hīe: quod non in regibo ante fuerit. En unq̄ crediſ fando audiſſe
hūmam pompilium non mō non patritiuz: ſed ne ciuem quid roma
num ſabino agro accitum populi iuſſu patribo romæ regnaſſe. Lu
cium deiñ tarquinium non romanæ mō: ſed ne italicæ quid gentiſ
Demarati corinthij filium incolam ab tarquiniſ uiuiſ liberiſ Anci re
gem factum.ᷣ Seruiū tullum poſt hunc captiua cornicula natum
patre nullo matre ſerua ingenio uirtuteque regnū tenuiſſe.ᷣ Quid
.n. de T. tatio ſabino dicam.ᷣ quē ipē romuluſ parenſ urbiſ in ſonetatez
regni accepit. Ergo dum nullum faſtiditur genuſ in quo enitereᷓ uir
tuſ creuit impium.ro. Pœniteat uoſ nunc plebei conſuliſ: cū maioreſ
nri aduenaſ regeſ non faſtidierint. Et ne regibo quidᷣ exactiſ clauſa
urbſ fuerit pegrinæ uirtuti. Laudiam certe gentem poſt regeſ exactoſ
ex ſabiniſ non in ciuitatem mō accepimuſ: ſed & in patritioz nūm
Ex peregrino patritiuſ. deinde conſul fiat. Liuiſ romanuſ ſi ſit ex plebe
præciſa conſulatuſ ſpeſ erit. Verum tandē non credimuſ fieri poſſe ut
uir fortiſ ac ſtrenuuſ pacē belloque bonuſ ex plebe ſit. Hūmæ. L. Tarq
nio Seruio Tullo ſimiliſᷣ an ne: ſi ſit quidez ad gubernacula rei p. ac
cedere eum patiemur.ᷣ potiuſque deceūriſ deterrimiſ mortalium
qui tum omneſ ex patribuſ erant: q̄ optimiſ regum nouiſ hominib
ſimileſ conſuleſ ſumuſ habituri.ᷣ At .n. nemo poſt regeſ exactoſ de
plebe conſul fiet. Quid poſtea:ᷣ nulla ne reſ noua inſtitui debeaᷓ:ᷣ
& quod non dum eſt factum:ᷣ Multa .n. non dum ſunt facta in no
uo populo. ea ne ſi utilia quidᷣ ſint fieri oportet.ᷣ Pontificeſ augu
reſ Romulo regnante nulli erant: ab Hūma pompilio creati ſunt
Cenſuſ in ciuitate & deſcriptio centuriarz claſſiūque non erat ab
Seruio Tullo facta eſt. Conſuleſ nunq̄ fuerunt: regibo exactiſ creati

ſiunt. Dictatoriſ nec nomen nec impium fuerat: apud patres eſſe coepit.
Tribuni pl. ædiles. quæſtores: nulli erant: inſtitutum eſt: ut fierent.
Decēuiros legibꝫ ſcribendis intra decē hos annos & creauimus & e re
p. ſuſtulimus. Quis dubitat qn mæternum urbe condita ī immēſū
creſcente noua imperia. ſacerdotia. iura gentium hominūq: inſtitu-
ebantur. Hoc ipm ne connubium patribꝫ cum plebe eſſet: non decē-
uiri retulerunt paucis his annis peſſimo exemplo: cum ſūma ītu-
nia plebis. an eſſe ulla maior aut inſignior contumelia poteſt: q̄
prem ciuitatis uelut contaminatam indignam connubio haberi.
Quid eſt aliud q̄ exilium intra eadem mœnia: q̄ relegationem pa-
ne affinitatibꝫ: ne appropinqtatibꝫ miſceamur. Caueant ne ſonet
ſanguis. Quid hoc. ſi polluunt nobilitatem iſtam urām: quā ple-
riq̄ oriundi ex albanis & ſabinis: quos non genere nec ſanguine
ſed per cooptationē in patres habetis aut a regibꝫ lecti, aut poſt re-
ges exactos iuſſu populi. Sinceram ſeruare priuatis conſiliis nō
poteratis: nec ducendo ex plebe: nec uras filias ſororeſque nubere
ſinendo ex patribus. Nemo plebeius patriæ uirgini uī afferra.
Patritiorꝫ iſta libido eſt. Nemo inuitū pachonem nuptialem quē-
q̄m facere coegiſſet. Verum. n. uero lege id prohiberi & connubiū
tolli patrum ac plebis, id demū contumelioſum plebi eſt. Cur. n.
non confertis: ne ſit connubium diuitibꝫ ac pauperibꝫ. quod pri-
uatorꝫ conſiliorꝫ ubique ſemper fuerit: ut in quā cuique feminæ
cōueniſſet: domum ducerat: ex qua factus eſſet: uir domo in ma-
trimoniū ducerat: id uos ſub legis ſuperbiſſimæ uinculis coercitis:
qua diremptis ſocietatem ciuilem: diuiſq: ex una ciuitate faciatis.
Cur non ſancitis ne uicinus ſit patritio plebes. nec eodem immere-
atur: nec idem conuiuiū ineat. nec in foro eodem conſiſtat. Quid
n. in re eſt aliud, ſi plebeius patrinam duxerit ſi plebeiā patrinus.
Quid uiris tandem muratur. Nempe patrem ſecuntur liberi. Hec +
quod nos ex cōnubio uīro petamus quicquā eſt: præter q̄ ut hoīuꝫ
ut ciuium numero ſimus. Hec uos niſi quod in contumeliā ignomi-
niāque nrām certare uultis: quod contendatis quicq̄ eſt. Denig:
utrum tandē populi ro. ſi uelit iubere legem an urē ſūmuꝫ impiū
eſt. Regis exactis utrum uobis dnātio an omnibꝫ æqua libertas
parta eſt. Oportet licere populo ro. ſi uelit iubere legem: an ut q̄q:

rogatio promulgata erit: uos delectum pro poena decernetis? & simul ego tribunus uocare tribus in suffragium cepero: tu stati cōsul sacramento iuniores adiges: & ad castra educes: & minaberis plebi? minaberis tribuno? Quid si non quantū iste minæ aduersus plebis consensum ualerent: bis iam experti essetis? felices quia uobis consultum uolebant, certamine abstinuistis. An ideo non est dimicatum: quod quae pars firmior eadem modestior fuit? Nec i nunc erit certamen quiretes: animos uros illi temtabunt semper ui res non expientur. Itaque ad bella ista seu uera seu falsa sunt consu les parata uobis plebs est: si connubia reddituis. Vnam hanc ciuitatē facitis: si coalescere: si iungi: si misceri que uobis priuatis necessitu dinibo possunt: si spes si aditus ad honores uiris strēnuis & fortibo datur: si in consortio si in societate rei.p. esse: si quid æquæ libertatis est mutem animis magistratibo parere atque imperitare licet. Si haec impedia: aliquis ferte sermonibo & multiplicate fama bella: nemo est nomen daturus: nemo arma capturus: nemo dimicaturus: pro superbis dominis: cum quibo nec in re.p. honorē: nec in priuata connubij societas est. Cum in contionem & consules processissent & res a perpetuis oronibus in alterationem uenissent: interroganti tribuno: cur plebeium consulem fieri non oportera?: ut fortasse uē sic parum utiliter in praesens certamen respondit: quod nemo ple beius auspicia habet. Idcoque decemuros connubium dirimisse: ne i certa prole auspicia perturbarentur. plebs ad haec maxime indigna tione exarsit: quod auspicari tanq̄ muisi diis immortalibus negare tur posse. Nec ante finis contentioni fuit: cum & tribunū acerrimū auctorem plebis nacta essa: & ipa cum eo pugnata certaa: quā uicta tandem pres ut de connubio ferretur consensere: ita maxie rati contentionē de plebeis consulibus tribunos aut totam depositu ros aut post bellum dilaturos esse: contentamq; interim connubio plebem paratam delectui fore. Cum Camuleius uictoriam de pa tribo habuissa: & plebis fauor ingens essa: accensi alij tribuni ad certamen pro rogatione sua sūma ui pugnant & crescente in dies fama belli delectum impediunt. Consules cum per senatum inter cedentibo tribunis nihil agi possa: consilia principum domi hēbāt apparebat aut hostibo aut ciuibo de uictoria concedendum esse.

Soli ex consularibus Valerius atque Oratius non intererant cōsilijs
L. Claudij sñia consules armabat in tribunos. Quinctq; cincinnatiq;
& capitolini sñiæ abhorrebant a cæde: uiolandisq; quos fœdere
icto cum plebe sacro sanctos acceperint. Per hæc consilia eo dedu-
cta est res: ut tribunos militum consulari potestate promiscue ex
patribus ac plebe creari sinerent: De consulibo creandis nihil mu-
taretur. Eoque contenti tribuni contenta plebs fuit. Comitia tri-
buni consulari potestate tribu creandis indicuntur. Quibo īdictis
exemplo quicunq: aliqd seditiose dixerat aut fecerat: huc q̄m
maxime tribunitij & prensare homines & concursare toto foro
candidati cœpere: ut patritios despatio primo irritata plebe adi-
piscendi honoris: deinde indignatio si cum gerendis essẽt honos
deterreret. Postremo coacti in a prioribo petiere: ne cessisse pos-
sessione rei.p. uiderentur. Euentus eorũ cominorũ docuit alios ani-
mos in contione libertatis dignitatisque: alios sedim deposita certami-
na incorrupto iudicio esse. Tribunos .h. omnes patritios creauit po-
pulus contentus eo: quod ratio hãta plebeiorũ essẽt. Hanc modesti-
am æquitatẽque & altitudinem animi ubi nunc in uno inuenies
quæ tunc populi uniuersi fuit: Anno trecentesimo decimo q̄ urbs̄ .ccc.x.
roma condita erat: primũ tribuni militum pro consulibo magis-
tum ineunt. A. Sempronius Atratinus. L. Atilius. T. Cecilius. q̄rũ
in magistratu cõcordia domi: pacem & foris prebuit. Sunt qui pp
adiectum equorũq; uolscorũque bello: & ardeatium defectionem ue-
ens bellum: quod duo consules obire tot simul bella negret: tri-
bunos militum tres creatos dicant sine mentione promulgatæ le-
gis de consulibo creandis ex plebe & impio & insignibo consulari-
bus usos. Non tñ pro firmato iam stetit magistratus eius iussu: quia ter-
tio mense: q̄ inierunt: auguriq; decreto pinde ac uitio creati hono-
re abiere: quod L. Lucanius: qui comitijs eorũ præfuerat parum
recte tabernaculum cepisset. Legati ab ardea romam uenerũt ita
de iniuria querentes: ut si decerneretur ea in fœdere atq; amicitia
mansuros restituto agro apparerent: ab senatu responsum est: iu-
dicium populi ab senatu rescindi non posse: præter q̄ quod nullo
nec exemplo nec iure fieret: concordiæ & ordinũ causa si arde-
atis sua tpra expectare uelint arbitriũque senatui leuandæ in-

iuriæ ſuæ permittant fore: poſt mō gaudeant ſe ire moderatoſ: ſtatīt
que patribuſ æque curæ fuiſſe ne qua iniuria in eoſ orīretur: ac ne
orta diuturna eſſet. Ita legati cum ſe rem integram relaturoſ dixiſſent
comiter dimiſſi. Patrum cum ſine curruli magīratu reſp. eſſet coie-
re & interregem creauere. Contentio conſuleſ ne an tribuni militum
crearentur. In interregno rem dieſ cōplureſ tenuit. Interrex ac ſe-
natuſ conſulum comitia. tribuni pl. inde plebſ tribunorꝝ militum
ut hēantur contendunt. Vicerunt patreſ: quia & plebſ patriciſ ſeu
hunc ſeu illum delatura honorem, fruſtra certare ſupſedit. Et prima-
peſ plebiſ ea comitia malebant: quibꝫ non hrētur ratio ſua: q̄ quibꝫ
ut indigni prætērirent. Tribuni quoq; plebiſ certamen ſine effectu
in beneſino apud primoreſ patrum reliquere. T. Quintiuſ Barbatuſ
interrex conſuleſ creat: L. Papirium Mugilanū, L. Sempronīū At
tratinum. His conſulibꝫ cum Ardeatibꝫ fœduſ renouatum eſt. Idq;
monumenti eſt conſuleſ eoſ illo anno fuiſſe: qui neq; in annalibuſ
priſcis neque in libris magīratuum inueniūtur. Credo qđ tribuni
militum in initio anni fuerunt: eo pinde ac per totum annū in im-
pio fuerint: ſuffectiſ his conſulibꝫ, prætermiſſa nomīa conſulū. Hor-
Liciniuſ Mater auctor eſt & in foedere ardeatino & in linteiſ liberiſ. T addmonett
Tum & foriſ cum tot terroreſ a finitimiſ oſtentati eſſent: & domi omīa
fuit. hunc annum ſeu tribunoſ mō ſeu tribuniſ ſuffectoſ conſuleſ
habuit. Sequitur annuſ haud dubiſ conſulibꝫ M. Geganio Mace-
rino iterꝫ. T. Quintio Capitolino qntum conſule. Idem hic annuſ cen
ſuræ initium fuit: rei a parua origine ortæ: quæ deīn tanto incremē-
to aucta eſt: ut morum, diſciplinæque romanæ peneſ eam regimen
ſenatuſ, equitūque centuriarꝫ decoriſ dedecoriſq; diſcrimen, ſub cō-
ditione eiuſ magīratuſ publicorꝫ iuſ priuatorꝫque locorꝫ & uecti-
galia populi ro. ſub nutu atque arbitrio eſſent. Ortum aut̄ initiū
eſt rei quod in populo p multoſ annoſ incenſo: neque differri cenſuſ
poterat: neque in conſulibꝫ: cum tot populorꝫ bella imminerēt: ope
erat id negotium agere. Mentio illata ab ſenatu eſt: rem operoſam
ac minime conſularem: ſuo proprio magīratu egere: cui ſcribarus
miniſterium cuſtodiæque & tabularꝫ cura: cui arbitriū formulæ
cenſendi ſubijceretur. Et patreſ q̄q̄ rem paruam: tn̄ quo plureſ pa-
tricij magīratuſ in re. p. eſſent: læti accepere. Id quod euenit, futurꝫ

credo ā: rati: ut mox opes eorum, qui præessent ipi honori ius mate
statemque addicerent. Et tribuni id quod tunc erat magis neces
sarium: q̄ speciosi ministerij procurationem intuentes: ne in paruis
quoq; rebꝰ mcōmode aduersarentur: haud sane tetendere: cum a
primoribꝰ ciuitatis spretus honor esset: Papirium Semproniumque
quorꝝ de consulatu dubitabatur: ut eo magīatu pars solidum consula
tum explerent censui agendo populus suffragiis præfecit. Censores ab
re appellati sunt. Dum hæc romæ geruntur: legati ab ardea ueniunt
pro uetustissima sotietate: renouandoque fœdere recenti: auxiliū pro
pe euersæ urbi implorantes: frui nanque pace optimo consilio cum
populo.ro. seruata: per intestina arma non licuit. Quorꝝ causa atque
initium traditur ex certamine factionum ortum. Quæ fuere eruntque
plurimꝰ populis magis exitio. q̄ bella externa. q̄ fames morbi ue. q̄ quæ
alia in deum iras uelut ultima publicorꝝ malorꝝ uertunt. Virginē ple
bei generis maxime forma noram petiere iuuenes: alter uirgini genere
par tutoribꝰ fretus: qui & ipī eiudem corporis erant. Nobilis alter nilā
re præter q̄ forma captus. Adiuuabant eum optimatum studia: p quæ
in domum quoq; puellæ certamen primum penetrauit. Nobilis superior
iudicio matris esse. quæ q̄ splendidissimis nuptijs puellā nūq; uolebat.
Tutores in ea quoq; re partium memores ad suum tendere. Cum res
peragi intra parietes nequisset: uentum in ius est. Postulato audito
matris tutorꝝque magīatus secūm parentis arbitriū dant ius nupti
arum. Sed uis potentior fuit: nanq; tutores inter suæ pris homines
de iniuria decreti palam in foro contionantis manu facta uirginem
ex domo mris rapiunt. Aduersus quos infestior coorta optimatū acies,
sequitur accensum iniuria iuuenem. fit prœliū atrox. pulsa plebs. ni
hil romanæ plebi similis: armata ex urbe profecta: colle quodā capto:
in agros optimatum ferro igni que excursiones facit. Vrbem quoq; oīs
& iam exitem ante certaminis multitudine opificum ad spem prædæ ad
uocata obsidere parat. Nec ulla spes cladesque belli abest: uelut con
tacta ciuitate rabiæ duorꝝ iuuenum funestas nuptias ex occasu prīæ
petentium. Parum parti utriq; domi: armorꝝ bellique est usū. Optima
tes romanos ad auxilium urbis obsessæ: plebs ad expugnandū secum
ardeam uolscos excuere. Priores uolsci duce equo Cluilio ardeā uenē.
mœnibꝰ hostium uallum obiecere. Quod ubi romæ est nunnatū ex-

templo M. Geganius consul cum exercitu profectus: tria milia passuū ab hoste locum cepit castris: precipinque iam die curare corpora milites iubet. Quarta deinde uigilia signa profert: coeptūque opus adeo properatum est: ut sole orto uolsca firmiore se munimento ab romanis circumuallatos: q̄ ab se urbem uiderent. Et alia parte consul muro ardeae brachiū inuumxerat: ut ex oppido sin comeare possent. Volscus impator: qui ad eā diem non comeatu preparato: sed ex populatione agroꝝ rapto in dies frumento aluisset militem: postq̄ septus uallo repente inops omnium retractat: ad colloquiū consule euocato: si soluendæ obsidionis causa uenerit romanus: abductuꝝ se inde uolscos ait. Aduersus ea consul uictis conditiones accipiendas esse: non ferendas respondit. neque ut uenerint ad oppugnandos sonos populi ro. suo arbitrio ita abituros uolscos esse. Dedi impatorem arma poni iubet: fatentes uictos se esse: & imperio parere: aliter tā abeūtibus q̄ manentibus se hostem infestum: uictoriam ponus ex uolscis: q̄ pacem infidam romam relaturum. Volsci exiguam spem in armis ponentes: alia undique absciſa cum cētassent preter cetera aduersa: loco quoq; iniquo ad pugnam congressi: iniquiore ad fugam: cum ab omni parte cederētur ad preceps certamine uersi. Dedito impatore: traditisque armis: subiugū missi: cum singulis uestimentis ignominiæ cladisque plenī dimittuntur.

Et cum haud procul urbe tusculo consedissent: uetere tusculanorum odio inermes oppressi dederunt poenas: Vix nuntius cædis relictus. Romanus ardeæ turbatas seditione res: principibus eius motus securi pulsis: bonisq; in publicum ardeatium redactis composuit. dempta inuriam uidiuj tanto beneficio populi ro. ardeates credebant. senatui superesse aliquid ad delendum publicæ auaritiæ monumentum uidebatur. Consul triumphāns in urbem redijt: Titulio duce volscoꝝ ante currum ducto: prælatisque spolijs: quibꝰ dearmatum exercitum hostium subiugum miserat. Æquauit quod haud facile est, Quintius consul rogatus armata gloriam collegæ. qui concordiæ pacisque domesticam curam iura infimis summisq; moderando. ita tenuit: ut cum & patres seueryꝝ consulem: & plebs sanctum comem crediderit. Et aduersus tribunos plura q̄ certamine tenuit. Quīq; consulatus eodem tenore gesti: uitaque omnis consulariter acta, uerēdū pene ipm̄ magis: q̄ honores fauebant. Eo tribunoꝝ militarium nulla mēno his consulibꝰ fuit. Consules creant M. fabium lubilanū Postumium Ebucū Cornicinem. Consules quo maiori gloriæ rerum domi forisq; gestaꝝ

ſuccedere cernebant: maxime aut̄ memorabilem annum apud finitimos
ſonos hoſtesque eſſe: quod ardeanbo in re præcipiti tanta fortuna ſub
uentum: eo impenſius ut delerent prorſus ex animis hominū infamiam
nudiq; ſenatus conſultum fecerunt: ut quoniā ciuitas ardeatium intestino
tumultu redacta ad paucos eſſet: coloni eo præſidii causa aduerſus vol-
scos ſcriberentur. hoc palam relatum in tabulas: ut plebem tribunosque
faller&. Iudiq; reſidendi conſilium initum. Conſenſerant aut̄: ut multo
maiore pte Rutulorū colonorum q̄ romanorū ſcripta. Nec ager ullus dim-
deretur niſi is: qui interceptus nudiq; erat infami: nec ulli priuſ romāo
ibi q̄ omnibus Rutulis diuiſus eſſet: gleba ulla agri aſſignaretur. Sic ager
ad ardeates redijt. Triumuiri ad coloniam ardeam deducendam creati.

A grippa Menenius. L. Titius Siccius. M. Ebutius Elua: qui mīme popu
lare miniſterium agro aſſignando ſonjſ: quæ populus ro. ſuū iudicaſſet:
cum plebem offendiſſent: ne primoribus quid patrum fauiſſe acceptū: q̄d
nihil gratiæ cuiquā dederant: uexationes ad populum iam die dicta a
tribunis: colonis aſcriptis remanentibus in colonia: quā teſtem integrita
tis uſtinaeque hēbant uitauere. Pax domi forisque fuit: & in hoc &
inſequenti anno L. Furio Petilio & M. Papirio Craſſo conſulibus. Iudi ab
decēuiris per ſecceſſionem plebis a patribus ex ſenatus conſulto non: eo
anno facti ſunt. Cauſa ſeditionum nequicq̄ a Petilio quæſita: qui tri
bunus pl. uterq; ea ipā denuntiando factus: neque ut de agris diuidēdis
plebi referrent conſules ad ſenatum pumere potuit: & cum magno
certamine obtinuiſſet: ut conſulerentur patres/ conſulum an tribuno
rum placeret comitia hri: conſules creari iuſſi ſunt. Ludibrio q: erant
mine tribuni denuntiantis ſe delectum impediturq;: cum quietis fini
timis neque bello neque belli apparatu opus eſſet. Sequitur hanc trā
quillitatem rerum annus Geganio Macerino L. Menenio Lanato con
ſulibus: multiplici clade ac periculo inſignis/ ſeditionibus. fame. regno pro
pe per largitionis dulcedinem in cernicē accepto. Vnum aſſuit bellū ex
ternum: quo ſi aggrauatæ res eſſent: uix ope deorū omnium reſiſti po
tuiſſet. Coepere a fame mala. ſeu aduerſus annus frugibus fuit: ſeu
dulcedine communium & urbis. deſerto agrorū cultu. nam utrique tra
ditur. Et patres plebem deſidem: & tribuni pl. nunc fraudem: nunc
negligentia conſulum accuſabant. Poſtremo perpulere plebi haud ad
uerſante ſenatu: ut L. Minutius præfectus annonæ crearetur. feliior

in eo magiſtratu ad cuſtodiam libertatiſ futuruſ: q̄ ad curationē miniſte
rij: q̄q̄ poſtremo annonæ quoq; leuatæ haud īmeritam grām & gliam
tulit. Qui cum multiſ citra finitimoſ populoſ legationibꝫ terra mariq;
nequicq̄ miſſiſ: niſi quod ex etruria haud ita multum frumēti aduectū
eſt: nullum momentū annonæ feciſſet: & reuoluturſ ad diſpenſationem
inopiæ confiteri cogendo frumentū & uendere quod uſu menſtruo ſupeſ
ſet: fraudandoq; ptem diuturni cibi ſeruitia: criminando inde & ob
iiiendo ire populi frumentariof: acerba inquiſitione apiret: magiſq̄ le
uata inopiam: multi ex plebe ſpe amiſſa potiuſ q̄ cruciarentur trahen
do animā capitibꝫ obuoluiſſe in tyberim præcipitauerunt. Cum ſp.
Mæliuſ ex equeſtri ordine: ut illiſ tp̄ribꝫ prædituſ rem utilem peſſimo
exemplo peiore conſilio eſt aggreſſuſ. frumentum nanque ex etruria
priuata pecunia per hoſpitium clientiiq̄ miniſteria coempto: quæ cre
do ipā re ad leuandam publicam curam annonæ impedimento fuit:
largitioneſ frumenti facere inſtituit. plebemq; hoc munere delinitam
quacunque incederet conſulis pectuſ gerenſ, elatuſque ſupra modū ho
minuſ priuati ſecum trahere haud dubium conſulatum ei fauore ac ſpe
deſpondentem. Ipſe ut eſt humanuſ animuſ inſatiabiliſ: eo quod fortu
na ſpondet ad altiora & non conceſſa tendere. Et q̄m conſulatuſ quoq;
eripiendus inuitiſ patribꝫ eſſet de regno agitare: Id unum dignū tāto
apparatu conſiliorū & certaminū: quod ingens exudandum eſſet præ
mium fore. Iam comitia conſularia inſtabant: quæ res cum nec diu
compoſitiſ rebuſ maturiſue ſani conſilijſ oppreſſit. Conſul ſextū cre
atuſ T. Quintius Capitolinuſ mīme opportunuſ uir nouanti rei colle
ga ei additur, Agrippa Meneniuſ: cui lanato erit cognomen. & L.
Minutius præfectuſ annonæ ſeu refectuſ ſeu quoad res poſceret,
in incertum creatuſ. Nihil H. conſtat niſi in libroſ lintheoſ utroq; āno
relatum inter magiſtratuſ præfecti nomen. Hic Minutius eandē rei
p. curationem agens: quā Mæliuſ priuatim agendam ſuſcepat: cum
in utraq; domo genuſ idem hominū uerſaretur: rem compertam
ad ſenatum refert. tela in domum Mælij conferri: eūque contioēſ
in domo hīre: ac non dubia regni conſilia eſſe: tempuſ agendū rei
non dum ſtare: cætera iam conueniſſe: & tribunoſ mercede ēptoſ
ad prodendam libertatem & partita ducibꝫ in multitudinem mi
niſteria eſſe: ſeruiſ ſe pene q̄ tutum fuerit ne alicuiuſ incerti uanitq;

auctor essꝫ: id ferre. Quæ postq̄ sunt audita undique primores pa-
trum prioresꝫ anni consules increpare: quod eas largitiones coetusq;
plebis in priuata domo passi essent fieri: & nouos consules qd expectas-
sent donec a præfecto annonæ tanta res ad senatum deferretur: quę
consulem non auctorem solum desiderarent: sed ꝯa ūdicem. Tuz
T. Quintius consules īmerito increpari ait: qui constricti legib⁹ de pro-
uocatione ad dissoluendum impium latis: nequaq̄ tm̄ uirium in ma-
gistratu ad eam rem pro atrocitate uindicandam q̄ntum animi hrent.
Opus esse non forti solum uiro: sed & libero exsolutoque legū uinculis.
I taque se dictatore L. Quintium dicturꝫ: ibi animū parem tantæ prāti
esse. Approbantib⁹ cunctis: primo Quintius abnuere: & quid sibi illi
uellent rogitare: qui se ætate exacta tantæ dimicationi obiicerent.
D eīn cum undique plus in illo senili animo: non consilij mō: sed ꝯaz
uirtutis esse: q̄ in omnib⁹ aliis diceret: laudibusq; haud immeritis
honerarent: & consul nihil remitteret: precatus tandem deos īmorta-
les cunctatus: ne senectus sua intam trepidis rebus damno dedecori
ue rei.p. esset: dictator a consule dicitur. Ipse deīn L. Seruiliū halā
magrum equitum dixit. Postero die dispositis præsidijs: cum i forꝫ
descendisset: conuersaque in eum plebs nouitate rei ac miraculo esset:
& Mæliani atq; ipē dux eorꝫ in se intentam uim tanti imperij cerne
rent: exptes consiliorꝫ regni: qui tumultus: quod bellum repens: aut
dictatoriam maiestatem: aut Quintiū post octogesimum annū recto-
rem rei.p. quæsissꝫ rogitarent: missus a dictatore Seruilius magr
equitum ad Mælium uocat te inquit dictator. Cum paueduisse
quid uellꝫ quæreretꝫ: Seruiliusq; causam dicendam esse præponeret:
crimēque a Minutio delatum ad senatum diluendum: tum Mælius
recipere se in cateruam suorꝫ: & primū circūspectans terquersans: post-
mo cum apparitor iussu magri eqtum diueretꝫ: ereptus a circūstanti-
bus: fugiensq; fidem plebis ro. implorare: & opprimi se consensu patrꝫ
dicere: quod plebi benigne fecissꝫ: orabat opem sibi ultro in discrimie
ferrent: ne ue ante oculos suos trucidari sinerent. Hæc cum uociferā-
tem assecutus hala Seruilius, obtruncat. Respersusque cruore obtrun-
cati: shpatus a caterua patriorꝫ iuuenum: dictatori renunnat uoca-
tum ad eum Mælium, repulso apparitore, concitantem multitudinē,
poenā meritam hre. Tunc dictator macte uirtute inqt L. Seruili

esto liberata re p. Tumultuantem deinde multitudinē incerta existi
matione facti ad concionem uocari iussit. & Maelium iure cesū pro
nunciauit: & si regni discrimine insons fuerit: qui uocatus a magro
equitum ad dictatorem non uenisset: Se ad causam cognoscendam
consedisse: qua cognita habiturū fuisse melius/similes caussę for
tunam: Vim paratiem ne tudino se cōmittere: ut certatum esse.
nec cum eo tanq̄ cum cive agendum fuisse: qui natus in libero ppło
mina iura legesq:/ ex qua urbe exactos sera regesq: eodeq; anno
sororis filios/& liberos consiliis libertatis patriæ pp pactionē indi
catam recipiendosq in urbem regum ab patre ferum esse persuasos.
Ex qua collatinum Tarquinium consulem nominis odio abdicare se
a magrātu atque exulare iussum. In qua de Sp. Cassio post aliq̄t
annos pp consilia inita de regno sumptum supplicium. In qua nu
per decēuiros: bonis/exilio/capite multatos ob superbiam regiam. In
ea Sp. Maelius spem regni concepit. Et quis homo? q̄q̄ nullam
nobilitatem: nullos honores: nulla merita cuiq̄ ad dnationē pan
dere uiam: Sed tū claudios cassios consulatibo decēuiratibo sui
maiorūq; honoribo splendore familiarum sustulisse animos. Quo
nefas fuerit: frumentarium diuitem bilibræ farris speraisse libertatem
se ciuiū suorq emisse: Liboque obijciendo, ratum uictorem finitimorq
omnium populū in seruitutem pellici posse: ut quem senatore ferre
ciuitas uix possa regem ferrā: Romuli conditoris ab dijs orti rece
pti ad deos insignia atque impium hostem: non pro scelere id magis
q̄ pro monstro habendum. Nec satis esse sanguine eius expiatū: nisi
tecta parietesque intra quę amentiæ tantum conceptum esset dissi
pentur. bona que contacta pretijs regni mercandi publicarentur.
Iubere itaque quæstores uendere ea bona/atque in publicum redigē
domum dem ut monumentū area essa: oppressę nephariæ spei dirui
extemplo iussit. Id æqui mælium appellatum est. L. Minuius bouc ara
to extra portam trigeminā est donatus: ne plebe quidē munta: quia fru
mentum Melianum assibo in modios æstimatum plebi dimisit. Huic Mi
nutium apud quosdā auctores transisse a patribo ad plebem undecimū
que tribunū pl. cooptatum/seditionem motam ex mæliana cede se
dasse inuenio. Cæterq uix credibile est numerq tribunorq patres auge
passos. Id que postimū exemplum a patrino homie introductū: nec

Sp. melū cui Tribunatus p. magis optandus + q̄ sperandus fuerit.

deinde id plebi concessum. semel obtinuisse aut certe tentasse: sed aī oīa
refellit falsum imaginis titulum paucis ante annis lege cautū: ne tribuis
collegam cooptare liceret. Q. Cicelius. Q. minuis. Sex. Tarquinis soli ex col
legio tribunorū neque tulerant de honoribus minuis legem: et omniam
nunc minutum: nunc seruilū apud plebem: queri que indignā nece
mali non desiterant. peruicerat igitur ut tribunorū militum potius q̄
consulum comitia haberentur haud dubia quidem spe sex locis tot. n. iā
creari licebat. quod plebei aliqui profitendo se ultores fore malianae
cedis crearentur. Plebs q̄q̄ agitata multis eo anno & uariis motibus erat:
nec plures q̄ tres tribunos consulari potestate creauit. Et in his L. Quīntī
Cincinati filium: ex cuius dictature inuidia tumultus querebantur: pre
latus suffragijs Quīctio Mamercus Aemilius ut sūmæ dignitatis I. iu
lium tertium creant. In horum magistratu fidenæ colonia romana ad
Larem Tolumnii ueientium regem ac ueientes defecere. Manus additi
um defectionis scelus C n. fuluium. C. Tullium. Spu. Antium. L. Roscium
legatos romanos causam non consilij quaerentes. iussu Tolūnij interfe
runt. Leuant quidā regis facinus in tesseram prospero iactu uocem eius
ambiguam ut occidi iussisse uideretur & a fidenatibus exceptam cau
sam legatorum fuisse mortis: rem incredibilem interuentu fidenatiū
nouorū sontiorum consulentium de cede ruptura ius gentium non aucr
sum ab intentione animum elusum aiunt. Ac dein in errorem euersum
facinus propius est fidem obstringi fidenatium populū ne respicere spes
ullam ab romanis possit: conscientia tanti sceleris uoluisse. Legatorū qui
fidem cæsi erant statuæ publice in rostris positæ sunt. Cum ueientibus
fidenatibusque praeter q̄ finitimis populis: ab causa ortā tam nefaria bellū
exortis anxie dimicatio instabat. Itaque ad curam sūmæ rerū quieta ple
be tribunis quoq; eius nihil controuersiæ fuit: quin consules crearentur:
M. Geganius Macerinus tertium: & L. Sergius fidenas a bello credo qd
dein gessit appellatus. Hic. n. primus cum rege ueientium sedo
proelio conflixit. Nec incruentam uictoriam retulit. Maior itaque ex
cuius amissis dolor: q̄ letitia fuisse hostibus fuit. Eo senatus ut in trepidis
rebus dictatorem dici Mamercum Aemilium iussit. Is magr̄m equitum
ex collegio prioris anni quo simul tribuni militum consulari potestate fuerāt.
L. Quintium Cincinnatum dignum parente iuuenem dixit. Ad delectū con
sulibus habitum centuriones ueteres belli peritos adiecit: & numerus amissorū

proxima pugna expletur. Legatos Quintiū Capitolinum & M. Fabium
Iubilanum sequi se dictator iussit. Tum potestas maior: tum uir quoque
potestati par hostes ex agro romano transanienē submouere. Collesque
inter fidenas & anienem cepere: referentes castra. Hec ante in campos di-
gressi sunt: q̄ legiones auxilio falisco⁊ uenerunt. Tum demū castra e-
trusco⁊ pro mœnib⁹ fidenar⁊ posita & dictator romanus haud procul
inde ad confluentes consedit in utriusq; ripis amnis qua sequi mu-
nimēto poterat uallo interposito. postero die in aciem eduxit. Inter
hostes uariæ fuere sententiæ. falisci procul a domo militiam ægre
patiens: satisque sibi poscere pugnam: ueienti fidenatique plus spei
in trahendo bello esse. Tolūnius q̄q̄ suor⁊ magis placebant consilia:
ne longinquā militiam paterentur falisca: postero die se pugnaturum
edicit. Dictatori ac romanis quod detrectassent pugnam hostes ā
accessere. posteroque die iam militibus castra urbemq; oppugnaturos
frementibus ni copia pugnæ fiat. Vtrinque acies intra bina castra in me-
dium campi pon procedunt. Veiens multitudine abundans qui inter
dimicationem castra romana aggrederentur post montes circūmisit.
Triū populor⁊ exercitus ita stetit instructus: ut dextrum cornu uei-
entes: sinistrum falisci tenerent: medij fidenates essent. Dictator de-
stro cornu aduersus faliscos: sinistro contra ueientem Capitolinus
Quintius intulit signa: ante mediam cum equitatu māgr equitū. Parūp
silentium & quies fuit: nec etrusci nisi cogerentur pugnam initurus &
dictatore arcem romanā re inspectante: ut ex auguribus simul aues rite
admisse essent: ex composito tolleretur signum. quod simul ubi cōspe-
xit: primo equites clamore sublato in hostem emisit: secuta pedītū ac-
es ingenti tu conflixit. Nulla parte legiones etrusce sustinere impe-
tum romanor⁊. Equites maxime resistebat. Equitūque longe fortissim⁹
ipē rex ab omni parte effuse sequentibus obequitans: romanis trahe-
bat certamen. Erat tum inter equites tribunus militum A. Cornelius
Cossus eximia pulchritudine corporis: animo ac uiribus par: memorq;
generis quod amplissimum acceptum maius auctusque reliquit po-
steris. Is cum ad impetum Tolūnij quacunque se intendisset trepidā
tes romanas uidera⁊ turmas: insigneq; eum regio hītu uolitantem
tota acie cognouisse⁊: hiccine est inquit foederis humani: uiolatorq;
gentium iuris? Iam ego hanc mactatam uictimam: si mō sancti q̄q̄

interrisse dijuolunt legatorz manibo dabo. Lalcaribus subdinf infe-
sta cuspide in unum fertur hostem. Quem cum ictum equo decerissa: cōse-
stim & ipē hasta innixus se in pedes excepit. Assurgentem ibi regem um-
bone resupinat: repetitūque sæpe cuspide ad terram affixit. Tum exan-
gui detracta spolia caput que abscisum, uictor spiculo gerens, terrore ce-
si regis hostes fudit. Ita equitum quoque fusa acies: quæ una fecerat an-
cepf certamen. Dictator legionibo fugantf instat. & ad castra compulsos
cedit. Plurimi fidenatium locorum notitia effugere in montes. Lossus
tyberim cum equitatu transuectus ex agro ueientano ingentem detulit
predam ad urbem. Inter prælium & ex castra romana pugnatum est
aduersum ptem copiarz ab Tolūnio urante dictum est ad castra missam:
Fabius Iubilanus corona primo uallum defendit. Intentos deinde hostes
in uallum egressus dextra principali cum triarijs repente inuadit. Quo
pauore iniecto: cedes minor quia pauores erant: fuga non minus trepi-
da q̄ in acie fuit. Omnibo locis re bene gesta: dictator senatus consulto:
iussuque populi triumphans in urbem rediit. Longe maximū truīphi
spectaculum fuit Tossus: spolia opima regi interfecti gerens. In eum mili-
tes carmina in concitu equantes eum romulo canere: spolia in ædē iouis
feretri prope Romuli spolia: quæ opima appellata sola ea tempestate erāt
cum solemni dedicatione fixit. Auerterat que in se a curru dictatoris
ciuium ora. & celebrati huius diei fructum prope solus tulerat. Dicta-
tor coronam auream libræ pondo ex publica pecunia populi iussu ī ca-
pitolio iouī dono posuit. Omnes ante me auctores secutus A. Cornelī-
um Tossum tribunum militum secunda spolia opima iouis feretri tem-
plo intulisse exposui. Cæterz præter q̄ quod ea rite opima spolia hēnt
quæ dux duci detraxit: nec ducem nouimus: nisi cuius auspitio bellū
geritur: titulus ipē spolijs inscriptus, illos me que arguit consulem ea
Tossum cepisse. Hoc ego cum Augustum Cæsarem templorz omīum cō-
ditorem aut restitutorem ingressum ædem feretri iouis: quam uetustate
delapsam refecit: se ipm in thoracē linthēo scriptum legisse audisse, ppe
sacrilegium ratus sum Tossum spoliorz suorz Cæsarem ipius templi au-
ctorem subtrahere testem. Qui si ea in re sit error: quod tam uetteres an-
nales: quod que magīratuum libri: quos linteos in ædem repositos monet
Mater Licinius erat, idemtidē auctores, septimo post demū anno: cū T.
Quintio poeno A. Cornelium Tossum consulem hēant: existimatio cōmunis

Aug. Cæsar.

omnibꝫ eſt. Nam & illud accedit ne tam clara pugna in eum anū transferri poſſet: quod in bello triennū ferme peſtilentia inopia que frugum circa M. Cornelium conſulem fuit: adeo ut quidā annales uelut funeſti nihil præter nomina conſulum ſuggerant: tertius ab conſulatu Coſſi annus tribunum eum militum conſulari poteſtate hēt. Eodē anno māgr equitum. Quo impio alteram inſignem edidit pugnam equeſtre: ea libera coniectura eſt. Sed ut ego arbitror uana uerſare in omneſ opiniones: cum auctor pugnæ recentibꝫ ſpoliis in ſacra ſede poſitis: iouē prope ipm cui uota erant romulum q; intuens: haud ſpnendos falſi tituli teſtes A. Cornelium Coſſum conſulem ſcripſerit. M. Cornelio Maluginēſe Lucio papirio conſulibꝫ exercitus in agrum ueientē ac faliſcum ductus. prædæ abactæ hominū pecorumque. hoſtis in agris nuſq; inuentus: neque pugnandi copia facta. Urbē tm non oppugnare: quia peſtilentia populum inuaſit & ſeditiones domi quæſitæ ſunt. nec morā tm a Spu. Mælio tribuno pl. qui fauore nominis motus ſe aliquid ratus: & minuto diem dixerat: & rogationē de publicandis bonis Seruilij halæ tulerat: falſis criminibꝫ a Minutio circūuentum Mælium arguens: Seruilio cædem ciuis indamnati obijciens: quæ uaniora ad popm ipō auctore fuere. Cæterū magis uis morbi ingraueſcens curæ erat. Terroreſque ac prodigia maxime quod crebris motibus terræ: ruere in agris nūtiabantur tecta: obſecratio itaque a populo diuinus præcinnibꝫ eſt facta. Peſtilentior inde annus L. Iulio iterū & L. Virginio conſulibus: tantum metum uaſtrauit in urbe agriſque fecit: ut non mō prædandi cauſa quiſquā ex agro romano exiret: belli ue inferendi memoria patribus ac plebi eſſet: ſed ultro fidenates: qui ſe primo aut oppido aut mōtibus aut muris tenuerant populabundi deſcenderant in agrū romanum: deinde ueientium exercitu accito: nam faliſci perpelli ad inſtaurandum bellum neque clade romanorū neque ſonorū precibꝫ potuere. Duo populi tranſiere Anienem: atque haud procul collina porta ſigna habuere. Trepidatum itaque non in agris magis: q̄ in urbe eſt. Iulius conſul in aggere murisque explicat copias. a Virginio ſenatus in æde quirini conſulitur. Dictatorem dici A. Seruilium placet: cui priſco: alij ſtructo finxſe cognomen tradunt. Virginius dum collegam conſulem moratus: dimittente eo nocte dictatorem dixit. Is ſibi magīrum equum poſtumiū Ebutium Helutium dicit. Dictator omneſ luce prima extra

portam collinam adesse iubet quibuscunque uires suppeterent ad arma
ferenda. Praesto fuere: Signa ex aerario prompta feruntur ad dicta
torem. Quae cum aggerentur hostes altes in loca altiora concessere:
Eo dictator agmine infesto subit. Hec procul munimento signis colla
tis fudit etruscas legiones. Compulit inde in urbem fidenas: ualloq;
circumdedit. Sed neque scalis capere poterat urbs alta & munita: ne
que in obsidione uis ulla erat: quia frumentū non necessitati mō sed
sed copiae quoque habunde ex ante conuecto suffitiebat. Ita expu
gnandi piter cogendique ad deditionem spe amissa: dictator in locis
pp propinquitatem mons ab aduersa parte urbis maxime neglecta
suapte natura tutissima erant: agere in arcem cuniculum instituit. Ipē diuersissimis locis subeundo ad moenia quadrifariā diui
so exercitu: qui alij alijs succederent ad pugnam continenti die
ac nocte proelio ab sensu operis hostes auertebat: donec perfosso
a castris monte arrecta in arcem uia est. Intentisque etruscis ad
nas a certo piculo minas: clamor super caput hostis captam urbē
ostendit. Eo anno L. furius Aculus M. Geganius Macerinus
censores ullam publicam in campo martio probauerunt. Ibi que
primū census populi est actus. Eosdem consules insequenti anno
refectos: Iulium tertiū. Virginiū iterum: apud Macrum Licinū
inuenio. Valerius Antias & Q. Tubero M. Manilium & Q. Sul
pitium consules in eum annum edunt. Caeterū in tam discrepā
te editione & tubero & Macer libros Linteos auctores profitetur
Neuter tribunos militum eo anno fuisse traditum a scriptoribo
antiquis dissimulant. Licinio libros haud dubie sequi linteos
placet: & Tubero incertus ueri est. Sed inter caetera uetustate in
compta hoc quoque in incerto positum. Trepidatum in etruria
est post fidenas captas: non ueientibo solum exterritis metu simi
lis exadiq: sed & falisci memoria initi primo cum his belli q̄ q̄
rebellantibus non adfuerant. Igitur cum duae ciuitates legatis
circa duodecim populos missis imperassent: ut ad volturnē famū
indicerentur omnis etruriae concilium: uelut magno tumultu im
minente: senatus Mamercum Emilium dictatorem uerum dici
iussit. Ab eo A. Postumius Tubertus magr equitū est dictus. Belli
que tantū maiore q̄ proximo conatu apparatum est: quanto

plus erat ab omni etruria periculi q̄ a duobs populis fuerat. Ea res aliquanto expectatione oīum tranquillior fuit. Itaque cum renuntiatū a mercatoribs essẽ: negata ueientibs auxilia: nullisque suo consilio bellum initum suis uiribs exequi: nec aduersary rey quærere sortes: cum quibs spem integram cōmunicati non sint: tum dictator ne nequicquā creatus essẽ: materia quærendæ bello gliæ adempta: in pace aliquid operis edere: quod monumentum eet dictaturæ cupiens: censuram minuere parat: seu nimiā potestatem ratus: seu non tam magnitudine honoris q̄ diuturnitatis offensus. Concione itaq; aduocata rem.p. foris gerendā aut tutaq; omnia, præstanda deos īmortales suscepisse: se quod intra muros agendum essẽ: libertati populi.ro. consulturu. Maximā aut̄ eius custodiam esse: si magna impia diuturna non essẽt & tpīis modus imponeretur: quibs iuris imponi non possẽt: annuos alios magr̄atus esse: quīquennalem censuram grauem esse: ijsdem per tot annos magna parte uitæ obnoxios uiuere sẽ legē laturum: ne plus q̄ annua ac semestris cēsura essẽt. Consensu ingenti populi legem postero die ptulit. & ut re ipā inquit sciatis quirites: q̄ mihi diuturna non placeant impia: dictaturā me abdico. Deposito suo magr̄atu modo alioru magr̄atuu imposito: cum gratulatione ac fauore ingenti a populo domū est reductus. Censores egre passi Mamercum: quod magr̄atum populi.ro. minuissẽt tribu mouerunt. & cōplicato que censu ærarium fecerunt: qm rem ingenti animo tulisse ferunt: causam potius ignominiæ inuentem q̄ ignominiam. Primores patru q̄q̄ deminutum cēsuræ ius uoluissent exemplo acerbitatis cēsoriæ offensi: quippe cum se quisque diutius ac sæpius subiectum cēsoribs fore cerneret q̄ censuram gestaret populi certe tanta indignatio coorta dicitur: ut uix a cēsoribs nullius auctoritate: præter q̄ ipīus Mamerci deterreri quiuerit. Tribum pl. assiduis contionibs prohibendo consularia comitia cum res prope ad interregnum perducta essẽt: euicere tandē ut tribuni militum consulari potestate crearentur. Victoriæ præmiū quod petebatur ut plebeius crearetur, nullum fuit. Omnes patricij creati sunt M. Fabius Tubilanus M. Folius. L. Sergius Fidenas. Pestilentia eo anno aliarū rerum otium prebuit. Ædes apollini pro ua-

litudine populi uota est. Multa duūuiri ex libris placandis deū ire a-
uertendæque a populo pestis causa fecere. Magna tum clades in urbe
agris promiscue hominum pecorūque perinde accepta. Famē cultori-
bus agrorum timentes in etruria pōptinumq; agri & cumas. postremo
in siciliam quoq; frumenti causa misere. Consulariū comitiorū nulla
mentio habita est. Tribuni militum consulari potestate omnes prīnj
creati sunt L. pinarius mamercus L. furius medullinus. Spu. postu-
mius albus. Eo anno uis morbi leuata. Neque a penuria frumenti
quia ante prouisum erat periculum fuit. Consilia admouenda bel
la in uolscos equosque concilijs & in etruria ad fanum voltūne
agitata. Ibi prolatæ in annum res; decretoque cautum ne qd ante
concilium fieret; nequicquā ueiente populo querente eandē qua
fidenæ deletæ sint imminere ueijs fortunam. Interim romæ prin-
cipes plebis iam diu ne quicquā imminentes spei maioris honoris.
dum foris otium esset; coetus inducere in domos tribunorū pleb.
Ibi secreta concilia agitare: queri se a plebe adeo spretos: ut cum
per tot annos tribuni militum consulari potestate creentur. nullū
unq̄ plebeio ad eum honorem additus fuerit. Multum prouidisse
suos maiores: qui cauerint: ne cui patrimo plebei magīratus patērā
aut patrinos habendos fuisse tribunos plebi: adeo se suis & sordē
nec a plebe minus q̄ a patribo contēni. Alij purgare plebē: culpam ī
patres uertere eorū ambitione artibo que fieri: ut obseptum plebi sit
ad honorem iter: si plebi respirare aboriū mixtis precibo minisque
liceat: memorem eam suorū iniuriam suffragia esse: & patrū auxilio
impium quoque adsciturum. placa tollendæ ambitionis causa tri-
bunos legem promulgare: ne cui album uestimentū addere petitio-
nis licera causa. Parua nunc res & quæ uix serio agenda uideri
possit: quæ tunc ingenti certamine patres ac plebem accendit. Vicē
tñ tribuni ut legem perferrent: apparebatque irritatis animis plebē
ad suos studia inclinaturam: quæ ne libera essent: senatus cōsultū
factum est: ut consularia comitia habērentur. Tumultus causa fuit
quem ab equis & uolscis latini atque hernici nuntiarant. T. Quīn⁹
Lucij filius cincinatus: eidem & poeno cognomen additur: & L H.
tulius mento consules facti. Hec ultra terror belli est dilatus. Lege
sacrata: quæ maxima apud eos uis cogendæ militiæ erat: delecto

habito utrinque exercitus ualidi profecti in algidum conuenere. Ibi
que seorsum uolsci castra cōmunire. Intentorque q̄ unq̄ ante mu
nendi exercendi que militem cura ducibo erat. Eo plus nunq̄ terrōis
romam attulere. Senatus dictatorem dici placuit: quia ad si sæpe uicti
populi maiore cōnatu: q̄ aliās unq̄ rebellarunt. & aliquantū iuuen
tutis morbo absumptum erat. Ante omnia priuata consulū discordia
que inter ipōs erat: & certamina in consilijs omnibus terrebant. Sūt
qui male pugnatum ab ijs consulibo in algido auctores sint: eāque cau
sam dictatoris creandi fuisse. Illud satis constat ad alia discordes: in
uno aduersus patrum uoluntatē consensisse: ne dicerent dictatorē: do
nec alia cum alijs terribiliora afferrentur: ne in auctoritate senatus cō
sules essent. Q. Seruilius Priscus sūmus patrum sūmis honoribo egre
gie usus: uos inquit tribuni pl. quoniā ad extremū uentum est: sena
tus appellat: ut in tanto discrimine rei.p. dictatorem dicere consules po
testate ura cogatis. Qua uoce audita occasionem oblatam ran tribu
ni augendæ potestatis secedunt: proque collegio pronunciant: placere
senatui consules dicto audientes esse: si aduersus consensum āplissimi
ordinis ultra tendant: in uincula se duci iussuros. Consules a tribunis
q̄ a senatu uinci maluerunt: prodituq̄ a patribo sūmi imperij iusta
tumq: sub iugum tribunitiæ potestati consulatum memoranter sig
dem cogi aliqn̄ pro potestate a tribuno consules. & quo quid ulterius
priuato timendum foret: in uincula & duci possent. Sors ut dictato
rem dicerēt: nam ne id quidē inter collegas conuenerat. T. Quintio
euenit. A. Postumiū Tuberum socerum suum seuerissimi imperij uir
dictatorem dixit. Ab eo L. Iulius magr equitum est dictus. Simul & edi
citur iustitium: neque aliud tota urbe agi: q̄ bellum apparari cogni
to uacantium militiæ munere post bellum differtur. Ita dubij quoq;
inclinant ad nomina danda. & hernici Latinique milites impan
Vtrinque obnixe obeditum dictatori est. Hæc omnia celeritate inge
perfecta. relictoque Ser. Iulio consule ad præsidium urbis. & L. Iulio
magro equitum ad subita belli ministeria: ne qua res qua aequissa in
castris moraretur: dictator præeunte A. Cornelio pontifice maximo
ludos magnos tumultus causa uouit: profectusque ab urbe: diuso
cum Quintio consule exercitu ad hostes peruenit. Sicut bina castra
hostium paruo inter se spatio distantia uiderant. Ipī quoque mille

Terme.

ferme passus ab hoste dictator tusculo: consul laumio propiorē locum
castris coperunt. Ita quatuor exercuus totidem munimenta planiē
in medio non paruus mō excursionibo ad prelia: sed uel ad explica-
das utrinque aciēs satis patentem habāt. nec ex quo castris castra col-
lata sunt: cessatum a letho prelijs est: facile patiente dictatore con-
ferendo uires spem uniuersæ uictoriæ temptato paulatim euentu
certaminum suos præcipere. Itaque hostes nulla in prelio iusto re-
licta spe noctu adorti castra consulis: rem in casum ancipitis euentus
committunt. Clamor subito ortus non consulis mō uigiles, exercitus
deīn omnem: sed dictatorem quoque ex somno excuit. Vbi prese-
ntia opes egebant: consul nec animo defecit: nec consilio. Pars mūi-
tionis stationes firmat: pars corona uallum cingunt. In alteris a-
pud dictatorem castris quo minus tumultus est: eo plus aūdiunt
quod opus facto sit: Misso exemplo ad castra subsidio: cui Sp. po-
stumius albus Legatus præficitur: ipē parte copiarū paruo circuitu
locum maxime secretum a tumultu petit. Vnde nec oppinato hostē
inuadat. Q. Sulpitium legatum præficit castris. M. fabio legato as-
signat equites. nec ante lucem mouere tubas: manum inter noctur-
nos tumultus moderatu difficilem. Omnia quæ uel alius imperator
prudens & impiger in talibus præcipere: agere quæ præcipit ordine
atque agit. Illud eximij consilij animique specimen & ne unique
uulgatæ laudis: quod ultro ad oppugnanda castra hostium unde
maiore agmine profectus exploratum fuerat M. Geganiū cum cohor-
tibus delectis misit. Qui postq̄ intentos homīes in euentum pericu-
li eum pro se incautos neglectis uigilijs stationibusq; est adortus. pri-
us pene cepit castra: q̄ oppugnari hostes satis scirent. Inde fumo ut cō-
uenerat datum signum. Vbi conspectum a dictatore est exclamat a-
pta hostium castra: nunnarique passim tubas. Et iam lucescebat: oīa
que præ oculis erant: & fabius cum equitatu impetum dederat: qui
a consul eruptionem e castris intrepidos iam hostes fecerat. Dictator
aut parte altera subsidia & sedām aciem adortus circūagentē ad
dissonos clamores ac subitos tumultus hosti undique obiecerat uicto-
rem equitē peditemq;. Circūuenti iam in medio ad unum omnes pe-
nas rebellionis dedissent: ni Vectius Messius ex volscis nobilior ur
factis q̄ genere: iam orbem uolantes suos increpans clara uoce:

Hic prebituri uos inquit telis esti indefensi inulti. Quid igit arma
hēti. aut quid ultro bellum intuliſti. inoio tumultuosi in bello
segnes. Quid hic stantibo spei est. an deum aliquem protectu uos
raptuiq; hinc putati. ferro tua famenda est. hac qua progressu
uideriti agite. qui uisuri domos patentes coniuges liberosq; esti. Ite
metum. Non muti nec uallum. sed armati armati obstant. utru
te pares necessitate. quæ ultimum ac maximū telum est. superes esti.
Hec loquuti exequentēque dicta redintegrato clamore secuti clant
impressionem. qua postumius Albo cohortes obiecerat & mouerunt
uictorem. donec dictator pedem iam referentibo suis aduenit. Eoq;
omne prœlium uersum est. Vni uō Messio fortuna hostiū innitu
tur. Multa utrinque uulnera multa passim cedes est. Iam ne duces
quidē romani inermes pugnant. Vnius postumius ictus saxo pfracto
capite excessit ante. Non dictatorem humeris uulneratus: nō fabiū
affixum equo femur: non brachium abscisum consulem ex tam an
cipiti prœlio sūmouit. Messium impetus pstratus cæde hostes cum
globo fortissimor iuuenum extulit ad castra volscor. quæ nō diu
capta erant. Eodem omnis acies inclinatur. Consul effusos usq; ad
uallum pſecutus. tentoria castra uallumq; aggreditur. Eodem &
dictator alia parte copias admouet. Non segnior oppugnatio est.
q̄ pugnæ fuerat. Consulem signa quoque intra uallum iniecisse
ferunt. quo milites acrius subirent. repetendoque signa primā im
pressionem factam. Et dictator prorupto uallo iam in castra proe
lium intulerat. Tum abiici passim arma. & dedi hostes cœpti. castris
que & his capti. hostes præter senatores omnes uenundati sunt.
P redæ pars sua cognoscentibus latinis atque hernicis reddita. pri
sub hasta dictator uendidit. præpositoque consule castris. ipe tri
umphans inuectus in urbem dictatura se abdicauit. Egregiæ di
caturæ tristem memoriam fatiunt. qui filium ab postumio. quod
occasione bene pugnandi captus in missu discesserit præsidio. uictorē
securi percussum tradunt. Nec libet credere. & licet in uariis opini
onibo. & argumento est. quod imperia Maliana non postumiana
appellata sunt. quoniā qui prior auctor tam seui exempli fore. oc
cupaturus insignem titulum crudelitatis fuerit. Impioso quoq; mā
lio cognomen inditum. postumius nulla trista nota est insignitus.

[n. Iulius consul ædem apollinis absente collega sine sorte dedicauit
Aegre ea passus Quintius: cum dimisso exercitu urbem redisset: ne-
quicquā in senatu conquestus. Insigni magnis rebus anno addit̃
nihil tum ad rem romanā pertinere uisum: quod carthaginēses
tanti hostes futuri: tum primū per seditiones siculorꝫ ad pris al-
terius auxiliū in siciliam exercitum traiecere. Agitatū in urbe ab
tribunis pl. ut tribuni militum consulari potestate crearent̃. nec
obtineri potuit. Consules fiunt L. Papirius Crassus, & L. Iulius.
€ quorꝫ legati, foedus ab senatu cum petissent: & pro foedere de-
dito ostentaretur: indutiæ annorꝫ octo impetrarunt. Volscorꝫ
res super acceptam in algido cladem pertinaci certamine inter
pacis belliq; auctores in turgia & seditiones uersa: undiq; otium
fuit romanis. Legem de multctarum extimatione per gratiam
populo: cum a tribunis pari consules unius ex collegio proditione
excepissent: ipsi præoccupauerunt ferre. Fuere consules L. Sergi
us fidenas uerꝫ Hostilius Lucretius Tricipitinus. Nihil dignum
dictu actum ijs consulibꝰ. Secuti eos consules: A. Cornelius Cossus,
T. Quintius Poenus uerꝫ. Veientes in agrum romanū excursionē
fecerunt. Fama fuit quosdā ex fidenatium iuuentute principes ei⁹
populationis fuisse: Cognitio que eius rei L. Sergio & Seruilio et
Mamerco Emilio pmissa. Quidam hostiam relegati eo qđ cur
per eos dies a fidenis abfuissẽt parum constabat. Colonorꝫ ad-
ditus numerus. Agerque ijs bello interemptorꝫ assignatus. Et sic
citate eo anno plurimū laboratum est. Nec cœlestes mō defuerūt
aquæ: sed terra quoque ingenito humore egens; uix ad phēnes
sufficit amnes. Defectus alibi aquarꝫ circa aridos fontes riuosq;
stragem fin pecorꝫ morientiū dedit. Scabie alia absūpta uulgati
que contactu in homines morbi: & primo in agrestes ingruerant
seruitiaque. Urbs deinde implebatur. Nec corpora mō affecta tabo
sed animos quoque multiplex religio, & pleraq; externa iuasit.
nouos ritus sacrificandi uaticinando inferentibꝰ in domos: quibꝰ
quæstui sunt capti superstitione animi: donec publicus iam pudor
ad primores ciuitatis peruenit: cernentes in omnibꝰ uicis sacellisq;
peregrina atque insolita piacula, pacis deum exposcendæ. Datum
inde negotium ædilibꝰ: ut animaduerterēt: ne qui nisi romani dij

ne quo alio more q̄ patrio colerentur. Ire aduersus veientes in se
quentem annum per L. Seruilium Halam. L. Papirium Mulgilanū
consules delate sunt. Tunc quoque ne confestim bellum indiceret
neue exercitus mitteretur: religio obstitit. Feciales prius mittendos
ad res repetendas censuere. Cum ueientibus nup ante dimicatū ad
nomentum & fidenas fuerat: inducieque inde non pax facta: q̄z
& dies exierat & ante diem rebellauerant. Missi in feciales. nec eorū
cum more patrium iurati repeterent res uerba sunt audita. Cōtro
uersia inde fuit: utrū nunc indiceretur bellum: an iam esset senat⁹
consulto. peruicere tribuni: denuntiando impedimento se delectus
ut consul de bello ad populum ferret. Omnes centuriae iussere. In
eo quoque plebs superior fuit: quod tenuit. ne consules in proxi-
mum annum crearentur. Tribuni militum quatuor consulari
potestate creati sunt. Quinus pecunius ex consul L. furius. M. Posthumius
A. Cornelius Cossus. Et is præfuit urbi. Tres delectu hīto profecti sūt
ueios. Documentoq; fuere q̄ plurium impium bello inutile esse. Tēden
do ad sua quisque consilia: cum aliud alij uiderentur: apparuerūt ad
occasionem locum hosti. Interim nanq; animum signum alijs dari re
ceptui alijs cum iubentibus: inuasere oportune veientes. Castra pro
pinqua turbatos ac terga dantes cepere. plus itaque ignominiæ q̄
cladis est acceptum. Moesta ciuitas fuit unici insueta. Odisse tri-
bunos. poscere dictatorem. In eo uero spes ciuitatis. Et cum ibi quoq;
religio obstaret: ne non posset: nisi a consule dict dictator: augures
consulti eam religionem exemere. A. Cornelius Cossus dictatorem
M. Emilium dixit. Et ipē ab eo magr equitū est dictus. Adeo simul
fortuna ciuitatis uirtute uicta æquat. Nihil censoria animaduersio esset:
quo minus regimen rerū ex notata indigne domo peteretur. Veientes
re foeda clam. missis circū ciuitates populos legatis: iactando tres duces
romanos ab imo proelio fusos. cum in nullā publici consilij sententa-
tem mouissent: uoluntarios undique ad spem predæ adfluerant.
Vni fidenatibus populo rebellare placuit: qui tanq̄ nisi a scelere bellum
ordiri nefas esset: sicut legatorū ante: ita tum nouorū colonorū cæ
de imbuti: armis ueientibus se coniunxere. Consultare inde prin-
cipes duorū populorū veios an fidenas sedem belli caperent. Fidenæ
uisi opportuniores. Itaque traiecto tybere veientes fidenas trāstulerūt

bellum. Romæ terror ingens erat. Accito exercitu ab ueiis: eo ipō ob rē
male gestam perculso: castra locantur ante portam colinam: & īmu
nitis armati dispositi: & iustitium in foro tabernæque clausæ. finit oīa
castris q̄ urbi similiora: cum trepidam ciuitatem præconibo per uicos
dimissis: dictator ad contionem aduocatam increpuit: quod ex tam
leuibo momentis fortunæ suspensos gererent: ut parua iactura accepta
quae ipā non uirtute hostium: nec ignauia romani exercitus: sed discor-
dia imperator accepta sit: uerentem hostem tonens uictum primescant.
Fidenasque prope sepius captas q̄ oppugnatas. Eosdem & romanos & ho-
stes esse: qui per tot secula fuerunt: eosdem animos easdem corporis u
res: eadem arma gerere. Se quoq; eundem dictatorem M. Emilium esse:
qui ante Veientium fidenatiumque aduentus saluti ad nomentū exer-
citum fuerit. & magrum equitum A. Cornelium Cossum eundem in
ante fore: qui priore bello tribunos militum Larte Tolūmo rege ueientiū
in conspectu duorū exercituum fuso occiso spolia opima tertius ferens te-
plo intulerit. Proinde memores secum triumphos: secum spolia secum
uictoriā esse: cum hostibo sceleris legatorū contra ius gentium interfecto
rum: eedem in pace fidenatium colonorū: indutas ruptas: septimā
infelicem defectionem: arma caperent: simul castra castris cōiunxissē:
sanis confidere nec sceleratissimis hostibo diuturnum ex iniquo ex-
gaudium fore: & populū ro. intellecturū: quanto melius de re.p. mer
itis sint: qui se dictatorem tertium dixerint: q̄ eos qui ob ereptum ciui-
re regnum labem sedæ dictaturæ suæ imposuerint. Vetus deīn nun-
ciatus profectus mille & quinquaginta passus extra fidenas castra lo-
cat. dextra montibo: leua tyberi amne septus. T. Quintiū Pœnū legatū
occupare montes iubet. Occultūque id iniquum capere: quod ab tergo
hostibus foret. Ipē postero die cum etrusca plem animorū ac prisini
diei meliore occasione q̄ pugna in aciem processissent: cunctatus par-
per dum speculatores referrent Quintiū euasisse in iniquum propinquū
acti fidenatium signa profert: pedituique aciem instructā pleno gra
du in hostem inducit. Magro equitum præcipit: ne inussu pugnam
incipiat: se cum opus sit equestri auxilio signum daturū. Tum memor
regiæ pugnæ: memor opimi doni Romuli ac tertius feretrij rem gerere.
Legiones impetu ingenti confligunt. Romanus odio accensus impiū
fidenatem: predonem veientem: ruptores indutiarū: cruētos legatorū

infanda cæde respos sanguine colonor. suor. perfidos sonos. ibel-
les hostes compellans. factis dictisque odium expl&. Concusserat pri-
mo statim congressu hostem, cum repēte patefactis fidenar. portis noua
erumpit anes. inaudita ante id tempus inusitata q;. ignibs armata in-
gens multitudo. facibsque ardentibs tota colluces uelut phreneti co
instincta cursu in hostem ruit. formaque insolitæ pugnæ romanos
parūper exterruit. Tum dictator magro equitū. equitibsque. tum &
exmontibs Quintio accito prœlium ciens. ipē in sinistr. cornu. quod
incendio similius q; prœlio territū cesserat. flāmis accurrit. Claraque
uoce. fumo ne uicti inquit uelut examen apum loco uro exacti. termi
cedent hosti. Non ferro extinguunt ignes. Non facet has ipas pro se qs-
que. si igni non telis pugnandū est. ereptas ultro inferent. Aque nōis
romani ac uirtutis patrum urēque memores. vertite incendiū hoc
in hostium urbem. & suis flāmis delete fidenas. quas uris benefing
placare non potuistis. Legator. uos urōr. colonor. que sanguis. uasta-
rique fines monent. Ad imperium dictatoris mora cuncta anes. facis
prim missæ excipiūtur. prim vi eripiūtur. utraque anes armat igni.
M agr equitus & ipē nouat pugnam equestrem. Frenos ut detrahant
equis impat. & ipē princeps calcaribs subditis erectus equo effreni in
medios ignes infertur. Et alij concitati equi libero cursu ferunt equitē
in hostem. Puluis elatus. mixtusque fumo. lucem ex oculis uirorum
equor. que aufert. Ea quæ militem terruerat speties. nihil territ e-
quos. Ruinæ igitur similem stragem. equesq quacunq; pertulit dedit.
L lamor deinde accedit nouus. qui cum utrāque mirabundā in se anē uer-
tisset. dictator exclamat Quintiū legatum & sonos ab tergo hostem
adortos. Ipē reintegrato clamore infert acrius signa. Cum duæ anes
duo diuersa prœlia circūuentos etruscos & a fronte & a tergo urge-
rent. neque in montes unde se nouus hostis obiecerat uer fugæ esset &
equitem passim liberis frenis dispulissent equi. uicentiū maxima pe
tyberim effusi petunt. fidenatium qui sup sunt ad urbem fidenas ten-
dunt. residui pauidi fuga in mediā cædem. obtruncantur in ripis.
Alios in aquā compulsos quirites ferunt. & pernos nandi lassitudo &
uulnera & pauor degrauant. Pauci ex multis tranant. Alter. agmē
per castra fertur in urbem. Eodem & romanos sequentes impetus ra-
pit. Quintiū maxime & cum eo digressos mō de montibs recentissimum

ad laborem militem: qui ultimo prœlio aduenerāt. Hi postq̄ mixti hosti
bo portam intrauere in muros euadunt: suisque capti oppidi signū ex
muro tollunt. Quod ubi dictator conspexit: iam .h. & ipē in deserta ho
stium castra penetrauerat: cupientem militem discurrere ad prædaꝫ
spe iniecta maioris in urbe prædæ ad portam ducit. Receptusq; intra
muros in arcem quo ruere fugientiū turbam uidebat, pergit. Nec mi
nor cædes in urbe: q̄ in prœlio fuit. donec abiectis armis: nihil præter
uitam petentes, dictatori dediuntur. Vrbs castraque diripiūtur. Poste
ro die singulis captiuis ab equite ad centurionē sorte ductis: quorum
eximia uirtus fuerat, bonis aliis sub corona uenditis: exercituꝫ uic
torem opulentūque præda: dictator triumphans romam reduxit.
Iussoque magro equitum abdicare se magratu: ipē deinde se abdicat
die sexto decimo: reditu in pace impio: quod in bello trepidisque reb⁹
accepat. Classi quoq: ad fidenas pugnatum cū ueientib⁹ quidā in an
nales retulere: Rem æque difficilem atque incredibilem. nec nunc
lato sanis ad hoc amne. Et tum aliquanto: ut a ueteribus accepimus ar
ctiore: nisi intraiectu forte fluminis prohibendo aliquaꝫ nauium
concursum: in maius (ut fit) celebrantes, nauales victoriæ uanū tu
lum appetiuere; Insequens annus tribunos militares consulari po
testate habuit A. Sempronium Tiburtium. L. Quintiū Cincinnatū. L. fu
rium Medullinum. L. Oratium Barbatum. Veientib⁹ annoꝫ uiginti
indutiæ datæ. & equis triennium: cum pluriū annoꝫ perissent. Et
ab seditionib⁹ urbanis onum fuit. Annū insequentē: neque bello fors
neque domi seditione insignem, ludi bello uon celebrem: & tribuno
rum militum apparatu: & finitimoꝫ concursu fecere. Tribuni con
sulari potestate erant Claudius Crassus, Spu. Hemus Rutilus. L. Ser
gius fidenas. Sex iulius Tullus. Spectaculū comitate hospitiū &
ad quod publico consensu uenerant aduenis gratius fuit. Post
ludos contiones seditiosę tribunoꝫ plebis fuere, obiurgantium
multitudinē: quod admiratione eoꝫ: quos odissent: stupens in
æterno se ipā teneraꝫ seruitio: & non mō ad spem consulatus ī ptē
reuocandā aspirare non auderaꝫ: sed ne in tribunis quid militiæ
creandis: quæ cōmunia essent: comitia patriꝫ ac plebis aut sui aut
suoꝫ meminisset. Desineraꝫ ergo mirari cur nemo de cōmodis ple
bis ageraꝫ: eo impendi laborem ac piculum unde emolumentū

atque honoſ ſperetur. Nihil non aggreſſuroſ hominef: ſi magna co-
natiſ magna præmia proponantur: ut qđ aliquiſ tribunuſ pl. muat
cæcuſ in certamina periculo ingenti fructu nullo: ex quibꝰ pro cẽto
hẽat patref aduerſoſ: quoſ credera bello inexpiabili ſe perſecuturoſ
apud plebem pro qua dimicauerit nihilo ſe honoratiorem fore neq;
ſperandum neque poſtulandū eſſe; magnoſ animoſ magnis honori
bꝰ fieri. Neminem plebeium ſe contemturꝫ ubi contemni deſiſſent.
Experiendam rem denique in vno aut altero eſſe. Sit ne aliqſ ple
beiuſ ferendo magno honori ni portento ſimile miraculo que ſit for
tem ac ſtrennuū aliquem exiſtere ortum ex plebe credatur. Sūma
ui expugnatum eſſe: ut tribuni militum conſulari poteſtate ex plebe
crearentur. Penſſe uiroſ domi militiæque ſpectatoſ: primiſ ānis ſi
gillatoſ repulſoſ triſtiu patribꝰ fuiſſe. Deſiſſe poſtremo prebere ad cō
tumeliam oſ: nec ſe uidere cur non lex quoque abrogetur qua id lice
at qua nunq̄ futurꝫ ſit. Minorẽque ruborem fore in unius iniquitate:
q̄ ſi per indignitatem eorum prætereantur. Huiuſ generiſ oronef
cum aſſenſu auditæ incitauere quoſdā ad petendum tribunatum
militum. Alium alia de cōmodiſ plebiſ latꝫ ſe in magratu profite-
tem. Agri publici diuidendi coloniarꝫque deducendarꝫ oſtẽtata
ſpeſ ā; uectigali poſſeſſoribꝰ agrorꝫ impoſito in ſtipendiū militum
erogandi æriſ. Laptatum deinde tempuſ ab tribuniſ militū. quo
per diſceſſum hominū ab urbe, cum patref clandeſtina denūtiatio
ne reuocari ad diem certum eſſent ſenatuſ conſultum fieraꝫ, abſen
tibuſ tribuniſ pl. ut quoniā volſcoſ in hernicorꝫ agroſ predatuꝫ
exiſſe fama eſſa: ad rem inſpiciendam tribuni militū proficiſcere-
tur. conſulariaque comitia hrentur. Profecti Appium Claudium
filium decẽuiri prefectum urbiſ relinquunt impigꝫ iuuenē. Iam
inde ab incunabuliſ imbutum odio tribunorꝫ plebiſque. Tribuniſ pl.
nec cum ab abſentibꝰ qui ſenatuſ conſultū feciſſent: nec cum Appio cīſ
acta re, quod contenderent fiunt. Creati conſuleſ L. Sempronius Atra
tinuſ Q. Fabiuſ Vibulanuſ. Peregrina reſ: ſed memoria digna tra-
ditur eo āno facta. Vulturnū etruſcorꝫ urbem: quae nunc capua eſt
ab ſāmnitibꝰ captam. Capuāque ab duce eorꝫ Capyo: uel qđ propiuſ eſt
uero a campeſtri agro appellatam. Cepere aut priuſ bello fanguiſ e-
truſcuſ in ſonetatem urbiſ agrorꝫque accepti. Deinde feſto die ḡuer

somno epulisque incolas uetere nouo colono nocturna cede adorti
H isrebo achi consules ij quos diximus idibo decembribo si magrau dare
pere. Iam non solum qui ad id missi erant retulerunt imminere volsco
bellum: sed legan quoq; ab lanuio & hernicis nunciabant: non ante
unq̄ volsco nec ducibo legendis: nec exercitum scribendo intentiores
fuisse. Vulgoque fremere: aut imperpetuū arma belliq; oblitioni
danda: nuq̄que accipiendū: aut is cum quibo de imperio certetur:
nec uirtute nec patientia nec disciplina rei militaris cedendum esse.
H aud uana attulere: sed nec pende patres mori sunt. Et en Sēpronius
cui hec prouincia sorte euenit: tanq̄ constantissima rei.p. fortuna fre
nis: quod exercitum uictoris populi aduersus uictos duxisset: omia
temere ac negligenter egit: adeo ut disciplinæ romanæ plus in volsco
exercitu q̄ in romano esset. Ergo fortuna ut sepe aliaș uirtutem est
secuta. Primo prelio: quod ab Sempronio incaute: inconsulte q; cō
missum est: non subsidijs firmata ante: non equite apte locato: cōcur
sum est. Clamor inditum primū fuit: quo res inclinatura esset. Ex
crebrior crebriorque: ab hostibus sublatus: ab romanis dissonus im
par segnis. Sepe ueratus incerto clamore prodidit pauorē animoz.
Eo feroior illatus hostis: urgere scutis: micare gladijs. Altera ex pre
micant circūspectantibo galee. Aciā incerti trepidant: applicantque
turbe signa nunc resistentia deferuntur ab antesignanis: nūc inter si
os manipulos recipiuntur. Nondum fuga certa nondum uictoria e
rat: tegi magis romanus q̄ pugnare: volscos inferre signa: urgē antē
plus cedis hostium uidere q̄ fugæ. Iam in omnibo locis cedit: neq;
quā Sempronio consule obiurgante atque hortante: Nihil tū impiū
nec maiestas ualebat. Data que mox terga hostibo forent: ni Sextus
Tempanius decurio equitū labente iam re presenti animo subuenisset.
Qui cum magna uoce exclamasset: ut equites qui saluam rem.p. uel
lent esse: ex equis desilirent: Omnium turmaz equinbo: uelut ad cōsu
lis impium mori: nisi hec inquit armata cohors sistet impetū hostiū
actum de impio est. Sequimini pro uexillo cuspidē meam. Ostendit
romanis volscisque: neque equinbo uobis ullos equites: nec pedibus
esse pares pedites. Cum clamore comprobata cohortatio esset: uadit
alte cuspidem gerens. Quacunq; incedunt ui uiam faciunt. Eo se in
ferunt obiectis parmis: ubi fusoz laborem plurimū uident. Restitit

omnib⁹ locis pugna. in que eos impetus tulit. Nec dubiū erat: qn si
tam pauci simul omnia obire possent: terga daturi hostes fuerīt. Cī cū
iam pte nulla resisterēt sustinerent: dat signum volscus impator: ut
p armatos nouæ cohorti hostium locus detur: donec impetu illam ex-
cludantur ab suis. Quod ubi est factum: intercluſi equites: nec pro-
rumpere eadem qua uiam fecerant possunt: ibi maxīe conferūt hosti-
bus qua uiam fecerant: & consul legionesque romanæ: cum qđ tegi-
men mō omīb⁹ fuerat nusquā uiderent: ne tot fortissimos uiros
intercluſos opprimeret hostis: tendunt in quēcunq; casū, diuersi
volsca. hinc consulē ac legiones sustinere: altera fronte instare tem-
panio atque equitibus. Qui cum sæpe conati nequissent prorumpere
ad suos: tumulo quoq; occupato in orbem se tutabantur: nequaq̄
inulti: nec pugnæ finis ante noctem fuit. Consul quoq; nusq̄ re-
misso certamine: dum quicq̄ supfuit lucis hostem tenuit. Nox inter-
ros diremit. Tantusque ab imprudenti euentu utraque cast̄ tenuit
pauor: ut relictis sauciis magna parte impedimentorū ambo pro ui-
ris exercitus se in montes proximos reciperent. Tumultus tn̄ circā
sessus ultra mediam est noctem. Quo cum circūsedentibus nūciatū
esset: castra deserta esse: uictos rati suos: & ipī qua quēque in te-
nebris pauor tulit fugierunt. Tempanius metu insidiarū suos ad
lucem tenuit. Digressus dein ipē cum paucis speculatū: cum ab sau-
cijs hostibus scisitando compisset: castra volscorū deserta esse: lae-
tus ab tumulo suos deuocat: & in castra romana penetrat. Vbi
cum uasta deserta que omnia atque eandē: quaꝫ apud hostes fe-
ditatē inuenisset: prius q̄ volscae error cognitus reduceret: quib⁹
poterat sauciis ductis secum: ignarus q̄ regionem consul petisset:
ad urbem proximis itineribus pergit. Iam eo fama pugnæ aduer-
sæ castrorūque desertorū perlata erat: & ante omnia deplorati
erant equites, non priuato magis q̄ publico luctu. Fabiusq; con-
sul terrore quoq; urbi iniecto: stationē ante portas agebat: cum
equites procul uisi: non sine terrore ab dubijs qui nam essent, mox
cognitis: tantam lætitiam ex metu fecere: ut clamor urbē perua-
dere: gratulantiū saluos uictoresq; redisse equites. & ex moe-
stis paulo ante domib⁹: quæ conclamauerāt suos, procurrēt in
uias: pauidæq; matres ac coniuges oblitæ præ gaudio decoris

obuiam agmini occurrerent: in suos quaeque simul corpore atque animo uix compotes prae gaudio effuse. Tribunis pl. qui. M. postumio & T. Quintio diem dixerant: quod ad uetos eorum opa male pugnatum est: occasio usa est per recens odium Sempronij consulis: renouandae in eos inuidiae. Itaque aduocata contione: cum proditam uetus rem.p. esse ab ducibus. proditum deinde qa illis impune fuerit in uolscos ab consule exercitum: traditos ad caedem fortissimos equites: deserta foede castra uociferan essent: L. Iulius unus ex tribunis Tempanium equitem uocari iussit. Coram que eo Sexte Tempani inquit: quaero de te arbitreris ne Ti. Sempronium consulem: aut in ipre pugnam inisse: aut firmasse subsidijs ante aut ullo boni consulis functum officio? Et tu ne ipe uictis legionibus romanis: tuo consilio equitem ad pedes deduxeris: restitueris q; pugnam? Hum aut ipe consul subuenerit, aut miserit praesidium. Postremo denig: die praesidij ne quicquam habueris? an tu cohors q; in castra una uirtute proruperitis? Et quem in castris consulem, & que exercitum inueneritis? an deserta castra relictosq; saucios milites? Haec pro uirtute tua fideq;: qua una, hoc in bello res.p. steterit: dicenda ubi sunt hodie: denique ubi Ti. Sempronius ubi legiones nre sint. desertus sis an deseruerit consulem exercitumque: Vicit denig; sumus an uicerimus. Aduersus haec Tempanij oratio incomposita fuisse dicitur: ceterum militari grauis non sine uana laudibus non crimine alieno laeta. Quanta prudentia rei bellicae in Ti. Sempronio esset: non milites de imperatore existimationem esse: sed ppli ro. fuisse: cum eum comitijs consulem legerat. Itaque ne ab se imperatoria consilia neu consulares artes exquirerent: quae pensitanda q; magnis animis atque ingenijs essent: sed quod uiderit referri posse. Vidisse autem se prius q ab ante intercluderetur: consulem in prima ante pugnantem adhortantem inter signa romana telaque hostium uersantem: postea se a conspectu suorum ablatum ex strepitu tum & clamore sensisse usque ad noctem extractum certamen. nec ad tumulum quem ipe tenuerat pre multitudine hostium credere prorumpi potuisse. Exercitus ubi esset se nescire. Arbitrari uelut ipe in trepida re loci presidio se suosque sit tutatus: sic consulem seruandi exercitus causa loca tutiora castris cepisse. Hec uolscorum meliores res esse credere: q ppli

+ exclusso dimt ab ante nra t' atq; equitibus

romani fortunam. noctemque omnia errorꝭ mutui implesse. precan
temq; deinde ne se fessum labore ac uulneribꝰ tenerent: cum ingenti
laude non uirtutiꝭ magiꝭ q̄ moderationiꝭ dimissum. Cum hæc age
rentur iam consul uia lauicana ad fanum quiritis erat. Eo missa plau
stra iumentaq; alia ab urbe exercitum affectum proelio ac uia noctꝫ
na excepere. Paulo post in urbem est ingressus consul non ab se emixe
magiꝭ amouens culpam. q̄ tempanium meritꝭ laudibuꝭ ferens. Me
ste ciuitati ab re male gesta & iratæ diuiꝫ M. postumiuꝭ reuꝭ obiectꝰ
qui tribunuꝭ militum proconsul ad ueiosꝰ fuerat decem milibꝰ aeriꝭ
grauiꝭ damnatur. T. Quintiꝰ collegam eiuꝰ: quia & in volsciꝭ consul
auspicio dictatoriꝭ postumij tuberti & ad fidenaꝭ legatuꝭ dictatoriꝭ
alteriuꝭ M. Emilij res prospere gesserat: totam culpam eiuꝰ tp̄riꝭ in pre
damnatum collegam transferentem: omneꝭ tribꝰ absoluerunt. Profu
isse ei cincinnati patriꝭ memoria dicitur uenerabiliꝭ uiri. & exacte iam
etatiꝭ capitoliniuꝭ Quintiuꝭ suppliciter oraꝝ: ne se perbreui reliquo ui
te spatio tam tristem nuntium ferre ad cincinnatum paterentur. Plebes
tribunoꝰ plebiꝭ absentes Sex. tempanium Asellium Antistium &
Spurilium fecit: quoꝰ & pro centumonibꝰ sibi præfecerant tempanio
auctore equites. Senatuꝭ cum odio sempronij consulare nom̄ of
fenderat: tribunoꝰ militum consulari potestate creari iussit. Creati sūt
L. Manliuꝭ capitoliniuꝭ. Q. Antoniuꝭ Merenda. L. papiriuꝭ Mugila
nuꝭ. Principio status anni L. Hortensiuꝭ tribunuꝭ pl. ex sempronio
consuli anni prioriꝭ diem dixit. Quem cum quatuor collegæ inspecta
te populo ro. clamarent: ne impatorem suum innoxiū: in quo nihil præ
ter fortunam reprehendi possit: uexarat: ægre hortensiuꝭ pati, tem
tationem eam credens esse perseuerantiæ suæ: nec precibꝰ tribunoriū
que insper mō tactentur: sed auxilio confidere: Reum itaq; modo
ad eum conuersuꝰ: ubi illi patriuꝫ spiritus: ubi subnixus & fidens īno
centiæ animuꝰ essit: quærebat: sub tribunitia umbra consulare uim
delituisse: mō ad collegaꝰ: vos autē si rem pago quid actum est? An
ereptum uiꝰ pplō ro. & cuersum tribunitiā potestatem? Cum illi & de
sempronio & de omnibꝰ sūmam potestatem pplī ro. esse dicerent: nec
se iudiciū tollere aut uelle aut posse: si precesꝰ suæ pro impatore: q sibi
parentiꝭ essit: loco non ualuissent: se uestem cum eo mutaturum. Cum
Hortensiuꝭ: non uidebit inquit plebes romana sordidatoꝰ tribunoꝰ suoꝰ.

C n. Sempronius nihil manus q̄ hoc est imperio consecutus: ut tam caruſ
ella: milibo. Nec pietas quatuor tribunorꝫ: q̄ Hortensij tam placabi
le ad iustas preces ingenium: pariter plebi patribusque gratus fuit.
Non diuus fortuna equus indulsit: qui ambiguā victoriam pro sua am
plexi fuerant. Proximo anno M fabio lubilano T. Quintio Capitolī
filio Capitolini consulibo: ducta fabij: cui sorte ea prouincia euenerat:
nihil dignum memoratu actum: cum trepidam tantū ostendissent
aciem equi: turpi fuga fundunt: haud magno consulis decore. Itaque
ei triumphus negatur. Ceterꝫ ob Sempronianę cladis leuatam ignomini
am: ut ouans urbem intrarꝫ: concessum est. Quēadmodum bellum mi
nore q̄ timuerant dimicatione erat pfectum: sic in urbe ex tranquillo
nec opinata molis discordiarꝫ inter plebem ac patres exorta est, coepta
ab duplicando questorꝫ numero. Quam rem preter duos urbanos que
stores: duos qui consulibo ad ministeria belli presto essent: ab cōsulibo
relatam: cum & patres sūma ope approbassent: consulibo tribuni plebis
certamen intulerunt: ut pars questorꝫ (nam in id tpūs patricij erari erat)
ex plebe fieret. Aduersus quā actionem primo & consules & patres sū
ma ope adnixi sunt: concedendo deinde: ut quēadmodū in tribunis
consulari potestate creandis usi sunt: id æque in questoribo liberū essꝫ
arbitriū populi. Cum parum proficerent totam rem de augendo nūo
questorꝫ omittunt. Excipiunt omissam tribuni. Alioqui deīn inter
quas & agrariæ legis seditiose actiones existunt. Propter quos mot
cum senatus consules q̄ tribunos creari nollꝫ: neque possꝫ p interces
siones tribuniciasꝫ: senatus consultū fieri rei p. a consulibo ad interregnū
neque id ipm: nam cone patrinos tribuni pl. prohibebant: sine certami
ne ingenti recidit. Cum pars maior insequentis anni per nouos tribu
nos pl. & aliquot interreges certaminibo extracta ressetꝫ: mō pro
hibentibus tribunis patrinos cone ad prodendum interregem: modo
interregem interpellantibo: ne scilicꝫ consultū de comitijs consulari
bus faceret. Postremo L. Papirius Mugilanus prodituſ interrex: cash
gando nunc patres: nunc tribunos pl. desertam omissāq; ab omībo
rem p. deorꝫ prouidentia curaque exceptam memorabat. Veientiū
indutiis & cunctatione equorꝫ stare: unde si quid increpet terroris si
ne patrino magratu placere rem p. opprimi: non exercitū non ducē
scribendo exercitui esse: an bello intestino bellū externum propulsatu ros.

Quae sim unum conuenient uix deorꝫ opibꝫ: qn obruatur romana res
resisti posse: qn illi remittendo de sūma quisque uirꝫ medij copula-
rent concordiam, patres patiendo tribunos militū pro consulibꝫ fieī
tribuni pl. non intercedendo: quo minus quatuor quæstores ꝑmissae
de plebe ac patribꝫ libero suffragio ꝑfī fierent. Tribunitia primū co-
mitia hīta sunt. Creati tribuni consulari potestate omnes patriꝫ L.
Quintius Cincinnatus tertio. L. Sextius Sextius Modulanus iterꝫ M. Mᵃn-
lius. A. Sempronius Atratinus. Hæc tribunīa comitia quæstorum
inde habita. Petentibusque inter aliquot plebeios filio Antistei tribu-
ni pl. & fratre alterius tribuni pl. Sexti polij. nec potestas nec suffra-
gatio eorꝫ ualuit: quin quorꝫ patres auosque consules uiderant eos
nobilitate præferrent. Fuere omnes tribuni p. ante omnes Poplius An-
tisteusque repulsa suorꝫ accensi: quid nam rei essēt: quod non sui be-
nefitij: non patrꝫ iniuriis: non denique usurpandi libidini cū liceat
quod ante non licuerat, si non tribunū militarem nec quæstorē quēqm
ex plebe quid factum. non ualuisse patris pro filio: fratris pro fratre
præter tribunorꝫ plebis maiestatis sacrosanctæ ad auxiliū libertatis
creatæ. fraudem profecto in re esse. Et A. Sempronīū comitijs plus artis
adhibuisse q̄ fidei. cuius iniuria queri suos honores derectos. Itaq; cū
in ipm & innocentia tutum & magīratu in quo tum erat impetus fieri nō
possēt: flexere iras in Ti. Sempronīū patruelem Atratini: eique ob
ignominiam Volsci belli, adiutore collega Tanuleio, diem dixere. Sub
inde ab ijsdem tribunis mentio in senatu de agris diuidendis illata ē.
Cui actioni semp acerrime Ti. Sempronius restiterat: ratus id qd erat:
aut deposita causa lenitorem futurꝫ apud patres reum: aut pseuerantē
sub iudicij tempus plebem offensurꝫ: aduersæ inuidiæ obijci malint, &
suæ nocere causæ q̄ publicæ deesse. Stetitque in eadem sīa nequa
largitio cessura in tribunum gratiam tribunorꝫ fierēt. nec tū agrū plebi
sed sibi inuidiam queri. Se quoq; subiturꝫ eam tempestatē forti aīo.
nec senatui tanti se ciuem haud quēque alium debere esse: ut in par-
cendo uni malum publicum fiat. Nihilo demissiore aīo cū dies uenit
causa ipā ipē pro se dicta nequicq̄ omnia expertis patribꝫ, ut mitiga-
rent plebem: quidecim milibꝫ æris damnatur. Eodē anno Postumia
na uirgo uestalis de incestu causam dixit. Crimine innoxia ob suspi-
onem ꝑp cultum ameniorem ingeniiq; liberius q̄ uirginē decꝫ par-

abhorrens famam ampliatam. deinde absoluram pro collegij sñia:
pontifex Maximus abstinere iocis coli que sancte ponus: q̄ scite, iussit.
Eodem anno ab campanis cumæ: quam græci tum urbē tenebāt capiūt.
Insequens annus tribunos militum consulari potestate habuit Agrippā
Menenium Lanatū. p. Lucretiū Tricipitinū. Spu. Nauciun. Annus feli-
citate populi. ro. periculo ponus ingenti: q̄ clade insignis. Seruina ur-
bem ut incenderent distantibꝫ locis conuitarunt: populoq; ad opem fe-
rendam passim tectis intento: ut arcem Capitoliūque armati occupa-
rent. Auertit nefanda consilia iuppiter inditio que duoꝝ compren-
si sontes: poenas dederunt. Indicibꝫ dena milia æris grauis: quæ tuꝫ
diuitiæ hēbantur, ex ærario numerata: & libertas præmiū fuit.
Bellum inde ab equis repari cœptum: & nouos hostes Latinos consi-
lia cum ueteribꝫ iungere haud incertis auctoribꝫ romæ esse allatum.
Equoꝝ iam uelut anniuersarijs armis assueuerat ciuitas. Latinos le-
gati missi, cum responsa retulissent dubia: quibꝫ nec dū bellū pari:
nec diuturnam pacem fore apparerēt: tusculanis negotiū datū auer-
terent animos ne quid noui tumultus Latinis oriretur. At īsequētis
anni tribunos militū consulari potestate inito magīratu, legati ab
tusculo uenerunt: L. Sergium fidenatum M. Papirium Mugilanū.
L. Seruilium priscī filiū: quo dictatore fidenæ captæ fuerant. Nun-
tiabant legati Latinos arma cepisse: & cum equoꝝ exercitu depo-
pulatos agrum tusculanum castra in algido posuisse. Tum Latina-
nis bellum indictum. facto que senatus consulto: ut duo ex tribunis
ad bellum proficiscerentur: unus res romæ curaret. Certamē subito
inter tribunos exortum. Se quisque belli ducem potiorem ferre. Tura
urbis ut ingratam ignobilēque aspernari. Cum paꝝ decoꝝ inter
collegas certamen mirabundi prēs conspicerent. Q. Seruilius qñ nec
ordinis huius ulla inquit: nec rei. p. est uerecundia, patria maiestas
altercationem istam dirimet. filius meus extra sortem urbi præerit:
Bellum utinā qui appetunt consideratius concordiusq; q̄ capiūt ge-
rant. Delectum hīi non ex toto passim populo placuit. Decē tribus
sorte ductæ sunt. Ex his scriptos iuniores: duo tribuni ad bellū duxē.
Cœpta inter eos in urbe certamina cupiditate eadē impij multo īpen-
sius in castra accendi nihil sentire idē pro sñia pugnare, sua cōsilia
uelle: sua impia sola rata esse. contemnē inuicē & contemni donec

cashgantibo legatis tandem ita compatum est: ut alternis diebo sūmā
impij hīent. Quae cum allata romam essent: dicitur Q. Seruilius ae-
tate & usu doctus precatus ab dijs īmortalibo: ne discordia tribunor
damnosior rei p. essē: q̄ ad veros fuisse. Et uelut haud dubia clade
immente instituisse filio: ut militē scriberē: & arma parareē. Nec falsus
uates fuit. Nam ductu L. Sergij fidenas: cuius dies impij erat: loco in-
iquo sub hostium castris: in quae simulato metu receperat se hostis: ad
uallum spe uana expugnanda castra eo retraxisse: repentino impetu
equor: per supinam uallem fusi sunt. Multique in ruina maiore: q̄
fuga oppressi obtruncantque: castraq: eo die aegre retenta. Postero die
circūfusis iam ex magna parte hostibo per aduersam portā fuga turpi
deserūtur. Ducesq; & quod circa signa roboris de exercitu fu-
it: tusculum petere. Pallan alij per agros passim: multis itineribo mai-
ris q̄ acepta erat cladis: nunq; contenderant. Minus trepidationis fu-
it: quod eventus timori hominū congruens fuerat: & quod subsidia
quae respicerent in rem trepidam praeparauerant. Ab tribuno milium
nullusq; eusdē per minores magistratus sedato in urbe tumultu: specu-
latores propere missi nunciauere: tusculi ducesq; exercitūq; esse. ho-
stem castra loco non mouisse. Et quod plurimū animor: fuit: di-
ctator ex senatus con. dictus Q. Seruilius priscus uir cuius prouī-
dentia in re p. cum multis alijs tempestatibo ante expta cunctas erat
tum eventu cuius belli: quo certamen tribunor: suspectum ante rem
male gestam fuerat: magro equitum creato: a quo ipō tribuno mili-
tum dictator erat dictus filio suo: ut tradidere quidā. Nam alij
Halam Seruilium magrum equitum eo anno fuisse scribūt. Nouo
exercitu profectus ad bellum: accitis qui tusculi erant: duo milia pas-
suum ab hoste locum castris cepit. Transierat ex re bene gesta sup-
bia negligentiaq; ad equos: quae in romanis ducibo fuerat. Itaq; pri-
mo statim praelio: cum dictator equitatu īmisso antesignanos ho-
stium turbasset: & legionum: inde inferrē signa propere iussit. signi-
ferūq; ex fuso unum cunctantē occidit. Tantus ardor ad dimicādū
fuit: ut impetum equi non tulerint. Victiq; ante cum fusa effusa pe-
tissent castra: breuiore ipse & certamine: minor castror: oppugna-
tio fuit: q̄ praelium fuerat. Captis direptisq; castris cum praeda
dictator milia concessisse: secutique fugientem ex castris hostem

equites nuntiassent: omnes Latinos uictos: magnā prē equor⁹
Latinos confugisse: postero die ad Latinos ductus exercitus: op
pidūque corona circūdatum: scalis captum ac direptum es).
Dictator exercitu uictore romā reducto die octauo: q̄ creatus erat
magistratu se abdicauit. & oportune senatus priusq̄ ab tribunis p.
agrariæ seditiones mentione illata de agro Latino diuidēdo
fierent: censint frequens coloniam Latinos deducendā. Coloni ab
urbe mille & quīgenti missi. Bina iugera acceperunt. Capti La
tini ac deīn tribunis militum creati consulari potestate Agrippa
Menenio Lanato. L. Sertilio Structo. & P. Lucretio Tricipitino
uterq; omnibus his. & Spu. Nautio Rutilio Trasso. Et insequēn anno A.
Sempronio Atratino tertio. & duobus uterq; M. papirio Mugi
lano Spu. Nautio Rutilio. Biennio tranquillæ externæ res. dis
cordia domi ex agrariis legibus fuit. Turbatores uulgerant. Spu.
Melius quarto & Mestius tertio tribuni p. ambo absentes creati.
Et cum rogationem promulgassent: ut ager ex hostibus captus u
rium diuideretur: magnæq; pris nobilium eo plebiscito publica
rentur fortunæ. Nec. n. ferme quicq̄ agri: ut in urbe alieno solo i
posita nisi armis partum erat: nec quod uenisset. assignatum ue
publice esset. praeter q̄ plebes hēbat. Atrox plebi patribusque pro
positum iudebatur certamen. Nec tribuni militum nūc in senatu
nunc in consilijs primarij principum cogendis uā consilij muenie
bant. Tum Appius Claudius nepos cos: qui decēuir legibus scribendis
fuerat minimus natu ex patrum consilio dicitur dixisse. uetus se
ac familiare consilium afferre. Proauū. n. suum Appiū Claudiu3
ostendisse patribus uiam unā dissoluendæ tribunitiæ potestatis p
collegarū intercessionē facile hominēs nouos auctoritate principū
de sua deduci. Si ipsum interdum potius: q̄ maiestatis memor ad
hibeatur oratio. Pro fortuna illis animos esse: ubi uideāt collegas
principes agendæ rei gratiā omnem ad plebem praeoccupasse nec
locum in ea relictum sibi haud grauate ad inclinatum se ad cām
senatus per quā unuerso ordini cum primoribus se patrū cōciliēt.
Approbantibus cunctis & ante omnes Q. Sertilio prisco: quod nō
degenerasset. Abstrpe claudia collaudāte iuuenē negotiū dat
ut quos quisque posset. ex collegio tribunorū ad intercessionem

perlicerent. Misso senatu prensantur a principib tribuni suaden-
do monendo pollicitandoque gratum id singulis primatū gra- primatū
tum uniuerso senatui fore: sex ad intercessionem compauere. po-
steroq: die cum ex composito relatum ad senatum esset: de seditio-
ne quam Menlius Messiusq: largitioni pessimi exempli concirent.
Hæ orationes a primoribus patrū habitæ sunt: ut pro se quisque iam
nec consulum sibi suppetere diceret: neque se opem cernere aliā
usq; preterq; in tribunitio auxilio. in cuius potestatis fide ciuitue-
tam rem.p. tanq; priuatum inopem confugere. præclarum ipis
potestati que esse: non adiuexandum senatum discordiāq; ordi-
num mouendam. plus in tribunatu uirium esse. q; ad resistendū
improbis collegis. Fremitus deinde uniuersi senatus ortus: cū ex
omnibus partibus curiæ tribuni appellerentur: tum silentio facto hi
qui præpati erant gratia principum: quam rogationē a collegis pro
mulgatam senatus censeat dissoluendæ rei.p. esse ei se intercessuros
ostendunt. Gratiæ intercessoribus ab senatu actæ. Latores rogationis
contione aduocata proditores plebis cōmodorū ac seruos cōsulariū
appellantes. aliaque truci oratione in collegas inuecti actionem
deposuere; Duo assidua bella insequens annus habuisse: quo P.
Cornelius L. Valerius Potitus. Quintus Cincinnatus. M. fabius Iubi-
lanus tribuni militum consulari potestate fuerunt: ni Veiens bellū
religio principū depulisset: quorū agros tyberis sup ripis effusus ma-
xime ruinis uillarū uastauit. Simul equus triennio ante accepta
clades prohibuit Nolanis suæ genti populo præsidiū ferre. Excur-
siones inde in confinem agrum Lauicanū factæ erant: nouisque co-
lonis bellum illatum. Quā noxam cum se consensu omnium equorū
defensuros sperassent: deseri ab suis ne memorabili quidē bello p ob-
sidionem leuēque pugnam unam & oppidum & fides amisere.
Tentatum a L. Resio tribuno.p. ut rogationem ferret: qua Nolas q;
sicut Lauicos coloni mitterentur. per intercessionē collegarū: q nullū
plebiscitum nisi ex auctoritate senatus passuros se præferri ostende-
runt, discussum est. Nolis insequenti anno receptis, coloniaq; eo de-
ducta equi nouis uiribus oppidum firmauerunt. Tribunus militū
consulari potestate P. Cornelio Cosso. L. Valerio Potito. M. fabio Iubi-
lano iterū M. Postumio Regilensi. huic bellum aduersus equos per-

missum est: praue mentis homini: qua tñ uictoria magis q̄ bellum
ostendit. Nam exercitu impigre scripto: ductoque ad volas: cum le-
uibꝰ prœlijt equorꝫ animos fregisse: postremo oppidum irrupit.
Deinde ab hostibꝰ in cruel certamen uertit. Et cum inter oppugnatiōes
prædam militis fore edixisse: capto oppido fidem mutauit. Cā ma-
gis adducor ut credam ire causam fuisse exercitui: q̄ quod in urbe nup
direpta coloniaq; nouis minus prædicatione tribuni prædæ fuerit. Au-
xit eam iram postq̄ a collegis accersitus pp seditiones tribunitas in urbē
reuertit: audita uox eius in contione stolida ac prope uecors: qua i
Sextio tribuno p. legem agrariam ferenti: simul volas quoq; ut mit
terentur coloni latiꝫ se dicenti: dignum .h. esse: qui armis cepissent
eorum urbem agrosque volanum esse. Malum quid militibꝰ meis
inquit si acquieuerint. Quod auditum non contionē magis q̄ prēs
offendit. Et tribunus p. uir acer nec infacundus nactus inter aduer-
sarios supbum ingenium: imodicamq; linguā quā irritando agitā-
doque in eas impelleret uoces: quæ inuidiæ non ipi tantū: sed causæ
atque uniuerso ordini essent: neminem ex collegio tribunorꝫ mili-
tum sæpius q̄ postumium in disceptatione trahebat. Tum uo sctm
tam sæuum atque inhumanum dictum. Auditis inquit quirites si-
cut seruis malum minantem militibꝰ: tñ hæc bellua dignior nobis
tanto honore uidebitur q̄ qui uos: urbe agrisq; donatos in colonias
mittunt: qui sedem senectuti uræ prospiciunt: qui pro uris cōmodis
aduersus tam crudeles supbosque aduersarios depugnant. Incipite
inde mirari cur pauci tam uram suscipiunt causam: quid ut a uobis
sperent an honores: quos aduersarijs uris ponus: q̄ populi ro. propu-
gnatoribꝰ datis. Ingemuisti mō uoce huius audita: quid id refert:
iam si suffragium detur: hūr qui uobis malum minatur: his q agros
sedesque atque fortunas stabilire uolunt præferentes. Perlata hæc
uox Postumij ad milites: multo in castris maiorē indignationē mouit:
prædæ ne interceptorem: fraudatorēq; & iā malū minari militibus:
Itaque cum fremitus apte essa: & quæstor P. Sextus eadē uiolentia
coercere putaret seditionem posse: qua mota erat: misso ad uociferan-
tem quendā militem lictore: cum inde clamor & iurgium oriret: saxo
ictus: turba excedit. Insup increpante qui uulnerauerat hīe quæsto-
rem quod impator essa militibꝰ minatus. Ad hunc tumultū accitus

Postumius asperiora omnia fecit acerbis quæstionib⁹ crudelib⁹ suppli
is. Postremo cum motum ire nullum faceret ad uociferationem cor⁹ q̄s
negari sub crate tulerat: concursu facto: ipē ad interpellantis panas ue-
cors de tribunali decurrit. Ibi quem submouentes passim lictores centu-
rionesq; uexarent turbam: eō indignatio erupit: ut tribunus militum
ab exercitu suo lapidib⁹ cooperiretur. Quod tam atrox factus postq̄ est
romam nunciatū: tribunis militum de morte collegæ per senatū quæsti-
onem cernentib⁹: tribuni p. intercedebant. Sed ea contentio ex certamīe
alio pendebat: quod cura incesserat plebi ne metu quæstionum plebis tra-
ta tribunos militum ex plebe crearet: tendebatque suma ope: ut consules
crearentur: cum senatus consulū fieri tribuni non paterentur: idem inter
cederent consularib⁹ comitiis: res ad interregnum redit. Victoria de-
inde penes patres fuit: M. fabio Iubilano interrege comitia habente: cō-
sules creati sunt A. Cornelius Cossus. T. Quintius Medullinus. His consulib⁹
principio anni senatus con. factum est: ut de quæstione postumiana
cedis tribuni primo quoq; tpre ad plebem ferrent: plebesque præfice
ret: quæstioni quem uellet. Ab plebe consensu populi consulib⁹ negō-
tium mandatur. Qui suma moderatione ac lenitate per pauor⁹ sup-
plitium. quos sibimet ipos conscisse mortem satis creditū est. Transacta
re nequiuere tn consequi: ut non ægerrime id plebs ferret: tacere ta-
dium irritas sanctiones quæ de sua cōmodis ferrentur: cum interim
de sanguine & supplicio suo latam legem confestim exercerent & iam tri-
um hre. Aptissimū tempus erat uindicatis seditionib⁹ delinimentum
animis. Volani agri diuisionem obiecit: quo facto minuissent desiderii
agrariæ legis. Quæ possessio per iniuriam agro publico patres pellebat.
Tunc hæc ipa indignitas angebat animos non in tenuendis mō publici
agris. quos ut tenera pernacem nobilitatem esse: sed ne uacuū quid
agrum nuper ex hostib⁹ captum plebi diuidere: mox paucis ut cetera
fuere præda. Eo anno aduersus volscos populantes hernicor⁹ fines
ducta ab furio consule legiones: cum hostem ibi non inuenisset: ferro
ignem: quo magna multitudo volscor⁹ se contulerat cepere. Minus
præda q̄ sperauerant fuit: quod volsci postq̄ spes uendi exigua erat:
sublatis rebus nocte oppidum reliquerant. Postero die prope desertum
capitur. Hernicis ipē ager dono datur. Annū modestia tribunorum
quietum exegit tribunus p. Icilius: Q. fabio Ambusto, T. furio Pensio

consulibꝫ. Ꝺ cum principio ſtatim anni uelut penſum noīs familiæque
agrariꝰ legibꝫ promulgendiſ cieræ: peſtilentia coorta minatior tm: q̄
pnitioſior: cogitationeſ hominū ab foro certaminibꝫque publicaſ ad
domū curāq; corporꝫ nutriendorꝫ auertit. Minuſque eā damnoſā
fuiſſe: q̄ ſequenti futura fuerit credunt. Defuncta ciuitate plurimorꝫ
morbiſ per paucaſ funeribuſ peſtilentiem inopia annū frugū neglecto
cultu agrorꝫ ut pleriq; fit. Accepit. M. Papirio Attracino Cn. Nauio
Rutilio conſulibꝫ tam fameſ q̄ peſtilentia miſſior erat: ni dimiſſiſ circa
omneſ populoſ legatiſ. qui etruſcum mare. quique tyberim accolut:
ad frumentum mercandum annonæ foret ſubuentum. Superbe ab
ſamnitibꝫ qui capuam hebant: Cumaſque legati prhibiti comertio
ſunt. Contra ea benigne ab ſiculorꝫ tyranniſ adiuti. maximoſ comeat'
ſumo etruſci ſtudio tyberi deuexit. Solicitudine in ciuitate ægra ex
parti conſuleſ ſunt: cum in legationeſ non pluſ ſinguliſ ſenatoribꝫ miſ
ſiſ in uicemeſ coacti ſunt: binoſ equiteſ adiecere. preter q̄ a morbo an
nonaque nihil co biennio inteſtini externiue incomodi fuit. At ubi
hæ ſolitudineſ diſceſſere omnia quibuſ turbari ſolita erat ciuitaſ do
mi diſcordia foriſ bellum exortum M. Emilio L. Valerio pontio conſu
libuſ: bellum equi parabant. Volſci q̄q̄ non publico conſilio capeſſē
tibꝫ arma uoluntariſ mercede ſecuti militam. Ad quorꝫ famaꝫ ho
ſtium iam a. Latinum hernicīq; tranſcenderant agrꝫ. delectum
habentem Valerium conſulem. M. Menenius tribunuſ p. legiſ a
grariæ lator cum impediret: auxilioq; tribuni nemo inuituſ ſacra
mento diceret: repente nunciatur arcem caruentanam ab hoſtibuſ
occupatam eſſe. Ea ignominia accepta: tum apud prētōr inuidiæ me
nemo fuit: tum ceteriſ tribuniſ iam ante præpatiſ interceſſoribuſ le
giſ agrariæ prebuit iuſtiorem cām reſiſtendæ collegæ. Itaq; cum res
diu ducta per altercationem eſſet: conſulibꝫ deoſ hominesq; teſtanti
buſ. quicqd ab hoſtibuſ cladiſ ignominiæq; aut iam acceptum eſſet
aut immineret: culpam penes Menenīū fore: quod delectum impediret.
Menenio contra uociferante: ſi inuiſi dnī poſſeſſione agri publici ce
derent ſemoram delectu non facere. Decreto interpoſito nouē tri
bum ſuſtulerunt certamen: pronuntiauerunt; ex collegij ſententia
L. Valerio conſuli ſe damnū aliamque coercionē aduerſū interceſſione
collegæ delectuſ cauſa detrectantibuſ militiā ferenti auxilio fuiſſe

ee.

Hoc decreto consul armatus cum paucis appellantibus tribunū collū
torsissa metu ceteri sacramento dixere. Ductus exercitus ad carue-
tanam arcem q̄q̄ inuisus infestusque consuli erat: impigre primo
statim aduentu: derectis qui in præsidio erant: arcem recepit. præda-
tores ex præsidio per negligentiam delapsi occasionē apperuere ad in-
uadendum. Prædæ ex assiduis populationibus quod omnia in locum
congesta erant: fuit aliquantū uenditum sub hasta. Consul in ærariū
redigere quæstores iussit. Tum prædicans principem prædæ fore exerci-
tum cum militiam non abnuissa. Auctæ inde plebis ac militum in con-
sulem ire. Itaque cum ex senatus con. urbem ouans introiret. alterius
incondita uersus militaris licentia iactata: quibus consul increpitus Mene-
nij celebre nomen laudibus fuit. Cum ad omnem mentionē tribuni fa-
uor circūstantis populi plaususq; & assensu cum uoce militum certaret
plusq; ea res q̄ prope solēnis militum lasciuia in consulem curæ pribus
iniecit: & tanq̄ haud dubius in tribunos militū honos Menenij si pete-
ret. consularibus comitijs est exclusus. Creati consules sunt M. Corneli-
us Cossus. L. furius Medullinus iterū. Non aliās ægrius plebs tulit tribu-
nitia comitia sibi non cōmissa eū dolorem comitijs simul ostendit & ulta
est. Tunc primū plebeis quæstoribus creatis. ita ut in quatuor creandis
uno patrino L. fabio Ambusto relinqueret locus: tres plebei Q. Sulpi-
us & P. Pinarius clarissimarū familiarū iuuenibus præferentur. Auctores fu-
isse tam liberi populo suffragij Italos accipio ex familia infestissima pa-
tribus. Tres in eum annū tribunos p. creatos. Hi multarū magnarūque
rerū molem audacissimo adeo populo ostentātes cum affirmassēt nil se
moturos sine quæstorijs quid comitijs: quæ sola promissua plebi pa-
tribusque reliquissa senatus. satis cum populo essa: ad id quod tā diu
uellent: & per leges licerat. Pro ingenti itaque uictoria plebi affuit
quæsturā nanq; eam non honorē ipsius sine æstimabant: sed patefa-
ctus ad consulatū ac triūphos locus nouis hominibus uidebatur. Pa-
tres contra non pro cōmunicatis sed pro amissis honoribus fremere ne-
gare si ea ita sint, liberos tollendos esse: qui pulsi maiorū loco cernētes
que alios in possessione dignitatis suæ salij flaminesq; nusq̄ alio q̄ ad
sacrificandū pro populo sine impijs ac potestatibus relinquātur. Irri-
tatis utriusq; partis animis: cum & spiritus plebs sumpsisset: et tres
ad populare causam celeberrimi nominis hret duces: patres omnia

quæſtorijſ comitijſ ubi utrunque plebei liceret ſimilia fore cernentes
tendere ad conſulū comitia quæ non dū promiſcua eſſent. Italij cōtra
tribunos militū creandos dicerēt: & tandem aliqñ impetrandos plebi
honores. Sed nulla erat conſularis ſpes: quæ impediendo id quod
petebant exprimerēt: cū mira oportunitate Volſcos & equos præda
tum extra fines exiſſe in agrū latinū hernicūque affertur. Ad quod
bellum ubi ex ſe. con. conſules delectū hīe occipiunt: obſtare tunc
enixe tribuni: ſibi plebique eam fortunā oblatam memorantes. Tres
erant & omnes acerrimi uiri: generoſique tam ut inter plebeios. Duo
ſinguli ſingulos ſibi conſules ſeruandos ſibi aſſidua opa deſumunt.
Vni contionibus data nunc detinenda nunc contienda plebes: nec de
lectum conſules: nec comitia quæ petebant tribuni expediebant.
Inclinante ſe dein fortuna ad cauſam plebis nunci uenere arcem
Caruentanā dilapſis ad prædā militibus qui in præſidio erant; eos
interfectos, paucis cuſtodibus arcis inuaſiſſe: alios recurrentes in arcē
alios palantes in agris cæſos. Ea aduerſa cuncta res uires tribuni
cæ actioni adiecit. nequicq. n. tentati ut tum denique deſiſterēt
impediendo bello. Poſtq non eſſere: nec publicæ intēpeſtati: nec
ſuæ inuidiæ perimunt ut ſenatus con. fiat de tribunis militum
creandis: certo tñ pacto: ne cuius ratio hīetur: qui eo āno tribu-
nus p. ne ue quis reficeretur in annū ſequentē tribunus p. haud
dubie Italos denorante ſenatu: quos mercedē ſeditioni tribuna-
tus petere conſulatū inſimulabāt. Tum delectus hīi bellumque
omium ordinū conſenſu apparari cœptum. Ceterū conſulum
an ambo profecti ſint ad arcem Caruentanā: an alter ad comitia ha-
benda ſubſtiterit incertum diuerſi auctores fanunt. Illa pro certa
hēnda in quibus non diſſentiunt. Ab arce Caruentana: cum diu neq
quā oppugnata eſſet: receſſum. Veruginem in Volſcis eodē exercitu
receptam: populationesq; & prædas & in equis & in Volſco agro in
gentes factas. Romæ ſicut plebis uictoria fuit in eo ut quæ mallēt
comitia hrentur: ita euentu comitiorū prēs uicere. Hanq; tribuni
militū conſulari poteſtate contra ſpem omium tres patricij creati ſunt
L. Tullus. P. Cornelius Coſſus. L. Seruilius Hala. Artem adhibitam
ferunt ab patricijs. Cuius eos italij tum quoq; inſimulabant: quod
turbam indignorū candidatorū intermiſcendo dignis, tedio ſordid

in quibusdam insaum poplm̄ ab plebe auertissent. Equos deinde
& volscos seu carnentana arx retenta in spē seu vetugine amissi
presidii ad iram compulisse: fama affertur. sūma ui ad bellum
coortos: caput rerū Antiatē esse: cor legatos utriusq; gentis poplos
cumūisse: castigantesque ignauiā: quod abdin intra muros popu
labundos in agris uagare romanos priore anno & opprimi vetugi
nis presidium passi essent. Iam non exercitus mō armatos: sed co
lonias & in suos fines mitti: nec ipos mō romanos sua diuisa hre: sed se
ntinū Iam de se captum hernicos donasse: Ad hec cum inflamare
tur animi ut ad quoscunq; uentum erat numerus iuniorū conscriba
tur. Ita omnium populorū iuuentus Antium contracta. Ibi castris posi
tis hostem operiebantur. Quae ubi tumultu maiore & q̄ res erat nū
tiantur romam: senatus exemplo: quod in rebus trepidis ultimū con
silium erat dictatorem dicere mittit. Quam rem egre passos Iulū cor
nelūque ferunt: magnoque certamine animoū rem actam: cū pri
mores patrum nequicquā conquesti non esse in auctoritate senatus tri
bunos militum. postremo & tribunos p. appellarent: & consulibus
quoque ab ea potestate tum sup tale re inhibitam referrent: tribuni p
lēi discordia patrū nihil esse in his auxilij dicerent quibo nō ciuium
non denique hominū numero essent: si qn̄ promisisset honores cōmu
nicata resp. esset: tum se animaduersuros: ne qua superbia magistratuū
irrita senatus consulta essent. Interim patrum solum legum magistratuū
que uerecundia. per se quoq; tribuniciam potestatem egerunt. Haec
contento minime idoneo ipre cum tantum belli in manibo esset occupa
uerat cogitationes hominū: donec diu alterni Iulius Cornelius q; cum
ad id bellum ipi satis idonei duces essent: non esse equū mandatū sibi
ab populo crpi honorem disseruere. Tum Hala Seruilius tribunus
militum tacuisse tam diu aut: non quia incertus sententie fuerit: quē
.s. bonū ciuem sentire sua ab publicis consilia: sed quia maluerit colle
gas sua sponte cedere auctoritati senatus: q̄ tribunitia potestatem aduer
sus se imploratā paterentur. Tum quoque si res sineret: libenter se ad actu
rum tempus his fuisse ad receptum nimis primati sententie: sed cum
belli necessitas non expectent humana consilia. honorem sibi collegarq;
gratia rem p. fore: & si maneat in sententia senatus dictatorem noctē
proxima dicturū. At si quis intercedat senatus con. auctoritate se fore cō

tentum. Quo facto haud imperitam laudem grauitatis apud omnes tulit.
Dictatore P. Cornelio dicto. ipe ab eo magr equitum creatus: exemplo fuit
collegis: cumque intuentibus q̄ grata atque honos oportuniora interdum non cupientibus essent. Bellum haud memorabile fuit. Uno atq; eo
facili proelio cesi ad antium hostes. Victor exercitus depopulatus vol
scum agrum: castellum ad lacum facinū expugnatum atque in eo tria
milia hominū capta. Ceteris volscis intra moenia compulsis nec defen
dentibus agros: dictator bello ita gesto: utrum non defuisse fortunae ut
deretur felicitate q̄ gloria maiore in urbem redijt: magratuq; se abdi
cauit. Tribuni militū mentione nulla comitiorū consularium habita.
credo ob iram dictatoris creati tribunorū militum comitia edixerunt.
Tum uō grauior cura patribus incessit: quippe cum prodi cām ab suis
cernerent. Itaque sicut priore anno per indignissimos plebis caudi
datos omnium & dignorū tedium fuerat: sic tum primoribus patrum
splendore grauitaque adpetendum prepatis omnia loca obtinuere: ne
cui plebeio adiri esset. Quatuor creati sunt: omnes iam sunctis honō
L. Sextius Mediolanus. L. Valerius Potitus. M. Fabius Rullianus. L. Serui
lius Hala. Hic refectus continuato honore: tum ob alias uirtutes: tum ob
retentam fauorem unica moderatione patrū. Eo anno quia an ipus
indutiarū cum veienti populo exierat: per legatos foetiales res repen
tae: quibus conuentibus ad finem: legatio ueientium obuia fuit.
ro.
Petere ne prius q̄ ipi senatum adissent: ueios iretur. Ab senatu impe
trum: quod discordia intestina laborarent ueientes ne res ab his repete
rentur: tm abfuit: ut ex incomodo alieno sua occasio peteretur. Cr in
volscis accepta clades: & amisso veruginē praesidio: ubi tm in ipis fuit
momentū: ut cum precantibus opem militibus qui ibi ab volscis obsidebā
tur succurri si maturatum esse potuisset. Ad id uenire exercitus sub
sidio missus ut ab recenti caede palati ad praedandum hostes opprimerē
tur: tarditatis causa in senatu magis fuit. q̄ tribunis: qui quia cū sūma
ui restare nuntiabantur; parum cognouerunt nulla uirtute supari hu
manas uirium modum fortissimi milites. non tm nec vini nec post mor
tem multi fuere. Insequenti anno p. Lalo Cornelio Cosso cum Fabio Ā
busto & L. Valerio Potito tribunis militum consulari potestate bellum
motum ob superbum responsum ueientis senatus: qui legatis repetentibus
res ni facesserent propere urbe finibusque: datum qd Lar tolūnius de-

dissę & respondęri iussit. Id patres ægre passi: decernere ut tribuni militum de bello indicendo uetentibus primo quoque die ad ppm̄ ferrent. Quod ubi primo promulgatum est: fremere iuuentus non dū debellatū cum volscis esse. Duo mō præsidia occidione occisa cum piculo retineri. Nullum annū esse quo non ante dimittetur. & ranq̄ pœnitęat laboris. Nouum bellum cum finitimo populo & potentissimo pari. qui omnem etruriam sit concitaturus. Hæc sua sponte agitari insuper tribuni p accendunt, maximū bellum patribꝫ cum plebe esse dictitant. & eam de industria uexandam militiā crucidandāq; hostibus obijci. eā procul urbe hrī atque ablegari: ne domi per otiū memor libertatis coloniarꝫ que aut agri publici aut suffragij libere ferendi consilia agitet. prensā tesque ueteranos stipendia cuiusque & uulnera ac cicatrices numerabant. Quid iam integri in corpore esse loci ad noua uulnera accipienda. qui supersę & sanguis. qui pro re.p. dari possę & rogitantes. Hæc cum sermonibꝫ contionibꝫque interdum agitantes. auertissent plebē ab suscipiendo bello. profertur tpūs ferendæ legis. quā si subiecta iudiciæ esset. antiquari apparebat. Interim tribunis militum in volscū agꝫ ducere exercitum placuit. M. Cornelius unus Romæ relictus. Tres tribuni post q̄ nullo loco castra volscorꝫ esse. nec se cōmissuros prœlio apparuit. triplico ad deuastandos fines discedere. Valerius Antium petit. Cornelius quas quacunq; incessere late populati sunt recta agrosque ut deterrerent volscos. Fabius, quod maxime petebatur: ad anxur oppugnandum sine ulla populatione accessit. Anxur fuit. quæ nunc terracinę urbs prona in paludem ab ea pte fabius oppugnationē ostendit. Circūmissę quatuor cohortes cum L. Seruilio Hala. cū imminēte urbi collem cepissę, ex loco altiori qua nullum erat præsidiū ingenti clamore ac tumultu moenia inuasere. Ad quem tumultū obstupefacti qui aduersū fabium urbem infimā tuebantur, locum dedere scalas ad mouendi. plenaque hostium cuncta erant. In muris diu cædes pter fugientiū ac resistentiū armatorꝫ atque inermiū fuit. Cogebantur itaque uicti quia cedentibꝫ nihil spei erat pugnam inire. Tum pronunciatū repente. ne quis preter armatus uiolaretur. reliquā omnes multitudinē uoluntariam exuit armis. Quorꝫ ad duo milia & quingenti uiui capiuntur. Ab cætera præda fabius militem abstinuit. donec collegæ uenirent. Ab illis quoq; extemplo captum Anxur dictitantes esse. q cæteros

uolſcoꝝ ab preſidio eius loci auertiſſent. Qui ubi uenerunt oppidū ue
tere fortuna opulentum, ceſ exercitus diripuere. Eaque primū benigni
tas imperatoꝝ plebem patribus conciliauit. Additum deīn omniū maxīe
tempeſtiue principium in multitudine munerꝝ ante mentionem ullam
plebis tribunoꝝ ut decerneret ſenatus: ut ſtipendiū miles de publico ac
ciperet: cum ante id tempus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet. Ni
hil acceptum unq̄ ab plebe tanto gaudio traditur. Concurſū itaq; ad
curiam eſſe: prenſatasque exeuntiū manus & patres uere appellatos. ef
fectum eſſe faentibus, ut nemo pro tam magnifica patria donec quicquā
uirium ſuppeſſet, corpori aut ſanguini ſuo parceret: cum cōmoditas
uuaret rem familiarem ſaltem acquieſceret: eo ipſo quo corpus addi
ctum atque operatum rei.p. eſſet: tū quod ultro ſibi oblatū eſſet non
ab tribunis.p. unq̄ agitatum non ſuis ſermonibus efflagitatū: id effi
ciebat multiplex gaudium cumulationemq; gratiā rei.p. Tribuū
plebis cōis ordinum letitiæ concordiæque ſoli expteſ, negare tam
id letum patribus uniuerſis nec proſperꝝ fore: q̄ crederent conſiliū
ſpecie prima meliuſ fuiſſe q̄ uſu apparituꝝ. Vnde.n. eam pecuniā
confici poſſe niſi tributo indicto? Ex alieno igitur ære aliis largiri
ros? neque.n. ſi cetera ferant paſſuros eos quibus iam emerita ſtipen
dia eſſent meliore conditione alios militare: q̄ ipi militaſſent &
eoſdem in ſua ſtipendia impenſas feciſſe & in alios facere. His uo
cibus mouerunt ptem plebis. Poſtremo indicto iam tributo edixe
runt & tribuni auxilio ſe futuros ſi quis in militare ſtipendiū tri
butum non contuliſſet. Patres bene cœptam rem perſeueranter
tueri, conferre ipi primū & quia non dum argentum ſignatū erat
æs graue plauſtris quidā ad ærarium conuehentes: ſpectoſam eā
collationem faciebant. Cum ſenatus ſūma fide ex cenſu contuliſſet:
primores plebis nobiliū amici ex compoſito ferre incipiunt. Quos
cum & a patribus collaudari & ab militari ætate tanq̄ bonos ciues
conſpici uulgus hominū uidit, repente ſpreto tribunitio auxilio
certamen conferendi eſt ortum. Et lege perlata de indicendo uei
entibus bello exercitum magna expte uoluntariū nouī tribuni militū
conſulari poteſtate ueios duxere. Fuere aut tribuni T. Quintius
Capitolinus. Quītius Cincinnatus. Iulius Tullius iterꝝ A. Manlius
L. Furius Medullinus tertio. L. Emilius Mamercus. Ab his primum

circumsessi veij sunt. Sub cuius initium obsidionis cum etruscor⁹
concilium ad fanum voturne frequenter hūm esset: patum
constat publico ne bello gentis uniuersæ tuendi uerentes essent.
Ea oppugnatio segnior in sequenti anno fuit, pte tribunor⁹ exerci
tusque ad volscum aduocata bellum. Tribunus milit̄ consulari po
testate is annus habuit L. Valerium Potitum tertio Manliū Ser
gium fidenatē. P. Cornelium Maluginensem T. Cornelium Cossum.
L. Fabium Ambustum. Spu. Nautium Rutilum iter⁹. Cum volsci
inter Veientanum atque Artenam signis collatis dimicatum. Roma
nis secunda fortuna pugnæ fuit. Artena inde volscor⁹ oppidum
ab tribunis obsideri coepta. Inde inter eruptionem tentatam compulso
in urbem hostem occasio data est romanis irrupendi. preterq̄ arcē
ceā capta. in arcem munitam natura globus armator⁹ concessit.
Infra arcem cesi capiq̄ multi mortales. Arx deinde obsidebatur
nec aut in capi poterat quia pro spatio loci satis præsidij hebat: aut
spem dabat dedition̄ omni publico frumento priusq̄ urbs caperet
in arcem conuecto. Tedioque recessum inde fore: ni seruus arcem
prodidisset. Ab eo militer per locum arduum accepti capte. A quib⁹
cum custodes trucidarentur: cetera multitudo repentino pauore op
pressa in dedition̄ uenit. Diruta & arce & urbe Artena. reductæ
legiones ex volsis: omnisque ius romana ueros conuersa est. Prodi
tori preter libertatem diuar⁹ familiar⁹ bona in premiū data. Ser
uus romanus nocitatus. Sunt qui Artenam ueientium nō volsco⁹
fuisse credant. Preb⁹ errorem. quod eius nominis urbs inter cete ar
que veios fuit: sed eam reges romani deleuere. Certū que non ueior⁹
fuerat Artena hec nomine eode in volsco agro fuit: cui⁹ exitium est dem;

ARE ALBI PARTA ROMANI VEHQVE IN
armis erant: Tanta ira odioque: ut uicti sine
adesse apparerēt. Comina utriusque populi
longe diuersa ratione facta sunt. Romani au
xere tribunor⁹ militum consulari potestate
numer⁹. Octo quod nunq̄ antea erant M. Emi
lius Mamercus iter⁹ L. Valerius Potitus tertio.

Appius Claudius Crassus. M. Quinctius Varrus. M. Iulius Bullus.
M. Postumius M. Furius Camillus. M. Postumius Albinus. Veteres
contra tedio annuæ ambitionis: quæ interdum discordiarum causa
erat: regem creauere. Offendit ea res populorum animos non
maiore odio regni: q̄ ipsius regis. Grauis tamen tam antea ille genti fuerat opibus
superbiaque: quia solemnia ludorum: quos intermissi nephas est uoluere
dimissa. Cum obira repulsæ quod suffragio diuodecim populorum
alius sacerdos ei prælatus esset: artifices quorum magna pars ipsius fere
erant ex medio ludicro repente abduxit. Gens itaque ante omnes alias
eo magis dedita religionibus: quod excellere arte colendi eas auxi
lium uenientibus negandum donec sub rege essent dicerent. Cuius de
creti suppressa fama est: uersis pp metum regis: quia qui tale decretum
referrent: pro seditionis cum principe non tam an sermonis auctorem
hebat. Romani & si quiete res ex etruria nuntiabantur: tñ qa om
nibus consiliis eam rem agitari efferebatur. ita muniebant: ut antepi
ta munimenta essent: alia in urbem & contra oppidanorum eruptiones
uersa: alius frons in etruriam spectans: auxilijs si qua forte inde ue
nirent obstruebatur. Cum spes maior imperatoribus romanis in obsidi
one q̄ in oppugnatione esset: hibernacula & res noua milit romano
ædificari cœpta: consiliumque erat hiemando continuare bellum.
Quod postq̄ tribunis pl. iam diu nullam nouandi rei causam inueme
tibus/romam est allatum: in contionem prosiliunt: solicitant plebis
animos: hoc illud esse dictantes: quod æra militibus sint constituta.
Nec se fefellisse id donum inimicorum uenenum militum fore. Vemisse
libertatem plebis. Remotam in perpetuum & ablegatam ab urbe &
abrepturam. Iam ne hieme quidem aut tpi anni cedere: accedo
mus & res inuisere suas. Quam putarent continuatæ militiæ causa
esse: Nullam profecto aliam inuenturos: q̄ ne quid per frequentia in
uenum eorum: in quibus uires omnes plebis essent: agi de comodis eorum
possent. Vexam præterea & subigi multo ferme q̄ uenerat. Quippe illos
hieme sub tectis suis agere: eo regis munis situque naturali urbem tu
tantes: militem romanum in opere ac labore: nudum pruinisq; obrutum
sub pellibus durare: ne hiemis quid spatio: quæ omnium bellorum terra/
marique sit quies/ arma deponentem. Hoc neque reges neque ante tribu
nitiam potestatem creatam superbos illos consules: neque triste dictatoris

impium: neque importunos deceuiros iniunxisse seruitutī: ut phennē militiam facerent: quod tribuni militum in plebe romana regnū exercerēt. Quid nā illi consules, dictatores ue factum essent: qui proconsulārē imaginem tam sæuam ac trucem fecerunt? Sed id accidere haud immerito nō fuisse: ne in octo quidē tribunis militum locum ulli plebeio antea trina loca cum contentione sūma patritios explere solitos: nunc iam octo iuges ad imperia obtinenda ire: & ne in turba quidē herere plebeium quenq̄m. Qui sinihil aliud admoneat collegas liberos, ciues eorū & non seruos militare: quos hieme saltem in domos ac tecta reduci oporteat: & aliquo tpr anni parentes liberosque ac cōiuges inuisere & usurpare libertatē & creare magistratus. Hæc atque alia uociferantes, aduersarium haud īpatē nacti sunt Appium Claudium relictum ab collegis ad tribuniciaſ seditiones comprimendas uirū imbutum iam ab iuuenta certaminibꝰ plebeis quē auctorem aliquot annis ante fuisse memoratū est per collegarum intercessionem tribunitiæ potestatis dissoluendæ. Is tum iam nō spmptus ingenio tm: sed & usu exercitatus talem orationem habuit. Si vnq̄ dubitatum est quirites utrū tribuni plebis ura an sua causa seditionis auctores semp fuerint: id ego hoc anno desisse dubitari certū hēo. & tū Lætor tandem longi erroris uobis finem factum esse: tum qđ sedis pontissimū, his urīs rebꝰ, hic error est sublatus & uobis & pp uos & rei. p. gratulor: an est quisquā qui dubitet. nullis iniuriis urīs: si quæ forte aliqn fuerunt: unq̄ æque q̄ munere patrum in plebem: cum æra militantibꝰ constituta sunt: tribunos plebis offensos ac concitatos esse: Quid illos aliud aut tum timuisse creditis: aut hodie turbare uelle nisi concordiam ordinū: q̄ dissoluendæ maxime tribunitiæ potestatis rentur esse? Hoc hercule tanq̄ artifices improbi opus quærunt qui & semper ægri aliquid in re.p. uolunt: ut sit ad cuius curationē abuobis adhibeantur. Vtr. n. defendis: an impugnatis plebem, utr. militantiū aduersarij estis: an causam agitis? Nisi forte hoc dicitis qcquid prēs faciunt displicet: siue illud pro plebe, siue contra plebem est: Et quēadmodū seruis suis uetant dnī quicqd rei cum alienis hominibus esse: piterque in his benefitio ac malefitio abstinere æquum esse censet: sic uos interdicto patribus cōmertio plebis: ne nos comitate ac munificentia nra prouocemus plebem: nec plebs nobis dicto audiens atq; obediens sit: quanto tandem si quicqd in uobis, non dico ciuilis: sed huma-

Oratio Appij Claudij

ni esset fauere uos magis & quantum in uobis esset indulgere potuis co
mitati patrum atque obsequio plebis oportuit. Quae si perpetua cōcor
dia sit: quis non spondere ausit maximū hoc impium inter finitimos
breui futurū esse. Atque ego q̄ hoc consilio collegarū meorū quo abdu
cere infecta re suum a ueis exercitum noluerunt non utile solum sed
etiā necessarium fuerit: postea disseram: nunc de ipā conditione diū
militantium lib&: quā orationem non apud uos solum: sed &̄ i castris
si hēatur ipso exercitu disceptante, equā arbitror uideri posse. In qua
si mihi ipē nihil quod dicerem in mentem uenire posset aduersariorū
certe orōnib contentus essem. Negabant nuper danda esse aera militib
quia nunq̄ data essent. quēadmodum igit nunc indignari possūt: q
bus aliquid noui adiecti cōmodi sit eis laborem &̄ nouum proportione
iungi. Nusq̄ nec opera sine emolumento ferme: nec emolumentū sine
impensa opa est. Labor uoluptasque dissimillima natura sotietate qua
dam inter se naturaliter sunt iuncta. Molestе antea ferebat miles se
suo sūptu operam rei. p. prebere. Gaudebat idem prem anni se agrum
suum colere: querere unde domi militiaeque se ac suos tueri posset. gav
det nunc fructui sibi rem. p. esse: & lætus stipendium accipit. Aequo
igitur animo patiatur se ab domo, re familiari: cui grauis impensa nō
est, paulo diutius abesse. An si ad calculos eum res. p. uocet: nō merito
dicat annua aera habes: annuam operam edes. An tu æquum cēses
militia se mestri solidum te stipendium accipere. Inuitus in hac parte
orationis quirites moror. Sic. n. agere debent: qui mercenario milite
utuntur. At nos tanq̄ cum ciuibus agere uolumus: agique tanq̄ cū pa
tria uobiscum æquum censemus. Aut non suscipi bellum oportuit: aut
geri pro dignitate populi ro. & perfici q̄ primum oportet. Perficietur
autē si urgemus obsessos: si non ante abscedimus: q̄ spei nr̄æ finem ca
pis ueis imposuerimus. Si hercule nulla alia causa ipsa indignitas p
seuerantiam imponere debuit. Decem quondā annos urbs oppugnata
est ob unam mulierem ab uniuersa græcia: q̄ procul ab domo: q̄ ter
ras: quot maria distans. Nobis intrā uicesimū lapidem in conspectu
prope urbis nr̄æ annuam oppugnationem perferre piget: scilicet qa
leuis causa belli est: nec satis quicquā iusti doloris est: quod nos ad p
seuerandum stimulet. Septies rebellauerunt in pace nunq̄ in fide fuerūt.
Agros uros miles populati sunt. Tidenates deficere ab nobis coegerunt

at quoniammō

Colonos nros ibi interfecerunt. Auctores fuere contra ius gentium ce
dis impię legatorum nrorum. Etruriam omnē aduersum nos conata
re uoluerunt: hodieque id moliuntur. Res repetentes, legatos nros haud
procul abfuit quin uiolarent. Cum his molliter & per dilationem bellū
geri oportet." Si nos tam iustum odium nihil mouet: ne illa quidē uos
oro moueant: operibus ingentibus septa urbs est: quibus intra muros
hostes coercentur. agrum non colunt: & culta euastata sunt bello. Si
reducimus exercitum: quis est qui dubitet illos non cupiditate solum
ulciscendi: sed & necessitate imposita ex alieno praedandi, cū sua amise
rint, agrum nrum inuasuros?" Non differimus igitur bellum isto consilio:
sed intra fines nros accipimus. Quid illud quod proprie ad milites perti
net: quibus boni tribuni plebis tum stipendium extorquere uoluerunt
nunc consultum repente uolunt. quale est?" Vallum fossamq; ingens
utranque rem operis per tantum spatium duxerunt: castella primo pau
ca postea exercitu aucto crebrissima fecerunt. Munitiones non in urbe
mō: sed in etruriam & spectantes: si qua inde auxilia uenīat opposuere.
Quid turres: quid uineas testudinesque & talium oppugnandarū urbiū
apparatum loquar?" Cum tamē labore exhaustum sit, & ad finem tam
operis tandem pueniunt. relinquenda ne haec castra censes? ut ad aesta
tem rursus nouus de integro his instruendis exsudetur labor. Quō
est minus opera tuen facta & instare & perseuerare defungique cura?"
Breuis.n. profecto res est si uno ipse peragitur. Nec ipi per intermissio
nes has interuallaque lentiorem spem nram facimus. Loquor de opis
& ipsis tractura. Quid pericula quae differendo bello addimus?"
Nunc obliuisci nos haec tam crebra etruriae consilia demittendis
ueios auxilijs patiuntur? Vt nunc res se habet, iram sunt oderint
negant missuros. Quantū in illis est capere ueios licet. Quis est q
spondeat eundem si differatur bellum animū postea fore?" Cui si laxa
mentū dederint maior frequentiorq; legatio intra sit: cum id qd
nunc offendit etruscos: rex creatus ueijs mutari spatio interposito
possit: uel consensu ciuitatis ut eo reconcilient etruriae animos: ul
ipius uoluntate regis: qui obstare regnum suum saluti ciuiū nolit
Videte quot res q̄ inutiles sequantur illam tuam consilij tractura
operis tanto labore factoris nostrano imminens finium nrorum etrusci
bellum pro uicente concitatum. Haec sunt tribuni consilia tua nō

hercle dissimilia ac si quis ægro qui curari se fortiter passus: exemplo
convalescere possit cibi gratia præsentis aut potionis longinquæ & for
sitan insanabilem morbum effugiat. Si medius fidius ad hoc bellum ni
hil pertinet ad disciplinā certe militiæ plurimū interest insuescere
militem nrm non solum parta victoria frui: sed si & res lentior sit pa
ci tedium & quis fere rei exitum expectare. Et si non sit æstate pfecti
bellum hiemē operiri. Nec sicut æstivas aestatum autumno recta ac re
cessum circumspicere. obsecro vos, venandi studium ac voluptas hoies
per nives ac pruinas in montes silvasq; rapit: belli necessitatibus eā pa
tientiam non adhibebimus: quā ludus ac voluptas elicere solet? Ade
one effeminata corpora militum nrorum esse putamus: adeo molles a
nimos: ut hiemē unam durare in castris abesse a domo non possint?
ut tanq̄ navale bellum tempestatibus capiendis & observando tpr āni
gerant? non æstus non frigora pati possint? Erubescant profecto si qs
est hoc objicat: contendantque & animis & corporibus suis turpē pa
tientiam esse: & se mixta hieme atque æstate bella gerere posse. &
se nec patrocinium mollitiæ inertiæque mandasse tribunis: & memisse
hanc ipam potestatem non in umbra: nec in lectis maiores suos creasse.
Hæc virtute militum nrorum: hæc romano nomine sunt digna non
vetos tantum nec hoc bellum inveteri quod instat: sed famā ad alia bel
la & ad ceteros populos in posterū quærere. An mediocre discrimē opi
nionis sequimur ex hac re putatis? Utrum tandem finitimi populi ro
esse putant: cuius si qua urbs primū illum brevissimi tpris sustinuisse
impetum nihil deinde timeat: an hic sit terror nominis nri: ut exer
citum ro. non tedium longinque oppugnationis: non vis hiemis ab
urbe circumsessa semel amovere possit. Nec finem ullum alium belli q̄
victoriā moverit: nec impetu potius bella: q̄ perseverantia gerat. q̄
in omni quid q̄ē militiæ maxime tñ in obsidendis urbibus necessa
ria est: quarū pleraque munitionibus ac naturali situ in expugna
biles fame sitq; ipsis ipm vincat atque expugnat: sicut vetos ex
pugnabit: nisi auxilio hostibus tribuni p. fuerint: & romæ huc
nerint præsidia venientes: quæ nequicquā in ea ruina quærant
An est quicquā quod venientibus optatum æque contingere possit
q̄. ut sedentibus primū urbs romana. deinde velut ex contagi
one castra impleantur? At hercle apud hostes tāta modestia

est: ut non obsidionis tedio: non denique regni quicq̄ apud eos nouarū
sit: non negata auxilia ab etruscis irritauerunt animos eorū. Moretur
h. extemplo: quicunque erit seditionis auctor. Nec cuiquā dicere ea
licebit: quae apud nos impune dicuntur. Fustuariū meretur: qui si
gna relinquit: aut praesidio decedit. Auctores signa relinquendi & de
serendi castra non uniant alteri militi: sed uniuersis exercitibus pala
in contione audiūtur: adeo quicqd tribunus plebis loquitur: & si pro
dendae patriae: disserendaeque rei.p. est: assuetis quippe audire dul
cedine potestatis eius capti, quae iubet: sub ea scelera latere sinitis.
Reliquū ut quae hic uociferantur eadem in castris & apud milites
agant: & exercitus corrūpant: ducibusque parere non patiantur:
q̄m ea demū romae libertas est, non senatum, non magistratus, non le
ges, non mores maiorū, non instituta patrum: non disciplinā ue
reri militiae. Par iam & in contionibus erat Appius tribunis plebis
tū subito unde mīme quis credera& accepta calamitas apud ueios
& superiorem Appium in causa & concordia ordinū maiorē ardo
rem ad obsidendos pinatius veios fecit. Nam cum agger promot
ad urbem uineaeque tm̄ non iam iniūctae moenibus essent: dū opa
interdiu fiant intentius: q̄ nocte custodiuntur: patefacta repente
porta ingens multitudo facibus maxime ornata ignes coniecit. ho
raeque momento simul aggerem ac uineas tam longi tp̄ris opus inc̄e
dium hausit. Multique ibi mortales nequicq̄ opem ferentes ferro
ignique assumpti sunt. Quod ubi romā est nuntiatum moestiam
omnibus: senatui curam metūque iniecit. Ne tum uero subsisteri nec
in urbe sedito nec in castris possit: & tribuni plebis uelut ab se uicte
rei.p. insultarent: cum repente: quibus census equester erat equi pu
blici non erant assignati: consilio prius inter hīto senatū adeunt:
factaque dicendi potestate: equis se suis stipendia facturos promit
tunt. Quibus cum amplissimis uerbis gratiae ab senatu actae essēt: fa
maque ea forum atque urbem pualisset: subito ad curiā concursus
fit plebis pedestris ordinis. Se aiunt nunc esse opam: quae rei p.
extra ordinem polliceri: seu ueios: seu quo alio ducere uelint. Si ve
ios ducti sint: negant se inde prius capta urbe hostium redituros esse.
Tum uo iam suspfrindenti, se lętitiae uix tempatum est. Non h. sicut e
quites: dato magrānibus negotio laudari iussi. neque aut in curiam

uocari quibꝫ reſponſum daretur. aut limine curiæ continebatur ſena
tuſ. ſed pro ſe quiſque ex ſupiore loco ad multitudinē in comitio ſtātē
uoce manibuſq; ſignificare publicam lætitiam beatam urbē romanā
& inuictam & æternam illa concordia dicere laudare equiteſ, lauda
re plebem, diem ipm laudibꝫ ferre. Victam eſſe fateri comitatē benigni
tatemq; ſenatuſ certatim patribuſ plebiq; manare gaudio lacrimę,
donec reuocatiſ in curiā patribuſ, ſenatuſ conſultū factum eſt ut tri
buni militareſ contione aduocata pedinꝫ equinꝫ que grāſ agerent.
memorē pietatiſ eorꝫ ergo patriam dicerent ſenatuſ fore. placere āt
in omnibꝫ hiſ uoluntariā extra ordinem profeſſiſ militiam æra proce
dere. & equum certuſ numeruſ ęriſ eſt aſſignatuſ. Tū primum equiſ
merere equiteſ cœperunt. Voluntariuſ ductuſ exercituſ ueioſ non a
miſſa mō reſtituit opera. ſed noua ā inſtituit, ab urbe comeatuſ intēti
one. q̄ antea ſubuehi cura. ne quid tam bene merito exercitui ad uſū
deeſſā. Inſequens annuſ tribunoſ militum conſulari poteſtate habuit.
L. Seruilium Halam tertio. Q. Seruilium. P. Virginiū. Q. Sulpitium
A. Manlium iterꝫ. M. Sergium iterꝫ. Hiſ tribuniſ dum cura omnium
in veiens bellum intenta eſt. neglectum Anxuri præſidiū, uagationibꝫ
militum & volſcoſ mercatoreſ vulgo receptando. proditi repente por
tarꝫ cuſtodibꝫ. oppreſſum eſt. Minuſ militum periit. quia præter ægroſ
lixarū in modum omneſ p agroſ uicinaſque urbeſ negotiabantur. Nec
ueiſ meliuſ geſta reſ. quod tum caput omīum publicarꝫ curarꝫ erat.
Nam & ducēſ romani pluſ inter ſe iratꝫ. q̄ aduerſuſ hoſtiſ animi habu
erunt. Et auctum eſt bellum aduentu repentino capenatium atque
faliſcorꝫ. Hi duo etruriæ populi quia proximi regione erant. deuictiſ
veiſ belloque, romano ſe proximoſ fore credenteſ. faliſci ā propria
cauſa infeſti. quod fidenati bello ſe iam antea īmiſcuerant. p legatoſ
ultro citroque miſſoſ iureiurando inter ſe obligati cum exercitibuſ
nec opinate ad veioſ acceſſere. Forte ea regione. qua M. Sergiuſ tri
bunuſ militum præerat. caſtra adorti ſunt. ingentemq; terrorē intu
lere. quia etruriam omnē excitam ſedibuſ magna mole adeſſe roma
ni crediderant. Eadem opinio veientеſ in urbē concitauit. Itaq; anapi
ti bello caſtra romana oppugnabantur. concurſantеſque cum huc atq;
illuc ſigna tranſferrent. nec veientem ſatiſ cohibere intra munitioneſ
nec ſuiſ munimentiſ arcere uim ac tueri ſe ab exteriore poterāt hoſte

Vna ſpes erat ſi ex maioribꝫ caſtris ſubuenireꝫ: ut diuerſæ legiones
aliæ aduerſus capenatem ac faliſcum: aliæ contra eruptionē oppida
norꝫ pugnarent. Sed caſtris præerat Virginius: priuatim Sergio in
uiſus infeſtuſque: Hſcum pleraque caſtella oppugnata ſupatas mu-
nitiones utriq; inuehi hoſtem nuntiaretur in armis miles tenu
it: ſi opus foret auxilio collegam dictitans ad ſe miſſurum. Huius ar-
rogantiam pertinacia alteriuſ æquabat: qui ne quam opem ab inimico
uideretur petiſſe uinci ab hoſte q̄ uincere per ciuem maluit. Diu in
medio æſtu miles: poſtremo deſertis munitionibus: per pauci in ma
maiora caſtra: parſ maxima atq; ipē Sergius romam pertenderūt.
Vbi cum omnem culpam in collegam inclinaret: acciri Virginiū ex ca
ſtris interea præeſſe legatos placuit. Acta deinde in ſenatu res eſt cer
tatumq; inter collegas maledictis: pauci rei p.: multi huic atq;
illi: ut quoſq; ſtudium priuatim: aut gratia occupauerat adſunt.
Primores patrum ſiue culpa ſiue infelicitate imperatoꝝ tā ignomini
oſa cladeſ accepta eſſet: cenſuere non expectandum iuſtum tēpus
comitiorꝫ: ſed extemplo nouos tribunos militum creandos eſſe: q
kalendis octobribꝫ magiſtratum acciperent. In quam ſententiā cum
pedibꝫ iretur: ceteri tribuni militum nihil contradicere. At H. uō
Sergius Virginiuſq; propter quos pœnitere magiſtratuum eius ani
ſenatum apparebat: primo deprecari ignominiam: deinde interce
dere ſenatus conſulto. Negare ante idus decembris ſolemnē meun
dis magiſtratibꝫ diem honoris abituros eſſe. Inter hæc tribuni p.
cum in concordia hominū ſecundiſque rebꝫ ciuitatis muti ſilentiū
tenuiſſent: ferociſ repente mirari tribunis militum ni in auctori
tate ſenatus eſſent: ſe in uincula eos duci iuſſuros eſſe. Tū L. Ser-
uilius Hala tribunus militum quod ad uos attinet tribuni plebis mi
naſque uras ne ego libenter experiar q̄ non plus in his uiris q̄ in u
bis animi eſt: ſed nefas eſt tendere aduerſus auctoritatem ſenatus:
proinde & uos deſinite inter certamina totum iniuriæ quærere: & col
lege aut facient quod cenſet ſenatus aut ſi pertinaciter tendent di
ctatorem extemplo dicam: qui eos abire magiſtratu cogat. Cum
omnium aſſenſu approbata oꝝ eſſet: gauderentq; patres ſine tri
bunitiæ poteſtatis terriculis inuentā eſſe aliam vim maiorē ad
coercendos magiſtratus uicti aſſenſu omnium tribunorꝫ comitia

tribunor⁊ militum habuere: qui kalendas octobris magrātū occeperē
seque ante eam diem magrātu abdicauere. L. Valerio Potito quarto M.
Furio Camillo ter⁊. M. Emilio Mamerco terno. M. Cornelio Cosso uer-
M. Fabio Ambusto. L. Iulio Cullio tribunis militū consulari potestate
multa domi militiæque gesta. Nam & bellum multiplex fuit eodem
tpr ad veios & ad Capenas & ad faliscos & in volscos ut Anxur ab ho
stibus recuperaretur: & romæ simul de delectu, simul tributo confer
do laborati est. Et de tribunis p. cooptandis contentio fuit: & haud
paruum motum. duo iudicio eor⁊: qui paulo ante consulari potesta
te fuerant exauere. Omniū primum tribunis militū fuit delectū hīn
nec iuniores mō conscripti: sed seniores & constricti nomina dare:
ut urbis custodiam agerent. Quanto aut augebatur militum nūs,
tanto maiore pecunia in stipendium opus erat: eaque tributo confe
rebatur, inuitis conferentibus: qui domi remanebant: quia tuēdo
urbem opera quoq; militari laborandum seruiendūq; rei.p. erat.
Hæc perse grauia indigniora que ut uiderentur tribuni plebis sedi-
osis contionibo faciebant: ideo æra militibo constituta esse arguēdo
ut plebis prem milita prem tributo conficerent. Vnum bellum annum
tertium iam trahi: & consulto male geri: ut diutius gerant. Ad qua
tuor dein bella uno delectu exercitus scriptos & pueros quoq; & senes
extractos. Iam non æstatis aut hiemis discrimen esse. nec ulla quies
unq̄ misere plebis sit: quæ ut ecia tectis aliis ad ultimum facta sit:
ut cum confecta labore, uulneribo, postremo ætate corpora retulerit
inculta que omia diutino dnor⁊ desiderio domi inuenerint tributū
ex affectata re familiari pendant, eraque militaria: uelut fœnore
accepta multiplicia rei.p. reddant. Inter delectum tributūq; & occu
patos animos maior⁊ rerum curis comitijs tribunor⁊ plebis numerus
expleri nequit. Pugnatum inde in loca uacua ut patritj cooptarent.
postq̄ obtineri non poterant tum labefactandæ legis tribunitiæ causa
effectum est ut cooptarentur tribuni plebis L. Lucretius & M. Accius
haud dubie patritior⁊ opibus. Forsitan tulit ut eo anno tribun⁹ p.
Et trebonius esset: qui familiæ ac nomini debitum præstare uideret.
treboniæ legis patrocinium si quod petissent. patres quidā primo in
cepto repulsi cū tribuni militū expugnassent uociferant legem tre
boniam sublatam & cooptatos tribunos plebis. non suffragio populi:

ſed imperio patrinorꝝ eo reuolui rem: ut aut patriꝝ aut patrinorꝝ a
ſede habendi tribuni ſint: erepi ſacratas leges extorqueri tribunitiā
poteſtatem: id fraude patrinorꝝ ſcelere ac proditione colegarꝝ factū
arguere. Cum arderent inuidia non patres mō: ſed & tribuni plēb
cooptari piter & qui cooptauerant: tum ex collegio tres A. Curratius
M. Nichilius M. Minutius rerum ſuarꝝ in Sergium Virginiūq: priōr
anni tribunos militares incurrunt. In eos ab se iram populi inuidiā-
que die dicta auertunt. quibꝫ delectus. quibꝫ tributū. quibꝫ diuti-
na milina, longinquitasque belli ſit grauis: qui clade accepta ad-
ueros doleant: qui amiſſis liberis, fratribꝫ, propinquis, affinibꝫ, lugu-
bres domos hēant: ijſ publici priuatiq; doloris exequendi ius po-
teſtatēque ex duobꝫ noxijſ capitibꝫ datam ab se memorāt. Oīum
nanq; malorꝝ in Sergio Virginioq; cauſas eſſe. Nec id accuſatorem
magis arguere: q̄ fateri reos: qui noxij ambo alter in alterꝝ conferṫ
cauſam. Fugam Sergij Virginius: Sergius proditionē increpans a
Virginij. Quorꝝ adeo incredibilem amentiā fuiſſe: ut multo uerſi-
milius ſit conſulto cauſa, rem & comuni fraude patrinorꝝ actā ab
his & prius datum locum ueientibꝫ ad incendenda opa belli, trahen
di cauſa, & nunc proditum exercitum: tradita faliſcis caſtra roma-
na. Omnia fieri ut conſueſcat ad ueros iuuentus: nec de agris: nec
de aliis cōmodis plebis ferre ad populum tribuni frequētiaq; ur-
bana celebrare actiones: & reſiſtere conſpirationi patrinorꝝ poſſit.

P reiudiciū iam de reis & ab ſenatu & a populo ro. & ab eorꝝ collegis
factum eſſe. Nam & ſenatus conſulto eos ab re. p. remotos eſſe. & re-
cuſantes abdicare ſe magiſtratu, dictatoris metu ab collegis coercitos
eſſe, & populum ro. tribunos creaſſe: qui non idibus decembris die
ſolemni: ſed exemplo kalendis octobribus magīratum occiperent
quia ſtare diutius reſp. iſſ manentibꝫ in magīratu non poſſet: &
tm̄ eos tot iudicijſ confeſſos prędānatosque uenire ad populi iu-
dicium & æſtimare defunctos ſe eſſe ſatisq; poenarꝝ dediſſe: qd
duobꝫ menſibꝫ ciuis priuati ſint. Neque intelligere nocendi ſibi
diutius, tum poteſtatem erepram eſſe: non poenam irrogatā. q̄ppe
& collegis abrogatum impium: qui certe nihil deliquiſſent: illo
repeterent animos quirites: quos recenti clade accepta habuiſſēt,
cum fugam trepidā, plenam uulnerꝝ ac pauorem incidentem

ponti exercitum uiderint. non fortunam aut quenquā deorū: sed
hos ducem accusantem. pro certo hīe neminē in contione stare: qui
illo die non caput domum fortunasque L. virginii ac M. Sergii
sit execratus detestatusq; minime cōuenire quibꝫ iratos quisque
deos precatus sit. & ipsi summa potestate cum liceat & oporteat non
uti. Nunq; deos ipos admouere nocentibꝫ manus. Satis esse si occa-
sione ulciscendi laesos arment. His orationibꝫ incitata plebes de-
nis mihi bꝫ ceris grauis reos condemnat: nequicquā Sergio martē
cōmunem, belli que fortunam accusante: virginio deprecante: ne
infelicior domi q̄ militiae esset. In hos uersa ira populi cooptationis
tribunorū fraudisque contra legem trebonia facte memoriā ob-
scuram fecit. Victores tribuni ut praesentē mercedem iudicij plebis
hēret: legem agrariam promulgauit: tributū que conferre prohibē
cum tot exercitibꝫ stipendio opus esset: resque militia ita prospere
gererentur: ut nullo bello ueniretur ad exitum rei. Nam ueiis cast̄
quae amissa erant recuperata: castellis praesidijs que firmātur. Tum
praeerāt tribuni militū M. Emilius & Q. fabius. M. furius in fali-
scis. & L. torquatus in capenate agro. Hostes nulli inuenti extra moe-
nia. praedae actae incendijsque uillarū: ac frugum uastati fines. op-
pida oppugnata: nec obsessa sunt. At in volscis depopulato agro.
Anxur nequicquā oppugnatū loco alto situm. Et post q̄ uis irrita
erat: uallo fossaque obsideri coeptum. Valerio potito volscorū
prouintia euenerat. Hoc statu militariū rerū seditio intestina ma-
iore mole coorta: q̄ bella tractabantur: & cum tributū conferrē
per tribunos non posset: nec stipendiū impetuū mitteretur: ae-
raque militaria flagitaret miles haud procul erat qn castra quoq;
urbanae seditionis contagione turbarentur. Inter has iras plebis
cum tribuni plebis nunc illud tempus esse dicerent stabiliendae liber-
tatis, & ab Sergijs virginijsque ad plebeios uiros fortes ac strēnuos
transferendi sūmi honoris: non tm ultra processum est: q̄ unus ex ple-
be usurpandi iuris causa P. Licinius Caluus tribunus militū consula-
ri potestate crearetur. Caeteri patricij creati P. Manlius P. Licinius A.
Maelius L. furius Medullinus. L. papirius Volsco. Ipsa plebes mira-
tur se tantam rem obtinuisse: non is mō qui creatus erat uir nullis
ante honoribꝫ usus, vetus tm senator & aetate iam grauis. Nec satis

iã iam constat: cur primus ac potissimus ad tantũ delibandũ honorẽ-
sit habitus. Alij eum Cornelij furij fratrem: qui tribunus militũ consulãũ
potestate priore anno fuerat: triplexque stipendium equinb dederat: qđ
extractum ad tantũ honorem credunt. Alij orationem ipm tempestiuã
de concordia militariũ ordinum patrib plebique gratam hũisse. Hac
uictoria cominꝰ exultantes tribuni plebis quod maxime rem p. impe-
diebat de tributo remiserunt ad collatum obedienter missum ad exercitũ
est. Anxur in volscos breui receptum est neglectis die festo custodijs urbis
Insignis annus hieme gelida ac niuosa fuit: adeo ut uiæ clausæ: Tyberis
innauigabilis fuerit. Annona ex ante conuecta copia nihil mutauit. Et
quia p. licinius ut coeperat haud tumultuose magr̃atum maiore gau-
dio plebis: q̃ indignatione patrum: ita actã gessit. Dulcedo hæc plebem
inuasit proximis comitijs tribunoꝝ militum plebeios orandi. Vnus M.
Veturius ex patricijs candidatus locum obtinuit plebeios alios tribunos
consulari potestate omnes fere centuriæ dixere M. Pompinium C. Dui-
lium Voleronem P. Celium Genucium Lacticinum. Tristem hiemem
siue ex intemperie cæli raptim mutatione in contrariũ facta: siue a-
lia de causa grauis pestilensque omnib animalib æstas excepit. Cu-
ius insanabili pernicie qm̃ nec causa nec finis inueniebatur: libri sibylli-
ni ex senatus consulto aditi sunt. Duumuiri sacris faciundis lectisternio
tum primũ in urbe romana facto: per dies octo Apollinẽ Lathonãq;
& dianam, Herculem Mercurium atque Neptunum tribus q̃ aplissi-
me tum apparari poterat stratis lectis placauere. Priuatim quoq; id sa-
crum celebratum est: tota urbe: patentibꝰ ianuis: promiscueque usu
rerum omnium in propatulo posito notos ignotosque passim aduenas in
hospitio ductos ferunt. & cum inimicis quoq; benigne ac comiter ser-
mones habitos: iurgijs ac litib tempatum. Vinctis quoque dempta i
eos dies uincula. Religionem deinde fuisse quibꝰ ea opem tulissent uincu.
Interim ad ueios terror multiplex fuit: tribus in unum bellum collatis.
Hanq; eodem quo antea mõ circa munimenta cum repente capenates
falisciq; subsidio uenissent: aduersus tres exercitus ancipiti proelio
pugnatum est. Ante omnia adiuuit memoria damnationis Sergij ac
Virginij. Itaque maioribus castris unde ante cessatum fuerat: breui spacio
circunductæ copiæ: capenates in uallum romanum uersus atergo aggre-
diuntur. Inde pugna cœpta & falisci inuisit terrorem trepidantesque

erupno ex castris oportune facta auertit. Repulsos deinde sequuti uicto
res ingentem ediderunt caedem. Nec ita multo post iam palantes uelut
sorte oblati populatores capenatis agri reliquas pugnae assumpsere. Ci
ves ueientium refugientes in urbe multi ante portas cesi: dum prae metu ne
simul romanus irrumperet: obiectis foribus extremos suorum excluserе.
Hac eo anno acta etiam comitia tribunorum militum aderant: quorum ppe
maior patribus q̄ belli cura erat. Quippe non communicatū mō cū plebe
sed prope amissum cernentibus sumū impium. Itaque clarissimus quis
que compositu praeparat ad petendum quos praeterundi uerecundiā cre
derent fore. Nihilominus ipsi perinde ac si omnes candidati essent cun
cta expientes non hominem mō. sed deos ēt. excipiebant. in religionem
uertentes comitia biennio habita: priore anno intollerandā hiemē
prodigiisque diuinis similem coortam: proximo non in prodigia mo
sed ēt. cunctis pestilentiam agris urbique illatam. haud dubia ira de
um. quos pestis eius arcendae causa placandos esse in libris fatalibus
inuentum sit. comitiis auspicatoque fierent indignum diis uisu hō
nores uulgari. discriminaque gentium confundi praterq̄ maiesta
te potentium. Religione ēt. autem hominem patritios omnes prem
magnam honoratissimum quenque tribunū militum consulari pote
state creauere L. ualerium Potitum. Valerium Maximū. M. furium
Camillum iterū. L. furium Medullinum tertium. Q. Seruilium fidenatē
iterū Q. Sulpitium Camerinum. His tribunis ad ueios nihil admodum
memorabile actum est: tota uis in populationibus fuit. Duo sūmi impa
tores portas a faliscis: camillus a capena praedas ingentes egere: nulla
incolumi relicta re: cui ferro aut igni noceri posset. Prodigia uero
multa nunciata: quorum pleraque ēt. quia singuli auctores erant cre
dita spretaque ēt. quia hostibus etruscis, per quos ea procurarentur a
uspices non erant: in unum oīum curae uersae sunt. quod lacus in al
bano nemore sine ullis celestibus aquis: causa ue alia quae rem mira
culo exmerit: in altitudinē insolitam creuit. Quid nam eo diu porten
derent prodigio: missi consultatum oratores ad delphicum oraculum.
Sed propior interpres facti oblatus senior quidē ueiens: qui inter ca
stellantes in stationibus ac custodiis milites romanos etruscosque. nan
ctus in modum creuit, priusq̄ ex lacu albano aqua emissa foret
nunq̄ pontum ueiis romanum. Quod primo uelut temere iactum spes

· Oracul. delphicum

agitari deinde ſermonibuſ cœptum eſt: donec unuſ ex ſtatione roma
na percontatuſ proximū oppidanorꝝ: iam per longinquitatem belli
comertio ſermonum facto: quiſnā iſ eſſeꝫ: qui per ambageſ de lacu
albano iacereꝫ. Poſtq̄ audiuit aruſpicem eſſe: uir haud intacti reli
gione animi cauſatuſ de priuati portenti procuratione: ſi opere illi eſ-
ſeꝫ conſulere uelle: ad colloquiū iuatem elicuit. Cumque progreſſi am-
bo longiuſ a ſuiſ eſſent: inermeſ ſine ullo metu: prœualenſ iuuenis ro
manuſ ſenem infirmum inconſpectu oīum rapit: nequicq̄ tumultu
antibo etruſciſ ad ſuoſ tranſtulit. Qui cum perductuſ ad impatorem
inde romam ad ſenatum miſſuſ eſſeꝫ: ſciſcitantibo quid nā id eſſeꝫ qd
de lacu albano dociuiſſeꝫ: reſpondit profecto iratoſ deoſ ueienti popło
illo fuiſſe die: quo ſibi eam mentem obieciſſent: ut excidium patriae
fatale proderaꝫ. Itaque quae tum cecinerit diuino ſpiritu inſtinctuſ:
ea ſe nec cui indicta ſint: reuocare poſſe: & tacendo forſitan: quae di
immortaleſ uelint uulgari: haud minuſ q̄ celanda effando nefaſ conſci.
Iuſ igitur libriſ fatalibo ſic diſciplina etruſca traditum eſſe: ut qn̄ aq̄
albana abundaſſeꝫ: tum ſi eam romanuſ rite emiſiſſeꝫ: uictoriā de
ueientibo dari. Ante q̄ id fiat: deoſ mœnia veientium deſeruroſ nō eſſe.
Exequebantur inde quae ſolenniſ deriuatio eſſeꝫ. Sed auctorem leuem
nec ſatiſ fidum ſuper tanta re patreſ rati: decreuere legatoſ ſorteſque
oraculi phitici expectandoſ. Priuſ q̄ ab delphiſ oratoreſ albanique
prodigij piatula inuenirentur: noui tribuni militareſ conſulari poteſta
te. L. Iullus Tullius. P. furius Medullinus quarto. L. Sergius fidenaſ. A.
poſthumius religenſiſ. P. Cornelius Maluginenſiſ. A. Manilius magratū
ineunt. Eo anno tarquinieſeſ noui hoſtes exorti: quia ſimul multiſ bel-
liſ uolſcorꝝ ad anxur: ubi præſidiū obſidebatur: equorꝝ ad Lauicoſ
qui romanā ibi coloniam oppugnabant: ad hæc veienti q: & faliſco
& capenati bello occupatoſ uidebant romanoſ: nec intra muroſ magiſ
quietiora negotia eſſe certaminibo patrum ac plebiſ: inter hæc locum
iniuriæ rati eſſe: prædatum in agꝝ romanū cohorteſ expeditaſ mittūt.
aut. H. paſſuroſ inultam eam iniuriā romanoſ ne nouo bello ſe oneraret.
aut exiguo eoque parum ualidum exercitu proſecturoſ. Romaniſ in-
dignitaſ maior: q̄ cura populationiſ tarquienſiū fuit. Eo nec magno
conatu ſuſcepta: nec in longum dilata res eſt. Aureliuſ poſthumiuſ &
L. Iuliuſ: non iuſto delecto: et. H. ab tribuniſ plebiſ impediebantur:

sed prope uolūtariorꝝ: quos adhortando incitauerant coacta manu per agrum cęretem obliquis traminibꝫ egressi, redeuntes ab populationibus graueq; prędа tarquinienses oppressere. Multos mortales obtruncant. omnes exuunt. impedimentis & receptis agrorꝝ suorꝝ spoliis romani reuertuntur. Biduum ad recognoscendas res datum dominis. Tertio incognita (erant autē ea plęraque hostium uporꝝ) sub hasta uenere. Qdq; inde redactum militibꝫ est diuisum. Cętera bella maxime que uetens in certi exitus erant. Iamque romani desperata ope humana fata & deos spectabant. cum legati ab delphis uenerunt. sortem oraculi afferentes congruentem responso captiui uatis. Romane aquam albanā caue lacu continere. caue in mare manare finas. suo flumine manu missa per agros rigabis dissipatamq; rursus extingues. tum tu insiste audax hostium muris. memor q̄ per annos obsides urbem. ex ea tibi hisque nunc pandantur fatis uictoriam datam. bello perfecto donū amplum uictor ad mea templa portato. Ingens inde hīs captiuus uates coeptus eumq; adhibere tribuni militum. Cornelius Postumiusq; ad prodigij albani procurationē. ac deos rite placandos coepere. Inuentiq; tandē est ubi neglectas cerimonias intermissū ue solenne. dij arguerent. nihil profecto aliud esse q̄ magistratus uitio creatos. Latinas ferias. sacrumq; in albano monte non rite concepisse. unam expiationem eorꝝ esse. ut tribuni militum abdicarent se magistratu. auspino deintegro repeterentur. & interregnum iniretur. Ea ita facta sunt ex senatus consulto. Interreges tres deincepś fuere. L. Valerius. Q. Seruilius fidenas M. furius Camillus. Nunq̄ desitū interim turbari comitia interpellantibꝫ tribunis. donec conuenissent & prius ut maior pars tribunorꝝ militum ex plebe crearetur. Quae dum aguntur concilia etruriæ ad phanum Voluturne habita: postulantibusq; tarquiniensibus & faliscis. ut Veios cōmuni animo consilioq; omnes etruriæ populi ex obsidione eriperēt. responsum est antea se id petentibꝫ negasse. quia unde consiliū non petissent super tanta re auxilia petere non deberent. Nunc iā pro se fortunā suam illis negare. maxime ea in pte etruriæ gentem inuisā notos accolas gallos esse. cum quibꝫ nec pax fida satis. nec bellū pro certo sit. sanguini tm̄ nominiq; & præsentibꝫ periculis consanguineorum id dari. ut si quis uoluerit suā uoluntate ad id bellum eāt non impediant eum. Magnum aduenisse hostium numerꝝ fama

rome erat: coque miserare discordiæ intestinæ metu cōmuni ut fit
coepta. Haud inuitis patribus P. Licinium Calui prærogatiua tri-
bunī militum non petentem consulari potestate creant: moderationis
exptæ in priore magistratu uirum: cetera iam tum exacte eratis omi-
que deinceps ex collegio eiusdem anni relata apparebat. L. Licinium
P. Menenio. L. Genutium. L. Aebutium. Qui prius nuncupantur iure uo
catis tribubus: permissu interregis P. Licinius Calui ita uerba fecit.
O mnem concordiam quirites tam maxime in hoc tempus utilem memo
ria uri magistratus: uos his comitiis petere insequentem annū ui-
deo si collegas eosdem retinuis. Quā usu meliores factos: me iam non
eundem: sed umbram nomenq; P. Licinij relictum uidetis. Vires i
corporis effetæ. sensus oculorq; atque animum hebetes. memoria la-
bat. uigor animi obtusus. Cn uobis inquit iuuenem filium teneris
effigiem atque imaginem eius. quem uos antea tribunum militum
ex plebe primū fecistis. Hunc ego institutum disciplina mea uiam
um pro me rei.p.do: dedicoque. Vosque quirites quæso: delato m
ultro honore: huic petenti: meisque pro eo adiectis precibus mādet
is. Datum id petenti patri: filiusq; P. Licinius tribunus militū cōsu-
lari potestate cum is quos supra scripsimus declaratus. Licinius Ge
nuciusq; tribuni militum profecti aduersus falisios capenatesque
dum bellum maiore animo gerunt: q̄ consilio: præcipitauere in mi-
dias. Genucius morte honesta temeritatem luens ante signa inter
primores cecidit. Licinius in editum tumulum ex multa trepidan-
one militū collectis: aciem restituit. nec se cū æquo loco hosti cōmisit:
Plus ignominiæ erat q̄ cladis acceptæ. quæ prope in cladē ingentē
uertit: tantū inde terroris non romæ mō: quo multiplex fama pue
nerat: sed in castris quoq; fuit ad uelos. Ægre ibi miles retinuis ab fu-
ga est: cum pauisse castra rumor: ducibus exercituq; cæso: victore
capenatem ac falisios: ceteriq; omnē iuuentutem haud procul
inde abesse. His tumultuosiora romæ iam castra ad uelos oppugna
ri: iam ptem hostium tendere ad urbem agmine infesto credidērāt
Concursūque in muros est. & matronæ quas conciuerat ex domo
publicus pauor obsecrationes in templis factæ. precibus ab dijs petitū
ut exitium ab urbis tectis templis ac moenibus romanis arcerēt. terrorē
si sacra reuocata rite: si procurata prodigia essent. Iam ludi laneq;

instauratæ erant: tam ex Lacu Albano aqua missa in agros uetosq;
fata appetebant. Igitur fatalis dux ad excidium illius urbis seruā-
dæq: patriæ M. Furius Camillus dictator dictus: magnum equitū
p. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repente mutauerat impator
mutatus. alia spes alius animus hominum. Fortuna quoq: alia urb
uidere. Omnium primū in eos qui a ueiis in illo pauore fugerant more
militari animaduertit. efficitque ne hostis maxime timendus milit
esset. Deinde dicto delectu in diem certam: ipē interim ueios ad con
firmandos militum animos intercurrit. Inde romam ad scribendum
nouū exercitum redit: nullo detrectante militiā. Peregrina & nuper
tus Latini hernicique operam suā pollicentes ad id bellum uenere. Quib
cum gratias in senatu egisset & dictator: satis iam omnibus ad id bellū
paratis: ludos magnos ex senatus con. uouit: ueiis capto se facturū
Eidemq: Matutæ matris refectam dedicaturū: iam antea abregē Tul
lo dedicatam. Profectus cum exercitu ab urbe. expectatione omnium
maiore q spe in agro primū hepetino cum falisci & capenatibus signa
confert. Omnia ibi suma ratione consilioq: acta: fortuna & (ut fit)
secuta: non proelio tm fudit hostes: sed castris quoq; exuit: ingenq:
preda est potitus: cuius pars maxima ad questorem redacta est. Ei
haud ita multum militi datum. Inde ad ueios exercitus ductus: densi
oraque castella facta: & ab procursationibus: quæ multum temere inter
murū ac uallum fiebant: edicto ne quis inermis pugnaret: ad opes mili
tes traduct. Operum fuit omnium longe maximū ac laboriosissimus cu
niculus in arcem hostium agi coeptus. Quod ne intermitteret opus
neu sub terra continuus labor conficeret: in partes sex muniturū mum
diuisit: senæ horæ in orbem operi attributæ sunt. Noctē dieq; nunq
ante omissum q in artem uiam faceret. Dictator cum iam in manibus
uideret uictoriam esse urbem opulentissimā capi: tantūq; prædæ fore
quantū non omnibus in unum ante collatis bellis fuisset: ne quā inde
ant militum iram ex malignitate prædæ partitæ: aut inuidiam apd
patres ex prodiga largitione caperet: litteras ad senatum misit. deum
immortalium benignitate, suis consiliis, patientia militum: ueios iā fore
in potestate populi ro. quid de præda faciendum censerent. Diuersa sena
tum distinebant sententiæ. Una semis P. Licinij. quē primū dixisse ab
filio interrogatum ferunt. edici palam placere populo ro. ut qui parti

cipes esse uellent, in castra uenios irent. Altera Appij Claudij: qui largi
tionem nouam prodigam, inæqualem, inconsultam arguens: si semel ne
fas duceret captam ex hostibo, in ærario exhausto belliq pecuniā esse.
Auctor erat stipendij ex ea pecunia milit numerandi: ut eo minus tribu
n plebes conferret. Cuius haudquaq; largitionis sollicitatem sensurus æqualiter omnium
domos. Non audaci in direptione manus occisorq; urbanorq; præraptu
ras. fortium bellatorq; præmia esse: cum ita eueniat: ut segnior sit præ
dator: ut quisque laboriq; periculiq; præcipuā petere prem soleq;. Licinius
contra suspectam & inusitatam semp eam pecuniā fore aiebat: causasque
certaminū ad plebem seditionūq; inde ac legum nouarq; præbiturum.
Satius igit esse reconciliari eo dono plebis animos exhaustis atq; ex
manitis tributo tot annorq; succurri. & sentire prædæ fructum ex eo
bello. in quo prope consenuerunt. Gratius id fore lætiusq; quod qsq;
sua manu ex hoste captum domū retulerit: q̄ si multiplex alterius ar
bitrio accipiat. ipm dictatorem fugere inuidiam ex eo criminaque
eo delegasse ad senatum. Senatum quoque debere reiectam rē ad se
remittere plebi: ac pati habere: quod cuique sors belli dederit. Hæc tu
tior uisa sententia est: quae popularem senatum faceret. Edictū ita
que est, ad prædam uerentem: quibo uideretur in castra ad dictatorē
proficiscerentur. Ingens profecto multitudo repleuit castra. Tū dicta
tor auspicato egressus: cum edixisset ut arma milites caperent: tuo t
ductu inquit phitice apollo, tuoq; numine instructus pgo ad delen
dam urbem veios: tibi que hic decimā prem prædæ uoueo. Te similiter
iuno regina: quae nunc veios colis precor: ut nos uictores in nrām
tuāq; mox futuram urbem sequare: tibi te dignum amplitudine tua
templum accipias. Hæc precatus supante multitudine ab omnib locis
urbem aggreditur: quo minor ab cuniculis ingruentis periculi sensus esset.
Veientes ignari se iam ab suis uatibo iam externis oraculis proditos, iam
in prem prædæ suæ uocatos hostium templa nouasque sedes expectāe
se q: ultimū illum diem agere: nihil minus timentes q̄ subrupti cuni
culo mœnibo. arcem iam plenam hostium esse. in muros pro se quisq;
armati discurrunt: mirantes quid nā id esset: quod cum per tot dies ne
mo se ab stationibus romanus mouisset: tum uelut repentino ieh furo
re improuidi currerent ad muros. Inseritur huic loco fabula īmolā
te rege veientū uocem aruspicis dicentis: qui eius hostiæ exta prosecu

ſſe⁊ ei uictoriam dari exauditam in cuniculo mouiſſe romanoſ milites: ut adoperto cuniculo exta raperent: & ad dictatorē ferrent. Sed in rebꝫ tam antiquis ſi qua ſimilia uera ſint pro ueris accipiantur ſatis compertum hēo. Hæc ad oſtentationem ſcenæ gaudentis miraculis aptiora q̄ ad fidem: neq; affirmare neq; refellere eſt operæpretium. Cuniculus de lectis militibꝫ eo tempore plenus in ædem Junonis quæ in ueientana arce erat armatos repente edidit. & pars aduerſus in muros inuadūt hoſtes pars clauſtra portarꝫ reuellunt: pars cum ex tectis ſaxa tegulæq; a muli eribꝫ ac ſeruis iacerentur inferunt ignes. Clamor omnia uariis terrentium ac pauentiū uocibꝫ: mixto mulierꝫ ac puerorꝫ ploratu complet. Momento tp̄ris de tectis ex muro undique armatis patefactisq; portis cum alij agmine irruerent: alij deſertos ſcanderent muros: urbs hoſtibus impletur: omnibꝫque locis pugnatur. Dein̄ multa iam edita cæde ſeneſcit pugna. & dictator præcones edicere iubet: ut ab inermi abſtineatur. Is finis ſanguinis fuit. Dedi inde inermes cœpti & ad prædā miles p̄miſſu dictatoris diſcurrit. Quæ cum ante oculos eius aliquāt̄ ſpe ac opinione maior maiorisq; pretij rerum ferret: dicitur manus ad cælum tollens precatus eſſe: ut ſi cui deorꝫ hominūq; nimia ſua fortuna populiq; ro. uideretur: ut eam inuidiā lenire q̄ minimo ſuo priuato incōmodo publicoq; populi ro. liceret. Conuertentē ſe inter hanc uenerationē traditur prolapſum cecidiſſe. Idq; omen ptinuiſſe poſtea euentu rem conjectantibꝫ uiſum ad damnationē ipſius camilli: capte deinde urbis romanæ: quod poſt paucos accidit annos. Eladem itaq; ille dies cæde hoſtium ac direptione urbis opulentiſſimæ eſt cōſūpt.
P oſtero die libera corpora dictator ſub corona uendidit. Ea ſola pecunia in publicum redigitur haud ſine ira plebis. Et quod retulere ſecū prædæ nec duci quæ ad ſenatum malignitatis auctores quærendo rem arbitrij ſui retraxiſſet: nec ſenatui: ſed licinię familiæ ex qua filius p̄r interrogando ad ſenatum retuliſſet: pater tam popularis ſententiæ auctor fuiſſet: acceptum referebant. Cum iam humanæ opes apportatæ & egeſte ab ueijs eſſent: amoliri tum dona deum ipſosq; deos: ſed tollentium magis q̄ rapientiū modo cepere. Nanq; delecti ex omi exercitu iuuenes pure lotis corporibꝫ candida ueſte: quibꝫ deportanda romā regina Juno aſſignata erat: uenerabundi templum intrauere.

primo religiose admouentes manus: quod id signum more etrusco/ nisi ar
te genus sacerdos attrectare esset solitus. Deinde cum quidā seu spiritv
diuino tactus seu iuuenili loco uis ne romam ire Iuno dixisset. annu
isse ceteri deam conclamauerunt. Inde fabule adiectum est. uocē q;
dicentis uelle auditam. Motam certe sede sua parui molimēti admi
niculis sequentis mō accepimus: leuem ac facilem translatu fuisse: in
tegramq: in Auentinū aeternam sedem suam quo uota romani dictato
ris uocauerant perlatam. Vbi templum ei postea idem qui uouerat Ca
millus dedicauit. Hic ueior occasus fuit urbis opulentissimae etru
sci nominis magnitudinem suam ul ultimā clade indicantis: quod
decem aestates hiemesque continuas circūsessa. cum plus aliq̄nto
cladis intulisset: q̄ acceperit. postremo iam fato eoque urgente opi
bus tm non ui expugnata est. Romam ut nuntiatum est veios ca
ptos q̄q̄ & prodigia procurata fuerāt: & uatum responsa & phitae
sortes uotae: & quantum humanis adiuuari consiliis poterat red
ducem M. furium camillum maximū impatorem omnium legerāt:
tm quia tot annis uarie ibi bellatum erat. multaeque clades acceptae: ue
lut ex insperato immensum gaudiū fuit. Et prius q̄ senatus decerneret
plena omnia templa romanorum matrum grates diis agentium erant:
Senatus in quatriduū quot dierum nullo ante bello supplicationes decre
uit. Aduentus quoque dictatoris omnib ordinib obuiam effusis ce
lebratior q̄ ullius unq̄ antea triumphus fuit. Omnē consuetū hono
randi diei illius modū excessit. maxime conspectus ipē est. curru eqs
albis iuncto urbem inuectus. parūq; id non mō ciuile. sed humanū
& uisum Iouis solisq; equus æquipatum dictatorem in religionem &
trahebant. Triumphusq; ob eam unā maxime rem clarior q̄ grator
fuit. Tum Iunoni reginae templum in Auentino locauit. dedicauitq;
ædem Matutae matris. Itaque diuinis humanisque rebus gestis dicta
tura se abdicauit. Agi deinde de apollinis dono coeptum: cui se deci
mam uouisse praedae prem cum diceret camillus pontifices soluendū
religione populum censerent: haud facile inebatur ratio uibendi
referre praedam pplm. ut ex ea pars debita in sacrum secerneretur.
tandem eo qd leuissimū uidebatur decursum est. ut quisque domūq;
religione exsoluere uellet: cū sibi met ipē praedā extimasset: suā deci

mæ pretium partis in publicum deferrā: ut ex eo donū aureum dignū amplitudine templi ac numine dei ex dignitate populi ro. fierā. Ea quoque collatio plebis animos ab camillo alienauit. Inter hæc pacificatum legati ab volscis & equis uenerunt. Impetrata pax magis: ut fessa tam diutino bello quiescerā: quitas q̄ quod digna peterent. Veijs captis sex tribunos militum consulari potestate insequens annus habuit: duos publios cornelios scipionem M. Valerium maximū iterā. L. furium medullinum Q. Seruiliū tertio. Cornelijs falisci bellum: valerio ac Seruilio capenas sorte euenit. Ab ijs non urbes uiri opibus tentatæ: sed ager est depopulatus: prædæque rerā agrestiū actæ nulla felix arbor: nihil frugiferā in agro relictum. Ea clades capenatem populum subegit. Pax petentibo data: in falisci bellū restabat. Romæ interim multiplex seditio erat: cuius leniendi causa colonia in volscos: quattuor milia ciuium romanorā scriberentur: dedu cendam censuerant. Triūuiri ad id creati terna iugera & septūcē uirium diuiserant. Ea largio spem coepta. quia spei maiori auertēdæ solaciū obiectum censebāt. cur. n. relegare plebem in volscos cum pulcherrima urbs Veij agerque uacuus in conspectu sit uberior ampliorq; romano agro urbem quoq; urbi romæ uel situ ūl magnificentia publicorā priuatorūq; tectorā ac locorā præponebant. Quin illa quoq; actio mouebatur quæ post captum utique romā ab gallis celebratior fuit transmigrandi Veios. Ceterā ptem plebis prē senatus destinabat habitandos Veios. Duasq; urbes cōmunes rei. p. incoli a populo ro. posse. Aduersusq; tum optimates ita tendere ut mortuos se cinus diterent in conspectu populi ro. q̄ quicquā earā rerā rogaretur. Quippe nunc in una urbe tm̄ dissensionum esse: quid in duabo fore? Victam neue quisq̄ uictrici patriæ præferrā. sinerā quoq; maiorem fortunam esse captis Veijs q̄ incolumimibo fuerit. postremo se relinqui a ciuibo in patria posse ut relinquant patriam atque ciues nullam vim unq̄ subacturam. & T. Siccinū. n.n. ex tribunis plebis rogationis eius Lator erat conductorem Veios sequantur: relicto deo Romulo dei filio parente & auctore urbis romæ. Hæc cum fœdis certaminibo agerentur nam ptem tribunorā plebis patres in suā sententiam traxerant: nulla re alia manibo tempare plebem cogebat: q̄ quod ubi rixæ cōmittendæ causa clamor ortus esset principes sena-

nus primi turbe se offerentes se pen ferrique atq; occidi iubebant. Ab hoꝛ ætatibꝫ dignitatibusq; & honoribꝫ uiolandis dum abstinebat & ad reliquos conatus uerecundia ire obstabat. Camillus idemnidez omnibꝫ locis commonabatur haud miꝛ id equidē esse furere ciuitatē quae damnata uoti omium reꝛ potiorem curam q̄ religione se absoluē di hēat. Nihil de collatione dicere shpis uertus q̄ decimā qn̄ ea se qsq; priuatim obligauerit liberatus sit populus. Cīuero illud se tacere suā consentiam non pati: quod ex ea tm̄ preda quae reꝛ mouentium sit decimae designentur urbis atq; agri capti. quae & ipā uoto contineāt mentionem nullam fieri. Cum ea disceptano ancepſ senatui uisa delegata ad pontifices esset, adhibito Camillo uisū collegio quod eius ante conceptum uotum ueientium fuisset & post uotum in potestatē populi ro. uenisset eius prem decimam Apollini sacram esse: ita in æstimationem urbis agerq; uenit. pecunia ex ærario prompta & tribunis militū cōsularibꝫ ut aurꝛ ex ea coemerent negotiū datum. Cumis cū copia nō esset matronae coeuntes ad eam rem consulendā habitis: & cōmuni decreto pollicitae tribunis militū, aurꝛ & omnia ornamenta sua in ærariū detulerunt. Grata ea res ut quae maxime senatui unq̄ fuit: honorēque ob eam munificentiā ferunt matronis habitum ut pilento ad sacra ludosque carpentis festo, profesto q̄ uterentur ponderē ab singulis auri accepto æstimatoq; uiere ut pecuniae soluerentur: cratera auream fieri placuit. quae donum Apollini delphos portaretur. Simul ab religione homines animos remiserunt. inirant seditionē tribuni plebis. incitatur multitudo in omnes principes. ante omnes in Camillum cum praedam ueientanā publicando sacrandoq; ad nihilū rediisse. Absentes feroniorꝫ increpant. praesentiū coetum cū se ultro irati offerrent uerecundiā hēnt. Simul ut extrahi rem ex eo āno uiderunt tribuni plebis latores legis in eum annū eosdē refituunt. Et patres hoc idem de intercessoribꝫ legis annixi. Ita tribuni plebis magna ex parte idem refecti. comitiis tribunorꝫ militum prēs sūma ope eniterunt: ut M. furius Camillus crearetur. propter bella simulabant parari ducem. sed Lationi tribuninae aduersarius parabat. Cum Camillo creati tribuni militum consulari potestate L. furius Medulin. sexto L. Emilius. L. Valerius publicola. Spu. postumius. P. Cornelius iterum. Principio āni tribuni plebis nihil mouerunt: donec M. furius Ca-

milluſ in faliſcoſ. cui id bellum mandatū erat. proficiſceretur. Differen
do deinde elanguit reſ. & Camillo quē maxime metuebant. gloria ī
faliſciſ creuit. Nam cum primo mœnibꝰ ſe hoſtes tenerent. tutiſſimū id
tati populatione agroꝝ atque uillaꝝ incendiſ. coegit eoſ urbe egredi.
Sed timore longiuſ progredi prohibente. mille fere paſſuū ab oppi
do caſtra locant. nulla re alia fidentes ea ſatis tuta eſſe. q̄ difficultate
aditus. aſperis confragoſiſq; arta. & partim in arctis & prim̄ arduis
uiſ. Leteꝝ Camillus capitiū indicem ex agris ſecutus ducē. caſtris
multa nocte mouit. prima luce aliq̄nto ſupioribꝰ locis ſe oſtendit. Tri
ſtiam romani muniebant. Aliuſ exercitus prœlio intentus ſtabat. ibi
impedire hoſtes opus conatos fūdit. fugatque. Tantūq; inde pauo
re faliſcis iniectum. ut effuſa fuga caſtra ſua quæ propiora erant pre
tati urbem peterent. Multi cæſi uulneratiq;. priuſ q̄ pauentes portis
inciderent caſtra capta. præda ad quæſtores redacta cū magna mili
tum ira. Sed ſeueritate imperij uicti. eandem uirtutem & oderāt &
mirabantur. Obſidio inde urbis & munitiones & interdū p occaſionē
impetus oppidanoꝝ in romanas ſtationes prœliaq; parua fiebāt. & ter
tempus. neutro inclinata ſpe. cum frumentū copiæq; alie ex ante cō
uecto largius obſeſſis. q̄ obſidentibꝰ ſuppetera. uidebanturq; æque dif
ficiles labor futurus & uicti fuiſſe. ni fortuna imperatorē ro. ſimul ut
cognite rebꝰ belliciſ uirtutis ſpecimē & maturam uictoriam dediſſet.
Moris erat faliſciſ eodem magiſtro liberoꝝ & comite uti. ſimul q; plures
pueri. quod hodie quoq; in græcia manet. curæ demandabantur.
principum liberos ſicut fere fit. qui ſæcula uidebatur præcellere eru
diebat. Is cum pace inſtituiſſet pueros ante urbem luſus exercendiq;
cauſa producere. nihil eo more per belli tempus intermiſſe. dum mō
longioribꝰ mō breuioribꝰ ſpatiis. trahendo eoſ ab porta. luſus ſermoni
bꝰque uariatis longius ſoluto. Vbi ter deuit. progreſſus inter ſtationes
eoſ hoſtium. conſtitit. inde romana in prætorium ad Camillū pduxit.
Ibi ſceleſti facinori ſceleſtiorē ſermonē addit. faliſcos ſe in manus roma
nis tradidiſſe. q̄n eoſ pueros. quoꝝ parentes capita ibi verē ſint. in pote
ſtatem dederit. Quæ ubi Camillus audiuit. non ad ſimilem inquit tui
nec populū nec imperatorē ſceleſtus ipe cum ſceleſto munere uenit. Nob
cum faliſciſ quæ pacto fit humano ſocietas non eſt. quā ingenerauit
natura. utriuſq; eſt enim que. Sunt & belli ſicut pacis iura. iuſteq; ea

non minus q̄ forter dicicmus gerere. Arma hēmus non aduersus eā
ætatem cui & capte urbibus parantur: sed aduersus armatos & ipos qui
nec lesi nec lacessiti ab nobis castra romana ad ueios oppugnarūt. Eos
tu q̄ntum inte fuit nouo scelere uicisti. Ego romanis armis, uirtute ope
armis sicut ueios uincam. Denudatum eū deinde manibus post tergū
ligatus reducendum falisios pueris tradidit: uirgasq; eis quibus prodito-
rem agerent in urbem dedit. Ad quod spectaculum concursu populi
primū facto. deinde ac magistratibus de re noua uocato senatu: tanta
mutatio animis est iniecta: ut qui mō efferati odio iraq; ueientiū exi-
tiū pene q̄ capenatiū pacem mallent: apud eos pacem uniuersa poste-
ra ciuitas: fides romana iustitia imperatoris in foro & curia celebrabāt.
Consensuq; omīum legati ad camillum in castra: atq; inde permissu ca-
milli romam ad senatum: qui dederent falisios proficiscunt. Introdu-
cti ad senatum: ita loquuti traduntur. Patres conscripti: victoria cui
nec deus nec homo quisquā inuideat: uicta uobis & imperatore uestro
dedimus nos uobis: rati quo nihil uictori pulchrius est: melius nos sub
imperio uīo q̄ sub legibus nīis uicturos. Euentu huius belli duo salutā-
ria exempla prodita humano generi sunt. Vos fidem in bello q̄ præsen-
tem uictoriam maluistis: nos fide prouocati uictoriā ultro detulimus
sub dicione uīa sumus. Mittite qui arma qui obsides: qui urbē paten-
tibus portis accipiat. Nec u nos fidei nīæ nec nos imperij uīi poenitebit. Ca-
millo & ab hostibus & ab ciuibus gratiæ actæ. Falisci in stipendiū
militum eius anni ut populus ro. tributo uacarāt pecunia imperata. pa-
ce data exercitus romam reductus. Camillus meliore multo laude. q̄ cū
triumphantē albi per urbem uexerant equi. insignis iustitia fideq; hosti-
bus uictis cum in urbem rediisset: tacite eius uerecundiā non tulit senatus
quin sine mora uoti liberaretur. Crateramq; auteā donum apollini delphos
legati qui ferrent, L. Valerius L. Sergius A. Manilius missi: Longa una
naue haud procul freto siculo ab piratis liparensium excepti deuehūtur
liparas. Mos erat ciuitatis uelut publico latrocinio partam predā di-
uidere. Forte eo anno in sūmo magistratu erat Timasitheus quidā ro-
manis uir similior. q̄ suis qui legatorū nomen donūq; & deū cui mitte-
retur & doni causam uerritus ipse multitudinē quoq; / quæ semp ferme
regenti est similis religionis iuste impleuit. Adductosq; in publicū hospi-
tium legatos. deinde & cum presidio nauiū delphos profectos: romā

inde sospites restituit hospitium. cū eo senatus con. factū est domū publi
cē datum. Eodem anno in equos uarie bellatum adeo: ut in incerto fue
rit: & apud ipos exercitus & romæ uicissent uictiue essent. Impatores ro
mani fuere ex tribunis militum L. Emilius. Spu postumius. primo rem
comuniter gesserunt: fusis: inde ante hostibs Emilium præsidio Verrugi
nem obtinere placuit. postumiū finesq; ita stare. Ibi eum in conspectu agmi
ne negligentius ab re bene gesta euntem adorti equi: terrore iniecto: in
proximos compulere tumulos. pauorque inde in Verruginē & ad prae
sidium alterq; est latus. Postumius suis in tutum receptis: cum contione
aduocata terrorem increpat: ac fugam: fusos esse ab ignauissimo ac
fugacissimo hoste: conclamat uniuersus exercitus: merito se audire ea
& fateri admissum flagitium: sed eosdem correcturos esse: neq; diutur
num id gaudium hostibus fore: posceresq; ut confestim inde ad castra ho
stium ducerēt: & in conspectu erant posita in plano nihil pene recusaba
tur: ni ea ante noctem expugnassent. Collaudatos corpora curare pa
tosq; esse quarta uigilia iubet. Et hostes nocturnam fugam ex tumulo
romanorū: ut ab ea tuta quae ferebat Verruginem excluderent. fuere
obuij: proeliūq; ante lucem: sed luna pernox erat: cōmissum est. & haud
incertus diurno proelio fuit. Sed clamor Verruginem latus cum ca
castra romana crederent expugnari: tm ingessit pauoris: ut nequicq̄
retinente atq; obsecrante Emilio tusculum palati fugerent. Inde fama
romam perlata est: postumium exercitūq; occisum. Quibs prima lux
metum insidiarū effuse sequentibs fustulit cum p equitatū: anē pmis
sa repetentes tm̄ iniecit ardoris ut non ultra sustinuerint impetū equi.
Ædes inde fugientiū qualis ubi ira magis q̄ uirtute res geritur. ad pnitē
hostiū facta est. tristēq; ab tusculo nuntium nequicquā exterrita ci
uitate. litterae ab postumio laureatae sequūtur. uictoriam populi ro ee.
equorū exercitum deletum. Tribunorū plebis actiones quia non dum
inuenerant finem: & plebes continuare latoribs legis tribunatum: &
patres reficere intercessores legis: admissi sunt. Sed plus suis cominis
plebes ualuit. Quē dolorem patres ulti sunt: senatus con. facto: ut cō
sules munus plebi magistratus crearentur. Annū post quintum decimū
creati consules Lucretius Flauus Sergius Sulpitius Camerinus. Prī
cipio huius anni ferociter: quia nemo ex collegio intercessurus erat.

coortis ad perferendam legem tribunis plebis. Nec segnius ob id ipm̄ con
sulibo resistentibo: omiq; ciuitate in unam eam curam conuersa. Vitelia
coloniam romanā in suo agro quā equi expugnauerūt. colonorq; ps
maxima incolumis, qua nocte prodītione oppidū captum: liberā p ad
uersa urbis fugam dederat: romā pfugere. L. Lucretio consuli ea pro
uincia euenit. Is cum exercitu profectus, ante hostes uicit. Victorq; ro
mam ad manus aliquāto certamē redit. Dies dicta erat tribunis plebis
biennij superioris A. Virginio & Q. Pomponio: quos defendi patrum
consensu ad fidem senatus pinebat. Neque. n. eos, aut uitæ ullo crimi
ne: aut gesti magistratus quisquā arguebat: preter q̄ qd gratifican
tes patribo rogationi tribuniciæ intercessissent. Vicit tn̄ grām senatus
plebis ira: & pessimo exemplo. innoxij deuis milibo grauissimis damna
ti sunt. Id egre passi patres. Camillus palam sceleris plebem arguere
quæ iam in suos uersa non intelligeret: se praua iudicio de tribunis
intercessionē sustulisse: & intercessione sublata tribunitiā potestatem
euertisse. Nam quod illi sperarent effrenatā licentiā eius magistratus
patres Laturos fulli eos: si tribunitia uis, tribunitio auxilio repelli neqret,
aliud telum patres inuenturos esse. Consulesq; increpabat, quod fide
publica decipi tribunos eos taciti tulissent: qui senatus auctoritate se
cuti essent. Hæc pro palam contionabundus in dies magis augebat
iras hominū. Senatum uo incitare aduersus legem haud desistebat: ne
aliter descenderent in forū: cum dies ferendæ legis ueniisset, sibi, p aris
focisq; & deum templis ac solo in quo nati essent, dimicandum fore.
Nam quod ad se priuatī attineat: si suæ gloriæ sibi inter dimicationes
meminisse patriæ sit: fas sibi amplum quoq; esse urbem ab se captam
frequentari. quotidie se frui monimento gloriæ suæ: & ante oculos su
os hīe urbem latam in triumpho suo. insistere omnes uestigijs laudū
suarū: sed nefas ducere desertam ac relictam ab diis īmortalibo inco
li urbem: & in captiuo solo habitare populū ro. & uictricem patriam
in uictam mutari. His adhortationibo patres conatati principes se
nes iuuenesq; cum ferretur lex agmine facto in forū uenerunt. dissi
patiq; per tribus suos quisq; tribules prensantes orare cum lacrimis
cœpere: ne eam patriā pro qua fortissime ipī ac patres coram dimicas
sent, desererent. Capitoliū. ædem vestę. cætera circa templa deorum

obtestantes ne exulem ne extorrem populū ro. ab solo patrio ac dis penatibs in hostium urbem agerent. eóq; rem adducerent: ut melius fuerit non capi veios ne roma deseretur. Quia non vi agebant: sed precibs: & inter preces multa deor̄ mentio erat: religiosiū pr maxīe fuit: & legem unam plures tribus antiquari usserunt. Adeoque ea victoria laeta victoribs patribs fuit: ut postero die referentibs consulibus senatus con. fieret: ut agri veientiū septena iugera plebi diuiderentur. nec patribs familiae tm: sed ē omniū in domo liberor̄ capitū ratio hīetur: uellentq; in eam spem liberos tollere. Eo munere delinita plebe: nihil certatū est quo minus consularia comitia haberentur. Creati consules L. Valerius potitus M. Mamilius: cui capitolino postea fuit cognomen. Hi consules magnos ludos fecere: q̄s M. furius dictator uouerat veienti bello. Eodem anno aedes iunoīs reginae ab eodem dictatore: eodēq; bello uota: dedicatur. Celebratā que dedicationē ingenti matron̄ studio/ tradunt. Bellū in algido cum equis gestū haud memorabile: fusis hostibs prius pene q̄ man⁹ conserrent. Valerio quod pseueranter in cedendis in fuga fuit: triumphus: Mamilio ut ouans ingrederet urbē/ decretū est. Eodē anno nouū bellum cum vulsiniensibs exortū: quo pp famē pestilētiā que in agro romano ex siccitate caloribq; nimis ortam/ exercitus duci nequit. Ob quae vulsinienses Salpinatibs adiunctis superbia elati. ultro agros romanos incursauere. Bellū deinde duobs populis īdictū est. L. Iulius censor decessit: in eius locū M. Cornelius suffectus. que res postea religioi fuit: quia eo lustro roma est capta. Nec deinde unquā in locum mortui censor suficitur. Consulibq; morbo implicatis: placuit per interregnū renouari auspicia. Itaq; cum ex senatus con. consules magratu se abdicassent: interrex creatur M. furius Camillus: qui p Cornelium Scipionem: Isdem L. Valerium pontium interregē prodidit. Ab eo creati sex tribum militū consulari potestate: ut & si cui eor̄ incōmoda valitudo fuisset: copia magratuum rei p. esset. Kalendis quintilibs magistratū accepere L. Lucretius Serulius Sulpitius M. Mamilius L. furius Medullinus septimo/ Agrippa furius. C. Emilius iterū. Ex his L. Lucretio & C. Emilio vulsinensis prouincia euenit. Salpinates Agrippae furio & Serulio Sulpitio. Prius cum vulsiniensibs pugnatū est. Bellū nūo hostiū ingens: certamine haud sane asperū fuit. Fusa concursu primo

M. f. camillus.

arief. In fuga octo milia armatorz ab equitib intercluſa: poſtr armiſ
in dedition tenerunt. Eius belli fama effecit: ne ſe pugne cõmitterent
Salpinatef. Moenib armati ſe tiebantur. Romani predaſ paſſim ex
ſalpinati agro & vulſentenſi: nullo iam vim arcente egerunt donec vul
ſentenſib feſtis bello ea conditione ut rei populo ro. redderet. Inpẽdiũ
que eius anni exercitu prestarent. in decem annoſ induciæ date. Eod
anno M. Lecinius de plebe nuntiauit tribunis ſe in noua via ubi nunc
ſacellum eſt ſupra ædem ueſte: uocem noctis ſilentio audiſſe clamorem
humana. quae magiſtratib dici uibere gallos aduentare. Id ut fit pp
auctoris humilitatem ſpretum. & quia longinqua eoꝝ ignotior gens
erat. Neque deoꝝ mõ monita ingruente fato ſpreta: ſed humanã q; opem
quae una erat M. Furium ab urbe amouere. Qui die dicta ab L. Apuleio tri
buno plebis pp prædam vejentanam: filio quoq; adulescente pdẽ ipius
orbatus: cum accitus domũ tribulib & clientib quæ magna pars plebis
erat: promptus animos eoꝝ reſponſum tuliſſe: ſe collaturos q̃n dam
natus eſſet: abſoluere cum non poſſet. in exilium abiit. Precatus ab diis
immortalib/ſi innoxio ſibi ea iniuria fieret: primo q; ipre deſiderium
ſui ciuitati ingratæ facerent. Abſens quidem mihi grauis æris dam
natur. Expulſo ciue quo manente ſi quicq̃ humanoꝝ rerũ eſſet
capi roma non poterat: aduentante fatali urbis clade: legati ab clusinis
ueniunt auxilium aduerſus gallos petentes. Eam gentem traditur fama
dulcedine frugum maximeq; uini noua cum uoluptate captam alpes
tranſiſſe: agroſq; ante ab etruſcis cultos poſſediſſe & inuexiſſe in galliam
uinum allitiendæ genti cauſa. Aruntem clusinũ ira corrupte uxoris
ab Lucumone: cui tutor is fuerat: ipo præpotente iuuene: & ab quo expe
ti poenæ: niſi extrema iuſ petita eſſet: nequirent: hunc tranſeuntib alpes
ducem/auctoreq; clusium oppugnandi fuiſſe. Equid haud abnuerim
Clusium ab Arrunte: ſeu quo iuſ alio clusino gallos adductos: ſed eos
qui oppugnauerint Clusium non fuiſſe: qui primũ alpes tranſierint/ſatis
conſtat. Ducentis quippe annis ante q̃ clusium oppugnarent: urbẽq; ro
mam caperent, in italiam galli tranſiederunt. Nec cum iis primũ etru
ſcoꝝ: ſed multo ante cum iis qui inter Appenninũ Alpesque incolebant
ſæpe exercitus gallica pugnare. Tuſcoꝝ ante romanũ imperium late
terra marique opes patuere mari ſupero inferoque quibus italiæ inſu
le mõ cingitur: quantũ potuerint nomina ſunt argumento: quod

alterum tuscum cōmuni uocabulo gentis: alterꝫ adriaticum mare ab
Adria tuscorꝫ colonia uocauere italicæ gentis. Græci eadem Tuscum
atq; adriaticum mare uocant. Et in utrumq; mare uergentes incoluere
urbibus duodecim terras primis ex Appenninū ꝯ ad inferum mare. postea
trans appenninū totidem quot capita originis erāt colonis missisque
transpadum omnia loca excepto eorum angulo, qui finium artā
colunt marīs usque ad alpes tenuere. Alpinis quoque ea gentibus haud
dubia origo est maxime retis: quos loca ipā efferarunt: ne quid ex
antiquo præter sonum linquæ: nec eum incorruptum retinerent:

De transitu gallorꝫ in italiam hoc accepimus prisco tarquinio romæ re-
gnante: celtarum quæ pars galliæ tertia est, penes bituriges fuma im-
perij fuit. Hi regem celticō dabat. Ambigatus is fuit uirtute fortuna
que tum sua tum publica prepollens: quod imperio eius gallia adeo
frugum hominūq; fertilis fuit: ut abundans multitudo gallorꝫ uix
regi uideretur posse. Hic magno natu ipē iam exonerare prægrauante
turba regnum cupiens, bellouesum & sigouesum sororis filios impi
grosuuenes missurꝫ se esse, in quas dij dedissent auguriis sedes ostendit.
Quantū ipsi uellent numerꝫ hominū exirent: ne qua gens arcere uen
entes posset. Tum sigouesо sortibus dati hercynei saltus: bellouesо haud
paulo lætiorem in italiam uiam dij dabant. Is quod ea gens populis abū
dabat bituriges. aruernos. senones. heduos. ambibaretes. carnutes. aule
tos excitiit. profectus ingentibus peditum equitumq; copijs: intra alpi
nas uenit. Alpes inde oppositæ erant: quas in exuperabiles usas haud eq
dem miror nulla dum uia quod quidē commens ulla memoria sit, nisi
ab Hercule si fabulis credere libet superatas. Sed cum uelut septos montiū
altitudo teneret gallos, circūspectarentque qua nam pumicta celo nuda
in alium orbem terrarꝫ transirent: religio & tenuit: quod allatum est
aduenas quærentes agrum a Salluuiorꝫ gente oppugnari. Massilien
ses erant in nauibus ab phocæ profecti. Id galli fortunæ fuæ esse omen
rati, adiuuere ut q̄primū in terram egressi occupauerunt locum paten
tibus silius cōmunirent. Ipsi per taurinos saltus iuliasque alpes transcen
derunt. fusisque ante tusas haud procul tridino flumine: cum in quo cō
sederant agrum insubriū appellari audissent: cognomine insubribus
pago heduorꝫ ibi omen sequentes loci condidere urbem Mediolanūq;
appellarunt. Alia subinde manus germanorꝫ & Luomo duce uestigia

- de transitu gallorꝫ

priorꝫ ſequutꝰ. eodem ſaltu fauente Belloueſo / cum tranſcendiſſent alpeſ
ubi nunc Brixia ac Verona urbeſ ſunt locoſ tenuere. libui conſidunt.
poſt hoſ ſaliui qui prope antiquam gentem leueſ Ligureſ incolenteſ
citra ticinū amnem. Penini deinde Boij. Lingoneſq; tranſgreſſi. Cuꝫ
iam inter padum & alpeſ omnia tenerentur. pado ratibꝫ traiecto: nō
etruſcoſ mō: ſed & umbroſ agro pellunt. Intra appeninū tn̄ ſeſe tenuē.
Tum ſenoneſ recentiſſimi aduenarꝫ ab aburente flumine uſq; ad hel-
ſam fineſ habuere. Hanc gentem cluſium romāq; inde uenīſſe com-
perio. Id parum certum eſt ſolam ne an ab omnibꝫ ciſalpinorꝫ gallorꝫ
populiſ adiuram. Cluſini nouo bello exterriti: cum multitudinē cum
formaſ hominū inuſitaſ cernerēt & genuſ armorꝫ. audirentq; ſæpe
ab hiſ ciſpadum ultraq; legioneſ etruſcorꝫ fuſaſ q̄q̄ aduerſuſ roma-
noſ nullum eiſ iuſ ſoneratiſ amicitiæ ue erat: niſi quod uereriteſ co-
ſanguineoſ aduerſuſ populum ro. non defendiſſent: legatoſ romā qui
auxiliū ab ſenatu peterent. miſere. De auxilio nihil impetratum. Legati
treſ fabij Ambuſti filij miſſi: qui ſenatuſ populiq; ro. nomīe agerent
cum galliſ: ne ab quibꝫ nullam iniuriā acceperiſſent. ſociſ populi ro. ipī
oppugnarent. romaniſ & eoſ quoque bello ſi reſ cogat tuendoſ eſſe. Si
meliuſ uiſum bellum ipm̄ amoueri ſi poſſet: & gallos nouam gentem
pacē potiuſ cognoſci q̄ armiſ. Miſſ legatio ni præferoceſ legatoſ galliſ
que magiſ q̄ romaniſ ſimileſ habuiſſēt. Quibꝫ poſtq̄ mandata edide-
runt in conſilio gallorꝫ datur reſponſum. Etſi nouū nomen romanorꝫ
audiant: tn̄ credere uiroſ forteſ eſſe: quorꝫ auxiliū ab cluſiniſ in re
trepida ſit imploratum. Et qm̄ legatione aduerſuſ ſe maluerint q̄ ar-
miſ tueri ſociſ: ne ſe quidē pacem quā illi afferant aſpnari: ſi gallis
egentibꝫ agrum quem latiuſ poſſiderant q̄ colant cluſini ptem finiū
coram
concedant: aliter pacem impetrari non poſſe. Et reſponſū contra ab ro-
maniſ ſe accipere uelle. Et ſi negetur ager coram ipſdem romaniſ dimica-
turoſ: ut nuntiare domū poſſent: q̄ntum galli uirtute ceteroſ mortaleſ
præſtarent. Quod nam id iuſ eſſe agrum ab poſſeſſoribꝫ petere: aut mina-
ri arma romaniſ querentibꝫ: & quid in etruria gallis eſſet rei cum illi
ſe in armiſ iuſ ferre. & omnia fortiū uirorꝫ eſſe ferociter diceret. Acten-
ſiſ utrinq; animiſ ad arma diſcurritur: & prœlium conſeritur. Ibi iā
urgentibꝫ romanā urbem fatiſ: legati contra iuſ gentiū arma capiunt.
Nec id clam eſſe potuit cū ante ſigna etruſcorꝫ treſ nobiliſſimi formoſiſſimiq;

romanæ iuuentutis pugnarent: tm remanebat peregrina uirtus: quæ
ni &. Q. fabius euectus extra aciem equo: ducem gallorꝝ ferociter in ipā
etruscorꝝ signa incursante platus transfixum hasta occidit. Spoliaq:
eius legentem: galli agnouere: perque totam aciem romanū legatū esse
signum datum est. Omissa inde in clusinos ira receptui canunt: mi-
nantes romanis. Erant qui extemplo romā eundū censerent. Vicere se-
niores: ut legati prius mitterentur questum iniurias: postulatūq; ut
pro iure gentiū uiolato fabij dederentur. Legati gallorꝝ cum ea sicut
erant mandata exposuissent: senatui nec factum placebat fabiorꝝ: &
ius postulare barbari uidebantur. sed ne id quod placebat decerneret
in tantæ nobilitatis uiris ambitio obstabat. Itaq: ne penes ipōs culpa ꝯet
cladis forte gallico bello acceptæ: cognitionē de postulatis gallorꝝ ad po-
pulum reiiciunt. Vbi tanto plus grauia atq: opes ualuere: ut quorꝝ de
pœna agebatur: tribuni militū consulari potestate insequentē annum
crearentur. Quo facto haud secus q̄ dignum erat: infensi galli bellū
propalam minantes ad suos redeunt. Tribuni militū cum tribꝰ fabijs
creati Q. Sulpitius Longus. Q. Seruilius quarto. P. Seruilius Maluginē-
sis. Cum tanta moles mali instaret: adeo obcæcat animos fortuna ubi
uim suam ingruentē restringi non uult: ciuitas: quæ aduersus fidena-
tem ac uerentem hostem: aliosque finitimos populos: ultima expiens
auxilia: dictatorē multis tempestatibꝰ dixisse: ea tunc inusitato atq:
inaudito hoste ab occeano: terrarꝝq; ultimis oris bellum ciente: nihil
extraordinarij imperij aut auxilij quæsiuit. Tribuni quorꝝ temeri-
tate bellum contractū erat: summæ rerꝝ præerant: qui delectum quoque
nihilo accuratiorem: q̄ ad media bella haberi solitus erat: extenuātes
ac famam belli: hēbant. Interim galli postq̄ accepere ultro honorē ha-
bitum uiolatoribꝰ iuris humani: clausāque legationē suam esse: flagi-
tes ira: cuius impotens est gens: confestim signis cōuulsis: citato agmine
iter inqediunt. Ab quorꝝ prætereuntiū raptim tumultum: cū exterrite
urbes ad arma concurrerent: fugaq; agrestiū fieret: romā se ire magno
clamore significabant: quacunque ibant equis uirisq: longe ac late
fuso agmine imensa obtinentes loca. Sed antecedente fama, nuntiisq:
clusinorꝝ deinceps: deinde aliorꝝ populorꝝ plurimū terroris romam
celeritas hostiū tulit. Quippe quibus uelut tumultuario exercitu raptim
ducto: egre ad undecimū lapidem occursum est. qua flumen Alba cru-

ſtumeniſ montibuſ prealto defluere aluco haud multū infra uiam
tyberi amni īmiſcetur. Iam omnia contra circaque hoſtiū plena erant.
Et nata in uanoſ tumultuſ genſ: truci cantu clamoribq; uariſ horren
do cuncta compleuerant ſono. Ibi tribuni militum non loco caſtriſ aū capto
non premunito uallo quo receptuſ eſſet: non deoꝝ ſaltem ſi nō hominū
memoreſ: nec auſpicato nec lirato: inſtruunt aciem deductam in cornua:
ne circūueniri hoſtium multitudine poſſent. Nec tū æquari frontiſ pote
rant: cum extenuando infirmā & tuix cōherentē mediā aciem haberēt:
paulū erat ab dextera editi loci: quē ſubſidiariſ replerī placuit. Ea que
reſ ut minū pauoriſ ac fugæ: ſic una ſaluſ fugientib fuit. Nam Brennuſ
reguluſ gallorꝝ in patratate hoſtium timenſ maxime artem ratuſ ad id
captum ſuperiorem locum: ut ubi galli cum aciē legionum recta fronte cō
curriſſent: ſubſidia in aduerſoſ tranſuerſoſq; impetum darent ad ſub
ſidiariof ſigna conuertit. Qui eoſ loco depuliſſent: haud dubiuſ facilem
in æquo campo tū ſuparum multitudine uictoriam fore. Adeo non for
tuna mō: ſed ratio & cum barbaris habet. In altera aūe nihil ſimile
romaniſ: non apud ducēſ non apud apud militeſ romanoſ erat: pa
uor fugaq; occupauerat animoſ: & tanta hominū oblitio: ut multo i
maior parſ ueioſ in hoſtium urbem cum tyberiſ arcere: q̄ recto itinere
romam ad coniugeſ ac liberoſ fugerent. Paruper ſubſidiariof mutatuſ
eſt locuſ. In reliqua aūe ſimul eſt clamor proximuſ ab latere: ultimꝰ
ab tergo auditus: ignotum hoſtem primuſ pene q̄ uiderent non mō
non tentato certamine: ſed ne clamore quid reddito: integri inta
cti; fugerunt. Nec ulla cedeſ pugnantiū fuit: terga caſa ſuomet
ipōrꝝ certamine in turba impedientiū, fugam circa ripam tyberiſ
quo armiſ abiectiſ totum ſiniſtrum cornu defugit. Magna ſtrageſ
facta eſt: multoſq; imperitoſ nandi: aut inualidoſ: grauesq; loricaſ
aliſque telis hauſere gurgiteſ. Maxima tū parſ incolumiſ i
nō mō
ueioſ profugit. Vnde, non præſidij quicq̄: ſed ne nunciuſ quidem
cladiſ romā eſt miſſuſ. Ab dextro cornu: quod procul ab flumine
& magiſ ſub monte ſteterat: romam omneſ petere. Et ne clauſiſq
dem portiſ urbiſ in arcem confugerunt. Gallos quoq; uelut obſtupe
factoſ miraculum uictoriæ tam repente uenit. & ipi pauore defixi
primū ſteterunt uelut ignari quid acciduſſet: deinde inſidiaſ ue
reri: poſtremo cesorꝝ ſpolia legere armorꝝ cumuloſ: ut moſ eſt eſt:

coacruare. Tum demum postq̄ nihil usq̄ hostile cernebatur uā ingressi haud multo ante solis occasum ad urbem romā puenunt. Vbi cum pregressi equites non portas clausas: non stationē pro portis excubare: nō armatos esse in muris retulissent: aliud priori simile miraculum eos sustinuit. noctemq; uerti & ignota sinum urbis inter romam atque anienē consedere: exploratores missi circa moenia aliasq; portas quę nam hostibus in perdita re consilia essent. Romani cum pars maior exacte ueios penes sq̄ romā: nec superesse quenquā preter eos qui romam confugerant crederent: complorati omnibus unus pariter mō tusque totam prope urbem lamentis impleuerunt. Priuatos dem̄ luctus subpedit publicus pauor. postq̄ hostes adesse nunciatū est: mox ululatus cursusq; dissonos uagantibus circa moenia turmatī barbaris audiebant. Omne inde tempus suspensos ita tenuit animos usq; ad lucem alteram: ut idemtidem iam in urbem futurus uideret ipsum primo aduentu qui accesserat ad urbem. Mansurosq; ad alliā fuisse nisi hoc consilij fora: deinde sub occasum solis: quia haud mītum diei superat ante noctem rati se inuasuros: tū in nocte delatū consiliū est: quo plus pauoris inferrent. Postremo lux appropiquās exanimare timoriq; perpetuo ipm malum continens fuit. Cū signa infesta portis simul illata: nequaq̄ tū illa nocte neque insequēti die similis illi quę ad alliam tam pauide fugerat ciuitas fuit. Nā cum defendi urbem posse tam parua relicta manu spes nulla esset: placuit cum coniugibus ac liberis iuuentutē militarē senatusq; robur in arcē capitoliūque confendere: armisque & frumento ex loco inde munito. deos hominesq; et romanū nomen defendere. Flaminē sacerdotesq; uestales sacra publica a cede ab incendijs procul auferre: nec ante deser cultum cor. q̄ non superessent qui colerent. Si arx capitolium q; sedes deor. si senatus publici consilij: si militaris iuuentus superfuerit imminenti ruinę urbis facilem iacturam esse senior. relicte i urbe utq; peritura turbæ. Et quo id æquiore animo de plebe multitudo ferret; senes triumphales consulatesq; simul se cum illis palam dicē obituros: nec iis corporibus quibus non arma ferre: non tuen patriā possent oneraturos inopiam armator. Hæc inter seniores morti destinatos iactata solatia. Verse inde ad hortationes ad agmen iuuenū. quos in capitoliū atq; prosequebantur: cōmendantes uirtuti cor. iuuentæque

urbis per trecentos sexaginta annos omnibus bellis uictricis quecaīque re-
liqua essēt fortuna. Digredientibus qui spem omnē atque opem secū fe-
rebant: ab iis qui capte urbis non superesse statuerant exitio: tū ipā res
spēsque miserabilis erat: tum muliebris fletus & concursatio incerta:
nunc hos nunc illos sequentiū rogantiūq; uiros natosq; cui se fato darē
nihil quod humanis superessēt malis relinquebant: magna tm pars eam
in arcem suos psecutæ sunt: nec prohibente ullo nec uocante: quia qd
utile obsessis ad muniendā imbellē multitudinē id pars humanū erat.
A lia maxīe plebis turba: quā nec capere tam exiguis collis: nec alere in
tanta frumenti inopia poterat ex urbe effusa uelut agmine iam uno
petit ianiculum. Inde pars per agros dilapsi, pars urbes petunt finiti-
mas sine ullo duce aut consensu. Suam quisq; spem, sua consilia com-
munibus deploratis exequentes. Flamen interim quirinalis uirgines
que vestales omissa rerū suarū cura quæ sacrorū secum ferenda: quæ
quia uires ad omnia ferenda deerant: relinquenda essent cōsultātes
quis ne ea locus fideli asseruaturus custodia essēt: optimū ducunt.
condita in doliolis sacello proximo ædibus flaminis quirinalis ubi nūc
despui religio est defodere. Inter se cætera onere partito ferunt. uia
quæ sublimo ponte ducit ad ianiculum. In eo cluio eos cum L. Albius
de plebe romana homo conspexissēt: plaustro coniugē ac liberos hīs
inter cetera turbam quæ inutilis bello urbe excedebat: saluo & tuo
discrimine diuinarū humanarūq; rerū irreligiosū ratus sacerdotes
publicos sacraq; populi ro. pedibus ire: ferriq; se ac suos in uehiculo
conspici: descendere uxorem ac pueros iussit: uirgines sacraque in
plaustrū imposuit: & certe quo sacerdotibus iter erat peruexit. Romæ
interim satis iam omnibus ut in tali re ad tuendā arcem compositis:
turba senioru domos regressa aduentum hostiū obstinato ad mor-
tem animo expectabat. qui eorū currules gesserant magīratus: ut
infortunæ pristinæ honorumque aut uirtutis insignibus morirentur
que augustissima uestis est: tensas diuentibus triūphantibus ue ea
uestiti medio ædiū eburnis sellis sedere. Sunt qui M. fabio pōtifice
maximo præfante carmen deuouisse eo pro patria se quiritibus que
romanis tradunt. Galli & quia interposita nocte ab contentione
pugnæ remiserant animos & quod nec in acie ancipiti usq; certaue-
rant proelio: nec tum impetu aut ui rapiebant: urbem sine ira sine

ardore animor⁊ ingressi. postero die patente porta collina in for⁊ puenit
circūferentes oculos ad templa deū arcēq; solam belli spēm tenentē. In
modico relicto præsidio: ne quis in dissipatos ex arce aut capitolio īpetus
fiere⁊: dilapsi ad prædam uacuis occursu hominū uijs: pars in proxīa
quæque rector⁊ agmine ruunt: pars ultima uelut ea demū intacta et
referta præda petunt. Inde rursus ipā solitudine absterriti ne qua fraus
hostilis uagos exciperet in forum ac propinqua foro loca aglobati redi-
bant. Vbi eos plebis ædifitijs obseratis patentibus atrijs principū maior
prope cunctatio tenebat apta q̄ clausa inuadendi: adeo haud secus q̄
uenerabundi intuebantur in ædiū uestibulis sedentes uiros præter orna-
tum habitūque humano augustiorē maiestatē aliā quam uultus graui-
tasq; ors præferebat simillimos dijs ad eos uelut ad simulacra deor⁊ uersi
cum starent. M. Papirius unus ex ijs dicitur gallo barbam suā: ut tum
omnibus promissa erat permulcenti scipione eburneo in caput incusso: ira
mouisse: atque ab eo initiū cedis ortum. cæteros in sedibus suis trucidatos.
Post principum cædem: nulli deinde mortalium parci. diripi tecta exhau-
stis inija ignes. Cæter⁊ seu non omnibus delendi urbem libido erat: seu ita
placuerat principibus gallor⁊ & ostentari quædā incendia terroris cā:
si compelli ad deditionē caritate ædiū suar⁊ obsessi possent: & nō omnia
concremare tecta: ut quodcunq; superesset urbis: id pignus ad flectendū
hostium animos hrent: nequaq̄ perinde atque in capta urbe prima die
aut passim aut late uagatus est ignis. Romani ex arce plenā hostiū
urbem cernentes: uagosq; per omnes uias cursusq; cum alia atq; alia
parte noua aliqua clades orireture: non mentibus solum concipere: sed ne
auribus atq; oculis satis constare poterāt. Quo cum clamor hostium
mulierumq; ac pueror⁊ ploratus: sonitus flāmæ & fragor ruentiū tector⁊
auertisset pauentes ad omnia animos: oraque & oculos flectebant:
uelut ad spectaculum ab fortuna posita occidentis patriæ: nec ullius rerum
suar⁊ relicti præter q̄ corpor⁊ uindices. Tanto ante oculos miserandi ma-
gis q̄ qui unq̄ obsessi sunt: qui intercluși a patria obsidebant. omnia
sua cernentes in hostium potestate. Nec tranquillior nox diē tam fœde
actum excepit. Lux deinde noctem inquietam secuta est. Nec ullum
erat tpūs quod a nouæ semp cladis alicuius spectaculo cessaret; nihil mī
tor onerati atque obruti malis flexerunt animos: quin & si omnia flā
mis & ruinis æquata uidissent, q̄ uis inopem paruūq; quē tenebāt collē

libertan relictum. uirtute defenderent &. cum eadem cottidie accidera-
uelut assuefi malis abalienauerāt absensu rez suarz animos: arma fer-
rūque rm in dextris: uelut solas reliquas spes suæ intuentes. Galli quoq:
per aliquot dies in tecta mō urbis nequicq̄ bello gesto. cum inter incendia
atq: ruinas captæ urbis nihil superesse præter armatos hostes uiderēt ne-
quicq̄ tot cladibo territos: nec flexuros ad deditionē animos nisi uis adhi-
beretur: expiri ultima &. impetum facere in artem statuunt. Prima luce
signo dato: multitudo omnis in foro instruitur. Inde clamore sublato ac
reflucime facta subeunt. Aduersus quos romani nihil temere nec trepide
ad omnes aditus stationibo firmatis: quo signa ferri uidebant eo robo-
re opposito scandere hostem sinunt. Quo cum successerint magis in arduū
eo pelli posse per proclive facilius ran: medio fere cliuo resistere: atq; inde
ex loco superiore qui prope sua sponte in hostem inferebat. impetu facto. stra-
ge ac ruina fudere gallos: ut nunq̄ postea nec pars nec uniuersi tentaue-
rint tale pugnæ genus. Amissa itaque spe per uim atq; arma subeundi ob-
sidionem parant: cuius ad id tempus īmemores: &. quod in urbe fuerat
frumentū mendus urbis absumpserant: &. ex agris per ipos dies rapinis
omne uecios erat. Igitur exercitu diuiso ptim per finitimos populos præda-
ri placuit: ptim obsideri arcem: ut obsidentibo frumentū populatores agro-
rum preberent. Proficiscentes gallos ab urbe ad romanā expiendam uir-
tutem: fortuna ipā ardeam ubi camillus exulabat duxat: qui moestior ibi
fortuna publica q̄ sua cum diis hominibusq: accusandis senescerā: indi-
gnando mirandoque ubi illi uim essent: qui secum uenos faliscosq: cepisset:
qui alia bella forinus semp q̄ felicius gessissent: repente audit gallorz exer-
citum aduentare. Atque de eo paucos ardeates consultare. nec secus q̄
diuino spiritu tactus cum se in mediā contionē contulisset: abstinē ue-
ritis ab talibo consiliis. Ardeates inquit uicinos amici non &. cuius mei
q̄n &. beneficiū urbm ita tulit &. fortuna hoc egit mea. nemo urbm cōdi-
tionis meæ oblitum me huc processe putet: sed res ac periculum cōmune
cogit quod quisque potest in re trepida præsidij in medium conferre. Et
q̄n ego uobis pro tantis urbis in me meritis gratiam referam: si nūc cessa-
uero? Aut ubi usus erit mei uobis si in bello non fora? Hac arte in pa-
tria stetu &. inuictus bello. in pace ab ingratis ciuibo pulsus sum. Vobis
aut ardeates fortuna oblata est: &. pro tantis pristinis populi ro. bene-
ficijs. quanta ipi memistis. nec. ꝛ. exprobranda apud memores sunt)

gratiae referendæ. & huic urbi decus ingens belli ex hoste cōmuni patiēdi
qui effuso agmine aduentat. Gens est cui natura corpora animosq; mag
na magis q̄ firma dederit. eo in certamen omne plus terroris q̄ uiriū fe
runt. Argumento sit clades romana. patentē cepere urbem, ex arce capi
tolioq; ipsi exigua resistitur manu. Iam obsidionis tedio absedunt uici
uagique per agros palantur. cibo uinoq; raptim hausto replen. Vbi nox
appetit prope riuos aquarū sine munimento sine statiombo ac custodiis
passim ferarū ritu feruntur. nunc ab secundis rebo magis & solito icauti.
Si uobis in animo est. uel tuen mœnia urā. nec pati hæc omnia gallian
fieri. prima uigilia capite arma frequentes me sequimini ad cedem non
ad pugnam. nisi uictos somno uelut pecudes trucidandos tradidero no
recuso eundem ardeæ rez meaz exitum. quem romæ habui. Aequis
iniquisq; persuaserat. tanto bello uiz neminē usq̄ ea tempestate esse.
Conione dimissa corpora curant. intenti q̄ mox signum daret. Quo dato
primo silentio nocti ad portas cum Camillo pretio fuere. Egressi haud
procul urbe sicut prædictum erat. castra gallorū intuta neglectaque
ab omni parte nacti clamore inuadunt. Hisq̄ prælium omnibo locis
cedes est. nuda corpora & soluta somno trucidantur. Exteremos tam
pauor cubilibo suis exutos. quae aut unde uis esset. ignaros in fuga qs
dam & quosdā in hostem ipm improuidos tulit. Magna pars uagoz
Antiatem delati incursione ab oppidanis in palantes facta circūuenit.
Similis in agro uicini etruscoz facta strages est. qui urbis iam prope
quadringentesimū annum uicinæ oppressæ ab hoste misitato & in au
dito adeo nihil misceri sinit. ut in agros romanū eo tpre incursiones fac
rent. plenique prædæ uicos & præsidium q̄ & spem ultimā romani no
minis in animo habuerint oppugnare. Viderant eos milites romani ra
gantes p agros & congregatos agmine. prædam pre se agentes & castra
cernebant haud procul uelis posita. Inde primū misericordia sui. deinde
indignitas atq; ex ea ira animos capit. etruscis & ab quibo bellū gallicū
in se auertissent. ludibrio esse cladem suam. uix tempauere animis. qn
extemplo impetum facerent. compressique ab Q. Fabio centurione.
quē sibimet ipi præfecerant. rem in noctem sustinuere. Tū par Camil
lo defuit auctor. cetera eodem ordine. eodēq; fortunæ euentu gesta.
quin & duabus capitis. qui cedi nocturnæ supfuerant. ad alia ma
num ruitoz. ad saltuas profecti. noctem insequentē ex improuiso mate-

rem cædem ediderẽ: publicaq: uictoria ouantes ueios redeunt. Romæ interim plerũq: obsidio segnis & utrinque silentiũ esse: ad id tm̃ intẽs gallis: ne quis hostiũ euadere inter stationes posset: cum repente iuuenis romanus admiratione in se ciues hostesque cõuertit. Sacrificiũ erat statutũ in quirinali colle gẽti fabiæ ad id faciendum. C. fabius ritu gabino cinctus: sacra manu gerens: cum de capitolio descendisset: per medias hostium stationes egressus: nihil ad uocem cuiusq̃ terrorẽ ue motus, in quirinalẽ collem peruenit. Ibiq: omnibꝰ solemniter pactis: eodẽ reuertens similiter constanti uultu graduq: sanis sperans propitios esse deos: quorum cultu ne mortis quidẽ metu prohibitus deseruisset: in capitoliũ ad suos redit: seu attonitis gallis miraculo audaciæ seu religione & mons cuius haud quaq̃ negligens est gens. Ueiis interim non animi tm̃ ĩ dies sed & uires crescebant. nec romanis solum eo conuenientibꝰ ex agris: q a proelio aduerso aut clade captæ urbis palati fuerant: sed & ex latio uoluntariis confluentibꝰ. ut in pte prædæ essent. Maturæ iã uidebatur repeti patriã: eripiq: ex hostiũ manibꝰ: sed corpori ualitudinario caput deerat. Locus ipẽ admonebat camilli & magna pars militũ erat quæ ductu auspicioq: eius res prospere gesserat. Decretus negare se commissurũ casibꝰ aut deorũ aut hominũ quicq̃ imperiũ finiret: ponit: q̃ ipẽ memor ordinis sui poscerẽt imperatorẽ. Consensu omniũ placuit ab Ardea camillũ acciri: sed antea consulto senatu qui romæ essẽt. adeo regebat omnia pudor discriminaq: rerũ prope perditis rebꝰ seruabant. Ingenti periculo transeundũ per hostium custodias erat. Ad eam rem ponunt: cõmunis impiger iuuenis operã pollicitus. incubant cortici secundo tyberi ad urbem defertur. Inde qua proximũ fuit ab ripa p præruptum eoq: neglectũ hostium custodiæ saxũ in capitoliũ euadit & ad magistratus ductus: mandata exercitus edit. Acceptiq: ab comitiis curiatis: ut reuocatus de exilio iussu populi camillus: dictator extemplo diceretur: militesq: hrẽnt impatorẽ quem uellent. Eadem digressus nuntius ueios contendit. Missiq: ardeam legati ad camillũ ueios eum pduxere. Seu quod magis credere libet non prius profectũ ab ardea: q̃ comperit legem latã: quod nec iniussu populi mutari finibꝰ posset: nec nisi dictator ductus auspicia in exercitu hrẽt. Lex curiata lata est, dictatorq: absens dictus. Dum hæc ueiis agebantur: interim arx romæ capitoliũq: in ingenti piculo fuit. Nam galli seu uestigio notato

humano qua nuntius ab ueis ꝓuenerat: seu sua sponte aīadueꝛso
ad tarmentis saxa ascensu æquo nocte sublustri cum primo inermem
qui tentaret uiā præmisissent: tardentes inde arma, ubi quid iniqui
esse: alterni innixi subleuantesq; inuicem & trahentes alij alios, ꝑ ut
postulare& locus: tanto silentio in sūmum euasere: ut non custodes i
solū fallerent: sed ne canes quidē solicitū animal ad nocturnos strepi-
tus excitarent. Anseres non fefellere: quibꝫ sacris Iunonis in summa
inopia cibi tū abstinebant. Que res salutī fuit. Hanq; clangore eay-
alay q; crepitu excitus M. Manlius qui triennio ante consul fuerat
ur bello egregius: armis arreptis: simul ad arma ceteros ciens uadit.
Et dum ceteri trepidant: gallum qui iam in sūmo constiterat umbo-
ne ictum deturbat. Cuius casu prolapsi cum proximos sterneret tre-
pidantes alios armis omissis: saxa quibꝫ inherebant manibꝫ amplex
os truncant. Iamq; alij congregati telis missilibꝫq; saxis ꝑturbare ho-
stes ruinaq; tota prolapsa anes in precepś deferri. Sedato deinde tu-
multu: reliquū nocthis q̄ntum in turbatis mentibꝫ poterat: cū preteri-
tum quoq; periculū solicitare& quieti datum est. Luce orta: uocatis
classico ad consiliū militibꝫ ab tribunis: cum &: recte & ꝑperā facto:
pretiū deberetur. Manlius primū ob uirtutē laudatus, donatusque
non ab tribunis solū militū: sed consensu &: militari: cui uniuersi sex
libraś farris sex quartarios uini ad ædes eius quæ in arce erāt, con-
tulerunt. rem dictu paruā: ceteꝛ inopia fecerat eā argumentū īgēs
caritatis: cum se quisq; uictu suo fraudans detractū corpori atq; usibꝫ
necessariis ad honorem unius uim conferra&. Tum uigiles eius loci: qs
fefellerant ascendentes hostes citati: & cum in omēs more militari
se aīadueꝛsuꝛ ꝑ. Sulpitius tribunus militū pronūciasse&: consenti-
ente clamore militū in unum uigilem conjurationū culpā deterritus a
ceteris abstinuit. Reum haud dubiū eius noxæ approbantibꝫ cunctis
de saxo proiecit. Vnde intensiores utriq; custodiæ esse: & apud gal-
los: quia uulgatū erat inter ueios romāq; nuntios cōmeare: & apud
romanos nocturni periculi memoria. sed ante omnia obsidionis bel-
liq; mala, fames utriq; exercitū urgebat. Gallos pestilentia & cum
loco iacente inter tumulos castra habentes cum ab incendijs
& uaporis pleno cinerēq; non puluerem mō ferente cū quid uenti
motū esse&: quoꝫ intolleratissima gens est humori ac frigori assue-

ta: cum æstu & angore uexata: uulgauit uelut in morbi mo
reretur. Iam pigritia singulos sepeliendi prohibere coeperat cumu
los hominū urebant: bustorq; que inde galli suoꝝ nomīe insignē locū
fecerunt. Indutiæ demū cum romanis factæ: & colloquia pmissu impe
toris hīta. In quibꝫ cū indemnitē galli famē obiectarent: eaq; necessitate
ad deditionē uocarent: dicitur auertendæ eius opinionis causa mīsus
locis patris de capitolio iactatus esse in hostiū stationes. Sed iā neque
dissimulare: neque ferre ultra fames poterat. Itaq; dū dictator dele
ctum perſe ardue habet: magīm equitū L. Valerium ab urbe abducē
exercitū iubet: parat instruitq; quibꝫ haud impar adoriatur hostes.
Interim capitolinus exercitus stationibꝫ uigiliisq; fessus supare famē
humanis omnibꝫ malis: cum famē unam natura uinci non sineret:
diem de die prospectans: si quod auxiliū ab dictore appareret: postre
mo spe quoque iam non solum cibo deficiente: & cum stationibꝫ pro
cederent prope obruentibꝫ infirmū corpus armis uel dedi ul redimi
se quacunq; pactione iussit. Iactantibꝫ non obscure gallis haud ma
gna mercede se adduci posse ut obsidionē relinquant. Tum senatus
habitus tribunisq; militum datum ut pacisceretur. Inde
inter P. Sulpitiū tribunū militū & Brennum regulum gallorū colloqo
transacta res est. Et mille pondo auri pretiū populi gentibꝫ mox im
perium factum rei foedissime pse adiecta indignitas est. Pondera ab
gallis allata iniqua: & tribuno recusante additur ab insolēti gallo
ponderi gladius auditaq; intolleranda romanis uox uæ uictis esse.
Sed dijq; & hominēs prohibuere redemptos uiuere romanos. Nam
forte quadam priusq; nefanda mercēs pficeretur per altercationem
non dum omni auro appenso dictator interuenit. auferriq; aurum
de medio & gallos submoueri iubet. Cum illi reniteres pactos di-
cerent sese: negat eam pactionem ratam esse: quæ postq; ipē dicta-
tor creatus esset & inuisū suo ab inferioris gradus magīratu facta esset:
denuntiatq; gallis: ut se ad proelium expediant. suos in aciem cō
iacere sarcinas: & arma aptare: ferroq; non auro recuperā iubet: in
conspectu habentes phana deoꝝ & coniuges & liberos. Et solum pa
triæ deforme belli malis: & omnia quæ defendi repugnq; & ulcisci fas
sit. Instruit deinde aciem: ut loci natura patiebatur in semitae
solo urbis: & natura æqualis: & omnia quæ arte belli secunda sunt

eligi preparari ue poterant prouidit. Galli noua re trepidi arma
capiunt: itaq; magis q̄ consilio in romanos incurrunt. Iā uerterat
fortuna iam deor⁊ opes humanaq; consilia rem romanā adiuuabāt.
I gitur primo concursu haud maiore momēto fusi galli q̄ ad Allham u-
erant. Tusthore altero deinde proelio ad octauū lapidē gabina tua.
quo se ex fuga contulerant: eusdē ductu auspitioq; camilli uincunt.
Ibi cedes omia obtinuit. castra capiuntur. & ne nūius quid cladis
relictus. Dictator recuperata ex hostib⁹ patria triumphans in urbem
redit. interq; iocos militares: quos inconditos faciunt Romulus
ac parens patriae conditorq; alter urbis haud uanis laudibus
appellabatur. Seruatam dein bello patriā: iter⁊ in pace haud du-
bie seruauit cum prohibuit migrari ueios: & tribunis rē intentis
agentib⁹ post incensam urbem & p se inclinata magis plebe ad id
consilium. eaque causa fuit: non abdicande post triumphū dictatu-
re senatu obsecrante ne res p. in incerto relinqueretur statu. Omniū
primū ut erat diligentissimus religionis cultor: quae ad deos immortales
pinebant reuulit. ex senatus consulto fana phana omnia. quod eo
hostes possedissent, reficerentur, imutarentur ac expiarentur. ex-
pianoq; eor⁊ in libris per duūuiros quereret. Cum cereris hospitii
publice fier⁊: quod sacra populi non intermissus honor deū immor
talium esset. Ludi capitolini ut fierent: quod iuppiter optimus ma-
ximus suā sedem atque arcem populi romani in re trepida tutatus
esset: collegiūq; ad eam rem M. Furius dictator constituer⁊: ex iis
qui in capitolio atque arce habitar⁊. expiande & uocis nocturn-
ae: quae numina cladis ante bellum gallicum cum audita neglecta
que essent: mente illata missūque & templū in nouo loco fieri. Aur⁊
quod a gallis ereptum erat: quodq; ex aliis templis inter trepida
tionē in iouis cellam collatū: cum in quae referri oporter⁊ confusa
esset memoria: sacrum omne iudicatum & sub iouis sellam pon
tifium. Iam ante in eo religio ciuitatis apparuerat: quod eū in publi
co aurū deesset: ex quo summa pacta mercedis gallis conferretur:
a matronis collatum acceperant. ut sacro auro abstinerent: matro-
nis gratiae actae: honorq; additus: ut ead⁊ ficut uir⁊ post mortē
laudatio esset. His peractis quae ad deos pinebant: queq; per sena
tum agi poterant: tum demū agitantib⁹ tribunis p. assidui cōtionib⁹

. oño. camilꝰ.

ut relictis ruinis in urbem paratam ueios transmigrarent in cōtionē
uniuerso senatu prosequente ascendit atq: ita uerba fecit. Adeo mihi
acerbe sunt quiritēs contentiones cum tribunis p. ut nec tristissimi ex-
ilij solatiū aliud habuerim quoad ardeæ uixi: q̄ quod ab his certa-
minibꝫ eram. & ob eadem hæc non si me senatus consulto populiq:
iussu reuocaueritis rediturus unq̄ fuerim: nec nunc me ut redirē
mea uoluntas mutata: sed ūra fortuna perpulit. Quippe ut sua in se
de manerā patria id agebatur: non ut ego utique in patria essē. Et
nunc quiescerē & tacerem libenter: nisi hæc quoq: pro patria dimi-
catio essēt. Cui deesse quoad uita suppetat alijs turpe camillo & ne-
fas est. Quid .n. reperimus: quid obsessā ex hostium manibꝫ eripim⁹
si recuperatā ipī deserimus? & cum uictoribꝫ gallis capta tota urbe
capitoliū tm̄ atque arcem dijq: & homines romani tenuerint hīta-
uerintq:: uictoribꝫ romanis recuperata urbe arx quoq: & capitoliū
deserentur? Et plus uastatis huic urbi secunda ūra fortuna fauer-
it q̄ aduersa fecit? Quid si uobis cum urbi simul positæ traditeq: per
manus religiones nullæ essent: tm̄ euidens numen hac tempestate
rebus affuit romanis omnē negligentiā diuini cultus exemptā homi-
nibꝫ putem. Intuemini .n. horꝫ deinceps annorꝫ uel secūdas res uel ad
uersas: inuenietis omnia prospere euenisse sequentibꝫ deos: aduersa
spernentibus. Iam primū omnium uetus bellum per quot annos q̄n-
to labore gestum: non ante cepit finem q̄ monitu deorꝫ aqua ex la-
cu albano emissa est. Quid hæc tandem urbis nr̄æ clades noua: non
ante exorta est: q̄ spreta uox de cælo emissa de aduentu gallorꝫ: q̄
gentiū ius ablegatis nr̄is uiolatum: q̄ a uobis cum uindicari deberet
eadē negligentia qua deorꝫ prætermissū. Igitur uicti capti q: ac re-
dempti tantū poenarꝫ dis hominibꝫq: dedimus: ut terrarꝫ orbi do-
cumento essemus. Aduersæ deinde res admonuerūt religionū. con-
fugimus in capitoliū ac deos ad sedem Iouis optimi maximi. sacra
in ruina rerum nr̄arꝫ alia terræ celauimus: alia aduecta in finitimas
terras. amouimus deorꝫ cultum ab hostium oculis: deserti ab dijs
hominibꝫq: tm̄ non intermisimus, redidere. Igitur patriā & uictori-
am & antiqui belli decus amissum & in hostes qui cæci auaritia in pon-
dere auri fœdus ac fœdera fefellerunt: uerterunt terrorē fugāq: &
cædem. Hæc culti neglectiq: numinis tanta monumēta in rebꝫ huma-

nisi cernentes. Et quid sentiunt quirites quantū uix dum e naufragijs
prioris culpæ cladisq; emergentes paremus nefas. Vrbem inauspicato
inauguratoq; hēmus. nullus locus in ea non religione deorū q; est plenus
sacrificijs solemnibus: non dies magis institui q̄ loca sunt in q̄bus fiant.
Hos omnes deos publicos priuatosq; quirites deserturi estis. Modo per
urīm factum est quod in obsidione & nup in egregio adolescenti C. fa-
bio: non minore hostium admiratione. q̄ urā conspectum est. cum
inter gallica tela digressus ex arce solemne fabiæ gentis in collem qri-
nalem abijt. An gentilitia sacra ne bello quid intermitti, publica sac̄,
& romanos deos in pace deseri placet. & pontifices flamines q; negligē-
tiores publicarū religionū q̄ priuatus in solemne gentis fuerit. Forsitā
aliquis dicat, aut veijs eos facturos nos: aut huc imissuros sacerdotes
nros qui faciant: quorū neutrū fieri saluis ceremonijs potest. Et ne oīa
generatim sacra, omnesq; percenseam deos: in iouis epulo non alibi q̄
in capitolio puluinar suscipi potest. Quid de æternis uestę ignibus: signo
q; quod imperij pignus custodia eius templi tenetur, loquar. Quid de
ancillis urīs Mars gradiue tuq; quirine pr̄. Hæc omīa in prophano
deseri placet. Sacra equa alia urbi, quædā uetusta origine urbis
et uidete quid inter nos & maiores nros interfit. Illi sacra quædā in
monte albano lauinoq; nobis tradiderunt facienda. An ex hostū urbi-
bus romā ad nos transferri sacra religiosum fuit. Hinc sine piaculo ho-
stium urbē veios transferemus. Recordamini agitedum q̄nam sacra
restaurentur: quia aliquid ex patria ritu negligentia casu ue prae-
termissū est. Modo quæ res post prodigiū albani lacus, nisi instaurato
sacrorū auspitiorūq; reuocatio affecta ueiente bello rei. p. remedio fuit.
At & post q̄ uetervm religionū memores & peregrinos deos transtulimus
romam & instituimus nouos. Iuno regina transuecta veijs nuper in
auentino q̄ insigni ob excellens matronarū studiū celebriq; dedicata ē
die. Allocutiæ templum pp celestem uocem exaudita & noua uia tussi-
mus fieri. Capitolinos ludos solemnibus alijs addimus: collegiūq; ad id
nouū auctore senatu condidimus. Quid horū opus fuit suscipi si una
cum gallis urbem romanā relicturi fuimus. si non uoluntate mālimus
in capitolio per tot menses obsidionis: si ab hostibus metu retenti sumus.
De sacris loqmur & de templis: quid tū de sacerdotibus nōne in mentē
uenit q̄ntum piaculi cōmittat. Vestalibus nempe una illa sedes est ex

qua fas umq̄ prater q̄ urbs capta mouit. Flamen diali noctem una ma
nere extra urbem nefas est. Hos uetemur pro romanis factum esse? Sa
cerdotes & uestales tuae te deserent uestae? Et flamen peregre bitando
in singulas noctes. q̄tum sibi reiq; p. piaculi contraher? Quid alia q̄
auspicato agimus. Omnia fere intra pomeriū cui obliuioni aut cui ne
gligentiae damus? Comitia curiata quae rem militarē comment. Com
ita centuriata: quibus consules tribunosq; militū creamus: nisi auspicato
nisi ubi fieri assolent possunt. Veios ne haec transferemus? An comitior
causa populus tanto in cōmodo in desertam hanc diis hominibq;
urbem conueniet. Sed res ipa cogit uastam incendijs ruinisq; relinq̄re
urbem: & integra omnia ueios migrare. nec hic edificando inopem
plebem uexari. Hanc aut iactari magis causam q̄ ueram esse ut ego no
dicam apparere uobis quoties puto qui meministi ante gallos aduē
tum salui rebus publicis priuatisq; stante incolumi urbe: hanc eam
dem rem actam esse: ut veios transmigraremus. Et uidere q̄ntum
inter meam sniam uraīmq; interfit tribuni. Vos aīa si tunc faciendū
fuerit nunc utique faciendum putatis. Ego contra. Nec id mira
ri sim prius q̄ quale sit audierim? & si tum migrandū fuisset. in
columi tota urbe: nunc has ruinas relinquendas non censerem.
Quippe tum causa in urbem tentam migrandi uictoria esset: glori
osa nobis ac posteris nris. Nunc haec migratio nobis misera ac turpis gal
lis gloriosa est. Non n. reliquisse uictores. sed amisisse uicti patriam u
debimur. Hoc ad aliam fuga haec capta urbis circūsessum capitolii
necessitatis imposuisse uideretur: ut desereremus penates nros exili
umque ac fugā nobis ex coloco conciscaremus. quē tuerī non posse
mus. Et galli euertere potuerunt romā: q̄ romani non uidebuntur
restituere potuisse. Quid restat nisi ut siram nouis copijs uemant. Cō
stat ei uix credibile multitudinē esse & habitare in capta absq; deser
ta a nobis urbe uelint sinatis? Quid sinon galli hoc: sed uerens hostes
nri equi volsci q; faciant ut comigrent romam? velitis ne illos roma
nos uos ueientes esse? Non equidē malim hanc solitudinem uram q̄ ur
bem hostium esse. Non equid uideo quid magis nefas sit. Haec sedera qa
piga: reedificare. haec dedecora pan parari esse? Si tota urbe nullum
melius amplius ue templum fieri possit q̄ casa illa conditoris uri nō in
casis ritu pastor agrestiq; habitare est fatuus & intra sacra penates

que uīos q̄ exulantium publice re: Maiores nr̄i conuenæ pastoresq;
cum his locis nihil silnas paludesq; essent: nouam urbē tam breui æ
dificarunt. Nos capitolio arce incolumi stantibo templis deor̄ ædificiē
mensa piq&. Et quod singuli facturi sumus si ædes nr̄i deflagrasset
hoc in publico incendio uniuersi recusamus facere: Quid tandē si ca
su si fraude uestr̄ incendium exortum sit: si uento ut fieri potest diffusa
flāma magnā p̄tem urbis absumat: fidenas inde ac Gabios: aliā ne quā
urbem quesituri sumus quo transmigremus: Adeo nihil refert solum pa
trie non hæc terra quā mātrem appellamus: sed in supstine tignisq; cari
tas uobis patriæ pendet. Equid faciebor uobis si minus iniuriæ uīæ q̄ ca
lamitatis meæ meminisse uelit: cum abessem quotiensc̄unque in mentē
patria uenirā: hæc omnia occurrebant colles campiq; & tyberis &
assueta oculis regio & hoc celum sub quo natus educatusq; essem. Que
uos quirites iure mouerant, potuit caritate sua ut manerant in sede uīa
q̄ postea cum reliquerunt ea macerent desiderio. Non sine causa di ho
minesque hunc urbi condende locum elegerunt. Saluberrimos colles
flumen opportunū: quo ex mediterraneis locis fruges deuehant: q̄ ma
rinum commeatus accipiantur. Mare uicinū ad cōmoditates: nec exposi
tum nimis propinquitate ad pericula classium exterarū regionum
Italia medium ad incrementum urbis natum unice locum. Argumēt
est ipā magnitudo tam nouæ ubis tricentesimus sexagesimus q̄tus an
nus urbis quirites agitur. Inter tot uetustissimos populos tam diu bella
gerius: cum interea ne singulas loquar urbes non connixi cum
equis volsci tot tam ualida oppida. non uniuersa etruria tm̄ terra ma
riq; pollens atque inter duo maria latitudinē obtinens italiæ bello uo
bis par est. Quod cum ita sit quæ malum ratio est experiri alia expe
riri: cum tam ut uirtus ūra transire alio possit fortuna certe loci hui⁹
transferri hinc non possit. Hic capitolium est: ubi quondā capite huma
no inuento responsum est: eo loco caput rerū fūmamq; imperij fore. hic
cum auguratio liberaretur capitolium iuuentus terminusq; maximo
gaudio patrū nr̄orū mouere se non passi. hic uestæ ignes. hic ancilia ce
lo dimissa. hic omnes propitij manentibo nobis dij. Mouisse cosa
milius tum alia oratione: tum ea quæ ad religionē pinebat maxīe dicit.
Ed rem dubiam decretur uox opportunæ emissa: qua cū senatus post
paulo de his rebo in curia hostilia hrētur: cohortesq; ex præsidio reuer

temes forte agmine forum transirent: centurio in comitio exclama
uit: signifer statue signum hic manebimus optime. Qua uoce au-
dita & senatus accipere se omen ex cuius egressus conclamauit. plebs
circumfusa approbauit. Antiquata deinde lege promiscue urbs edifi-
cari cœpta. regula publice prebita est. Saxa materiæq; cedendæ vn-
de quisque uellet ius factum. Prensis accepis eo anno ædificia pfectu-
ris festinatio curam exemit uicos dirigendi dum omisso siu alieniq;
discrimine in uacuo ædificant. Ea est causa ut ueteres cloacæ primo
per publicum ductæ: nunc priuatim passim subeant tecta: formaque
urbis sit occupate magis q̄ diuise similis.

QUÆ AB CONDITA VRBE ROMA AD CAP-
tam eandē: romani sb regibus primū: consu-
libus deinde ac dictatoribus, decemuirisque ac
tribunis consularibus gessere foris bella, domi
seditiones quinq; libris exposui. Rectum ue-
tustate nimia obscuras: uelut quæ magno
interuallo loci uix cernuntur: tum quod
& raræ per eadem tpia litteræ fuere, una custodia fidelis memoriae
rerū gestarū: & quod si quæ & cīa in cōmentariis pontificum, aliisque
publicis priuatisque erant monumentis, incensa urbe, plerēque interie-
re. Clariora deinceps certioraque ab secta origine uelut ab stirpibus
lætius feratiusq; renatæ urbis gesta domi militiæq; exponentur. Cæte-
rū quo primo adminiculo erecta erat: eodē innixa M. furio princi-
pe stetit. Neque eū abdicare se dictatura nisi anno circūacto passi sunt.
Comitia insequentem annum tribunos hīe: quorū in magrātu capta
urbs esset: non placuit. Res ad interregnum rediit: cum ciuitas in ope
ac labore assiduo refouendæ urbis teneretur. Interim Q. fabio simul
magrātu abiit: ab M. Martio tribuno.p. dicta dies est: quod lega-
tus in gallos ad quos erat orator contra ius gentiū pugnasset.
Cui iudicio, eum mors adeo opportuna: ut uoluntariā magna pe
crederet, subtraxit. Interregnū init tum P. Cornelius Scipio in-
terrex. Et post eum M. furius camillus iterū. Is tribunos militū
consulari potestate creat. A. Valerio Publicolā iterū L. virginio

P. Vir Cornelium. A. Manlium. L. Emilium. L. Postumiū. Hi ex interre
gno cum extemplo magrātum inissent: nulla de re priusq̄ de religio
nib⁹ senatum consuluere. In primis fœdera ac leges (erant aut aereæ xii.
tabulæ) & quædā regiæ leges conquiriq; & comparari iusserūt. Alia
ex eis edita & in uulgus. Quae aut ad sacra pinebant a pontifi
cib⁹ maxime: ut religione obstrictos hrent multitudinis animos
suppressa. Tum de diebus religiosis agitari coeptum. diēq; ad. xv. kl.
Sextilis duplici clade insignē: quo die ad Cremerā Fabij caesi:
quo die ad Alliam cum exitio urbis fœde pugnatū ab posteriore
clade Alliensem appellarunt: insignēq; nulli rei publicæ priua
timq; agendæ fecerunt. Quidā quod postridie idus quirites non
litassent. P. Sulpitius tribunus militum neque inuenta pace deū. post
diem tertiū obiectus hosti exercitus romanus esset. aliā postridie id⁹
reb⁹ diuinis supsedere iussum. inde ut postridie kl. quoq; ac nonas
eadem religio esset traditum putant. Nec diu licuit quietis consilia ex
igendæ ex tam graui casu rei p. secum agitare: hinc Volsci uetteres ho
stes ad extinguendum romanū nomen ceperant arma. hinc etru
riæ principum ex omnib⁹ populis coniuratione de bello ad phanū
Vulturnę deæ factam mercatores afferebant. Nouus quoq; terror
accesserat de defectione Latinorum hernicorumq; qui post pugnam ad
lacum regillum factam per annos prope centum nunq̄ ambigua fide
in amicitia popli ro. fuerant. Itaque cum tanti undique terrores cir
cūstarent: apparerentq; omnib⁹ non odio solum apud hostes: sed con
temptu etiā inter sotios nomen romanū laborare. placuit eisdē au
spicijs defendi rem p. quib⁹ recupata esset: dictatorēq; dici M. fu
rium Camillū. Is dictator Seruilium Halam magrum equitū dixit.
iusitnoq; indicto delectum iuniorum hūit ita: ut seniores quoq: qb⁹
aliquid roboris superesset in uerba sua centuriarent: iuratos. Exercitū
conscriptum armatū q; trifariā q; diuisit. primum uniā in agro veiente
etruriæ opposuit: alteram ante urbem castra locare iussit tribunis
militū. his A. Manlius: illis qui aduersus etruscos mittebant. L.
Emilius præpositus. Tertiam primū ipē ad volscos duxit. nec procul
ab lauinio ad metium his locum dicitur castra oppugnare est ad
ortus. Quib⁹ ob contemtu quod prope deletā esse a gallis romanam
iuuentutē crederent ad bellū profecti: tantū Camillus audituis im

perator terroꝛ iniꝛerat: ut uallo ſe ipſi uallum congeꝛꝛi arboꝛibuſ ſepiꝛent: ne qua iniꝛare ad inimīca hoſtiſ poſſēt. Quod ubi aduer tit Camillus ignem in obiectam ſepem conijci iuſſit. Et forte erat uis magna uenti uerſa in hoſtem. Itaque non aperuit incendia uiam ſed flāmiſ in caſtra tendentibuſ uapore cīnā ac fumo crepitique uiridiſ materiæ flagraniſ ita conſternauit hoſtes ut minor moleſ ſupantib uallum in caſtra volſcoꝝ romaniſ fuerit q̄ tranſcendentib ſepem in cendio abſumpta fuerit. Fuſiſ hoſtib ceſiſq; cum caſtra impeti ce piſſēt dictator, prædam milit dedit: quo minuſ ſupatam a minime largiore duce: eo milit gratiorē. perſecutuſ deinde fugientes: cū omnē uolſcum agrum depopulatuſ eſſet: ad deditionē volſcoꝝ ſeptuageſimo demū anno ſubegit. Victor ex volſcis in equoꝝ tranſijt: & ipſoꝝ belli mo lientes exercitum coꝝ ad bolas oppreſſit. Nec caſtra mō ſed urbem cīnā aggreſſuſ impeti primo cepit. Cum in ea pte in qua caput rei romane Ca milluſ erat ea fortuna eſſet: aliam in ptem terroꝛ ingens inoꝛtuerat. omnia prope omniſ armata iuuenum ſenum populi ro. obſidebat. Quoꝝ opē legan tibuſ affectiſ oranteſ cum ſenatū adiiſſent, decretū tulere: ut di ctator primo quoq; tpīe auxilium Summiſ ferret. Cuiuſ ſpei moꝛā cum pati fortuna obſeſſoꝝ pati non poſſet, confectaq; patientia op pidanoꝝ uigiliſ operi tutiſ ictibuſ que ſemper eoſdem urgeret, p pa chonem urbe hoſtib tradita inermeſ cum ſingulis emiſſi ueſtimentiſ miſerabili agmine penateſ reliquerēt. Eo forte tpīe Camillus cum exer citu romano interuenit. Eum cum ſe maeſta turba ad pedeſ prouoluiſ ſet, principiq; oratione neceſſitate ultima expreſſa. fletuſ mulieꝝ ac puꝛoꝝ qui exilij comites trahebantur excepiſſet: patꝛes lamētuſ ſummoſ miſit: etruſci ſe luctum lacrimaſq; ferre. Castraſ inde de poni Summoſq; ibi conſidere præſidio modico relicto arma ſecū ſtatī militē ferre iubet. Itaque expedito exercitu profectuſ ad Sutriū id qđ rebatur: ſoluta omnia rebuſ ut fit ſactiſ inuenit: nullam ſtationē an mœnia: patentes portaſ: victoꝛem uagum ex hoſtium tectiſ prædā ege rentem. Iteꝝ igit̄ eodē die ſutrium capitur: uictoreſq; etruſci paſſi tru cidantur ab nouo hoſte. Neque ſe conglobandi coeundiq; in unū aut ar ma capiendi datur ſpatium. Cum ſe quiſq; tenderent ad portaſ ſiqua forte ſe in agroſ ejicere poſſent: clauſaſ (id enim primū dictator impauerat) portaſ inueniunt. Inde alia arma capere: alij quoſ forte āmatoꝝ tumultuſ

occupauerat conuocare suos ut proelium inirent. Quod accensi ob de
spationē hostium fuissēt: ni praecones per urbem dimissi poni arma &
parci inermi iussissent: nec praeter armatos quenquā uiolari. Tum &
quibus animi in spe ultima obstinati ad certandū fuerant: postq̄ data
spes uitae est iactare passim arma inermesque quod cuique fortuna
fecerat se hosti offerre. Magna multitudo in custodias dimissa: oppi-
dum ante noctem redditur supremis immolatum integrisq; ab omī cla-
de belli: quia non ui captum sed traditum per conditiones fuerat. Ca-
millus iō in urbem triumphans rediit: trium simul bellorū uictor. Lon
ge plurimos captiuos ex etruscis ante curru duxit: quibus sub hasta ue
nundatis: tantū aeris redactum est: ut pretio pro auro matronis per
soluto: ex eo quod superat tres patinae aureae factae sint: quas cum
titulo nominis Camilli ante Capitolium incensum in iouis cella constat
ante pedes simonis positas fuisse. Eo anno in ciuitatē accepti qui ve
entium capenatiumq; ac faliscorū per ea bella transfugerant ad romanos:
agerq; iis nouis ciuibus assignatus: reuocati q̄: soli in urbem sūt ab ueis
qui aedificandi romae pigritia occupauerāt ibi uacua tecta ueteres se com-
lerant. Et primo fremitus fuit aspernantiū imperiū. Diesq; dictum
ta capitalisque poena: q̄m nisi remigrassent romā ex feriis omnes
singulos metu suo quenque obedientes fecit. Et roma cum frequēta re
scere: tum simul exurgere aedificiis & rem. p. impensas adiuuante &
aedilibus uelut publicum exagentibus opus & ipsis priuatis admonebat
n desiderium usus festinantibus ad effectum operis: intraq; annū noua
urbs stetit. Exitu anni comitia tribunorū militum consulari potesta
te habita. Creati T. Quintius Cincinnatus Q. Seruilius fidenas Q. Iulius.
L. Aquilius Corbus L. Lucretius Tricipitinus. Seruilius Sulpitius Rufus.
Exercitus alteri in equos non ad bellum uictos nanq̄ se fatebantur
sed ab odio ad quassandos fines ne quid ad noua consilia relinquerent
uirium duxere: alteri in agrū tarquiniensem: ubi oppida etruscorū
Corbiosa & contenebra ui capta diruitaq;. Ad Corbiosā nihil certamis
fuit improuisi adorti primo clamore atque impetu cepere: Direptum
oppidū atque incensum est. Contenebra paucos dies oppugnationem
sustinuit. Laborq; continuus non die non nocte remissus subegit eos cū
in sex prefecturas exercitus romanus semis horis in orbem succederet
proelio: Oppidanos eosdem integros semp certamini pauciras fessos ob

ncerā: ceſſere tandem. Locuſ q; inuadendi urbem romanis datuſ eſt. publicam prædā tribunis placebat: ſed imperiū q̄ conſiliū ſegnius fuit dum cunctatur iam militū turba erat in oppido: nec niſi p inuidiam adimi poterat. Eodē anno ne priuatis cū operibo creſcerā urbs capitoliūq; ſaxo quadrato conſtructum eſt. opuſ ūl in hac magnificentia urbis conſpiciendum. Iam a tribuni plebis cunctatē ædificando occupatā contionesſuaſ frequētare legibo agrariis conabant. Oſtentabat aūt continuſ ager in ſpem. Tum primū poſt abſciſas a Camillo volſcorū res poſſeſſiones haud ambigue criminabantur. Multo eum infeſtiorē agrū a nobilitate eſſe q̄ a volſcis fuerit. Ab illis. n. tm quoad uires & arma habuerunt incurſiones eo factas nobiles homines inter poſſeſſiones agri publici nec niſi ante q̄ omnia popiant diuiſum ſint. Locum ibi plebi fore haud magno pe plebem mouerant & infrequentem in foro pp ædificandi curā & eodem exhauſtam impenſis: eoq; agri immemorē: ad quē inſtruendū uires non eſſent. Inciuitate plena religionū: tum & ab recenti clade ſuppliciis principibo ut renouarentur auſpicia. Res ad interregnū rediit.
Interreges deinceps M. Manlius Capitolinus. Seruilius Sulpitius Camerinus. L. Valerius potitus. hic demū tribunorū militū conſulari poteſtate comitia habuit. L. Papirū M. Sergium L. Emilū iterū Licinū Menenium L. Valerū publicolam tertio dixit. Creati hi ex interregno magiſtratum acceperē. Eodem anno ædes Martis gallico bello uota dedicata eſt ab T. Quintio duūuiro ſacris faciundis. Tribo quatuor ex nouis ciuibo additæ Stellatina. Romantina. Sabantina. Hartienſis. Hæ. xxv. tribuū numerū expleuere. De agro pontino ab L. Siccinio tribuno plebis actum ad frequentiorē iam populum mobiliorēq; ad cupiditatē agri q̄ fuerat. Et de latino hernicoq; bello facta mentio in ſenatū, maioris belli cura: quod etruria in armis erat, dilata eſt. Res ad Camillū tribunū militarē conſulari poteſtate rediit. Collegæ addūt quique. Sergius Cornelius Maluginenſis. Q. Seruilius fidenas ſextū L. Quīctius Cincinnatus. L. Horatius puluillus. L. Valerius potitus quarto. Principio anni auerſæ curæ hominū ſunt a bello etruſco: quod fugientiū ex agro pontino agmen repente illatum in urbem attulit: armatos in armis eſſe. Latinorum quoq; populos iuuentutē ſub miſiſſe ad id bellum: eo abnuentes publicū fuiſſe conſiliū quod non prohibitos tm mō uoluntarios diceret militare ubi uellent: deſierant iam ulla contemni bella. Itaq; ſenatus diſſ agere

granas quod camillus in magistratu esset & collegæ fateri regimē omī
um rerum ubi quod bellici terroris ingruat: in uiro uno esse sibiq; destina
tum in animo esse camillo sūmittere imperiū nec quicq̄ de maiestate
sua detractum credere: quod maiestati cius uiri concessissent. Collau
datis a senatu tribunis: & ipē camillus consilius animo granas egit. In
gens inde aut onus a populo ro. sibi qui se dictatorē iam quarto creas
set. magnū ab senatu talibus se de iudicijs eius ordinis maximū tam
honorato collegæ obsequio iniūgi. Itaque si quid laboris uigiliæ
que adijci possit certantem secum admixturum: ut tanto de se consēsu
ciuitatis opinionem quae maxima sit & constantem efficiat. Quod
ad bellum atq; annales attineat: plus ibi minarum q̄ periculi esse se
rī ut nihil timendi sic nihil contēnendi auctorem esse circūsederi ur
bem romanam ab inuidia & odio finitimorū. Itaque & ducibus plu
ribus & exercitibus administrandā rem p. esse. Te inquit l. Valeri sorōi
imperij consilijque legiones mecum aduersus Annatem hostem ducē
placet. Teque Seruili altero exercitu instructo paratoq; in urbem i
castra hīe intentum: siue etruria interim ut nuper: siue noua hæc
cura latini atque hernici mouerint. pro certo hēo ita rem gestu
ut patre auo te que ipō ac sex tribunatibus dignū est. Tertius exer
citus ex causarijs senioribusq; ab T. Quintio scribatur: qui urbi mœ
nibusque præsidio sit. L. Horatius arma tela, frumentūq; quæ bellica
ipsa poscent prouideat. Te Serui Corneli præsidē huius publici con
silij custodem religionū, comitiorū legum, rerū omniū urbanarū colle
gam facimus. Cunctis in prēs muneris sui benigne pollicentibus operā.
Valerius sorius imperij lectus adiecit M. furium sibi pro dictatore se
q; ei pro magro equitū futurū. Proinde quā opinionē de unico im
peratore eam spem de bello hīent. se uero bene sperare. patres & de bel
lo & de pace uniuersaq; re p. erecti gaudio fremunt: nec dictatore
unq̄ opus fore rei p. si tales uiros in magratu hēat: tam cōcordibus
animis parere atque imperare, iuxta paratos, laudemq; conferentes potius in mediū q̄ ex cōmuni ad se trahentes. Iustitio in
dicto: delectuq; hīto: furius ac Valerius ad Satricū profecti quo nō
volscorū iuuentutē Annates ex noua sobole lectam: sed ingentē latīo
rum hernicorūq; conciuerant ex integerrimis diuitna pace populis.
Itaque nouus hostis ueteri coniunctus cōmouit animos militis romāi.

dictatorē qppe dicendū eē fuisse si puaderēt

Quod ubi animaduertit Camillo: centurionesq; renuntiauerunt
turbatas mentes militum esse: segniter arma capta cunctabundosq;
resistentes egressos e castris esse: qn uocesq; quoq; auditas cum tenemis
hostib; singulos pugnaturo & aegre inermē tantam multitudinem
nec dum armatam sustinere posse: in equum insilit & ante signa obuer-
sus in aciem ordines interequitans: quae nostra milites hortatur: quae inso-
lita cunctatio est? Hostem an me? An uos ignoratis? Hostis est qd ali-
ud q̄ perpetua materia uirtutis gloriaeque uīr? Vos contra me duce.
ut falerios ueiosq; captos & capta patria: gallor̄ legiones caesas tarcam
mō trigemina victoriae triplicem triumphum ex his ipis volsas & eq̄s
& ceruina egistis. An me quod non dictator uobis sed tribunus signum
dedi? non agnoscitis ducem? Neque ego maxima maxima imperia in
uos desidero nec uos in me nihil praeter me ipm̄ intueri decet. Neq; n.
dictatura mihi unq̄ animos fecit: ut ne exilio quid ademit. Idē igit̄
omnes sumus: & cum eadem omnia in hoc bellum afferamus: quae
in priora attulimus. Eundē euentum belli expectemus: simul concur
rens: quod quisque didicit ac consuetus fuerit. Vos uincens: illi fu
gient. Dato deinde signo ex equo desilit & proximū signiferū manu
arreptum secum in hostem rapit. Infer miles clamitans signū. Quod
ubi uidere ipm̄ Camillum iam ad munera corporis senecta inualidum
uadentem in hostes: praecurrunt pariter omnes clamore sublato sequere
imperatorem pro se quisque clamantes. Camillum & signum Camilli i
ussu in hostium aciem ferunt: idq; ut repeterentur contratos ansigna
nos. Ibi primū anciarem pulsum terroremque non in prima tantum
aciem sed ad subsidiarios perlatum: nec uis tm̄ militū mouebat exa-
tata praesentia ducis: sed quod uolsciorū animis nihil terribilius erat: q̄
ipius Camilli forte oblata spes. Ita quocunque se intulisset uictoriā
secum haud dubiā trahebat. Maxime id euidens fuit: cum i leuum
cornu prope iam pulsum arrepto repente equo cum scuto pedestri ad-
uectus: conspectu suo praelium constituit ostentans̄ uultuq̄ cetera
atem. Iam inclinata res erat: sed turba hostiū & fuga impediebat &
longa caede confuenda multitudo tanta fesso militi erat: cum repēte
ingentib; procellis fusus imber certam magis uictoriā q̄ praeliū dire-
mit. Signo dem̄ receptui dato, nox insecuta quiem romanis pfecit bel
lum. Lanui nanque & hernici relicti volsis domos profecti sunt:

.malū comp

malis consilijs pares adepti euentus. Volsci ubi se desertos ab eis uidere qrz
fiduma rebellarunt relictis castris moenibus satricis se includunt. Quos pri
mo Camillus circūdare & aggere atque operibo oppugnare est adortus.
Quae postq̄ nulla in eruptione impedire uidē minus esse animi ratus in
hoste: q̄ ut in eo tam lente spei uictoriam expectarē: cohortatos milites ne
tanq̄ ueros oppugnantes & opere longinquo se se terrerent uictoriam in
manibo esse: ingenti militum alacritate moenia undique aggressus scalis
oppidum cepit. Ceterq animus ducis rei maiori Antio īminebat id caput
Volscorz eam finisse originem proximi belli. Sed quia nisi magno apparatu
tormentis machinisq; tam ualida urbs capi non poterat: relicto ad exercitū
collega: romam est profectus: ut senatum ad excidendū Antiū hortaretur.
Inter sermonē eius credo rem Antiatē diuturniorē manere dus corde fius
se: Legati ab nepe: uenisse ac Sutrio auxilij aduersus etruscos peten
tes uenium. Breuem occasionem esse ferendi auxilij memorātes. Co uī
Camilli ab antio fortuna auertit. Namq; cum ea loca opposita etrurie
& uelut claustra inde portæq; essent & illis occupandi ea: cum qd non
molirētur & romanis recipiendi tuendi que cura erat. Igitur senatus cū
Camillo agi placuit: ut omisso antio: bellum etruscum susciperet; legi
onesq; urbanę quibus Quintius praefuerat ei decernūtur q̄q̄ expium ex
ercitū assuetūq; imperio qui in uolscis erat malla nihil recusauit. Va
lerium cōmō imperij sonum depoposcit: Quintius Horatiusq; fuere
sortes Valerio in uolscos missi: profecti ad urbem Sutrium. Furius & Va
lerius partem oppidi iam captam: ab etruscis inuenere: ex pte altera in
terceptis inermibus egre oppidanos cum hostium absē arcentes: tum ro
mani auxilij aduentus: tum Camilli nomen celeberrimū apud hostes
sonosq; in presentia rem inclinatam sustinuit & spatium ad opem ferē
dam dedit. Ita diuiso exercitu Camillus collegā eam in ptem circūducit
copis quam hostes tenebant moenia aggredi iubet: non tanta spe facilis
capi urbem posse: q̄ aduersis eo hostibus & oppidanis iam pugnando fes
sis Laxaretur labor. & ipē spatium intrandi sine certamine moenia hrēt.
Quod cum simul utrinque factum esset: anceps que terror etruscos circum
stetit & moenia sua ui oppugnari & intra moenia esse hostem uidēt.
porta se quae una forte obsidebatur trepidi uno agmine eiere. Magna
cedes fugientium & in urbe & per agros est facta. pluresq; sutrani in
tra moenia cesi. Valeriani expeditiores ad psequendos fuere. Nec ante

noctem: quæ conſpectum ademit. finem cædendi fecere. Sumpto recepto reſtituitoque ſonſi nepet exercitus ductus: quod per deditionē acceptā iam totum etruſci habebant. Videbatur pluſ in ea urbe recipienda laboris fore non in eo ſolum quod tota hoſtiū erat: ſed iam quod pte nepeſtinorꝝ prodentē ciuitatem facta erat dedito. Miſi tñ ad principes eorꝝ placuit: ut ſecernerent ſe ab etruſcis: fidēque quā imploraſſēt ab romanis ipi præſtarent. Vnde cū reſponſum relatum eſſet nihil ſuæ poteſtatis eſſe: etruſcos moenia cuſtodiaſq; portarꝝ tenere: primo populationib⁹ agri terror eſt oppidanis admotus. Deinde poſtq̄ deditionis q̄ ſonetatis fides ſanctior erat: faſſibus ſarmentorꝝ ex agro collatis: ductus ad moenia exercitus: completiſque foſſis: ſcalæ admotæ & clamore primo impetuq; oppidum capitur. Nepeſtinis inde edictū ut arma ponant: parci q; inermi. etruſci piter armati atq; inermes cæſi. Nepeſtinorꝝ quoq; auctores deditionis ſecuri percuſſi. Innoxiæ multitudini redditæ reſ. oppidūque cum præſidio relictum. Inde duabus ſonſis urbibus ex hoſtibus receptis. victorem exercitū tribuni cū magna gloria romā reduxerunt. Eodem anno ablatinis hernicisq; reſ repentæ: quæſitūque cur per eos dies militem ex inſtituto nō dediſſēt. Reſponſūque frequenti utriuſque gentis concilio eſt. nec publicam in eo culpam nec conſilium fuiſſe: quod ſuæ iuuētutis aliqui apd̄ uolſcos militauerunt. Eos tñ ipōs prauo conſilij pœnā hr̄e: nec quēq̄ ex his reducem eſſe. Militis aut̄ non data cauſam: terrorē aſſiduum a uolſcis fuiſſe: quam peſtem adherentem lateri ſuo tot ſup alia aliis bellis exhaurire nequiſſe. Quæ relata patrib⁹ magis tempus q̄ cauſam non iura belli hr̄e. Inſequenti anno T. Manlio P. Cornelio T. & L. Quintijs Capitolinis L. Papirio curſore tribunis militū conſulari poteſtate graue bellum foris: grauior domi ſeditio exorta. Bellum a uolſcis adiuncta latinorꝝ hernicorꝝque defectione. Seditio unde minime timeri potuit ab patriciæ gentis uiro inclitæ famæ: M. Manlio Capitolino. Qui nimius animi cum alios principes ſpernerꝝ: uni inuidereꝝ eximijs ſimul honoribus atque uirtutibus M. furio ægre ferebat: ſolum eum in magiſtratibus ſolitum, apud exercitus eſſe. tñ iaꝫ eminere: ut iſdem auſpicijs creatos: non ſolum pro collegis: ſed pro miniſtris hēat. Cum interim ſi quis uere eſtimare uelit: M. furio recuperari patria ex obſidione hoſtiū non potuerit: niſi ab ſe priuſ

capitolium atque arx seruata essẽ & ille inter aurẽ accipiendum & spem pacis solutis animis aggressus est gallos ipẽ armatos capientesq: arcem depulerit. Illius gloriæ pars uirilis apud omnes milites sit: qui simul uicerunt suæ uictoriæ neminem omnium mortaliũ sortium esse.

His opinionibꝰ inflato animo/adhæc uitio quoq: ingenij uehemẽs & impotens/postq̃ inter patres non q̃ntum æquum censebat excellere suas opes animaduertit: primus omniũ ex patribꝰ populares factus cũ plebeis magistratibꝰ consilia cõmunicare: criminando patres allicendoque ad se plebeiam auram non consilio ferri famęq: magnæ malle q̃ bonæ esse. Et non contentus agrarijs legibꝰ quæ materia semp tribunis plebis seditionũ fuisse: idem moliri cœpit. Actiores quippe alieni stimulos esse qui non ægestatem mõ atque ignominiã minantur: sed nexu ac uinculis corpus liberum territent. Et erat æris alieni magna uis res dãnosissima & diuitibꝰ/edificando contracta. Bellũ itaque volscum graue per se & oneratum latinorꝫ atque hernicorꝫ defectione in spem causæ iactatum ut maior potestas quæreretur. Sed noua consilia Manlij magis compulere senatum ad dictatorem creandum. Creatus A. Cornelius Cossus, magistrũ equitum dixit T. Quintiũ Capitolinũ. Dictator ex si maiorẽ dimicationem propositam domi q̃ foris cernebat: tñ seu quia celeritate ad bellum opus erat: seu uictoria triũphoque dictaturæ ipi uires se additurum ratus: delectu habito: in agrum pontinũ: quo ab uolscis exercitum indictum audierat pergit. Non dubito præter sanctatẽ tot iã libris assidue bella cum uolscis gesta legentibus: illud quoq: succurrisse quod mihi præcensenti prioris tpis harꝫ rerum auctores miraculo fuit: unde totiens uictis volscis & equis suffecerint milites. Quod cum ab antiquis tacitũ prætermissũque sit: cuius tandẽ ego rei præter opinionem quæ sua cuique coniectanti esse potest auctor sim. Simile ueri est aut interuallis bellorꝫ sicut nunc in delectibus fit romanorũ alia atque alia sobole iuniorꝫ ad bella instauranda totiens usos esse aut non ex ijsdem semp populis exercitus scriptos q̃q̃ eadem semp gens cum bellum intulerat: aut innumerabilẽ multitudinẽ liberorꝫ capitũ in eis fuisse locis: quæ nũc uix seminario exiguo militũ relicto/seruitia romana ab solitudine uindicant. Ingens certe quod inter omnes auctores cõuenit: q̃q̃ nup camilli ductu atque auspicio absentes res erant uolscorꝫ exercitus fuit. Ad hæc latini hernicique:

accesserant & cerrinensium quidā colon ātā uelitris romani. Dictator castris eo die posuit: postero cum auspicato prodisset: hostiaque cesa paē deum orasset: letus ad milites iam arma ad propositū pugnæ signū sicut edictum erat luce prima capientes: processit. Nrā victoria est milites inqt si quod diu uatesque cors in futurz tudent. Itaque ut decz: certæ spes ples nos & cum imparibus manus conserturos. pilis ante pedes positis gladijs cm dexterat armemus: ne procurri quidē ab acie uelim: sed obnixos uos stabili gradu impetum hostium excipere. Vbi illi uana iecerint missilia & effusi stantibs uobis se miscuerint: tum micent gladij & uem et unicuiq: immentem deos esse: qui romanum adiuuent. deos qui se candis aubo in prelium miserunt. Tu T. Quinti equitē intentus ad pri mum inicium mon certaminis teneas. Hæc astuta pugnantis est. Vbi he rere iam aciem collato pede uideris: tum terrorem equestrē occupans a lio labore infer: inuectusque ordines pugnantiū dissipa. Sic eques sic pedes ut præceperat pugnant. Nec dux legiones nec fortuna fefellit du cem. Multitudo hostium nulli rei præter q̄ numero freta. & oculis utrā que metiens aciem temere prelium iniit: temere omisit. Clamore cm missilibusque telis & primo pugnæ impetu ferox gladios & collatū pe dem & multum hostis ardorem animi micantem ferre non potuit. Impul sa frons prima & trepidatio subsidijs illata & suum terrorē intulit eques. Rupti inde multis locis ordines motaq; omnia & fluctuanti simili se rat acies. Deinde postq̄ cadentibs primis iam ad se quisque puentura ce dem cernebat: terga uertunt. Stare romanus & donec armati conferuq; abibant: pedituum labor in persequendo fuit. Postq̄ iactare arma passim: fugaque per agros spargi aciem hostium aduersum est: tum equitum turmæ emisse: dato signo ne in singulorz cede morando spatium ad eua dendum interim multitudini darent. satis esse missilibs ac terrore ipedi re cursum: obequitandoque agmen teneri: dum assequi pedes & iusta cede conficere hostem possz. Fugæ sequendique non ante noctem finis fuit. Capta que ac direpta eodem die castra uolscorz: predaq; omnis preter libe ra corpora milit concessa est. Pars maxima capturz ex armis atq; herni es fuit. nec hominū de plebe: ut credi posset merede militasse: sed primores quid iuuentutis inuenit. Manifesta fides publica ope uolscos hostes aduuos. Cerretensiū quoq; quidā cognit ex colonia uelitris: romāq; oēs missi. Pecuniarios primoribs parz: eandēque dictatori defectionē sui quisq;

populi haud perplexe iudicauere. Dictator exercitum in stationis tenebat
minime dubius bellum cum his populis parere iussuros: cum maior domi
exorta moles coegit acciri romam eum: gliscente in dies seditione: quā so-
lito magis metuendam auctor faciebat. Non nam ōrones tm mō Manlij
sed facta populana in spem tumultuosa eadem qua mente fierent intuen-
da erant. Centurionē nobilem militarib⁹ factis iudicatum pecunie cū du
ci uidisset medio foro cum caterua sua accurrit & manum iniecit uocife-
ransque de superbia patrum ac crudelitate feneratorū & miseriis plebis
& uirtutib⁹ eius uim fortunaq;. Tum tuo ego inquit nequicq̄ hac dextera
capitoliū arceq̄ seruauerim si ciuem cōmilitonēq̄ meū tamq̄ gallis
uictoribus captum in seruitutem ac uincula duci uidea. Inde rem creditoi
palam populo soluit. libraque ut ære liberatum emittit deos atq; hoies
obtestantem: ut M. Manlio liberatori suo: parenti plebis romane grām
referant. Acceptus exemplo & tumultuosam turbam & ipē tumultū au-
gebat: cicatrices acceptas: uetera: gallico: alysq; deinceps bellis: ostentās
se militem cam se restituentem euersos penates: multiplici iam sorte exoluta
uincentib⁹ semp sortem usuris obrutam fœnore esse. uidere lucem fori
ciuium ora. M. Manlij opera. omniū parentum benefitia ab illo sehrē
illi se deuouere. Corporis uitaeque ac sanguinis quid supsit. quodcunq;
sibi cum patria poenarib⁹ publicis atq; priuatis uinis fuerit id cum uno
homine esse. His uocibus inflincta plebs cum unius hominis esset addi-
ta alia cohortis ad turbanda omnia consilij rei. fundum capit pau-
monij subiecit praeconi: ne quem urm inquit quiuis donec quicq̄ in re
mea superit iudicatum addicti ue duci patiar. Id uo ita accendit aios
ut per omne fas ac nefas secuturi undiqm libertatis uiderentur. Ad hec
dum contionantis in modum sermones plebi criminū in patres inter qs
cum omisso discrimine uera an uana iacerex thesauros gallici auri occul
tari ab patribus iecit nec iam possedendis publicis agris contentos esse nisi
pecunia quoque publicam auertant. Et nisi palam fiat exolui plebem
ære alieno posse. Quae ubi obiecta spesne est enī uero indignū factus ui
deri cum conferendum ad redimendam ciuitatem a gallis aurū fuerit, tri
buto collationem factam. idem aurū ex hostib⁹ captum in pauorū predā
cessisse. Itaq; exequebantur querendo ubi tantae rei furtum occultaret
differentiq; & tempore suo se iudicaturū dicenti. Ceteris omissis eo uersa e
rant omnium curae. apparebatque nec ueri inditij grām mediam iā nec

falsi offensionem fore. Ita suspensis rebus accitus dictator ab exercitu
in urbem uenit. Postero die senatu habito cum sanus pcontatus uolūta
tes hominū discedere senatum ab se uetuisset. stipatus ea multitudine
sella in comitio posita: lictorem ad M. Manliū misit. Qui dictatoris
iussu uocatus cum signum sui dedisset: adesse certamen agmīe ingēs
ad tribunal uenit. Hinc senatus hinc plebs suum quisque intuentes
ducem uelut in acie constiterant. Tum dictator silentio fco: utinā inquit
mihi patribusq; romanis ita de ceteris rebus cum plebe cōueniat quēad
modum quod ad te attinet. eamq; rem quā de te sum questurus cōuen
turq; sanus confido. Spē factam a te ciuitati uideo fide incolumi ex tesau
ris gallicis: quos primores patrū occultent: creditum solui posse. Cui ego
rei tm abest ut impedimento sim: ut contra te M. Manli adhorter liberes
fœnore plebem romanā: & istos incubantes publicis tesauris ex præda
clandestina euoluas. Quod nisi facis siue quod & ipē in pte prædæ sis siue
quod uanū uidtū est in uincula te duci iubeo. Nec diutius patiar a te
multitudinē fallaci spe concitari. Ad ea Manlius nec se fefellisse ait nō
aduersus uolscos totiens hostes quotiens patribus expediat: nec aduersus la
tinos hernicosq; quos falsis criminibus in arma agant: sed aduersus se ac
plebem romanā dictatorem creatum esse. Iam omisso bello quod simu
latum sit in se imperium fieri: iam dictatorem profiteri patrociniū fœnera
tor. aduersus plebem. iam sibi ex fauore multitudinis crimen & pniez
quæri. Offendit inquit te Auli Cornelii uosq; prēs conscripti circūfusa tur
ba lateri meo qn eam deducentis a me: singulis urīs beneficijs interredendo.
De nexo ciues uros eximendo prohibendoq; iudicatos addictosq; duci
ex eo quod affluit opibus urīs sustinentes necessitates eorz. Sed ego qd uos
de urīs impendatis hortor sortem aliquā ferre de capite. deducite qd
usuris dinumeratū est. Iam nihilo meo turba q̄ ullius conspectior erit.
Ac enī quid ita solus ego ciuium curam ago? Nihilo magis qd respōdeā
habeo: q̄ si quæras quid ita solus capitoliū arcemq; seruaueri? Et cū uni
uersis quā potui opem tuli ex nunc singulis feram. Nam quod ad thesau
ros gallicos attinet rem suapte natura facilem. difficilē interrogatio fa
cit. Cur. n. quæritis quod scitis? cur quod in sinu est excuti iubetis. pon
tus q̄ ponatis? nisi aliqua fraus subest: quo magis argui præstigias iube
tis uras. Eo plus uereor ne abstuleritis obseruantibus etiā oculis. Itaq; nō
ego uobis ut indicem præclas uras: sed uos id cogendi estis ut in mediū pro-

ferant. Cum mittere ambages dictator nibera. & aut pagere uerȳ iudi
cium cogera aut fateri facinus. Insimulari falso crimine senatus oblati
q: noui furti inuidiæ. Negantem arbitrio inimicorȳ se locuturȳ in uincula
duci iussit. Arreptus a uiatore iuppiter inquit optime maxime iunoq;
regina ac minerua ceteriq: dij deæq: qui capitoliū arcēque incolitis sic
me per urbem militem ac præsidem finitis uexari ab inimicis? Hæc dextra
qua gallos fudi a delubris uris iam in uinculis & catenis erit? Nullius nec
oculi nec aures indignitatem ferebant: sed inuicta sibi quædā patētissīa
uisu imperij ciuitas fecerat: nec aduersus dictatoriā uim aut tribuni ple-
bis aut ipā plebs attollere oculos aut hiscere audebant. Conjecto in car-
cerem Manlio satis constat magnam ptem plebis uestem mutasse miltos
mortales capillum ac barbam promisisse: obuersataq; uestibulo carceris
mœstam turbam. Dictator de uolscis triumphauit. Inuidiæq; magis triū-
phus q̄ gloriæ fuit. Quippe domi non militiæ partum eum: actūq; de ciue
non de hoste fremebant. Unum tm defuisse supbe: quod nō M. Manlius an
currum sit ductus. Iamque haud procul seditione res erat: cuius leniendæ
causa postulante nullo largitor uoluntarius repente senatus factus: Sutrium
coloniam duo milia ciuiū romanorȳ deduci iussit. Bina iugera & semisses
agri assignati. Quod cum paruum & paucis datum & mercedē esse prodē
di M. Manliū interpretarentur remedio irritatur seditio, & iā magis insignis
a sordibo & fame reorȳ turba manliana erat. Amotus post triūphum ab-
dicatione dictaturæ terror & linguam & animos iramq; liberauerat homi-
num. Audiebantur propalam uoces exprobrantiū multitudini, qđ defenso-
res suos semp in precipitem locum fauore tollat. Deinde in ipō discrimīe pcu-
li destituat. Sic Spu. Cassium in agros plebem uocantē. sic Spu. Mælium
abore ciuiū famē suis impensis propulsantem oppressus. sic M. Manlium
mersam & obrutam fœnore ptem ciuitatis in libertatem ac lucē extrhentē
proditum inimicis. Saginare plebem populares suos ut iugulentur. Haec
ne patiendū fuisse: ut si ad nutum dictatoris non respondent uir consula-
ris fingerent mentitum ante atque ideo non habuisse quod tū respōdera.
Cui seruo unq̄ mendacij pœnam uincula fuisse? Non obseruatā esse memo-
riam noctis illius: quæ pene ultima atque æterna nomini romano fuerit.
Non spem agimus gallorȳ per tarpeiā rupem scandentis: nō ipius M. Man-
lij qualem cum armatū & plenū sudoris ac sanguinis ipō pene ioue e
repto ex hostiū manibo uidisse & sex libris farris grām senatori patriae

relatam. & quem prope celestem cognomine capitolino iouī patrem fecerūt eum pari uinctum in carcerem in tenebris obnoxiam carnificis arbitrio ducere aīam: adeo in uno omnibus fere auxilij fuisse: nullam opem in tam multis uni esse. Iam ne nocte quidē turba ex eo loco dilabebatur: refractosque carcerem minabantur. Tū remisso eo quod ereptum erant ex senatus consulto Manlius uinculis liberatur. Quo facto non seditio finita sed dux seditionis datus est. Per eosdē dies latinis & hernicis simul colonis circensibus & ueliternis purgantibus se uolsca crimine belli: captiuosq: reperibus: ut fuit legibus in eos aīaduerterent: tristia responsa reddita: tristiora colonis: quod ciues romani patriae oppugnandae nefanda consilia inissent. Non negatum itaq; tm de captiuis sed in quo absentis tum tempus erat denuntiatum senatus uerbis facesserent propere ex urbe ab ore atq; oculis populi.ro. Nihil eos legationis ius externo non ciui compatum tegere. Recrudescente seditione manliana sub exitu anni comitia habita creatiq: tribuni militum consulari potestate ex patribus Sergius Cor. Maluginensis sedo P. Valerius Potitus iterū L. Papirius Crassus. C. Quintius Cincinnatus sedo M. Furius Camillus Q. Seruius Sulpitius Russus iterū. Cuius principio anni & patribus & plebi poportunae extrema pax data. plebi quod nō aduocata delectu spē cepit: dum tam potentem hīet ducem foenoris expugnandi patribus ne quo externo terrore aduocarentur animi ab domesticis malis. Itaque cum pars utraque acrior aliquāto cohorta esset in propinquū certamē aderat. & Manlius aduocata domū plebe cū principibus nouandarū rerū interdiu noctuq: consilia agitat plenior aliqñto animorū iraruq: q̄ antea fuerat. Iram accenderat in animo recens ignominia ad contumeliā in experto spiritus dabat quod nec ausus esset idem in se dictator quod in Spu. Mælio Quintius Cincinnatus fecisset & uinculorū suorum muudiā non dictator mō abdicando dictatura fugisset: sed ne senatus qd̄ sustinere potuisset. His simul inflatus exacerbatusq: iam per se accensus incitabat plebis animos. Quousque tandē ignorabitis uires uras: quas natura ne belluas quid ignorare uolunt. Numerate saltem quot ipi sint: quot aduersarios habeatis: si singuli singulos aggressuri essent. Nec tm actum crederem uos pro libertate q̄ illos pro dnatione certaturos. Quot. H. clientes circa singulos fuisti patronos: tot nunc aduersus unum hostem estis. Ostendite mō bellum pacem habebitis. Videant uos paratos ad um: uis ipā remittere. Audendum est aliquid uniuersis: aut omnia singulis patienda. Quo

usque me circumspectabunt:' Ego quid nulli ūrm deero: ne fortuna mea
desit audere. Ipē tumdex ūr: ubi usum mimicus est nullus repente fur. & u
dishs in tumcula duci uniuersi cum qui ab singulis uobis tumcula depulerat
Quid speretn si plus in me audeant mimici:' an eximm Tassij Maeliq: expecte:'
Benefactus quod abhominamī. dij prohibebunt hoc: sed numq̄ pp me de ce
lo descendent. Vobis dent mentem oportet ut prohibeant' sicut mihi dede-
runt armato togatoque ut nos ab barbaris hostibus: a supbis defendere cumbo
Tam paruus animus tanti populi est:' ut semp nobis auxilium aduersus mi
micos sanus sit: nec ullum nisi quatenus impari nobis sinatis. Certamē aduer
sus patres nostis. Nec hoc natura insitum nobis est: sed usu possedimm. Cur
enim aduersus externos tm animos gerim ut imperare illis æquū censeam,
qua consuesht cum est pro imperio certare. aduersus hostem tentare magis q̄ tu
en libertatem. Tum qualescunque ducem habuisht qualescūq: ipi fuisht oīa
adhuc quantacūq: pensht obtinuisht: seu ui seu fortuna nra. Vnde tempus ē
eiā maiora conari. Experimini mō & nram felicitatem & me ut spero feli
cem expium. Minore negotio qui impera: patribo imponent: q̄ qui resistere
impatribo imposuisht. Solo æquande sint dictatura consulatusque ut caput
attollere romana plebs possit. Proinde adeste prohibete. Sus de petunis dici
ego me patronū profitcor plebis. quod mihi cura mea & fides nomē induit.
Vos si quo insigni magis imperij honorisue nomine appellabitis ducē. eo ute
mini potemore ad obtinenda ea que uultis. Inde de regno agendi ortū in
tium dicitur. Sed nec cum quibus nec quem ad finem consilia puenerit sa
tis planum tradidit. At in ptem alteram senatus de secessione in domū prua
tam plebis forte & in arte positam & imminenti mole libertati agitat. Ma
gna pars uociferatur Seruio Hala opus esse: qui non in tumcula duci ui
bendo irritet publicum hostem sed unius iactura cuius finiat intestinū
bellum. Decurritur ad leniorē uerbis sententiā uim tñ candē habentem
ut uideant magratus ne quid ex pnicosis M. Manlij consilij res.p. de
trimenti capiat. Tum tribuni militum consulari potestate tribunique
plebis. nanque candē & suae potestatis q̄ libertatis omnū finē cernebāt
patrum auctoritati se dediderant. Hi tū omes quod opus facto sit cōsul
tant cum preter uim & eadem nihil cuiq̄ occurrerat. Eam aut ingenus
dimicationis fore apparebat: tum M. Menenius & Q. publius tribuni.p.
Quid patrum & plebis certamen facimus quod cuitatis est aduersus unū
pestiferū ciuem debet:' Quid cum plebe aggredimur eum qua p ipam ple

bem tunuſ aggredi eſt: ut ſuiſ ipē oneranſ uinbo ruat. Diem dicere uel
nobiſ in animo eſt. Nihil minuſ populare q̄ regnū eſt. Si multitudo illa
non ſecum certari uident: & ex aduocatiſ iudiceſ facti erunt & accuſa-
toreſ de plebe patrinū reum intuebuntur & regni crimen in medio
nulli magiſ q̄ libertati fauebunt ſuæ. Approbantibo cunctiſ diē man-
lio dicūt. Quod ubi factum eſt: primo cōmota plebſ eſt. Vtiq; poſtq̄
ſordidatū uiderunt reum: nec cum eo mō patrū quenq̄ ſed nec cognatoſ
quid aut affineſ. poſtremo ne fratreſ quid? Aulum & T. Manliоſ quod
ad eum diem nunq̄ uſu uenuſſet: ut in tanto diſcrimīe non & proximi
ueſtem mutarent. Appio Claudio in uincula ducto C. Claudiū inimicum
claudiāque omnē gentem ſordidam fuiſſe: conſenſu opprimi conſularē uiq̄
quod primuſ a patribuſ ad plebem defeciſſet. Cum dieſ uenit: quē praeter
cœtuſ multitudinis ſeditioſaſque uoceſ & largitionē & fallax iudicium
pnnenna proprie ad regni crimen auctorem inuenio. Nec dubito dubio
haud parua fuiſſe cum damnandi mora plebi non in cauſa: ſed in loco fi-
erit. Illud notandum uidetur: ut ſciant homineſ quæ & quāta decora fœ-
da cupiditaſ regni non ingrata ſolum ſed inuiſa & reddiderit: homines
prope. cccc. produxiſſe dicitur: quibo ſine fœnore expenſaſ pecuniaſ tu-
liſſet: quoq̄ bona uenire: quoſ duci addictoſ prohibuiſſet. Ad hæc de-
cora quoq; belli non cōmemoraſſe tm: ſed protuliſſe etiā conſpicienda ſpo-
lia hoſtium cæſorum ad.xxx. dona impatoq̄ ad .xl. in quibo inſigneſ
duaſ muraleſ coronaſ ciuicaſ octo. Ad hæc ſeruatoſ ex hoſtibo ciueſ pro-
duxit. Inter quoſ C. Seruiliū magrm equitū abſentem nominatū. Et ei
ea quoque quæ bello geſta eſſent pro faſtigio rerq̄: oratione & magnifica
facta dictiſ æquando memoraſſet: nudaſſe pectuſ inſigne cicatricibo bel-
lo acceptiſ. Et idemidē capitolium ſpectanſ iouē deoſq; alioſ deuocaſſe
ad auxilium fortunarq̄ ſuarq̄: precatūq; eſſe ut quā mentē ſibi capitoli-
nam arcem protegenti ad ſalutem populi ro. dediſſent: eam populo ro.
præſenti in ſuo diſcrimine darent. & oraſſe ſingulos uniuerſoſq; capito-
lium atque arcem intuenteſ: ut ad deoſ īmortaleſ uerſi de ſe iudicarent.
In campo martio cum centuriatī populuſ citaret̄: & ueluſ ad capitoliū ma-
nuſ tendenſ ab hominibo ad deoſ preceſ auertiſſet apparuit tribuniſ niſi
oculoſ quoque hominū liberaſſent ab tanti memoria decoriſ numq̄ fore in
præoccupatiſ benefitio animiſ. uero crimini locum. Ita producta die in pe-
nón
tlimū lucum extra portam frumentariā unde conſpectuſ in capitoliū eſſet

concilium populi indictum est. Ibi crimen ualuit & obstinatus animus triste
iudicium musque & iudicibo factum. Sunt qui duūuiros qui de pduellioē
quererent citatum auctores sint. Damnatū tribuni de saxo tarpeio deiecerūt
locusq: deinde in uno homine & eximiæ gloriæ monumentū & pœnæ ultrīæ
fuit. Adiectæ mortuo notæ sunt. publica una qđ cum domus eius fuisset ubi
nunc ædes atque officina monetæ est. latum ad populū est ne quis patricius
in arce aut in capitolio habitaret. Gentilitia altera quod gentis Manliae
decreto cautū est ne quis deinde M. Manlius uocaretur. Hunc exitum ha-
buit uir nisi in libera ciuitate esset memorabilis. Populū breui postq̄ ab eo
piculū nullū erat per se ipās recordantē uirtutes desideriū eius tenuit. Pesti-
lentia & breui consecuta nullis occurrentibo tantæ cladis causis ex manliano
supplicio magnæpti uideri orta uiolatum capitolium esse sanguine seruia-
toris. Nec diis cordi fuisse poenam eius oblatam prope oculis suis, ab quo sua
templa erepta manibus hostium essent. Pestilentia inopia frugum & uulga-
tum utriusque mali famam anno insequenti multiplex bellum excepit. L.
Valerio quarto A. Manlio tertio L. lucretio L. Emilio tertio M. Trebonio tri-
bunis militum consulari potestate hostes nouos præter uolscos uelut sorte q̄-
dam prope in æternū excendo romano milin datos. circei & uelitres colo-
niæ tam diu molientes defectionē & suspectum latium lauinii & urbs fi-
delissima fuerat subito exorti. Id prēs ratu contemptu accidere qđ uele-
tensis ciuibus suis tam diu impunita defecto essent: decreuerūt ut primo q:
tempore ferretur ad populū de bello eis indicendo. Ad quā militiam quo
paratior plebs esset: quinque uiros pontino agro diuidendo: & triūuiros ne
pet coloniæ deducendæ creauerunt. tum ut bellum iuberent latū ad popu-
lum est. & nequicq̄ desuadentibo tribunis. p. omnes tribus bellū iusserūt.
Apparatū eo anno bellum est. Exercitus pp pestilentiā non eductus. Eaq: cun-
tatio colonis spatium dederat deprecandi senatum & magna hominū ps
eo ut legatio supplex romā mitteretur inclinabat: ni priuato ut fit piculo
publicum implicitum eis esset: auctoresq: defectionis ab romanis metu ne
soli crimini subiecti piacula iræ romanorū dederentur: auerterūt colonias
ab consiliis pacis. Neq: in senatū solum per eos legatio impedita est: sed ma-
gna pars plebis incitata ut in agrum romanū exirent. Hæc noua iniuria
exturbauit omnē spem pacis. De prænestinorū q: defectione eo āno pri-
mū fama orta arguentibo q: eos tusculanis & gabinis & labicanis: qrū
in fines incursatum erat: ita placide ab senatu responsum est: ut minus credi

de crimínibuſ quia nollẽ: ea uera eſſe/ apparerẽ. Inſequenti anno Spu. &
L. papiriuſ nouꝰ tribuni militũ conſulari poteſtate: uelitraſ legioneſ duxẽ.
quatuor collegiſ Sergiulio Cornelio Maluginenſi quarto Q. Sergiulio M. Sul
pitio L. Emilio quarto ad præſidiũ urbiſ: ꝛ ſi qui ex etruria nouꝰ motuſ nũ
tiarentur/ omnia .n. ibi ſuſpecta erant: relictiſ. Ad uelitraſ aduerſuſ maio
ra pene auxilia præneſtinorꝫ q̃ ipãm colonorꝫ multitudinẽ ſtudó prælio pu
gnatum eſt: ita ut propinquitaſ urbiſ hoſti & cauſa maturioris fugæ & u
num ex fuga receptaculum eſſet. Oppidi oppugnatione tribuni abſtinuere:
quod ancepſ erat nec in primem coloniæ pugnandũ cenſebant. Litteræ ro
mam ad ſenatum cum victoriæ nuntiaſ: ac̃roreſ ui præneſtinũ q̃ uelitermũ
hoſtẽ miſſe. Itaque ex ſenatuſ conſulto populiq; iuſſu bellum præneſtinis
indictum. Qui continuo uolſciſ anno inſequente. Sanctam coloniã popul
o. pertinaciter a colonis defenſam: ui expugnarunt. foedamq; in captiuos
exercuere uictoriam. Eam rem ægre paſſi romani. M. furiũ camillũ tertio
tribunũ militũ creauere. Additi collegæ A. & L. poſtumiũ regilenſeſ ac L.
Furiuſ cum L. lucretio & M. fabio Ambuſto. Volſcum bellum M. furio de
cretum extra ordinem. Adiutor ex tribunis ſorte L. furiuſ datur non tam
ex re.p. q̃ ut collegæ materea ad omnẽ laudem eſſẽ & publice quod rẽ te
meritate eius prolapſam reſtituit: & priuatim quod ex errore grãm ponti
ius ſibi q̃ ſuam gloriã peti. Exacte iam ætatiſ camillus erat: comiſq; iuta
te paratuſ in uerba excuſandæ ualitudinis ſolitæ conſenſuſ populi reſtitue
rat. ſed uegetum ingeniũ in inuicto pectore uigebat. uirebatq; integriſ ſen
ſibuſ: & ciuileſ iam reſ haud magnopere obeuntẽ bella exercebãt. Quatuor
legioneſ quaternũ milium ſcriptiſ: exercitu indicto ad portã eſquilinã in poſte
rũ diem ad Sanctam profectuſ. Ibi eum expugnatoreſ coloniæ haud quaq̃
propulſi fidentes militũ numero: quo aliquantulũ præſtabant: opperiebã
tur. poſtq̃ appropinquare romanoſ ſenſerũt: extemplo in aciem procedunt
nihil dilatum quin periculum ſũmæ rei facerent. Ita paucitatẽ hoſtiũ ni
hil certum niſi artes imperatoris timici: quibus ſolis confiderent profuturaſ ꝛꝛ
Idem ardor & in romano exercitu erat & in altero duce. Nec præſentis di
micationis fortunam ulla reſ præter q̃ unius uiri conſiliũ atq; imperium
morabatur qui occaſionẽ iuuandarꝫ romanorꝫ uirtũ trahendo bello que
rebat. Et magis hoſtis inſtare: nec iam pro caſtriſ rẽ ſuas expliceare acie
ſed procedere in medium campi & uallo prope ſigna hoſtiũ inferendo:
ſuperbam fiduciã uirium oſtentare. Id ægre patiebatur romanus miles

multo egrius alter ex tribunis militum L. furius ferox tū ætate & ingenio
tum multitudinis ex mœrissima sumentis animos spe inflatus. Hic p se-
ditiam militem incitatos insup instigabat: eleuando qua una poterat ætate
auctoritatem collegæ iuuenibo bella data dictitans & cum corporibus
uigere & deflorescere animos: cunctatorē ex acerrimo bellatore fēm: qui
aduenies castra urbesque primo impetu capere sit solitus: cum residere i
tra uallum tempus terere. Quid accessurū sus decessurū ue hostiū uiribo
sperantem: Quam occasionē: quod tempus: quē insidijs instruentē locum:
Frigere ac torpere senis consilia. Sed Camillo tum uitæ satis tū gloriæ esse.
Quid attinere cum mortali corpore uno ciuitatis: quā immortalem esse
decrat. pati consenescere uires: His sermonibus tota in se aduerterat castra
Et cum omnibo locis posceretur pugna sustinere inquit M. furi nō possu
mus impetū militū. & hostis cuius animū auximus cunctando tā mīme
tolleranda supbia insultat. Cede unus omnibo & patere te unci consi-
lio: ut maturius bello uincas. Adea Camillus. quæ bella suo unius au
spitio gesta ad eam diem essent negare in eis neque se neq; populū ro-
aut consilij sui aut fortunæ pœnituisse: nunc scire se collegā hīre iu
re imperioq; parem uigore ætatis præstantem. Itaq; se qd ad exerci
tum attineat regere consuesse non regi. Collegæ impiū se non pos
se impedire dius bene iuuantibo agera: quod e re.p. ducera:. ætati sue
se uenia &: petere ne in prima acie esse:: quæ senis munia in bello sit
hisse non defuturz. Id ab dius īmortalibo deprecari ne quis casus suū
consiliū laudabile effinat. Nec ab hominibo salutaris sentēna nec ab
dius tam pie preces auditæ sunt. Primam aciem auctor pugnæ in
struit: subsidia Camillus firmat: ualidamq; stationē pro castris oppo
nit. Ipē edito loco spectator intentus in euentu alieni consilij cōstitit.
Simul primo concursu concrepuere arma. hostis dolo non metu pedē
retulit. Nam lenis ab tergo cliuus erat inter anē & castra & qd multi
tudo suppeditabat aliquot ualidas cohortes in castris armatas instru-
ctasque reliquerat: quæ inter cōmissū certamen ubi uallo appropin
quasse & hostis erumperent. Romanus cedentē hostem effuse sequēdo
in locum iniquū ptractus oportunius huic eruptioni fuit. Versus
itaque in uictorem terror & nouo hoste & supina ualle romanam
inclinauit aciem. Instant uolsci recentes qui e castris impetū fece-
rant integrant & illi pugnā qui simulata cesserant fuga. Iā non

recipiebat se romanus miles. sed īmemor recentis feroriæ. uetensq; de cori terga passim dabat. & effuso cursu castra repetebat. Tū camillus subiectus a circūstannbs in equum & raptim subsidijs opposits. haec est inquit militeſ pugna quā proposuisti. Quis homo quis deus est quē accusare possimus. Vestra illa temeritas. ūra ignauia haec est. se cun alium ducem sequamī nunc camillū. & ut ductu meo soletis vi cite. Quid uallum & castra spectatis. Neminē ūrm illa nisi uictorē receptura sunt. Pudor primo tenuit effusos. Inde ut circūagi signa obuertique atiem uiderunt. ruunt in hostem. & dux preterq; qđ insignis triūphis & ætate uenerabilis inter prima signa ubi plu rimus labor periculūque erant se offerebat increpare se singuli se quisque & alios adhortatio inuicem totam alacri clamore puasit atiem. Neque alter tribunus rei defuit. sed missus ab collega resti tuente peditem atiem ad equites non castigando. ad quam rem leniorē auctorem eum culpæ sonetas fecerat. sed ab imperio totus ad preces uersus orare singulos uniuersosque ut se rerq; fortunæ eius di ei crimine eximerent. Abnuente ac prohibente collega temeritati me omniū ponus sonum q̄ unius prudentiæ dedi. camillus in utraque ūra fortuna suam gloriā uidet. Ego ni restituatur pugna quod mi serrimū est fortunā cum omnibs infamiā solus sentiā. Optimū ui sum est influctuantē atiem tradi equos & pedestri pugna inuadē hostem. Cunt insignes armis animisque. qua premi parte maxime peditum copias uident. Nihil neque apud duces neque apud mili tes remittitur ab sūmo certamine animi. Sensit igitur euentus uir tutis enixæ opem. & uolsci quomō simulato metu cesserant eo in ue ram fugam effusi. Magna pars & in ipō certamine & post in fuga cæ si. Ceteri in castris quae capta eodē impetu sunt pluresq; cī capti q̄ occisi. Vbi in recensendis captuis cum tusculani aliquot nosciarētur. secreti ab alijs ad tribunos adducunt. percontantibusq; fas si publi co consilio militasse. Cuius tam uicini belli metu camillus motus ex templo se romam captiuos ducturū ait. ut ne prēs ignari essent tu sculanos ab societate desciscere. castris exercituq; interim si uideatur praesit collega. Documento unus dies fuerat. ne sua consilia meliorib præferrēt. Nec cī aut ipī aut in exercitu cuique satis placato animo camillus laturus culpam eius uidebatur. qua data in tam præcipitē

casum resp. essẽ. Et tum in exercitu: tum romæ constans omniũ fama
erat cum uaria fortuna in volscis res gesta essẽ; aduerse pugnæ fugæ
que in L. furio culpam sedere: decus omne penes M. furiũ esse. Intro-
ductis in senatum captiuis, cum bello persequendos tusculanos patres
censuissent. Camilloque id bellum mandassent: adiutorem sibi eã rẽ
unum petit: permissoque ut ex collegis optaret quem uellet: contra
spem omnium L. furiũ optauit. Qua moderatione animi tũ collegæ
leuauit infamiam: tum sibi gloriã ingentem peperit. Nec fuit cũ tusculanis bellum. Pace constanti uim romanã arcuerunt: quã armis nõ
poterant. Intrantibus fines romanis non demigratũ ex propinquis in-
nocuis locis: non cultus agrorũ intermissus: patentibus portis urbis rogan-
obuiam frequentes impatoribus processere. Comeatus exercitui comiter
in castra ex urbe & ex agris deuehitur. Camillus castris ante por-
tas positis eadẽ ne forma pacis quæ in agris ostentaretur & intra mœ-
nia essẽt scire cupiens ingressus urbem: ubi patentes ianuas & taber-
nis apertis: proposita omnia in medio foro uidit intentos opifices suo
quenq; operi & ludos litterarũ strepere discentiũ uocibus & repletas
semitas inter uulgus aliud puerorũ ac mulierũ huc atque illuc eun-
tium: qua quenq; suorũ usuum causæ ferrent. Nihil usquã non pa-
uidus mõ: sed ne mirantibus quid simile circũspiciebant. omnia in
quietis oculis: ubi nam bellum fuisset: adeo nec admotæ rei usq; nec
oblatæ ad tempus uestigium ullum erat: sed ita omnia constanti ac
tranquilla pace: ut eo uix fama belli perlata uideri posset. Victus
igitur patientia hostium: senatum eorũ cõuocari iussit. Soli adhuc
inquit tusculani: uera arma uerasque uires: quibus ab ira romanorũ
uos tutaremini inuenistis. Ite romam ad senatum: æstimabũt prẽs
utrum plus ante an nunc ueniæ meriti sitis. Non præripiam grãm
publici beneficij deprecandi potestatem a me habueritis precibus eue-
tum uris, senatus quẽ uidebitur dabit. Romã postq; tusculani uene-
runt: senatusque paulo ante fidelium sonorũ in uestibulo curiæ me-
stus est conspectus. Non extemplo patres uocari eos iam tum hospita
liter magis q; hostiliter iussere. dictator tusculanus ita uerba fecit.
Q uibus bellum indixistis intulistisq; prẽs conscripti sicut nunc uideris
nos stantes in uestibulo curiæ urbẽ ita armati paratiq; obuiã impa-
toribus legionibusque uris processimus. hic nr. hic plebis nræ hostis

fuit: eritque semper nisi qñ a uobis: proque uobis arma acceperimus Gratias agimus & ducibus urīs & exercitibo quod oculis magis q̄ auribus crediderunt. Et ubi nihil hostile erat ne ipī quidē fecerunt. Pacem quā nos praestitimus eam a uobis petimus. Bellum eo situbi est a uertatis precamur. In nos quid polleant arma urā si patiendo expendum est: experiemur inermes. Haec mens nra est. dij īmortales fanent tam felix q̄ pia quod adea crimina attinet quibo non bellū indixistis. Et si re uicta rebus uerbis confutare nihil attinet: tñ & si uera sint uel fatem nobis ea dum tam euidenter potuerit tutum censemus. peccetur in nos dum digni sint quibo ita satis fiat. Tm̄ fere uerbo⁊ ab tusculanis fem̄ pacem in praesentia. nec ita multo post ciuitatē & impetrauerunt ab tusculo legiones deductae. Camillus consilio & uirtute in volsco bello/felicitate & tusculana expeditione/utrobiq; singulari aduersus collegam patientia & moderatione insignis magrātu abiit. Creatis tribunis militaribo insequentē annum L. & P. Valerijs L. Quintio publio tertio & L. Sergio tertio. Licinio Menenio secundo. P. Papirio. Sergio Cornelio Maluginensi. Censoribo quoque equit annus maxime pp incertam famam aetis alieni aggrauantibo & iā sūmam inuidiae eius tribunis plebis cum ab his eleuaretur quibo fidemagis q̄ fortuna debentiū laborare & creditū uideri expediebat. Creati censores L. Sulpitius Camerinus Spu. postumius Regilensis. coeptaque iam res morte postumij: quia collegam suffici censori religio erat interpellata est. Igitur cum Sulpitius abdicasset se magistratu censores alij uno creati non gesserunt magratum. Ternos creari uelut dijs non accipientibo in eum annū censurā religiosum fuit. Eam uo ludificationē tribuni plebis ferendā negabant. fugere senatum testes tabulas publicas census ciuisque quia uolunt alieni quae medicatura sit damnosam pcem ab pce ciuitatis: cum interī obera tam plebem obiectari alijs ab alijs hostibo passim iam sine ullo discrimine bella quaeri. ab Antio Satricum. ab Satrico Velitras: inde tusculum legiones ductas Latinis/hernicis/prenestinis iam intentari arma ciuū magis q̄ hostium odio: ut in armis terant plebem nec respirare in urbe aut per otium libertatis meminisse sinant aut considere in contione ubi aliqñ audiant uocem tribunitiā de leuādo foenore & finem aliarz iniuriarz agentem. Quod si sit animus

plebi memor patrum libertatis se nec addin quenq̄ ciuem romanū ob ere
ditam pecuniā passuros neque delectum hīi donec in conspectu ære alie
no mitaque rōne minuendi eius sciat unus quisque quid sin qd alie
ni sit supsit liber corpus an id quoque nexuo debeatur. Mercs sedi
onis proposita confestim seditionē excitauit. Nā adiungebant multi ā
ad prænestini famā belli nouas legiones scribendas constituerant patres.
Quæ utroque simul auxilio tribunitio & consensu plebis impediri coepta
Nam neque duci addictos tribuni sinebant: neque iuniores nomina da
bant. Cum patribo minor præsens cura creditæ pecuniæ iuris exequēdi
q̄ delectus esset: quippe iam a præneste profectos hostes in agro sabino
consedisse nuntiabatur. Interim tribunos plebis fama ea irritauerat
magis ad susceptum certamen q̄ deterruerat: neque aliud ad seditio
nem extinguendā in urbe q̄ prope illatum mœnibus ipis bellū ualuit.
Nam cum essent prænestini nuntiatū nullum exercitum cōscriptum
Romæ nullū ducem certum esse: patres ac plebem in semet ipos uersos
occasionem rati duces eorum raptim agmine facto quastatis promiscu
agris: ad portam colinam signa intulere. Ingens in urbe trepidatio
fuit: conclamatum ad arma. concursumque in muros atque portas
est: tandēque ab seditione ad bellum uersi. dictatorem. T. Quinti
cincinnatum creauere. Is magrm equitū A. Sempronii Atratinum
dixit. Quod ubi auditum est tantus eius magratus erat simul ho
stes a mœnibo recessere & iuniores romani ad edictū sine retractio
ne conuenere. Dum conscribitur romæ exercitus castra interea hosti
um haud prope Allia flumine posita. inde late agrum populantes
fatalem se urbi romanæ locum cepisse inter se iactabant. simile patio
rem ac fugam fore ac bello gallico fuit. Etenī si diem contractū reli
gione insigneque nomine loci tenent romani: quanto magis allensi
die alliam ipam monumentum tantæ cladis reformidaturos spes pro
fecto his erucet gallor sonūque uocis in oculis atque in auribo fore.
Has manuū rer manes ipas uoluentes cogitationes fortunæ loci dele
gauerant spes suas. Romani contra ubicunque essent latentis hostis sa
tis scire cum esse quem ad regillum lacum deuictum centū annor pace
obnoxia tenuerint. Locum insignem memoria cladis irritatur se ponus
ad delendam memoriā dedecoris: q̄ ut timorē fanat ne qua terra sit
nefasta uictoria sua qn ipi galli si offerantur illo loco se ita pugnaturos

romæ ut pugnauerint in repetenda patria ut postero die ad gabios tum
cum effecerint ne quis hostis qui mœnia romana intrassẽt nunciũ secũ
de aduersæque fortunæ domũ perferrent. His utrinque animis ad
alliam uentũ est. Dictator romanus postq̃ hostes in conspectu erant, in
structi intentique uideꝛ ne tu inquit A. Semproni loci fortuna illos fre
tos ad alliam constitisse? Neque illis dij ĩmortales certioris quicqd fortu
næ maioris ue quod sit auxilij dederint. At tu fretus armis animisque
concitatis equis inuade mediã aciem. ego cum legionibꝫ in turbatos tre
pidantesq; feram signa. Adeste dij testes fœderis & expedite pœnas
debitas: simul uobis uiolatis nobisq; per urm numen deceptis. Non equitẽ
non peditem sustinere prenestini primo impetu ac clamore dissipati or
dines sunt. Deinde postq̃ nullo loco constabat acies. terga uertũt. con
sternati que & præter castra &. sua pauore prælati. Non prius se ab
effuso cursu sistunt. q̃ in conspectu prenestæ fuit. Ibi ex fuga dissi
pati. locum quẽ tumultuario loco munirẽt capiunt. ne si intra mœ
nia se recepissent urgeretur extemplo ager. depopulatisq; omĩbꝫ ob
sidio urbi inferretur. Sed postq̃ direptis ad alliam castris victor
romanus aderat idque munimentũ relictũ. ut uix mœnia tuta
rati oppido se prenestæ includunt. Octo præterea oppida erãt sub
dictione prenestinorꝫ. Ad ea circũlatum bellum deinceps haud
magno certamine captis. Velitras exercitus ductus. hæ quoq; expug
natæ. Tum ad caput belli prenestæ uentum. Id non ui sed p dedicio
nem receptum est. T. Quintius semel atq; uictor binis castris hostiũ
nouẽ oppidis ui capt̃s. prenestæ in deditionẽ accepto, romã reuertit
triumphansq; signum prenestæ deuectum iouis impatoris in capi
tolium tulit. dedicatũque inter iouis cellam & mineruæ. Tabula
que sub eo fixa monumentũ rerꝫ gestarꝫ his ferme incisa litteris
fuit. Iupiter atque dij omnes dederunt ut T. Quinius dictator oppi
da nouẽ caperet die uigesimo q̃ creatus erat dictatura se abdica
uit. Comitia inde habita tribunorꝫ militũ consulari potestate.
Quibus æquatus patrinorꝫ plebeiorꝫque numerus. Ex patribꝫ creati
P. & L. Manlij cum M. Iulio. Plebs T. Sextiliũ M. Albiũ L. Annisi
um dedit. Manlijs quod genere plebeios gratiaque Iuliũ antei
bant volscorꝫ prouincia sine sorte sine comparatione extra ordinẽ
data. Cuius & ipõs postmodũ & patres qui dederant pœnituit.

¶ nexplorato pabulatum cohortes misere: quibꝰ uelut circūuenti⁹ cuꝫ
id falso nunciatū essꝫ: dum præsidio ut essent citati ferunt: ne au-
ctore quidē asseruato, qui eos hosti⁹ Latinus pro milite romano fru-
stratus erat: ipī in insidias precipitauere. Ibi dum loco iniquo sola
uirtute militum restatur: cæduntur: castra interim romana lucēna
in campo ab altera pte hostes inuasere. Ab ducibꝰ utrobique prodi-
ta temeritate atque insciā res quicqd supfuit fortune populi ro.
id militū & sine rectore stabilis uirtus tutata est. Quae ubi romā
sunt relata: primū dictatorē dict placebat. Deinde postq̄ quietę res
ex uolscis afferebantur & apparuit nesare eos uictoria & ipīe uti.
Reuocati inde & exercitus ac duces: omnūque inde q̄nūm a uolscis
fuissꝫ: id mō extremo anno tumultuatum est: quod prænestini cō
citatis Latinorꝫ populis rebellarunt. Eodē anno ipīs & quærentibus
penuriam hominū noui coloni ascripti: rebusque haud prosperis bello
domestica quies: quā tribunorꝫ militum ex plebe gratia maiestasq;
inter suos obtinuit, solatium fuit. Insequentis anni principia statim
seditioni ingenti arsere tribunis militum consulari potestate creatis
Spu. Furio Q. Seruilio secdo. Licinio Menenio tertio. P. Cloelio M.
Horatio L. Greganio. Erat autē & materia & causa seditionis æs ali-
enum. cuius noscendi gratia Spu. Seruilius: Priscusque Cloelius
Siculus censores facti: ne rem agerent: bello impediti sunt. Nanq;
trepidi nuntij: primo fuga: deinde ex agris legiones uolscorꝫ ingres-
sas fines: populariq; passim romanū agrum attulere. In qua trepi-
datione tm̄ abfuit: ut ciuilia certamina terror externus cohiberet:
ut contra & uolentior potestas tribunitia impediendo delectui essꝫ
donec conditiones impositæ patribꝰ ne quis quo ad bellum essꝫ tri-
butum darꝫ: aut ius de pecunia diceretur. Eo laxamento plebi ꝛ
sumpto mora delectui non est facta. Legionibꝰ nouis scriptis placu-
it duos exercitus in agrum volscum legionibꝰ diuisis duci. Spu. fu-
rius M. Horatius dextrorsus maritimā oram atque Antiū Q. Ser-
uilius & M. Geganius leua ad montes ad montes Cretram pgunt.
Neutra pte hostis obuius fuit. populatio itaque non illi uage similis
q̄ volscus latrocinij more, discordia hostiū fretus: & uirtutē menu-
ens per trepidationē raptim fecerat: sed ab iusto exercitu iusta ira fa-
cta: spatioq; tp̄is grauior. Quippe a uolscis timentibꝰ ne interim

exercitus ab roma exira: incursiones in extrema finium facte erant romano contra &: in hostico morandi causa erat: ut hostes ad certamē elicerā. Itaque omnib passim tectis agroz: uicisque in quibusdam exustis non arbore frugifera non satis in spem frugū relictis. Omissq; que extra moenia fuit hominū pecudūque preda abacta. Romā utrinq: exercitus reducti: paruo interuallo ad respirandū debitorib dato. Postq̄ quietæ res ab hostibus erant celebrari deintegro in risdito & tm abesse spes ueteris leuandi fœnoris: ut tributo nouum fœnus contraheretur: in urbi a censoribo locatum saxa quadrato fa- tiendum. Cui succūbere oneri coacta plebs: quia quē delectū impe- dirent non hēbant tribuni plebis. Tribunos &: militares patritos omis coacta principum opib fecit L. Emilius P. Valerius quarto. L. Veturiū Geminū Sulpitium L. & C. Quintos Cincinatos. His dē opib obtinu- ere ut aduersus Latinos volscosque: qui cōiunctis legionib ad Sa- tricum castra hēbant: nullo impediente omīb iuniorib sacramēto adactis: tres exercitus scriberent. Vnum ad præsidium urbis. Alter; si quis alibi motus extitissent ad subita bella mitti possent. Tertium longe ualidissimū P. Valerius & L. Emilius ad Satricum duxere: Vbi cum aciem instructam hostium loco æquo inuenisset: extēplo pugnatum. Et ut non dum satis claram uictoriam sic prospere spei pugnam imber ingentib procellis furius dirimit. Postera die itera- ta pugna & aliq̄ diu æqua uirtute fortunaque latinæ maxime le- gionis longa sotietate romanā militiā edoctæ restabant. Sequēs imber īmissus ordines turbauit: turbatis signa peditum illata. Q̄ntū- que romana se inuexit acies: tantū hostes gradu remoti. Et ut semel inclinauit pugna: iam intollerabilis romana uis erat fusi ho- stes: cum Satricum (quod duo milia inde aberat) non castra pete- rent: ab equitatu maxime cæsi. Castra capta direptaque. Ab satri- co nocte que proelia proxima fuit, fugæ simile[1] agmine petūt An- tium. Et cum romanus exercitus prope uestigijs sequeretur: plus tm timor q̄ ira celeritatis habuit. Prius itaque moenia intrauere hostes q̄ romanus extrema agminis capere aut morari posset. Inde aliq̄t dies uastando agro absumpti: nec romanis satis instructis apparatu bellico, ad moenia aggrediendā: nec illis ad subeundū pugnæ casus. Sedito tm inter antiates Latinosque coorta: cū antiates victi malis

ſubachq; bello in quo & nati erant & conſenuerant dedition̄ ex-
pectarent: Latinoſ ex diurna pace noua defecho recentibuſ ad huc
animiſ ferocioreſ ad perſeuerandū in bello faceret. finiſ certamīſ
fuit: poſtq̄ utriſque apparuit, nihil per alteroſ ſtare quo minuſ in
cœpta proſequerentur. Latini profecti ab ſonetate pacis ut rebant̄
inhoneſte ſe uindicauerunt. Antiateſ in comodiſ arbitriſ ſalutarīū
conſiliorȝ remoniſ: urbem agroſq; romaniſ dederunt. Ira & rabieſ
latinorȝ quia nec romanoſ bello ledere nec uolſcoſ in armiſ retinē
potuerunt: eo erupit: ut Satricum urbem: quae receptaculū pri-
mū eiſ aduerſæ pugnę fuerat igne concremarent. Nec aliud te-
ctum eiuſ ſupfuit urbiſ, cum facel piter ſacriſ prophaniſq; inji-
cerent: q̄ matriſ Matutæ templū. Inde eoſ nec ſua religio nec ue
recundia deum arguiſſe dicitur ſed nox horrenda templo edi-
ta cum triſtibꝫ minis ni nefandoſ igneſ procul delubriſ amouiſſā.
Incenſoſ ea rabie impetuſ tuſculum tulit obiram quod deſerto cō
muni conſilio latinorȝ non in ſonetate mō romanā: ſed & in ci-
uitatem ſe dediſſent: patentibꝫ portiſ cum improuiſo inciditēt
primo clamore oppidū præter arcem captum eſt: & in arcē op-
pidani refugere cum coniugibuſ & liberiſ nuntiuſq; romā qui
certiorem de ſuo caſu ſenatum facerent miſerunt. Haud ſegniuſ
q̄ fide populi romani dignum fuit exercituſ tuſculū ducituſ L.
Quintiuſ & Seruiuſ Sulpitiuſ tribuni militū duxere. Portaſ clau-
ſaſ tuſculi latinoſq; ſimul obſidentiū atq; obſeſſorȝ animo: hīc
mœnia tuſculi tueri uident: illinc arcem oppugnare terrere una
ac pauere. Aduentuſ romanorȝ mutauerat utriuſque priſ animoſ.
Tuſculanoſ ex ingenti metu in ſūmam alacritatem: Latinoſ ex pro-
pe certa fiducia mox capiendæ araſ: qm̄ oppido ponirent, in exigu-
am de ipſ ſpem uerterat. Tollitur ex arce clamor ab tuſculanis
excipitur aliq̄nto maior ab exercitu romano. urgentur latini nec
impetuſ tuſculanorȝ decurrentiur ex ſupiore loco ſuſtinent: nec ro-
manoſ ſubeunteſ mœnia molienteſq; obiceſ portarȝ arcere poſſūt
ſcaliſ priuſ mœnia capta: inde effracta clauſtra portarȝ. Et cū an-
cepſ hoſtiſ & a fronte & ab tergo urgerēt: nec ad pugnā ulla uiſ:
nec ad fugam quicquid loci ſupeſſet: in medio cæſi ad unū oēſ.
Recuperato ab hoſtibꝫ tuſculo: exercituſ romam eſt reductuſ. Q̄nto

magis prospero eo anno belli tranquilla omnia foris erant: tanta in urbe uis patrum in dies miseriæ que plebis crescebant. cum eo ipso quod necesse erat solui: facultas soluendi impediretur. Itaque cū iam ex re nihil dari posset: fama & corpore iudicari atq; addicti creditoribo satisfaciebant: poenaq; in uicē fidei cesserat. Adeo ergo obnoxios submiserant animos: non infimi solum: sed principes etiā plebis: ut non mō ad tribunatū militum intra patricios petendum: quod tanta ui ut licera retenderant: sed ne ad plebeios quidē magistratus capescendos petendosq; ullo uiro acri expiēnq; animus esset: possessionēque honoris usurpari mō a plebe p paucos annos recuparē inppetuū patres uiderentur. Ne id minus lætū parti alteri esset: parua ut plerūque solet rem ingentē moliēdi causa interuenit. M. fabij Ambusti potentis uiri tum inter sui corporis homines: etiā tum ad plebem quod haud quaq̄ inter id genus contemptor eius habebatur: filiæ duæ nuptæ: seruio Sulpitio maior. C. Licinio Stoloni minor erāt: illustri quid uiro tamen plebeio. Eaq; ipā affinitas haud spreta: fabio grām ad uulgum quæsierat. Forte ita incidit: ut in Seruij Sulpitij tribuni militum domo sorores fabiæ cum inter se ut fit sermonibo tererent tēpus: Lictor Sulpitij cum is de foro se domū recipera: forem (ut mos est) uirga pulsa: cum ad id moris eius insueta expauisset fabia minor: risui sorori: miranti ignorare id sororem. Cæteru id risus stimulos paruis rebo: mobili animo muliebri subdidit. frequentia quoq: persequētiū rogamnūque nunqd uellet: credo fortunatū mrimoniū ei sororis uisum: sui que ipām malo arbitrio quo a proximis quisq: minime anteiri uult pœnituisse. Confusam eam ex recenti morsu animi cū pater forte uidisset: percontatus sann salue: auertentem causā doloris: quippe nec satis piam aduersus sororem nec admodū in uiru honorificā elicuit comiter scisitando ut fateretur eam esse cām doloris: quod iuncta impari esset: nupta in domo in qua nec honos nec gratia intrare posset. Consulans inde filiam Ambustus bonum animū hre iussit: eosdem prope diem domi usurā honores: quos apud sororē uiderat. Inde consilia inire cum genero coepit. adhibito L. Sextio strenuo adolescente & cuius spei nihil præter genus patricium deesset. Occasio uidebatur rez nouandarz pp.

uim æris alieni: cuius leuamen mali plebs nisi suis in sūmo impio
locatis nullū sperara⁊ additū attingendum ad eam cogitationem
esse conando agendoque: iam eo gradum fecisse plebeios: unde si
porro admitantur puenire ad sūmam & patribs æquari tā hono-
re q̄ uirtute possent. In præsentia tribunos plebis fieri placuit q̊
in magrātu sibimet ipī uiam ad cæteros honores aperirēt. Creatiq:
tribuni L. Licinius & L. Sextilius promulgauere leges oīs aduer
sus opes patriciorū & pro cōmodis plebis. Vnam de ære alieno: ut
deducto eo de capite quod usuris pnumeratū essē: id quod supes-
sē triennio & æquis portionibs persolueretur. Alteram de modo
agrorū: ne quis plus quingenta iugera agri possideret. Tertiā ne
tribunorū militū comitia fierent: sed consulum: & uti alter de ple
be crearetur. Cuncta ingentia & quæ sine certamine maxīo ob-
tineri non possent. Omniū igit̄ simul rerū: quarū īmodica cupido ī-
ter mortales est: agri: pecuniæ: honorū discrimine proposito con
territi patres cum trepidassent publicis priuatisque consilijs nullo
remedio alio præter expertā mulsam ante certaminibs intercessi-
onem inuento: collegas aduersus tribuniciās rogationes compaue-
runt. Qui ubi tribs ad suffragium ineundū citari a Licinio Sextio
que uiderunt: sūpan patrum præsidijs: nec recitari rogationes: nec
solemne quicquā aliud ad scīscendum plebi passi sunt. Iā q; fru-
stra sæpe concilio aduocato cum pro antiquatis rogationes essent: be
ne hab& inquit Sextius q̄n quidē tantam intercessionē pellē pla-
cā: isto ipō telo turabimur plebem. Agitedum / comitia indicite prēs
tribunis militū creandis. Faxo ne uiuet uox ista qua nunc contem
nentes collegas nīos tam læti audiuis. haud irrite cecidere minæ.
C omitia præter ædilium tribunorū que plebis nulla sunt habita. Lici-
nius Sextius tribuni plebis refecti: nullos curules magrātus creari
passi sunt. Eaque solitudo magrātuum & plebe retinente duos tribu
nos & his comitia tribunorū militū tollentibs per quīquennīū ur-
bem tenuit. Alia bella opportuna creauere. Veliterni coloni gestientes
otio quod nullus exercitus romanus essē & agrum romanū aliq̄tēs
incursauere: & tusculū oppugnare adorti sunt. Eaque res tuscula-
nis ueteribs sotijs nouis ciuibs opem orantibs uerecundia maxime nō
patres mō: sed & plebem mouit. Remittentibs tribunis plebis comitia

per interregem sunt habita. Creatiq; tribuni militum L. Furius A. Manlius Servius Sulpitius Servius Cornelius A. & L. Valerij. haud quaq̄ tā obedientem in delectu: q̄ in comitijs plebem habuere ingentiq; intentione exercitu scripto profecti non ab tusculo mō sūmouere hostem: sed intra suamet ipī mœnia compulere. obsidebanturq; haud paulo ui maiore Velitre: q̄ tusculum obsessum fuerat. Nec tn̄ ab eis a quib obsidem cœptæ erant expugnari potuere. Ante noui creati sunt tribuni militum Q. Seruilius L. Anius Veturius Manlius M. Cornelius Q. Quīctius & M. Fabius. Nihil ne quidē ab his tribunis ad Velitras memorabile factum. In maiore discrimine domi res uertebantur: nam preter Sextium Licinīq; latores legum iam octauo tribunos plebis refectos Fabius quoque tribunus militum Scloonis socer: quarz legū auctor fuerat: earz se suasorem haud dubiū ferebat: & cum octo ex collegio tribunorz plebis primo intercessores legum fuissent: quinq; soli erant. Et ut ferme sola qui ab suis discessunt capti & stupentes animi uocibus alienis id mō quod domi præceptum erat intercessioni suæ pretendebāt.

Velitris in exercitu plebis magnam ptem abesse in aduentū militū comitia differri debere: ut uniuersa plebs de suis comodis suffragium ferret. Sextius Licinius q; cum pte collegarz & uno ex tribunis militū Fabio artifices iam tot annorz usu tractando animos plebis primores patrum productos interrogando de singulis quæ ferebantur ad ꝑplm fatigabant: auderent ne postulare: ut cum bina iugera agri plebi diuiderentur ipīs plus quingenta iugera hīe liceret: ut singuli prope tricentorz ciuium possiderent agros. homini plebeio ad tectū necessarium: aut locum sepulturæ suis unx pateret: ager. An placeret: fœnore circūuentam plebem ponis q̄ sorte creditum soluat: corpus in nervum ac supplicia dare. Aggregatum quotidie de foro abductos: duci & repleri uinctis nobilium domos. Et ubicunq; patrimus habiter ibi carcerem priuatum esse. Hæc indigna miserandique auditu cum apud timentes sibimet ipos maiore audientiū indignatione: q̄ sua increpuissent. At qui nec agros occupandi modū nec fœnore truncandi plebem patribs alium nunq̄ fore affirmabant nisi alterz ex plebe consulem: custodem suæ libertatis plebes fecissent. Contemni iā tribunos plebis. quippe quæ potestas iam suam ipām vim frangat intercedendo non posse æquo iure agi ubi imperiū penes illos penes se

auxilium tm̄ sit nisi imperio cōmunicato nunq̄ plebem in pte pars
rei.p. fore nec esse quod quisquā satis putet si plebeiorꝝ ratio corā
ipis comitijs consularibus habeatur. nisi alterum consulē utrq; ex
plebe fieri necesse sit nemmem fore. Iam antea memoria exisse cum
tribunos militum ideirco potius q̄ consules creari placuisse: ut ple
beis pateret summus honos. quattior & quadraginta annis nemi
nem ex plebe tribunū militum creatum esse. Quis crederet: duobꝰ
ne in locis sua uoluntate impartituros plebi honorē qui octauia
loca tribunis militū creandis occupare solin sint? Et ad consulatū
iam fieri passuros qui tribunatū septum tam diu habuerīt? Lege
obtinendū esse quod comitijs per gratiā nequeant ad seponendum
extra certamen aliorꝝ consulatum ad quem plebi sit aditus: qm̄ i cer
tamine relictus premium semp potentioris futurꝝ sit. Nec iā posse
dici id quod antea iactare solin sint. non esse in plebeis idoneos uiros
ad curules magistratus. Nunquid eni socordius aut segnius rem pu.
administrare potest post p. Licinii Calui tribunatum qui primus ce
natus sit. q̄ per eos annos gesta sit: quibꝰ preter patrios nemo tri
bunus militum fuit? Quin contra patrios aliquot damnatos post
tribunatum nemmē plebeium. Quaestores quoq; sicut tribunos mi
litum paucis ante annis ex plebe coeptos creari. nec ullius eorum
populū ro. poenituisse: consulatum supesse. plebeis eam esse arcē
libertatis. id columen: si eo peruentum sit: tum populū ro. uere ex
actos ex urbe reges: & stabilem libertatem suam estimaturꝝ. Quip
pe ex illa die in plebem uentura omnia quibꝰ patricij excellant ipia
atque honorem. gloriam belli genus nobilitatem magnā ipis friēda
maiora liberis relinquenda. Hunus generis orationes ubi accipi au
dere nouam rogationē promulgant: ut pro duūuiris sacris sanē
dis decemuiri creentur ut pars ex plebe pars ex patribus fiat. oīum
que earum rogationū comitia in aduentū eius exercitus differant.
qui Veitras obsidebant. primo circū actus est annus q̄ a Veiis re
ducerentur legiones. Ita suspensa de legibus res ad nouos tribunos
militum dilata. Nam plebs tribunos eosdem duos utique legū qui
latores erant retinebat. Tribuni militum erant T. Quintius Sinus
Cornelius Sergius Sulpitius Spu. Seruilius. L. Papirius L. Veturius?
Principio tantum anni ad ultimā dimicationē de legibꝰ uentū. & aī

uocarentur: nec intercessio collegarꝫ latoribꝫ obstaret: trepidi patres
ad duo ultima auxilia sūmum impium / sūmumq; ad ciuem decur-
runt. Dictatorem dici placet. Dicitur M. furius Camillus: q magīm
equitum L. Emilium cooptat. Legum quoq; latores aduersus tm
apparatū aduersariorꝫ & ipī causam plebis ingentibꝫ animis ar-
mant: concilioque plebis indicto: tribꝫ ad suffragium uocant.
Tum dictator shpatus agmine patrio plenus ire minarꝫq; cuz
consedisset atque ageretur res solito primū certamine tribuno-
rum plebis interse ferentiuz legem intercedentiūq;. Et q̄nto iure po-
tentior intercessio erat: tanto uincerentur legum ipārꝫ latorꝫque
fauore. Et uti rogas primæ tribus dicerent. Tum Camillus Q̄ndo
quid inquit quiritēs iam uos tribunitia libido non potestas regit &
intercessionē secessione quondā plebis partam uobis eadē ui faci-
tis irritam. qua peperistis: non rei p. magis uniuersæ: q̄ ūrā causā
dictator intercessioni ūrae adero. euersūq; ūrm auxiliū impio
turabor. Itaq; si Licinius & L. Sextilius intercessioni collegaruz
cedunt: nihil patritiū magr̄atuum inferam concilio plebis: si ad-
uersus intercessionem tanq̄ captæ ciuitati leges imponere tendēt
uim tribunitiā ab se ipā dissolui non patiar. Aduersus ea cū con-
temptim tribuni pl. rem nihilo segnius pagerent: tum pertitus
ira Camillus / lictores qui e medio plebem emouerent misit: & ad-
didit minas si pergerent: sacramento omnes iuniores adactꝫ
exercitūq; extemplo ex urbe eductꝫ. Terrorem ingentē incus-
sit plebi. Ductbꝫ plebis accendit magis certamīe aīos q̄ minuit.
Sed re neutro inclinata magr̄atu se abdicauit: seu quia uino cre-
atus ut scripsere quidā: seu quia tribuni pl. tulerāt ad plebem.
idq; plebes sciuit: ut si M. furius pro dictatore quid egisset qui-
gentorꝫ miliū æris ei mulcta esset. Sed auspitijs magis: q̄ noui-
exempli rogatione deterritū ut potius credam tū ipius uim facit
ingeniū: tum quia ei suffectus est extemplo P. Manlius dictator
quem quid creari attinebat ad id certamen quo M. furius uict⁹
esset: & quod eundē M. furium dictatorē insequens annus
habuit: haud sine pudore certe fractum priore anno in se im-
pium repetiturꝫ: simul quod eo tpre quo promulgatū de mul-
cta eius traditur / aut & huic rogationi qua se in ordinem cogi

uidebat obsistere potuit: aut ne illas quid ꝑ quas & hæc lata erat ꝑ-
pedire & quod usq; ad memoriā nrām tribunitijs consularibꝫ que
certatū utribus est dictaturæ semp alnus fastigiū fuit. Inter pri-
orem dictaturā abdicatam nouāq; a Manlio initam ab tribunis
uelut per interregnū concilio plebis habito: apparuit quæ ex pro-
mulgatis plebi: quæ latoribꝫ grationa essent. Nam de fœnore atq;
agro iubebant rogationes: de plebeio consule antiquabant. Et per-
fecta utraque res est: ni tribuni se plebis in omnia simul cōsulere
plebem dixissent. P. Manlius deinde dictator rem in causā plebis
inclinauit. L. Licinio qui tribunus militū fuerat magro equitū
dicto de plebe. Id egre patres passi: accipio dictatorē propīqua
cognatione Licinii se apud patres excusare solitum: simul negātes
magrī equitum mauis q̄ tribuni consularis impium esse. Licinius
Sextiusq: cum tribunorꝫ plebis creandorꝫ indicta comitia essēt
ita se gerere: ut negando iam sibi uelle continuare honorē acer-
rime accenderēt ad id quod dissimulando petebant plebē. No-
uum se animū uelut iam in atrem aduersus optimates maximo ꝑ
priuatim periculo nullo publico emolumento stare. Consensisse iā
secum & rogationes promulgatas: & vim omnē tribunitiæ pote-
statis. primo intercessione collegarꝫ in leges suas pugnatum esse.
Deinde ablegatione iuuentutis ad veliternū bellum. Postremo di-
ctatoriū fulmen in se intentatum: iam nec collegas nec bellū, nec
dictatorem ob stare. quippe qui & cōmunē plebeio consuli magrum
equitū de plebe dicendo decerit se ipām plebem & cōmoda morā
sua, liberam urbem ac forꝫ ab creditoribus, & ab iniustis possesso-
bus. extemplo si uelint hrē posse quæ munera qn tandē sanc
grato animo æstimaturos si inter accipiendas de suis cōmodis roga-
tiones de suis cōmodis rogationes: spem honoris latoribꝫ earꝫ inci-
dant. Non esse modestiæ populi ro. id postulare ut ipē fœnore le-
uetur & in agrum iniuria possessum a potentibꝫ inducat. per qs
ea consecutos senes tribunos non sine honore tm: sed iā sine spe
honoris relinquat. Proinde ipi primū statuerent apud animos q
uellent: deinde comitijs declararēt tribunitijs uoluntatē si cū iuste
fore ab se promulgatas rogationes uellent esse. quid eosdē refuturā
tribunos pleb. platuros. n. quæ promulgauerint. Sin qd cuique

priuatum opus sit: id mō accipi uelint opus esse nihil inuidiosa cō
tinuatione honoris: nec se tribunatum nec illos ea quae promlgata
sint habituros. Aduersus tam obstinatam orationem tribunorum
cum indignitate rerum stupor silentiūq; inde terros patrū defix
issē: Appius Claudius nepos determinū dicitur: odio magistratq; q̄
spe ad dissuadendū processisse. & locutum in hanc fere sniam esse:
Nec nouum nec inopinatum mihi sit quirites: si quod unū familiae
mrae semper obiectum est ab seditiosis tribunis: id nunc ego quoque
audiam claudiae genti. Iam tū ab initio nihil antiquius in re.p. pa
trum maiestate fuisse semp comodis plebis aduersarios esse: quor
alterx neque nego neque infitior. Sed nos exquo accti sumus simul
in ciuitatem: & patres enixe operam dedisse ut per nos esse uolusti
dici uere possēt: illud alterx pro me maioribusq; meis contendē̄ ausiz.
quirites nisi quae uniuersa re.p. fiant ea plebi tanq̄ aliam incolēti
urbem aduersa quis putet: nihil nos neque priuatos neque in ma
gistratibus quod incōmodum plebi esset: scientes fecisse: nec ullum
factum dictum ue contra utilitatem ūram. Et si quaedam contra uo
luntatem fuerint uere referre posse. An haec si claudiq̄ familiq̄ non
sim: nec patriae sanguine ortus: sed unus quiritū quilibet qui mō
me duobus ingenijs ortum: & uiuere in libera ciuitate sna retinē̄ possit.
L. illum Sextiū & L. Licinium perpetuos si dijs placet: tribunos tantū
licentiae nouem annis quibus regnant sumpsisse: ut nobis negent pote
statem liberam suffragii: non in comitijs non in legibus rubendis se per
missuros esse. Sub conditione inquit nos reficient decimū tribunos.
Quid est aliud dicere quod petunt alij nos adeo fastidimus: ut sine
mercede magna non accipiamus. Sed quae tandem ista mercs est q̄
uos semp tribunos plēb. hēamus: ut rogationes inquit nrae seu placēt
seu displicent seu utiles seu inutiles sint: omnes communiter accipiatis.
Obsecro uos tarqnij tribuni plebis putare me ex contione unū cuiē subcla
mare bona uenia ura liceat ex his roganonibus legere quas salubres no
bis censemus esse antiquari alias non inquit licebit. Tu de fenore at
que agris quod ad uos omnes pinet rubeas: & hoc portentū nō fiat
in urbe romana: uti Sextilium atq; hunc T. Licinū consules quod in
dignaris quid abominaris, uideas: aut omnia accipi aut nihil ferat
ut si quis ei quē urgeat fames uenenū ponat cum cibo & aut abstinē

· Appius claudius orans ·

eo quod uitale sit uibeat aut morniferum uitali admisceat. Ergo si es
sa libera hæc ciuitas non tibi frequentes subclamassent. Abi hinc cū
tribunatibo & rogationibo tuis. Quid si tu non tuleris quod cōmodū
est populo accipere. nemo erit qui ferat illud si quis patritius si quis
quod illi uolunt inuidiosius esse Claudios dicetis: aut oīa accipite
aut nihil feres quis ūm quiritē ferret. Nunq̄ ne nos rei potius: q̄
auctores expectabitis? Sed omnia semp quæ magistratus ille dicet
secundis auribus: quæ ob nrām quoq̄ dicentur aduersis accipietis?
At hercule sermo est mīme ciuilis: quae rogatio qualis est quam a
uobis antiquatā indignantur? Sermoni quiritē lītima consules
rogo inquit ne uobis quos uelitis facere liceat. An aliter rogat qui
unq: alterū ex plebe fieri consulem iubet? Nec duos patritios creādi
potestatem uobis p̄mittit. si hodie bella sint quale etruscū fuit cum
Porsenna ianiculum insedit. quale gallicum mō. cum preter capito
lium arcemque omnia hec hostium erant: & consulatū cum hoc
M. furio & quolibet alio ex patribus L. ille sextus peteret: possetisne
ferre sextum haud procul dubio consulem esse. Camillū de repulsa
dimicare. hos in omnes in cōmunes honores uocare. ut duos plebeios
fieri consules liceat. duos patritios non liceat. & alterū ex plebe creari
necesse sit. utrūque ex patribus preterire liceat. Quae nā ista societas
quenā consortio est? Parum est si cuius pars tua nulla adhuc fuit
in pte eius uenis nisi ptem petendo totū traxeris. Timeo inquit ne si
duos licebit creari patritios: nemine creetis plebeium. Quid est dicē
aliud nisi quia indignos ūra uoluntate creaturi non estis: necessita
tem uobis creandi quos non uultis imponā? Quid sequit nec benefi
tium quid debere populo.ro. si cum duobus patritijs unus peterit ple
beius ex lege sē non suffragio dicat. quomō extorquāt non quomodo
petant. honores quærant. Et ita maxima sint adepturi: ut nihil ne
pro minimis quidē debeant: & occasionibus ponus q̄ uirtute petere ho
nores malunt. Est aliquis qui se inspici existimariq: fastidiat q certos sibi cum honores inter dimicantes competitores æquum censeat esse
qui sibi arbitrio uno eximat: qui ūra necessaria suffragia pro uolūtari
is & seruia pro liberis faciat. Omitto Licinii Sextiique quos ānos
imperia potestate tanq̄ regnum in capitolio numerant. Quis est hodie
in ciuitate tam humilis cui non tua ad consulatum faciliora per istius

legis occasionem quam nobis ac liberis nostris fiat? Si quid nos ne cū uoluerint quidē creare interdum poterint: istos &iā si noluerint necesse sit. De indignitate sanis dictum est. Est n. dignitas ad homines prima. Quid de religionib⁹ atque auspiciis quæ proprie deorū immortaliū concepto atque iniuria loquar? Auspicis hanc urbem conditam esse: auspicis bello ac pace domi militiæque omnia geri quis ignorat? Penes quos igitur sunt auspicia more maiorū? Nempe penes patres. Nam plebeius quid magistratus nullus auspicato creatur. Nobis adeo propria sunt auspicia: ut non solum quos populus creat patrinos: sed nos quoq: ipi sine suffragio populi auspicato interregem procreamus/ & priuatim auspicia habemus: quæ isti ne in magistratib⁹ habent. Quid aliud igit q̄ quod tollit in ciuitate auspicia qui plebeios consules creando a patrib⁹: qui soli ea hre possunt: aufert: clavdit nunc lica religiones. Quid enī est si pulli non pascerentur: si ex cauea tardius exirent: si hoc cecinerit auis. Parua sunt hæc: sed pua ista non contēnendo. Maiores nri maximā hanc rem fecerūt. Huc uos tanq̄ nihil pace deorū opus sit. Omnes cerimonias polluimus. Vulgo quoq: pontifices/ augures/ sacrificuli reges creentur: cuilib& apicem dialem dū mō homo sit imponamus tradamus ancillis penetralia deos/ deorūque curam/ quibus necesse est. Non leges auspicata ferantur non magistratus creentur: nec centuriatis nec curiatis comitis patres auctores fiant. Sextius & Licinius tanq̄ Romulus ac Tatius in urbe romana regnent. Quia pecunias alienas: quia agros dono dant: tanta dulcedo est ex alienis fortunis prædandi: nec in mente uenit altera lege solitudines uastas in agris fieri pellendo finib⁹ dominos: altera fidem abrogari: cum qua omis humana sonetas tollit. Oīus rei causa uobis antiquandas censeo istas rogationes. Quod factis deos uelim fortunare. Oratio Appij ad id mō ualuit: ut tēpus rogationū iubendarū proferretur. Refecti decimo idē tribuni Sextius & Licinius de decēuiris sacrorū ex pte & plebe creandis legem tulere. Creati quinq: patres quinque plebis. Graduq: eo iam res facta ad consulatū uidebatur. Hac uictoria contenta plebes cessit patrib⁹: ut in presēti consulū mentione omissa tribuni militum crearentur. Creati A. & M. Cornelii tres. M. Geganius. P. Manlius L. Veturius. P. Valerius sexto.

Dum præter Veliternas obsidionē tardi magis rem exitus q̄ dubii quiete

externæ res romanis essent: fama recens belli galli allata ppulit ciuita-
tem: ut M. furius dictator qnto diceretur. Is T. Quintiū Pœnū magrm
equitū dixit. Bellatum cum gallis eo anno circa Anienē flumē, auctor
est claudius: inclitamq; in ponte pugnam: qua T. Manlius gallum,
quo prouocatus manū conseruit in conspectu duorū exercituum cæ-
sum torque spoliauit. Tum pugnatum pluribo auctoribo magis ad
ducor ut credam decem haud minus post annos. hoc autē anno in
albano cum gallis dictatore M. furio signa collata. nec dubia nec dif
ficilis romanus q̄q̄ ingentem galli terrorē memoria pristinæ cladis
attulerēnt uictoria fuit. Multa milia barbarorū in acie: multa ca-
pti castris cæsa. Palati alii apuliam maxime petentes: tum fuga se
longinqua: tum quod passim eos simul pauor terrorq; distulerant ab
hoste sese tuti sunt. Dictatori consensu patrum plebisque triūphus
decretus. Vix dum perfunctum eo bello atrocior domi seditio ex-
cepit & per ingentia certamina dictator senatusque uictus: ut roga-
tiones tribuniciæ acciperentur: & comitia consulū aduersa nobilita-
te habita. Quibo L. Sextius de plebe primus consul factus. & in his
quid certaminū finis fuit: quia patricii se auctores negabant prope
ad secessionē plebis res: terribilesque minas certaminū ciuilū uenit:
cum tn̄ per dictatorem conditionibo sedatæ discordiæ sunt: conces-
sumq; ab nobilitate plebi de consule plebeio: & ab plebe nobilitati
de prætore uno qui ius in urbe diceret ex patribo creando. Ita ab
diuina ira tandem in concordiam redactis ordinibo cum dignā eā
rem senatus censeret esse: meritoque id si qn̄ unq̄ aliās deum īmorta-
lium causa libenter facturos fore: ut ludi maxime fierent: & dies un⁹
ad triduum adiiceretur. Recusantibo id munus ædilibo plebis cōcla-
matum ab patriis est iuuenibo se id honoris deum īmortalium cau-
sa libenter acturos: ut ædiles fierent. Quibo cum uniuersis gratiæ actæ
essent: factum senatus consultū: ut duos uiros ædiles ex patribo di-
ctator populū rogaret. Patres auctores omnibo eius anni comitiis
fierent. Hoc anno primum consul plebeius. hoc anno primū præ-
tor urbanus. Hoc anno primum ædilis curulis.

NHVS HIC ERIT INSIGNIS NOVI HOMINIS
consulatu: insignis duobꝫ magistratibꝫ prætura &
curruli ædilitate. Hos sibi patres quæsisse hono-
res pro concesso plebi altero consulatu. Plebs cōsu-
latum L. Sextio cuius lege partus erat dedit. Prēs
præturam Spurio furio M. Camilli filio. ædilitatē
En. Quintio Capitolino & P. Cornelio Scipioni fi-
arum gentium uirs grauia campestri dederint. L. Sextio collega ex pa-
tribꝫ datus L. Emilius Mamercus. Principio anni de gallis quos primo
palatos per Apuliam iam fama erat & de hernicorꝫ defectione agitata
mento: cum de industria omnia ne quid per plebeium consulē ageretur
proferentur: silentiū omniū rerꝫ ac iustitio simile otiū fuit: nisi qđ non
patribꝫ tribunis quod pro consule uno plebeio tres patritios magis-
tros curulibꝫ sellis prætextatos tanq̄ consules sedentes nobilitas sibi as-
sumpsisse. Prætorem quidē & iura reddentem: & collegam consu-
libꝫ atque hisdem auspicijs creatum. Verecundia inde imposita est se-
natui ex patribꝫ iubendi ædiles curules creari: primo ut alterus an-
nis ex plebe fierent conuenerat: postea promiscuum fuit. Inde L. Genu-
tio & Q. Seruilio consulibꝫ & a seditione & a bello quietis rebꝫ ne q̄n
a metu & periculis uacarent: pestilentia ingens orta. Censorem ædiles
curulem tres tribunos plebis mortuos ferunt: proportione & ex mul-
titudine alia multa funera fuisse. Maxime eam pestilentiā insignes
mors: quā nemo sic maturam q̄ acerbam fleuit. M. furii fecit. fuit. h.
uere ut unicus in omni fortuna princeps pace belloq; prius q̄ exula-
tum uer: clarior in exilio uel desiderio ciuitatis quæ rapta absentis
imploratus opem: uel felicitate qua restitutus in patriā secum priꝫ
ipām restituit. Inde quique &. xxx. annos: tot enī post uixit: ti-
tulo tantæ gloriæ fuit: dignusq; hīnis: quem secūm ab Romulo cōdi-
torem urbis romæ ferent. Et hoc insequēti anno T. Sulpitio Potito
& C. Licinio Scolone consulibꝫ pestilentia fuit. Eo nihil dignū memoria
factum nisi quod pacis deum exposcendi causa: tertiū tum post con-
ditam urbem lectisternium fuit. Et cum tus morbi nec humanis consi-
lijs nec ope diuina leuarentur: uictis superstitione animis. Ludi quoq:
scenici noua res bellicoso populo: nam circi mō spectaculū fuit. Inter
alia celestis ire placamina instituti dicunt. Cæteꝝ parua quoq: ut

ferme principia omnia & ea ipa peregrina res fuit sine carmine ul-
lo sine imitandor carminu actu ludiones: ex etruria acciu ad ti-
bicinis modos saltantes haud indecoros motus more tusco edebant.
Imitari deinde cos iuuentus: simul inconditis inter se iocularia fun
tes uersibus cepere. Nec absoni a uoce motus erant. Accepta itaq;
saepiusq; usurpando excitata uernaculis artificis: quia histrio
tusco uerbo ludio uocabatur. nomen histrionibus indidit qui non
sicut ante se saenico uersu similem inconpositu temere ac rudem al-
teriis faciebant: sed impletas modis satiras descripto iam ad tibici-
nem cantum. motuq; congruentem pagebant. Liuius post aliquot
annos: qui a satiris ausus est primus argumeto fabulam inserere
idem scilicet id quod omnes timuerant suor carminu actor dicit
cum saepius reuocatus uocem obtudisset: uenia petita: puer ad can-
dum ante tibicinem cum statuisset: canticum egisse aliquanto magis
ingenti motu quia nihil uocis usus impediebat. Inde ad manum
cantare histrionibus coeptum: deuerbiaque tm ipor uoci relicta.
Postq lege ab fabulary risu ac soluto ioco res auocabatur & ludus in
artem paulatim uerterat iuuentus histrionibus fabulary actu relicto
ipa inter se more antiquo ridicula intexta uersibus iactitare coepit.
Quae exordia postea appellata consertaq; fabellis postissimu atellana
nsunt. Quod genus ludor ab osci acceptum tenuit iuuentus
nec ab histrionibus pollui passa est. Eo institutu manet: ut auctores
atellanor nec tribu moueantur & stipendia tanq exprofessis lu-
dicris fungant. Inter aliar parua parua principia rerum ludorum
quor prima origa ponenda uisa est ut apparera: q ab sano initio
res in hanc uix opulentis regnis tollerabilem insaniam uenit. Nec
tm ludor primu initium procurandis religionibus datum aut religi-
one animos aut corpora leuauit morbos qn & ia cum medios ludos
circus tyberi supfuso irrigatus impedisset: id uo uelut aduersus ia
dis aspnantibusque placamina ire terrorem ingente fecit. Itaque
L. Genutio. L. Emilio Mamerto secdo consulibus: cum piaculor mag
conquisito animos q corpora morbi afficerent: repentu ex senior
memoria dicitur: pestilentia quonda clauo ab dictatore fixo seda
tam. In ea que religione adductus senatus dictatore clauu figedi
causa dictu iussit. Dictus L. Manlius imperiosus: L. Pinariu magrm

equitum dixit. Lex uetusta est prisis litteris uerbisque scripta: ut qui prætor maximus sit idibus septembribus clauū figat. Fixus fuit dextero lateri ædis Iouis optimi maximi ea pte: qua Mineruæ templum est. Eum clauū quia raro p ea tēpora litteræ erant notam numeri annorū fuisse ferunt. Eoq; Mineruæ templo dictam legem: quia numerus a Minerua inuentus sit. Volsinii q̄q; clauos indices numeri annorū fixus in templo Noricæ etruscæ deæ comparere: diligens taliū monumentorū auctor Cincius affirmat.

M. Horatius consul ex lege templū Iouis optimi maximi dedicauit. Annos post reges exactos ab consulibus: postea ad dictatores: qa maius impium sit: solemne clam figendi translatum est. Intermissio deinde more digna & per se rei ursa: pp quam dictator crearetur. Qua de causa creatus L. Manlius: perinde rei gerendæ ac nō sollemnis religionis causa creatus esset: bellum hernicū affectans: delectu acerrimo iuuentutem agitauit: tandēque omnibus in eū tribunis plebis coortis: seu ui seu uerecundia uictus: dictatura abiit.

Neque eo minus principio insequentis anni Q. Seruilio Hala. L. Genucio consulibus: dies Manlio dicitur: ab M. Pomponio tribūo pl. Acerbitas in delectu non damno mō ciuium: sed & laceratione corporum lata: ptim uirgis cæsis qui ad nomina non respondissent: ptim in uincula ductis: inusa erat & ante omnia inuisū ipm ingenium atrox: cognomēq; impiosi: graue liberæ ciuitati: ab ostentatione sæuitiæ assumptum: quā non magis in alienis: q̄ in proximis ac sāguine suo exercerat: crimini q; ei tribunus inter cetera dabat: qd filium iuuenem nullius probri comptum extorrem urbe, domo, penatibus, foro, luce, congressu æqualium prohibitū: in opus seruile, prope in carcerem atque in ergastulū dederit ubi sūmo loco natus dictatoris ius iuuenis quotidiana miseria discerat. Vere impioso prē se natū esse. Ac quam ob noxam: quia infacundior sit: & lingua ī promptus. quod naturæ damnū, utq; nutriendū patri si quicquā in eo hūani essent: an ad castigandū ac uexatione insignem faciendū esse: ne mutas quidē bestias minus alere ac fouere: si quid ex progenie sua parū prosperū sit. At hercle L. Manliū malum malo augere filij & tarditatem ingenij insup premere: & si quid in eo exiguū naturāl ingenij sit: id extinguere uita agresti & rustico cultu inter pecudes

habendo. Omnium ponus hs criminationibs q̄ ipius iuuenis irrita-
tus animus quin contra se quoque parentē cām inuidiæ. atq; crimi-
num esse ægre passus: ut omnes ciuj homines q; scirent se parēti opē
latuꝝ: q̄ inimicis eius malle. Capit consiliū rudis quidē atq; agre-
stis animi: & q̄ q̄ non ciuilis exemplj cū pietate laudabile. Insciēti-
bs cunctis cultro succinctus mane in urbem: atq; a porta domū con-
festim ad M. Pomponiū tribunū pl̄. pergit. Ianitori opus esse sibi dn̄o
eius conuento extemplo ait nuntiarę T. Manliū Lucij filiū esse. Mox
introductus etenī patrum ira in prēm spes erat: aut criminis aliquid
noui: aut consilij ad rem agendā deferre. Salute accepta reddituq;
esse ait quæ cum eo agere arbitris remotis uelit. Procul inde omnibus
abire iussis: cultrꝝ stringit & sup lectum stans ferro intento: nisi in
quæ ipē concepisse uerba iurare se patris eius accusandi causa cō-
cilium plebis nunq̄ habiturꝝ: se eum extemplo transfixurꝝ minat.
Pauidus tribunus quippe qui ferrꝝ ante oculos micare se solū inermē:
illum prævalidū iuuenem: & quod haud minus timendū erat stoli-
de ferocem uiribs suis cernerę. adiuuet in quę adactus est uerba.
Et præ se deiñ tulit ea ui subactum se incœpto destitisse: nec pinde
ut maluisse plebi sibi suffragij ferendi de cā crudeli & supbo reo
potestatem fieri. Ira ægre habuit filium id pro parente ausū. Eoq;
id laudabilius erat: quod animū eius tanta acerbitas patria nihil
a pietate auertisse. Itaq; non patri mō remissa causæ dictio ē: sed
ipi & adolescenti ea res honori fuit. Et cum eo anno primū placuisse
tribunos militum ad legiones suffragio fieri. Nam & antea sicut nūc
quos rufulos uocant: imperatores ipi fiebāt sēdm ui sex locis tenu
it nullis domi militiæq; ad conciliandam grām meritis, ut qui rure
& procul cœtu hominū iuuentam egisse. Eodē anno seu motu terræ
seu quia ui alia forum mediū ferme specu uasto collapsum in īmen-
sam altitudinē dicitur. Neque eam uoraginē coniectu terræ cum pro
se quisq: gereret & expleri potuisse prius q̄ deum monitu quæri cœptū
quo plurimū populus ro. possit. id. N. illo loco dicandū uates canebāt
si rem. p. romanā perpetuū esse uellent. Tum M. Curtiū iuuenē bello
egregium cognitum ferunt: dubitantes an ullum magis romanū bo-
num: q̄ arma uirtusque esset. Silentio facto templa deorꝝ īmortali-
um quæ foro īminent: capitoliūq; intuentem: & manus nūc i cælū

M. Curtius.

nunc in patentes terræ hiatus ad deos manes porrigentem se deuou-
se. Equo deinde q̄ poterat maxime ornato insidentem armatū se-
inspecium īmisisse. donaq: ac fruges sup eum ab multitudine uirorꝫ
ac mulierꝫ congestas. Lacūque curtū non ab antiquo illo Titi Tati
milite Curtio Metio: sed ab hoc appellatum. Cura non dessꝫ: si qua
ad uerꝫtia inquirentem ferrꝫ. Nunc fame verꝫ standū ubi certum
derogat uetustas fidem. Et Lacus nomē ab hac recentiore insignitus
est fabula. Post tanti prodigii procurationē eodem anno de herni-
cis senatus consultus cum fœtiales ad res repetendas nequicq̄ missꝫ:
primo quoq: die ferendū ad populū de bello indicendo hernicas cen-
suit. populusq: id bellum frequens iussit. L. Genucio consuli ea prouī-
cia sorte euenit. In expectatione ciuitas erat: quod primus ille de ple-
be consul bellum suis auspicijs gesturus essꝫ: Inde ut eueniret res ita
cōmunicatos honores probent. Haud secus consulto hūtum forte ita
tulit casus: ut Genucius ad hostes magno conatu profectus in īsidias
præcipitatur: legionibꝰ nec opinato pauore fusis. consul circūuēnus
ab inscijs quem interficerent occiditur. Quod ubi romā nuntiatū
est: nequaq̄ tanta publica calamitate mœsta pres: q̄ntum feroces in
felicis consulis plebei ductu fremunt omnibꝰ locis: irent creatū cōsu-
lem ex plebe. transferrent auspicia quo nefas essꝫ: Potuisse pres
plebiscito pelli honoribꝰ suis: nunc ꝫ: in deos īmortales inauspica-
tam legem uoluisse. Vindicasse ipos suum numen sua auspicia quæ
ut primū contacta sint ab eo a quo nec ius nec fas fuerit. Deletum cū
duce exercitum documento fuisse: ne deinde turbato gentiū iure co-
mitia hrentur. His uocibꝰ curia & forum psonat. Appiū Claudiꝰ
qui dissuaserꝫ legem in contione. maiore cum auctoritate euentuꝰ
deprehensi ab se consilij incusantē dictatorem consensu patrum
Seruilius consul dicit. Delectusq: & iustitiū indictū. Prius q̄ dicta-
tor legionesq: nouæ in hernicos uenirent: ductu L. Sulpitii legati res
per occasionē egregie gesta est: in hernicos morte consulis contēpti
castra ad romanorꝫ cum haud dubia expugnandi spe succedentes hor-
tante legato & plenis iræ atq: indignitatis militū animis erupto est
facta. Multum ab spe adeundi uallū res hernicis abfuit. adeo tur-
batis inde ordinibꝰ absterrere. Dictatoris inde aduentu, nouus ue-
teri exercitu adiūgitur. & copiæ duplicantur. Et pro contione dicta-

tor laudib⁹ legati militūq; quor⁊ uirtute castra defensa erant. simul
audientib⁹ laudes meritas tollit animos: simul ceteros ad emulan-
dum uirtutes acuit. Neque segnius ad hostes bellū apparat: qui
& pri ante decoris memores: neque eius ignari auctar⁊ uirū hostis
suas quoq; uires augent. Omne hernicū nomen: omnis militaris
ætas exciuit. Quadragenariæ octo cohortes, lecta robora uirorū
scribuntur. Hunc eximiū florem iuuentutis eo &. quod ut du-
plex acciperent stipendiū decreuerant spei animor⁊que ipleuere.
Immunesq; oper⁊ militariū erant: ut in unum pugnæ laborem re-
seruari plus sibi: q̄ pro uirili pte admitendū scirent extra ordinē
& in arte locati: quo conspectior uirtus essē. Diuum miliū planiti-
es castra romana ab hernicis diuidebat. Ibi pari ferme utrinq; ue
spatio in medio pugnatū est. Primo stetit ambigua spe pugna ne
quicq̄ spe conatus equitib⁹ romanis impetu turbare hostium aciem.
Post q̄ equestris pugna effectu q̄ conatib⁹ uarior erat: consulto pri
us dictatore: equites p̄missu deinde eius relictis equis. clamore in
genti proiolant ante signa & nouam integrant pugnam: nec susti
nere poterant ui extra ordinariæ cohortes pari corpor⁊ animor⁊q;
robore se obiecissent. Tum inter primores duor⁊ populor⁊ res gerit̄.
Quicqd hinc atque illinc cominus mars bello affert multiplex q̄
pro numero damnū est. uulgus aliud armator⁊ uelut delegata pri-
moribus pugna euentum suum in uirtute aliena ponit. Multi dein
utrinque cadunt. plura uulnera accipiunt. Tandem equites alius
aliū increpantes: quid deinde restare quærendo. si neq; ex equis
pepulissent hostem. neq; pedites quicq̄ momenti facerent. q̄ terna3
expetere pugnā. Quid ante signa feroces prosiluissent & alieno pu-
gnarent loco. His inter se uocib⁹ clamore renouato infertur pedem.
Et primū gradu mouerunt hostem: deinde pepulerunt. postremo +
iam haud dubiæ auertunt. Neque tam uires pares quæ supauerit res
facile dictu est. nisi quod perpetua fortuna utriusq; populi & extollē
animos & minuere potuit. Vsque ad castra fugientes hernicos roman⁹
sequitur. Castror⁊ oppugnatione quia serum erat diei abstinē: diu
non perlitatū tenuerat dictatorem ne ante meridiem signū dare
posset: eo in noctem trachū erat certamen. Postero deserta fuga cas-
hernicor⁊ & tanti relicti quidā inuenti. agmenq; fugientiū ab signis

cum preter mœnia eor̄ infrequentia conſpecta ſigna eſſent: fuſiī ac
per agros trepida fuga palatum eſt. Nec romanis incruenta victoria
fuit: quarta parſ militū amiſſa. Et ubi haud minus iacturæ fuit: a-
liquot milites romani cecidere. Inſequenti anno cum L. Sulpitius &
C. Licinius Caluus conſules in hernicos exercitū duxiſſent: neque in
uentis in agris hoſtib⁹: ferentinū urbem eor̄ ui cepiſſent: reuertētib⁹
inde eis tiburtes portas clauſere. Ea ultima cauſa fuit: cum multæ
antea querimoniæ ultro citroq; iactatæ eſſent: cur per fœtiales reb⁹
repetitis bellum tiburti populo indiceretur. Dictatorē T. Quintiū Pœ
num eo anno fuiſſe ſatis conſtat: & magīum equitū Seruiliū Corne
lium Maluginenſem. Macer Licinius comitior̄ habendor̄ cauſa &
ab Licinio conſule dictum ſcribit: quia collega comitia bello præfer
re feſtinante: ut continuaret consulatum: obuiā eundū prauæ cupi
ditate fuerit. Quæſita ea propria familiæ lauſ Leuiorē auctorē licini
um facit: cum mentionem eiuſ rei in uetuſtioribus annalib⁹ nullā in
ueniā: magis ut belli gallici cauſa dictatorem creatum arbitrer incli
net animus. Eo certe anno galli ad tertiū lapidem ſalaria uia trans
pontem Anienis caſtra habuere. Dictator cum tumultus gallici cauſa
iuſtitium edixiſſet: omnes iuniores ſacramento adegit: ingentique
exercitu ab urbe profectus: in citeriore ripa Anienis caſtra poſuit. Pōr
in medio erat neutris erūpentib⁹ ne timoris indiciū eſſet. Prœlia de
occupando ponte crebra erant. Nec qui pontentur in certis uiribus ſatis
diſcerni poterat. Tum eximia corporis magnitudine in uacuū pontē
gallus procęſſit. & q̄ntum maxima uoce potuit: quē nunc inq̄t roma
ui⁹ fortiſſimū hab& procedat agedum ad pugnā: ut nr̄ duorum
oſtendat euentus: utra gens bello ſit melior. Diu inter primores iuue
num romanor̄ ſilentium fuit: cum & abnuere certamen uererentur
& præcipuā ſortem periculi petere nollent. Tum T. Manlius Lucij fili
us: qui patrem a uexatione tribunitia vindicauerat: ex ſtatione ad
dictatorem pergit. Iniuſſu tuo inquit impator extra ordinē nunq̄
pugnauerim: non ſi certam uictoriam uideam. Si tu p̄mittis: uolo ego
illi belluæ oſtendere q̄nto adeo ferox præſultat hoſtium ſignis: me
ex illa familia ortum: quae gallor̄ agmen ex rupe tarpeia deiecit. Tū
dictator Macte uirtute inquit ac pietate in patrem patriāq; T. Man
li eſto. I perge & nomen romanū inuictū iuuantib⁹ dijs præſta. Ar-

. Gallus gallicę loqr̄.

mant inde iuuenem æqualeſ. Pedeſtre ſcutum capit. Hiſpano cingitur gladio: ad propiorem abili pugnam. Armatū adornatūque aduerſuſ gallum ſtolide lætum. & quoniā id quoq; memoria dignū, antiquiſ uiſum eſt: linguam & ab irriſu exſerentē producūt. Recipiūt ſe inde ad ſtationē ceteri: & duo in medio armati: ſpectaculi magiſ more: q̄ lege belli deſtituunt̄: nequaq̄ uiſu ac ſpeciæ æſtimantibꝫ pareſ. Corpuſ alteri magnitudine eximiū: uerſicolori ueſte pictiſque & auro caelatiſ refulgenſ armiſ. Media in altero militariſ ſtatura modicaq; in armiſ abilibꝫ magiſ q̄ decoriſ ſpeciē. Non cantuſ non exultatio armorūq; agitatio uana: ſed pectuſ animoꝝ. iraque tacite plenū, omnē ferociam in diſcrimen ipm certaminiſ diſtulerat. Vbi conſtitere inter duaſ acieſ: tot circū mortalium animiſ ſpe metuq; pendentibuſ gallus uelut moleſ ſupne īminenſ proiecto leua ſcuto, in aduenientiſ arma hoſtiſ uanum ceſim cum ingenti ſonitu enſem deiecit. Romanus mucrone ſurrecto: ſcuto cum ſcutum unū ptuliſſet: totoque corpore interior periculo uulneriſ factuſ inſinuaſſet: ſe inter corpuſ armaque, uno alteroque ſubinde ictu uentrem atq; inguina hauſit. & in ſpatium ingenſ ruentem porrexit hoſtem. Tacentiſ inde corpuſ ab omni alia uexatione intactum, torque uno ſpoliauit. quē reſpar-
ſum cruore collo circūdedit ſuo. Defixerat pauor cum admiratione gallos. Romani alacreſ abſtatione obuiā militi ſuo proceſſi, gratulātes laudantesque ad dictatorem pduciunt. Inter carminū prope modum inconcita quædam militaliter ioculantes torquati cognomen auditum. Celebratū deinde poſteriſ & familiæ honori fuit. Dictator coronam aureā addidit donū: miriſq; pro contione eam pugnā laudibꝫ tulit. Etiā hercule tanti ea ad uniuerſi belli euentū dimicatio fuit: ut gallorꝝ exercituſ proxima nocte: relictiſ trepide caſtriſ: in tiburtem agrum, atque inde ſotietate belli facta: comeatuq; benigne a tiburtibꝫ adiutuſ: mox in campaniā tranſierit. Ea fuit cā cur proximo anno ut L. Petiliuſ Balbuſ conſul cum collega eiuſ M. Fabio Ambuſto hernicorꝝ prouincia euenieſſet: aduerſuſ tiburteſ nuſquā populi exercitū duceret. Ad quorꝝ auxiliū galli cū ex campaniſ redieſſent: foede populationeſ in lauicano, tuſculano q; & albano agro haud dubie tiburtibꝫ ducibꝫ ſunt factæ. Et cum aduerſuſ tiburteſ hoſtem duce conſule contenta reſ. p. gallicuſ tumultuſ dictatorem

Vñ. Torquat⁹

creari coegit. Creatus Q. Seruilius Hala. T. Quintii magrm equitum dixit. & ex auctorite patrum, si prospere id bellum euenisset: ludos magnos uouit. Dictator ad continendos proprio bello tiburtes consulari exercitu misso manere, omnes iuniores nullo detrectante militiā sacramento adegit. Pugnatū haud procul a porta colina est, totius urbis in conspectu parentū, coniugum ac liberorū: quae magna & absentibus hortamenta animi tum subiecta oculis simul uerecundia militiaq; militem accendebant. Magna utrinq; edita cede auertitur tandē ates gallorum fuga tibur sicut artem belli gallici petunt. Palati ab consule penulo haud procul tibure excepti. Egressis ad opem ferendā tiburtibus simul cum his intra portas compelluntur. Egregie tum ab dictatore tum ab consule res gesta est. Et consul alter fabius proelijs primū parauit. postremo una insigni pugna: cum hostes totis castris copijs essēt hernicos deuicit. Dictator consulibus in senatu & ad populū magnifice collaudatis & suaq; quoque re illis remisso honore dictatura se abdicauit. Petulus de gallis tiburtibusq; geminū triumphū egit. Fabio satis unum. ut ouans urbem iniret. Irridere petulj triūphū tiburtes ubi n. secum atem conflixisse: spectatores pauos fugae trepidationisq; gallorū extra portas egressos. Post q̄ in se quoq; fieri impetū uiderūt: & sine discrimine obuios caedi recepisse intra urbem se. Eam rem triumpho dignam uisam romanis ne nimis mirā magnūq; tumultū censerent exire in hostium portis maiorē ipos trepidationē ante moenia sua uisuros. Itaque insequēti anno M. Pompilio Leuate L. Manlio consulibus primo silentio nocts ab tibure agmine ifesto profecti ad urbem romam uenerunt. Terrorem repente ex somno excitatis subita res: & nocturnos pauor prebuit. Ad haec multorū insania qui aut unde hostes aduenissent conclamatum tm celeriter ad arma est & portae stationibus murisq; presidijs firmati. Et ubi prima lux mediocrem multitudinē ante moenia neque alium q̄ tiburtem hostem ostendit de duobus portis egressi consules utrinq; atem subeuntiū iam muros aggrediuntur. Apparuitq; occasionē magis q̄ uirtute fretos uenisse. Adeo uix primū impetum romanorū sustinuere. Quin & bono fuisse romānis aduentum eorū constabat orientēque iam seditionē inter patres & plebē metu tam propinqui belli compressurū. alius aduentus

hostium fuit proximo bello agris terribilior q̄ urbi populabūdi tanqm̄ē-
ses fines romanos maxime qua pte etruria adiacat pagrauere. Rebq;
nequicq̄ repentis. nouu consules Q. fabius & L. plancius iussu popli bel
lum indixere. Fabioq; ea prouincia. plancio hernici euenere. Gallici
quoq; belli fama increbrescebat. Sed inter multos terrores solano fu-
it pax annis petita data. Et magna uis militū ab his ex fœdere uetu
sto quod multis intermiserant annis: accepta. Quo presidio cū fulta
res romana essa. leuius fuit quod mox gallos preneste uenisse atque
inde circa pedum consedisse auditum est. dictatorē dici L. Sulpitium
placuit. Consul ad id accitus L. plautius dixit. Magr equitū dictatori
addidit M. Valerius. Hi robora militum ex duobs exercitibs consulā-
bs electa aduersus gallos duxerunt. Lentius id aliq̄nto bellum q̄ parti
utrique placebat fuit. cum primū galli rantū auidi certaminis fuissent
deinde romanus miles ruendo in arma ac dimicationē aliq̄ntum galli
cam ferociam uincerat. Dictatori ne unque placebat qn̄ nulla cogeret
res fortunæ se cōmittere aduersus hostem. quē tempus deteriorem in
dies & locus alienus faceret: sine præparatu comeatu sine firmo mu-
nimento moraniem. Adhæc his corporibs animisq; quor omnis im
peti essa: uis parua eadem languescere mora. His consilijs dicta
tor bellum trahebat. graueq̄ que ediderat poenam si quis inussu i ho
stem pugnassa:. Milites egre id patientes primo in stationibs uigilijs
que inter se dictatorem sermonibs capere. interdū patres cōmuniter
increpare: quod non iussissent per consulem geri bellum. electum esse
eximiū impatorē unicum ducem: qui nihil agenti sibi de cælo deuola
turam in sinum uictoriam censeat. Eadem deinde hæc interdiu propa-
lam ac ferociora his iactare se inussu impatoris aut dimicaturos aut
agmine romā ituros: īmisceriq; militibs centuriones. Nec in circulis
mō fremere: sed iam in principijs ac prætorio in unū sermones confu-
di atque in contionis magnitudinē crescere turba & uociferare ex oī-
bus locis: ut extemplo ad dictatorem ueniri: uerba pro exercitu face-
ra. Sextus tullius ut uirtute eius dignū essa:: septimū primipilum
iam Tullius ducebat. Neque erat in exercitu qui quic pedestria stī-
pendia egissa: uir fachs nobilior. Is precedens militū agmen ad tri-
bunal pgit. Mirantiq; Sulpitio non turbam magis: q̄ turbæ principē
Tullū imperijs obedientissimū militem. Si licet dictator inqt con-

demnatum se uniuersus exercitus a te ignauiae ratus, & prope ignominiae causa desertum sine armis orauit me ut suā apud te causam agerem. Quid sicubi loco cessum: si terga data hosti: signa foede amissa obiici nobis possent: tn̄ hoc a te impetrari aequū cēnserem: ut nos uirtute nr̄am culpam corrigere & aboleretur flagitij memoriam noua gloria paterent. Etiā ad Alliam fusae legiones: eandē quā per pauorem amiserant patriā: profecte postea abeius uirtute recuperare. Nobis deum benignitate, felicitate tua populi q; ro. & res & gloria est integra. q̄q̄ de gloria dicere ausim: si nos & hostes haud secus q̄ feminas abditos intra uallum omnib cōtumelijs eludunt. Et tu imperator nr̄. quod aegrius patimur, exercitū tuum sine animis, sine armis, sine manibo iudicas esse. Et prius q̄ exptus nos esses de nobis ita desperasti ut te mancors ac debilium ducem iudicares esse. Quid h. aliud esse credimus causae: cur ueteranus dux fortissimus bello compressis quod aiunt manibo. Sed ea utcunque eni se hr̄ res, te de nr̄a uirtute dubitasse uidem: q̄ nos de tua ueritus est. Sin aūt non tuum istud: sed publicum est consilium: & consensus aliquis patrum: non gallicum bellum nos ab urbe ab penatibo nr̄is ablegatus tenet: quaeso ut ea quae dicam non ab militibo impatori dicta cēseas. sed ab plebe patribo. Quae sicut uos urā hēnt consilia: sic se sua habitura dicat. Quis tandem succensseat milites nos esse: non seruos uestros, ad bellum non ad exilium missos. Si quis dat signū in aciem educat: ut uiris ac romanis sit pugnaturus: Si nihil armis opus sit otium potius romae q̄ in castris acturos. Haec dicta sint patribo. Te impator milites tui oramus: ut nobis pugnandi copiam facias: tū uincere cupimus: tum te duce uincere: tibi lauream insignem deferre, te cum triumphantes: urbem inire tuum sequentes curruum. Iouis optimi maximi templum gratulantes ouantesque adire. Orationē Tullij exceperunt preces multitudinis: & undiq; ut signum daret: ut capē arma iubere & clamabant. Dictator q̄q̄ rem bonam exemplo haud probabili cernere & actam censere q; se facturū quod miles uellēt se tn̄ recepit. Tullioque secreto: quaenam res haec: aut quo pacta sit more pcontatur. Tullius magnopere a dictatore petere: ne se oblitū disciplinae militaris: ne sui: neue impatoriae maiestatis credere & militudine concitateque ferme auctoribo silis esse & subtraxisse

se ducem ne quis aliis qualem mota creare multitudo solera existera.
Nam se quid nihil non arbitrio impatoris achiry. Illud tñ prouidendum esse magnopere ut exercitum in potestate hrēt differri nō posse adeo concitatos animos: ipōs sibi locum & tempus pugnandi sūpturos si ab impatore non detur. Dum hæc loquūtur iumenta forte pascētia extra uallum gallo abigenti duo milites romani abi ademerūt. & in eos saxa iecta a gallis. deinde ab romana statione clamor ortus atque procursum utrinq; est. Iamque haud procul iusto proelio res erat: ni celeriter direptum certamen p centuriones essa. Affirmata certe eo casu Tullij apud dictatorem fides est. Nec recipiētem iam dilationē re: in posterū diem edicitur ante pugnaturos. Dictator tñ ut qui magis animis q̄ uiribus fretus ante q̄ ad certamē descēderat: omnia circūspicere atque agitare cœpit: ut arte aliqua terrorē hostibus incuteret. Solerti rem nouam animo excogitat: qua deinde multi nīi & externi impatores, nra quoq; quid ætate, usi sūt. Mulis strata detrahi iubet: binis tñ centūculis relictis: agasones primum capitis: prim egrosq; armis ornatos imponit. His fere mille confectis centū admisset equites, & nocte sup castra in montes euadere, ac siluis se occultare iubet. Neque inde ante moueri: q̄ ab se acciperēt signum. Ipē ubi illuxit in radicibus montiū extendere aciem cœpit sedulo: ut aduersus montes consisteret hostis: instructo uani terroris apparatu: qui quid terror plus pene ueris uiribus profuit. Primo credidere duces gallorū non descensuros in æquum romanos. deinde ubi digressos repente uiderunt: & ipi auidi certaminis in proeliū ruunt. prius quæ pugna cœpit q̄ signum ab ducibus daretur: atrius inuasē galli dextrum cornu. neque sustinere potuissent nisi forte eo loco dictator fuissa: Sextum Tulliū nomīe increpans: rogitansq; ficine milites pugnaturos spopondisse: Vbi illi clamores sint arma poscentium: ubi mine iniussu impatoris proelium inituros: En ipsum impatorem clara uoce uocare ad proeliū & ire armatū ante prima signa equis sequeretur eorū qui mō ducturi fuīt. in castris feroces in acie pauidi uera audiebant. Itaque tantos pudor stimulos admouit: ut ruerent in hostiū tela, alienatis a memoria periculi animis. Hic primo impetus prope uictos turbauit hostes. Eques dein emissus turbatos auertit. Ipē dictator postq̄ labātē

una pte uidit atiē: signa in leuum cornu confert: quo turbam hostiū congregari cernebat: & his qui in monte erant signū quod cōuenerat dedit. Vbi quoq; inde nouus clamor ortus & tendere oliq̄ mōte ad castra gallor uisi sunt: tum metu ne excluderentur omissa pugna est: cursuq; effuso ad castra efferebantur. Vbi cū occurrissēt M. Valerius māgr equitū: qui profligato cornu dextro obequitabat: hostiū munimentis ad montes siluasq; uertunt fugā. plūmique ibi a fallaci equitū specie agasonibs excepti sunt: & eor quos pauor prulerat in siluas. Atrox cedes post sedatū prelium fuit. Nec alius post M. furium .q̄. C. Sulpitius uictorē de gallis egit triumphum. Auri quoque ex gallicis spoliis satis magnum pondus saxo quadrato septum in capitolio sacrauit. Eo anno & a consulibus uario euentu bellum: nam hernici ab consule plautio deuicti subacique sunt. Fabius collega incaute atque inconsulte aduersus tarquiniēses pugnauit. nec in ante tantū ibi cladis acceptum .q̄. quod trecentos septem romanos milites captos tarquiniēses īmolarunt.

Qua foeditate suplicij aliq̄nto ignominia populi ro insignior fuit. Accessit ad eam cladem & uastatio romani agri quā priuernates uelitemi: deinde incursione repentina fecerunt. Eodem anno duę tribus pomptina & publiana additę. Ludi uoti quos M. furius dictator uouerat facti. Et de ambitu ab C. Petilio tribuno plebis auctoribus pribus tum primū ad populū latum est. Eaque rogatione nouor maxime hominū ambitione qui nundinas & conciliabula obire soliti erant compressam credebant. Haud æque læta patribs insequenti anno C. Martio L. Manlio consulibs de unciario fenore a M. Duilio L. Menenio tribunis plebis rogatio est plata. & plebs aliquanto cam cupidius scitu: accepitque ad bella noua priore anno destinata. Falisci quoq; noui hostes exorti duplici crimine: quod cū tarquiniensibs iuuentus eor militauerat: & cos qui falerios perfugerant cum male pugnatū est. repetentibs feetialibs romanis non reddiderant. Ea prouincia C. Manlio euenit. Martius exercitū in agrum priuernatū integr pace longiq̄ induxit: militēq; preda impleuit. Ad copiam rer addidit munificentiā: quod nihil in publicum se cernendo agendoue rē priuatam milti fauit. priuernates cum ante mouia castris primum

consedissent: uocatis ad contionē militibꝫ castra nunc inquit uobis hostium urbemque prædedo. si mihi pollicemini uos fortiter in arte opam daturos nec prædæ magis q̄ pugnæ paratos esse. Signū poscunt ingenti clamore celsique aspe haud dubia ferocs in prœlia uadūt. Ibi ante signa Sextus tullius de quo ante dictum est exclamat. Aspice imperator inquit quēadmodū exercitus tuus tibi promissa præstet: pilo q; posito stricto gladio in hostem impetū facit. Secuntur tullū ante signani omnes: primoque impetu auertere hostem. Fusū inde ad oppidum pscuti. cum tam scalas mœnibꝫ cōmouerent: in dedītionem accipiunt. Triumphus de priuernatibꝫ actus. Ab altero cōsule nihil memorabile gestum: nisi quod legem nouo exemplo ad suffragium in castris: tribuni tribuū de uicesima eorꝫ qui manu mitterentur: tulit. Patres quia ea lege haud paulum uectigal inopi ærario additū esset: auctores fuerunt. Ceterꝫ tribuni plebis non tam lege q̄ exemplo motti ne quis populū reuocaret: capite sanxerunt. Nihil. n. non per milites iuratos in consulis uerba: q̄uis primosim populo si id liceret: fieri posse. Eodē anno L. Licinius Scolo ab M. Pompilio Lenate sua lege decē millibꝫ æris est damnatus: quod mille iugerum agri cum filio possidera: emancipandoq; filium fraudē legi fecisset. Non consulesinde M. Fabius Ambustus secdo & M. Pompilius Lenas secdo: duo bella habuere. Facile alterꝫ cum tiburtibꝫ M. Lenas gessit: qui hoste in urbem compulso: agros uastauit. Falisci Tarquiniensesque alterꝫ consulem prima pugna fuderunt. Inde terror maximus fuit: quod sacerdotes eorꝫ sacris ardentibꝫ: anguibusq; prælatis cessu furiali: militem romanū insueta turbauerunt spene. Et tum quidē uelut limphatici & attoniti mutamentis suis trepido agmine inciderunt. Deinde ubi consul legatiq; ac tribuni puerorꝫ ritu uana miracula pauentes irridebant increpabantq;: uertit animos repente pudor: & in ea ipā quæ fugerant uelut cæci ruebant arma. Discusso itaque uano apparatu hostiū cum in ipos armatos se intulissent auerterunt totā aciem: castrisque eā eo die potiti præda ingenti parta: uictores reuertuntur militaribꝫ tocis tū apparatū hostium: tū suum increpant pauorem. Concitatur deīn omne nomē etruscū & tarquiniensibꝫ faliscisq; ducibꝫ ad salinas pugnatur. Aduersus eū terrorem dictator L. Martius Rutilus primus de plebe dictus

Magiſtrū equitum item de plebe L. Planeum dixit. Id uō indignū patribuſ uideri &iā dictaturā in promiſcuo eſſe. omniq; ope īpediebant: ne quid dictatori ad id bellum decerneretur paretur ue: eo promptiuſ cuncta ferrente dictatore: populuſ iuſſit. Profectuſ ab urbe utraque p̄te riberiſ ratibuſ: exercitu (quocūque fama hoſtium ducebat) traiecto: multoſ populatoreſ agroꝝ uagoſ palantes oppreſſit. Caſtra quoque nec opinato aggreſſuſ cepit. Et octo milibo hoſtiū capti: ceteri aut cesi: aut ex agro romano fugati: ſine auctoritate patrū, populi iuſſu triūphauit. Et quia nec per dictatorē plebeiū nec p̄ conſulem comitia conſularia hīi uolebat & alter conſul fabiuſ bello retinebat: reſ ad interregnū redijt.

Interreges deincepſ Q. Seruiliuſ Hala M. fabiuſ. Dein. Manliuſ L. fabiuſ L. Sulpitiuſ. M. fabiuſ Ambuſtuſ. In ſcto interregno orta contentio eſt: quod duo patricij conſuleſ creabant. Intercedentibuſq; tribunis interrex fabiuſ aiebat in duodecim tabulis legē eſſe: ut quodcunq; poſtremū populuſ iuſſiſſet id uſ ratūq; eſſet iuſſu populi & ſuffragia eſſe: cui q; intercedendo tribuni nihil aliud q̄ ut differret comitia ualuiſſēt: duo patricij conſuleſ creati ſunt. L. Sulpitiuſ Poetus tertio. M. Valeriuſ Publicola. Eodē die magiſtratū inierunt: quadringēteſimo anno q̄ urbs condita eſſet: quīto & triceſimo q̄ gallis recuperato. ablato poſt nonum anno ab plebe conſulatum: patricij conſuleſ ambo ex interregno conſulatum inierunt. L. V Sulpitiuſ tertio M. Valeriuſ publicola. Epulum eo anno ex tiburtib haud memorando certamine captum ſiue duorū conſulū auſpitio. beliū ibi geſtum eſt ut qdā ſcripſere ſeu per idē tempuſ tarquienſiū uaſtati ſunt agri ab Sulpitio conſule: quo Valeriuſ aduerſuſ tiburteſ legioneſ duxit.

Domi maiuſ certamen conſulibo cum plebe ac tribuniſ erat. fideiam ſuæ non ſolum uirtutiſ dicebant eſſe: ut accepiſſent duo prīmj conſulatū: ita duobo patricijſ mandare: qn aut toto cedendum eſſet: ſi plebeiuſ iam magiſtratuſ conſulatuſ fiat: aut totū poſſidēdum quā poſſeſſionē integram a patribo accepiſſent. Plebſ contra fremit quid ſe uiuere quid in p̄te ciuitū cenſeri: ſi qd duorū hominū uirtute L. Sextij ac C. Licinij p̄tum ſit: id obtinere uniuerſi non poſſunt. Vel reges uī decētiuroſ: uī ſi quid triſtiuſ ſit

imperij nomen patiendum esse potiuſ q̄ amboſ patrimoſ conſuleſ ui
deant: nec inuicem pareatur atque imperetur: ſed parſ altera in
æterno imperio locata. plebem nuſq̄ alio natam q̄ ad ſeruiendum
putet. Non deſunt tribuni auctoreſ turbarj: ſed inter concitatoſ
per ſe omneſ uix ducem eminent. Aliquotiens fruſtra campū deſæ
ſum cum eſſæ: multiq; per ſeditioneſ acti comitialeſ dieſ. poſtre
mo uicta pſeuerantia conſulum plebeſ, eo dolore erupit: ut tribu-
noſ actum esse de libertate uociferanteſ: relinquendūq; nō cam-
pum iam ſolum: ſed & urbem captam atq; oppreſſam regno pa
tricioꝝ: moeſta plebſ ſequeretur. Conſuleſ relicti a pte populi per
infrequentiā comitia nihilo ſegniuſ pronunciāt. Creati conſuleſ
ambo patricij. M. Fabiuſ Ambuſtuſ tertio T. Quīnuiſ. In qbuſdam
annalibꝫ pro T. Quintio M. pompilium conſulem inuenio. Duo bel
la eo anno proſpere geſta. cum tiburtibꝫ que ad deditionē pugna
tum. Seſſula ex hiſ urbſ capta. Ceteraq; oppida eandē fortunā
habuiſſent: niſi uniuerſa gens poſitis armis in fidem conſuliū ue
niſſæ. Triūphatū de tiburtibꝫ alioquī mitis uictoria fuit. In tar
quienſeſ acerbe ſeruitū: multis mortalibꝫ in acie cæſis. & ingēti
captiuoꝝ numero ccc. lvii. delecti nobiliſſimuſ quiſq; qui ro
mā mitterentur: uulgus aliud truncidatū. Nec populuſ in eoſ qui
miſſi romā erant mitior fuit. Medio in foro omneſ utrīq; cæſi ac
ſecuri percuſſi. Id pro īmolatis in foro tarquienſiū romanis pœnæ
hoſtibꝫ redditū. Res bello bene geſtæ: ut ſānitas quoq; amicitiā
peterent effecerunt. Legatis eoꝝ comiter ab ſenatu reſponſū: foe
dere in ſoneratem accepti. Non eadē domi quæ militiæ fortūa
erat plebi romanæ. Nam & ſi unciario fœnore facto leuata erat
uſura ſorte ipā obruebant inopes: nexūq; inibant eo nec patrici
os amboſ conſuleſ neque comitioꝝ curam publicaue ſtudia præ
priuatis incōmodis plebſ ad animū admittebat. Conſulatus u
triusque apud patrimoſ manet. Conſuleſ creati L. Sulpitius Poen.
quarto. M. Valerius publicola iterꝫ. In bellū etruſcū intentam
ciuitatem: quia ceritem populū miſericordia conſanguinitatis
tarquienſibꝫ adiūctum fama ferebat. Legati Latini ad uolſcoſ
conuertere nuntiantes exercitū conſcriptum armatūq; iam ſuis
finibꝫ īminere: inde populabunduſ in agꝝ romanū uenturoſ

esse. Censuit igit senatus neutram negligendā rem utroque legiones scribi. Consules q; sortiti prouincias missit. Inclinauit deinde ps maior curæ in etruscū bellum: post q̄ litteris Sulpitij consulis. cui tarquinij prouincia euenerat. cognitū est depopulatū agru circa romanas salinas: prædæque prem in cerituū fines aduectam & haud dubie iuuentutē populi eius inter prædatores fuisse. Itaq; Valeriū volscas oppositū castraq; ad finem tusculanū habentē reuocatū inde senatus dictatorē dici misit. T Manliū. Auli filiū dixit. Si cū sibi ma gnū A. Cornelium Cossum dixisse: consulari exercitu contentus ex auctoritate patrū ac populi iussu ceritibo bellum indixit. Cui primū ceretes tanq̄ in uerbis hostiū uis maior ad bellum significandū: q̄ in suis factis essē: qui per populationē romanos lacessērāt. Iam uerus terror belli inuasit. & quā non suarū uirium ea dimicatio essē: cernebant: pœnitebat quę populationis. & tarquiniensēs ex ecrabant. defectionis auctores. Nec arma nec bellum quisq̄ appa re. sed pro se quisq; legatos mitti iubebat ad petendā erroris uenia

Legati senatū cum adissent. ab senatu reiecti ad populū deos roga uerunt: quorū sacra bello gallico accepta rite procurassēt: ut roma nos florentes ea sua misericordia caperet: quę se reb affectis populi ro. cepissēt. Conuersiq; ad delubra uestę hospitiū flaminiū uestali umq; ab se caste ac religiose cultum inuocabant. Eo ne meritos crederet quisq̄ hostes repente sine causa factos: aut si quid hosti liter fecissent consilio id magis q̄ furore lapsos fecisse: ut sua uete ra beneficia locata præsertim apud tam gratos nouis corrūperēt ma leficijs: florentēq; populū ro. ac felicissimū bellum sibi desumerēt hostem: cuius afflicti amicitiā cepissent. ne appellarent cōsilium quę uis ac necessitas appellanda esset. Transeuntes agmē infesto per agrum suum tarquiniensē cum præter uiā nihil peiussēt maxis se quosdā agrestium populationis eius quę crimini sibi dari ti mitēs. Eos seu dedi placeat: dedere se patos esse: seu supplicio affici dignos pœnas. Certe sacrariū populi ro. diuersoriū sacerdotū. ac receptaculū sacrorū romanorū intactum inuiolatūq; crimine belli. hospitio uestaliū cultuq; dijs darent. Mouit populū nō tam causa presens: q̄ ueteris meritum: ne maleficij memores q̄ beneficij ponitis essent. Itaq; pax ceretī populo data. inducieq; in centum

annos factas in senatus consulto referri placuit. In falisios eod noxi
os crimine uis belli conuersa est. Sed hostes nusq̄ inuenti cū popu
latione pagran fines essent ab oppugnatione urbium tempatū est.
Legionib romā reductis: reliquis annis muris turribusq; refinen
dis consumptū: & aedes apollinis dedicata est. Extremo āno co
mitia consularia certamē patrum ac plebis diremit: tribunis ne
gantibus passuros comitia hri: ni scdm legem Licniā hrētur. dicta
tore obstinato tollere potuis totum e re:p. consulatū: q̄ promiscuū
patribus ac plebi facere. Prolatantis igitur comitijs cū dictator ma
gistratu abijssa: res ad interregnū rediit. Infestam inde pribus ple
bem interreges cum accepisset: ad undecimū interregnū seditionibus
certatū est. Legis Licniae patrocinū tribuni iactabant. propior do
lor plebi foenoris ingrauescentis erat: curaeque priuatae in certami
bus publicis erūpebant. Quorū tedio prēs L. Cornelium Scipionē inter
regem concordiae causa obseruare legem licinia comitijs consulari
bus iussere. P. Valerio Publicolae datus e plebe collega L. Marcius
Rutilus. Inclinatis semel in concordiam animis: noui consules fae
norem quo rem destinare unanimes uidebantur: leuareq; aggres
si solutionē aeris alieni in publicā curam uerterunt. Quīque uiris
creatis quo mensarios a dispensatione pecuniae appellarunt: me
rita aequitate curaq; sunt ut per omnia annalium monumēta cele
bres nomīb essent. Fuere aut L. Duellius. P. Decius Mus. M. Papi
rius Q. Publius. & T. Aemilius: qui rem difficillimā tractatu & ple
rumque pti utrique semp certe pti alteri grauem: tum alio modera
tione tum impendio magis publico: q̄ iactura sustinuerūt. Tarda ne
nomina & impediciora inertia debitorū q̄ facultatibus. At aerarius
mensis in foro positis dissoluit ut populo prius caueretur: aut aestima
tio aequis reū pretijs liberauit: ut non mō sine iniuria: sed & sine
querimonijs ptis utriusq; exhausta uis ingens aeris alieni sit. Terror
inde uanus belli etrusci cum cōiurasse duodecī populos fama esset
dictatorem dici coegit. Dictus in castris eo ēni ad consules missum
senatus consultum. L. Iulius. Magr ei equitū adiectus L. Aemilius.
Ceteū foris tranquilla omnia fuere: tentatū domi per dictatorem
ut ambo patricij consules crearentur: rem ad interregnū pduxit.
Duo interreges L. Sulpicius M. Fabius interposita obtinuere qd dicta

tor frustra retenderat: mitiore iam plebe: ob recens meritū leuati
ærī alieni: ut ambo patricij consules crearentur. Creati ipē L. Sul-
pitius portitus: qui prior interregno abijt: & T. Quintius poenus. Qui
dā cesonem cognomē Quintio adijciunt. Ad bellū ambo profecti: fa-
liscam Quintius: Sulpitius tarquiensem. Nusq̄ ante congresso hoste
cum agris magis q̄ cum homīb: urendo populando que gesserunt
bella. Cuius lente uelut tabis senio: uicta utriusq; priuata popli
est: ut ab consulibo deinde p̄missu eor ab senatu indutias peterēt.
In quadraginta annos impetrauerunt. Ita posita duor bellorū
quae īminebant cura dū aliqua ab armis quies essēt: quia solu-
tio ærī alieni rer multar mutauerat dnos: censū agi placuit.
C Æter cum censoribo creandis indicta comitia essent: professus cē-
suram petere L. Martius Rutilus: qui primus de plebe dictator
fuerat: concordiā ordinū turbauerat. quod uidebatur quid tpre
alieno fecisse: quia tū forte ambo patricij consules erant: qui ratio-
nē eius hīturos se negabant. Sed & ipē constantia incepti obtinuit.
Et tribuni omni ui recup̄ando ius consularibo comitijs amissum
adiuuerunt: tum ip̄ius uiri maiestas nullius honoris fastiq̄ non
æquabat: tum per eundē qui ad dictaturā aperuissēt uiā: censu-
ram quoq; in p̄tem uocari plebes uolebat: nec uanatū comitijs est:
qn cum Manlio Hetio censor Martius creatur. Dictatorē quoq;
hic annus habuit M. Fabium nullo terrore belli: sed ne Licinia lex
comitijs consularibo obseruaretur. Magr equitū dictatori addit
Seruilius. Nec tn dictura potentiorē eum consensu patr consularibo
comitijs fecit: q̄ censoris fecerat. M. Pompilius Lenas lectus a plebe
consul: ab patribo L. Cornelius Scipio collega datus. Fortuna quoq;
illustriorem plebeium consulem fecit. Nam cum ingentē gallor ex-
ercitum in agro latino castra posuisse nuntiatum essēt: Scipione
graui morbo implicato: gallicum bellum Pompilio extra ordinem
datum. Is impigre exercitu scripto: cum omnes extra portā Cape-
nam ad martis edem cōuenire armatos iussisset: signa
que eodē quaestores ex aerario deferre. Quatuor expleti legionib
quod supfuit militū P. Valerio publicolæ prætori tradidit: auctori
patribo scribendi alterius exercitus: quod ad incertos belli euētus
subsidiū rei. p. esset. Ipē iam satis omnibo instructis/ compatisq; ad

hostem ꝑgit. Cuius ut priuſ noſcere uires: q̄ periculo ultimo tentaret: in tumulo: quē proximū caſtris gallorū capere potuit uallū ducē coepit. Gens ferox & ingenij auidi ad pugnā cum procul uiſis ro - manorū ſignis ut extemplo prœlij initiura expliciſſet atiē: poſtq̄ neque in æquum dimitti agmen uidit: & tum loci altitudine: tum uallo ataq̄ tegi romanos ꝑculſos pauore rata: ſimul opportuniores quod intenti tum maxime eſſent operi: truci clamore aggreditur. Ab romanis nec opus intermiſſū (triarij erant qui muniebant) & ab haſtatis principibuſq: qui pro munitoribꝫ intenti armatiq; ſte - terunt: prœlium initium. præter uirtutem locus quoq; ſuperior adiuuit. ut pila omia haſteq: non tanq̄ ex æquo miſſa uana (quod plerūq; fit) caderent: ſed omnia librata ponderibꝫ figerentur. Onerati que telis galli quibꝫ aut corpora tranſfixa: aut prægrauata inherentibꝫ gerebant ſcuta cum curſu pene in aduerſū ſubiſſent: primo incerti re - ſiſtere: deinde cum ipā cunctatio & biſ animos minuiſſet: & auxiſſet hoſti impulſi retro ruere: alij ſup alios: ſtragemq; inter ſe cæde ipſa fœdiorem dare: adeo præcipiti turba obtriti q̄ ferro necati. Nec dū certa romanis uictoria erat. Alia in campū digreſſos ſuperat moles. Nanq; multitudo gallorū ſenſū omnē talis damni exuperans uelut noua ruſus exoriente atie integrū militem aduerſus uictorē hoste ciebat: ſtetitque ſuppreſſo impetu romanus. Et quia uterq; feſſis ſub - cunda dimicatio erat: & quod conſul dum inter primores incauti ſ agitat leuo humero iacta prope traiecto ceſſerat parūper ex atie. Iā que omiſſa cunctando uictoria erat: cum conſul uulnere alligato reuectus ad prima ſigna: quid ſtas miles inquit? Non cum latino ſabinoque res eſt: quē inuictis armis ſortium ex hoſte fatias. In bellu - as ſtrinximus ferq; hauriendus aut dandus eſt ſanguis. pepuliſtis a caſtris ſupina ualle præcipites egiſtis ſtratis corporibꝫ hoſtium ſupſtatis. complete eadem ſtrage campos qua montes repleſtis. ¶ Nolite expectare dum ſtantes uos fugiant. Inferenda ſūt ſigna & uadendum in hoſtes. His adhortationibꝫ iterq; cohortati pellūt loco primos manipulos gallorū: cuneis deinde in mediū agmen proru - punt. Inde barbari diſſipati: quibꝫ nec certa impia nec duces eſſent uertunt impetum in ſuos. fuſiq; per campos & præter caſtra & ſua fuga plati: quod edituſſimū inter æquales tumulos occurrebat oc -

his autem albanam petunt. Consul non ultra castra insequitur: quia uulnus degrauabat: & subiecere exercitū tumulis ab hostib occupatis nolebat. Preda omnium castrorū militi data. Victorem exercitū opulentūque gallicis spoliis romam reduxit. Moram triūpho uulnus cōsulis attulit. Eadēque causa dictatoris desiderū senatui fecit: ut essa qui egris consulibo comitia habet. Dictator L. furius camillus dein. addito magro equitū P. Cornelio Scipione reddidit patribo possessionem prisinā consulatus. Ipē ob id meritum ingenti patrū studio creatus consul: collegam Appiū claudium crassū dixit. Primusq; inierē nouū consulesq magratum: triūphus a Pompilio de gallis actus magno fauore plebis mussitantesque inter se rogitabant minquā plebei consulis pnitera. Simul dictatorem increpabant: qui legis licinie spretæ mercede consulatū priuata cupiditate: q̄ publica inuidia fœdiorem cepissa: ut se ipē consulem dictator crearet.

Annus multis uarisque motibus fuit insignis. Galli ex albanis montib quia hiemis uim pati nequiuerant: per campos maritima que loca uagi populabantur. Mare infestū classib grecorū erat. Oraque littoris Antiatis Laurentesque tractus & tyberis hostia: ut predones maritimi cum terrestribus congressi anapin semel prelio decertarent: dubiique discesserint in castra galli greci retro ad naues uictos se an uictores putarent. Inter hæc longus maximus extitit terror: concilia populorū latinorū ad lucum ferentine habita responsūque haud ambiguū impantib milites romanis datum absisterent impare his quorū auxilio egerent. Latinos pro sua libertate potius q̄ pro alieno impio: latinos arma. Inter duo simul bella externa: defectione & sonorū senatus anxius cū cerneret: metu tenendos: quos fidos non remisset. Extendere omnes imperij uires consulem delectu habendo iussit. Ciuili quippe standū exercitum esse: qn̄ sociali cœptis deserere: undique: non urbana tm̄ sed & agresti iuuentute decem legiones scriptæ dicunt: quaternū miliū & ducentorū peditum equitūq; tricentorū. Quē nūc nouū exercitum: si qua externa uis ingruat. Hæ uires populi ro. quas iux terrarū capit orbis contractæ in unū haud facile efficiant a deo ut inque laboramus sola creuimus diuinas luxuriāque. Inter cetera tristia eius anni consul alter Appius claudius in ipō belli apparatu

moritur. Redierat res ad Camillum cum unico consuli uel ob aliā
dignationem haud subiiciendū dictaturæ: uel ob omen faustū ad
gallicū tumultum cognominis dictatura abrogari haud satis de
cora uisum erat patribo. Consul duabo legionibo urbi præpositis
octo cum L. Pinario prætore diuisit: memor paternæ uirtutis gal
licū sibi bellum extra ordinē sumit. Prætorem maritimā oram
tutari: græcosque arcere littoribo iussit. Et cum in agro pontinum
descendisset: quia neq; in campis congredi nulla cogente re uolebat
& prohibendo populationibo quos rapto uiuere necessitas cogeret:
satis domari credebat hostem: locum idoneū statiuis delegit. Vbi
cum stationibo quietis tempus tererent: gallus processit magnitu
dine atq; armis insignis: quatensq; scutū hasta: cū silentiū fe
cisset: prouocat per interpretē unū ex romanis: quis secū ferro
decernat. M. erat Valerius tribunus militū adolescens: q haud
indigniorē eo decore se q̄ T. Manliū ratus: priusquā consulis uoluntatē: in medium armatus processit: minus insigne certa
men humanū numine interposito deorum factum. Nanq; consi
denti iam manū romano: coruus in gallea repente consedit: in ho
stem uersus. Quod primū ut augurium cælo missum lætus accepit:
tribunus: precatus deinde: si diuus si diua essent: qui sibi præpe
tem misissent: uolens propitius adesset. Dictu mirabile tenuit nō
solum ales captam semel sedem: sed quotienscunq; certamē initiū
est leuans se ales ot oculosq; hostis rostro & unguibo appetit: donec
territū: prodigii talis uisu oculisque simul ac mente turbatū: Va
lerius obtruncat. Coruus e conspectu elatus orientem petit. Hacte
nus quiete utrinq; stationes fuere. Postq̄ spoliare cæsi corpus ho
stis tribunus cœpit: ne galli se statione tenuerunt. & romanorū
cursus ad uictorem ā: otior fuit. Ibi circa iacentis galli corpus cō
tracto certamine pugna atrox concitatur. Iam non manipulis p
ximarum stationum: sed legionibo utrinq; effusis res geritur. Camil
lus lætatum militem uictoria tribuni: lætum tam præsentibo atq;
secundis dijs: ire in prœlium iubet: ostentansque insignē spolijs tri
bunū hunc imitare miles aiebat: & circa iacentem ducem sterne
gallorum catervas. Dij hominesq; illi affuere pugnæ. depugnatūq;
est haud quaq̄ certamine ambiguo cum gallis. adeo duorum mili-

tum euentum inter quos pugnatum erat: utraque acies animis
properat. Inter primos quorq; concursus alios excitierat atrox pre-
lium fuit. Alia multitudo prius q̄ ad coniectum teli cōueniret: terga
uertit. primo p volscū falernūq; agrum dissipati sunt. Inde apu-
liā ac mare inferq; petierunt. Consul contione aduocata laudatum
tribunū: decem bobus aureaque corona donat. Ipē iussus a senatu
bellum maritum curare: cum praetore iunxit castra. Ibiq; res ēhi
segnina graecorq; non cōmittentium se in aciem uidebatur. Dictato-
rem comitiorq; causa T. Manliū Torquatum ex auctoritate senatus
dixit. Dictator magīro equitū A. Cornelio Cosso dicto: comitia con-
sularia habuit. Emulūque decoris sui absentem M. Valeriū Corui-
ū. N. illi deinde loco cognominis fuit; suīmo fauore populi res et
uigīti natum annos consulem renuntiauit. Collega cornio de plebe
M. Pompilius Lenas quarto consul futurus datus est. Cū grae
cis a Camillo nulla memorabilis gesta res. Nec illi terra nec roman⁹
bellator erat. Postremo cum lictoribs arcerentur: aqua & prae-
cetera necessaria usu deficiente: italiā reliquere. Cuius populi ea
cuiusque gentis classis fuerit: nihil certi est. maxime Siciliae fuisse
tyrānos crederim. Nam ulterior graecia intestina fessa bello: iā ma-
cedonū opes horrebat. Exercitibus dimissis cum a foris pax & do-
mi concordia ordinum otiū esset: ne nimis lete res essent: pestilen-
tia ciuitatem adorta coegit patres impare decēuiris ut libros si-
byllinos inspicerent. eorq; monitu lectisterniū actum. Eodē anno
Satricū ab Antiatibs colonia deducta: restituaque urbs quā la-
tini diruerant. Et cum carthaginensibs legatis Romae fœdus ictū
cum amicitiā ac sotietatem petentes uenissent idē domi otiū fo-
risque mansit. T. Manlio Torquato sexto L. Plautio consulibs.
Semi unciariū tm̄ ex unciario fœnus factum: & in pensiones æ-
quas in triennū ita: ut quarta praesens esset: soluto ære alieno:
dispensata est. Et sic quoq; pte plebis affecta fides tm̄ publica
priuatis difficultatibs ponus ad curā senatus fuit. Leuate maxiē
res, quia tributo ac delectu supsessum. Tertio anno post Sati
cum restitutum a volscis M. Valerius Corui⁹ sexto consul cū L.
Petilio factus: cum ex Latio nuntiatū esset: legatos ab Antio ar-
cūire populos Latinorq; ad concitandū bellū prius q̄ plus hostiū

fiera: uolſcis inferre arma iuſſus ad Satricū exercitu infesto pgit.
Quo cum antiates alyſq; uolſci: prepans iam ante: ſi quid a roma
moueretur: copijs occurriſſent: nulla mora inter infensos diurno
odio dimicandi facta eſt. Volſci ferotior ad rebellandū: q̄ ad
bellandum gens: certamine uicti: fuga effuſa Satrici moenia pe-
tunt. Et ne in muris quid ſatis firma ſpe cum corona militū cin-
cta iam ſcalis caperetur urbs ad quatuor milia preter multitu-
dinem imbellem ſeſe dedidere. Oppidū diruti atq; incenſū
abædē tm̄ matris matutæ abſtinuere ignem. Preda omīs milit
data. Extra predam quatuor milia dedityz habita. Cos uictor
conſul ante curyz triūphans egit: uenditisque deinde magnā
pecuniam in erariū redegit. Sunt qui hanc multitudinē capti-
uam ſeruoryz fuiſſe ſcribant. Idque magis uere ſitē eſt: q̄ dedi-
tos uenyſſe. Hos conſules ſecuti ſunt M. fabius druſus: Seruius
Sulpitius Camerinus. Aruncū inde bellum: a repentina popula-
tione captum: metu q; ne id factū populi uius conſiliū omnis
nominis Latini eſſet. Dictator uelut aduerſus armatū tā latinū:
L. furius creatus. Magrm equitū T. Manliū Capitolinū dixit.
Et tum quod per magnos tumultus fieri ſolitū erat: iuſtitio in-
dicto: delectus ſine uacationibz habitus eſſet: legiones quantū
maturari potuit in Aruncū ductæ. Ibi predonū magis: q̄ hoſtiū
animi inuenti. prima itaq; acie debellatū eſt. Dictator tū quia
ultro bellū intulerant: & ſine detrectatione ſe certamī offerebāt:
deoryz quoq; opes adhibendas ratus: inter ipām dimicationē ædē
Iunonis Monetæ: eius damnatus uoti cuius uictor Romā reuer-
tisset dictatura ſe abdicauit. Senatus duūuiros ad eam ædem
pro amplitudine populi ro. faciendā creari iuſſit. Locus ītra
deſtinatus: quæ area ædiū M. Manlij Capitolini fuit. Conſules
dictatoris exercitu ad bellū volſcū uerſi. Soram ex hoſtibz in
cautos adorti: ceperunt. Anno poſt q̄ uota erat ædes Monetæ
dedicatur L. M. Rutilio .iii. T. Manlio Torquato .ii. conſulibus.
Prodigiū extemplo dedicationē ſecutū: ſimile uetuſto mōtis al-
bani prodigio. Nam & lapidibz pluit. & nox interdiu uiſa
intendi. Libris quoq; inſpectis cum plena religione ciuitas eet:
ſenatui placuit dictatorē feriaryz conſtituendaryz causa dici

Dictus Valerius Publicola. Magr equitū ei Q. Fabius Ambustus datus est. Non tm tribus supplicatū ire placuit: sed finitimos & populos: ordoq; ut quo quisque die supplicare statuit. Iudina eo anno populi tristia in foeneratores facta: quibo ab ædilibus dictæ dies essent traduntur. Et res haud ulla insigni ad memoriam causa: ad interregnū rediit. Ex interregno ut id actū uideri posse: ambo patricij consules creati sunt. M. Valerius Corui. iii. & A. Cornelius Cossus. Maiora iam hinc bella & uiribus hostiū & propinquitate uel regionū ut tēpore spatio: q bus bellatum dicentur. Nanque eo anno aduersus samnitem gentem opibo armisq; ualidā. Mota arma samnitū bellum anapiti marte gestum pyrrhus hostis pyrrhū pene secuit.
Quanta rer molis quotiens in extrema periculor uentū ut in hanc magnitudinē quæ uix sustinetur erigi impiū possit. Belli aut causa cum samnitibo romanis cū societate amicitiaq; iunct essent/ extrinsecus uenit: non orta inter ipos est. Samnites sidicinis iniusta arma quia uiribo plus poterant cū intulissēt coacti inopes ad opulentor auxiliū confugere: campanis sese cō iunxunt. Campanū magis nomē ad præsidium fortor q̄ uires cū attulisse inuentes luxu ab duranis usu armor in sidicino pulsi agro inde molem omnē belli uerterunt. Nā samnites omissis sidicinis ipām arcem finitmor campanor adorti: in ut facilis uictoria & prædę atque q̄ plus essit: tifatā imminentem capuæ collem cu præsidio firmo occupassent/ desēderunt. Inde quadrato agmine in planitiē quæ capuā tifataq; interiacet: ibi rursus ante dimicatū. Aduersoq; prælio cāpani intra mœnia compulsi: cū robore iuuentutis suæ absciso nulla propinqua spes essit: coacti sunt ab romanis petere auxiliū. Legati introducti in senatum maxime in hanc sententiā locuti sūt. Populus nos campanus legatos ad uos prēs misit. amicitiā in ppetuum auxilium præsens a uobis petitum. Quam si sedis nris rebo pensset sicut cœpta celeritis: ita infirmiore uinculo contracta essit. Tuc em ut qui ex æquo nos uenisse in amicitiā meminissemus amici fortiā piter subiecti atque subnoxii nimis essemus. At nuc misericordia uta conciliati auxilioq: in dubijs rebus defensi beneficiū q; acceptū

ōr̄. campanorum.

colamuſ oportet: ne ingrati atque omni ope diuina humanaq; indi
gni iudeamur. Neque hercule quod ſāmites priores amici ſoniq; uobiſ
facti ſunt/ ad id ualere arbitramur: ne noſ in amicitiā recipiamur:
ſed ut uetuſtate & gradu honoriſ noſ præſtent. Neq; n. fœdere ſāmi
tum ne qua ope noua uīgereturſ fœdera cautū eſt. Fuit quidē apud noſ
ſemp ſanctū iuſta cauſa amicitiæ uelle uobiſcum amicū eſſe qui uoſ
appetera. Campani & ſi fortuna præſenſ magnifice loqui prohibet.
Non urbiſ amplitudine: non agri ubertate ullo populo præter q̄ uobiſ
cedentes. Haud parua ut arbitror acceſſio bonis rebus uīris ſi in ami
ciciam uīrām uenimuſ. Equiſ uolſciſque alterniſ hoſtibus huiuſ ur
bis q̄cunq; ſe mouerint/ ab tergo erimuſ: & quod uoſ pro ſalute
nīra priores fecerunt: id noſ pro impio uīro & gloria ſemp faciemuſ
ſubactis gentibus quæ inter uoſ noſque ſunt. Quod prope diē futu
ſponder uirtuſ atque fortuna uīra/ continens imperiū uſq; ad noſ
habebitur. Acerbum ac miſerū eſt quod fateri noſ fortuna nīra cogit.
Eo uentū eſt pīter conſcripti: ut aut amicorū aut inimicorū campani
ſimuſ. Si defendimuſ uīri: ſi deſerimuſ ſamnitū erimuſ. Capuam ergo
& campaniā omnem uīrūm an ſamnitū ruinis accedere malitis deli
berate. Omnibus quidē romani uīrām miſericordiā: uīrmque auxilium
æquū eſt petere. hiſ n. maxime qui abſe implorantibuſ aliſ auxiliū
dum ſupra uires ſuas præſtant. Omneſ ipī in hanc neceſſitatē uenerūt
q̄ q̄ pugnauimuſ uerbo pro ſidicinis: re pro nobis. cum uiderimuſ
finitimū populum nefario latrocinio ſamnitū peri & ubi cōflagraſſe
ſidicini ad noſ tranſiturū illud incendiū eſſe. Nec. n. nunc q̄ dolent
iniuriā acceptam ſamnites: ſed quia gaudent oblatam ſibi eſſe cauſā
oppugnandī uenerunt. An ſi ultro iræ hæc & non occaſio cupiditatiſ ex
plendæ eſſent. Parum fuit quod ſemel in ſedicino agro. uterū in cam
paniā ipām legioneſ nīraſ cecidere. Quæ eſt tam iſta infeſta ira. q̄ p
duaſ aneſ fuſaſ ſanguiſ explere non potuerit. Adde huc populationē
agrorū. prædaſ hominū atque pecudum actaſ: incendia uillarū ac ru
raſ: omnia ferro ignique uaſtata. Hæccine ira explere non potuit. ſed
cupiditaſ explenda eſt. Ea ad pugnandā capuā cauſa rapit. aut de
lere urbem pulcherrimā aut ipī poſſidere nolunt. Sed uoſ potuiſ roma
ni benefitio uīro occupare eam q̄ illoſ hīrē p malefitiū ſinatis. Nō loqr
apud recuſantē iuſta bella populū. ſed tm ſi oſtenderitiſ auxilia uīra

ne bello quid arbitror uobis opus fore: usque ad nos contẽptus sãnitũ
puenit: supra non ascendit. Itaque umbra urã auxilij romani tegi
possumus. Quicqd deinde habuerimus: quicqd ipi fuerimus um
id omne existimaturi. Vobis arabitur ager campanus: uobis capua
urbs frequẽtabitur conditorq parentũ deorq imortalium nũo erunt
nobis. Nulla colonia urã erit quæ nos obsequio erga uos fideque
superet. Annuite prẽs conscripti nutũ numẽq; uirum inuictũ cã-
panis & iubete sperare incolumẽ capuam futurã. Qua frequẽta
omniũ generq multitudinis prosequente creditis nos illinc profẽc-
q̃ omnia uotorq lacrimarq; plena reliquisse: in qua nũc expe-
ctatione senatũ populũque campanũ, coniuges, liberosq; nros
esse: Stare omnẽ multitudinẽ ad portas, uiam hinc referentes pro
spectantes. certũ habeo. Quid illis uos prẽs con. soliciti ac penden-
tibus animis renuntiare iubeatis. Alterq responsum, salutẽ, uicto-
riam, lucem, & libertatem. Alterq ominari horreo quæ ferat proin
aut de urbis futuris sonis atque amicis: aut nusq̃ ullis futuris, nobis
consulite. Sũmotis deinde legant cum consultus senatus essẽt: asi
magnæ pti urbs maxima atq; opulentissima: italiæ uberrimus
ager, mariq; propinquus: ad uarietates annonæ horreũ ppli ro.
fore uidebatur: cũ tanta utilitate: fides antiquior fuit: respõdit
que ita ex auctoritate senatus consul. Auxilio uos campam se-
natus dignos censẽt: sed ita uobiscum amicitiam institui par est:
ne qua uetustior amicitia ac sotietas uioletur. Samnites nobiscũ
fœdere iuncti sunt. Itaq; arma deos priusq̃ homines uiolaturi,
aduersus samnites uobis negamus. Legatos sicut fas usq; est ad
sonos, atque amicos, pectatum mittemus: ne qua uobis uis fiat. Ad
ea princeps Legationis (sic.n. domũ mandatum attulerãt) qñ qd
inquit nrã tueri aduersus uim atq; iniuriã iusta ui non ultus:
urã certe defendetis. Itaq; populũ campanũ: urbẽq; capuã, agros,
delubra deum, diuina humanaq; omnia in urã prẽs con. populi
que ro. potestate dedimus. Quicquid inde patiemur deditiq; urã
passuri. Sub hæc dicta omnes manus ad consulem tendentes, ple-
ni lacrimarq in uestibuli curiæ procubuerũt. Cõmoti sunt prẽs
uice fortunarq humanarq si ille præpotens opibus populus luxuria
supbiaque clarus: ab quo paulo ante auxiliũ finitimi petissent

adeo infractos gererent animos: ut se ipē suaq; omnia potestati a-
lieni facerent. Tum iam fides agi uisa deditos non prodi: ne factuꝝ
æqua samnitiū populum censebāt: si agrum urbēq; p deditionem
factam populi ro. oppugnarent. Legatos itaque extēplo mitti ad
samnites placuit. Data mandata sunt: ut preces campanorꝝ re-
sponsū senatus amicitiæ samnitiū memoris. Dedicionē factam po-
stremo samnitibꝫ expromerent. peterent pro sonetate amicitiaq;
ut dedidisset suis parcerent. neque in eum agrum qui populi ro.
factus essꝫ: hostilia arma inferrent. Si leniter agendo parum
proficerent: denuntiarent samnitibꝫ populi ro. senatusq; uerbis
ut capua campanisq; agro abstinerent. Hæc legatis agentibꝫ in
concilio samnitū adeo est ferociter responsum. ut non solū gestuos
se dicerent id bellum: sed magistratus eorꝝ e curia egressi, stantibꝫ le-
gatos præfectos cohortiū uocarent: eisq; clara uoce imparent: ut
prædatū in agrum campanū extemplo profisciscerent. Hac legatio
ne roma perlata: positis omium aliarꝝ rerum curis prēs: fecialibus
ad res repetendas missis: belloq; quia non reddderent solemni more
indicto: decreuerūt, ut ꝑmo quoq; tpre de ea re ad populū ferret. Iussuq;
populi consules ambo cum duobꝫ ab urbe exercitibꝫ profecti: Vale-
rius in campaniam: Cornelius in samnitū. Ille ad montem cauruꝫ:
hic ad Satricula castra ponunt. Priori Valerio samnitū legiones
eo nanq; omnē belli molem inclinaturā censebāt, occurrit. Simul
in campanos stimulabat ira promptos nunc ad ferenda nunc ad
arcessenda aduersus se auxilia. Vt uō castra romana uiderūt: fe-
rociter pro se quisque signū petere cepit. duces poscere: affirmare
eadem fortuna romanū campano latuꝝ opem: qua campanus si-
dicino tulit. Valerius leuibꝫ certaminibꝫ: tentandi hostis causa:
haud ita multos moratus dies, signū pugnæ proposuit. Paucis su-
os adhortatus: ne nouū bellum eos: nouusq; hostis terreret: q̄q̄ ab
urbe longius proferrent arma: magis magisq; tum contra imbelles
gentes eos prodire. Nec sidicinorꝝ campanorꝝq; cladibꝫ samnitiū
existimaret uirtutē. qualescūq; inter se certauerint necesse fuisse al-
teram prem uinci. Campanos quid haud dubie magis nimio luxu
fluentibꝫ rebꝫ mollitiæ q: sua q̄ ui hostiū uictos esse. Quid autē esse
duo prospera in tot seculis bella samnitū aduersus tot decora ppli ro.

qui triumphos pene plures q̄ annos ab urbe condita numerent. Qui oīa
circa se sabinos· etruriam. Latinos. hernicos. volscos. Aruncos. equos
domita armis hēant. Qui gallos tot proeliis cesos. Postremo ī mare
ac naues fuga compulerunt: cum gloria belli ac uirtute sua quēque
fretos ire in aciem debere: tum ā intueri cuius ductu auspicioque
meunda pugna sit: ut qui audiendus dūtaxat magnificus adhor-
tator sit: uerbis tm ferox operis militarīs expers. An qui ā ipē tela
tractare. procedere ante signa uersari media mole pugne sciat. Fa-
cta mea non dicta uos milites inquit sequi uolo: nec disciplinam mo
sed exemplū ā ame petere: non fachonibo mō nec p contiones usita-
tas nobilibus. Sed hac dextra mihi tres consulatus: sūmāq; laudem
peperi. Fili cum hoc dici poterat patritius eras. ā. & a liberatoribus
patrie ortus. & eodem anno familia ista consulatī quo urbs hec
consulem hūit. Nunc iam nobis patribo uobisque plebeis promiscu-
us consulatus patet. nec gentis ut ante: sed uirtutis est premiū. Proīn
summū quodq; spectate milites decus. Non si mihi nouū hoc corum
cognomen diis auctoribo homines dedisti. publicolarq uetustī fa-
milie nre cognomen memoria extulit. Semp ego plebē romanā
militie domiq; priuatus in magratibo pius magnisq; eque tribu
nus ac consul eodem tenore p omnes deinde consulatus colo atq;
colui. Nunc quod instat dis bene iuuantibo nomē atq; integrq de
samnitibus triumphū mecum pente. Non alias militi familiarior e
dux fui. omnia inter infimos militū haud grauate munia obeun-
do. In ludo preterea militari cum uelocitatis uirtūq; inter se equa-
les certamina meunt comiter facilis uincere. ac uinci uultu eodem
nec quenquā aspnari parem: qui secum conferrā: facilis benignus
ac dictis. haud minus libertatis alienq̄ q̄ sue dignitatis memor. &
quo nihil populare est: quibo artibo penetrat magratus ipsdē ge-
rebat. Itaque uniuersus exercitus incredibili alacritate: adhorta-
tionem prosecutus ducis: castris egreditur: proelīq; qd maxime
unq̄ pari spe utrinque equis uiribo cum fiducia sui sine contēptu
hostium cōmissū est. Samnitibo ferociam augebant notie res ge-
ste: & paucos ante dies geminata uictoria. Romanis contra qua-
dringentesq annosq decora: & condite urbis equalis uictoria. V-
triusque tm notus hostis curam addebat. Pugna inditio fuit: quos

gesserint animos. Nanq; ita conflixerunt: ut aliq̄diu in neutrā ptem
declinarēt: anes. Tū consul trepidatione īmiciendam ratus: q̄ndo ui
pelli non poterat: equitibo īmissis turbare prima signa hostiū conat.
Quos ubi nequicq̄ tumultuantes in spatio exiguo uoluere turmas
uidit: nec posse aperire in hostes uiam reuectus ad antesignanos le
gionum: cum desiluisset ex equo: nām inquit peditū illud militesest
opus. Agitedum ut me uiderint quacunq; incessero in acie hostium
ferro uiā facientē: sic pro se quisque obuios sternite. Illa omia qua
nunc erecte micant hastae, patefacta strage uasta cernent. Hæc e-
dicta dederat cum equites consulis nutu discurrūt in cornua legi-
onibo in mediam aciem aperiūt uiam. Primus omiūm consul inua-
dit hostem, & cum quo forte contulit gradum obtruncat. Hoc spe-
taculo accensi dextra leuaq; ante se quisq; memorandū prelium
ciebat. Stant obnixi sammites: q̄q̄ plura acciṗiant q̄ inferūt uul-
nera. Aliq̄diu iam pugnatū erat: ama cedes orta circa signa sam
nitum. fuga ab nulla erat pte, adeo morte sola uinci destinaue-
rant animos. Itaque romani cum & fluere iam lassitudine uires
sentirent: & diem haud multū superesse, accensi ira concitant se in
hostem. Tum primū referre pedē & inclinari rem in fugā appa-
rūt. Tum capi occidi sammites. Nec supfuisset multi: ni nox uicto-
riam magis q̄ prelio diremisset. Et romani fatebant nunq̄ cū
primatore hoste conflictum. & sammites cum quererentur quena
prima causa tam obstinatos mouisset: in fugam: oculos sibi roma-
norū uisos aiebant uesanosque uultus & furentia ora. inde plus
q̄ ex ulla alia re terroris ortum. Quem terrorem non pugnæ solum
euentu: sed nocturna profectione confessi sunt. Postero die uacuis
hostium castris romanus potitur: quo se omnis cāpanor multitudo
gratulabunda effudit. Cæteq hoc gaudiū magna prope clade in
samnio fœdatū est. Nam ab Satricula profectus Cornelius consul ex-
ercitū incaute in saltum caua ualle patentē circaque insessū ab ho-
ste induxit. Nec prius q̄ recipi tuto signa nō poterant īminentē capit
hostem uidit. Dum id more sammitib erat est: quoad totū in uallē
infimā demitteret agmen. P. Decius tribunus militū conspicat unū
editum in saltu collem īmentem hostiū castris aditu arduū impe-
dito agmini expedit haud difficilem. Itaq; consuli deterrito animi

uidet ne tu inquit Aule Cornelii cacumen illud supra hostem. Arx illa
& spei salutisque nrae si eam quā cæci reliquere samnites impigre
capiemus. Ne tu mihi plusq; unius legionis principes hastatosq; de-
terrs. cum quibꝫ ubi euasero in sūmum. perge hinc omī liber metu
teque & exercitū seruia. Neque enī moueri hostis subiectus nobis
ad omnes ictus sine sua pnine poterit. Nos deinde aut fortuna po-
pulo ro. aut nra uirtus expediet. Collaudatis ab consule acceptꝫ
præsidio: uadit occultus per saltum. Nec prius ab hoste est uisus. q̄
in loco quē petebat appropinquauit. Inde admiratione pauēntiꝫ
cunctis: cum omīum in se uertiss& oculos: & spatiū consulī dedit
ad subducendū agmen in æquiorē locum & in sūmo ipē cōstitit
uertice. Samnites dum huc atq; illuc signa uertunt: utriusque
rei omissa occasione: neque insequi consulem nisi p eandem uallem
in qua paulo ante subiectu telis suis eum habuerāt, possūt: nec erigē
agmen in captū super se ab detro tumulū. sed tum ira magis ī hos
qui fortunā gerendæ rei eripuerant: tum propinqtas loci atque
ipā ppauorat incitat: & nunc circūdare undique collem, armā-
tis uolunt: ut ab consule detrū intercludant: nunc itinera præfa-
cere: ut digressos in uallem adoriantur. Incertos quid agerent
nox oppressit. Detrū primū spes tenuit cum subeuntibꝫ in aduersū
collem ex supiore loco se pugnaturos. Deinde admirato intersit qd
nec pugnā inirent: nec si ab eo consilio iniquitate loci deterrerēt,
opere se uallo; circumdarent. Tum centurionibꝫ ad se uocatis:
quæ nā illa insana belli ac pigritia est: aut quo nā mō ish ex sidi-
nis campanisque uictoriā pepererunt? Huc atque illuc signa mo-
ueri, ac mō in unū conferri mō educi uidetis. Opus quidē incipit
nemo: cum iam circūdari uallo potuerimus esse: tū uo flos silēt
ustos simus: si diutius hic moremur: q̄ comodū sit. Agite dū me-
cum: ut dum lucis aliquid supest: quibꝫ locis præsidia ponant hīc
qua pateat exitus exploremus. Hæc omnia sagulo gregali amict'
centurionibꝫ item manipulariū militū habitu ductis: ne ducem
circūire hostes notarent plustrauit. Vigilis deīn despositis cæte-
ris omnibꝫ tesseram dari iubet. Vbi secundæ uigiliæ buccina da-
tum signū esset: armati cum silentio ad se conuenirent. Quo ubi sicut
edictum erat tacti cōuenerunt. Hoc silentiū militū inqt omisso

militari assensu in me audiendo seruandū est. Vbi sententiā meā uobis pegero tum quibꝫ eadem placebunt in dextrā ꝑtem tacit trā sibit: quæ pars maior erit eo stabilior consilio. Nunc qua mente a-gitem audite. Non fuga delatos nec inertiā relictos hinc uos arcuue hat hostis: uirtute cepistis locum uirtute hinc oportet euadatis. Veniendo huc exercitū egregium populi ro seruastis. Erūpendo i hinc uosmet ipos seruate. Digni estis qui pauci pluribꝫ opē tuleritis. ipī nullius auxilio egueritis. Cum eo hoste res est: qui hesterno die delendi omnis exercitus fortuna per socordiā usus non sit. Huic trā oportunū collem īminentem capiti suo non ante uiderit. q̄ captū a uobis: nos tam paucos tot ipī milibꝫ hominū: nec ascensu ārue-runt: nec tenentes locum cum diei tm̄ supessē: uallo circūdederūt. Quē uidentē atque uigilantem sic eluseritis. sopitum oportet fallatis īmo necesse est. In eo enī loco res sunt nr̄æ: ut uobis ego magis neces-sitatis index q̄ consilij auctor sim. Neq; enī maneatis an abeatis hinc deliberari potest: cum præter arma & animos armorꝫ memo-res nihil uobis fortuna reliqui fecerit. fame & sin moriendum sit: si plus q̄ uiros ac romanos decꝫ ferꝫ timeamus. Ergo una est salus erūpere hinc atq; abire. Id aut interdiu aut nocte faciamus opor-tet. Ecce autē aliud maius dubiū. quippe si lux expectetur: quæ spes est. Non uallo perpetuo fossaq; nos septurū hostem. qui nūc cor-poribꝫ suis subiectis undiq; cinxerit: ut uidetis collem? Atqui si nox oportuna est eruptioni (sicut est) hæc profecto noctis aptissi-ma hora est. Signo scdæ uigiliæ cōuenistis: quod tempus mortales so-no altissimo premit. Per corpora sopita uadens: uel silentio īcautos fallentes/uel sentiennibꝫ clamore subito pauorem iniecturi me mō sequimī quem secuti estis. Ego eandē quæ duxit huc sequar for-tunam. Quibꝫ hæc salutaria uidentur: agitedū in dextrā ꝑtem pedibꝫ transite. Omnes transierunt: uadentēque per intermissa custodijs loca: decium secuti sunt. Iam euaserant ꝑ media castra cum sup scandens uigilū strata somno corpora miles offenso scuto prebuit sonitum. Quo excitatus uigil cū proximū mouissē: erecti que alios concitarent ignari ciues an hostes essent: præsidiū erūpe-rent: an consul castra cepissē. Detus quē non fallerent. clamorē tollere iussis militibꝫ torpidos somno insup pauore exanimat.

Quo prepedit: nec arma impigre capere: nec obsistere: nec insequ po-
terant. Inter trepidationē tumultuīque samnitī: presidiū romanū
obuijt custodibꝫ cesis: ad castra consulis puadit. Aliq̄ntū superat
nocte: iāq; in uno uidebatur esse: cum Decius mache uirtutis īgt
Milites romani ecce ūm uer ac redditū omnia secula laudibꝫ ferret
sed ad conspiciendā tantam uirtutē: luce ac die opus est. Nec uos
digni estis: quos cum tanta gloria in castra reducet: silentiū ac nox
tegat. Hic lucem quieti opiamur. Dictis obtempatum: atq; ut pri-
mum illuxit: premisso nuntio ad consulem in castra ingenti gau-
dio concatantur. & tessera data/ incolumes reuerti: qui sua corpora
pro salute omniū haud dubio piculo obiecissent: pro se quisq; ob-
uiam effusi laudant: gratulantur: singulos uniuersosq; seruatores
suos uocant. Dijs laudes gratesq; agunt. Decium in celū ferūt. Hic De-
cij castrensis triūphus fuit incedentis per media castra cū armato
presidio coram in eum omīum oculis. Et omni honore tribuniū cō
sulī æquantibꝫ. Vbi ad pretoriū uentū est: consul classico ad contio
nem cōuocat: orsusque meritas Decij laudes interfante ipō Decio di-
stulit contionē. Qui auctor omnia post habenda dum occasio in mani-
bus esset & perpulit consulem: ut hostes & nocturno pauore attonitos
& circa collem castellatim dissipatos aggrederetur. Credere & aliqs
ad se sequendū emissos p saltum uagari. Iusse legiones arma capere
egressæque castris: cum per exploratores notior iam saltus esset & uia
patentiore ad hostem ducuntur. Quē incautū improuiso adortę/ cā
paulatī passim samnitū milites plerique inermes pallati essēt coire
in unum. nec arma capere nec recipere intra uallū se possēt. pauē-
tem primū intra castra compellunt. deīn castra ipa turbatis stanō
nibꝫ capiunt. Profertur circa collem clamor fugatq; ex suis quē
que presidijs. Itaque magna pars absenti hosti cessit. quos intra val
lum egit pauor. Fuere autē ad triginta milia cesi omnes. castra di
repta. Ita rebꝫ gestis consul aduocata contione p. Decij non cœpis
mō ante: sed cumulatas & noua uirtute laudes pagit. Et preter mi-
litaria alia dona aurea corona cum & centum bobus eximio q; uno
albo opimo auratis cornibus donat. Milites qui in presidio simul fu-
erant: duplici frumento inppetuum in presentia singulis bobus opi-
mis: binisq; tunicis donari. Secundū consulis donationē legiones gra

mineam coronā obſidionalem clamore domū approbanteſ deno impo-
nunt. Altera corona eiuſdem honoriſ uidex ab ſuo præſidio impoſita.
His decoratuſ inſignib bouem eximiū Marti īmolauit. Centū bouef
militib dono dedit: qui ſecum in expeditione fuerant. hiſdē militib
legioneſ libraſ farriſ & ſextariof uīni contulerūt. Omīaq; ea ingenti
alacritate p clamorem militarē indicem omīum aſſenſuſ gerebant.
Tertia pugna ad Sueſſulam cōmiſſa eſt: qua fugatuſ ab M. Valerio ſā-
nitū exercituſ omni robore iuuentutiſ domo accito certamine ultimo
fortunā experiri ſtatuit. Ab ſueſſula nunti trepidi capuam: inde eq-
teſ citati ad Valerium conſulem opem oratum ueniunt. Confeſtī ſigna
mota relictſque impedimentiſ: caſtrorꝫ ualido præſidio raptim agit
agmen. Nec procul ab hoſte locum pexiguum: ut quib præter eqſ
ceterorꝫ iumentorꝫ colonumq; turba abeſſēt: caſtriſ cepit. Samnitū
exercituſ: uelut haud ulla mora pugnæ futura eſſēt: aciem inſtruit. De-
inde poſtq̄ nemo obuiuſ ibat: infeſtiſ ſignis ad caſtra hoſtiū ſuccē-
dit. Ibi ut militem in uallo uidit: miſſi ab omni pte exploratum qd
in exiguum orbem contracta eſſent caſtra: paucitatē inde hoſtium
colligenteſ: retulere fremere omneſ acieſ complendaſ eſſe foſſaſ ſuc-
dendumq; uallum & in caſtra irrūpendum. Tranſactūque ea temeri-
tate bellum foret: ni ducеſ continuiſſent impetum militū. Ceterꝫ quia
multitudo ſua comeatib grauiſ: & primiſ ſedēdo ad Sueſſulā & cū
certaminiſ mora haud procul ab reꝫ omniū inopia eſſēt: placuit dum
incluſuſ pauerēt hoſtiſ frumentatū p agroſ militem duci. Interīque
& romano qui expeditiſ qntum humeriſ inter arma geri poſſit frumē-
ti ſecum attuliſſēt: defutura omnia. Conſul palatoſ p agroſ eū uidiſſēt
hoſteſ ſtationeſ infrequenteſ relictaſ: pauciſ militeſ adhortatuſ ad
caſtra oppugnanda ducit. Quæ cum primo clamore atque impetu
cepiſſēt: plurib hoſtium in centuriiſ ſuiſq̄ in portiſ ualloque cæſiſ.
Signa capta in unum locum conferri iuſſit. Relictſq; duab legioni
b cuſtodiæ & præſidij cauſa: graui edicto monitiſ: ut donec ipē reuer-
tiſſēt præda abſtinerent. Profectuſ agmine inſtructo cum præmiſſiſ
equeſ uelut indagine diſſipatoſ ſamniteſ agerent cædem ingentē fecit.
Nam neque quo ſigno coirent inter ſe, neque utrū caſtra peterent an lon
giorem intenderent fugam territiſ conſtare poterant. Tm̄ q; fugæ ac t
formidiniſ fuit: ut ad xl. milia ſcutorꝫ nequaq̄ tot cæſiſ & ſigna mi-

liraria cum his quæ in castris capta erant ad.clxx. ad consulē defertur. Tum in castra hostium rectum: ibiq; omnis præda militi data.
H tuus certaminis fortuna & falisco cum in induciis essent fœdus petere ab senatu coegit. Et latinos iam exercitibo compatis ab romano in peligno uertit bellum. Neque ita rei gestæ fama: italiæ se finibo tenuit: sed cartaginensis legatos gratulatū romam miserunt: cū coronæ aureæ dono: quæ in capitolio iunonis cella poneretur. Fuit pro pondo.xxv. Consules ambo de samnitibo triumpharunt sequente decio insigno cum laude domisq; cum incondito militari ioco. haud minus tribuni celebre nomen q̄ consulum essæ. Campanor& deiñ suessanor&q; auditæ legationes: precantibusque datū ut præsidium eo in hiberna mitteretur: quo samnitū excursiones arcerent. Iam cū mīme salubris militari disciplina capua instrumento oīum uoluptatum delinitos militum animos auertit a memoria patriæ. nūnabāturq; consilia in hibernis: eodē scelere adimendæ campaniæ capuæ: p quod illi eam antiquis cultoribo ademissent. Neque īmerito suū iporūq; exemplū in eos uersurum. Cur autē potius campani agrum italiæ uberrimū dignā agro urbem: qui nec se nec sua tutari possīt: q̄ uictor exercitus hret? Qui suo sudore ac sanguine inde sānites depulissæ: an æquū esse decimos suos illa fertilitate atq; amenitate perfrui? Se militando fessos in pestilenti atque arido circa urbem solo luctari: aut in urbe insidentem tabem crescentis in dies fœnoris pati? Hæc agitata occultis cōiurationibo: nec dum uulgata ī omēs consilia inuenit notius consul t. Martius Rutilius: cui campania i sorte euenerat prouincia: Q. Seruilio collega ad urbem relicto. Itaq; cum omnia ea sicut gesta erant p tribunos acta hret. & ætate & usu doctus: quippe qui iam quarto consul essæ: dictatorq; & cēsor fuisset: optimū ratus differendo spem q̄cunque uellent consilij exequendi militarem impetum frustrare uniorē dissipat. hisdem oppidis anno post præsidia hibernatura dimissa iam erant p cāpaniæ urbes manauerantque a capua consilia in exercitū omnem. Eo laxamento cogitationibo dato quieuit in præsentia sedino. Cōsul reducto in æstiua milite: dum quietos samnites hēbat: exercitū purgare remissionibo dicendo stipendia esse. alios graues iam ætate aut uiribo parum ualidos. Quidā in cōmeatus mittebantur singuli

primo. deinde ac cohortes quædā: quia procul a domo ac rebs suis
hibernassent p spem eiā militariū usuum: cum alij alio mitterent
magna pars ablegati: quā multitudinē consul alter romæ: prætor
q: alias ex alijs fingendo moras retinebat. Et primo quidē ignari lu-
dificationis mīme muti domos reuisebant. postq̄ nec reuerti ad si-
gna primos: nec ferme alium q̄ qui in campania hibernassent: præca
pueque ex his seditionis auctores mitti uiderant: primū admiratio
deinde haud dubius timor incessit animos: consilia sua emanasse. Iā
quæstiones iam iudicia iam occulta singulorū supplicia impotensque
& crudele consulum ac patrum in se regnum passuros. Hæc qui in
castris erant occultis sermonibs ferunt: neruos coniurationis erectos,
arte consulis cernentes. Cohors una cum haud procul Anxur essa
ad Lautulas saltu angusto inter mare & montes consedit: ad cōci-
piendos: quos consul alijs atq: alijs ut ante dictum est causis mitte-
bat. Iam ualida admodū numero manus erat: neq̄ quicq̄ ad iusti
exercitus formā præter ducem deerat. In compositi itaque prædātes
in agrum albanum pueniunt. & sub iugo albæ longæ castra uallo
cinguntur. perfecto inde opere reliquū diei de impatore sumendo sen
tentijs decertant. Nulli ex præsentibs satis fidentes: quē autē a roma
possent exciri et quē patrum aut plebis esse: qui aut se tanto periclo
scient offerat: aut cui ex iniuria insamentis exercitus causa recte com-
mittatur. Postero die cum eadem deliberatio teneret ex prædatori-
bus uagis quidā comptum attulerunt T. Quintiū in tusculano agri
colere urbis honorūque imemorem. Patriciæ hic uir gentis erat:
cui cum milite magna cum gloria actæ finē pes alter ex uulnere
claudus fecisset: rure agere uitam procul ambitione ac foro consti-
tuit. Nomine audito extemplo agnouere uirū: & quod bene uerte
ret acciri iusserunt. Sed pars spei erat uoluntate quicq̄ facturi.
Vim adhibere ac metum placuit. Itaque silentio nocti cū tectum
uillæ qui ad id missi erant intrassent somno grauem Quintiū op-
pressum nihil medium, aut impium atque honorē: aut ubi resistera
mortem ni sequeretur denuntiantes, in castra protraxerunt. Impa-
tor extemplo aduenienti appellatus insigniaque honoris exterrito
subito rei miraculo deferunt & ad urbem ducere iubent. Suo ma-
gis inde impetu q̄ consilio ducis conuulsis signis infesto agmine, ad

lapidem octauum : uia quae nunc apia est pueneruntᵗ. Issentq; con-
festim ad urbem nisi uenire exercitum dictatorēq; aduersus se M.
Valerium Corui dictum audissent: & M. equiti L Emiliū Mamer-
cum . Vbi primū in conspectu uentum est arma signaque extēplo
omnib⁹ memoria patriae iras pmulxit. Non dū erant tam fortes ad
sanguinē ciuilem : nec praeter externa nouerant bella ultimaq; rabi-
es secessio habebatur. Itaque iam ducesq; militesq; utrinq; congressus q̄-
rere ad colloquia. Quintus quē armorū & ā pro patria ne dū ad-
uersus patriam sanctas tenerat : Coruinus omēs caritate ciues praeci-
pue milites: & ante alios suum exercitum complexus ad colloqū pro
cessit. Cognito ei extemplo haud minor ab aduersarijs uerecūdia:
q̄ ab suis silentiū datum . Deos inquit imortales milites uros publi-
cos meosque ab urbe profectos, adoratu ita, uenia q; supplex
posci : ut mihi de uobis concordiae pte gloriā non uictoriā daret
Sanguis fuit eritque inde belli decus pariatur huic pax petenda est. Qd
deos imortales inter nuncupanda uota expposci. Cius me compotē
non uos facere potestis: Si memīsci uultis non uos in samnio nec in
uolscis: sed in romano solo castra hr̄e : Si illos colles colles quos cer-
nitis patriae urē esse. Si hunc exercitum ciuiū uoros. Si me consu-
lem urm : cuius ductu auspicioque priore anno bis legiones samni-
tium fudistis: bis castra ui cepistis. Ego sum M. Valerius Coruus mi-
lites: cuius uos nobilitatem beneficijs erga uos non iniurijs sensistis
nullius superbae contra uos legis : nullius crudelis senatus consulti
auctor. In omnib⁹ meis imperijs in me seuerior q̄ in uos. Ac si cui
genus: si cui sua uirtus: si cui & ia maiestas: si cui honores subdere
spiritus potuerit: is eram natus id specimen mei dederam : ea aetate
consulatū adeptus eram : ut potuerim tres & uiginti annos natus cō-
sul patribus quoque ferox esse non solum plebi. Quod facti dictum
ue consulis grauius q̄ tribuni audistis? Eodē tenore duos insequē-
tes consulatus gessi : eodem haec impiosa dictatura geritur: ut neque
in hos meos & patriae meae milites milites mitior: q̄ in uos horreo
dicere, hostes. Ergo uos prius ī me strinxeritis ferr̄ : q̄ in uos ego. Hic
signa canent: hinc clamor prius incipiet atq; impetus: si dimicā-
dum est. Inducite in animū quod non induxerunt patres aui q;
uri : non illi qui in sacrū montē secesserūt : non hi qui postea Auēti

num insederunt. Expectate dum uobis singulis: ut olim Coriola-
no matres coniugesque crinibꝫ passis obuiæ ab urbe uenīāt. Tum
uolscorꝫ legiones quia romanū habebant ducem queuerunt. Vos
uō Romanus exercitus ne destiterritis impio bello. Tite Quinti quo
cunque iste loco seu uolens seu inuitus constiterit si dimicandū erit
tum tu in nouissimos recipito. fugeris aut honestus tergūque ciui
dederis. q̄ pugnaueris contra patriam. Nunc ad pacificandum bene
atq; honeste inter primos stabis. & colloquij huius salutaris inter-
pres fueris. Postulate æqua & ferte. q̄q̄ uel iniquis standum est
ponus. q̄ impias inter nos conseramus manus. Titus Quintus ple-
nus lacrimarꝫ ad suos uersus. me quoque inquit milites. si quis usus
mei est. meliorem pacis q̄ belli habens ducem. Non nisi illa uolscus aut
samnis. sed romanus uerba fecit uir consul uir impator milites. cuius
auspicia pro uobis expti nolite aduersus uos uelle expiri qui pugna
rēt uobiscum infestus. & alios duces senatus habuit. qui maxime
uobis militibꝫ parcerꝫ. cui plurimū impatorum uiro credideritis eum
elegit. pacem & iam qui uincere possunt uolunt. Quid uos uelle o-
portet. quin omissis ira & spe fallacibꝫ auctoribꝫ nos ipos nra que
omnia cognitæ p̄mittamus fidei. Approbantibꝫ clamore omnibꝫ
T. Quintus ante signa progressus. in potestate dictatoris milites fo-
re dixit. orauitque ut causam miserorꝫ ciuium susciperꝫ. susceptā
que eadem fide qua rem p. administrare solitus essꝫ tueretur. si
bique priuatim nihil cauere. nolle alibi q̄ innocentia spem habere.
Militibꝫ cauendum quod apud patres semel plebi uterꝫ legionibus
cautum sit. ne fraudi secessio essꝫ. Quintio collaudato. ceteris bo-
num animū habere iussis. dictator equo citato ad urbem reuectus.
auctoribꝫ patribꝫ. tulit ad populum in luco petilini. ne cui militum
fraudi secessio essꝫ. Orauit & bona uenia quiritēs. ne quis eam rem
loco ferio ue cuiquā exprobraretur. Lex quoque sacrata militaris la-
ta. nec cui militi scripti nomen nisi ipō uolente deleretur. Addituq;
legi. ne quis ubi tribunus militum fuissꝫ. postea ordinū ductor essꝫ.
Sed id pp p. Salanū postulatum est. ab coniuratis. qui alterni prō-
pe annis & tribunus militū & primus centurio erat. quem nunc
primi pili appellant. Huic infensi milites erant quod semp aduersa-
tus nouis consiliis fuissꝫ. & princeps eorꝫ essꝫ. qui ab Lauciis fugis-

sent. Itaque cum hoc unum ꝑ Salanium ab senatu non impetrare-
tur: tum Salanus obtestatus patres con. ne suum honorē pluris
q̄ concordiam ciuitatis æstimarēt: perpulit ut id quoq; ferretur.
Aeque impotens postulatū fuit: ut de stipendio equitū merebāt aūt
triplex ea tempestate æs æra demerentur, quod aduersari comm-
rationi fuissent. Præter hæc inuenio apud quosdā L. Genutium
tribunū plebis tulisse ad populum: ne fœnerari liceret. Itē alijs ple-
biscitis cautum: ne quis eundem magistratum intra decem annos cape
ret: nec duos magistratus uno anno gereret. utrq; licere consules
ambos plebeios creari. Quæ si omnia concessa sunt plebi: apparet
haud partas uires defectionem habuisse. Alijs annalibo proditū
est: neque dictatorem Valerium dictum: sed per consules omnē rem
actam: neque ante q̄ Romam ueniretur. sed Romæ eā multitudi-
nem cōiuratorum ad arma consternata esse. Nec in T. Quinti tulla
sed in ædem L. Manlij impetum nocte factum: eūque ab cōiuratis
comprensum ut dux fieret. Inde ad quartū lapidem profectos
loco munito consedisse. Nec ab ducibo mentionem concordiæ ortā
sed repente cum in aciem armati exercitus processissent salutatio-
nem factam & ꝑmixtos dexteras iungere ac complecti inter se la-
crimantes milites cepisse: coactosq; consules cum uiderēt auersos
ab dimicatione militum animos retulisse ad patres de cōcordia
reconcilianda adeo nihil præter q̄ seditionē fuisse: eāque cōpositā
inter antiquos rerū auctores constat. Et huius fama seditionis:
& susceptum cum samnitibo graue bellum: aliquot populos ab ro-
mana societate auertit. Et præter latinorū infidum iā diu fœdus
priuernates & non ardeates tm: sed & Suessanū colonias romanas
incursione subita populati sunt.

AM CONSVLES ERANT L. PLANTIVS
sclo & T. Emilius Mamercus cū ardeates
consentini Norbanique romam nuntij
defectionis priuernanū cum querimonijs
acceptæ cladis, uenerunt. Volscorū itē ex-
ercitum duce antiate populo consedisse

ad Satricum allatum est. Vtrumq; bellum plantio forte euenit. prius
aut priuernum profectus, extemplo ante conflixit. Haud magno cer-
tamine deuicti hostes: oppidum captum redditumque. Priuernan
bus præsidio ualido impositio agri pte duæ ademptæ. Inde uictor
exercitus Satricum contra antiates ductus: ibi magna utrinque
cæde atrox prælium fuit. Et cum tempestas eos neutro inclinata
spe dimicantes diremisset: romani nihil eo certamine tã ambiguo
fessi in posterũ diem prælium parant. Volsci recensentibo qt uiros
amissent in ante: haud quaq; idem animus ad iterandũ periculũ
fuit: nocte prouectis antium agmine trepido: sarcinis ac pte impe-
dimentorũ relicta: abierunt. Armorũ magna uis tum inter caesa
corpora tum in castris inuenta est. Ea Marti dare se consul dixit:
finesq; hostium usque ad oram maritimã est depopulatus. Alteri
consuli Emilio egresso ad bellum: non castra samnitũ: non legiones
usq; oppositæ: ferro ignique uastantem agros: legati samnitũ pa-
cem orantes adeunt. Ab quo reiecti ad senatum: potestate facta di-
cendi: posiris ferocibo animis: pacem sibi a romanis: bellique uis
aduersus sidicinos petierunt. Quæ se eo iustius petere: quod ẽ
amicitiam populi ro. secutis suis rebo non aduersis: ut campani uenis
sent & aduersus sidicinos sumerent arma. Suos semp hostes popli
ro. nunq; amicos: qui nec ut samnites in pace amicitiam: nec ut cã-
pani auxilium in bello petissent: nec in fide populi ro. nec in dictione
essent. Cum de postulatis samnitũ T. Emilius prætor senatũ consu-
luisset: reddendũq; his fœdus patres censuissent: prætor sãnitibo
respondit: ne quo minus ppetua cum eis amicitia esset p poplm ro.
stetisse: nec contra dici: qn qm ipos belli culpa sua contracti tediũ
ceperint: amicitia deintegro reconcilietur. Quod ad sidicinos p
tinet: nihil interedi: quo minus samnitis populo pacis belliq; liber
arbitriũ sit. Fœdere icto cum domũ reuertissent: extemplo inde
exercitus romanus deductus annuo stipendio & trium mensium
frumento accepto: quod pepigerat consul: ut induti ipis darẽ:
quoad legati rediissent: samnites copis isdem quibo usi aduersus
romanum bellum fuerant contra sidicinos profecti haud in dubia
spe erant: mature urbis hostium potiundæ. Tum ab sidicinis deditio
prius ad romanos fieri cœpta est. deinde postq; patres ut serã eam

ultimaq; tandem necessitate expressam aspnabantur/ ad latinos iā
sua sponte in arma motos facta est. Nec campani quid adeo iniuriæ
samnitū q̄ beneficijs romanorū memoria præsentior erat: his se ar-
mis abstinuere. Ex his tot populis unus ingens exercitus: duce la-
tino: fines samnitū ingressus: plus populationib⁹ q̄ prœlijs cladiū
fecit. Et q̄q̄ superiores certamib⁹ latini essent: haud inulti: ne sæpius
dimicandū foret: agro hostium cessere. Id spatiū samnitib⁹ datū
est romā legatos mittendi. Qui cum adijssent senatum/ conquesti
eadem se fœderatos pati: quæ hostes essent passi precib⁹ infimis pe-
tere: ut satis ducerent romani victoriam quā de samnitib⁹ ex cam
pano sedicinoq; hoste eripuissent: ne uinci &; se ab ignauissimis po-
pulis sinerent. Latinos campanosq; si sub ditione populi ro. essent
pro imperio arcerent samniti agro. si impio abnuerent armis coar-
cerent. Aduersus hæc responsum accepit datum: quia fateri pigebat
in potestate sua latinos iam non esse: timebantq; ne arguendo ab
alienarent. campanorū aliam conditionē esse qui non fœdere sed p
deditionem in fidem uenissent. Itaq; campanos seu uelint seu nolint
quieturos. In fœdere latino nihil esse quod bellare cum quib⁹ ipī uelīt
prohibeantur. Quod responsum sicut dubios samnites quid nā factury
romanū censerent dimisit: ita campanos mentu abalienauit. Latinos
uelut nihil iam non concedentib⁹ romanis feroniores fecit. Itaque
per spē aduersus samnites belli parandi crebra concilia indicēt
omnib⁹ consultationib⁹ inter se principes occulte romanū coque-
bant bellum. Huic quoq; aduersus seruatores suos bello cāpanus
aderat. Sed q̄ q̄ omnia de industria celabantur prius q̄ moueren-
tur romani tolli ab tergo samnitem hostem uolebant: tm̄ p quosdā
priuatis hospitijs necessitudinib⁹q; coniunctos indicta coniurationis e-
ius romam emanauerāt. Iussisq; ante tempus consulib⁹ abdicare se
magīratu: quo maturius noui consules aduersus tantā molē belli
crearentur/ religio incessit ab eis quorū īminutum impium esset
comitia haberi. Interregnū itaque initum. Duo interreges fuere M.
Valerius &; M. fabius. Creati consules T. Manlius torquatus tertio:
p. Decius Capanus. Eo anno Alexandry ephyrri regem in italia
classe appulisse constat. Quod bellum si prima satis prospera fuissā
haud dubiæ ad romanos pueniss&;. Eadē ætas rery magni Alex

andri est quem sorore huius ortum in alio tractu orbis inuictū bellū
iuuenem fortuna morbo extinxit. Cæteꝝ romani ⁊ si defecto so
rioꝝ nominisq; latini haud dubia erat: tñ tamq; de samnitibꝫ nō
de se curam agerent: decem principes latinoꝝ romam euocauerūt
quibꝫ imparent quae uellent. Prætores tū duos latinū habebat L.
Anniū Septimiū & L. Mamiliū Tretensem, ambos ex colonis roma
nis. per quos præter sigmam uelitras & ipas colonias romanas uol
sci & exuli ad arma erant. Eos nomiatim euocari placuit. Haud
quaq; dubiū erat. super qua re exciterentur. Itaq; concilio prius ha
bito prætores: q; romam proficiscerentur euocatos se ab senatu doce
rent & quæ acturi in senatum crederent: quid nam responderi ad
ea placeret referrent. Cum aliud alij censerent: tum animus q; ipe
ego retuli quid responderi placeret: tñ magis ad summam rei per
tinere arbitror quid agendum nobis: q; quid loquendū sit. Facile e
rit explicatis consilijs accomodare rebus uerba. Nam si & nunc sub
umbra fœderis æqui seruitutem pati possumus. Quod abest qm pro
ditis sediciosis non romanoꝝ solum: sed samnitiū quoq; dicto parea
mus: respondeamusq; romanis nos ubi mouerint arma posituros.
Sin autē tandem libertatis desiderio remordet animos. si fœdus est:
si sponsas æquatio iuris est: si consanguineos nos romanoꝝ esse quod
olim pudebat: nunc gloriari licet. Si socialis ille exercitus is est quo
adiuncto duplicent uires suas: quem secernere se consules belli pro
pris ponendis sumendisque uoluit. Cur non omīa æquantur. cur
non alter ab latinis consul datur. Vbi pars utrum ibi & impij pe
est. Et quid nobis hoc per se haud minus amplum Quippe conceden
tibꝫ romā caput lacio esse: sed ut amplius uideri possit: diuturna pa
tienna facimus. Atqui si qn unq; consonandi imperij usurpandæ
libertatis tempus optatis: en hoc tempus adest: & uirtute ura et
deum benignitate uobis datum. Temptatis patientiā negando i
militem. Quis dubitat exarsisse eos cum plus ducentoꝝ annoꝝ mo
rem soluerimus: Pertulerunt tñ hunc dolorem bellum nro nomine
cum periculosissimus: qui moꝝ quid finium nobis per nos tuendoꝝ
ius antea non dabant nihil interesserunt. Sidicinos in fidē receptos
campanos ab se ad nos desciscere. Exercitus nos parare aduersus sam
nites fœderatos suos audierunt: nec mouerunt se ab urbe. Vn hæc

illuſ tanta modeſtia niſi a conſcientia uirtutum & ſuarꝫ & nr̄arꝫ: Idoneos auctoreſ habeo: querentibꝰ de nobiſ ſamnitibꝰ: ita reſponſum ab ſenatu romano eſſe: ut facile apparerꝫ: ne ip̄oſ quidē iam poſtulare ut latium ſub romano imperio ſit. Vſurpate mō poſtulando id quod illi nobiſ taciti concedunt. Si quem hoc metuſ dicere prohibeꝫ: ego ip̄e audiente populo ro. mō ſenatuque: ſed ioue ipō: qui capitoliū incolit profiteor me dicturꝫ ut ſi noſ in fœdere ac ſocietate eſſe uelīt conſulem alterꝫ a nobiſ ſenatuſ ptem accipiant. Hoc ferociter non ſuadenti ſolum: ſed pollicenti clamore & aſſenſu omneſ p̄miſerūt: ut ageꝫ diceꝫq: quæ rei.p. nominiſ latini fideq; ſua digna uiderentur. Vbi eſt romā uentum in capitolio ei ſenatuſ datuſ eſt. Vbi cū T. Manliuſ conſul egiſſeꝫ cum eiſ ex auctoritate patrꝫ ne ſamnitibuſ fœderatiſ bellum inferrent. Animuſ tanq̄ uictor capitolium armis cepiſſeꝫ non legatiſ iure gentium tutuſ loquitur. Tempuſ erat inquit Tite Manli uoſq: p̄eſ con. tandē iam uoſ uobiſcum pro impio nihil ag̃ cum florentiſſimū deum benignitate nunc latium armiſ uiriſq; ſānitibuſ bello uictiſ ſidicinif campaniſq: nunc & uolſciſ adiunctiſ uideritiſ. coloniaſ quoq: nr̄aſ latinū romano p̄retuliſſe impium. Sed q̄m uoſ regno imporenti finem ut imponatiſ non inducitiſ in animū noſ q̄q̄ armiſ poſſumuſ conſererē. Latium in libertatē, conſanguinitatī hoc dabimuſ ut conditioneſ pacis feramuſ. æquaſ utriſque q̄m uireſ quoq: æquari diſ īmortalibꝰ placuit conſulum alterꝫ romæ alterꝫ ex latio creari oportet. ſenatuſ ptem æquā ex utraq: gente eſſe. unum populū unā rem.p. fieri. & ut imperij eadē ſedeſ ſit: idē q; omnibꝰ nomen: q̄m ab alterutra pte concedi neceſſe eſt. quod utriſq: bene uertat. Sit hæc ſane patria fortior: & romani uocent omneſ. Forte ita accidit, ut parem ferociæ huiuſ & romani cōſulē T. Manliū hr̄ent: qui adeo non tenuit iram. Et ſi tanta dementia p̄reſ con. cepiſſeꝫ: ut ab latino homine legeſ acciperent: gladio cinctum in ſenatū uenturꝫ ſe palā dicere & quemcūq: in curia latinum uidiſſeꝫ ſua manu interemptuꝫ: & conuerſuſ ad ſimulacꝝ iouiſ audi iuppiter hæc ſcelera inquit. Audite iuſ faſq: peregrinoſ conſuleſ & peregrinū ſenatum. In tuo inquit iuppiter auguratо templo captuſ atque ip̄e oppreſſuſ uſurpatoreſ. Hæccine fœdera Tullus romanuſ rex cum albaniſ patribꝰ uiriſ latini? hæc L. Tarquiniuſ uobiſcum

postea fecit. Non uenit in mentem pugna apud regillum lacum. Adeo
& cladium ueterꝝ urārum & nrorum beneficiorꝝ erga uos obliti estis.
C tim consulis uocem subsecuta patrū indignatio essa: proditur memori
e aduersus crebrā imploratione deum: quos testes fœderꝝ sæpius in
uocabant consules uoces Aminj spnentis numina iouis romā auditā.
Certe cū cōmotus ira se a uestibulo templi citatu gradu properaꝝ la
psus per gradus capite grauiter offenso impactus uno ita est saxo ut
sopiretur. Examinatum auctores qm non omnes sunt mihi quoq;
in incertum relictum sit sicut inter fœderꝝ ruptorꝝ testatione ingēti
fragore cæli procellam effusam. Nam & uera esse & apte representā
dum iram deum ficta possunt. Torquatus missus ab senatu ad dimit
tendos legatos cum iacentem animū ui uidisset exclamat ita ut a po
pulo patribusq; audita uox piter sis. Bene habet. dijs pium mouere bel
lum. Celeste numen es magne iuppiter. Haud frustra te patrē deū
hominūq; hac sede consecrauimus. Quid cessatis quirites: uosque
pres con. arma capere deis ducibus sic stratas legiones Latinorꝝ dabo
quēadmodum legatum iacentem uidetis. Assensu populi accepta uox
consulis: tantū ardoris animis fecit: ut legatos proficiscentes cura ma
gistratuū magis qui iussu consulis prosequebantur: q̄ uis gentium ab
ira imperuq; hominū tegeret. Consensit & senatus bellum. consulesq;
duobus exercitibus scriptis p marsos pelignosque profecti, adiuncto sam
nitum exercitu: ad capuam: quo iam latini sotiq; conuenerant castra
locant. Ibiq; inquiete utriq; consulibus eadem uisa species uiri maioris,
q̄ pro humano habitu augustioresque dicentis ex una acie imperatorē
ex altera exercitum dijs manibus matriq; terræ deberi. utrius exercitus
imperator legiones hostium sup q: eas se deuouisset eius populi partisq;
uictoriā fore. Hos ubi nocturnos usus inter se consules contulerunt
placuit auertendæ deum iræ uictimas cædi: simul ut si extis eadem
quæ somno uisa erant protenderentur alteriis consulū fata ipleret.
V bi responsa aruspicum insidenti iam animo tacitæ religioni congrue
runt: tum adhibitis legatis tribunisq: impijs deum propalā expositis
ne mors uoluntaria alteriius consulum in exercitū in acie terreret, cō
pant inter se ut ab utra pte cederet romanus exercitus cœpissa inde
se consul deuoueret pro populo ro. quiritibusq:. Agitatūq: & in cōsilia
est: ut si qñ unq̄ seuero ullum imperio bellum administratum essa

tunc un disciplina militaris ad pristos reducerentur mores. Curā acuebat
quod aduersus latinos bellandum erat lingua/ moribꝫ/ armorꝫ genere
instituisse ante omnia militaribꝫ congruentes milites militibꝫ: cēturiōes
centurionibꝫ: tribuni tribunis comparet: collegaq; iisdē praesidijs saepe
iisdem manipulis ꝑmixti fuerant. Per haec ne quo errore milites capē-
rentur: edicunt consules: ne quis extra ordinē in hostem pugnaret: ꝰ for-
te inter ceteros pugnax profectos qui exploratū in omnes ꝑtes dimissi
erant T. Manlius consulis filius sup castra hostium cum suis turmalibꝫ
euasit ita: ut uix telꝫ iactu abstatione proxima abesset: Ibi tusculani
erant equites: praerat Geminius Metius uir tum genere inter suos tū
factis clarus: Is ubi romanos equites insignēque inter eos praecedentē
consulis filium (nam omnes inter se uniq; illustres uiri noti erāt) cognouit:
una ne aut turma romani cum latinis sotijsque bellum gesturi essent:
Quid interea consules: quid duo exercitus consulares agerent: Aderūt
in tempore Manlius inquit: & cum illis aderit iuppiter ipē: foederum
a uobis uiolatorꝫ testis: qui plus potest polletq;. Si ad regillū lacū ad
sanctatem nrām pugnauimus: hic quoq; effitiemus ne quid profecto ne
nimis atres uobis & collata signa nobiscum cordi sint. Ad ea Geminius
paulo ab suis equo prouectus: uis ne igitur dum dies ista uenit: qua ma-
gno conatu exercitus moueatis interea tu ipē congredi mecū: ut nrō du-
ctꝫ iam hinc euentu cernatur q̄tum equites latinus romano praestet.
Mouet ferocem animū iuuenis seu ira seu detrectandi certaminis pudor
seu inexuperabilis uis fati: oblitus itaq; imperij patrij, consulūq; edicti
ad id praeceps certamen agitur quo uincera aut uincerentur haud mul-
tum interesset. Equitibꝫ ceteris uelut ad spectaculū sūmoti spatio qd
uacuū interiacebat campi auersos concitat equos: & cum infestis cuspi-
dibus concurrissent: Manlij cuspis sup galeam hostis Ej. Metij trans cer-
uicem equi elapsa est. Circūactis deinde equis cum prior ad iterandū
ictum Manlius consurrexisset: spiculum inter aures equi fixit. Ad cui⁹
uulneris sensum equus prioribꝫ pedibꝫ erectis magna ui caput quatere
excussit equitem. Quem cuspide parmaq; innixum attollentē se ob q̄ꝫ
ui casū Manlius ab inguine ita ut ꝑ costas emineret terrae affixit: spoli-
que lectis ad suos reuectus: cum ouante gaudio turma: ut castra atq;
inde ad praetoriū ad patrem tendit: ignarus fati finiri quae laus an
poena merita esset: ut me omnes inquit pater tuo sanguine ortum

uere refer[illegible]

uere referrent: prouocatus equestria hæc spolia ex hoste cæso porro. Qđ
ubi audiuit consul extemplo filiũ auersatus: contionẽ classico aduocari
iussit. Quae ubi frequens conuenit: q̃ndo inquit tu Manli neq: im
perũ consulare: neq: maiestatem patriã ueritus aduersus edictũ nr̃s
extra ordinem in hostem pugnasti: & q̃ntum inde fuit disciplinam
militarem: qua stetit ad hunc diem romana res: soluisti: neque in
hanc necessitatẽ adduxisti ut aut rei p. mihi: aut mei meorũque'
oblitiscendũ sit. Nos potius nr̃o delicto plectemur: q̃ res p. tãto suo
damno mã peccata luat. Triste exemplũ: sed in posterũ salubre in
uentum erimus. Me quid tum ingenita caritas liberũ: tum specimẽ
istud uirtutis deceptum uana imagine decoris inde mouet. Sed
cum morte tua sanienda sunt consulum impia: aut ĩpunitate ĩ
perpetuũ abroganda: nec te quid si quid in te nr̃i sanguinis est re
cusare censeam: q̃n disciplinã militarem culpa tua prolapsã pœna
restituas. Hunc lictor deliga ad palum. Examinati omnes tã atro
ci imperio: nec aliter q̃ in se quisque destrictam cernentes securim
metu magis q̃ modestia quieuere. Itaq; uelut emerso ab admira
tione animo cum silentio fixi stetissent: repente post q̃ ceruice cæsa
fusus est cruor: tum libere conquestu coortæ uoces sunt: ut neq: la
mentis neq: exectationibꝰ parcerentur: spoliisque contectũ iuuenis
corpus: q̃ntum militaribꝰ studijs funus ullum celebrari potest: extru
cto extra uallũ rogo cremaretur: manliana q; impia non in præse
tia mõ horrenda: sed exemplis & tristibꝰ in posterũ essẽt. Fecit tam̃
atrocitas pœnæ obedientiorẽ duci militem: & præterq̃ quod custodiæ
uigiliæque & ordo stationum intentioris ubique erant curæ: in ulti
mo & certamine cum descensum in aciem est ea sæueritas profuit.
Fº uit autẽ ciuili maxime bello similis pugna adeo nihil apud latinos
dissonũ ab romana re p. præter animos erat. Clipeis ante romani usi
sunt: deinde postq̃ stipendiarij facti sunt: scuta pro clipeis fecerunt.
Et quod antea phalanges similes macedonicis: hæc postea manipu
latim structa acies cœpit esse. postremo in plures ordines instruebatur
Ordo sexagenos milites: duos centuriones uexillariũ unũ habebat.
Prima acies hastati erant: manipuli .xv. distantes inter se modicũ
spatium. Manipulus leuis uicenos milites aliam turbã strutatam
hẽbat. Leues autẽ qui hastam tm̃ gessaque gererent uocabantur.

Hæc prima fronſ in ate florem iuuenū puberſcentiū ad militiā hēbat
Robuſtior inde ætaſ totidem manipulorꝫ agmen quib principibuſ
eſt nomen obſequebantur. Scutati omneſ inſignib maxime armis'
Hoc triginta manipulorꝫ agmen antepilanoſ appellabant: quia ſub
ſigniſ iam alij xv ordineſ locabantur. Ex quib ordo unuſquiſq;
treſ ptes habebat. Eaꝝ unāquāque primū pilum uocabant. trib
ex uexilliſ conſtabat. Vexillum centū lxxxvi. hominеſ erāt. pri-
mū uexillum triarioſ ducebat ueteranū militē ſpectatæ uirtutiſ.
Scdm roratioſ minuſ roboriſ ætate factiſque. Tertiū accenſoſ mi
nime fiduciæ manu eo in poſtremam atiem reiciebantur. Vbi hiſ
ordinib exercituſ inſtructuſ eſſet: haſtati omniū primi pugnam
inibant. Si haſtati profligare hoſtem non poſſent: pede preſſo eo
retrocedenteſ interualla ordinum principeſ recipiebant. Tum prin-
cipum pugna erat. haſtati ſequebantur. Triarij ſub uexilliſ conſi-
debant: ſiniſtro crure proiecto. ſcuta innixa humeriſ: haſtaſ ſub
erecta cuſpide in terra fixaſ haud ſecuſ q̄ uallo ſepta inheret an-
eſ tenenteſ. Si apud principeſ quoq; haud ſatiſ proſpere eſſet pugna-
cum ab prima ate ad triarioſ ſenſim rediſſe referebantur. Vnde rē
ad triarioſ rediſſe cum laboratur prouerbio increbuit. Triarij con-
ſurgenteſ ubi interualla ordinū ſuorꝫ principeſ & haſtaſ recipiſſe
extemplo compreſſiſ ordinib uelut claudebant uiaſ: unoque cō-
tinenti agmine iam nulla re poſt relicta in hoſtem incidebant. Id e-
erat formidoloſiſſimū hoſti cum uelut uictoſ inſecuti: nouā repēte
atiem exurgentem auctam numero cernebant. Scribebant autē qua-
tuor fere legioneſ quiniſ milib pediti. Equitib in ſingulaſ legioneſ
tricenſ. Alterꝫ tm ex latino delectu adiiciebantur: qui ea tēpeſtate
hoſteſ erant romaniſ: eodēque ordine inſtruxerant atiē. nec uexilla
cum uexilliſ tm: uniuerſi haſtati cum haſtatiſ: principeſ cū principi-
bus: ſed centurio cum centurione. ſi ordineſ turbati non eſſent concurrē-
dum ſibi eſſe ſciebant. Duo primipili ex utraque atie inter triarioſ e-
rant. Romanuſ corpore haud quaq̄ ſatiſ ualiduſ ceterꝫ ſtrennuuſ a-
uir perituſq; militiæ. Latinuſ uiribus ingenſ: bellatorq; primuſ noti
ſimi inter ſe: quia pareſ ſemp ordineſ duxerunt. Romano haud
ſatiſ fidenti uiribus iam romæ pmiſſum erat ab conſulibus ut ſuccentu-
rionē ſibi quē uellet legeret: qui tutaretur eū ab uno deſtinato hoſte

Iuuenis in acie oblatus ex centurione latino victoriā tulit. Pugnatū est haud procul radicibo vesuuij montis qua via hostis se inferebat. Romani consules priusq; educerent in aciē īmolauerunt. Decio caput iocinoris ab familiari pte cesum aruspex dicitur ostendisse: alioqn acceptaz diis hostiam esse. Manlium egregie litasse. Atqui bene hīt inqt Decius si ab collega prospere litatum est. Instructis sicut ante dictū est ordinibo: processere in aciem. Manlius dextro: Decius leuo cornu praeerat. Primo utrinq; equis uiribo eodem ardore animorz gerebatur res. Deīn ab leuo cornu hastati romani non ferentes impressionē latinorz se ad pīn cipes recipere. In hac trepidatione Decius consul M. Valerium magna uoce inclamat: deorz inquit ope valeri opus est. Agedum publi pontifex populi ro. prescta uerba: quibo me pro legionibo deuoueā. Pontifex eum togam prætextam sumere iussit: & uelato capite manu subter togā ad mentum extra sup telum subiectum pedibo stantem. sic dicere Iane, Iuppiter, Mars, pater Quirine, Bellona, Lares, dij nouēsiles, dij indigetes, dij quorz est potestas nīorum hostium, dij manes uos precor, ueneror uemā peto feroq; uti populo ro. quiritū uim victoriamq; prosperetis: hostes q; populi ro. quiritū, terrore formidine morteq; afficiatis. Sicut uerbis nuncupauit ita pro re p. quiritū exercitu legionibus auxiliis ppli ro. quiritū. legiones auxiliaq; hostium mecum dis manibo, telluri q; deuoueo. Hæc ita precatus lictores ire ad T. Manliū iubet: matureque collegæ se deuotum pro exercitu nuntiare. Ipē incinctus gabino ritu armatus in equū insilit ac se in medios hostes īmisit. Conspectus ab uē- que acie aliquanto augustior humano uisu: sicut cælo missus piaculū omnis deorz iræ: qui pestem ab suis auersam in hostes ferrā: ita omīs terror pauorq; cum illo latus signa primo latinorz turbauit. deinde in totam penitus aciem peruasit. Euidentissimū id fuit pauorē ac fugam hostium secum Decius circūferens cadit. Moxq; consternatio & euersio exercitus latini: quod quacunq; equo inuectus est: ibi haud secus q; pestifero sidere icti pauebant. Vbi uō corruit obrutus telis inde iam haud dubie consternatæ cohortes latinorz fugam ac uastitatem late fecerunt. Simul & romani exsoluti religione animis uelut tum primū signo dato coorti pugnā integrā ediderūt: quæ uires hastatis ac principibo & triarij in genu dextro innixi nutu consulis ad consurgendum expectabant. Procedente deinde certamīe cuz

alijſ ꝓnbꝫ multitudo ſuperata latinoꝝ. Manliuſ conſul audito euentu
collegæ cum, ut iuſ faſque erat, lacrimiſ non minuſ q̄ laudibꝫ debituſ
proſecutuſ tam memorabilem mortē eſſet: pauliſp addubitauit an
conſurgendi iam triarijſ tempuſ eſſet. Deinde melius ratuſ integroſ
eoſ ad ultimū diſcrimen ſeruari. Accenſoſ ab nouiſſima acie ān ſigna
procedere iubet. Qui ubi ſubiere extemplo latini tanq̄ idē aduerſa
rij feciſſent: triarioſ ſuoſ excitauerunt. Qui aliq̄diu pugna atroci aī
& ſemetipī fatigaſſent: & haſtaſ aut pfrtgiſſent: aut hebetaſſēt pol
lirent qꝫ iui tamē: hoſtem debellatum iam rati: ꝓuentūq; ad extremā ar
em: tum conſul triarijſ conſurgite nunc inquit integri aduerſuſ feſ
ſoſ memoreſ patriæ parentūq; & coniugū ac liberoꝝ: memoreſ cō
ſuliſ pro uīa uictoria morte ocūbentiſ. Vbi triarij conſurrexerunt
integri refulgentibꝫ armiſ: noua ex improuiſo exorta acieſ: receptiſ
interualla ordinū antepilaniſ: clamore ſublato: principia latinorum
ꝓturbant. haſtiſq; ora fodientes primo robore uiroꝝ cæſo: per alioſ
manipuloſ uelut inermes prope intacti euaſere. Tantaq; cæde pro-
rupere cuneoſ ut uix quartā ꝑtem relinquerent hoſtium. Samnites
quoq; ſubtractis montiſ procul inſtructi prebuere terroꝝ latinis.
C æteꝝ inter omneſ ciues ſonoſq; præcipua lauſ eius belli penes cōſules
fuit. Quoꝝ alter omneſ minaſ periculaq; ab diſſ ſuperis inferiſq; in ſe
unū uertit. Alter ea uirtute eoq; conſilio in prœlio fuit: ut facile cō
uenerit inter romanoſ latinoſq; qui eius pugnæ memoriā tradide
runt. utriuſ pris t. Manliuſ dux fuiſſet: eius haud dubiā fuiſſe
uictoriā. Latini ex fuga ſe mentumaſ ſe receperunt. Caſtra ſedm
prœliū capta: multiq; mortaleſ ibi uiui oppreſſi maxīe campani.
D ecii corpuſ ne eo die inueniretur nox quærenteſ oppreſſit. Poſtero
die inuentū inter maximā hoſtium ſtragem coopertum teliſ. funuſq;
ei par morti celebrante collega factum eſt. Illud adiutendū uidet
licere conſuli dictatoriq; & prætori cum legioneſ hoſtiū deuoueat
non utique ſe: ſed quē uelit ex legione romana ſcripta ciuē deuouē
Si iſ homo qui deuotuſ eſt moritur probe factum uideri ni moritur
tū ſignū ſeptem pedeſ altum aut maiuſ in terrā defodi & praculum
hoſtia cædi. ubi illud ſignum defoſſum erit: eo magratū romanū
conſidere faſ non eſſe. Sin aut ſeſe deuouere uolet ſicuti decuſ de
uouit ni moritur neq; ſuum neq; publicū diuinū puri fana. Qui

sese deuouerit Vulcano arma siue cui alio diuo uouere uolet siue ho-
sta siue quo alio uolet uis est. telo sup quod stans consul precatus est
hostem potiri fas non est. Si potiatur Marti nouē tauribꝫ piaculū fiēt.
Hæc & si omīs diuum humanq; moris memoria aboleuit. noua pegrina
que omnia priscis ac patrijs preferendo. Haud abre duxi uerbis q̄;
ipīs ut tradita nuncupataq; referre. Romanis post prœliū demū fm
samnites uenisse subsidio expectato euentu pugnæ: apud quosdam
auctores inuenio. Latinis q̄; ab Lauinio auxilium dum deliberando
terruit tempus: uictis demū fieri cœptum. Et cum iam portis prima
signa & pars agminis essa egressa: nuntio allato de clade latinorum
tum conuersis signis retro in urbem rediretur: prætorē eorꝫ nomine
Miliomū dixisse ferunt: pro paruula ua magnā mercedem esse ro-
manis soluendā. Qui latinorꝫ pugne supfuerant: multis itineribus
dissipati cum se in unū conglobassent: uesina urbs eis receptaculum
fuit. Ibi in consilijs humilius impator eorꝫ affirmando cōmunē belli
martē utranq; aciem pari cæde prostrauisse: uictoriaq; nomē tantū
penes romanos esse: ceterā pro uictis fortunā. & illos gerere funesta
duo consulum prætoria: alterꝫ parricidio filij: alterꝫ consulis de-
uoti. Cede truncatum exercitū omēm. Cesos hastatos principesq;.
stragem ante signa & post signa factam. triarios postremo rem resti-
tuisse. Latinorꝫ & si piter abscise copiæ sint: tm supplimento uīt' an-
tium propius esse uel volscos q̄ romam. Itaq; si uideatur eis si ex la-
tinis & ex uolscis populis iuuentute propere exacta redituꝫ infesto
exercitu capuā esse: romanosq; / nihil tum minus q̄ prœliū expectan-
tes: nec opinato aduentu pulsurꝫ. Fallacibꝫ litteris circa latinū nom
que uolscum missis: quia qui non interfuerant pugnæ / ad credendū
temere faciliores erant / Tumultuarius undiq; exercitus raptim con-
scriptus cōuenit. Huic agmini torquatus consul ad triphanū int'
Sinuessam Minturnasq; is locus est: occurrit. Prius q̄ castris locus
caperetur faucibus utrinq; in acruum cōiectis: pugnatū debellatūq;
est. Adeo abscise res sunt: ut consuli uictorē exercitum ad depopu-
landos agros eorꝫ: ducenti dederent se omnes latini / Decimonēque
eam campani sequerentur. Latini capuaq; agro multan. Latinus a-
ger priuernas additus agro. Et falernus qui populi campani fue-
rat usq; ad uulturnū flumen plebi romanæ diuiditur. Bina in lati-

no iugera ita ut quadrantem ex priuernati complerent. Data terra
in falerno quadrantibꝫ ⁊ pro longinquitate adiectis. Extra pœnaꝫ
fuere latinorꝫ laurentes: campanorꝫq; equites: quia nō defecerāt.
C um laurentibꝫ renouari fœdus iussū: reuocaturq: ex eo quot annis
post diem decimā latinarꝫ. Equitibꝫ campanis ciuitas data, monu
mento ut esset æneam tabulam in æde castoris romæ fixerūt. Vecti
gal quoq: eis campanus populus iussus pendere in singulis annis: fue
re autē mille sexcenti denarij nūmi quadrageni ⁊ quinquageni. Ita
bello gesto præmiis pœnaq; pro cuiusque meritis psoluit T. Manli
us romā rediit. Cui uenienti seniores tm̄ obuiam exisse cōstat. Iuuē
tutem tūc ⁊ omni uita deinde aduersatam eū execratāq;. Antia
tes in agrꝫ ostiensem, ardeatem, solonii, incursiones fecerūt. Manli
us consul: quia ipē p ualitudinē id bellum exequi nequiuerat: dicta
torem L. papirii crassum: qui tunc forte erat prætor: dixit. Ab eo
magr equitū L. papirius cursor dictus. Nihil memorabile aduersus
Antiates ab dictatore gestum est: cum aliquot menses statiua i agro
antiati habuisset. Anno insigni uictoria de tot ac potentibꝫ ppls
ad hoc consulum alterius nobili morte: alterius sicut truci, ita claro
ad memoriā impio: succedere consules T. Emilius mamercus ⁊ p.
philo: neque in similē materiā rerꝫ. ⁊ ipi aut suarꝫ rerꝫ aut priū
in re. p. magis q̄ patriæ memores Latinos ab iram agri amissi re
bellantes: in campis ferentanis fuderunt: castrisq; exuerunt. Ibi pu
blio cuius ductu auspicioq; res gestæ erant in deditionē accipiente
latinos populos: quorꝫ ibi iuuentus cesa erat: Emilius ad pedum ex
ercitum duxit. pedanos tuebātur tyburs, prænestinus, ueliternusq;
populus. uenerant ab lauinio antioq: auxilia. Vbi cum prœlys q̄dē
supior romanus essꝫ: ad urbem ipām pedum castraq; sotiorꝫ pplorꝫ
quæ urbi adiuncta erant integer labor restarꝫ: bello infecto repen
te omisso consul: quia collegæ decretum triūphum audiuit: ipē q̄q;
triumphi aut uictoriā flagitator romā rediit. Qua cupiditate pa
tribꝫ offensis, negantibusq: nisi pedo capto aut dedito triumphum.
Hinc alienatus ab senatu Emilius: sedulosis tribunatibꝫ sitem deinde
consulatū gessit. Nam neq; quoad fuit consul criminari apud pplm
patres desiit. Collega haud quāq̄ aduersante quia ⁊ ipē de plebe
erat. Materiā autē prebebat crimībꝫ ager in latino falerno agro

maligne plebi diuisus. Postq̄ senatus finire impium cupiens cōsulib⁹
nequibat: dictatorem aduersus rebellantes Latinos dici iussit. Emilius
cui fasces erant collegam dictatorem dixit. Ab eo magr equitū Iunius
Brutus dictus. Dictator popularis & orationib⁹ in patres crimīosius
fuit: & quod tres leges secundissimas plebi aduersas nobilitati tulit.
Vnam ut plebiscita omnes quirites tenerent. Alterā ut legū quæ comi-
tijs centuriatis ferrentur ante initum suffragium patres auctores fi-
erent. Tertiā ut alter unque ex plebe cum eo uentum sit ut utrunq;
plebeiū consulē fieri liceret, censor crearetur. Plus eo anno domi ac
ceptum cladis ab consulibus ac dictatore q̄ ex uictoria eor⁊ belli cis
que rebus foris auctum imperiū credebant. Anno insequēti L. fu-
rio Camillo: L. Menio consulib⁹: quo insignis omissa res Emilio
superioris anni consuli exprobraretur: pedum armis uirisq; ex om̄i
ui expugnandū ac delendum senatus fremit. Coactiq: noui cōsu-
les omnib⁹ cum rebus perfectis proficiscuntur. Iam latio is status
erat rer⁊: ut neque bellum neq: pacem pati possent. Ad bellū opes
deerant pacem ob agri adempti dolorem aspnabantur mediis con-
silijs standum uidebatur: ut oppidis se tenerent: ne lacessitus ro-
manus causam belli hr̄et. Et si cuius oppidi subsidio nuntiata essꝫ
undique ex omnib⁹ populis auxilium obsessis ferretur: neque tn̄
nisi admodū paucis populis pedani aditus sunt. Tiburtes prene-
stinique: quor⁊ ager propior erat: pedum puenere. Aricinos Latinos
que & ueliternos anciatib⁹ uolsci se coniungentes ad saturē flumē
Meduis improuiso adortus fuerit. Camillus ad pedum cū tiburtibus
maximeq: ualido exercitu maiore mole q̄q̄ æque prospero euentu pu-
gnat tumultū maxime repentina inter proeliū eruptio oppidanor⁊
fecit. In quos pte exercitus conuersa, camillus non compulit solum
eos intra moenia: sed eodē & die: cum ipos auxiliaq: eor⁊ perculsꝫ
oppidum scalis cepit. Placuit tn̄ iam maiore conatu animoque ab
unius expugnatione urbis ad pdomandum Latium, uictorem cir-
cūducere exercitum. Nec quieuere ante q̄ expugnando, aut in dedi-
tionem accipiendo singulas urbes. Latiū omnē subigere. Presidiis
inde dispositis: pcepta oppida: romā ad destinatū omīum cōsēsu
triumphū decessere. Additus triūpho honos: ut statuæ equestres
eis (rara illa ætate res) in foro ponerentur. Prius q̄ romicijs in insequētē

annum consules rogarent. Camillus de latinis populis ad senatum
retulit: atque ita diserut. Patres conscripti quod bello armisq; in la-
tio agendum fuit: id iam benignitate deum ac uirtute militū, ad finē
uenit. Capti ad pedem astringāque sunt exercitus hostiū oppida latina
omnia, & Antiū ex uolscis: aut ui capta aut recepta in dedition̄ pre-
sidijs tenentur uīis. Reliqua consultatio est: qm̄ rebellendo saepius
nos solicitant: quonā mō perpetua pace quietos obtineamus. Dij īmor-
tales ita uos potentes huius consilij fecerunt, ut sit latiū: deinde an
non sit in ura manu positum. Itaq; pacem uobis quod ad latinos at-
tinet parare in perpetuū uel seruiendo uel ignoscendo potestis. Vultis ce
leriter consulere in deditos uictosque, hica: delere omne latiū. Vastas
deinde solitudines facere: unde sonali egregio exercitu per bella mul
ta magnaq: saepe usi estis. Vultis exemplo maiorū augere rem romanā
uictos in ciuitatem accipiendo materia crescendi per summam gloriam
suppeditat: certe id firmissimū longe impium est quo obedientes gau-
dent: sed maturato opus est: quicquid statuere placet. Tot populos
inter spem metumq; suspensos animos habetis: & uram utique de eis
curā, q̄ primū absolui: & illorū animos dum expectatione stupēt seu
poena seu beneficio praeoccupari oportet. Nrm fuit efficere: ut omnium
rerū uobis ad consulendum potestas essa: urm̄ est decernere quod
optimū nobis reiq; p sit. Principes senatus relationē consulis de sum-
ma rerū laudare. Sed cum aliorū causa essa alia ita expediri posse
consiliū, dicere ut pro merito cuiusque statueretur: si de singulis no-
minatī referrent populis. Relatum itaq; de singulis decretiq;: lau
nus ciuitas data: sacraq; sua reddita: cum eo ut aedes lucusq; iuno
nis sospitae cōmunis lauinus municipibs cū populo.ro. essa. Arcam
Nomentani & pedani eodem iure quo lauini in ciuitatem accepti.
Tusculanis seruata ciuitas quam hēbant: crimēq; rebellionis a publi
ca fraude in paucos auctores uersum. In uelitemos uertere ciues:
quod totiens rebellassent grauiter seuitum: & muri deiecti & sena-
tus deinde abductus: uisiq; transtyberim hītare: ut cuius qui cis
tyberim deprensus essa: usque ad mille passus damnato clauigano
essa: nec prius q̄ persoluto is qui cepisset extra uncula captū hīet.
In agrum senatorū coloni missi: quibs ascriptis spēm antiquae frequē-
tiae uelitrae receperunt. Et antiū noua colonia missa cum eo ut anna-

tibus ꝓmitterentur: si & ipi coloni ascribi uellent. Naues inde longae abactæ interdictumq; mare anciati populo est & ciuitas data. Tyburtes prenestinumq; agro multati. nec ob recens tm̄ rebellionis commune cum aliis latinis crimen: sed quod recio imperij romani cum gallis gente efferata arma quondā consociassent. Cæteris latinis populis conubia comertiaq; & consilia inter se ademerunt. Campanis equitibo honoris causa/quia cū latinis rebellare noluissent. Fundanisq; & formianis: quia per fines eorꝫ tuta patataq; semper fuissẽt: uia ciuitas sine suffragio data. Cumanos Suessulanosque eiusdē iuris conditionisq; cuius Capuā esse placuit. Naues Antiatium ptim in naualia romæ subducte: ptem incensæ: rostrisq; earꝫ suggestum in foro extructum adornari placuit: rostraq; id templum appellatum. L. Sulpitio Longo & P. Elio Peto consulibus cū omnia non re magis romani q̄ benefitijs parta grata bona pace obtinerent: inter Sidicinos Aurunc osq; bellum ortum. Aurūci T. Manlio consule in dedicionē accepti nihil deinde mouerūt. Eo petendi auxilij ab romanis causa iustior fuit Aurunci. Sed ꝑus q̄ consules ab urbe iusserat. N. senatus defendi Aurunc os exercitum educerent: fama fertur Aurunc os oppidū metu deseruisse. profugosq; cum cōiugibo ac coniugibo Suessā cōmeasse: quæ nūc Aurunca appellata: mœnia antiqua eorꝫ urbemq; a sidicinis deletam. Ob ea infensus consulibo senatus: quorꝫ cunctatione proditi foti essent: dictatorem dici iussit. Dictus L. claudius Mugilensis magrm equitū L. Claudiū Hortarē dixit. Religio inde iniecta de dictatore. Et cum Augures iusto creatum uideri dixissẽt: dictator magrque equitū se magratu abdicarunt. Eo anno Minutia uestalis suspecta primo ꝑp mundiorē iusto cultū insimulata: dein apd̄ pontifices ab indice seruo cum decreto eorꝫ iussa essẽt: sacris abstinuit familiāq; in potestate hīre facto indino uiua sub terram ad portam colinam dextra uia statim defossa scelerato campo/credo ab incestu: id ei loco nomē factum. Eodē anno p. philo pretor primum de plebe: aduersante Sulpitio consule: qui negabat rōnem eius se hīturum: est factus: senatu cū in sūmis impijs id nō obtinuissẽt: minus in pretura intendente. Insequens annus L. papirio Crasso L. Sesone Duillio consulibo Ausonū magis nouo q̄ magno

bello/ fuit insignis. Ea gens Cales urbem colebant. Sidicinis finiti
mis arma coniunxerant: unoque proelio haud sane memorabi
li duorꝫ populorꝫ exercitus fusus propinqtate & ad fugā proni
or & in fuga ipā tutior. Nec tñ omissa cura belli eius p̄ibus: quia
rotiens iam sidicini aut ipi mouerant bellum: aut mouentibꝫ au
xilium tulerant: aut causa armorꝫ fu erant. Itaq; omni ope ānixi
sunt ut maximū ea tempestate impatorem M. Valerii Coruum
consulem quarto facerent. Collega additus Coruo M. Atilius Re
gulus. Et ne casu forte erraretur penni ab consulibꝫ: ut extra sor
tem Corui ea prouincia essꝫ. Exercitu uictore ab consulibꝫ acce
pto: ad Cales unde bellū ortum erat / profectus: cum hostes a supioris
& certaminis memoria pauidos clamore atq; impetu primo fudissꝫ
mœnia ipā oppugnare est aggressus. Et militū quid is erat ardor
ut iam inde cum scalis succedere ad muros uellent: euasurosq; cōten
derent. Coruus quia id arduū factu erat: labore militū potius q̄ pe
riculo peragere inceptum uoluit. Itaq; aggerem & uineas egit: tur
resq; muro admouit. Quorꝫ usum forte oblata oportunitas iuuit.
Nanq; M. Fabius captiuus romanus: cum p negligentiā custodū festo
die uinculis ruptis per murꝫ inter opera romanorꝫ religata ad pinas
muri reste / suspensus manibꝫ se demisissꝫ: perpulit impatorem: ut
uino epulisq; sopitos hostes aggrederetur. Nec maiore certamiē capti
cum urbe Ausones sunt: q̄ alie fusæ erant. Præda capta ingens est:
præsidioq; impositio calibꝫ reductæ romā legiones: consul ex senat⁹
consulto triūphauit. Et ne Atilius expers gloriæ essꝫ: iussi ambo con
sules aduersus sidicinos ducere exercitum: dictatorē ante ex senat⁹
consulto comitiorꝫ habendorꝫ causa dixerunt Emilium Mamercū. Is
magr̄m equitū p. philonem dixit. Dictatore comitia habente consu
les creati sunt T. Veturius Spu. Postumius. Etsi belli pars cū sidicinis
restabat: tñ ut beneficio præuenirent desiderio plebis de colonia de
ducenda Cales deduxerunt: facto q; senatu con. ut duo milia quīgenti
homines eo scriberentur. Triūuiros coloniæ deducendæ agroq; diuidē
do creauere Cæsonē Duillium. T. Quintiū. M. Fabiū. Noui deinde cōsu
les a ueteribꝫ exercitu accepto: ingressi hostiū fines populando usq; ad
mœnia atq; urbem puenerunt. Ibiq; ingenti exercitu compto sedicini
& ipi pro extrema spe dimicaturi enixe uidebantur. & Samniū fama

erat bellum. Dictator ab consul ex senatus auctoritate dictus p. Cornelius Rufinus. magr equitum M. Antonius. Religio deinde incessit uitio creatos magistratuq: se abdicauerunt. Et quia pestilentia insecuta est uelut omnib eo uitio contractis auspiis: res ad interregnum rediit.

Ab interregno inito per quintū demū interregem M. Valerium Coruū creati consules: A. Cornelius iterū & L. Domitius. Tranquillis rebus fama gallici belli: & pro tumultu ualuit: ut dictatorem dici placeret. Dictus M. Papirius Crassus. & magr equitū p. Valerius publicola. Ab quibus cū delectus attentius: q; aduersus finitima bella hūretur: exploratores missi attulerunt quieta omnia apud gallos esse. Samnitū quoq: iam alterū annū turbat nouis consiliis suspectum erat. eo ex agro siducino exercitus romanus non deductus. Cetera samnites bellū alexādri in lucanos traxit. Qui duo populi aduersus regem discursionem aperientem signis collatis pugnauerunt. Eo certamine supior alexāder incertus qua fide culturus si pinde cetera processissent pacem cū romanis fecit. Eo anno census actus nouiq; ciues censi. Tribus pp cos additae Metia & Scaptia censores addiderunt. p. philo Spu. postumius romāi facti Aceerrani lege ab l. papirio pretore lata qua ciuitas sine suffragio data. Haec eo anno domi militiaeq; gesta. Fœdus insequens annus seu intemperie celi seu humana fraude fuit M. Claudio marcello T. Valerio consulibus flacchū portumq; uarie in annalibus cognomē consulis inuenio. Cetera in eo pui refert quid ueri sit. Illud puelim nec omnes auctores sunt proditū falso esse uenenis absumptos. quorū mors infamē annuā pestilentia fecerit. Sicut proditur tū res: necui fidem auctorū abrogauerim/exponenda est. Cum primores ciuitatis similibus morbis eod ferme omnes euentu morirentur: Ancilla quædā ad fabiū maximū ædilē curulem indicaturā se causam publice pestis professa est: si ab eo sibi fides data essē/haud futurū noxiae indicium. Fabius confestim rem ad cōsules/& consules ad senatum referunt. consensuq; ordinis fides indicia data. Tum patefactum muliebri fraude ciuitatem premi: matronasq; eas uenena conquere. & si sequi extemplo uelint: manifesto deprendi posse. Secuti iudicem & coquētes quasdā medicamenta & recondita alia inuenerunt. Quibus in foro delatis & ad. xx. matronās/ apud quas deprēsi erāt p uiatorem accitis: duae ex eis Cornelia & Sergia patriciae utraq; gentis/ cū ea medicamenta salubria esse contenderent: a confutante iudice bibe-

russæ: ut se falso comentā arguerent. Spatio ad colloquendū supto cum submoto populo in conspectu omnium rem ad cæteras retulisset: haud abnuentibo &: illis bibere e poto medicamento: sua met ipæ fraude omes interierunt. Comprense extemplo eaq; comites magnū numerū matrona rum indicauerunt. Ex quibo ad. clxx. damnatæ. Neq; de uenefiis ante romæ quæsitum est. Prodigij ea res loco habita capteq; magis mētibo q; conscelerati similis uisa. Itaq; memoria ex annalibo repetita secessiōibus quondā plebis: clauum ab dictatore est fixum: alienataseq; discordia mentes hominū eo piaculo compotes sui fecisse: dictatorē clauū figēdi causa creari placuit. Creatus M. Quintilius magr̄m .L. Valeriū dixit. Qui fixo clauo magratu se abdicauerunt. Creati consules L. papirius + Crassus iterū: L. plancus venox. Cuius principio anni legati ex uolsca fabraterni &: Lucani romā uenerunt orantes: ut fidem reciperent si ab sāminū armis defensi essent: se sub imperio populi.ro. fideliter atq; obedīter futuros. Missi ab senatu legati denunciarū samnitibo: ut eoq; finibo vī abstinerent. Valuitq; ea legatio non tam quia pacem uolebant sānites q; quia non parati erant ad bellum. Eodem anno priuernas bellū mitū cuius soli fundani. Dux &: fit fundanus victūbrius Bacchus uir non domi solum: sed &: romæ clarus. Aedes fuere in palatio eius: quæ Bacci prata dirruto ædificio publicatoq: solo appellata. Aduersus hunc uastantem effuse sicinum norbanūq: &: corbanū agrum L. papirius profectus haud procul castris eius consedit. Victurbio nec ut uallo se tenera: ad uersus ualidiorē hostem sane constare mens: nec ut longius a castris dimicara: animus suppetebat uix tota extra portam castroq; explicata acie: aut fugam magis retro q; prœlium aut hostem expectante milite sine consilio sine audacia depugnat. Et ut leui momento nec ambigue est uictus: ita breuitate ipā loci/ faciliq: recepti in tam propinqua castra: haud ægre militem a multa cæde est tutatus. Nec ferme quisquā in ipō certamīe pauci in turba fugæ extremæ: cum in castra ruerent cæsi: primisq; tenebis priuernū inde petitū agmine trepido: ut muris portus q; uallo sese tutarētur. A priuerno plautius alter consul quastans passim agros: predaque abacta in agrum fundanū exercitū ducit. Ingredienti fines senatus fundanoq; occurrit: negat se pro victurbio sectāq; eius secutus precatū uēisse sed pro fundano populo: quem extra culpam belli esse: ipm victurbium iudicasse cum receptaculū fugæ priuernū haburit: non patriam fundos:

P rruernos igr hostes populi ro. quærendos psequendosq: esse: qui simul
a fundanis ac romanis utriusque patriæ ⁊memores defecerint. ⁊ūdis
pacem esse: & amicos romanos. & gratam memoriā acceptæ ciuitatis
orare se consulē: ut bellum ab ⁊noxio populo abstineat. agros: urbē. cor
pora eor⁊. coniugū q: ac liberor⁊ suor⁊ in potestate populi ro esse futura.
O b quæ collaudatis fundanis: consul litteris romā missis in offino funda
nos esse: ad prruernū flexit iter: prius aī aduersū in eos qui capita
coniurationis fuerant. Ab consule scribit claudius ad.ccc l. ex comu
natis uinctos romā missos. Eāque dedītionē ab senatu non acceptam
quod ægennū atq; humiliū pœna defungi uelle fundanus populus
censuerat. Prruernū duobs consularibs exercitibs cum obsideretur
alter consul cominor⁊ causa romam reuocatus. Carceres eo āno in ar
co primū statuti. Nondum pfunctos cura prruernatis belli tumul
tus gallica fama atrox inuasit: haud seme unq̄ neglecta patribus.
E xtemplo igr consules nou L. Emilius Mamertīus & planius eo ipso
die kl: qntilibs quo magīratum inierunt compari inter se prouinciis
usi. Et Mamertinus cui bellum gallicū euenerat: scribere exercitū
sine ulla uacationis uenia: qn opificū quoq: uulgus & sellulani mīme
militiæ idoneū genus excin dicuntur. Ueios q; ingens exercitus con
tractus: ut inde obuiā gallis iretur longius discedi ne alio itinere ho
stis fallera ad urbem incedens non placuit. Paucos deinde post dies
satis explorata rēpōis eius quiete ab gallis: prruernū omnis conuersa
uis. Duplex inde fama est. Alii ui captam urbem. victribusq; uirū
in potestatem uenisse. Alij prius q̄ ultima adhiberetur uis ipm se in
deditionē consulis caduceum præferentis premisisse auctores sūt. Vi
ctribusq: ab eius traditum. Senatus de victribus prruernatibus con
sulit: consulē plancum: prruerni diruti muris: præsidioq; ualido
impositio: ad triumphū accersit. Victribus in carcerem asseruari iussit
quoad consul rediss⁊. Tū uerberatū necari. Aedes eius quæ essent in
pallāno diruendas. Bona eius sammonisano sango censuerunt con
secranda. Quodq: æris ex eis redactum est ex eo ænei orbes facti posi
que in sacello sangi aduersus ædem quirini. De senatu prruernate ita
decretū: ut qui senator prruerni post defectionē ab romanis māsisset
transtyberim eadem lege qua ueiterni hītar⁊. His ita decretis usq;
ad triūphum plancij silentium de prruernatibs fuit. Post triūphum

consulis necato victrubio sociq; eius noxæ apud sacratos iã suppli-
cijs nocentiũ. tutam mentionem de priuernatibꝫ ratus qm̃ auctoẽs
defectionis inquit meritas pœnas ab diis ĩmortalibꝫ & a uobis hẽnt
patres con. quid placet de innoxia multitudine fieri? Equidẽ & si
meæ partes exquirendæ magis sententiæ q̃ dandæ sunt: tñ cum ui-
deam priuernates uicinos samnitibꝫ esse unde nunc nobis incertissima
pax est q̃ mĩmum uarij inter nos illosq; uelim relinqui: cũ & iã ipã
per se res anceps essa. prout uniuscuiusq; ingeniũ erat atrocius mi-
ciusue suadentibꝫ. Tñ incertiora omnia unus ex priuernatibꝫ lega-
tis fecit magis conditionis in qua natus essa: q̃ præsentis necessitatis
memor. Qui interrogatus a quodã tristioris sententiæ auctore: quã
pœnam priuernates meritos censeret: eam inquit quã merẽtur qui
se libertate dignos censent. Cui cum feroci responso infestiores factos
uidera consul: eos qui ante priuernatiũ causam impugnabãt: ut ipse
benigna interrogatione mitius responsum elicera: quid si pœnam
inquit remittimus uobis: qualẽ nos pacem uobiscũ hĩturos speremus?
Si bonam inquit dederitis & fidam & perpetuã: si malã haud diutur-
nam. Tum uo minari (nec id ambigue priuernatẽ quidẽ) & illis uo-
cibꝫ ad rebellandũ incitari pacatos populos. Pars melior senatus ad
meliora responsa trahere: & liberi uiri uocem dicere auditã. An credi
posse ullũ populum aut hominẽ denique in ea conditione/cuius eum
pœnitebat diutius q̃ necesse sit mansura. Ibi pacem esse fidam ubi uo-
luntarij pacati sunt: neq; eo loco ubi seruitutẽ esse uelint/fidẽ speran-
dam esse. In hanc sententiã maxime consul inclinauit animos: idẽ-
dem ad principes sententia consulares ut exaudiri possa a plebꝫ
dicendo. Eos demũ qui nihil q̃ de libertate cogitent dignos esse q̃ ro-
mani fiant. Itaq; & in senatu causam obtinuere & ex auctoritate pa-
trum/latum ad populum est: ut priuernatibꝫ ciuitas daretur. Eodem
anno Anxur tricesi in coloniam missi sunt. bina iugera agri acceperũt.
Secutus est annus nulla re belli domi ue insignis: p. plautio proculo p. cor-
nelio scapula consulibꝫ: præter q̃ quod fregellas segniora: is ager deĩ
uolscora fuit colonia deducta. & populo uisceratio data ab M. flauio:
in funere matris. Erant qui per spẽm honorandæ parentis meritã mer-
cedem populo solutam interpretarent. quod eñ die dicta ab ædibus
crimine stupratæ mris familiæ absoluissa & data uisceratio ĩ præsentã

iudicij causam honorif & ei causa fuit: tribunatuq; plebeif, pxīf comicijf absenf perendinb preferrur. Paleopolif fuit haud procul inde ubi nunc Neapolif sita est. duabs urbibs ppīus idem hīrabat. A cumif erant oriundi. Cumani ab Calcide euboica originē trahunt. Classe qua ab domo auchi fuerant multū in ora marif euif quod accolunt, potuere: primo insulaf Senariā & Piracusaf egressi: deinde in continentē ausi sedef transferre. Hæc ciuitaf cum suif urbib tum samnitū infida aduē- suf romanof societate freta: siue pestilentia quæ romanā urbē adorta nuntiabatur fidensf: multa hostilia aduersof romanof agrū campanū falernūq; incolentef fecit. Igit L. Cornelio Lentulo Q. publio philōe uerx consulib: fecialib paleopolim ad res repetendaf missif: cū relatū essex a grecif gente lingua magif strenua: q̄ factif ferox responsū ex auctoritate patrum populuf paleopolitanuf bellum fieri iussit. Inter cō- sules prouinciif compatif, cum bello græci pfequēdi publio euenirent: Cornelius altero exercitu samnitib si qua se mouerent oppositurus. Fama autē erat defectionis campanorx imminentef ad montif castra ibi opti- mū usum Cornelio statiua hīre. Ab utroque consule exiguam spem pacif cum samnitib esse certior fit senatuf. Publio duo milia nolano- rum militum & quatuor samnitū magif nolanif cogentib, q̄ uolun- tate græcorx recepta: paleopolim miserant. Cornelio delectū indictū a magistratib uniuersūq; samnitū erectum, ac uicinof populof priuer- natem fundanūq; & formianū, haud ambigue solicitari. Ob hoc cuz legatof mitti placuissex prius ad samnitef, q̄ bellum fierex responsum redditur ab samnitib ferox. Vltro incusabant iniuriaf romanorum neq; eo negligentius ea quæ ipīf obijcerentur purgabant. haud ullo publico consilio auxilio ue iuuari grecof. Nec fundanū formianūq; ab se solicitatof. quippe mīme se pœnitere uirtutis suarx si bellū placeat. Ceterx non posse dissimulare ægre pati ciuitatef samnitū q̄d fregellaf & uolscaf captaf: diruitaſq; ab se restituerit romanus populus coloni- amq; samnio in agro imposuerit: quā coloni eorx in fregellaf appellāt. Eam se contumeliā iniuriāq; ni sibi ab his qui fecerint dematur: ipsof omni ui depulsurof esse. Cum romanus legatus ad disceptandum eof ad cōmunef sotios atq; amicof uocarex: Quid perplexe agimus inquit. Nrā certamina romani non uerba legatorx: nec horuz q̄sq̄m disceptator: sed campanus campus in quo concurrendū est, & arma-

& commune mars belli decernent. Deinde inter capuā Suessulāque
castra castris conferamus & samnius romanus ue impio italiā re-
gat decernamus. Legan romanor cum se non quo hostes uocasset
sed quo imperatores sui duxissent ituros esse respondissent. Iam pu-
blius inter paleopolim neapolīq; loco oportune capto diremerat ho-
stibo sonetatē auxilij mutui qua ut quisque locus premeretur inter
se usi fuerant. Itaq: & cum diem commorq instara & publiū īminē-
tem hostium murus ab spe capiende in diem urbis haud e re p. essa reuocare
actum cum tribunis est ad populū ut cum publius philo consulatu
abisset pro consule rem gereret quoad debellatum cum grecis esset.
L. Cornelio quia ne eum quidē in samniū iam ingressum reuocari ab
imperu belli placebat. Littere misse ut dictatorem comitior causa
diceret: dixit M. Claudiū Marcellum. Ab eo magr equitū dictus sp.
Postumius. Nec tn ab dictatore comina sunt hīta: quia uitio ne creat'
esset: indiscussionē uenit. Consulti augures uitiosū uidere dictatorē
pronunciauerunt. Eam rem tribuni suspectāque infamēque crimina-
do fecerunt. Nam neq; facile fuisse id uitium nosci cum consul meūte
nocte silentio dicere dictatorem: nec ab consule cuiq; publice priuatī
que de ea re scriptū esse: nec quenqm mortaliū extare qui se uidisse:
uel audisse quid dicat quod auspicia dirimere: neq; augures dimma-
re rome sedentes potuisse: quid in castris consulis uitij obuenisse:
cur non apparere quod plebeius dictator sit. id uitiū augurib uisū.
Hec aliaq: a tribunis nequicq iactata tandem ad interregnū res redijt.
Dilatisq: alia atq: alia causa comitijs: quartus decimus demū interrex
L. Emilius consules creauit. C. Petilū L. Papirū Mugilanū. Curiōrē in
alijs annalibo inuenio. Eodem anno Alexandriā in egypto proditum
conditam Alexandrq: epirrhi regem ab exule lucano interfectū. Sor-
tes dodonei iouis euentu affirmasse. accito ab tarentinis in italiā. da-
ta dicho erat cauere acherusiā aquā. pandosiāq: urbem. Ibi fatis
eius terminū dari. Eoque onus transmisit in italiam ut q̄maxīe ,pau
abessa urbe pandosia in epirrho. & Acheronte amne: quē ex molosia
defluentem in stagna inferna accipit thesprotius sinus. Vt cetery fer
me fugiendo in media fata ruit. Cum sepe brutias lucanasq: legiones
fudisset: Heracleam tarentinor colonia consentia ex lucanis sipon
thumq: brutior acerrimā aliis inde methapontinor ac lucanorum

cepissa: urbes & trecentas familias illustres in epirrhū: quas obsidū
numero hꝛēt missas: haud procul pandosia urbe īminente lucanis ac
brutys finib⁹: tris tumulos aliquantū inter se distantes insedit: exqb
facera incursiones in omnes ptes hostilis agri. Et ducentos ferme luca-
nor⁊ exules circa se fidis hēbat: ut plerūq; eius gentis ingenia sūt cum
fortuna mutabilē gerentes fidem. Imbres continui campis omīb⁹ in-
undantes cum intercluisissent trifariū exercitū mutuo inter auxilio du-
o præsidia quæ sine rege erant improuiso hostiū aduentu oppmūtur.
Deletisq; eis ad ipsius obsidionē omnes conuersi sunt. Inde ab lucanis
exulibꝫ ad suos nuntij missi sunt. Pactoq; reditu promissū est regem
aut uiuū aut mortuū in potestatem daturos. Ceteꝛ cum delecti ipse
egregiū facinus ausus per medios erumpit hostes & ducem lucanor⁊
comminus congressus obtruncat. Contrahensq; suos exfuga palatos per
uenit ad amnē ruinis recentib⁹ pontis quē uis aquar⁊ abstulerat
indicantē iter. Quem cum incerto uado transiret agmen, fessus
metu ac labore miles increpans nomen abhominādi flumminis nare
acheros uocatis inquit. Quod ubi ad aures accidit regis adiecit
extemplo animū fatis suis substitq; dubius an transiret. Tū soci-
mus minister eius ex regis pueris quod in tanto periculi discrimine
cunctaretur interrogans indicat lucanos insidis quærere locū. Qd
ubi respexit rex procul grege facto uenientes stringit gladiū & p
mediū amnē trāsmisit equū. Iam in uadum egressum emines uetu
to lucanus exul transfigit. Lapsum inde cum inherente telo corpus
exanime detulit amnis in hostium præsidia. Ibi fœda lacerano cor-
poris facta. Nanq; præciso medio ꝑtem consenna misere pars ipsis
retenta ad lubriū. Quæ cum iaculis saxisq; procul incesserentur: mu
lier una ultra humanar⁊ irar⁊ fidem seuienti turba īmixta ut parc⁊
sustinerent precata. Flens ait uir⁊ sibi liberosq; captos apud hostes
esse. sperare corpore regio utcunq; mutilato se suos redempturam.
Is finis lacerationis fuit: sepultūq; consentiæ quod membror⁊ reli
quiū fuit: cura mulieris unius: ossaq; methaponti ad hostē remissa
in epirrhū deuecta ad cleopatram uxorem sororēq; olimpiadem.
Quar⁊ mater magni Alexandri altera soror altera fuit. Hæc de alex
andri epirrhensis trist euentu. q̄q̄ romano bello fortuna eū absti
nuit: tū quia in italia bellum gessit pauca dixisse satis sit. Eodē

anno lecti sternium rome quinto post conditā urbem ijsdem q̄bus
ante placandis deis habitū est. Noui consules deinde missu popli
cum mississent qui indicerent bellum samnitibo ipī maiore conatu q̄
aduersus grecos cuncta pabant. & alia noua: nihil cū animo tale
agitantibo accesserunt auxilia. Lucani atq; apuli quibo gentibus
nihil ad eum diem cū romano populo fuerat in fidem uenerūt. Ca
lifre ruffrinū, Allifiumq; Ager primo aduentu consulis longe late-
que est puastatus. Hoc bello tam p̄spere cōmisso: alteri quoq; bello
quo greci obsidebantur iam finis aderat. Nam preter q̄ quod in
tersep̄tis munimentis hostium pars p̄ti abscisa erat fœdiora aliq̄n-
to intra muros his qui hostis territabat patebantur. & uelut rapti
ab suis met ipīs presidijs indigna cum liberis ac coniugibo: & quæ
capta urbiū extrema sunt patebantur. Itaq; cum & ab taren-
to & ab samnitibo fama essēt noua auxilia uentura, samnitium
plus q̄ uellent intra moenia esse rebantur. Tarentinorū greci mue-
tutem grecos haud minus p̄ quos samniti nolanoq; q̄ ut roma-
nis hostibo resisterent expectabant. postremo leuissimū malorū de-
dito ad romanos uisa. Clarilaus & Nimphius principes ciuitatis
cōmunicato inter se consilio p̄tem ad rem agendam diuisere: ut al-
ter ad impatorem romanorū transfugerā: alter subsisterā; ad pre-
bendā oportuno consilio urbem. Clarilaus fuit qui ad p. philonē
uenit. Et quod bonū faustum fœlixq; paleopolitanis populoq; ro.
esset tradere se aut mœnia statuisse. eo facto utrū ab se prodita an
seruata patria uideatur in fide romana positū esse. Prius-
tum nec pacisci quicquā nec petere. publice petere q̄ pacisci magis
ut si successissēt inceptum cogitarā populus ro. potius cū quāto
studio periculoq; reditū in amicitiā suam essēt. Collaudatus ab im-
patore tria milia militū ad occupandam eam p̄tem urbis quā sā ni-
tes insidebant. Accepit presidio ei L. Quintius tribunus militū pre-
positus. Eodem tempore Nimphius prætorē samnitū arte aggres-
sus pepulerat: ut q̄m omnis romanus exercitus aut circa paleopolī
aut in samnio essēt sinerā se classe circūuehi ad romanū agrum
non oram maris mō: sed ipī urbi propinqua loca depopulaturū: sed
ut fallerā nocte proficiscendū esse. extemploq; naues deducendas.
Quod quo maturius fierā, omnis iuuentus samnitū preter ne-

q̄ qua stultitia & temēritate d̄ offō decessit +

ceſſarium urbiſ præſidium ad litus miſſa. Vbi dum Nimphius in tenebriſ & multitudine ſemetipām impediente: ſedulo uaria impia turbanſ terit tempuſ. Clarilauſ ex compoſito ab ſotijſ in urbe receptuſ cum ſūma urbiſ romano milite impleſſe tolli clamorem iuſſit. ad quē græci ſigno accepto a principib quieuere. Nolani p aduerſā urbiſ uiā nolam ferentem effugiunt. Samniteſ excluſiſ ex urbe: ut expeditior in præſentia fuga: ita fœdior poſtq̄ piculo euaſerunt uiſa. quippe qui inermeſ nulla rerz ſuarz non relicta inter hoſteſ: ludibriū, non exter-
niſ mō: ſed & popularibo ſpoliati atque ægenteſ domoſ rediere haud ignariuſ opinioniſ alteriuſ qua hæc proditio ab ſamnitib facta tra-
ditur. Tū auctoribo hæc credā quibo digniuſ credi eſt: cū fœdus neapolitanū (eo.n. demū ſūma rei græcorz uenit) ſimiliuſ uero facit ipōſ in amicitiā redijſſe. Publio triumphuſ decretuſ: quod ſatiſ credebatur obſidione domitoſ hoſteſ in fidem ueniſſe. Duo ſingularia hæc ei uiro præmia contigere: prorogatio imperij: non ante in ullo facta: & exacto honore triumphuſ. Aliud ſubinde bellū cū alteriuſ oræ gentiſ exortum. Nanq; tarentini cum rem paleopolitanam uana ſpe auxilij aliq̄diu ſuſtinuiſſent: poſt-q̄ romanoſ urbe potitoſ accepere: uelut deſtituti ac non quia ipi deſtituiſſent increpare pale-
opolitanoſ, ira atque inuidia in romanoſ fuere. eo & quod lucanoſ & apuloſ (nam utraq; eo anno ſoneraſ cœpta eſt) in fidē populi. ro-
ueniſſe allatū eſt. quippe prope modū puentum ad ſe eſſe. iamque in eo rem fore: ut romanū aut hoſteſ aut domini habendi ſiēt. Diſcri-
men profecto rerz ſuarz in bello ſamnitiū, euentuq; eiuſ rei uerti ea ſolam gentem reſtare. Nec eam ipām ſatiſ ualidā qn lucanuſ defece-
rit. quem reuocari adhuc impelliq; ad abolendā ſoneratem romanā poſſe: ſi qua arſ ſerendiſ diſcordijſ adhibeatur. Hæc conſilia cū apd cupidoſ rerz nouandarz ualuiſſent, ex iuuentute quidā lucanorum pretio accitu clari magiſ inter populareſ q̄ honeſti inter ſe multati ipi uirgiſ cum corpora nudata intuliſſent in cuiū cœtu uociferati ſūt, ſe quod caſtra romana ingredi auſi eſſent: ab conſule uirgiſ cæſoſ ac ppe-
ſecuri ꝑcuſſoſ eſſe. Deformiſ uel p ſe ſuapte natura reſ cū ſpem iniurię magiſ q̄ doli pre ſe ferrz. Concitati omneſ cogunt clamore ſuo magiſ-
tuſ ſenatum uocare & alij circūſtanteſ conciliū bellum in romano poſcūt. Alij ad concitandū arma multitudinē agreſtiū diſcurrūt. Tumultuq;

Aiam ſanoſ conſternante animoſ: decernitur ut ſonetaſ cū ſamnitib renouaretur. legatiq; ad eam rem mittuntur. Repentina reſ quia quam cauſā nullam tam ne fidem quidē hēbant coacti a ſamnitib obſideſ dare & preſidia in loca munita recipere. Ceci fraude & ira nihil recuſarunt. Diluere deinde breui fraus cœpit poſtq̄ cumnū falſorum auctoreſ tarentū cōmigrauere. Sed omiſſa de ſe omni poteſtate nihil ultra q̄ ut poenitera. fruſtra reſtabat. Eo anno plebi romane uelut aliud initiū libertatiſ factum eſt: quod ligati nexi deſierūt. Mutatū aut̄ uſ ob unius fœneratoriſ ſimul libidinē ſimul crudelitatē inſignē.

L. papirius ſi fuit cui cum c. Publiuſ ob æſ alienū paternū nexum dediſſā: quæ ætaſ formaq; miſericordiā elicere poterat & ad libidinē & contumeliā animū accenderunt: ut florem ætatiſ eius fructū ad uenticiū creditor ratuſ: primo plicere adoleſcentē ſermone inceſto eſt conatuſ. deinde poſtq̄ aſpnabantur flagitiū auteſ minis terrere atque uidē admonere fortunæ. poſtremo cū ingenuitatiſ magiſ q̄ preſentiſ conditionis memorē uidera: nudari iuba: uerberaque affeci. Quib laceratuſ iuuenis cum ſe in publicū proripuiſſā libidinem crudelitatēq; conqueretſ fœneratoriſ: ingeniſ uiſ hominū: tū ætatiſ miſeratione atq; indignitate iniuriæ accenſa: tum ſuæ conditionis liberorūq; ſuorū reſpectu in foꝝ: inde agmine facto cōcurrit.

Et cum conſuleſ tumultu repentino coacti ſenatū uocarent introeuntibs in curiā patribs luceratum iuuenis tergum procūbentiſ ad ſingulorum pedeſ oſtentabant. Victū cū eo die ob impotentē iniuriā unius ingeniſ uinculum fidei: iuſſiq; conſuleſ ferre ad populū: ne quiſ niſi noxā meruiſſā: donec poenā luera: in compedib aut nexu teneret: pecuniæ credite bono debitoriſ non corpuſ obnoxiū eſſā: ita nexi ſolui: cautūq; in poſteꝝ ne nectarentur. Eodem anno cum ſatiſ p ſe ipm ſamnitiū bellum: & defecto repenſ Lucanoꝝ: auctoreſq; defectionis tarentini ſolicitoſ hīent patreſ: acceſſit ut & veſtinuſ populuſ ſamnitib ſeſe coniungera. Quæ reſ ſicut eo anno ſermonib magiſ paſſim hominū iactata q̄ in publico ullo concilio eſt. Itaque inſequentiſ anni conſulib Furio Camillo iterꝝ Iunio Bruto ſcena nulla prior ponorq; reſ uiſa eſt de qua ad ſenatū referrent. & q̄q̄ noua reſ erat: tñ tanta cura patreſ inceſſit: ut piter eam ſuſceptā neglectāq; timera: ne aut impunitaſ eoꝝ laſciuia ſupbiaq; aut bello poenæ

expertæ motu propinquo atq; ira concirent finitimos populos. Et erat genus omne abunde bello samnitibo par. Marsi peligni & marrucini: quos si vestinus attingeretur, omnes habendos hostes. Vicit tñ pars quæ in præsentia videri potuit maioris animi q̄ consilij. Sed euentus docuit fortes fortunā iuuare. Bellum ex auctoritate patrū populus aduersus vestinos iussit. Prouincia ea Bruto Sāmū Camillo sorte euenit. Exercitus utroq; ducti & cura tuendorū finitū hostes prohibiti coniungere arma. Ceterū alterū consulē L. furiū: cui maior moles rerū imposita erat morbo grauis implicitū fortuna bello subtraxit. Iussusq; est dictatorē dicere rei gerendæ causa. Lōge clarissimū bello ea tempestate dixit L. papirium Cursorem. A quo fabius Maximus Rullianus magr equitū est dictus: par nobile rebus in eo & magīratu gestis: discordia tñ qua prope ad ultimū dimicationis uentum est nobilius. Ab altero consule in uestinis multiplex bellū nec usquā uario euentu gestum est. Nam & pugnauit agros & populādo atq; urendo tecta hostiū fata magnē multos extraxit. Et ita prælio uno accidit uestinorū res haud quaq̄ tñ incruento milite suo: ut non in castra solum refugerent hostes: sed iam ne uallo quidē aut fossis freti, dilaberentur in oppida situ urbium mœnibusq; se defensuri. Postremo oppida quoq; ui oppugnare adortus: primo catenā ingenti ardore militū ac uulnerū ira: quod haud fere quisq̄ integer prælio excesserit: sic alios cepit. Deinde singulām utriusq; urbis prædam militibus: quod eos neq; portæ neq; muri hostiū arcuerāt: concessit. In samnitū incertus itum auspicijs est. Cuius rei uitiū non in belli euentū quod prospere gestum essā: sed in rabiem atque iram imperatorū uertit. Nanq; papirius dictator a pullario monitus cum ad auspiciū repetendū romam proficisceretur: magro equitū denūciauit ut loco sese teneret: ne ue se absente cum hoste manū consereret. Fabius cum profectionē dictatoris per exploratores compertā: pinde omnia soluta apud hostes ac si nemo romanus in samnio essā: seu ferox adolescens indignitate accensus: quod omnia in dictatore uenderentur reposita esse seu occasione bene gerendæ rei inductus: exercitu instructo paratosq; ad umbriū (ita uocant locum) acie cū samnitibus conflixit. Ea fortuna pugnæ fuit: ut nihil relictū sit: qd si adfuisset dictator melius geri potuerit. Non dux milit nō miles duci defuit.

E quies ex auctore L. Cominio tribuno militū qui aliquotiēs impetu
capto prorūpere non poterat hostiū agmen, detraxit frenos equis
atq; ita concitatis calcaribo pmisit ut sustinere eos nulla uis posset.
per arma per uiros late stragem dedere. Secutus pedes impetū eqtū
turbatis hostibo intulit signa. xx. milia hostiū cesa eo die traduntr.
A uictores habeo bis cum hoste signa collata dictatore absente. bis rē
egregie gestam. Apud antiquissimos scriptores una hæc pugna iuenit.
In quibusdā annalibo tota res prætermissa est. Magr equitū ut ex
tanta cæde multis potitus spolijs. congesta in ingentē aceruū hostilia
arma subito igne concremauit. seu uotū id deoz cupiā fuit. seu
(credere libz) fabio auctori eo factū ne suæ gloriæ fructū dictator
caperz. nomēq; sibi scriberz. aut spolia in triūpho ferrz. Litteræ
quoq; de re prospere gesta ad senatū non ad dictatorē missæ argu
mentū fuere mīme cum eo cōmunicantis laudes. Ita certe dictator
id factū accepit. ut lætis alijs uictoria parta præ se ferrz irā tristitiāq;.
Misso itaque repente senatu. se ex curia prorupit. Enīuero non
samnitū magis legiones. q̄ maiestatem dictatoriā & disciplinaz
militarē ab magro equitū uictam & uersam dicitans. si illi īpūe
spretū impune fuissz. Itaq; plenus minarz iraq; profectus i castra
cum maximis itineribo issz. non tn prævenire famā aduentus sui po-
tuit. Prævenerunt. n. ab urbe. qui nuntiarent dictatorē auidū poe-
næ uenire alterius pene uerbis T Manlij factum laudantē. Fabius
contione extemplo aduocata obtestatus milites est ut qua uirtute
rem p. ab infestissimis hostibo defendissent. eadē se cuius ductu au-
spitioq; uicissent ab impotente crudelitate dictatoris tutarentur.
Venire amentē inuidiaq; uirtuti alienæ feliciatique. Fuere
quod se absente res egregie gesta essz. malle si fortunā mutare possz
apud samnites q̄ romanos uictoriam esse. imperiū dictature spre-
tum tanq̄ non eadem mente pugnari uenierit q̄ pugnatū doleat.
& tunc inuidia impedire uirtutē alienā uoluisse cupidissimisque
arma ablaturz fuisse militibo. ne se absente moueri possent. & nunc
id ægre ferre. id ægre pati. quod sine L. papirio non inermes non
manci milites fuerint. quod se fabius magr equitū duxerit ac nō
assensu dictatoris quid illū facturz fuisse. si quod belli casus ferūt mars
q; cōmunis aduersa pugna euenissz. qui sibi deuictis hostibo re. p.

bene gesta ita ut non ab illo unico duce melius geri potuerit supplicii
magro equitū minetur? Nec illum magro equitū infestiorē q̄ tribūis
militū: q̄ centurionibo q̄ militibo esse si posset in omnes saeuiturum
fuisse. Quia id nequeat in unū saeuire/ aia inuidia tanq̄ igne sūma
petere in caput consilij inducē incurrē. si se simul cū gloria rei gestae
extinxisse? tunc uictorem uelut in capto exercitu dominantē q̄d
licuerit in magro equitum in militibo ausurū. Proinde adessent in
in sua causa omīum libertati si consensū exercitus eundē qui in prae-
lio fuit inuenda uictoria uideat: & salutē unius omnibo curae esse:
inclinaturū ad clementiorem sententiā animū. Postremo se uitā for-
tunasq; suas illoru fidei uirtutiq; pmittere. Clamor e tota cōtione
ortus un bonum animū hīet neminē illi uim allaturū/ saluus legi-
onibo romanis. Haud multo post dictator aduenit: classicoq; ex-
templo contionē aduocauit. Tum silentio facto: praeco Q. fabiū ma-
gistru eqtum citauit. qui simul ex inferiore loco ad tribunal accessit.
T um dictator quaero inquit de te Q. fabi cum sūmum impium dictato-
rius sit: pareantq; ei consules regia potestas: praetores ijsdē auspicijs qbo
consules creati sunt: equū censeas nec ne? magrm eqtū audientes esse?
ītēq; illud interrogo cum me incertis auspicijs profectū ab domo scirē
utru mihi turbatis religionibo resp. in discrimē cōmittenda fuerit an
auspicia repetenda: ne quid dubijs dijs agerem? Simul illud quae di-
ctatoris religio impedimento ad rem gerendā fuerit: nū ea magister
equitū solutus ac liber potuerit esse? Sed quid ego haec interrogo cui
si ego tacitus abijssem tm tibi ad uoluntatis interpretatione meae diri-
genda tua sententia fuerit? Quin tu respondes uetueri ne te quicquā
me absente agere. uetueri ne signa cum hostibo conferre? Quomodo
tu meo impio spreto incertis auspicijs: turbatis religionibo/ aduersus
morem militarē/ disciplināq; maiorū & numen deorū ausus es cū hoste
confligere. Ad haec quae interrogatus es respondeas. Extra ea caueas
uocem ne emittas. Accede lictor. Aduersus quae cum respondere non
facile essē; & nunc quereretur eundē accusatorē capitis sui ac uīdi-
cem esse: mō sibi uitam eripi ciuis q̄ gloriā rerū gestarū posse uocifera-
retur purgaraq; se inuicem atque ultro accusarā. Tunc papirius
re integrata tra spoliari magrm equitum ac uirgas ac secures expe-
diri iussit. Fabius fidem militū imploranś lacerantibo foede lictoribo

ad quatios tumultū iam in contionem miscentes sese recepit. Inde cla-
mor in totam contionē passim alibi preces alibi minæ audiebant. Qui
proximi forte tribunali steterant: quia subiecti oculis imperatoris nostrāi
poterant: orabant ut parceret: magro equitū ne cum eo exercitū dāna-
ret. Extrema contio & circa fabiū globi increpabant inclementē dicta-
torem. Nec procul seditioni aberat: nec tribunal satis quietū. Legati cir-
cūstantes sellam orabant ut rem in posterū diem differret: ut iræ suæ
& consilio rēpus daret. Satis castigatā adolescentiā fabii esse. satis de-
formatā victoriā. ne ad extremū finem supplicii tenderet: ne ue unico
iuueni: ne ue patri eius clarissimo uiro: ne ue fabiæ genti eā inuīgeret
ignominiā. Cum pars precibus pars causa proficeret: sæuientē intueri cō-
tionē iubebant. Ira irritant militū animos: subdere ignem ac materiam
seditioni non esse ætatis non prudentiæ eius. Neminē id Q. fabio pœnā
deprecanti suam uitio uertisse: sed dictatori. Si occæcatus ira infestam
multitudinē in se prauo certamine mouisset: postremo ne id grauē da-
rē patos esse: non uidere e re p. in fabiū eo tēpore animaduerti. His uoci-
bus cum in se magis incitarent dictatorē: q magrm equitū placarent
iussi de tribunali descendere legati & silentio ne quicq per præconem
tentato cum pre strepitu & tumultu nec ipius dictatoris nec apparitoris
eius uox audiretur: nox uelut in prælio certaminis finē fecit. Magister
equitū iussus postero die adesse: cum omnes affirmarēt infestus papi-
rii exarsisse agitatū contentione ipā exacerbatūq; clam ex castris ro-
mam profugit. Et patre auctore M. fabio: qui terciam consul dictator
que fuerat: uocato extemplo senatu: cum maxime conquereret apd
patres uim atq; iniuriā dictatoris: strepitus repente ante curiā lictor
submouentiū auditus: & ipē infensus aderat: postq compit profectum
e castris: cum expedito equitatu secutus. Iterata deinde contentio est.
& prendi fabiū papirius iussit. Ibi cum deprecantibo primoribo patrū
atq; uniuerso senatu præstare in incepto īmitis animus. Tū pater
M. fabius. Q̄n quid inquit apud te nec auctoritas senatus nec ætas
mea: cui orbitatē paras: nec uirtus nobilitasq; magri equitū a te ipo
nomiāti uale &: nec preces quæ sæpe hostem mitigauere: quæ deos
ira placant: tribunos pl. appello: & prouoco ad populū: eiq; tibi
fugienti exercitus tui fugienti senatus iudiciū iudicē fero qui certe
unus plus q̄ tua dictatura potest pollet q: Videro cessurus ne prouo-

q. fabij credret se usurariū dare

cationi fis cui rex romanus tullus hostilius cessit. Ex curia in comitiū itur. Quo cum patricius dictator cum agmine principiū magr equitū ascendisset: deduci eum de rostris papirius in priorem inferiorem iussit. Secutus pater bene agis inquit cū eo nos deduci iussisti, unde & priuatus uocē mittere possemus. Vbi primo non tam perpetuæ orationes q̄ altercationes audiebant. Viat deinde strepitū uox & indignantis Fabii senis increpantis superbiam crudelitatēq; papirij. Se q; dictatorē romæ fuisse nec absente quenquā ne plebis quidē hominē nō centurionē non militē uiolaturū. Papirium tanq̄ ex hostium ducibus ex romano imperatore uictoriā & triumphū petere. Quantum interesset inter moderationē antiquorū & nouā superbiam crudelitatēque. Quintiū cincinnatū in L. Minutiū consulem ex obsidione asse ereptum non ultra fecisse q̄ ut legatum eum ad exercitū pro cōsule relinqueret. M. furiū camillū in L. furio qui contēpta sua senectute & auctoritate fœdissimo cū eventu pugnasset: non solū in praesentia moderatū ire se esse: ne quid de collega secus populo aut senatui scriberet: sed cum reuertisset: potissimū ex tribunis consularibus habuisse quē ex collegis optione ab senatu data sortiū sibi imperio delegeret. Nam populi quidē penes quē potestas omniū rerum esset: ne iram quidē unq̄ atrociorē fuisse in eos qui temeritate atque insania exercitus amisissent: q̄ ut pecunia eos multaret. Capite autē quaesitū ob rem bello male gestā de imperatore nullū ad eū diē iudicium esse. Nunc ducibus populi ro. quæ ne uictis quidē bello fas fuerit uirgas & secures uictoribus & iustissimos meritis triūphos intentari. Quid enī tandē passurum fuisse filiū suum si exercitū amisisset: si fugisset ex ultis castris fuisset: Quid ultra irā uiolentiāque ei excessurum fuisse: q̄ ut uerberaret necaretque: Q̄ conueniens esse pp fabij uictoriā ciuitatē inlætam in supplicationibus gratulationibusq; esse eum pp quē deū delubra patebant: aræ sacrificijs fumebant: honore donis cumulentur: nudatum uirgis lacerari in conspectu populi ro. intuentē capitoliū atq; arcē deosq; ab se dubijs prœlijs haud frustra aduocatos quo id animo exercitū qui eius ductu auspitijsq; uicisset laturum: Quē luctū in castris romanis: quā lætitiā inter hostes fore. Hæc simul uirgam querensq; deum hominūq; fidem obtestans: complexus filiū plurimis cū lacrimis aiebat. Strabat cum eo senatus maiestas: fauor populi: tribunitiū auxi-

lium: memoria abſentiſ exercituſ. Ex pte altera impium inuictum
populi ro. & diſciplina rei militariſ & dictatoriſ edictum obſeruatum
ſemp pro numine. & manliana impia & poſt habita filij caritaſ publi-
cæ utilitati ꝛactabãtur. Hoc L. Brutũ conditorẽ romanæ libertatiſ an-
tea in duobꝰ liberiſ feciſſe: nunc patreſ/ducesʔ & ſeneſ facileſ de alieno
imperio ſpreto: tanq̃ rei paruæ/diſciplinæ militariſ euerſæ/iuuẽtuti
facere gratiã. ſe tñ pſtaturꝰ in incœpto. Nec ei qui aduerſuſ dictum
ſuum/turbatiſ religionibꝰ aut dubijſ auſpitijſ pugnaſſeꝫ: quicq̃m ex
iuſta pœna remiſſurꝰ: maieſtaſ imperij perpetua ne eſſeꝫ non eſſe ĩ ſua
poteſtate/L. papiriũ nihil eiuſmire diminuturꝰ. optare ne poteſtaſ
tribunitia inuiolata ipã uiolet interceſſione ſua romanũ imperium.
ne populuſ inſe potentiſſimũ dictatorẽ/& iuſ dicẽdiæ extinguat.
Quod ſi feciſſeꝫ non L. papiriũ nec tribunoſ: ſed prauũ ppli iudicium
nequicq̃ poſteroſ accuſaturoſ cum pollutu ſimul militari diſciplina/nõ
miles centurionis: non centurio tribuni/non tribunuſ legati: non le-
gatuſ conſulis: non magr equitum dictatoriſ pareat impio. nemo ꝺ
hominũ: nemo deorꝰ uerecundiã habeat. non edicta impatorꝰ non
auſpitia obſeruentur. Sine cõmeatu uagi miles in impacato ĩ hoſtico
errarent ĩmemoreſ ſacramenti. licentia ſola ubi uelint exauctorent.
infrequẽtia deſerantur ſigna. neq; cõueniant ad edictum. nec diſcer-
natur interdiu nocte/æquo iniquo loco inuiſſu impatoriſ pugnent:
& non ſigna & non ordineſ ſeruent. Latrocinij mõ cæca & fortuita pro
ſolemni & ſacrata militia ſit. Horꝰ criminũ uoſ reoſ in omnia ſecula
offerte/tribuni plẽ urã obnoxia capita pro licentia fabij obiciãt. Stupen-
teſ tribunoſ & ſuam iam uicem magiſ anxioſ q̃ eiuſ cui auxiliũ ab ſe pe-
tebatur: liberauit onere conſenſuſ ppli ro. ad preceſ & obteſtationem
uerſuſ: ut ſibi pœnã magri equitũ dictator remitteret. Tribuni quoq;
inclinatam rem in preceſ/ſubſecuti orare dictatorẽ inſtituũt ut ueniam
errori humano: ueniã adoleſcentiæ Q. fabij daret. Satiſ cũ pœnarum
dediſſe. Iam ipẽ adoleſcens: iam pr̃ M. fabiuſ contentionis obliti procũ-
bere ad genua & iram deprecari dictatoriſ. Tunc dictator ſilentio facto
bene habe inquit quiritẽſ. Vicit diſciplina militariſ. uicit impij ma-
ieſtaſ quæ in diſcrimine fuerũt: ut nulla poſt hanc diem eſſẽt. nõ noxæ
eximitur Q. fabiuſ: qui contra edictũ impatoriſ pugnauit: ſed noxæ
damnatuſ donatur ppto. ro donatur tribuniciæ poteſtati. precarium/

non iustum auxilium ferent. Viue q. fabi felicior hoc consensu cuncta
tis ad tuendū te q̄ qua paulo ante exultabas victoria. Viue id facanus
ausus: cuius tibi nec parens quid si eodem loco fuisses: quo sunt L. papir-
ius uenia dedisses. Mecum ut uoles reuerteris in grām. populo ro. cui
uitam debes nihil maius præstiteris: q̄ si hic dies tibi sanis documēti de
derit: ut bello ac pace pati legitima impia possis. Cum se nihil morari t
magm equitū pronūtiasset: digressū eum templo, lætus senatus, læti
or populus, circūfusi ac gratulantes, hinc magro equm hinc dictatori
prosecuti sunt. Firmatūq; impium militare haud minus piculo q. fabij
q̄ miserabilis adolescentis supplicio t. manlij uidebatur. Forte eo anno
ita euenit ut quotiēscunq; dictator ab exercitu recedisset: hostes in sā-
nio mouerentur. Cæteq; in oculis exemplū erat q. fabius m. valerio
legato: qui castris præerat: ne quā uim hostiū magis: q̄ truce dictatoris
iram timeret. Itaq; frumentatores cum circūuenti ex insidijs cæsi loco
iniquo essent: creditū uulgo est subuenire eis ablegato potuisse ni tristitia
educta exhorruisset. Ea quoq; ira alienauit ab dictatore militū ani-
mos iam ante infensos: quod implicabilis q. fabio fuisset. & quod suis
precibus negasset eius populo uenia dedisset. Postq̄ dictator præposito
in urbe L. papirio crasso magro equitū q. fabio uetito quicq̄ pro magra
tu agere in castra rediit. Neq; ciuibus sanis lætus aduentus eius fuit: nec
hostibus quicq̄ attulit terroris. Nanq; postero die, seu ignari uenisse di-
ctatorem: seu adesse & an abesse: paruifacientes instructa acie ad castra
accessere. Cæteq; tm momenti in uno uiro L. papirio fuit: ut si ducis cō
silia fauor subsecutus militū fora: debellari eo die cū samnitibus potuis-
set (quod pro haud dubio habitū sit) ita instruxit aciē loco ac subsidijs
ita omni arte bellica firmauit. Cessatū a milite ira ac de industria ut ob-
trectaretur laudibus ducis, impedita uictoria est. plures samnitū ce-
cidere: plures romani uulnerati sunt. Sensit peritus dux quæ res uicto-
riæ obstaret: tempandū ingeniū suum esse: & ueritatē miscendā comi-
tatis. Itaq; adhibitis legatis ipē circūsaltos milites inferens intentiora
caput singulos ut sese hrēnt rogitans. curam eoq; nomiatim legatis tri-
bunisq; & præfectis demandabat. Rem p se populare ita dextere egit
ut medendis corporibus animi multo prius militū imperatori conciliaren-
tur. Nec quicq̄ ad salubritatē efficatius fuerit: q̄ quod grato aīo ea cura
accepta est. Refecto exercitu cū hoste congressus est haud dubia spe mi-

litum suaq; ita fudit fugauitq; samnites: ut ille ultimus eis dies conferendi signa cum dictatore fuerit. Incessit deinde qua duxit praedae spes uictor exercitus: plustrauitq; hostiū agros nulla arma nullāq; uī nec aptam nec insidijs expuit. Addebat alacritatē quod dictator omnē praedam edixerat militibꝰ. Nec ira magis publica q̄ priuatū compēdius in hostem agebat. His cladibꝰ subacti samnites: pacē ab dictatore petiere. Cum quo pacti ut singula uestimenta militibꝰ & annuū stipēdiū darent. Cū ire ad senatū iussi essent: secuturos se dictatorē respondērūt unius eius fidei uirtutiq; causā cōmendantes. Ita deductus ex samnitibꝰ exercitus: dictator triūphans urbem est ingressus. Et cū se dictatura abdicare uellet: iussu patrū priusq̄ abdicaret: se consules creauit L. Sulpitiū Longū iterū & Q. Emiliū Centamū. Samnites infecta pace quia de conditionibꝰ agebatur: inducias annuas ab urbe retulerunt. Nec earum ipārū facta fides fuit. Adeo postq̄ papiriū abisse magistratū nūciatū est: erecti ad bellandū animi sunt. L. Sulpitio Q. Emilio (aliū quidā annales hūc) consulibꝰ: ad defectionē samnitū Apulū nouū bellum accessit. Utroque exercitus missi. Sulpitio samnites: Apuli Emilio sorte euenerūt. Sunt qui non ipīs Apulis bellum allatū: sed sonos eius gentis populos ad samnitū ui atq; iniurijs defensos scribant. Caeterū fortuna samnitū uix a se ipīs eodem tp̄re propulsantiū bellum. propius ut sit uero facta non Apulis ab samnitibꝰ arma illata: sed cum utraq; simul gente bellū romanis fuisse. Nec tn̄ res ulla memorabilis acta. Ager Apulus sānitiq; euastatus: hostes necubi inuenti. Romae nocturnus terror ita ex sōno trepidā repente ciuitatē excitat: ut capitoliū atq; arx moeniaq; & portae plena armatorū fuerint. Et cum concursanū conclamatūq; ad arma omnibꝰ locis esset: prima luce nec auctor nec causa terroris cōperta est.

Eodem anno de tusculanis Flauia rogatione fuit populi iudicatū. M. Flauius tribunus pl̄. tulit ad populū: ut in tusculanos ani aduerterentur: q̄ eorū ope atque consilio uelitemi priuernatesq; bellū populo ro. fecissent. Populus tusculanus cū coniugibꝰ ac liberis romā uenit. Ea multitudo uestē mutata & spem ueniae tribꝰ circuit: genibꝰ se omniū aduoluens. plusq; misericordia ad poenae ueniam impetrandā: q̄ causa ad crimen purgandū ualuit. Tribus omnes praeter pollian antiquauit legē pollię sententia fuit. puberes uerberatos necari: cōiuges liberosq; sub corona lege belli uenire: memoriāq; eius rei tusculanis in poenae tā atro-

cis auctores mansisse ad patrum etate constat: nec quēq̄ ferme solitam
1 nsequenti anno Q. fabio & L. flauio consulib⁹ A. cornelius Aruina di
ctator & th. fabius Ambustus mag̃r equitū metu grauiorē in samnio
bellī: Conducta a. preno a finitimis iuuentus dicebat: intēnore delcti
hito: egregiū exercitū aduersus samnites duxerūt. Castra in hostico
incuriose ita posita tanq̄ procul abesset hostis: cum subito aduenere
samnitiū legiones tanta ferona: ut bellū usq: ad stationē romanā infer
rent. Nox iam appetebat id prohibuit monumēta adoriri. Nec dissila
bant orta luce postero die facturos. Dictator ubi propiorē spe dimica
tionem uidit ne militū uirtutis damno locus esset: ignibo crebris relictis
qui conspectū hostiū frustrarentur: silentio legiones eduxit. Nec tñ fal
lere pp propinquitatem castrorū potuit. Eques extemplo insecutus ishtit
agmini: ut donec lucerā: proelio abstinerā: ne pedestres quid copiæ
ante lucem castris egressæ. Eques luce demū ausus incursare in hostē
carpendo nouissimos premendo iniquus ad transitū locus agmē detinu
it. Interī peder equitē assecutus: & tonsiā copiis samnitis urgebat. Cum
dictator postq̄ sine magno incōmodo progredi non poterat eū ipm in quo
constiterat locum castris cōmunimi iussit. id uio circūfuso undiq: equi
tatu ut uallū peterentur opusq: incepta fieri non poterat. Itaq: ubi
neque eundi neq: manendi copia esse uidet instruit aciem impedimē
tis ex agmine remotis. Instituunt contra & hostes animis & uiribo
pares. Auxerat id maxime animos quod ignari loco iniquo nō hosti
cessum uelut fugientes ac territo terribiles ipi secuti fuerant. Id aliq̄
diu aequauit pugnam iam pridem disiecto samnite clamorē romanus
exercitus pari. Et hercule illo die ab hora diei tertia ad octauā ita
anceps dicitur certamen stetisse: ut neq; clamor ut primo semel con
cursu sublatus iteratus sit: neque signa promota loco retro ue accepta
neq; recursum ab ulla sit pte. in suo quisq: gradu obnoxius urgentes
scutis sine respiratione ac respectu pugnabant. Fremitus aequalis to
norq; idem pugnæ in defugationē ultimā aut noctē spectabant. Iam
uiris uires iam ferro sua uis tam consilia ducibo deerant. cū subito sā
nitum equites cū turma una longius prouecta accepissent impedimen
ta romanorū procul ab armatis sine presidio sine munimēto stare a
uiditate prædæ impetū faciunt. Quod ubi dictatori nepidus nūn
ius attulit: sine inquit ut se præda præpediāt. alij deinde sup alios di

ripi passim: ferriq; fortunas militum uociferantur. Tū magō equum
accito. uides tu inquit M. fabi ab hostū equite omissā pugnam? hērēt
impedim impedimentis nrīs. Aggredere quod inter prædandū omni
multitudini euenit/ dissipatos/ raros equis insidentes/ raros quibus fer-
rum in manu sit inuenies. quosq; dum præda onerat cede inermes
cruentāq; illis prædā redde. Mihi legiones peditūq; pugna tunc crūt.
penes te equester sit decus. Equitū anes qualisq; esse instructillā pōt
inuecta in dissipatos impeditosq; hostes/ cede omnia replet inter sar-
cinas ōmissas repente adiacentes pedibus fugientiū consternatorq; que
equorq;: neque pugnæ neque fugæ satis potentes cædunntur. Tū debito
prope equitatu hostū M. fabius circūductis paululū aliis ab tergo pe-
destrem aciem adoritur. Clamor inde nouus accedens & samnitū ter-
ruit animos: & dictator ubi respectantes hostū antesignanos: turbata
que signa & fluctuantem aciem uidit: tū appellare tū adhortari milites
tribunos principesq; ordinū nominatim aditerandā secum pugnā uo-
care. Nouato clamore signa inferuntur. & quacunq; gradiebantur ma-
gis magisq; turbatos hostes cernebat. Eques ipē iam primus erat in con-
spectu: & cornelius respiciens ad manipulos militum quod manu quod
uoce poterat monstrabat: uexilla se suorq; parmasq; cernere equitum.
Quod ubi auditum simulq; uisum est: adeo repente laboris per diē pene
totum tolleran uulnerisq; oblii sunt: ut haud secus q̄ si tum integri e
castris signū pugne accepissent. concitauerunt se in hostē. Nec ultra sā-
nis tollerare terrorem hostium equitū peditūq; uim potuit. partim in
medio cæsi: partim fuga dissipati sunt. Pedes restantes ac circūuentos
cecidit, ab equite fugientiū strages est facta. inter quos & ipē impator
cecidit. Hoc demū prœlium samnitū res ita infregit: ut in omīb; con-
cilijs ita fremerent: mīme id quid mirq; esse: si impio bello & contra fœ-
dus suscepto infestis hominib; nihil prospere ageret
expiandū id bellum magna mercede luendūq; esse. id referre tm̄ sup-
plicia noxio pauciorq; an omīum īnoxio prebeant sanguine. Audebāt
que iam quidā noīare auctores armorq;. unū maxime nomē p̄ consē-
sum clamantiū brutuli papij exaudiebatur. Vir nobilis potensq; erat
haud dubie proximarq; ruptor indutiarq; de eo coacti referre pretores
decretū fecerūt: ut brutulus papius romanis dederet. & cū eo omnis
præda romana. captiuiq; ut romā mitterent. quæq; res per fœciales

ex fœdere repetitæ essent. secundū uir fasq; restituerent. Fœcialer ro
mam ut censuerant missi, & corpus Brutuli exanime, ipē morte uolun-
taria ignominiæ sē ac supplicio subtraxit, placuit cū corpore bona quoq;
eius dedi. Nihil tñ earū rerū præter captiuos & si qua cognita ex præda
acceptū est. sed ceterarū rerū irrita fiunt dedito. Dictator ex senatus cō
sulto triūphauit. Hoc bellum ab consulibus debellatū quidā auctoēs
sunt. eosq; de samnitibus triūphasse. Fabiū in Apulia & præcessisse atq;
inde magnas prædas egisse. Nec discrepat qn dictator eo anno A. Cor
nelius fuerit. Id ambigitur belli ne gerendi causa creatus sit. An ut ēet
qui ludis romanis. quia L. Plancius prætor graui morbo forte īplicitus
erat. signū mittendis quadrigis daret. Fructusq; eo haud sane memo-
rando imperij ministerio, se dictatura abdicaret. Nec facile est aut rē
rei aut auctorem auctori præferre. uicinā memoriā familiaribus lau-
dibus reor. falsisq; imaginū titulis dum familia ad se queq; famā re-
rum honorumq; fallente mendacio trahunt. Inde certe & singulorum
gesta & publica monumēta rerū confusa. Nec quisquā æqualis il-
lis temporibus scriptor extat. quo satis certo auctore sterur.

EO VITVR HVNC ANNVM NOBILIS
clade romana, caudina pax T. Veturio Cal-
uino Spu. postumio consulibus. Samnites eo
anno impatorē C. pontiū Herēni filiū habu-
erunt. patre longe prudentissimo natū: pri-
mū ipm bellatorē ducem. Is ubi legati qui ad
dedendas res missi erant: pace infecta: redie-
runt: ne nihil actum inqt hac legatione cen-
seatis. Expiatū est quicqd ex fœdere rupto irarū in nos cælestium fuit
subigi nos ad necessitatem dedendi res: quæ a nobis ex fœdere repetitæ
fuerant: his non fuisse cordi: tam supbe ab romanis fœderis expiatio-
nē spretam. Quid ultra fieri ad placandos deos mitigandosq; ho-
mines potuit q̄ quod nos fecimus? Res hostiū in præda captas queq;
belli iure uidebant remisimus. Auctores belli quia uiuos nō potimus
pfunctos iam fato dedimus. Bona eorū ne quid ex contagione noxæ
remaneret; penes nos roma porrauimus. Quid ultra tibi romane qd

fœdere quid diſ arbitris fœderis debeo? Quē tibi tuarū iarū quē meorū ſupplinorū iudicē feram? Neminē neq; publicū neq; priuatū fugio. qđ ſi mihi cū potentiore iuris humani relinqtur inopi. at ego ad deos iudices intolerandę ſuperbiæ confugiā. & precabor ut iras ſuas uertant in eos quibꝫ non ſuæ reddituæ res non alienæ accumulatæ ſatis ſint: qꝫ ſeuitiā non mors noxiorū nō dedito animatorū corporū non bona ſequentia dmī deditionē exſtinant: placariq; nequeant niſi hauriendum ſanguinē: lamandaq; uiſcera nīa prebuerimus. Iuſtū est bellū ſamnites quibꝫ neceſſariū & pia arma quibꝫ nulla niſi in armis relinquitur ſpes. Proinde cū rerū humanarū maximū momentū ſit: ſi q̄ propiuſ q̄ aduerſis agant diis. pro certo hēte priora bella aduerſus deos magis q̄ homines geſſiſſe. hoc quod inſtat ducibꝫ ipīs diis geſturos. Hæc non leta magis q̄ uera uaticinatus: exercitu educto circa caudium: caſtra q̄ poteſt occultiſſime locat. Inde ad calatiam ubi iā conſules romanos caſtraq; eſſe audiebat militē decem paſtorū habitu mittit. pecoraq; diuerſos alium alibi haud procul romanis paſcere iubet: preſidiis ubi inciderint in predatores: ut idem omnibꝫ ſermo conſtet legiones ſamnitiū in apulia eſſe. Luceriā omnibꝫ copiis circūſidere: nec procul eſſe qn ui capiant. Iam ſi rumor ante uulgatus de induſtria uenerat ad romanos: ſed fidem auxere captiui: eo maxīe quod ſermo inter omnes congruebat. Haud erat dubiū qn luceriniſ opem romanus ferret: bonis ac fidelibꝫ ſociis: ſimul ne apulia omnis ad preſentē terrorem deficeret. Ea mō qua uenit conſultano fuit. Duæ ad luceriā ferebant uiæ. Altera preter oram ſuperi maris patēs apertaq;: ſed q̄nto tutior tanto fere longior. Altera per furculas caudinas breuior. Sed ita natus locus eſt. ſaltus duo alti angusti ſiluoſiq; ſunt montibꝫ circa perpetui inter ſe iuncti. Iacet inter eos ſatis patēs clauſuſq; in medio campus herbidus aquoſuſq; per quē mediū uia eſt. Sed ante q̄ ueniat ad eum intrandę primo anguſtiæ ſunt: & aut eadē qua te inſinuauerit retro ua repetenda. Aut ſi ire porro pergas p aliū ſaltum altiorem impediторēq; euadendū. In eum campū ua alia per cauam rupē romano remiſſo agmine cū ad alias anguſtias pronnus pgerent ſeptam deiecta arboꝝ ſaxoꝝq; ingentiū obiacētem molē inuenere. Cū fraus hoſtilis apparuiſſē: preſidiū exā in ſūmo ſaltu conſpicatur: citati inde retro qua uenerant pgunt repetē

uiam. Eam quoq; clauſam ſua obice armiſq; inuenimt. Siſtunt
inde gradū ſine ullius imperio. Stupor omīum animos aut uelut tor
por quidā inſolitus mēbra tenet: intuentesq; alij alios: cū alter q̄ſq;
compotē magis mentis ac conſilij ducerent: diu īmobiles ſilent. Dein
ubi pretoria conſulesq; erigi tudere & expedire quoſdā utilia operi q̄q̄
ludibrio fore munimētis pditis rebus ac ſpe omni adempta cernerēt. ne
ne culpā malis adderent. proſe quiſq; nec hortante ullo nec impanæ.
ad muniendū uersi castra pp aquā uallo circūdant. ſua ipī opera lo
borēq; irritū. praeter q̄ quod hoſtes ſuple increpabant cū miſerabili cō
feſſione eludentes. Ad quos meſtos conſules ne aduocantes quidē in
concilium. q̄n nec conſilio nec auxilio locus eſſet: ſua ſponte legati ac tri
bumi cōueniunt. milites ad pretorium uersi: opem quā uix dij īmor
tales ferre poterant ab ducibus expoſcunt. Querentes magis q̄ cōſultan
tes nox oppreſſit. Cum pro ingenio quiſq; fremeret: aliud p obices ua
rium p aduerſa montiū per ſiluas qua arma ferri poterant. Camus mō
ad hoſtem puenire liceat: quē per annos iam prope triginta uicimus.
Omnia æqua & plana erunt romano inpfidū ſamnitē pugnāti. Ali
us quo aut qua eamus? nū montes moliri ſede ſua pamus? dum
hæc immebunt tuga qua tu ad hoſtem uenies? Armati inermes, fortes
ignaui pariter omnes capti atq; uicti ſumus. Ne ferrū quidē ad be
ne moriendum oblaturus eſt hoſtis. Sedens bellum conficiet. His in
uicem ſermonibus tam cibi q̄ quietis īmemor nox traducta eſt. Ne
ſamnitibus quid conſilium in tam lætis ſuppetebat rebus. Itaq; uniuersi
Herennium pontium patrē imperatoris per litteras conſulendū censent.
Iam is grauis annis non militaribus ſolum: ſed ciuilibus quoq; abſceſſerat
muneribus. In corpore tam affecto uigebat uis animi conſiliiq;. Is ubi i
accepit ad furculas caudinas inter duos ſaltus clauſū eſſe exercitū ro
manū: conſultus ab nuntio filij: cenſuit omnes inde q̄ primū incolumes
dimittendos. Quae ubi ſpreta ſnīa eſt: iterq; eodē remeante nuntio con
ſulebatur: cenſuit ad unū omnes interfinendos. Quae ubi tam diſcōdia
inter ſe uelut ex ancipiti oraculo reſponſa data ſunt: q̄q̄ filius ipē im pri
mis tam animū quoq; patris conſentiſſe in affecto corpore rebatur: tm
aſſenſu omniū uictus eſt: ut ipm in conſiliū accirent. Nec grauatus ſenex
plauſtro in caſtra dicit' aduectus: uocatusq; in conſiliū: ita ferme locut'
eſt: ut nihil ſnīe ſuæ mutaret: cauſas tm adijceret: priore ſe conſilio qd

optimū ducerā cum potentissimo populo per ingens beneficiū
perpetuā firmare pacem amicitiāq;. Altero consilio ī multas
ætates quibꝰ duobꝰ exercitibꝰ amissis haud facile receptura uires
romana bellū deferre; Tertiū nullū consiliū esse. Cū filius aliiq;
principes prontando exquirerent quid si media uia consilij capere-
retur: ut dimitterentur incolumes & leges his iure belli uictis im-
ponerentur: ista sententia inquit ea est quæ amicos parat: nec in-
imicos tollit. Seruiate mō quos ignominia irritauerit. Ea est ro-
mana gens quæ uicta quiescere nesciat. Viuet semp in pectoribꝰ
eorꝫ quicqd isthinc presens necessitas inīuxerit. Neq; eas ante mul-
tiplices pœnas expetitas a nobis quiescere sinet. Neutra sīa accepta
Herēnius domū e castris est aduectus. Et in castris romanis cum
frustra multi conatus ad erūpendū capti essent. & iā omīum rerꝫ
inopia esset: uicti necessitate legatos mittunt: qui primū pacē æquā
peterent. si pacem non impetrarent: uti prouocarent ad pugnam.
Tum pontius debellatū esse respondit. Et qm̄ ne uicti quidē ac capti
fortunā fateri sarent: inermes cum singulis uestimētis sub iugū mis-
suros. Alias conditiones pacis æquas uictis ac uictoribꝰ fore: si agro sa-
nitū decederetur: coloniæ abducerentur: siue inde legibꝰ romanum
ac samnitē æquo fœdere uicturꝫ. His conditionibꝰ patrū se esse fœdus
cum consulibꝰ ferre. Si quid eorꝫ displiceat: legatos redire ad se uetuit.
Hæc cum legatio nuntiaret tantus gemitus omīum subito exortus est:
tantaq; mœstitia incessit: ut non grauius acceptura uiderentur: si an-
nuntiaretur omnibꝰ eo loco mortem appetendā esse. Cū diu silentiū
fuisset: nec consules aut pro fœdere tam turpi aut contra fœdus tam
necessariū hiscere possent: cum L. Lentulus: qui tū princeps legatorum
uirtute ac honoribꝰ erat: patrē meū inqt consules sæpe audiui memo-
rantem se in capitoliū unū non fuisse auctorē senatui redimendæ au-
ro ab gallis ciuitatis: qñ nec fossa uallo q; ab ignauissimo ad opa ac
munendū hoste clausi essent: & erūpere si non magno periculo tū sine
certa pniæ possent. Quod si ur illis decurrere ex capitolio armatis in
hostem licuit: quod sæpe nūo obsessi in obsidentes eruperunt: ita nob
æquo aut iniquo loco dimicandi tm̄ mō cum hoste copia esset. nō mihi
patrui animi indoles in consilio dando deesset. Equidē mortē pro pa-
tria preclarā esse fateor & me uel deuouē pro pplō ro. legionibꝰq; uel

in medios me mittere hostes paratus sum. Sed hic patriā uideo hic quod legionū romanarū est: quæ nisi pro se ipsis ad mortē ruere uolūt: qd hūt quod morte sua seruent. Tecta urbis dicat aliquis & mœnia: & eā turbā a qua urbs incolitur. Imo hercle produnt ea omnia deleto hoc exercitu: non seruantur. Quis n. ea tuebitur? imbellis uidelicā: atq; inermis mīti tudo tam hercle q̄ ab gallorū impetu defendit. Ab ueijs exercitū Camillū ue implorabunt? Hic omīs spes opesq; sunt: quas seruando patriā seruas mus: dedendo ad necem patriā deserimus ac prodimus. At fœda atq; ignominiosa dedino est: sed ea caritas patriæ est: ut tam ignominia eā q̄ morte nrā si opus sit seruemus. Subeatur ergo ista quātacūque est indignatio, & pareatur necessitati: quā ne dij quidē superant. Ite cōsules redimite armis ciuitatē: quā auro maiores nri redemerunt. Consules profecti ad ponti ū in colloqum: cum de fœdere uictor ageret: negarunt in iussu populi fœdus fieri posse: nec sine fœcialibus cerimoniaq; alia solemni. Itaq; non ut uulgo creduntur: Claudius q; & scribit fœdere pax caudina, sed per sponsionē facta est. Quid n. aut sponsoribus in fœdere opus esset: aut obsidibus ubi precatione res transigitur? per quē populus fiat: quo minus legibus stetur dictis ut ita Iuppiter feriat quēadmodus a fœcialibus porcus feriatur. Spoponderant consules, legati, questores, tribuni militū: noīaq; omīum qui sponderūt extant: Vbi si ex fœdere res acta esset: præter q̄ duorū fœdalium non extarent. Et pp necessariam fœderis dilationē obsides & ac equites impatri: qui capite lueret: si pacto non staretur. Tempus inde statuti tradendis obsidibus exercituq; īermi īmittendo: reintegrauit luctum in castris: Consulis aduentus: ut uix abstineretur ab his manus: quorū temeritate in eū locum deducti essēt: q̄rū ignauia fœdus inde q̄ uenissent abituri. Illis non ducē locorū nō explo ratorē fuisse. belluarū mō cæcos in foueā lapsos. Alij alios intueri. cōtemplari arma mox tradenda. & inermes futuras dextras. obnoxiaq; corpora hosti proponere sibimetipsi ante oculos iugum hostile. & ludibria uictoris & uultus superbos: & p armatos inermū uer. Inde fœde agminis miserabilē uiā per sociorū urbes reditū in patriā, ac parentes: quo sepe ipī maiores eorū triūphantes uenissent. se solos sine uulnere. sine ferro: sine ulle uictos. Sibi non stringere licuisse gladios. non manū cum hoste cōserere. sibi neq; q̄ aīos datos. Hoc fremēnibus hora fatalis ignominiæ aduenit omīa trisnora expediendo futura: q̄ quæ præceperint aīs. Ita primū

cum singulis uestimēnis inermes extra uallū exire iussi & primū traditi ob
sides atq; in custodia adducti. Tū ab consulibꝫ abire lictores iussi: paludi
mētaq; detracta, tantā inter ipōs paulo ante: qui eos execrandos, dedēdos
lacerandosq; censuerant, miserationē fecit: ut siue quisq; conditionis obli
tus ab illa tanta deformatione, tante maiestatis: uelut ab nefando spectacu
lo auerterunt oculos. Primi consules prope seminudi subiugū missi. Tū ut
quisq; gradu primus erat, ita ignominiæ obiectus. Tū deinceps singulæ
legiones. Circūstabāt armati hostes exprobrantes cludentesq;. gladijs aliā
pleriq; intentati, & uulnerati quidā necatiq; si uultus eoꝝ indignitate rei
acrior uictorē offendisset. Ita tradita subiugū: & quod pœnæ q̄ uitus
erat p hostium oculos cū e saltu euasissent: & uelut ab inferis extracti: tū
primū lucem aspicere uisi sunt. ñ ipā lux tam difforme intuentibꝫ agmē
cū morte tristior fuit. Itaq; cū ante noctem capuā peruenire possent: incerti
de fide sonoꝝ: & quod pudor præpediebat circa uiā haud procul capua
omniū ægeni corpora humi prostrauerunt. Quod ubi est capuā nun
tiatū: cuncti miseratio iusta, sonoꝝ superbiam ingenitā campanis. cōsulū
insignia sua consulibꝫ fasces lictores, arma, equos, uestimēta comeatus +
militibꝫ benigne mittunt. Et uenientibꝫ capuā, cunctus senatus pplusq;
obuiā egressus: iuxta omnibꝫ hospitalibꝫ priuatisq; & publicis fingitur
officijs. Neq; illis sonoꝝ comitas uultusq; benigni & alloquia: nō mō ser
monē elicere: sed ne ut oculos quidē attollerent: aut consulātes amicos cō
tra intuerentur efficere poterant: adeo sup merorē pudor quidā fugere
colloquia & cœtus hominū cogebat. Postero die cū iuuenes nobiles missi
a capua: ut proficiscentes ad finē usq; campani agri prosequerēt: reuertis
sent: uocatiq; in curiā pcontantibꝫ maioribꝫ natu: multos ibi mœstioris
& obiectioris aīos uisus referrent adeo silens ac prope mutā agmē incessis
se: tacere indolem illā romanā: ablatosq; cū armis aīos. non reddere sa
lutē. non salutantibꝫ dare responsum. non hiscere quenquā pre metu po
tuisse: tanq̄ ferentibꝫ adhuc ceruicibꝫ iugū sub qđ emissi essent. Habē sam
nites uictoriā non preclarā solū. sed & perpetuā. Cepisse. ꝫ. eos nō romā
sicut ante gallos: sed quod multo bellicosius fuerit romanā uirtutem
feroniāq;. Cum hæc dicerentur audirenturq; & deploratū pene romanū
nomē in concilio fidelium sonoꝝ esset: dicitur Osilius Talanius cui filius +
clarus genere factisq;: cū ætate uerendus longe aliter se hīe rem di
xisse: silentiū illud obstinatū fixosq; in terrā oculos & surdas ad omnia

ſolatia aurei & pudorē intuendę lucis: ingentē molē minarȝ ex alto
aīo cientes indicia eſſe: aut romana ſe ignorare ingenia: aut ſilentiū
illud ſamnitibꝫ flebiles breui clamores gemituſq; excitaturȝ: caudine,
que pacis aliq̄nto ſamnitibꝫ q̄ romanis triſtiorē memoriā fore. quippe
ſuos quēq; eorȝ aīos habiturȝ ubiq̄; congreſſum ſint ſaltus caudinos
non ubiq; ſamnitibꝫ fore. Iam romæ & ſua infamis clades erat: obſeſ-
ſum primo exercitū audierant: triſtior deiñ ignominioſæ pacis magis
q̄ periculi nuntius fuit. Ab famā obſidionis delectus hĩi cœptus erat di-
miſſus: deiñ auxiliorȝ apparatus: poſt q̄ deditionē tam fœde factam
acceperunt. Extemplo ſine ulla publica auctoritate conſenſu ue in
omnē formā luctus ppłus uerſus eſt. Tabernæ circa forȝ clauſæ iuſti-
umq; in foro ſua ſponte cœptū prius q̄ indictū. Laticlauii aurei ānuli
poſiti pene mœſtior exercitu ipō ciuitas eſſe. Hec ducibꝫ ſolū auctoribꝫ
ſponſoribꝫq; pacis iraſci: ſed innoxios & militer odiſſe: & negare ur-
be tectisue recipiendos. Quā concitationē aīorȝ fregit aduentus exer-
citus & iratis miſerabilis. Non. n. tanq̄ in patriā reuertentes ex īſpato
columes: ſed captorȝ hĩi uultu q; ingreſſi ſero in urbem. Ita ſe ī ſuis
quiſq; tectis abdiderunt: ut poſtero atq; inſequentibꝫ diebꝫ nemo eorȝ
forȝ aut publicū aſpicere uellȝ. Conſules in priuato abditi nihil p ma-
giſtratu agere niſi quod expreſſū tum eſt ut dictatorē dicerēt comitio-
rȝ cauſa. Q. fabiū Ambuſtū dixerunt. p. emiliū petū magrm eqtum.
Quibꝫ uitio creatis ſuffecti M. emilius papus dictator L. Valerius flac-
chus māgr equitū. Nec per eos comitia habita. Et quia tedebat ppłm e-
iuſ anni magratuū omīum res ad interregnū rediit. Interrex Q. fabi
us Maximus M. Valerius Coruus. Hi conſules creauit p. philonē & L. pa-
piriū Curſorē itez. haud dubio conſensu ciuitatis: quod nulli ea tem-
peſtate duces clariores eſſent. Quo creati ſunt dieo eo ſic. n. placuerat pa-
tribus magiſtratū inierunt. Solemnibꝫq; ſcīs pfectis de pace caudina
retulerunt. Et publius penes quē fasces erant: dic Spu. poſthumi inqt.
qui ubi ſurrexit eodē illo uultu quo ſub iugum miſſus erat: Haud sū
ignarus inquit conſules ignominiæ non honoris cauſa me primum
exaratū iuſſūq; dicere: non tanq̄ ſenatorē: ſed tanq̄ reū: non tā infe-
licis belli: q̄ ignominioſæ pacis. Ego m̄ qn̄ neq; de mea noxia neq; de
pœna retuliſtis, omiſſa defenſione: quæ non difficillima eſſȝ apud
haud ignaros fortunarȝ humarȝ neceſſitatūq; ſententiā de eo de q̄

retulisti paucis pacam. Quae sententia testis erit: mihi ne an legio-
bus nris peperceris: cū me seu cura pia: seu necessaria sponsione ob-
strinxi. Qua tñ qñ mutua ppli facta est: non tenere ppl'm ro. nec qcq̃
ex ea praeter q̃ corpora nra debentur. Samnitibus dedant p fecialis.
nudi uinctiq; exsoluamus religione ppl'm: si qua obligauimus ne qd
diuinum humanum ue obstet: quo minus iusti piiq; deintegro ineat
bellum. Interea consules exercitū scribere armatos educere placet.
Nec prius ingredi hostiū fines: q̃ omnia iusta in deditionē nrām pfecta
erunt. Vos dii īmortales precor quaesoq; si uobis non fuit cordi Spu.
Postumiū T. Veturiū consules bellum prospere gerere: at uos sanc hēanc
uidisse nos sub iugū missos: uidisse sponsioni infami obligatos. uidere
nudos uinctosq; hostibus dedituos. omnē ira hostiū nris capitibus excipi-
entes. nouos consules legionesq; romanas ita gerere bellū cū samnite ue-
lint: ut omnia ante nos consules bella gesta sint. Quae ubi dixit tāta
simul admiratio miseratioq; uiri incessit hoies ut mō uix crederēt illū
eundē esse Spu. postumiū: qui auctor tam foedae pacis fuisset: mō mi-
serentur: quod uir talis & praecipuū apud hostes suppliciū passurus
esset & obira direptae pacis. Cū omēs laudibus prosequerētur uirū in sniam
pedibus irent: tentata paulisp interceptio est ab L. Liuio & Q. Melio tri-
bunis pl'. qui nec exsolui religione ppl'm aiebāt dedi tione sua: nisi oia
samnitis qualia apud caudiū fuissēt restituerentur. Neq; se pro eo qd
spondendo pacem seruassent exercitū ppli ro. poenā ullam meritos esse
neq: ad extremū cū sacro scī essent dedi hostibus uiolari ue possent.
T ū postumius interea dedite inqt prophanos nos: quos saluare religiōe
poteris. Dediti deinde & isti sacro scōs cū primū magīatu abierint.
Sed si me audietis prius q̃ dedant' hic in comitio uirgis caesos hāc iā
ut intercalare poenae usurā hēant. Nā quod deditione nra negāt ex
solui religione ppl'm: id ipsos magis ne dedantur: q̃ quia ita se res ha-
beat dicere. Quis adeo iuris fecialiū expers est qui ignora: neque
ego inficiasse possim patres conscripti tam sponsores q̃ foedera sca esse
apud eos homines apud quos diuina religione fides humana colitur.
Sed inuisu ppli nego quicq̃ sanciri posse: quod ppl'm teneat. An si ead
superbia qua sponsionē istam expressерunt nobis samnites coegisset nos uer-
ba legitima dedentiū urbē nūcupare deditiū ppl'm ro. nos tribuni di-
ceremus. & hanc urbē templa delubra fines aquas samnitū esse. Omitto

deditionē/ qm̄ de sponsione agitur. Quid tandē si spopondissemus ur-
bem hāc relicturꝝ pp̄m.ro.: si mœnsurꝝ: si senatū. si magr̄atū. si leges nō
habiturꝝ: si sub regib⁹ futurꝝ? Dij si meliora inquis Atqui nō indigni
tas rei ꝝ sponsionis uinculū leuat. Si quid est inquo pp̄us obligari ꝑ
possit inomīa potest. Et ne illud quid quod quosdā forsitan moue-
at refert: consul an dictator an pr̄etor spoponderit. Et hoc ipī ex. sam
nites indicauerūt: quib⁹ non fuit satis consules spondere: sed legatos,
quæstores, tribunos militū spondere coegerunt. Nec tm̄ huc quisq; quæ
situr quid ita spoponderī: cū hoc nō consulis ius essꝝ: nec illis spōdere
pacem quæ mei nō erāt arbitrij: nec pro uobis qui nihil mandauerunt
possem. Nihil ad caudinū patres conscripti humanis consiliis gestū est:
Dij īmortales & uīs & hostiū impatoribꝫ mentē ademerūt. Nec nos
in bello satis tūc cauimus: & illi male partā uictoriā male ꝑdiderūt.
Dū uix locis quib⁹ uicerant credunt. dū de quacūq; conditione arma
uiris in arma natis auferre festinant. An si sana mens fuissꝝ: difficile
le illis fuit: dū sēē ab domo ad consultandū accerserunt, mittere ro-
mā legatos cū senatu cū pp̄lo de pace ac fœdere agere. Triduū uter ex-
pediti erat. Interea in inducijs res erat fuissꝝ: donec ab roma legati
aut uictoriā illis certam aut pacem ferrent. Ea demū sponsio essꝝ: quā
pp̄li iussu spopondissemus. Nec fas fuit aliū rei ꝝ exitū esse. q̄ ut illi uelut
somnio lætiores. q̄ quod mentes eor ꝝ capere possent. neq; q̄m̄ eludeten-
tur nr̄m exercitū eadē quæ impedierat fortuna expedirꝝ uanā uicto-
riā: uanior irrita facerꝝ pax sponsio interponeretꝫ: quæ neminē prae-
ter sponsorē obligarꝝ. Vos.n. uobiscū p̄res con. quid cū pp̄lo ro. actū est?
Quis uos appellare pōt? quis se ab uobis dicere deceptū? hostis an ciuis.
Hostis nihil spopondistis: ciui neminē pro uobis spondere iussistis. Nihil
ergo uobis nec uobiscū est quib⁹ nihil mandastis. nec cū samnitib⁹ cum
quib⁹ nihil egistis. Samnitib⁹ sponsores nos fumus rei satis locupletes ī
id quod nr̄m est. in id quod præstare possumus corpora nr̄a & animos.
in hoc sæuiant in hoc ferr ꝝ in hoc ira s acciant. Quod ad tribunos at
tinet consulite utr ꝝ præsens declino eor ꝝ fieri possit an in diē differat.
Nos interī T. Veturi uosq; ceteri uilia & hæc capita luendæ sponsionis
& nr̄o supplicio liberemus romana arma. Mouit p̄res con. tū causa tū
auctor. nec ceteros solū: sed tribunos & plebis: ut in senatus dicerēt so-
ue potestate. Magr̄atu in extēplo abdicauerūt se: tradiq; fecialib⁹

cū ceteris caudiū diuendis. Hoc senatus consulto facto lux quaedam affulxisse ciuitati uisa est. Postumius in ore erat: eū laudibo ad cælum ferebant. Deuotioni p. Deci consulis: aliisq: claris factoribo æquabāt. Emersisse ciuitatē ex obnoxia pace ipius consilio & opa ipm se ciuitatibo & hostiū irę offerre: piaculaq: pro pplo ro. dare. Arma cuich spectāt & bellū. En unq̄ finiry ut congredi armatis cū samnite liceat. In ciuitate ira odioq: ardente delectus prope omniū uoluntarior fuit. Re-
scriptæ ex eodē milite legiones nouæ: ductusq: ad caudiū exercitus
P rogressi fœtales ubi ad portā uenere: uestē detrahi pacis spōsoribus iubēt: manibo post tergum uinciri. Cū apparitor uerecundia maiestatis postumii laxe uincirā: qn tu inqt addūces lorz: ut iusta fiat deditio.
T ū ubi in cœtū samnitiū & ad tribunal uentū pontij est: A. Cornelius Arruina fœtalis ita uerba fecit: Q. inquid hisce hoīes iniussu pplī ro. q-
rentiū fœdus ictū in sponderūt: atq: ob eā rem noxa nocuerūt: ob eā rem quo pplus ro. scelere impio sit solutus: hosce hoīes uobis dedo. Hæc dicenti fœtali: postumius genu femur quanta maxima poterat ui percutit: & clara uoce ait se samnitē ciuē esse: illū legatū fœtalē ab se contra-
ius gentiū uiolatū romanos eo iusto bellū gesturos. Cū pontius: nec ego istam deditionē accipiā inquit: nec samnites ratā hēbant. Q. tu Spu. postumi: si deos esse censes: aut omnia irrita facis: aut pacto stas. samnis pplo: omis quos in potestate habuerit restituas: aut pro his pax habeat. Sed quid ego te appello: qui te nunc captiū uictori cū qua potes fide restituis: pplm ro. appello. Quē si sponsionis ad furculas caudinas factæ pœnitet: restituat legiones intra saltū quo septæ fuerunt. Nemo quemquā deceperit: omia pro infecto sint: recipiūt arma: quæ p pactionē tradiderunt. Redeant in castra sua. quicqd pridie hūerūt q̄ in colloqum est uentū hēant. Cū bellum & forta consilia placeāt: nūc sponsio & pax repudiet. Ea fortuna his locis: quā ante pacis mētionē habuimus geramus belli. nec pplus ro. consulū sponsionē: nec nos fidē pplī ro. incusemus. Hunq̄ ne causa desint: Cur uicti pacto no stetis? Obsides porsēnæ dedistis: furtim eos subduxistis. Auro ciuitatē a gallo redemistis: inter accipiendū aurū cæsi sunt. Pacē nobiscū pepigistis ut legiones uobis captas restitueremus. Eā pacē irritā facimus & temp aliquā fraudi spem iuris ponimus. Non probat pplus ro. ignominiosā pacē legiones seruatas. Pacē hēant sibi. legiones captas uictori restituat. Hoc

fide: hoc fœderis: hoc fœtialibo ceremonijs dignū erat: ut tu quid quod
peritis per pachonē hēas tot ciues incolumes ego pacē quā hosti tibi pa-
ctus sū remittendo nō hēam. Hoc tu Aule Cornelli hoc uos fœciales iuris
gentiū dicitis. Ego uō illos quos dedi simulatis: nec accipio nec dedi ar-
bitror: nec moror quo minus in ciuitatē obruptā sponsione cōmissa
transeomibo dijs: quorū eluditur numē. redeat gerite bellū: qn̄ spu-
Postumius mō legatū fœtialē genu pculit. Ita dij credēt sammitē ciuē
Postumiū non ciuē romanū legatū uiolasse eo uobis iustū in nos fēm
bellū esse. Hæc ludibria religionū non pudet in lucē proferre: & uix pu
eris dignas ambages: senes ac consulares fallendæ fidei exqrere. Illos
deme uincula romanis moratus sit nemo: quo minus ubi iussū fuerit ab
eant. Et illi quid forsitan & publica sua certe liberati fide: ab caudio in
castra romana inuiolati redierūt. Samnitibo pro sinpba pace infestissi
mū cementibo renatū bellū: omiaq; quæ dein uenerūt nō in aīo solū:
sed prope in oculis esse. Et sero ac neqcq̄ laudare senis ponti utraq; cō
silia: inter quæ se media lapsos uictoriæ possessionē: pace incerta mutas-
se: & beneficij & maleficij occasione amissa pugnaturos cū eis quos pos
erūt in perpetuū uel inimicos tollere uel amicos facere. Adeoq; nullo dū cer
tamīe inclinatis animis pro caudinā pacē animi se mutauerāt: ut clariorē
inter romanos dedito Postumiū q̄ pontiū incruēta uictoria inter samni
tes faceret: & geri posse bellū romani pro uictoria certa hrēnt sammites
simul rebellasse & uicisse crederēt romanū. Inter hæc Satricani ad sā-
nites defecerāt: & fregellæ colonia: nec opinato aduētu sammitū. & fuisse
satricanos cum his satis constat: nocte occupata est. Timor inde mutu
us utrosq; ad lucē quietos tenuit. Lux pugnæ initiū fuit: quā aliq̄diu
æquā &: quia pro aris ac focis dimicabatur: &: quia ex tectis adhuabat
imbellis multitudo uim fregellani sustinuerūt. Fraus dein rem iclinauit:
quod uocē audiri præconis passi sunt incolumē abituri q arma posuissēt.
Ea spes remisit a certamīe aīos: & passi arma tractari cœpta: primatior pi
armata per aduersā ptem portæ erupit. tumorq; audacia fuit. q̄ ignauis
ad credendū ceteris pauor: quos circūdatos igni. neqcq̄ deos fidēq; inuo
cantes sammites concremauerūt. Consules inter se partiti prouincias
Papirius in apuliā ad luceriā pgit ubi eqtes romani obsides ad caudiū
dati custodiebant. Publius in samnio subsistit aduersus caudinas legi
ones. Dissendit ea res sammitū aīos: quod nec ad luceriā ire: ne ab tergo

instarq hostis: nec manere: ne luceria interim amitteret: satis audebāt. Optimū uisū est rem cōmittere fortunæ: & transigere cū pubico certamē. Itaq; in aciē copias educūt. Aduersus quos publius consul cū dimicaturus esset: priusq alloquēdos milites ratus: contionē aduocari iussit. Ceterus sicut ingenii alacritate ad prætoriū concursū est: ita præclamore posceniū pugnā nulla adhortatio imperatoris audita est. Suus cuiq; animus memor ignominiæ: cohortator aderat. Vadūt igit in prœliū urgētes signiferos: & ne mora in cōcursu pilis emittendis stringendisq; inde gladijs essēt: pila uelut dato ad id signo abiiciunt: strictisq; gladijs cursu in hostē ferūtur. Nihil illic imperatoriæ artis ordinibo ac subsidijs locandis fuit. Omīa ira militaris prope uetano impetu fecit. Itaq: nō fusi mō hostes sūt: sed ne castris quidē suis fugā impedire ausi. Apuliā dissipati petiere. Luceriā tū coacto rursus in unū agmē est puentū. Romanus ira eadē quæ p mediā aciē hostiū tulerat & in castra pstulit. Vbi plusq in acie sanguinis ac cædis factū: prædæq: pst maior ira corrupta. Exercitus alter cū papirio consule locis maritimis puenerat. Arpos p omīa pacata: samnitiū magis inuriis & odio q̄ beneficio ullo ppti: ro. Nā samnites ea tempestate in montibo uicatim habitātes cāpestria & maritima loca contępta cultu molliore: atq; ut euenit fere locis simili genere ipi mōtani agrestes depopulant. Quæ regio si fida samnitibo fuisset: aut puenire arpos exercitus romanus nequisset: aut interiecta romā inter & arpos penuria rerū omīum excluisos ab cōmeatibo absūpsisset. Tuc uero profectos inde ad luceriā iuxta obsidētes & obsessos inopia uexauit. Omīa ab arpis romanis suppeditabant. Ceterū adeo exigue ut milite occupato stationibo uigilijs & opere: equites folliculis in castra ab arpis frumentū uehēret: & interdū occursu hostiū cogeret abiecto ex equo frumēto pugnare. & obsessis prius q̄ alter consul cū uictore aduenirā exercitu: & commeatus ex montibo samnitibo iuuēti erant: & auxilia intromissa: artiora omīa aduētus publij fecit. Qui obsidione delegata in curā collegæ: uacuus p agros cuncta infesta commeatibo hostiū fecerat. Itaq: cui spes nulla essēt: diutius obsessos inopiā laturos: coacti samnites qui ad luceriā castra hēbant: undiq: contractis uiribo signa cū papirio cōferre.

Per id tpus parantibo utrisq: se ad prœliū: legati tarētini interueniunt denūtiantes samnitibo romanisq: ut bellū omitterēt. per utros stetisset: quo minus discederet ab armis aduersus eos se pro alteris pugnaturos.

Ea legatione papirius audita: pinde ac motus dicti eor cū collega se cō
municauit: respondit. Accitoq; eo cū tpūs omne in apparatu pugnę con
sūpsissę: collocutus de re haud dubia, signū pugnę proposuit. Agētib
diuina humanaq; quę assolēt cū ane dimicandū est cōsulibo: legan
occursare responsū expectantes: quibo papirius ait auspitia secunda
esse (tarentini) pullarius nunciat. Litatū preterea est egregie auctoribo
dijs ut uidens ad rem gerendam proficiscimur. Signa inde ferre iussit:
& copias eduxit: uanissimā increpans gentē: quę suar impotens rer pne
domesticis sedicionibo discordijsq; alijs: modū pacis ac belli facere equū
censerent. Samnites ex pte altera: cū omnē curā belli remisissent: quia
aut pacē uere cupiebāt: aut expediebat simulare tarētinos sibi ut cōciliarā
cū instructos repente ad pugnā romanos conspexissent: uociferari se ī au
ctoritate tarentinor manere: nec descendere in aciē: nec extra uallū arma
ferre. deceptos ponus: quocūque casus ferat passuros: q ut spreuisse pacis
auctores tarentinos uideant. Accipere se omen consules aiūt: & eā precari
mentē hostibo: ut ne uallū quid defendāt. Ipī inter se partiti copias suc
cedūt hostū munimētis: & simul undiq; adorti: cū pars fossas explerā
pars uellerēt uallū: atq; in fossas prorueret: nec uirtus mō insita: sed ira
& ulceratos ignominia aios stimularā: castra inuasere. Et pro se q̄sq:
nō hoc ad furculas & cauchū, nec salutis inuios esse: ubi errorem fraus
supbe uicissę: sed romanā uirtutē: quā nec uallū nec fossa arcerent me
morantes. Cedūt piter resistentes fusosq; inermes atq; armatos, seruos,
liberos, puberes, impuberes, hoies iumēta q;. Nec unū supfuisse aial: ni
consules receptui signū dedissēt: auidosq; cedis milites, e castris hostium
impio ac minis expulissēt. Itaq; apud infensos ob interpellatā dulcedinē
ita confestim oratio hīta est: ut doceret miles minime cuiquā militū
uel consules odio in hostes cessisse aut cessuros: q̄n duces sicut belli ita insa
tiabilis supplicij futuros fuisse: ni respectus equitū sexcentor: q lucerie
obsides renerēntur prepedissēt aios, ne desparata uenia, hostes certos in sup
plicia eor agerent pdere prius q̄ perire optantes. Laudare ea milites lę
tariq; obuiā itum ire suę esse: ac pfateri omīa patienda potius: q̄ prode
retur salus tot principū romanę iuuētutis. Dimissa contione cōsiliuum
hītum: omīb ne copijs Luceriā premerēt: an altero exercitu & duce. A
puli gens dubia ad id uoluntatis tentarent: publius consul ad pagran
dum profectus apuliā, aliquot expeditione una pplos aut ui subegit:

aut condicionibꝫ in societatē accepit. Papirio q̄: qui obsessor lucerie
restiterat: breui ad spem euentꝰ respondit. Hā insessis omībꝫ uiꝫ per
quas cōmeatꝰ ex sammio subuehebat̄: fame domiti samnites: q lu-
ceriæ in præsidio erāt legatos misere ad consulē: ut receptis equitibus
qui causa belli essēt abstineret obsidione. His papiriꝰ ita respondit de
buisse eos pontiū Heremi filiū: quo auctore romanos sub iugū misisse:
consulere quid uicti pacisceñ censerēt. Cæteꝝ q̄m ab hostibꝫ in se
æqua statui quæ in se ipi ferre muluerūt: nuntiare luceriam uellit
arma/sarcinas/tumēta/multitudinē omnē inbellē intra mœnia relin
querēt: militē se cū singulis uestimentis sub iugū missurꝫ: ulciscentes il
latā nō nouā inferentē ignominiā. Nihil recusatū. Vnde septē milia
militū sub iugū missa. Prædaq; ingens Luceriæ capta: receptis omnibꝫ
signis armisq;: quæ ad caudiū amissa erāt. Et quod oīa superabat gau
dia equitibꝫ recuperatis quos pignora pacis recuperandæ luceriæ custodi
dos lucerianis samnites dederāt. Haud ferme alia mutatione subita re
tū clarior uictoria ppli.ro. est. Siquid ēt quod quibusdā in animis
bus inuenio pontius Heren̄ filius samnitū impator: ut expiarēt: cō
sulū ignominiā sub iugū cū ceteris est missus. Cæteꝝ id minus miror
obscurꝫ esse de hostiū duce dedito misoq;. Id magis mirabile est in
ambigi l. ne Cornelius dictator cū L. papirio Cursore magro equitū
eas res ad caudiū atq; inde Luceriā gesserit: utroq; unicuiꝰ romanæ
ignominiæ haud scīā an iustissimo triūpho ad eā ætatē sedm simul
Camillū triūphauerit: an consulū papiriq; præcipuū id deauis sit.
¶ Eqtur huīc errorē aliuꝰ error Cursor ne papiriuꝰ proximis comitiis
cū Q. Aulio Cerretano iteꝝ ob rem bene gestā luceriæ: cōmutato magi
stratu consul tertio creatus sit: an L. papiriuꝰ Mugilanus: & in cogno
mine erratū sit. Cōuenit iā inde p consules reliqua belli pfecta. Aulus
cū ferentanis uno secto prœlio debellauit: urbēq; ipām quo se fusa cō
tulerat ateꝰ: obsidibꝫ impanis in deditionē accepit. Pari fortuna cō
sul alter cū satricanis: qui cuesꝝ.ro. post caudinā cladē ad samnites
defecerāt: præsidiūq; coꝝ in urbē acceperant, rē gessit. Nam cū ad
mœnia satrica admotis essēt: exercituꝰ: legatiq; missi ad pacē cū pre
cibꝫ petendā, triste responsū ab consule redditū essē: nisi præsidio sā
nitū interfecto aut traditō ne ad se remearēt. Plus ea uoce q̄ armis
illatū terroris colonis inecti. Itaq; subinde exequitum querēdo ad

conſulef legau quonā ſe pacto paucoſ &: infirmoſ crederēt: preſidio tā
ualido & armato uim illaturoſ. Ab iſdē conſiliū petere nulli: q̄buſ au
ctoribo preſidiū in urbē acceptſet. Diſcedūt egreq; impetrato: ut de
ea re conſuli ſenatū / reſponſaq; ad ſe referri ſineret & ad ſuoſ redeunt.
D uæ factiones ſenatū detrahebāt: una cuiuſ princeps erāt defectionif
ab ꝓplo.ro. auctoreſ. Altera fideliū ciuiū. Certatū ab utriſq; tm eſt: ut
ad reconciliandā pacē: conſuli opa nauaretur. Pars altera cū preſidium
ſamnitiū: quia nihil ſatis præpari erat ad obſidionē tollerandā receſſuꝝ
eſſe:. proxima nocte nunciare conſuli ſatis hūt: qua nocti hora: qua
q; porta / & quā in uiā egreſſuruſ hoſtis foræ. Altera quibo inuitſ deſci
tū ad ſamnites erat: eadē nocte portā aliā conſulibo aperuerūt: arma
toſq; clā nocte in urbē acceperunt. Ita duplici proditione & preſidium
ſamnitiū inſeſſis circa uiā ſilueſtribo locis: nec opinato oppreſſū eſt. Et
ab urbe plena hoſtiū clamor ſublatuſ: momētoq; unius horæ ceſſit ſāmſ.
ſatricanuſ captuſ: & omīa in poteſtatē conſiliſ erāt. Qui quæſtione ha
bita quoꝝ opa defecto eſſe facta / quoſ ſontes cōperit: utrīq; ceſoſ ſecu
ri pauſſit: preſidioq; ualido impoſito arma ſatricaniſ ademit. Inde ad
triūphū decreſſiſſe romā Papiriū Curſorē ſcribūt: qui eo duce Lucerias
receptā: ſamnitesq; ſub iugū miſſoſ auctoreſ ſunt. Et fuit uir haud du
bie dignuſ omi bellica laude. nō animi ſolū uigore: ſed & corporiſ uiribo
præcipue pedū pmptaſ merat: quē cognomī uiā dedit. Victorēq; cur
ſu omniū ætatiſ ſuæ fuiſſe ferūt. Et ſeu uiriū ui ſeu excitatione multa
uini cibiq; capaciſſimū eundē. Nec cū ullo aſpiorē quia ipī much ad
laborē corporiſ eſſe: militiā fuiſſe pediti / piter equitiq;. Equitē &: aliqn
auſoſ ab eo petere: ut ſibi pro re bene geſta laxaret aliqd laboriſ. Quibo
ille ne nihil remiſſū dicatiſ: remitte inqt ne uiriq; dorſū demulceatiſ / aī
ex equis deſcendentiſ. Et uis erat in eo uiro imperij ingens piter in ſonoſ /
cuieſq;. prenestinuſ prætor p timorē ſeqnis ex ſubſidijſ ſuoſ duxerat ī
primā aciē. Quē cū ambulāſ ante tabernaculū uocari iuſſiſſet / lictorem
expedire ſecurē iuſſit. Ad quā uocē examini ſtante prenestino: agedū li
ctor excide radicē radicē hāc inqt incōmodā ambulantibo. pfuſtiq; uln
mi ſupplicij metu muleta indicta dimiſit. Haud dubie illa ætate q̄ nulla
uirtutū ferocior fuit: nemo unuſ erat uir quo īnixa magiſ res romana 1
ſtaret. qn eū parē deſtmant dīſ magno Alexandro duce / ſi arma aſia p
domita in europā uertiſſet. Nihil minuſ quæſitū a prīcipio huiuſ operiſ

uidere poteſt: q̃ ut pluſ iuſto abrez ordine declinarē uarietatibuſq;
diſtinguendo opere/ & legentib⁹ uelut diuerticula amena & reqz aīo
meo quęrentē. Tn tanti regiſ ac ducis mentio: qbuſ ſepe tanti cogitati-
onib⁹ uolitaui animū. eaſ euocat in medīū ut quęrē libeat quiſnam
euentuſ romaniſ reb⁹ ſicū alexandro foraſ bellatū futuruſ fuerit. plu-
rimū in bello pollere uidetur militū copia & uirtuſ ingeniaq; imperatorz
fortuna p omīa humana maxīe in reſ bellicaſ potenſ. Ea q̃ ſingula in-
tuēri & uniuerſa ſicut ab aliiſ regib⁹ gentib⁹ ita ab hoc quoq; facilem
præſtari inuictū romanū impium. Nā primū ut ordiar ab ducibuſ
compandiſ haud equid ab uno egregiū ducē Alexandrz fuiſſe: ſed
clariorē m̄ eū facit: quod unuſ fuit: quod adoleſcēſ: qd̄ in incremēto
rerz nō dū alterā fortunā exptuſ deceſſit. Vt alioſ regeſ claroſq; du-
ceſ omittam magna exempla caſuū humanorz Cyrhum: quē maxīe
græci laudib⁹ celebrāt: quid niſi longa uita ſicut magnū mō pompeiū
uertiti prebuit fortunæ: recenſeā ducēſ romanoſ: nec om̄ſ omniū æ-
ratū: ſed eoſ ipōſ cū quib⁹ conſulib⁹ aut dictatoribus Alexandro fuit bel-
lum. M. Valeriū Coruū. C. Martiū Rutiliū. C. Sulpitiū. T. Manlium
Torquatū. Q. publiū philonē. L. papiriū Curſorē. Q. fabiū Maximū.
Duoſ Deciōſ Volūniuſ. M. Curiū. Deincepſ ingenteſ ſequerent uiri: ſi
punicū romano puertiſſēt bellū. ſeniorq; in italiā traieciſſēt. Horz in
quolibet tū indoleſ eadē quæ in Alexandro erat aī ingenijq;: tū diſcipli-
na militariſ iam in ab initijſ urbiſ tradita p manuſ in artez perpetuſ pro-
ceptuſ ordinato mō uenerat. Ita regeſ geſſerant bella. ita demū exacto
reſ regū: Iunij: Valerijq;. ita deincepſ fabij. Quintij. Cornelij. ita furiuſ
Camilluſ: quē iuuenez hi. quib⁹ cū Alexandro dimicandū erat ſenē ui-
derāt. militaria opa pugnando obeunti Alexandro. Nā eo quoq; haud
minuſ clarz eū faciūt. Ceſſiſſēt: uidelicēt in ante oblatuſ Manliuſ Torqua-
tuſ: aut Valeriuſ Coruuſ inſignez ante militez q̃ ducez. Ceſſiſſēt decij
deuotiſ corporib⁹ in hoſtez ruentez. Ceſſiſſēt papiriuſ Curſor: illo corpo-
riſ robore: illo animi. Victuſ eſſēt conſiliiſ iuuenis unuſ ne ſingulos no-
mīnē ſenatuſ ille quē qui ex regib⁹ conſtare dixit unuſ ueram ſpem
romani ſenatuſ cepit. Id uō erat piculū ne ſolertiuſ q̃ quiliber unuſ ex
hiſ quoſ noīaui caſtriſ locū caperēt: comeatuſ parēt: ab inſidiiſ precau-
ereāt: tp̄uſ pugnæ delegerēt: aīē inſtruerēt: ſubſidiiſ firmarēt: nō cum
Dario rem eſſe dixiſſēt: quē mulierz ac ſpadonū agmē trahentē inter pur-

purā & aurȝ ornatū fortunæ apparatū fuæ. prædā uerus q̄ hostē ni-
hil aliud q̄ bene ausus uana contēnere / intruentus deuicit. Lōge alius
italiæ q̄ indiæ p quā tumulento agmine cōmessabundus incessit. ususq
illi hītus essȝ. saltus Apuliæ ac lucanos mōtes cernēs: & uesbia recēna
domesticæ cladis: ubi auūculus eius nup epirrhi rex Alexander ab-
sūptus erat. Et loqmur de Alexandro non dū merso sedis rebus: quaȝ
nemo intolerantior fuit. Qui si ex hītu nouę fortunæ: nouiq; ut ita di-
cam ingenij: quod sibi uictor induerat spectetur: dario magis similis q̄
Alexandro in italiā uenissȝ: & exercitū Macedoniæ oblitū degenerā-
tem iā in persarȝ mores adduxissȝ. Referre in tanto rege piget superbā
mutationē uestis & desideratas humi iacentiū adulationes & iā uictis
macedonibus graues ne dū uictoribus & fœda suppliua / & inter unum &
epulas / cædes amicorȝ & uanitatē ementiendæ stirpis. Quid si uini amor
in dies fierȝ acrior. Quid si trux ac præferuida ira? Nec quicq̄ dubius
inter scriptores refero. Nulla ne hæc damna impatoris uirtutibus? Id uō
piculū quod leuissimi ex græcis: qui parthorȝ quoq: contra nom̄ romanū
gloriæ fuerit dictare solent ne maiestatē nominis alexandri: quē nec
fama quidē illis notū arbitror fuisse: sustinere nō potuerit populus ro.
Et aduersus quē athenis in ciuitate fracta macedonū armis cementem
tū maxīe prope fumātes thebarȝ ruinas concionari libere ausi sūt hoīes
id quod ex monumētis orōnum patet aduersus eū. Nemo ex tot proceribus
romanis uocē libera missurus fuerit. Quātalibȝ magnitudo hoīs cōcipiat
aio unius tm magnitudo hoīs erit. collecta paulo plus decē annorȝ fe-
licitate: quā qui extollunt qđ ppli. ro. Asi nullo bello / multis tm prœlis
uictus sit: Alexandro nullius pugnæ nō secunda fortuna fuerit nō intelligūt
se hoīs unius res gestas & eius iuuenis: cū ppli iam octingētesimū bellātis
annū rebus conferre. Miremur si cū ex hac pte sæcula plura numerētur
q̄ ex illa anni: plus in tam longo spatio q̄ in ætate. xiii. annorȝ fortuna
uariauerit. Quin tu hoīs cām cū hoīe: ducis cum duce: fortunā cū for-
tuna confers. Quot romanos ducēs noīem: quibus nunq̄ aduersa fortuna
pugnæ fuit? Paginas in annalibus magistratuum factisq; peurrere licȝ:
consulū dictatorumq;: quorȝ nec uirtutis / nec fortunæ ullo die ppm. ro.
pœnituit. Et quo sint mirabiliores q̄ Alexander haud quisquā rex
denos uicenosq; dies quidā dictaturā: nemo plus q̄ annū consulatum
gessit. Ab tribunis pl̄. delectus impediti sunt / post ipse ad bella uenit. Ante-

tempus cā comitior̄ reuocati sunt· In ipō conatu rer̄ circū egit se an-
nus. College nunc temeritas nūc prauitas impedimento aut dāno fuit.
Male gestis rebs alterius successū est. Tyronē aut mala disciplina ūsh-
tutū exercitū acceperūt. At hercle reges non liberi solū impedimēt̄ om-
nibs: sed deū rer̄ rēpor̄q; trahūt consilia cūcta: non sequūtur. Inuict⁹
ergo Alexander cū inuictis ducibs bella gessisset: & eadē fortunæ pi-
gnora in discrimē detulisset: imo & eo plus periculi subisset: qđ macedones
unū Alexandr̄ habuisset: multis caslibs non solū obnoxiū: sed & offe-
rentē se. Romanis multi fuisset Alexandro uel gloria uel rer̄ magnitu-
dine par̄: quor̄ suo quisq; fato sine publico discrimīe uiueret & morire-
turq;· Restat ut copiæ copiis compensentur ut nūo ut militū genere: ut mi-
nitudine auxilior̄. Censebant̄ eius ætatis lustris ducena quīquagena
milia capitū. Ita in omī defectione sonor̄ latini nōis urbano delectu de-
cē scribebant̄ legiones: quaterni quini q; exercitus: sæpe in eos ānos i etru-
ria in umbria gallis hostibs adiunctis: in samnio in lucanis gerebāt bel-
lum. Latiū deiñ omne cū sabinis uolsci & equis & omī campania & pte
umbriæ etruriæq; & picentibus & marsis peligniq; ac uestinis atque
apulis adiuncta omni ora græcor̄ inferi maris. Athuris neapoliq; &
cumis & in antio atq; ostiis tenus samnites aut fonos ualidos romānis
aut fractos bello inuenisset: hostes. Ipē trauecisset: mare cū ueteranis
macedonibs non plus xxx. milia hominū & quīq; milibs equū maxīe
thesalor̄. Hoc ĥ roboris erat. persas indos. aliasq; si aduīxisset: gētes
impedimentū magis q̄ auxiliū trahera: . Adde quod romanis ad ma-
nū domi supplementū essē: & Alexandro qđ postea Hanibali accidit ali-
eno in agro bellanti exercitus consenuisse: arma clipeus sarissæq; illis.
Romano scutū maius corporis regimentū & pilum haud paulo q̄ hasta
uehemētius ictū missilūq; telum. Stataruus uterque miles ordines seruās.
sed illa phalanx īmobilis & unius generis. Romana aties distīctior
ex pluribs pūbs constans facilis parendi quacunq; opus essē: facilis ū-
genti. Iam in opere quis par romano miles: quis ad tollerandū labores
melior: Uno proelio Alexander bello uictus essē: Romanū quē caudinū
quē cannæ non fregerunt: quæ fregissē: aties: Hec ille sæpe & si prospe
euenisset persas & indos & imbellem asiā quæsisse: & cū feminis si-
bi bellū fuisse dixisse: . Quod epirrhi regē Alexandr̄ mortifero uulnere
ictū dixisse ferunt. forte bellor̄ in asia gestor̄ ab hoc ipō uiuente cū sua

conferentē· Cquidē cum p annos quatuor & xx. primo punico bello classibo certatū cū poenis recordor: uix ætatem Alexandro suffecturā3 fuisse reor ad unū bellum & forsitan cū fœtenbo uenustus uicta ret punica romane essē: & timor par aduersus cōmune hostē: duas potentissimas armis utrisq; urbes armasse: & simul punico romanoq; bello obruisse essē: non equidē Alexandro duce: nec integris macedonū rebus: sed expti tū sūt romani macedonē hostes. aduersus Antiochū philippū perseū. non mō cum clade ulla: sed nec cū piculo quidē suo. Absit inuidia uero & ciuilia bella fileāt. Nunq; ab eqte hoste nunq; a pedite nunq; apta atie: nunq; equus utiq; nunq; nīsi locis laborauimus. Cquidē sammites saltus impeditos a uia cōmeatibo loca grauis armis miles timere pōt. Mille anes graniores q; macedonū atq; Alexādri auertit: auertetq; mō sit perpetuus huius qua uuimus pacis amor & ciuilis cura cōcordiæ. M. folius flaccinus inde & L. plancius Venox facti cōsules. Co anno a frequentibo samnitū pplis de fœdere renouādo legati cū senatū humi strati mouissēt: reiecti ad pplm haud quaq; tā efficaces hēbant preces. Itaq; de fœdere negatū: indutiæ biennij cū p aliqt dies fatigassēt singulos precibo impetratæ. Ct ex apulia theanēses calusinq; populationibo fessi: obsidibo L. plautio consuli datis: in deditionē uenerunt. Eodē anno primū præfecti capua creari cœpti: legibus ab L. furio prætore datis: cū utriq; ipi pro remedio ægris rebo discordia intestina petissēt. Et duæ romæ additæ tribus Vsentina & Falerna.

1 nclinatis semel in apulia rebo theatres quoq; apuli ad nouos consules Iunium Bubulcū Emilium Barbulā petitū fœdus uenerūt: pacis p omnē apuliæ oram prestandæ pplo ro. auctores id audacter spondēdo impetrauere: ut fœdus daret. Neq; ut æquo tū fœdere: sed in deditionē pplo ro. essēt. Apulia pdomita nā accronto q; ualido oppido Iunius pontius erat in lucanos porrectū inde repentino aduētu Emilij cōsulis Verulū in captū. Et postq; res capuæ stabilitas romana disciplina fama psonos uulgauit: anciatibo quoq; qui se sine legibo certisq; magistratibo agere querebant' data ab senatu ad iura statuenda ipius colonię patroni. Nec arma mō. sed iura & romana late pollebāt. L. Iunius Bubulcus & Q. Emilius Barbula consules exitu anni nouis consulibus ab se creatis Spu. Mutio & M. Popilio. Cæteris dictatori L. Emilio legioes tradiderūt. Hi cū L. fuluio magro equitū farriculā oppugnae

adornuſ: rebellandi cauſa ſamnitib⁹ dedit. Duplex inde terror illatuſ romanis. Hinc ſamnis magno exercitu coacto ad eſuriendos obſidioe ſonos: haud procul caſtris romanorꝝ caſtra poſuit. Hinc ſatricani magno cū tumultu patefactis repente portis in ſtationes hoſtiū cucurrerūt. Inde utraq; ſpe alieni magis auxilij q̄ uiribus freta ſuis iuſto mox prœlio mitto romanos urgent. & q̄q̄ dimicatio anceps erat. tñ utriq; dictator tuta ante habuit: quia & locū haud facilē ad circūueniendū cepit: & diuerſa ſtatuit ſignа. Infeſtior tñ in erūpentes inceſſit. Nec magno certamine intra mœnia cōpulit. Tū totā aciem in ſamnites obuertit. ubi pluſ certaminis fuit. Victoria ſicut fera: ita nec dubia nec uana fuit. fugi in caſtra ſamnites: extinctis nocte ignibus tacito agmine abeunt. & ſpe abiecta ſatriculæ tuendæ: pliſtia ipi ſonos romanorꝝ: ut parē dolorem hoſti redderēt: circūſidunt. Anno circū acto bellū deinceps ab dictatore Q. Fabio geſtū eſt. Conſules noui ſicut ſupiores romæ māſerunt. Fabius ad accipiendū ab Emilio exercitū / ad ſatriculā cū ſupplemēto uenit. Neq; n. ſamnites ad pliſtia manſerant: ſed accitus ab domo nouis militib⁹ multitudine freti: caſtra eodē quo antea loco poſuerunt: laceſcentesq; prœlio romanos: auertere ab obſidione conabant. Eo intentus dictator in mœnia hoſtiū uerſus id bellū nitebatur ducere. quod urbē oppugnabat. & ſecurior ab ſamnitib⁹ aggere ſtationib⁹ mō oppoſiti, neq; in caſtra uis fieret. Eo ferotius ab æquitate ſamnites uallo: neq; onū pati. & cū iā prope in portis caſtrorꝝ eſſent hoſtis: nihil cōſulto dictatore magr equitū Q. Aulius Cerretanus: magno tumultu cū oīb⁹ turmis equitū euectus: ſubmouit hoſtē cū mīme ptinaci genere pugnæ. Sic fortuna exercuit opes: ut inſignis utrinq; clades / & clara ipōrꝝ diuū edera & funera. Prior ſamnitiū impator ægre patiens: qđ tam ferociter adequaſſet / & inde ſe fundi fugariq; : orando hortādoq; equites prœlium iterauit. Inquē inſignē inter ſuos cientē pugnā magr equū romanus infeſta cuſpide ita pmiſit equū: ut ex uno ictu exanimē equo præcipitaret: nec ut fit ad ducis caſum pauſa magis q̄ irritata eſt multitudo. Omes qui circa erant in Aulū temere inuectū p hoſtiū turmas tela cōiecerūt: facti præcipuū decus ulti ſamnitiū impatoris dederūt. is uictore detractū ex equo magrm equitū: plenus mœroris atq; ire trucidauit. Nec multū abfuit: qn corpore & quia inter hoſtiles ceciderat turmas ſamnites potirētur: ſed extēplo ad pedes deſcēſū ab romanis eſt:

coactiq; idē samnites facere & repentina atq; circa corpora ducū pedestre preliū iniit. Quo haud dubie superat romanus: recuperatūque Aulī corpus: mixta cū dolore lætitia: victores in castra referūt. Samnites duce amisso: & per equestre certamē attenuatis uiribus: omissa castricula: quaz neqcq; defendi rebant: ad plistiæ obsidionē redeūt. Intraq; paucos dies castricula romanus p deditionē plistiā samnit p uim potitur. Mutata in belli sede ad foram samnio apuliaq; reductæ legiones. Sora ad samnites defecerat: interfectis colonis romanorz. Quo cū prior romanus exercitus ad ulciscendā ciuiū necem: recuperandāq; coloniā magnis itineribus pueniss& sparsi p uias speculatores sequu legiones samnitiū: nec iā procul abesse: alij sup alios nunciarā: obuiā itū hosti: atq; ad Lauculas ancipiti prelio dimicatū est. Non cedes non fuga alterius ptis: sed nox incertos uictore suo essent diremit. Inuenio apud quosdā aduersā eā pugnā romanis fuisse: atq; in ea cecidisse Q. Auliū magrm equitū. Suffectus in locū Auli C. fabius magr equitū cū exercitu nouo ab roma aduenit & per præmissos nuntios consulto dictatore ubi subsisteret: quo ue ipr & qua ex pte hostem aggrederetur. subsistit occulte ad omia satis explorandi consilijs. Dictator cū p aliquot dies post pugnā cōmunisset suos intra uallū: obsessi magis q̄ obsidentis mō: signū repente proposuit pugnæ: & efficatius ratus ad accendendos uictorz uirorz fortiū animos nullā alibi q̄ in semetipō cuiquā relictā spem. De magro equitū nouo q; exercitu militē celauit: & tanq̄ nulla nisi in eruptione spes esset: ita uerba fecit. Locis inquit angustis milites deprehensi: nisi quā uictores patefecerimus uiā nullā habemus. Statiua nra munimēto satis tuta sūt. sed inopia eadē infesta. Na & circa omia defecerūt: unde subuehi comeatus poterāt. Etsi omnes uiuere uelint: iniqua loca sunt. Itaq; nō frustrabor ego uos castra hic relinquēda: in quæ infecta uictoria sicut primo die uos recipiant. Armis munimēta, nō munimētis arma tuta esse debent. Castra hēant repetantq; quibus opere est trahere bellū. Nos oium rez suspectū præter q̄ uictoriæ: uobis abstandamus. Ferte signa i hostē ubi extra uallū agmē excesserit: castra quibus impatū est incendant. Damna ura milites, omniū circa qui defecerūt ppłorz præda sarcient. Et a oōne dictatoris quæ necessitatis ultimæ index erat: milites accēsi uadunt in hostē. & respectus ipē ardentiū castrorz q̄q̄ proximis tm: ita ut iusserat dictator: ignis est subditus: haud ptū fuit irritamentū. Itaq;

uelut uecordes illam signa primo impetu hostiū turbāt. Et in ipr postq̄ ar
denna procul uidit castra mag̃r equitū (id cōuenerat signū) hostiū ter
ga muadit. Ita circūuenti sammites: qua pot quisq; fugā p diuersa
petūt. Ingens multitudo in unū metu conglobata: ac semet ipām tur
ba impediens in medio cesa. Castra hostiū capta direptaq;. Quorum
preda onusti militē in romana castra dictator reducit: haud q̄q̄
tam uictoria lætū: q̄ qđ exiguā deformatā incendio ptē: cetera cō
tra spem salua inuenit. Ad sorā inde reditū: nouisq; cōsules M.
Perlius L. Sulpitius exercitū ab dictatore fabio acceperūt: magna pte
ueteri militū dimissa: nouisq; cohortibo in supplementū adductis.
C Cæteri cū pp difficilē urbis situ nec oppugnandi satis certa ratio ēret
& aut ipr longinqua aut præceps periculo uictoria essa: foranus mas
fuga clam ex oppido profectus: cū ad uigiles romanos penetrasset
duci se extemplo ad consules iubā: deductusq; tradituru urbem
promittit. Iussus inde ut quonā mō id præstaturus essa: pcōtan
tes docerā: haud uana afferre propulit. prope aduēcta mœnibo
romana castra: ut tribo milibo ab oppido remouerent. Agendū fore
ut minus intente ad custodiā urbis diurnæ stationes ac nocturnæ
uigiliæ essent. ipē insequēti nocte sub oppido in siluestribo locis
cohortibo insidere iussit: decē milites delectos secū p ardua & prope
inuia in arcē duat. pluribo q̄ pro nūo uirorū missilibo telis eo colla
turus. Adhoc erāt saxa & temere iacentia ut fit in asperis & de indu
stria ā: quo locus tutior essa: ab oppidanis congesta. Vbi cū consti
tuissa: romanos: semitāq; angustā erectam & arduā ex oppido in
arcē ostendisset: hoc quid ascensu inqt uel tres armati quālibet
multitudinē arcuerint: uos & decē nūo: & quod plus est romani: ro
manorūq; fortissimi uiri estis. & locus pro uobis & nox erit. quæ oīa
ex incerto maiora terroris ostentat. Ego iā terrore oīa implebo. uos
artem intente tenete. Decurrit inde q̄nto maxīe poterat cū tumultu
ad arma & pro urā fide cives clamitans: arx ab hostibo capta est.
Ite defendite. hoc incedens principiū foribo: hoc obiust: hoc excurre
tibo in publicū pau increpat. Acceptū ab imo pauore plures p ur
bem ferūt. Trepidi magratus missi ad arcē exploratoribo cū tela &
armatos tenere artem: multiplicato nūo audirēt: auertūt animos ab
spe recuperandæ arcis: fuga cūcta complent. Postq; ab semisopitis ac

maxīa pte inermib refringūtur. Quary per unā præsidiū romano
ry clamore excitatū irrūpit: & cursantes p uias pauidos cedit. Iam
Sora capta erat: cū consules prima luce aduenere. Et quos reliqs for-
tuna ex nocturna cæde ac fuga fecerat: in dedītionē accipiūt. Ex iis
ducēn. xxxv. qui omniū consensu destinabant infandæ colonorū cæ
dis & defectionis auctores: uinctos romā deducūt. Cæterā multitu-
dinē incolumē: præsidio impositio: sore relinquūt. Omis qui romaz
deducti erāt: uirgis in foro cæsi ac securi percussi: summo gaudio plebis
cuius maxīe interrerat tutā ubiq;: quo passī in colonias mitteret: mul-
titudinē esse. Consules ab Sora profecti in agros atq; urbes ausonū
bellū intulerūt. Mora namq; oīa aduētu samnitiū (cū apud Lauculas
dimicatū est) fierāt. coniurationes circa campaniā passim factæ. Hec
capua ipā crimīe caruit: qn romani q; & ad principiū quotidiā in
quirēdo uentū est. Cæterū ausonū gens prodītione urbiū sicut Sora
in potestate uenit. Ausonia & Minturnæ & Vestina urbes erāt. ex q
bus principes inuēiunt duodecī nūo in prodītiū urbiū suarū cōiura
ti ad consules uenīūt. Docent suos iā pridē exoptantes samnitiū ad
uentū simul ad Lauculas pugnatū aduenīūt. pro uictis romanos ha
buisse. inuentutē armis munisse. Fugatis inde samnitibo incerta
pace agere: nec claudentes portas romanis: ne accersāt bellū, & ob
stinatos claudere si exercitus admoueatur. In ea fluctuatione aīo
rū oppressi incautos posse. His auctoribo mota propius castra: missi
q; eodē tpr circa tria oppida milites: prim armati qui occulti pro
pinqua mœnibo insiderent loca: ptim togati rectis uestē gladiis qui
sub lucē aptis portis urbē ingrederent. Ab his custodes trucidari cæpi.
simul datū signū armatis: ut ex insigni concurrerēt. Ita portæ occu
patæ triaq; oppida. Sed quia absentibo ducibo impetus est factus nul
lus modus cædibo fuit. Deletaq; ausonū gens uix certo defectionis
crimīe pinde ac si internecino certasset bello. Eodē anno prodito
hostibo romano præsidio Luceria samnitiū facta. nec diu proditōi
bo impunita res fuit. Haud procul inde romanus exercitus erat: ci
uitas primo impetu (urbs sita in plano) capitur. Lucerini ac samites
ad internecionē cæsi. Eo q; ira processit: ut romæ q; cū de colonis mit
tendis luceriā consuleretur senatus: multi delendā urbē censerēt: pp o
dium qd erat inexecrabile in his captor. Longinquas q; abhorrere ad

religandis tā procul ab domo ciuibꝫ inter tā infestas gentes cogebat.
Vicit tñ sententia ut mitterentur coloni. Duo milia qngenti missi. Eo
dē anno cū omnia infida romanis essēt: capuæ q; occulte principiū
cōiurationes factæ. De quibꝫ cū ad senatū relatū essꝫ. haud quaq; ne
glecta res. Quæstiones decretæ dictatorēq; quæstionibꝫ exercendis di
ci placuit. L. Meniuſ dictus. Is m. foliū magrm equitū dixit. In-
gens erat magratus eius terror. Itaq; siue timor siue conscientiæ mis
calamiū/ obuiū nouiq; ea capita cōiurationis fuerāt priusq; noīa-
rentur apud dictatorē: mors haud dubie ab ipis consita iudicio
subtraxit. Deinde ut quæstioni capuanæ materia decessit: uersa est
romā interpretando reos/ nō noīatim qui capuæ: sed in uniuersū qui
usq; coissent cōiurassēt ue aduersū ppm. ro. quæri senatū iussisse/ &
contiones honorꝫ adipiscendorꝫ cā factas aduersus rem.p. esse Latior
que & re personis questio fieri/ haud abnuēte dictatore sine fine ulla
quæstionis suæ iussę. Postulabātur ergo nobiles hoīes: appellātibꝫq;
tribunos/ nemo erat auxilio qn noīa recipentur. Inde nobilitas nec hi
mō in quos crimen intendebatur: sed uniuersi simul negare nobilium
id crimē esse. Quibꝫ si nulla obstetur fraude pateat uia ad honorē
sed hoīum nouorꝫ/ ipōr adeo dictatorē magrmq; equitū reos magis
q; quæsitores idoneos eius criminis esse intellecturos: ita id esse si si-
mul magratu abiissēt. Tū enim uero Meniuſ iā famæ magis q; imperij
memor: prægressus in contione ita uerba fecit. Et omis ante actæ uitæ
conscios uos hēo quirites & hic ipē honos delatus ad me testis est inno
centiæ meæ. Neq; .n. quod sæpe aliis: quia ita tpra postulabāt pres. cō.
Q. Fabius qui bello proximus erat: sed qui maxīe procul ab his cōnoīb
uitā egissꝫ dictator delegendus exercendis quæstionibꝫ fuit. Sed qm
quid nobiles hoīes qua de causa uos existimare q; me pro magratu qc
quā incōptum dicere melius est: primū ipās expugnare quæstiones
omī ope annixi sūt. Deinde postq; ad id parꝫ potentes erāt: ne causas
dicerēt/ in præsidia aduersariorꝫ appellationē & tribunitiū auxiliū
patricij cōfugerūt. Postremo repulsi inde adeo oīa tutora q; innocen
tiā suā purgarēt uisa sunt: in nos irruerūt: & priuatis dictatorē po-
scere reū uereciidiæ nō fuit. Vt omis dij hoīesq; sciant ab illis & quæ
nō possūt tentari ne rationē uitæ reddāt me obuiū ire crimini & of-
ferre me inimicis reū: dictatura me abdico. Vos quæso consules si uo

bis ab senatu datū negotiū fuerit: ī me primū & hūc M. fōliū quest-
ones exerceant: ut appareat innocēna nīa. nos nō maiestate honoris
tutos a crimīationibs ishis esse. Abdicat se deīn dictator & post eū con-
festī folius magr equitū. Primi atq; apud consules (bis. H. ab senatu i
res mandata erat) rei facti: aduersus testimonia nobiliū egregie ab-
soluūtur. P. philo multiplicatis sūmis honoribs post res tot domi belli
que gestas: cetery inuisus nobilitati cām dixit: absolutusq; est. Hec
diutius (ut fit) q̄ recens est. quesho per electa nōia reoy uiquit.
Inde labi cepit ad uiliora capita donec ab contionibs factionibsque
aduersus quos compta erat, oppressa est. Eary fama rery magistrū spe
cāpanæ defectionis in quā cōiuratū erat: samnites in apuliā uersos
rursus ad caudiū reuocauit: ut inde ex propinqua si qui motus oc-
casionē aperirēt: capuā romanis eriperēt: & eo consules cū exercitu ua-
lido uenerūt. Et primo circa saltus cū utriq; ad hostē iniqua uia cēt
cuntati sūt. Deinde samnites p apta loca breui circuitu in loca plana cā-
panos campos agmen dimittunt. Ibiq; primū castra in conspectu hosti-
um data. Deinde leuibs prelijs equitū sæpius q̄ peditū utrinq; piculū
factū: nec aut euentus eoy romanū: aut morę qua trahebāt bellum,
pœnitebat. Samnitū contra ducibs & carpi parius quotidie damnis &
senescere dilatione belli uires suæ uidebant. Ita in aciē prodeūt equi-
bs in cornua diuisis: quibs præceptū erat, intentiores ad respectum ca-
stroy ne qua uis fieret cū ad prelium starent, aciē pedin tutam fore.
Consules Sulpitius in dextro: Perlius in leuo cornu cōsistūt. Dextra
ps qua samnites rarioribs aut ad circūueniendos hostes: aut ne
ipi circūirent constiterāt: latius patefacta stetit. Sinistris præterq̄
quod confertiores steterāt: repentino consilio perlij consulis additæ
sunt. Qui subsidiarias cohortes: quæ integræ ad longioris pugnæ ca
sus reseruabant: in primā aciē extemplo emisit. uniuersisq; hostē
primo impetu uiribs impulit. Cōmota pedestri acie samnitū equest
in pugnā succedit. In hunc transuerso agmine inter duas acies se in
ferentē romanus equitatus concitatus equos, signaq; & ordines pedi-
tū atq; equitū confundit: donec uniuersā ab ea pte auertit aciē. In
eo cornu nō perlius solus: sed Sulpitius &: hortator affuerat aduectus
ab suis nō dū conserentibs manus ad clamorē ab sinistra pte prius ex-
ortū. Vnde haud dubiā uictoriā cernēs cū ad suū cornu tenderet:

cū mille ducentis uiris/ dissimilē ibi fortunā inuenit. romanos loco
pulsos uictorē hostē. signa in pulsos inferentē. Cæteri oīa repente
mutauit consulis aduentus. Nā & in conspectu duas refectus militū
est animus & manus q̄ pro nūio auxiliū aduenerat: quod forte uim &
pris alterius uictoria audita mox missa & proeliū restituit. Tota deinde
iā uincere acie romanus & omisso certamīe caedi capiq; samnites. nisi q
malcuentū: cui nūc urbi beneuentū nomē est: p̄fugerūt. Ad xxx. mi-
lia caesa aut capta samnitū: proditū memoria est. Consules egregia
uictoria parta: promisse inde ad bouianū oppugnandū legiones du-
cunt. Ibiq; hiberna egerūt: donec ab nouis consulibus L. Papirio Cur-
sore quīto L. Iunio Bubulco uerē. Noianus dictator L. petilius cū L. folio
magro equitū exercitū accepit. Is cū audisset fregellanā arcē ab sā
nitibus captā: omisso bouiano ad fregellas p̄git. Vnde nocturna sam-
nitū fuga sine certamīe recepit fregellis: p̄sidioq; ualido imposito: i
campaniū redit maxīe ad Nolam armis repetendā. Cose intra
moenia sub aduentū dictatoris & samnitū omis multitudo & No-
lani agrestes contulerant. Dictator urbis situ conspecto quo aptior
additus ad moenia esset: omia edifitia (& frequēter ibi habitabat)
circūiecta murus attendit. Nec ita multo post: siue a L. petilio dictato-
re: siue ab Iunio consule: nā utrūq; tradit nola est capta. Qui ca-
ptæ decus nolæ ad consules trahunt. adiuuit arthmā & calatiā ab
eisdē captas. petilii aut pestilentia orta clam fugiendi causa dictato-
rem dictum. Suessam & pontiā eodē anno coloniæ deducte sūt. Sues
sa auruncor fuerat: Volsca pontiā insulā in conspectu litoris sui ico-
luerant. & uiterniā tarsinū ut deduceret colonia. Sic factū est. sed
tribunos cauere ac misere colonor quatuor milia. Insequēti āno
consulibus M. Valerio. p. decio profligato fere samnitū bello. primus q̄
ea cura decedere & patribus romanis: etrusca belli fama exorta est. Nec
erat ea tēpestate gens alia: cuius secūm gallicos tumultus arma terribi-
liora essent: tū propinquate agri: tū multitudine hoīum. Itaq; altero
consule in samnio reliqas belli prosequēte: p. decius: qui grauiter ae
ger romæ retinerat auctore senatu: dictatorē L. Iunium Bubulcū dixit.
Is prout rei magnitudo postulabat omnis iuniores sacramēto adegit.
Arma quæq; alia rei posset sūma industria parat. Nec tantus appari-
bus elatus de inferendo bello agitat: q̄uirit haud dubie nisi ultro

arma etrusca inferrent. Eadē in compando cohibēdoq: bello cōsilia
& apud etruscos fuere. Neutri finibus egressi. Et censura clara eo
anno Appij claudij & C. plancij fuit: memoriæ tñ felicioris ad po-
steros nomē Appij: quod uiā munuit: & aquā in urbē duxit. Eaq:
unus pfecit: quod ob infamē ignominiosā senatus lectionē uerecū-
dia uictus: collega magratu se abdicauerat. Appius iā inde antiq
tus insitā plebeiā familiæ: gerendo solus censurā obtinuit. Eod
Appio auctore ponti gens: cuius ad ara maximā herculis familiæ
sacerdotiū fuerat: seruos publicos mīsterij delegendi cā: solemnia ei⁹
sacri docuerat. traditur deinde dictu mirabile: & qđ de moneđis
statu suo sacris religionē afferre posset: cū .xii. familiæ ea tempestate
pontiorū essēt: puberes ad .xxx. oēs intra annū cū suis exīctos.
Nec nomē tñ pontiorū interisse: sed censorē memori deū ira: post
aliquot annos lumīb⁹ captū. Itaq: consules qui eū annū secuti sūt
C. Iunius Bubulcus tertio & Æmilius Barbula iterū initio āni quæ-
sti ad pplm deformatū ordinē prauæ lectione senatus: qđ ponores
aliquot lectis praeterita essēt. Negauerūt eā lectionē se quę sine re-
ti prauiq: discrimīe ad grām ac libidinē facta essē: obseruaturos.
Et senatū extemplo citauerūt eo ordine qui ante censores Appium
claudiū & C. plautiū fuerat. Et duo impia eo anno dari cœpta
p pplm. utraq: primenia ad rem militarē. Unū ut tribuni militū
sem deni in quatuor legiones a pplo crearent: quæ antea p q̄ pau-
cis suffragio pplī relictis locis. dictatorū & consulū ferme fuerant
beneficio. Tulerūt eā rogationē tribuni pl. L. Achilius C. Mamilius. Al-
terū ut duūuiros nauales classis ornandæ reficiendæq: cā idē pplūs
iuberet. Lator huius plebiscīti fuit M. Decimus tribunus plebis.
Et isdē anni rem dictu paruā prætulerē: nisi ad religionē iuisa essē: pri-
mere. Tiburtes: quia prohibiti proximis censoribus erāt in æde Iouis ue-
sti qđ traditū antiqs erat: ægre passi. Tybur uno agmine abierunt.
adeo ut nemo essē in urbe: qui sacrificijs præessent. Eius rei religio
tenuit senatū: legatosq: tybur miserūt: ut darent opam: ut idē hoīes
romanis restituerent. Tyburtini benigne pollicitī primū acriter in ci-
uiā eos hortati sunt: reuerterent romā. postq̄ perpelli neq̄bāt: consilio
haud abhorrēte ab ingenijs hoīum eos aggrediūtur. Die festo alij a
lios per ipsum celebrandū cantu epulāq; cā inuitāt. & uino, cum

ferme auidū genus est) oneratos sopiūt: atq; ita in plaustra unctos
conjnuūt ac romā deportāt. Nec prius sensere: q̄ plaustris in foro reli
ctis: plenos crapula eos lux oppressit. Tūc concursus pplī factus īpa
toq; ut manerēt. datū ut triduū quot ānis ornati in campo atq; hæc
quæ nūc solēnis est licentia p urbem uagarent. restitutūq; in æde uesc
dinus his qui sacris præessent. Hæc inter duū bellorū ingentiū curā
gerebantur. Consules inter se prouīnas partiti: Iunio samnites: Emilio
nouū bellū etruria sorte obuenit. In samnio clūuiani præsidiū ro
manū: quia nequerāt ui capi obsessū fame in deditionē acceperant.
Samnites uerberib⁹ fœde admodū laceratos: cæciderāt deditos. Huic
infensus crudelitati Iunius: nihil antiqus oppugnatione clauian a ra
tus: quo die aggressus est mœnia ui cepit. atq; oms puberes interfecit.
Inde uictor exercitus Bouianū ductus: caput hoc erat pentrorū samni
tū longe ditissimū atq; opulētissimū armis uirisq;. Ibi quia haud tm
irarū erat: spe prædæ milites accensi: oppido potiūtur. Minus itaq; sæ
uitū in hostes est. prædæ plus pene q̄ ex omni samnio unq̄ congestum.
benigne q: oms milit cōcessa. Et postq̄ præpotentē armis romanū nec
ariet sustinere ullæ: nec castra ne urbes poterant. oīum principū in sānio
eo curæ fuīt intente: ut insidijs quęrerent locus: si qua licentia effusus po
pulando exercitus excipi & circūueniri posset. Transfugæ agrestes &
captiui quidā: pars forte pf consilio oblati: congruēta ad consulem
afferentes: quæ & uera erant pecoris uim ingentē in saltū anuū ui com
pulsā esse: perpulerāt ut prædatū eo expedite educerēntur legiones. Ibi
ingens exercitus hostiū itinera occultus insederat. Et postq̄ intrasse ro
manos uidit saltū: repente exortus cū clamore ac tumultu: incautos in
uadit. Et primo noua res trepidationē fecit: dū arma capiūt sarcinas
congerūt in mediū. Dein postq̄ ut quisq; liberauerat se onere aptauerat q;
armis ad signa undiq; coibant: & uocis ordinib⁹ in ueterē disciplinam
militiæ: ita sine præcepto ullius sua sponte struebantur ales. Consul ad
ancipitē maxime pugnā adhuc⁹ desilit ex equo: & iouē martemq;
atq; alios testatur deos: se nullā gloriā suā inde: sed prædā militi quæ
rem in eū locū deuenisse. Neq; in se aliud q̄ nimiā ex hoste militis curam
reprehendi posse. Ab eo se dedecore nullā rem aliā q̄ uirtutē militū im
dicaturā conniterentur mō uno aīo oms inuadere hostem uictum aut
castris exuti: nudati urbib⁹: ultimā spem furto insidiarū tentantem

& loco nō armis frenū. sed nullū esse uirtus romanæ inexpugnabilem locū fregellana arx soranaq;. Et ubicūq; erat inquo successū loco memorabat. His accensis miles ōium īmemor difficultatū: uadit aduersus īminentiū hostiū aciē. Ibi paulū laboris fuit dū in aduersū cliuū erigit' agmē: cæteræq; postq̄ prima signa planitiē sūmā ceperūt: sensitq; acies eq° se iā in stitisse loco: uersus exēplo terror est in insidiatores. easdēq; latebras quibus se paulo ante texerāt: palati & inermes fuga repetebāt. Sed loco difficilia ab hoste quæsita: ipōs cū sua fraude impediebāt. Itaq; p pauc's effugiū patuit. Cæsa ad xx. milia hoīum uictorq; romanus ad oblatā ultro ab hoste prædā petor; discurrit. Dū hæc gerūtur in samnio iā oms etruriæ ppli præter Aretinos ad arma ierāt. Ab oppugnādo Sutrio: quæ urbs sona romanis: uelut claustra etruriæ erat ingens orsi bellū. Eo alter consulū Æmilius cū exercitu/ad liberādos obsidione sonos uenit: & aduenientib; romanis: sutrini comeatus benigne in castra ante urbē posita adduxere. Etrusci diē primū consultando maturarēt bellū/traduxerunt. Postero die ubi celeriora q̄ tutiora consilia magis placuere ducib; sole orto signū pugnæ propositū est: armatiq; in aciē procedūt. Quod postq̄ consuli nuntatū est: extēplo tessera dari iubet: ut prandeat miles firmatusq; cibo uiribus arma capiat. Dicto paretur. Consul urbi armatos præfecit: & audit signa extra uallū proferri iussit. & haud procul ab hoste instruxit aciē. Aliq̄diu utrinq; intenti steterūt expectantes ut ab aduersarijs clamor & pugna inciperet: & prius sol meridie se inclinauit: q̄ telum hīc aut illīc emissū est. Inde ne infecta re abiretur: clamor ab etrusc's oritur: concinūtq; tubæ & signa inferunt'. Nec segnius ab romanis pugna initur. Concurrūt infensis aīis: nūo hostis; uirtute romanus superat. Anceps præliū & multos utrīq; & fortissimū quēq; absumit. Nec prius inclinata res est: q̄ secta acies romana ad prima signa integri fessis successerūt. Etrusci quia nullis recentib; subsidijs fulta prima acies fuit ante signa: circaq; omnes cecidērūt. Nullo unq̄ prælio fugæ minus nec plus cædis fuisse: inobstinatos mori/etruscos nox texisse: ita ut uictores prius q̄ uicti pugnandi finē facerent. Post occasū solis signū receptui datū est. Nocte ab utroq; in castra reditū. Hec dein quicq̄ eo anno rei memoria digna apud Sutrinū gesta est: quia & ex hostiū exercitu prima tota acies deleta uno prælio fuerat: subsidiarijs mō relicta uix q̄ satis esse: ad castror; præsidiū: Et apud romanos tm̄ uulnera fuit: ut plures

post prelū fauci decesserint: q̄ ceciderāt in ane. Fabius insequēs en
ni consul: bellū ad Sutriū excepit. Collega fabio L. Martius Rutilus da
tus est. Ceteꝝ & fabius supplementū ab roma adduxit: & nouus exer
citus domo accitus etrusci uenit. Per multi anni tā erāt cū inter patri
os magratus tribunosq; plebis nulla certamīa fuerāt: cū ex ea familia
que uelut fatalis cū tribunis ac plebe erat certamē oritur. Appius Claudi
us censor citā actis dece & octo mensibo: quod Emilia lege finitū censure
spatiū temporis erat: cū L. plautius collega eius magratu se abdicassēq;
nulla ui compelli ut abdicaret: potuit. P. Sempronius erat tribunus pl
qui finiendæ censure intra legitimū tempus actionē susceperat: non
populare magis q̄ iustā: nec in uulgus q̄ optimo cuiquā gratiorē. Is cū
idemdē legē Emilia recitaret: auctorēq; eius Mamercū Emilū dicta
torem laudibo ferret: qm quīquēnalez ante censurā & longinquate
dominantē potestatē intra sex mensiū & anni egisset spatiū: dic age
dum inqt Appi Claudi quid nā facturus fueris: si eo tpre: quo L. simus
& M. Gregarius censores fuerūt censor fuisses:' Negare Appius interro
gationē tribuni magnope ad cām pinere suam. Nā & si tenuerit lex E
milia eos censores: quoꝝ in magratu lata est: quia post illos censores ere
atos eam legē pplus iussisset: quodq; postremū iussisset: ad ius ratū esset:
non tm aut se aut coꝝ quemq; qui post eam legē latam creati censores es
sent: tenere ea lege potuisse. Hec sine ullius assensu cauillante Appio
est inqt quiritēs illius Appij progenies: qui decēuir in annū creatus
altero anno se ipe creauit. Tertio nec abse nec ab ullo creatus: priua
tus fasces & impiū obtinuit. Nec ante contumādo abstinuit magratu. q̄
obtinerēt cū male parta, male gesta male retenta impia. Hec est ead
familia q̄rites: cuius ui atq; iniuriis cōpulsi extorres patria facꝝ mō
tem cepistis. Hec aduersus quā tribunitiū auxiliū uobis compastis. hec
pp quā duo exercitus auētinū consedistis. hec que funebres leges.
hec que agrarias impugnauit semp. hec cōmubia patrꝝ & plebis inter
rupit. hec plebi ad cumules magratus iter obsepsit. hoc est nomē mlto.
q̄ tarqniorꝝ infestius nre libertati. Ita ne tandē appi Claudi cū centesim⁹
iam annus sit ab Mamerco Emilio dictatore tot censores fuerīt nobilis
simi fortissimiq; uiri: nemo eoꝝ. xii. tabulas legit: nemo id ius esse qd
postremo pplus iussisset scitit: Imo uō oīs scierūt. & ideo Emily po
tius lege parierūt q̄ illi antique qua primū censores creati erāt: quia

hanc postremā iusserat ꝑplūs: & quia ubi duæ contrariæ leges siūt semp
antiquæ abrogarāt nouæ. An hoc dicis appi, nō teneri emilia lege ꝑplm
an ꝑplm teneri te unū exlegē esse? Tenuit lex emilia molentos illos cen
sores M. Furiū & M. Greganiū. Quicqd iste magratus in re.p. malefacē
posset iudicarūt cū ira finitæ potestatis in Mamercū emiliū principē
ætatis suæ belli domiq; æramū fecerūt. Tenuit demcepś oms censores
intra centū annoꝝ spatiū. tenāt. L. plautiū collegā suā ijsdē auspicijś
eodē iure creatū. An hunc qui optimo iure censor creatus esset & ꝑplūs
creauit? Vnus eximius est in quo hoc præcipuū ac singulare ualeat
quē tu regē sacrificiorū. creet cōplexus regni nomē: ut qui optīo iure
romæ rex creatus sit: creatū se dicat: quē semestri dictatura: quē
interregno quīq; diez contentū fore putet. quē clauū figēdi aut lu
dos cā dictatorē audacter creet? quā isti stolidos aut socordes ui
deri credunt eos: qui intra uicesimū diē ingentibꝰ rebꝰ gestis dictatu
ra se abdicauerūt: aut qui uno creati magratu abierūt? Quid ego
antiqua repetā? Nup intra decē annos L. Mennś dictator qui cum
quæstionet fecissent q. quibusdā potentibꝰ tunc erat exercerāt. contā
gio cuius quod quærebat ipi crimiś obiecta ab inimicis est: ut priua
tus obuiā iraꝝ crimini dictatura se abdicauit. Nolo ego istā inte mo
destiā ne degenerauerit a familia impiosissima & superbissima nō die
nō hora cuiuś q. necesse est magratu abiert mō ne excedat finibꝰ
tēpus sanś est aut diē aut mensē censuræ adiscere. Triennū inquit
& sex mensēs ultra q. licāt emilia lege censurā gerā, & solus geram.
Hoc quid iā regno simile est. An collegā subrogabit. quē ne in demor
tuū quid locū subrogari fas est? Pœnitāt enī qd antiquissimū solēne
& solū ab ipō cui fit institutū deo ab nobilissimis animis ꝰ cuius sacri
ad seruoꝝ mīsterijś religiosus censor deduxisti. Gens antiqor om
nibꝰ huius urbis hospitio deoꝝ īmortaliū sancta ꝓpter ac tuam
censurā intra annū ab stirpe extincta est: nisi uniuersā rem.p. eo ne
fario obstrinxerit crimine: qd ominari & te formidat aīus. Urbs
colustro capta quo de mortuo collega T. Iulio censore L. papirius cē
sor ne abiraꝝ magratu M. Cornelium Maluginēsem collegā subroga
uit. Et q̄nto modestior illius cupiditatis fuit. q. tu appi? Nec solus nec
ultra finitū lege tpūs L. papirius censurā gessit. Tn̄ neminē inuenit
qui se postea auctorē sequeret. Oms demcepś censores post mortē cen-

sorīs collegæ se magr̄atu abdicauerūt. Te nec quod dies exit censurę
nec quod collega magr̄atu abijt nec lex nec pudor coercęt. Virtutē
in supbia in audatia in contēptu deor; hoīum q; ponis. Ego te Appi clau-
di pro istius magr̄atus maiestate ac uerecūdia quā gessisti nō mō ma
nu uiolatū: sed ne uerbo quidē inclemētiori a me appellatū uellem:
sed & hæc quæ adhuc egi primatia tua & supbia coegit me loq. Et ni-
si emiliæ legi paruerīs: te in uincula duci iubebo. Nec cū ita a maio-
ribo compatū sit: ut comitijs censoribo nisi duo confecerint: ut legiti-
ma suffragia nō renūciato altero comitia differāntur. Ego te q censor
creari nō possis solū censurā gerere nō patiar. Hæc & talia cū dixis-
sęt: prendi censorē & in uincula duci iussit. Approbātibo sex tribūis
actionē collegæ: tres appellāti Appio auxilio fuerūt. sūmaq; iūcta
omniū ordinū solus censurā gessit. Dū ea romæ geruntur: iā Sutrium
ab etruscis obsidebat̄: consuliq; fabio iuuis montibo ducenti, ad ferē
dā opem sonis, tentandasq; munitiones, si qua possęt: atq; hostiū in-
structa occurrit. Quor; ingentē multitudinē cū ostenderęt: subiecta
late planities consul ut loco paucitatē suor; adiuuaręt: conflectit pau-
lulū in cliuos agmen. Aspera erant strata saxis. inde signa īi hostē
obuertit. Etrusci omniū præter q̄ multitudinis suæ: qua sola freti erāt
īmemores: prœliū ineūt: adeo raptī & auide: ut abiectis missilibus:
quo celerius manus conserereūt: stringere gladios: uadēres in hostem.
Romani nūc tela nūc saxa: quibo eos affatī locus ipē armabat ingerē.
Igit̄ galea galeæq; ictæ & cruor quos non uulnerauerāt turbarēt. Neq;
subire erat facile ad propiorē pugnā neq; missilia hēbant: qbo emin9
rem gererēt: stantes & expositos ad ictus cū iam satis nihil regeret dsidā
& pedem referētes fluctuantēq; & instabilē atiē redintegro clamore
strictis gladijs hastati & principes inuadūt. Eū impetū nō tulerūt
etrusci: uersiq; signis effusa fuga castra repetunt. Sed equites romāi
præuecti p obliqua campi: cū se fugientibo obtulissēt: omisso ad castra
itinere: mōtes petunt. Inde inermi pene agmine, ac uexato uulneribo
in siluā ciminiā penetrauī. Romanus multis milibo etruscor; cæsis:
duo de quadraginta signis militaribo captis: castris & hostiū cū præda
ingēn ponitur. Tū de psequēdo hoste agitari cœptū. Silua erat ciminia
magis m̄ inuia atq; horrida: q̄ nup fuere germanici saltus. Nulli ad
eā diē ne mercator; quidē abdita ea intrare haud fere quisq̄ præter

ducē ipm audebat. Alijs omnibꝫ cladis caudinę nō dū aboleuerat
T ū ex his qui aderant consulis frem M. Fabiū Cesonē: alij C. Claudiū
quidā matre eadē: qua consulē genitū tradūt: speculatū se uirꝫ pro-
fessū: breuiq; omia certa allaturꝫ. Certe educatus apud hospites etru-
scis inde litteris eruditus erat: linguāq; etruscā probe nouerat habeo
auctores. Vulgo .R. romanos pueros, sicut nūc grecis: ita etruscis litteris
eruditi solitos. Sed propius est uero precipuū aliqd fuisse in eo: qui
se tā audaci simulatione hostibꝫ imiscuerat. Seruus eius dicit comes
unus fuisse nutritus una eoq; haud ignarus linguae eiusd. Nec qcqm
aliud proficiscēteis: q̄ sūmatū regionis quae intranda erat naturam ac
nōia principū in pplis accipe: ne qua intercolloqa insigni nota hesitā-
tes deprendi possent. Vere pastorali hītu agrestibꝫ telis falcibꝫ cesisq;
binis armati. Sed neq; cōmentū linguae: nec uestis, armorꝫue hītus
sic eos texit: q̄ quod abhorrebat a fide quenquā extemū ciminos sal-
tus intraturꝫ; usq; ad camertes umbros penetrasse dicūtur. Vbi qui
essent fateri romanū ausum introductūq; in senatū consulis uerbis e-
gisse de sotietate amicitiaq;. atq; inde comi hospitio acceptū nuntiare
romanis iussū comeatū exercitui dierꝫ .xxx. presto fore: si ea loca in
trasset: iuuentutēq; camertū umbrorꝫ in armis patā impio futurā.
H Hec cū relata consuli essent: impedimētis prima uigilia premissis: le-
gionibꝫ post impedimenta ire iussis: ipē subsistit cū eqtatu: & luce orta
postero die obeqtauit stationibꝫ hostū: quae extra saltū dispositae erāt
& cū satis diu tenuisset: hostē in castra sese recepit. portaq; altera e-
gressus ante noctē agmen assequit. Postero die luce prima: iuga ci-
mini montis tenebat. Inde contēplatus opulēta etruriae arma, milites
mittit: ingenti iā abacta preda tumultuarie agrestiū etruscorꝫ cohortes
repente a principibꝫ regionis eius concitatae: romanis occurrūt: adeo in
cōposite: ut uinctis, prędarꝫ prope ipī prędae fuerīt. Cęsis fugatisque
his, late depopulato agro: romanus uictor opulentusq; rerꝫ omiū co-
pia: in castra redijt. Et forte quīq; legati cū duobꝫ tribunis pl̄. uene-
rāt denūnatū fabio senatus uerbis: ne saltū ciminū transiret: lętati se-
riusse q̄ ut impedire bellū possent, uenisse: nūtij uictoriae romā reuertūt.
H Ac expeditione consulis motū latius erat q̄ profligatū bellū. Vastatiōes
nang; sub ciminij mōtis radicibꝫ iacentis ora senserat cōciueratq; indigna
tione nō etruriae mō pplō: sed umbriae finitima. Itaq; q̄ntus nō unq̄

exercitus antea ad fluuiū uenit: neq; e siluis tm mō promota castra
sed & auiditate dimicādi q̄ primū in cāpos delata. Atq; deīn instru
cta: primo suo substare loco relicto hostiū ad instruendā cont̄ spatio.
Deīn postq̄ detrectare hostē sensere pugnā ad uallū subeūt. Vbi postq̄
stationes q; receptas intra munimēta sensere: clamor repēte circa du
ces ortus: ut cis ibi e castris cibaria eius diei ferri uberā manseros
se sub armis & aut nocte aut luce prima castra hostiū inuasuros.
Nihilo quietius romanus exercitus impio ducis continet. Decima
erat fere diei hora cū cibū capere consul milites iubet. & præcipit in
armis sint. quacūq; diei nocte sue hora signū dederit. paucis mili-
tes alloquit. Samnitiū bella extollit. eleuat etruscos. nec hostē hosti
nec multitudinē multitudini compandā esse ait. Preterea telum
aliud occultū saturos in tpre interea tacere opus esse. His ābagibus
prodi simulabat hostes: quo animus hostiū multitudine territuse-
stinueret: & qđ sine munimēto cōsideraret uerisimilius erat qđ simu-
labat. Curan cibo: quieti corpora dant: & quarta fere uigilia sine
tumultu excitan arma capiūt. Dolabrā colombo diuidūtur ad uallū
proruendū: fossasq; implendas. Intra munimēta instruūt ales. De-
lecte cohortes ad portas exitus collocant. Dato deīn signo paulo
ante luce: qđ eius nocte sopite maxie quieti est tpis: prorupto ual-
lo erupit ales. Stratos passim inuadit hostis. alios īmobiles, alios se
mi somnos in cubilibus suis: maximā pte ad arma trepidātes cedes op
pressit. paucis armādi se datū spatiū est. eos ipos nō signū certū, non
duce sequētes fundit romanus. Fugatos eques psequit. Ad castra ad
siluas diuersi tendebāt. Siluę ninus refugiū dedere. Hā castra in cāpis
sita eodē die capiūtur. Aurū argentūq; missū ad consulē referri. cetera
præda militis fuit. Cesa aut capta eo die hostiū milia ad sexagīta.
E ā tam clarā pugnā tranis cimmiā siluā. ad perusiū pugnanū quidam
auctores sunt. Metuq; in magno ciuitatē fuisse: ne intercluse exerci-
tus tā infesto saltu cohortes undiq; ab etrusis umbrisq; opprimeretur.
Sed ubiūq; pugnatū est res romana superior fuit. Itaq; a perusia &cra
tonā & Arretio: quę ferme etruriæ capita ppior ea tēpestate erāt: lega
ti patē foedusq; ab romanis petentes indutias in triginta ānos impetrāt.
D ū hæc in etruria geruntur, consul alter L. Marcius Rutulus Aliphas
de samnitibus ui cepit: multa alia castella uictaq; aut deleta hostiliter

aut integra in potestatē uenerūt. Per idē tēpus & classis romana a
p. cornelio: quē senatus maritimæ oræ præfecerat campaniā acta
cū appulsa pompeios essēt: soti inde nauales ad depopulādū agrū
lucrinū profecti proximis raptū uastatis: Inde cū tutus redirus ad na
ues essēt: dulcedine (ut fit) prædæ longius progressi exuere hostes
palātes p agros nemo obuius fuit: cū occidione occidi possent: rede
untes agmine incautos haud procul naubus assecuti agrestes exuert
præda, & prem & acciderūt. Quæ uō supfuit cædi trepida multitu-
do ad naues cōpulsa est. Profecto Q. fabij transcimini siluā qn-
tū romæ terroré fecerat: tā lætā famā in samnitū ad hostes tulerat: inter
clusū romanū exercitū obsideri: cladisq; imagiē furculas caudinas
memorabāt. Eadē ignominia aundā ulteriorq; semp gentē insultus in
uios deducta: septa non hostiū magis armis q̄ locorq; iniquitatibo esse.
Iam gaudiū inuidia quadā miscebat: quod belli romani decus a sam
nitibo fortunā ad etruscos auertisset: Itaq; animis uimq; ad obtinen
dū t. manliū consulē cōcurrunt. Protinus inde etruriā p marsos &
sabinos petiuri: si martius potestatē dimicādi nō faciat. Obuius his
consul fuit: dimicatū utrinq; prælio atroci atq; incerto euentu est:
& cū ancepſ cædes fuisset: aduersa in rei fama in romanos uertit: ob
amissos quosdā equestris ordinis tribunosq; militū atq; unū legatū.
& quod insigne maxīe fuit consulis ipius uulnus. Ob hæc & alia aucta
fama: ut solet ingens terror animos inuasit. dictatorēq; dici placebat.
Nec qn Cursor papirius diceret: in quo tū sūma rei bellicæ ponebat: du-
bitū cuiusq; erat: sed nec in samnitū nuntiū pferri omnibus infestis tuto
posse: nec uiuere l. manliū sanis fidebant. Alter consul fabius infensus
priuatī papirio erat: quæ ne ira obstaret bono publico: legatos ex cō-
sularū nūo mittendos ad eū senatus censuit: qui sua quoq; cum non
publica odiū auctoritate monerent: sed ut memoria simultatū patriæ
remitteret. Profecti legati ad fabiū: cū senatus consultū tradidissēt
adiecissētq; orōnem cōsulentē mandatus: consul demissis in terrā ocu-
lis tacitus ab iratis quid nā acturus esset: legatis recessit. Hocte
deinde silentio ut mos est l. papirius dictatorē dixit. Cui cū ob aliis
egregie in rē legati grates agerent obstinatū silentiū obstitit: ac sine
responso ac mentione facti: ita legatos dimisit: ut appareret & insignem
dolorē ingenti comprimi aio. Papirius Iunium bubulcū magrm eqtū

dixit. Atq; ei legē curiatā de impio ferēn triste omen diffidit: quod
ſaucia curia fuit: principiū duabꝫ inſignibꝫ cladibꝫ, captæ urbiſ, &
caudinæ pacis: quod utrūq; anno eiuſdē curiæ fuerat principium.
M Acer Licinius tertia & clade: quæ ad Cremerā accepta eſt: abominan-
da eā curiā facit. Dictator poſtero die auſpicijſ repetitis ꝓtulit legem:
& profectus cū legionibꝫ, ad terrorē traducta ſilua cimināā exercituſ,
nup ſcriptus: ad longulā ꝓuenit: acceptiſq; armatis ab cōſulibꝫ uete-
ribꝫ militibꝫ in aciē copias eduxit. Nec hoſtes detractare niſi pugnā.
Inſtructos deinde armatoſq; cū ab neutris præliū inciꝑet nox oppꝛ-
ſit. Quem aliq̄diu nec ſuis diffidentes uiribꝫ: nec hoſtē ſpnētes, ſtatua
in propīquo hūere. Nā & cū umbrorꝫ exercitu acie depugnatū eſt: ſuſi
tū magis q̄ cæli hoſtes: qui ceptā acriter nō tollerarūt pugnā. Aliter
interea res in etruria geſtæ: & ad Vadimonis Lacū etruſci lege ſacra-
ta coacto exercitu cū uir uirꝫ legiſſet: quāis nunq̄ aliaſ antea ſimul
copijſ ſimul aūs dimicarūt: tantoq; iraꝝ certamīe geſta res eſt: ut ab
neutra ꝑte emiſſa ſint tela: gladijſ pugna cœpit: & acerrime cōmiſſa,
ꝓpō certamīe: q̄d aliq̄diu anceps fuit: accenſa eſt: ut nō cū etruſcis
romanis uiſi: ſed cū aliqua noua gente uideret dimicatio eſſe. Nihil
ab ulla ꝑte mouetur fugæ. cadūt antelignani. & ne uident propugna-
toribus ſigna fit exſcta prima acies. Ab ultimis deinde ſubſidijſ cæt
miles. Adeoq; ad ultimū laboris ac periculi uentū eſt: ut equites romani
omiſſis equis: ad primos ordines pediti ꝑ arma ꝑ corpora euaſerint.
Ea uelut noua inter feſſos exorta acies turbauit ſigna etruſcorꝫ. ſecu-
ta deinde impetū eorꝫ: ut cū affecta erat cetera multitudo: tandē pro-
rūpit hoſtiū ordines. Tunc uinci ꝑtinaia cœpta: & auerti manipuli
quidā. Et ut ſemel dedere terga & iā cernorē capeſcere fugā. Ille ꝑmū
diei fortuna uetere abundāes etruſcorꝫ fregit opes. Caſtū in acie quod
roboris fuit. Caſtra eo impetu capta direptaq;. Pari ſubinde periculo
gloriæq; euentu, bellū in ſamnibꝫ erat. Qui præter cæteros belli appa-
ratus: ut arma ſua fulgerā nouis armorꝫ inſignibꝫ fecerūt. Duo exer-
citus erant: ſcuta alterius auro alterius argēto celauerūt. Forma erat
ſcuti ſūmū latius: qua pectus atq; humeri tegūtur faſtigio æquali, ad
imū cuneator, mobilitatis cā. Spongia pectori tegumentū: & ſiniſtrū
crus ocrea tectū. Galeæ criſtatæ: quæ ſpeciē magnitudini corporꝫ ad-
derēt. Tunicæ auratæ militibꝫ uerſicolores argētatiſq; linteæ can-

dictæ. His dextræ cornu datū: illi in sinistro constitūt. Notus iā romānis apparatus insignium armorū fuerat: doctiq; a ducibus erāt, horridū militē esse debere: non celatū auro & argento: sed ferro & animis fretū. q̄ppe illa præda uerius q̄ arma esse nitentia ante rē deformia inter sanguinē & uulnera uirtutē esse militis decus: & omīa illa uictoriā sequi & ditem hostē q̄uis pauperis uictoris præmiū esse. His cursor uocibus īstructos milites in prœliū ducit. Dextro ipē cornu constitit, sinistro præficit magrm equitū. Simul est concursū. Ingens fuit cū hoste certamē. Non segnius inter dictatorē & magrm equitū ab utra pte uictoria incipit. prior forte Iuuius cōmouit hostē. leuo dextræ cornu: sacratos more samnitū milites: eoq; candida uestē: & paribus candore armis īsignes eos seorsū mactare Iuuius dictitans: cū intulissēt signa turbant ordines: & haud dubie impulit aciē. Quod ubi sensit dictator ab leuo ne cornu uictoria inciperet inqt: & dextræ cornu dictatoris atres alienā sequet pugnā: Non ptē maximā uictoria traher: Concitat milites. nec peditū uirtus equest aut legatorū studia ducibus cedūt. M. Valerius a dextro: P. Decius a leuo cornu, ambo cōsulares ad eqtes in cornibus positos uehunt: adhortanq; eos: ut ptem sectū capescerēt decoris: in trāsuersa castra inuehūt. Ii nouus additus terror: cū ex pte utraq; circūuallasset atrē: & ad terrendas hostiū legiones: romani redintegrato clamore intulissēt gradū: tū fuga a samnitibus cœpta: iā strage hoīum armorūq; insignium campi repleri: ac primo pauidos samnites castra sua accepere. deinde ne ea quid retenta. captisq; ante noctē iniectus ignis. Dictator ex senatus con. triūphauit. Cui triūpho lōge maxiās spectē captiua arma prebuere tm magnificentiæ uisū in his: ut aurata scuta dīs argētariorū ad fori ornandū diuiderent. Inde natum initiū dicitur fori ornādi ab ædilibus cū censē ducerent. & romani quid ad honorē deū insignibus armis hostiū usi sunt. Campani ab superbia & odia samnitū gladiatores: quod spectaculū inter epulas eārt eo ornatu armarūt: samnitiūq; noīe cōpellarēt. Eodē anno dū cū reliquis etruscorū ad perusiā: quæ & ipā indutiarū fidē ruperat, fabius consul, nec dubia nec difficili uictoria dimicat. Ipm oppidū, nā ad mœnia uictor accessit: cepissēt: ni legati cladestes urbē exissēt. Præsidio perusio imposito, legationibus etruriæ amicitiā petentibus p se romā ad senatū missis. Consul præstantiore & iā q̄ dictator triūphās

uictoria urbē est inuectus. Qui ad ea de uictoria samnitiū decus magna
ex pte ad legatos p. Decii M. Valerii est uersū. Quos pplus proximis
comitijs ingenti consensu altery consulē altery prætorē declarauit.
F° abio ob egregie pdomitā etruriā cōtinuatus consulatus. Decius colle-
ga datur. Valerius prætor .iiii°. creat°. Consules prin prouinas, e-
truria Decio samnitū fabio euenit. Profectus ad lucriā Alphaternā
pacē petentes aspnatus est: oppugnādo ad deditionē subegit. Cū sam
nitibo ante dimicatū, haud magno certamīe hostes uicit. Neq; eius pu-
gnæ memoria tradita foret: ni marsi eo primū prelio cū romanis
bellasset. Secuta marsoy defectionē peligni eand fortunā hūerunt.
D etio quoq; alteri consuli secda belli fortuna erat. Tarquiēses metu
subegerat. frumētus exercitui prebere atq; indutias in xl. anos petere.
Vulcsinēsiū castella ui cepit aliquot. quæda ex ipis diruit: ne rece-
ptaculo hostibo essent. Circūferendoq; passim bellū, tm terrorē sui fecit
ut nomē omne etruscū foedus ab consulibo peteret. At de eo nihil qd
impetratū. Induciæ annuæ datæ. Stipendiū exercitui romano ab ho-
ste in eū annū pensū. & binæ tunicæ in militē exactæ. Ea merces in-
dutiay fuit. Tranqllas res iam etruscis turbauit repentina defectio
umbroy gentis integræ ab cladibo belli: nisi qd transitū exercitus a-
ger senserat. Hi concitata omī iuuentute sua, & magna pte etrusco-
rū ad rebellionē compulsa: tantū exercitū fecerāt: ut relicto post se
in etruria Decio: ad oppugnandā inde romā ituros magnifice dese ac
contēptū de romanis loquētes iactrarēt. Quod inceptū eoy ubi ad
Decū consulē platū est: ad urbē ab etruria magnis itineribo pergit.
& in agro pupiniēsi ad famā intentus hostiū consedit. Nec romæ spne
batur umbroy bellū. & ipæ minæ metū fecere expte gallicā cladem
quā in tutā urbē incolerent. Itaq; legati ad fabiū consulē missi sūt ut
siqd laxamēti a bello samnitiū esset: in vmbriā propere exercitū du-
ceret. Dicto paruit consul: magnisq; itineribo ad menenia: ubi tū co-
piæ umbroy erāt prexit. Repens aduētus consulis: qd procul umbriā
in samnio bello alio occupatū crediderāt: ita exterruit umbros: ut alij
recedendū ad urbes munitas: quidā cōmittendū bellū censeret. plagā
unā Matiā ipi appellāt, nō cōtinuit mō ceteros in armis: sed cōfestim
ad certamē egit. Castra uallatē fabiū adorti sūt. Quos ubi effusos ru-
ere in munimēta consul uidit: reuocatos milites ab opere: pro ut loci

natura tpūſq; patrebat. ita inſtruxit: cohortatuſq; prædicatiōe uera
qua in ruſtaſ qua in ſammio partorꝫ decorū exiguā appēdinonē etru
ſci belli cōficere iubeꝫ: & uocif ipiæ poenaſ expetere: qua ſe urbē roma
nā expugnaturoſ minati ſiūt. Hæc tāta ſiūt alacritate militū auidita ut
clamor ſua ſponte ortuſ loquentē interpellauerit ducē. ante impiū deīn
in cōuentu tubarꝫ ac cornuū curſu effuſo in hoſtē ferūtur. nō tanqm
in uiroſ aut armatoſ incurrūt: mirabile dictu: ſigna primo impetu
erpi coepta ſigniferiſ: deinde ipī ſigniferi trahi ad cōſulē: armaque
militeſ ex ante in antē trāſferri & ſicubi eſt certamē. Scutiſ magiſ: qm
gladiſ geritꝫ reſ. Vmbonib incuſſa ala ſternunt hoſteſ. Pluſ capitur
hoīum, q̄ cedituꝫ. Atq; una uox ponere arma iubentiū p tota fertꝫ aciem.
Itaq; inter ipm certamē facta dedino eſt a primiſ auctoribuſ belli.
Poſtero & inſequētib dieb & ceteri umbrorꝫ ppli dediūr. Orriculā-
ni ſpōſione in amicitiā accepti. Fabiuſ alienæ ſortiſ uictor belli i ſuā
prouīciā exercitū reduxit. Itaq; ei ob reſ tam feliciter geſtaſ: ſicut p-
ore āno pplūſ continuauerat conſulatū: ita ſenatuſ inſequēn āno q°
Appiuſ Claudiuſ & L. volūniuſ conſuleſ fuerūt, prorogauit, maxīe
Appio aduerſāte, impium. Appiū cenſorē peniſſe conſulatū: cominaq;
eiuſ ab L. furio tribuno pl: interpellata: donec ſe cenſura abdicauit: In
quibuſdā annalib inuento. Creatuſ conſul, cū collegæ nouū bellū ſalē-
tini hoſteſ decernerent: romæ manſit: ut urbaniſ armis opeſ augeret:
q̄n belli decuſ penes alioſ eſſet. Volūniī prouīciæ haud pœnituit: mīta
ſeda prœlia fecit. aliq̄t hoſtiū urbeſ ui cepit. prædæ erat largitor. &
benignitatē pſe gratā comitate adiuuabat. Militēq; hiſ artib fecerat
& pculi & laboriſ auidū. Fabiuſ conſul ad urbē aliphaſ cū ſāniti
exercitu ſignis collatis confligit. Minime ambigua reſ fuit. Fusi hoſteſ
atq; in caſtra compulſi. Nec caſtra forēt retenta: ni exiguū ſupfuiſſet
diei. Ante noctē cēpta fuīt circūſeſſa: & nocte cuſtodita: ne quis elabi poſſet.
poſtero die nec dū luce certa, dedino fieri cœpta. & pacti qui ſamnitiū
forēt: ut cū ſinguliſ ueſtimētis emitterent. Hi oēs ſub iugū miſſi. Sonjs
ſamnitiū nihil cauitū, ad ſeptē milia ſub corona ueniere. Qui ſe ciuem
hernicū dixerat, ſeorſū in cuſtodia hīuſ. Eos oēs fabiuſ ad ſenatū
romā miſit. Et cū quæſitū eſſet, delectu an uolūtarij pro ſamnitib ad
uerſus romanoſ bellaſſēt: p latinoſ pploſ cuſtodiendi dant. uſſiq; eā in-
tegrā rem nouū conſuleſ p. Corneliuſ Aruina. Martiuſ Tremuluſ, hi. R.

iā creati erāt) ad senatū referre. Id ægre passi hernici conciliū pplor̄
omniū habēdo anagninī in circo quē ita Viarennū uocāt prætex
Alernatē. ferentinatēq; & nexulanū omī hernici nōiī pplo.ro. bellū
indixerūt. In samnio quoq; quia decesserat inde M. fabiuī noui mo-
tuī exorti. Colatio & sora præsidiaq; quæ in hiī romana erāt expu-
gnata: & in capitior̄ corpora militū fœde sæuitū. Itaq; eo p. Corne-
liuī cū exercitu missuī. Martio noui hostes (iā. H. anagninī hernicisq;
aliī bellū iussū erat) decernūtur. Primo ita oīa oportuna loco hostes
inter cōsulū castra interceperūt: ut puadere expedituī nūnuī non
possēt: & p aliqt dies inæra rer̄ omniū, suspensiq; de statu alterni
utrq; consul ageret. Romāq; if manaret metuī adeo ut omīs iuuio-
res sacramēto adigerent: atq; ad subita rer̄ duo iuuh scriberent ex-
ercituī. Cæter̄ hernici cū bellū neqcq̄ propalsēt (id terrore ac uetusta-
te gloriæ fecit) nihil usq̄ dictu dignū ausi: trinis castris intra pauos
dies exuti: triginta dier̄ induas ita ut ad senatū romā legatos mit-
terent: pacti sūt bimestri stipendio frumētoq; & singulis in militē tu-
nicas. Ab senatu ad Martiū reiecti: cui senatuī con. pmissū de hern-
cis erat. If eā gentē in deditionē accepit. Et in samnio consul alter
supior uribo, locī impedimor erat. Omīa itinera obsederāt hostes: sal-
tusq; puios ceperāt: ne qua subuehi commeatuī possent: neq; eos cū quo-
tidie signa in aiē consul proferret: elicere ad certamē poterat. Satis
que apparebat: neq; samnitē certamē præsens: nec romanū dilationē
belli latur̄. Aduētuī Martij: qui hernicuī subactis maturauit collega
uenire auxilio: morā certamiuī hosti exemit. Hā ut qui cū ne alter
quid exercituī se ad certamē credidissēt pares cōiungi utiq; passi du-
os consulares exercituī nihil crederēt superesse spei aduentiē incōposi-
to agmīe aggrediūtur Martiū. Rapī collatæ sarcinæ in mediū & p
ut tēpus patebat instructa aies: clamor primū in stationa perlatus
dein conspectus procul puluis tumultū apud alter̄ consulē in castris
fecit. Isq; confesti arma capere iussit: raptiq; educti in aiē milites
trāsuersā hostiū aiē: atq; alio certamīe occupatā inuadit: clamitans
sūmā flagitiū fore: si alter̄ exercitū utriusq; victoriæ cōpotē sineret fieri.
nec ad se sui belli uendicaret decus. Qua impetū dederat prorūpit aiē.
& pmediā in castra hostiū tendit. & uacua defensoribo cepit atq; incē-
dit. Quæ ubi flagrāta Martianuī miles cōspexit: & hostes respexere

tū paſſi fuga cœpta ſamnitū fieri. Sed omīa obtinet cædes. Nec ī ullā
ptem tutū pfugiū eſt. Iam. xxx. millibꝫ hoſtiū cæſis: ſignū receptū cō-
ſules dederāt. collegebatq; in unū copias inuicē inter ſe gratulātes: cū
repente in ſe procul hoſtiū nouæ cohortes: quæ in ſupplemētū ſcriptæ fue-
rāt integrauerūt cædē. In quas nec iuſſu conſulū: nec ſignū acceptū in-
ctores inuadūt: malo tyrocinio imbuendū ſamnitē clamitātes. Indul-
gent conſules legionū ardori: ut qui probe ſcirent: nouū militē hoſtium
inter pulſos fuga ueteranos ne tētando quid ſatis certamī fore: nec e-
os opinio fefellit. Omīs ſamnitiū copiæ ueteres atq; nouæ mōtes pximos
fuga capiūt. Eo & romana erigitur acies. nēq; q̄ ſatis tuti loci uictis
eſt. & de iugis quæ ceperāt fundūtur. Iāq; una uoce pacē omīs petebāt.
Tū trīū mēſiū frumēto impoſito & annuo ſtipendio: ac ſingulis ī mili-
tē tunicis: ad ſenatū pacis oratores miſſi. Cornelius in ſamnio relict⁹
Martius de hernicis triūphans in urbē redijt. ſtatuaq; equeſtris ī foro
decreta eſt: quæ ante templū caſtoris poſita eſt. Hernicoꝝ tribꝰ populis
Alernato ueriulano ferentinati nihil maluerūtq; ciuitatē ſuæ legeſ red-
ditæ: connubiūq; inter ipōs. q̄d aliq̄diu hernicoꝝ hūerūt p̄miſſū. Ana-
gninis qui quoq; arma romanis intulerāt: ciuitatis ſine ſuffragij lati-
one data: concilia: cōnubiaq; adempta. & magīratibꝰ præter q̄ ſacroꝝ
curatione ius interdictū creandi. Eodē anno ædes ſaluti ab L. Iunio
Bubulco cenſore locata: quā conſul bello ſamnitico uouerat. Ab eode
collegaq; eius M. Valerio Maximo: uiæ p agros publica impēſa factæ.
Et cū carthaginēſibꝰ eodē anno fœdus tertio renouatū: legationq; coruꝫ
qui ad id uenerāt comiter munera miſſa. Dictatore idē annus hūit
P. Cornelū Scipionē cū magīro equitū P. Decio Murena. Ab his pp quæ
creati erant: comitia conſularia hīta: quia neuter conſul potuerat bel-
lo abeſſe. Creati conſules L. poſtumius T. Minutius. Hos cōſules Piſo
fabio & P. Decio ſuggerit biēnio exempto: quo Claudū Volūniū
& Cornelū cū Martio conſules factos: tradimus memoriæ ne fir-
gerit in annalibꝰ digerendis: an cōſulto binos conſules falſos ratus
trāſcenderit incertū eſt. Eodē anno in campū ſtellatē agri cāpani
ſamnitiū incurſiones factæ. Itaq; ambo cōſules in ſamnitū miſſi cuꝫ
diuerſas regiones: trifernū poſtumius: bouianū Minutius petiſſent.
Poſtumius prius ductu ad trifernū pugnatū. Alij haud dubie ſanuꝫ
uictos ad. xxx. milia hoīuꝫ capta tradūt. Alij marte æquo diſceſſū

P ostumiū metū simulantē: nocturno itinere clā in mōtes copias dedu-
xisse hostes securos: duo milia inde locis munitis & ipm consedisse:
C onsul ut stativa tuta copiosaq; & ita erat petisse uidet: post q̄ munime-
ntis castra firmauit & omī apparatu rerū utriusq; mitruxit: relicto firmo
presidio de uigilia tertia: qua duci proxiē pōt expeditas legiones ad
collegā & ipm aduersus alios sedentē ducit. Hi auctore postumio mi-
nutio cū hostibus signa confert. Et cū ancepsi proeliū in multū diei proce-
sissēt: tū postumius integris legionibus defessis iam ate hostē impulso
inuadit. Itaq; cū lassitudo ac uulnera: fugā quoq; prepedissēt occidi-
one occisi hostes. Signa unū & uigīti capta atq; inde ad castra postumij
prelii. Hi duo uictores exercitus pauisū iam fama hostē adorti fudūt
fugātq;. Signa militaria sex & uigīti capta: & imperator samnitū Sta-
tius Telliusq; & multi alij mortales & castra capta utraq;. Et bouianū ubi
postero die oppugnari coepū est: breui capitur. Magnaq; gloria rerū
gestarū consules triupharūt. Minutiū consulē cū uulnere grauī relatū
in castra: mortiū quidā auctores sūt: & M. Fuluiū in locū eius suffectū.
& abeo cū ad exercitū Minutij missus esset bouianū captū. Eo āno So-
ra Arpinū Censennia recepta a samnitibus. Herculis magnū simulacrū
in capitolio positū dedicatūq; P. Sulpitio Auerrione P. Sēpronio Sopho
consulibus. Samnites seu finē seu dilationē belli quærētes legatos de pa-
ce romā misere. Quibus supplicites agentibus responsū est: nisi sepe bellum
parātes pacem petissēt samnites: orōne ultro citroq; hīta de pace trāsigi
potuisse. Nūc q̄n uana uerba ad id locorū fuerūt rebus standū esse. P. Sē-
pronū consulē breui cū exercitu in samnio fore: eū ad bellū pacē ne incli-
nent animi falli nō posse. Compta oīa senatui relatuq; decedentē ex sānio
consulē legati sequerent. Eo anno cū pacatū samnitū agro exercitus ro-
manus prebito benigne comeatu pagrassus: fœdus antiquū samnitibus
redditū. Ad equos inde uertere hostes: cetera p multos annos sub spe
infidę pacis quietos uersa arma romana quod incolumi hernico nōie
missi stanierāt simul cū his samnitū auxilia & post hernicos subactos
uniuersa prope gens sine dissimulatione publici consilij ad hostes defece-
rat. Et postq̄ icto rome cū samnitibus fœdere: fœciales uenerāt res petitū
tentationē aiebāt esse: ut terrore incussō belli romanos se fieri paterētur
quod quātopere poptandū fore: hernicos docuisse cū quibus licuerit suas
legis romane ciuitatis poptauerint. Quibus legendi quid mallēt copia no

fuerit pro poena necessaria ciuitate fore. Ob hæc uulgo in cõsilijs iacta-
ta pplúsro. bellũ fieri equus nullus: cõsulesq; ambo ad nouũ profecti bel-
lũ: quatuor milia a castris hostiũ cõsederũt. Equorũ exercitus ut q suo
noĩe p multos ãnos imbelles egisset: tumultuario similis sine ducibo certis
sine impio trepidare. Alij excundũ in anẽ: alij castra tuenda cẽsent: mo-
uet plerosq; uastato futura agrorũ: ac deinceps cũ leuibo præsidijs urbiũ
relictarũ excidia. Itaq; postq̃ inter multas sẽtentias unaq; omissa cura
cõmunũ ad respectũ suarũ quẽq; rerũ uersus & audita. ut prima uigilia
diuersi e castris ad deportanda oĩa tuendasq; mœnibo in urbes abirent.
Eã cunctã sententiã ingenti assensu accepere. Palatis hostibo p agros pri-
ma luce romani signis prolatis in acie constitũt. & ubi nemo obuius ibat
pleno gradu ad castra hostiũ tendũt. Ceterũ postq̃ ibi nemo stationes pro
portas: nec quẽquã in uallo: nec fremitũ consuetũ castrorũ aĩaduertunt,
insolito silentio mori metu insidiarũ subdunt. Trãsgressi deinde uallum
cũ deserta oĩa inuenissent: pgũt hostẽ uestigijs sequi. Sed uestigia in
omĩs æque ferẽna pres: ut inde dilapsi passim primo errorẽ fanebãt. post-
p exploratores cõptis hostiũ consilijs ad singulas urbes circũferẽdo bellũ:
unũ & quadragĩta oppida intra dies quĩquagĩta oĩa oppugnãdo ceperũt.
Quorũ pleraq; diruta atq; incensa: nomẽq; equorũ prope ad internecionẽ
deletũ. De equis triũphatũ exẽploq; eorũ clades fuit: ut Mauricum mar-
si peligni ferentani mitterẽt romã oratores pacis petendæ amicitiæque.
His fœdus pplis petentibo datũ. Eodẽ anno C. Flauius Cn. filius scriba
patre libertino humili fortuna ortus: ceterũ calidus iux & facundus ædi-
lis curulis fuit. Inuenio in quibusdã annalibo cũ appareret ædilibus
fieri quoq; se pro tribu ædilẽ uidere: nec accipi nomẽ eius: quia scriptũ
facere: tabulã posuisse: & iurasse se scriptũ non facturũ: quã aliqñto
ante desisse scriptũ facere arguit Macer Licinius. Tribunatu autẽ gesto
triũuiratiboq; nocturno altero altero coloniæ deducendæ. Ceterũ id
qd haud discrepat. cõtumacia aduersus cõtemnẽtes humilitatẽ suã
nobiles &. cãlũmiant. Ciuilæ iuris repositũ in penetralibo pontificũ deuul-
gauit. fastosq; circa fores in albo proposuit: ut qñ lege agi posset. fieret.
Aedẽ concordiæ in area uulcani sũma munditia nobiliũ dedicauit. Coactus
q; consensu ppli Cornelius Barbatus pontifex maximus uerba preire cui
more maiorũ negasset: nisi consulẽ aut impatorẽ posse tẽplũ dedicare.
Itaq; ex auctoritate senatus Latiũ ad pplm est ne quis templũ aram ue-

iniussu senatus, aut tribunoꝝ plebis pus maiorꝫ dedicarẽt. Haud me morabilẽ rem pse nisi documentũ sit aduersus supbiã nobiliũ plebei libertatis referã. Ad consulẽ egꝝ uisendi cã Flauius cũ uenissẽt: cõsensu q; nobiliũ adolescentiũ: qui ibi assidebãt assurrectũ ei nõ esse: curulẽ afferri sellã eo iussit: ac sede honoris sua anxios in inuidia inimicos spe
ctauit. Cæteꝝ Flauiũ dixerat ædilẽ forensis facto Appij Claudij cen
sura uires nacta: qui senatũ primus libertinoꝝ filius lectis inq̃nauerat.
Et postq̃ eã electionẽ memoratã hũit: & in curia adeptus erat: quas pe
tierat opes urbanas humilibꝫ p omẽs tribus diuisis, foꝝ & campũ corrupit
tantũq; Flauij comitia indignitatis hũerũt: ut pleriq; nobiliũ ãnulos au
reos & falerꝫ deponerẽt. Appiũ Claudiũ censorẽ libertinoꝝ filijs senato
rũ ordinẽ polluisse: nec in ratã eius electionẽ huisse: ex eo pre in duas ptes
discessit ciuitas. Aliud integer ppũs fautor & cultor bonoꝝ: aliud foren
sis facto tenebat: donec Q. Fabius & P. Decius censores facti: & Fabius
simul concordiæ cã simul ue humilimoꝝ in manu comitia essẽt omnẽ fo
rensẽ turbã excitatã in quatuor tribꝫ cõiecit: urbanasq; eas appellauit.
Adeoq; eã rem acceptã gratis animis ferunt: ut maxĩe cognomẽ qd̃
tot uictoriis nõ pepererat: hac ordinũ tempatione pareret. Ab eodẽ in
stitutũ dicit̃: ut equites idibꝫ quotilibꝫ transuecherentur.

VCIO GENVCIO SERGIO CORNELIO COSSV
sibus: ab externis ferme bellis fuit otiũ. Soram
atq; Albam coloniæ deductæ. Albam in eq̃s qua
tuor milibꝫ colonoꝝ scriptis. Sora agri uolsci fu
erat: sed possederãt samnites: eo quatuor milia
hoĩum missa. Eodẽ anno Arpinatibꝫ tiburanis
q; ciuitas data. Fruscinates tertia pte agri dam
nato: quod hernicos ab eis solicitatos comptã. ca
pitaq; cõiurationis eius: quæstione ab consulibꝫ ex senatus con. hĩta: uirgis
cæsi ac securi percussi. Tñ ne prorsus imbellẽ ageret annũ: parua expedito
in umbria facta est: qd̃ nuntiabat̃ ex spelunca quadã excursiones armа
toꝝ in agros fieri. In eã spelũcã penetratũ cũ signis est. Et ex eo loco obscu
ro multa uulnera accepta: maxĩeq; lapidũ ictu: donec altero speus eius
ore: nã duus erat: inuento: utraque fauces congestis lignis accensæ. Ita

mnis fumo ac uapore: ad duo milia armatorꝝ ruēna nouissime ī ipās flā-
mas: dū euadere tendūt: absūpta. M. Lutio Dentato L. Emilio cōsulibꝫ
redintegratū equorꝝ bellū. colonia ægre patentes: uelut arcē suis finibꝫ
impositā sūma ui expugnare adorti: ab ipis colonis pelluntᵘ. Cæterꝝ tamtū
romæ terrorē fecere: qđ uix credibile erat: tā affectis rebꝫ: solos p se equos
ad bellū coortos: ut tumultus eius cā dictator diceretur L. Iunius Bubul-
cus. Is cū M. Ticinio magro equitū profectus: primo congressu eqs sub-
egit: ac die octauo triūphans in urbē cū rediss&: ædē saluti quā cōsul
uouerat censor locauerat: dictator dedicauit. Eodē anno classis græ-
corꝝ Cleonimo duce Lacedæmonio ad Italiæ littora ap pulsa Turrius urbē
insalentinis cepit. Aduersus hunc hostē consul Emilius missus prælio
uno fugatū compulit in naues. Turriæ redditæ ueteri cultori. Salēntho
q; agro pax parta. Iunio Bubulco dictatorē missū in Salentinos in qui-
busdā annalibꝫ inuenio. & Cleonimū prius q̄ confligendū ess& cum
romanis Italia excessisse. Circūuentus inde Brundusij promontorius
medioq; sinu adriatico uentis lanis cū leua importuosa Italiæ littora
dextra Illirici liburniq; & histri gentes fere: & magna ex pte latro-
cinijs maritimis infames terreret: penitus ad littora ueneторꝝ puenit.
Ibi expositis paucis qui loca explorarēt: cū audissent tenue ita litus
esse: qđ transgressis stagna abtergo sint irriqua æstibꝫ maritimis a-
gros haud procul proxios campestres cernūt ulteriora colles inde ui-
dentur esse. Ostiū fluminis prealti: quo circūagi naues cū in stationē
tutā uidiss& mediusq; amnis erat, eo inuectā classē subire flumine
aduerso uissit. Grauissimas naues non tulit alueus fluminis In leui-
ora nauigia transgressa multitudo armatorꝝ ad frequentes agros: tribꝫ
maritimis pataumorꝝ uicis colentibꝫ eā orā, puenit. Ibi egressi præsi-
dio leui nauibꝫ relicto: uicos expugnant. Inflāmant tecta. hoīum pe-
cudūq; prædas agunt. Et dulcedine prædādi longius usq; a nauibus
procedūt. Hæc ubi pataui sūt nuntiata (semp aut eos in armis accolæ
galli hēbant) in duas pres iuuentutē diuidūt. Altera in regionē qua ef-
fusa populatio nuntiabat. Altera necui prædonū obuia fier&: altero
intere ad stationē nauiū (milia aut quatuordecī ab oppido aberat) du-
cta. In naues paruas custodibꝫ interemptis impetus factus. Terrinque
nautæ cogunt naues in alterā ripā amnis transcere. Et interra, spes
æque in palatos prædatores prelii fuerat: refugientibꝫq; ad stationē

græcaſ uenẽ obſiſtunt. Ita in medio circũuenti hoſtes: cæſi q; pars capti
claſſem indicant: regẽq; Cleonimũ quatuor milibo abeſſe. Inde captum
proxĩo uico in cuſtodiã dant: pars fluuiales naues ad ſupanda uada et
ſtagnoꝝ aptæ planis alueis fabricantur: pars captiua nauigia armanti
cõplent. Profectiq; ad claſſem ĩmobiles naues & loca ignota plus q̃ ho-
ſtẽ timẽtes circũuadũt. Fugiẽteſq; in altũ ac nuſq̃ depugnãtes uſq; ad
oſtiũ amnis pſecuti. Captis q̃buſdã: mersiſq; nauibo hoſtiũ: quaſ re-
pidatio in uada imulerat victores reuertũtur. Cleonimus uix quinta
pte nauiũ incolumi: nulla regione maris adriatici proſpere adita di-
ſceſſit. Roſtra nauiũ ſpoliaq; Latonũ mæde timonis uetere fixa. Mul-
ti ſuſpiũt qui uiderũt pariũ. Monumentũ nauale pugnæ eo die
quo pugnatũ eſt q̃ annis ſolemnũ certamĩe nauiũ flumĩe in oppidi
medio exercẽtur. Eodẽ anno romæ cũ ueſtinus perennis amicitiã ictũ
eſt fœdus. Multiplex deinde exortus terror: etruriã rebellare. ab a-
renorꝝ ſedinonibo motu orto nũtiabatur. ubi ciuiũ genus præpo-
tens diuitiaꝝ inuidia pelli armis cepti: ſimul marſos agrũ tueri: in
quẽ colonia Trafeti deducta erat: quatuor milibo hoĩum ſcripti. Ita
q; pp eos tumultus dictus Valerius Maximus dictator. magrm equitũ
ſibi legit M. emiliũ paulũ. Id magiſtratũ q̃ Q. fabiũ ea ætate atq; eis
honoribo Valerio ſubiectũ. Cæteꝝ ex Maximi cognomĩe ortũ errorẽ
haud abnuerũ. Profectus dictator cũ exercitu: prælio uno marſos fu-
dit. Cõpulſis deĩ in urbes municipaſ Miloniã, plerisq; fretiliã intra
paucos dies cepit. & pte agris multatis Marſis fœdus reſtituit. Tum ĩ
etruſcos uerſus bellũ. Et cũ dictator auſpiciorꝝ repetendorꝝ cã profectus
romã eſſet: magr equitũ pabulatũ egreſſus ex inſidijs circũuenitur.
ſignisq; aliq̃t amiſſis: fœda militũ cæde ac fuga in caſtra eũ compulſus.
Q ui terror nõ eo tm ab fabio abhorreret: qd ſi qua alia arte cognomen
ſuũ æquarit: tm maxĩe bellicis laudibo. Sed & qd memor papiriane
ſeueritatis: nunq̃ ut dictatoris iuſſu dimicaret: adduci potuiſſet. Nũcia-
ta ea cladeſ romã maiorẽ: q̃ reſerat, terrorẽ excitat. Nã ut exercitu de
lecto: ita uſtinũ indictũ. cuſtodiæ in portis. uigiliæ uicatim exactæ. arma
tela in muris congeſta. omĩbo iunioribo ſacramẽto adactis: dictator
exercitũ miſſus: omĩa ſpe tranquilliora & compoſita magri equitũ cura.
in tutiorẽ locũ caſtra redacta: cohortes quæ ſigna amiſerãt extra uallũ
ſine ignominia deſtinatas inuenit. exercitũ auidũ pugnæ quo maturius

ignominia aboleretur. Itaq; confestim castra inde in agrꝝ rosellanu3
promouit. Có & hostes secuti: & q̄q̄ ex bene gesta re sūmā & in apto
certamīe uirtū spem hēbant: tū insidijs quoq; quas feliciter expti erāt:
hostē tentant. Tecta semiruta: uici p uastationē agrorꝝ deusti haud
procul castris romanorꝝ aberāt. Ibi abditus armatus: pecus in conspectu
præsidij romani: cui præerat Cn. fuluius legatus: propulsū. Ad quā ille-
cebrā: cū moueret nemo ab romana statione: pastor unus progressus ꝑ
ipas munitiones: inclamat alios cunctāter ab rumis uici pecus propellēres:
quid cessarēt: cū p media castra romana tuto agere posset. Hæc cū le-
gato cernes quidā interpretarēur: & p omīs manipulos militū indi-
gnatio magna essꝫ: nec tū imussu mouere auderēt: tubæ; pios liquæ
attendere uōs: pastorꝝ sermo ne agresti: an urbano propior essꝫ: cū re-
ferrēt sonū linguæ & corporꝝ hūi & nitorē cultiora: q̄ pastoralia ee.
ite igit dicite inqt deteqāt ne quicq cōcitas insidias. Omīa fere romanū
nō magis iā dolo capi: q̄ armis unci posse. Hæc ubi audita sūt: & ad
eos qui considerāt in insidijs plata: cōsurrectū repēte ex latebris est: & ī
patentē ad conspectū undiq; campū prolata signa. Visa legato maior ac
es: q̄ quæ ab suo præsidio sustinere possꝫ: itaq; propere ad dictatorem
auxilia accitū mittit. Interea ipē impetus hostū sustinet. Nūtio alla-
to: dictator signa ferri ac sequi tubæ; armatos. Sed celerora prope oīa
impio erāt. Rapta extemplo signa armaq; & uix ab impetu & cursu
tenebant. Cū ira ab accepta nup clade stimulabat: tū concitator
accedēs clamor ab increscēte certamīe. Vrgent itaq; alij alios: hortā-
turq; signiferos: ut omnis eāt. Quo magis festināres ire uidet dictator
eo impētius retentat agmē: ac sensim incedere tubæ;. Etrusci cont-
pricipio exan pugnæ omībus copijs aderāt. & sup alios alij nunti-
ant dictatori, omīs legiones etruscorꝝ capessisse pugnā. Nec iā ab sinis
resisti posse. Et ipē cernit ex supiore loco in q̄nto discrimīe præsidiū
essꝫ. Cæterꝝ fretus satis esse & nūc tollerādo certamī legatū. nec se
procul abesse periculi undicē. q̄ maxīe uult fatigari hostē: ut integris
adoriatur uiribus fessos: q̄q̄ lente procedūt: iā tū impetū capiendū
equiti utiq; modicū erat spatiū. Prima incedebāt signa legionū ne
quid occultū aut repentinū hostis timerēt: sed reliquerat internalla
inter ordines pedituī: qua satis laxo spatio eques ꝑmitti posset. Piter
sustulit clamorē atq; & īmissus eques libero cursu in hostē inuehitur.

in incōpositosq; aduersus equestrē procellā subitū pauores effundit.
Itaq; ut nō properꝫ auxiliū iā pene circūuentus: ita uniuersa reqes data
est. Integre accepere pugnā. nec ipā longa: aut anceps fuit. Fusi hostes
castra repetūt. insequentibusq; iā signa romanis cedūt. & in ultimā ca-
strorꝫ ptem conglobant. Hereī fugientes in angustijs portarꝫ. ps ma-
gna aggere uallūq; conscendit. Si aut ex supiore loco tueri se: aut su-
pare & aliquā euadere possāt. forte quodā loco male densatus ag-
ger pondere supstantiū in fossā procubuit. atq; eā cum deos pandere
uiā fugæ cōclamassēt. plures inermes. q̄ armati euadūt. Hoc proelio
fractæ iterꝫ etruscorꝫ uires. & pacti annuo stipēdio & duū mensium
frumēto: pmissū ab dictatore: ut de pace romā legatos mitterēt. Pax ne-
gata. indutiæ biennij datæ. Dictator triūphāt in urbē rediit. Habeo
auctores sine ullo memorabili proelio pacatā ab dictatore etruriā esse.
Sednonibꝫ tm̄ aretinorꝫ composita. & ciuitno genere cū plebe in grām
reducto. Consulē ex dictatore factū M. Valeriū nō perenitē. atq; ideo aūā
absentē creatū. credidere quidā. & per interregē ea comitia facta. Id u-
nū non ambigit̄: cōsulatū cū Apulejo pansa gessisse. M. Valerio &. Q.
Apulejo cōsulibꝫ satis pacatæ res foris fuere. Etruscū aduersa res belli
& indutiæ quietū tenebāt. Samnitē multorꝫ annorꝫ cladibꝫ domitū.
haud dū fœderis noui poenitebat. Romæ quoq; plebē quietā & exone
ratā: deducta in colonias multitudo præstabat. Tū ne undiq; trāqlle
res esset: certamē iniectū inter primores ciuitatis patres plebeiosque
ab tribunis pl. Q. & T. Equitijs. qui undiq; crimiandorꝫ patrꝫ apd
plebē occasionibꝫ quæsitis: postq̄ alia frustra tentata erant: eā actionem
susceperūt: qua nō infimā mō plebē accenderēt: sed ipā capita plebis con-
sulares triūphalesq; plebeios: quorꝫ honorib⁹ nihil præter sacerdotia:
quæ nō dū promiscua erāt: deesset. Rogationē ergo promulgauerūt: ut
cū quatuor augures quatuor pontifices ea tēpestate essent: placeretq; au-
gere sacerdotū nūm & quatuor sacerdotes pontifices & augures quīq;
de plebe oīs eligerent. Quē admodū ad quatuor augurū nūm nisi mor-
te duorꝫ id redigi collegiū potuerit: nō inuenio. cū inter augures con-
stet impare nūm debere esse: ut tres antiquæ tribꝫ Ramnenses, Tatienses,
& Luceres: suū quenq; augurē hēbant. Aut si plibꝫ opus sit pari inter se
nūo sacerdotes multiplicent. sicut multiplicati sunt cū ad quatuor qnq; ad
decem nouē nūm: ut terni in singulis essēt expleuerūt. Cetera qa de plebe

eligebant. iuxta eā rem ægre passi patres q̄ cū consulatū uulgari uide
rent. Simulabāt ad deos id magis. q̄ ad se pinere. ipōs uisuros ne sacra
sua polluātur. Id se optare cm. ne qua in rē.p. cladēs ueniat. Minus āt
tetendere, assueti iā tali genere certaminū uinci. Et cernebāt aduersa
rios non id quod olim uix sperauerāt affectātes magnos honores. sed
omīa iā in quorū spem dubiā certatū erat cm adeptos multiplices con
sulatus, censuraſq; & triūphos. Certatū cm suadenda disuadendaque
lege, inter Appiū Claudiū maxīe ferūt, & inter p. Deciū Murē. qui cū ea
dē ferme de iure patrū ac plebis. quæ pro lege Licinia quondā contraq;
eam dicta erant. cū plebeius consulatus rogabat. disseruisse. retulisse
dicat se Deius parentis sui spēm. qualē eū multi qui in contione erant
uiderāt inanchū gabino cultu. sup telū stantē, quo se hostu pro populo
ac legionibo romanis deuouisse &. Tū p. Deciū consulē pur̄ pīūq; deis im
mortalibo uisū æque ac si T. Manlius collega eius deuoueret. eundē p.
Deciū qui sacra publica ppli romani facerē &. legi rite nō potuisse. Id esse
piaculū ne suas preces minus audirēt dij. q̄ Appij Claudij casthus eū sacra
publica facere. & religiosius deos colere. q̄ se. Quē pœnitere uotoriū
quæ pro re.p. nūcupauerīt. tot consules plebei, tot dictatores aut ad ex
ercitus euntes. aut intra ipā bella numerarent. duces eor̄ annor̄. qbo
plebeior̄ ductu & auspitio res geri cœptæ sunt. nūarent. triūphi. ida
ne nobilitatis suæ quid. plebeios pœnitere. Pro certo hīe si quid repens
bellū oriatur. nō plus spei fore senatui ppoq;. ro. in patricijs. q̄ in plebeis
ducibo. Quod cū ita se hēat. cui deor̄ hoīum ue indignū uideri potest.
inquit. eos uiros. quos uos sellis curulibo. toga prætexta. tunica palma
ta. & toga picta & corona triūphali, laureaq; honorauerius. q̄r domos
spolius hostū affixis insignes inter alias fecerius. pontificalia atque au
guralia insignia ducere. Qui Iouis maximi opimi ornatu decoratus
curru aurato uectus in capitoliū ascenderit. si cōspiuat. cū lituo. capite
uelato uictimā cæderet. auguriū ue ex arce capi &. Cuius imaginis ritulo
consulatus censuraq; & triūphus æquo aīo leget. si auguratū aut pōtifi
catū adiecerius. nō sustinebūt legentiū oculi. Equid pace dixerī deū
eos nos iā ppli. ro. benefitio esse, spero. qui sacerdotij nō minus reddita
mus dignatione nra honores. q̄ accepimus. Et deor̄ magis q̄ ura cā
experimus. ut quos priuatī colimus publice colamus. Quid aut ego sit
adhuc ego tanq̄ integra sit cā patrinor̄ de sacerdotijs & nō iā in

possessione & unius amplissimi simus. Decemvros sacris faciendis carminū sibyllæ, ac fatorū ppli hunus interpretes: annalibus eosdem apollinaris sacri cerimoniarūq; aliarū plebeios vidimus. Hec aūt tūc patricius ulla iniuria facta est: cū duūuiris sacris faciendis adiectus est pp plebeios nūs. Et nūc tribunus uir fortis & strēnus angustū quīq; loca quatuor pontificū adiecit: in que plebei noīent: ut nō uos Appi loco uro pellāt: sed admittēt uos hoīes plebei diuinis q; rebus procurandis: sicut in ceteris humanis pro pte utili admittāt Noli erubescere Appi collegā in sacerdotio hre: quē in censura: quē in consulatu collegā hre potuisti. Cuius tā dictatoris magr equitū q magri equitū dictator esse potest. Sabinū aduenā principē nobilitatis urē seu Appiū Clausū seu Appiū Claudiū maluistis illi antiquū patriciū in suū nūm accepistis. Ne fastidiatis nos in sacerdotū nūm accipere. Multa nobiscū decora affermus: imo omia eadē: que uos superbos fecistis. L. Sextius primus de plebe consul est factus. L. Licinius Stolo primus magr equitū. L. Marcius Rutilus primor & dictator & censor. Q. publius philo primus pretor. Semp ista audita sūt eadē pene apud uos auspicia esse. uos solos gentē hre. uos solos iustū imperium & auspiciū domi militiæq;. Acque adhuc prospera & plebeia & prospera fuit: porroq; erit. En rome umq fando audistis patricios esse factos primo: nō de celo dimissos: sed qui patrē ciere posset idest nihil ultra q ingenuos. Consulē iā patrē ciere possit: auūq; iā potest filius meus. Nihil est aliud in re quiritē nisi ut omia negata adipiscamur. Certamē tm patricij petunt: nec curāt quē euentū certaminū hēant. Ego hāc legē quod bonū faustū felixq; sit uobis ac rei.p. uti rogas iubeundā censeo. Vocare tribs exēplo pplūs iubebat. appareba tq; accipi legē. Ille tm dies interfessione est sublatus. Postero die de tertius tribunus ingēti consensu acepta est. Pontifices creant suasor legis p. Decius Mus. p. Sēpronius Sophos. L. Marcius Rutilus. M. Liuius Dentatus. Quīq; augures idē de plebe L. Genucius. P. Eluius Petus. M. Minucius Sissus. L. Marcius. T. publius. Ita octo pontificū nouem augurū nūs factus. Eod anno M. Valerius consul de prouocatione legē tulit diligēnus sanctā. Tertio ea tū post reges exactos lata est: semp a familia eadē. Causā fuisse renouādæ haud aliā fuisse reor: q̄ qd plus patrū opes: q̄ libertas plebis poterāt. Portia tm lex sola pro

.tergo ciuis.

tergo ciuiū lata uidetur: qua graui poena, si quis uerberasset & necasset ue ciuē romanū sanxit. Valeria lex cū eū qui prouocasset: uirgis cedi secuiq; necari uetuisset: si quis aduersus ea fecisset: nihil ultra q̄ improbe factū adiecit. Id qui tū pudor hoīum erat, usū credo nīculū sanc ualidū legis: nūc uix seruo ita minetur quisquā. Bellum ab eodē consule haud quaq̄ memorabile aduersus rebellātes equos: cū præter aios seruos, nihil ex fortuna antiqua erāt, gestū est. Alter consul Apuleius in Vmbria regnū oppidū circūsedit. Locus erat arduus altus atq; in pte una præceps: ubi nūc Narnia sita est. Nec in momento capi poterat. Itaq; eā infectā rem M. Fuluius Petus T. Manlius torquatus nouī consules acceperūt. In eū annū cū Fabiū cōsulē non petentē dicerēt omīs cēturiæ ipm auctorē fuisse: Mater Licinius Tubero tradit differendi sibi consulatus in bellicosiorē annū. Eo āno maiori se usū rei p. fore urbano gesto magīatu. Itanec dissimulantē quid mallet nec petentē: cū ædilē curulē cū L. Papirio Cursore factū. Id ne pro certo ponerē: uetustior annaliū auctor piso effecit: qui eo āno ædiles curules fuisse tradit L. Domitiū Ahenobarbū Calumnū. Aliis Q. Spurilliū & Q. Fabiū Maximū. Id credo cognomē errorē in ædibo fecisse: secutāq; fabulā mixtā ex ædilicijs & consularibo comicijs cōuenīet errori. Et lustrū eo anno conditū ab p. Sulpitio Sopho & p. Sēpronio Auerrione censoribo. Tribuq; additæ duæ Amensis & Tarentina. Hæc romæ gesta. Cæteq; ad Neqnū oppidū cū segni obsidione ipius tererent: duo ex oppidanis: quoq; erāt ædifina iuncta muro: specu facto: ad stationes romanas uenere occulto puenīūt. Inde ad cōsules deducti præsidiū armatū se intra mœnia & muros acceptuos cōfirmāt. Nec aspnāda res ulla: neq; incaute credenda. Cū altero eoq; nā alter obsessentius: duo exploratores p cuniculū missi per quos facile compta re tertiam armata transfuga duce in urbē ingressi: nocte portā: quæ proxima erat capere. Qua refracta consules exercituſq; romanus sine certamīe urbem inuasere. Ita Neqnū in dedītonē ppli ro. uenit. Colonia eo aduersus umbros missa: a flumīe Narnia appellata. Exercitus cū magna præda roma reductus. Eo anno ab etruscis aduersus inducias patū bellū: sed eos alia molientes gallorū ingens exercitus fines ingressus paulisp a proposito auertit. Pecunia deinde qua multū poterāt: frem: sonos ex hostibus facere gallos conātur: ut eodē adducto exercitu cū romanis bellarent:

De ſonetate haud abnuūt barbari. De mercede agit. Qua pacta acceptaq;
cū pata cetera ad bellū eſſēt: ſequi q; etruſcos iuberent: inſinūatur merce-
dē ſe belli romanis inferēdi pactos. Quicqd acceperīt accepiſſe ne agr⁹
etruſcū uaſtarēt: armisq; lacesſeret cultores. militaturos sm̄ ſe, ſi uniq;
etruſci uelīt. Sed nulla alia mercede: q̄ ut in ptē agri accipiātur: tādē
q; aliqua ſede certa conſiſtant. Multa de eo concilia ppl⁹ etrusc⁹ ha-
bita: nec pfia quicq̄ ponit: nō tā quia īminui agr⁹: q̄ qđ accolas ſibi
quisq; adiūgere tā efferate gentis hoīes horrebat. Ita dimiſſi galli
pecuniā ingentē ſine labore ac periculo partā retulerūt. Romæ terrorē
prebuit fama gallici tumultus, ad bellū etruſcū adiecta. eo minus cun-
ctanter fœdus ictum cū picentī pp̄tō eſt. T. Manlio conſuli forte euenit
qui dū nix ingreſſus fines hoſtiū cū exercēretur inter equites, ab rapido
curſu circū agendo equo effuſus, extēplo prope expiratuit. Tertius ab eo
caſu dies finis uitæ conſulis fuit. Quo uelut omine belli accepto: deos pro
ſe cōmiſiſſe bellū cōmemorantes etruſci ſuſtulere animos. Romæ cū de-
ſiderio uiri: tū incōmoditate p tēporis triſtis nuntius fuit: ut patres ab iu
bendo dictatore conſulis ſubrogandi comitia ex ſententia principū hīta
deterruerint. M. Valerium conſulem omnes ſententiæ centuriæq; dixere:
quē ſenatus dictatorē dici iuſſurus fuerit. Eū extemplo in etruriā ad legi
ones proficiſci iuſſit. Aduentus eius compreſſit etruſcos adeo: ut nemo ex
tra munitiones egredi auderet: timorq; eor⁹ obſidioni ſimilis eſſet: neq;
illor⁹ nouus conſul uaſtandis agris urendisq; tectis: cum paſſim non uillæ
ſolū: ſed frequētes quoq; uici incendijs fumarēt: elicere ad certamē pote-
rit. Cum hoc ſegnius bellū opinione eſſet: alterius belli quod multis inu-
cem cladibus haud īmerito terribile erat: fama picentiū nouorū ſonor⁹
indicio exorta eſt. Samnites arma & rebellionē ſpectare: ſeq; ab his ſolici-
tatos eſſe. Picentibus grauæ actæ, & magna pars curæ patribus ab etruria
in ſamnites uerſa eſt. Caritas etiā annonæ ſolicitā ciuitatē habuit: uentū
que ad inopiæ ultimū fore: ut ſcripſere quibus ædilē fuiſſe eo anno fabiū
Maximū placet. ni eius uiri cura, qualis in bellicis rebus multis tēpeſtatibus
fuerat, talis domi tū in annonæ diſpenſatione, præparando ac cōuehendo
frumento fuiſſet. Eo anno nec traditur cauſa, interregnū initū. Interreges
fuere Appius Claudius. dein P. Sulpitius. Is comitia conſularia hūit. Crea-
uit L. Cornelium Scipionē Cn. fuluiū conſules. Principio huius anni oratores
Lucanor⁹ ad nouos conſules uenerunt queſtū: quia conditionibus ſe placere

nequiuerant ad ſoneratem armor. ſamnites: infeſto exercitu ingreſſos fines
ſuos uaſtare. belloque ad bellū cogere. Lucano ppto ſanc ſinpq; errantī quon
dā: nunc ita obſtinatos animos eſſe: ut omnia ferre ac pati tollerabiliuſ
ducant: q̄ ut numq̄ poſtea romanū nomē uiolent. Orare patres ut & Lu
canos in fidem accipiant. & vim atq; iniuriā abſe ſamnitū arceant. ſe q̄q̄
bello cum ſamnitib⁹ ſuſcepto. neceſſaria iam facta aduerſus romanos fides
ſit: cū obſides dare paratos eſſe. Breuis conſultatio ſenatuſ fuit. Ad unum
omnes iungendū fœduſ cū lucanis: reſque repetendas cū ſamnitib⁹ cēſent.
Benigne reſponſū lucanis: ictūque fœduſ, fœtales miſſi: qui ſamnitē de
cedere agrū ſoroꝝ, ac deducere exercitū finib⁹ lucanis iuberent. Quibuſ
obuiā miſſi ab ſamnitib⁹: qui denunciarēt ſi quod adiſſent in ſamnio cōci
lium, haud inuiolatos abituros. Hæc poſtq̄ audita ſunt romæ: bellum
ſamnitib⁹ & patres cenſuerunt: & populus iuſſit. Conſules inter ſe pro
uincias partiti ſunt. Scipioni etruria: fuluio ſamnites obuenerūt. Diuer
ſique ad ſuū quiſq; bellū proficiſcunt. Scipioni ſegne bellū & ſimile pri
oris anni militiæ expectanti, hoſtes ad volcras inſtructo agmine occurrūt.
pugnatū maiore pāte diei magna utrinq; cæde. Nox incerti: qua data vi
ctoria eſſet interuenit. Lux inſequens uictoriē uictūque oſtendit. Nā etru
ſci ſilentio noctis caſtra reliquerūt. Romanus egreſſus in aciē. ubi profeſſi
one hoſtiū conceſſā uictoriā uidet: progreſſus ad caſtra uacua: eis cāi plu
rima præda. nā & ſtatiua trepide deſerta fuerāt, potitur. Inde in falisci
agrū copijs reductis cū impedimēta valerijs cū modico præſidio reliquiſſet.
expedito agmine ad depopulandos hoſtiū fines incedit. Omnia ferro igni
que uaſtantant. prædæ undique actę. Nec ſolū mō uaſtis hoſti relictis
ſed caſtellis & iā uicisq; illatus ignis. urbib⁹ oppugnandis tp̄ratis in quas
timor etruſcos compulerat. Et. fuluij conſulis clara pugna in ſamnio ad
bouianū: haud quaq̄ ambigue uictoriæ fuit. Bouianū inde aggreſſus
nec ita multo poſt aufidenā ui cepit. Eodē anno Tarſeolos colonia i agro
equicolar. deducta fuluius conſul de ſamnitib⁹ triūphauit. Cū comitia
conſularia inſtarent: fama exorta etruſcos ſamnitesq; ingentes cōſcribere
exercitus, palā omnib⁹ concilijs ueterani principes etruſcor. quod nō gal
los quacunq; conditione traxerint ad bellū: increpare magiſtratus ſamnitū
quod exercitū lucanū hoſtes compatū non obiecerint romanis. Itaq; ſuis
ſororq; urbib⁹ conſurgere hoſtes ad bellū. & haud quaq̄ pari defungēdū
eſſe certamine. Hic terror cū illuſtres uiri conſulatū peterent: omnes in Q.

fabiū maximū primū non perentē: deinde ut inclinata studia uidit & iā
recusantē conuertit. Quid se iam senē ac perfunctū laboribo: labor⁊q; præmi
is solicitarent. nec corporis nec animi uigorē remanere eundē: & fortunā
ipām uereri ne cui dcor⁊ nimiū iam in se constantior: q̄ uelint humanæ res
uideatur. & se gloriæ seniorū subcessisse: & ad suā gloriā consurgentes alios
læsū aspicere. Nec honores magnos fortissimis uiris romæ nec honoribo deesse
fortes uiros. Acuebat hac moderatione tam iusta studia quæ uerecundia le
gum rebrangenda ratus: legē recitari iussit: qua intra decē annos eundem
consulē refici non liceret. Vix præfrepini audita est lex. Tribum q; pleb
nihil id impedimēti fiturū aiebant se ad pplm laturos uti legibo soluerentur
& ille quid in recusando perstabat. Quid ergo attinet: legē ferre rogitās
quibo per eosdem: qui tulissent: fraus fieret: Iam regi legē non regem: po
pulus nihilominus suffragia inibat. Et ut quæque inuocata erat ce
turia: consulē haud dubie fabiū dicebant. Tum demū consensu ciuitatis
uictus: dei approbent inquit: quid agitis: acturi q; estis quirites. Ceter⁊
q̄n in me quod uos uultis: factum esse in collega sit meæ apud uos grae
uius. P. Deciū expertū mihi concordi collegio uir⁊ dignū uobis: dignū pa
rente suo: quæso mecū consulem facatis. Iusta suffragia uisa. omesque
superant centuriæ Q. fabiū P. Decii consules dixere. Eo anno plerisque
dies dicta ab ædilibo: quia plus q̄ quod lege finitū erat agri possiderent.
Nec quisquā ferme est purgatus. Vinculūq; ingens īmodice cupiditatis in
uectū est. Consules nouī Q. fabius maximus .iiii. & P. Decius mus. iii. cum
inter se agitarent uti alter samnites hostes: alter etruscos delegerit: quā æ
quie in hanc aut in illā prouinciā copiæ satis: & uter ad uirū bellū dux
idoneus magis essēt: ab sutrio & neper & falerijs legati auctores cōcilia
etruriæ populor⁊ de petenda pace haberi: totā belli molem in samnitū uer
terunt. Profecti consules quo expeditiores cōmeatus essent: & interior
hostis qua uentur⁊ bellū erat forēt: fabius per soranū: decius per sedicinū
agrū in samnitū legiones ducunt. Vbi in hostiū fines uentū est: uteriq; po
pulabundi effuso agmine incedit. Explorant ēi latius q̄ populant. Igit
non fefellere ad triferniū hostes in occulta ualle instructi: qui ingressos ro
manos, superiori ex loco adoriri parabant. fabius impedimentis in locum
tutū remotis: præsidioq; modico imposito: præmonitis militibo adesse cer
tamen: quadrato agmine ad præfectas hostiū latebras succedit. Samni
tes desperato improuiso tumultu q̄n in aptum semel discrimen euasura

essa rel: & ipsi ante iusta maluerunt concurrere. Itaq; & in æquu3
descendunt: ac fortunæ se maiore aiō q̄ spe cōmittunt. Cetery seu qa
ex omnium samnitiū populis quodcūq; roboris fuerat contraxerāt: seu
quia discrimen sūmæ rery agebat animos: aliqntum q; apta pugna
prebuerunt terroris. Fabius ubi nulla expte hostem loco moueri uidit:
M. fuluiū & M. Valeriū tribunos militū: cū quibo ad primā aciē pro-
curreratt: ire ad equites iubet. & adhortari: ut si qn unq̄ equestri ope
adiutā rem.p. memmerint: illo die admirantur: ut eius ordinis gloriā
inuictā præstet. pedituī certamine īmobilem hostē restare. Omnē reli-
quā spem in impetu esse equitū: & ipōs noiatim iuuenes pari comitate
utrumq; nunc laudibo: nunc promissis onerat. Cetery qn ne ea q̄q;
tēptata uis proficeret consilio grassādum: si nihil uires iuuarēt rapt.
Scipionē legatū hastatos primæ legionis subtrahere ex acie: & ad mō-
tes proximos q̄ possit occultissime circūducere iubet. Inde ascensu ab-
dito & a conspectu erigere in montes agmen aduerso hosti ab tergo re-
pente se ostendere. Equites ducibo tribunis haud multo plus hostibo: q̄
suis ex improuiso ante signa euecti prebuerūt tumultus. Aduersus in-
citatas turmas stetit īmota samnitiū acies. Nec pte ulla pelli aut prī-
pi potuit. Eo postq̄ irritū inceptū erat: recepti post signa prælio ex-
cesserunt. Creuit ex eo hostiū aios. Nec sustinere frons prima tā longū
certamen increscentēq; fiducia sui uim potuisset: ni secūda acies nisu cō-
sulis in primā succedisset. Ib integre tires sistunt inuehentē se iā sam
nitem & ppre improuisa ex montibo signa clamorq; sublatus. No uo
meni tm terruere samnitiū aios: nā & fabius Decii collegā appropī
quare exclamauit: & pro se quisque miles adesse alteri consulē: ad-
esse legiones gaudio alacres fremuerunt. Terrorq; utilis romanis obla-
tus fugæ formidinisq; samnites impleuit. maxiēq; territos ne ab al-
tero exercitu integro intactoq; fessi opprimerentur. & quia passim in
fugā dissipati sunt: minor cædes q̄ pro tanta uictoria fuit. Tria mi-
lia & quadringenta cæsa. capti ad tricentos ferme & trigīta. Signa
militaria capta tria & xx. Samnitibo se Apuli ante prælitū cōiunx
issent: ni p. Decius consul alter his ad Maleuentū castra obiecisset: &
extractos deinde ad certamen fudisset. Ibi q; plus fugæ fuit q̄ cædis
Duo milia Apulorum cæsa. Spretoq; eo hoste Decius in samnitū legiones
duxit. Ibi duo consulares exercitus diuersis nagati pribo oīa spatio

quinq: mensiū euastarunt. Quadraginta & quīque loca in samnio fu-
erunt in quibꝫ Decij castra fuere. Alterius consulis sex & octuaginta. nec
uallꝰ tm: ac fossarꝫ uestigia relicta: sed multo illis insigniora monumta
uastant circa regionibꝫ depopulantsq:. Fabius & urbē symetriā ui cepit.
Ibi capta armatorꝫ duo milia & quadrīgenta. Cesi ferme pugnātes ad
ad. cccc. xxx. In comitiorꝫ causa romā profectus. maturauit eā rē
agere. Cū primū uocatū Q. fabiū consulem dicerent omnes centuriae.
Ap. Claudius consularis candidatus uir acer & ambitiosus nō sui ma-
gis honoris cā: q̄ ut patricij recuperarent duo consularia loca: cū sui
tū totius nobilitatis uiribꝫ incubuit: se cū Q. fabio consulē dicerēt. fabi
us de se eadē fere: quæ priore anno dicendo abnuere. circūstare sellā
omnis nobilitas. orare ut ex cæno plebeio consulatū extraherēt. male
statēq; prisinā cū honori: tū patriciis gentibꝫ redderēt. Fabius scalēto
facto media orōne studia hominū sedauit. factiꝫ. n. se fuisse dixit:
ut duoꝫ patritiorꝫ noia reciperet: si aliū q̄ se consulē fieri uideret. Nūc
se suā rōnem comiciis. cū contra leges futurꝫ sit: pessimo exēplo nō habi-
turꝫ. Ita L. Volūnius de plebe cū Ap. Claudio consul est factus. prio-
re. n. consulatu inter se compati. Nobilitas obiectare fabio fugisse eum
Appiū Claudiū collegā eloquentia ciuilibꝫ armis haud dubiæ prestā-
tem. Comiciis pfectis uetereſ consules iussi bellū in samnio gerere prouo-
gato in sex menses imperio. Itaque insequēti q: anno L. Volūnio Appio
Claudio consulibꝫ p. Decius qui consul in samnio relictus a collega fu-
erat proconsul: idē populari non desinit agros: donec samnitiū exer-
citū nusq̄ se proelio cōmittentem: postremo expulit finibꝫ. Etruriā pul-
si petierunt. Et quod legationibꝫ nequicq̄ sæpe cēptauerant: id se ta-
to agmine armatorꝫ mixtis terrore precibus acturos rati efficatius: po-
stulauerunt principū etruriæ concilium. Quo coacto: per quot ānos pro
libertate dimicent cū romanis exponunt. Omnia exptos esse: si suis
met ipōrꝫ uiribus tollerare tantā molem belli possent. Teptasse haud
& magnimomēti finitimarꝫ gentiū auxilia. Petisse pacem a pplō ro.
cū bellū tollerare non possent: rebellasse: quod pax seruientibꝫ grauior
or. q̄ libens bellum esset: una spem sibi reliquā in etrusis stare. Scire
gentēm italiæ opulentissimā armis. uiris. pecunia esse. hrē accolas gal
los inter ferrꝫ & arma natos: ferocis cū suo ingenio: tū aduersus po-
pulū. ro. quē captiui ab se. auroq: redempti haud uana iactantes me-

morent: nihil abesse si sit ãimus etruscis: qui porsennæ quondã maiori
busq; eorꝫ fuerit: qn romanos omni agro cis tyberĩ pulsos: dimicare ꝑ
salute sua: non de intollerando italiæ regno cogant. Samnitẽ illis ex-
ercitũ patum instructũ armis: stipendio uenisse: confestim secuturos: ũl'
si ad ipãm romanã urbẽ oppugnandã ducant. Hæc eos in etruria ia-
ctantes atq; molientes: bellũ domi romanũ urebat. Nã p. Decius ubi
comperit per exploratores profectũ samnitũ exercitũ, aduocato cõci-
lio. Quid ꝑ agros inquit uagamur: uicatim circũferentes bellũ? Quin
urbes & mœnia aggredimur? Nullus iã exercitus Samnio præsidet. Ces-
sere finibus: ac sibimet ipi exiliũ consauere. Approbantibꝰ cunctis, ad
Murgantiã ualidã urbẽ oppugnandã ducit. Tantusq; ardor militum
fuit & caritate ducis: & spe maioris: q̃ ex agrestibꝰ populationibꝰ prædę
ut una die ui atq; armis urbẽ caperent. Ibi duo milia samnitũ & centuꝫ
pugnantes circũuenti captiq;. & alia præda ingens capta est. Quæ ne
impedimẽtis grauibꝰ agmen oneraret: cõuocari milites Decius iubet.
Haccine inquit uictoria sola: aut hac præda contenti estis futuri? Vultis
uos pro uirtute spes gerere? Omnes samnitũ urbes fortunæq; in urbibus
relictæ uræ sunt: qñ legiones eorꝫ tot prœlijs fusas: postremo finibꝰ repu-
listis. Vendite ista & illicite lucro mercatores: ut sequantur agmẽ. Ego sub
inde suggeram quæ uendatis. Ad romuleã hinc eamus: ubi labor uos ꝛ
haud maior: præda maior manet. Hi uendita præda ultro adhortantes
impatorẽ: ad romuleã pgunt. Ibi q̃; sine opere, sine tormentis simul ad
mota sunt signa: nulla ui deterriti a muris: qua cuiq; proximũ fuit sca-
lis raptim admotis in mœnia euasere. Captũ oppidũ & direptũ est. Ad duo
milia trecenti occisi. & sex milia hostiũ capta. & miles ingens præda po-
titus: quã uendere sicut priorẽ coactus est. Ferentinũ inde q̃q̃ nihil qui-
ti clabatur: cñ sũma alacritate ꝺeductus. Cæteꝫ ibi plus laboris ac pcu-
li fuit. Nã defensa sũma ui mœnia sunt. & locus erat munimẽto & natu-
ra tutus. Sed euicit oĩa assuetus prædę miles. Ad tria milia hostiũ circa
muros cæsa. præda militi fuit. Huius oppugnataꝫ urbiũ decoris pars
maior in quibusdã annalibꝰ ad Maximũ trahitur. Murgantiã ab De-
cio: a fabio ferentinũ romuleãq; oppugnatas tradunt. Sunt q nouorũ
consulũ hanc gloriã fatiant. Quidã non amboꝫ: sed alterius p. Volũ-
nij. et samnitũ prouincia euenerat. Dũ ea in samnio cuiusq; du-
ctu auspicioq; gerebantur: romanis in etruria iterꝫ bellũ ingens multis

ex gentib⁹ conciuit. cuius auctor Gelius Egnatius ex samnitib⁹ erat. Tusca fere omnes conspiuerant bellū. Traxerat contagio proximos Vmbriæ popl⁹. Et gallica auxilia mercede solicitabant. Omnis ea multitudo ad castra samnitiū conueniebant Qui tumultus repens post q̄ romā est platus: cū iā L. Volūnius consul cū legione secta & tertia: sonor⁊q; milib⁹ q̄ndecī profectus in samnitū esset. Ap. Claudiū primo q; tp̄r in etruriā ire placuit. Duæ romanæ legiones secutæ prima & q̄rta & sonor⁊. xii. milia. Castra haud procul ab hoste posita. Cæter⁊ magis eo profectū est: quod adeo maturæ uentū erat: ut quosdā spectantes iā arma etruriæ populos metus magis romani nōis cōprimeret: q̄ q̄t ductu cōsulis quicq̄ ibi satis sate aut fortunate gestū est. & multa prœlia locis & tēporib⁹ iniquis cōmissa. spesq; in dies grauiorē hostē faciebat. Et iā prope erat: ut nec duci milites: nec militib⁹ dux satis fideret. litteras ad collegā accersendū ex samnio missas: in trimis ānalibus inuenio. piget tm̄ inceptū ponere: cū ea ipā inter consules ppli.ro. iā uter⁊ eccl̄ honore fūgentes disceptatio fuerit. Appio abnuēte missas. Volūnio affirmante Appij lr̄is se accitū. Iā Volūnius in sānio tria castella ceperat: in quib⁹ ad tria milia hostiū cæsa erant. Dimidiū fere eius captiū. Et lucanor⁊ seditiones ab plebeis & egentib⁹ ducib⁹ ortas: sūma optimatiū uoluntate p Q. Fabiū proconsulē missū eo cū uetere exercitu cōpressérat. Decio depopulandos hostiū agros reliquit: ipē cū suis copijs in etruriā ad collegā pergit. Quē aduenientē læti oēs accepere. Appiū ex conscientia sua credo aliū būsse haud īmerito iratū: si nihil sensisset: illiberali & ingrato aīo: si æquerat ope dissimulantē. Vix.n. salute mutua reddita: cū obuiā egressus esset: Satin salue' inquit L. Volūni: ut sese in samnio res bēnt: quæ te causa ut primia tua excederes induxit? Volūnius in samnio res prosperas esse ait. lr̄is eius accitū uenisse. Quæ si falsæ fuerint: nec usus sui sit in etruria extemplo conuersis signis abitur⁊. Tu uō abeas inqt: neq; te quisq̄ moratur. Et.n. mīme consentaneū est: cū bello tuo forsitan uix sufficias hic te ad opē ferendā alijs gloriosis uenisse. Bene uertat & hercules dicere Volūnius: Malle frustra operā insumptā: q̄ quicq̄ incidisse cur non satis esset etruriæ unus consularis exercitus. Digredientes iā cōsules legati tribunique ex Appiano exercitu circūsistunt. Pars impatorē suū orare: ne collegæ auxiliū: q̄d accipiendū ultro fuerit sua spōte

oblatum ſpernerentur. Plures abeunti Volūnio obſiſtē atq; obteſtari: ne praue cū collega certamīe rem p. prodat. Si qua clades maduiſſet deſertori magiſ q̄ deſerto noxiæ eſſefore. Eo rem adductā: ut omīſ rei bene aut ſecuſ geſtæ in etruria decuſ dedecuſq; ad L. Volūniū ſit delegatū. Neminē quæſiturꝫ quæ uerba Appij: ſed quæ fortuna exercituſ fuerit. Dimitti ab Appio eum: ſed ab re. p. ab exercitu retineri. Experiretur mō militem. Hæc monendo obteſtandoq; prope reliſtēteſ conſuleſ in contionē ptraxerunt. Ibi orōneſ longioreſ hītæ ī eandē ferme ſententiā: in quā ante paucis certatū fuerat uerbis. Et cū Volūnius cā ſupior: ne infacundus quid aduerſus eximiā eloquentiā collegæ uiſus eſſet: cauillanſq; Appius ſibi acceptū referre dicēret: debere, qđ ex muto atq; elingui facundū ea cōſulē hrēnt. priore conſulatu primiſ utiq; menſibo hiſcere nequiſſe: nūc iā poſſēt orōneſ ſerere. Q̄ mallē inqt Volūmuſ tu a me ſtrenue facere: q̄ ego abſte ſare loqui dicitiſſē. Poſtremo ſe conditionē ferre quæ decreturā ſit non orator. (neq; hoc id deſiderat res. p.) ſed impator uter ſit melior. etruriā ex ſammiū prouinciaſ eſſe: utrā malles eligere: ſuo exercitu ſe in etruriā uel in ſammiū ſe geſturꝫ. Tū militū clamor ortuſ: ut ſimul ambo bellū etruſcū ſuſciperent. Quo eā aduerſo cōſenſu Volūnius: qm̄ in collegæ uolūtate interpretanda inqt erraui: nō cōmittā: ut quid uos uelitiſ obſcurꝫ ſit. manere an abire me uelitiſ clamore ſignificate. Tū uō tantuſ eſt clamor exortuſ: ut hoſtes e caſtriſ exirent. Armiſ arreptiſ in anē deſcendunt. Et Volūniuſ ſignā canere: ac uexilla efferri e caſtriſ iuſſit. Appiū addubitaſſe ferunt cremētē ſeu pugnante ſeu quieto ſe, fore victoriā collegæ. deindeueritū: ne ſuæ q̄ legioneſ Volūnius ſequerentur: & ipm̄ flagitantibo ſuiſ ſignū dediſſē. Ab neutra pte ſatiſ cōmode inſtructi fuerūt. Nam ſammitiū dux Gelius Egnatius pabulatū cū cohortibo paucis erat: ſuo q; ipetu magiſ militeſ uel cuiuſq̄ ductu uel impio pugnā capeſcebant. Et romani exercituſ nec piter ambo ducti: nec ſatiſ tp̄iſ ad inſtruēdū fuit. Priuſ concurrit Volūniuſ: q̄ Appius ad hoſtē ueniret. Itaq; fronte inæquali concurſū eſt. & uelut ſorte quadā mutante aſſuetoſ inter ſe hoſtes: etruſca Volūnio, ſammiteſ parīp cuntati: quia dux aberat: Appio occurere. Dicit Appius in medio pugnæ diſcrimē ita ut ad prima ſigna manibo ad cælū ſublatis conſpiceret ita precat esſe.

Bellona si hodie nobis victoriā dederis: ast ego tibi templū uoueo. Hæc precatus. uelut instigante dea: & ipē collegæ & exercitus uirtutē æquauit. Duces imperatoria opera exequūtur. & milites ne ab altera prius uictoria incipiat annitūtur. Ergo fundunt fugantq; hostes: maiorē molē haud facile sustinentes: q̄ cum qua manus conserere assueuis fuerat. Vrgendo cedentes. insequēdoq; effusos cōpulere ad castra. Ibi interuēu Geli cohortiūq; sabellarz paulisp recruduit pugna. hi q; mox fusi iā ab auxiliatoribs castra oppugnabant. Cū Volūnius ipē iā portæ signa inferrēt: Appius Bellonā uictricē identidē celebrans accenderat militū aios: per uallū per fossas irruperunt. Capta castra direptaq;. præda ingens parta. & militi concessa est. Septē milia & ducenti hostiū cæsa. duo milia & centū uiginti capti. Dū ambo consules oīsq; romana uis in etruscū bellum magis inclinat: in samnio nouus exercitus exorti ad depopulandos imperij ro. fines: per uestinū in campanū falernūq; agz trā scendunt. Ingentes prædas fanunt. Volūnius magnis numeribs in samnitz redeuntē (iā.h. decio fabioq; prorogati imperij aderat finis) fama de sānitū exercitu depopulationibusq; cāpani agri ad tuendos sonos cōuertit. Vt in calenū agrum uenit: & ipē cernit recentia cladis uestigia. et calenі narrant tm̄ prædæ hostes trahere: ut uix explicari agmē possit. Itaq; iā propalā duces loqui extēplo eundū in samnitū esse: ut relicta ibi præda in expeditionē redeant. ne tam oneratū agmē dimicationi cōmittāt. Ea q̄q̄ similia ueris erant: certius tm̄ explorandā ratus: dimittit equites: qui uagos prædatores in agros palantes excipiant: ex quibs inquirendo cognoscat: ad uulturnū flumen sedere hostē: tertia uigilia moturz iter in sānitū esse. His satis exploratis: profectus tanto interuallo ab hostibs consedit: ut nec aduentus suus propinquitate nimia nosci posset: & egredientē e castris hostē opprimeret. Aliquanto ante lucē ad castra accessit. Gnaros q; hostē linguæ explorandi quid agatur mittit. Intermixti hostibs: quod facile erat in nocturna trepidatione: cognoscunt infrequēta armatis signa egressa. præda. prædaeq; custodes. exire īmobile agmen. & sua quēque molientē nullo inter alios consensu: nec satis certo impio: aggrediendi tēpus aptissimū usui est. & iā lux apperebat. Itaq; signa canere iussit: agmenq; hostiū aggreditur. Samnites præda impedit infrequētes armati pars addere gradū: ac præ se agere prædā: pars stare incerti utrz progredi: an regredi in castra tutius foret. Inter cunctationē opprimūtur. Et ro-

mani iã transcenderãt uallũ. cedesq; ac tumultus erat in castris. Sãnitius agmẽ prætercq; quod hostũ tumultu: captiuor& & repentina defectiõe turbatũ erat: qui partĩ ipĩ soluti uinctos soluebant: partĩ arma in sarcinis deligata rapiebant. Tumultũ q; prælio ipõ terribiliorẽ intermixti agmĩ præbebant. Memorandũ deinde edidere facinus: nã Statiũ Menatiũ ducẽ adiutẽ ordines hortantẽq; inuadunt. Dissipatis inde equitib; qui cũ eo aderãt ipm circũsistunt: insidentẽq; equo captũ ad consulẽ romanũ rapiũt. Retro cata eo tumultu prima signa samnitiũ. prœliũq; iã profligatũ integratũ ẽ. Nec tm diutius sustineri potuit. Cæsa ad sex milia hominũ. Duo milia qngenti capti. In his tribuni militũ quatuor. Signa militaria triginta. Et qd lætissimus uictoribus fuit: captiuor& recepta septẽ milia & .xl. Præda ingens fuit. Accitq; edicto dnĩ ad res suas noscendas recipiendasq; præsentia die. Quar& rex non extinc dnĩs: milit concessẽ coactiq; uendere prædã: ne alibi q̃ in armis animũ hrẽnt. Magnũ ea populatio campani agri tumultũ romæ prebuerat: & p eos forte dies ex etruria allatũ erat post deductũ inde uoluminũ exercitũ. etruriã concitatã in arma: & Gelũ Egnatiũ samnitiũ ducẽ & umbros ad defectionẽ uocari: & gallos pretio ingenti solicitari. His nuntiis senatus conterritus: iustitiũ indici. delectũq; oĩs generis hoĩũ hĩ iussit. Nec ingenuũ mõ aut iuniores sacramẽto adacti: sed seniores & cohortes factæ. libertiniq; centuriati. Et defendendæ urbis consilia agitabant. Sũmæq; rei& prætor L. Sempronius præerat. Ceter& pre curæ exonerarũt senatum L. Volũnij consulis litteræ: quib; cæsos fusosq; populatores campaniæ cognitũ est. Itaq; & supplicationes ob rem bene gestã consulis noĩe decernũt. iustitũ remittitur: quod fuerat per dies decẽ & octo. supplicatioq; plæta fuit.

Tum de præsidio regionis depopulatæ ab samnitib; agitari cepti. Itaque placuit: ut duæ coloniæ circa uestinũ & falernũ ag& deducerent. Una ad ostiũ Liris fluuij quæ minturnæ appellata. Altera in saltu uestino falernũ contingente ag& ubi Sinope dicat& græca urbs fuisse: Sinuessa dein ab colonis romanis appellata. Tribunis pl. negotiũ datũ est: ut plebiscito uberet& p. Sẽpronius prætor triũuiros in ea loca colonis deducendis creare. Nec qui noĩa darent facile inuenieban&: quia in stationẽ se prope perpetuã infestæ regionis non in agros mitti rebantur. Auertit ab eis senatũ curis etruriæ ingraues q̃ belliũ. & crebræ lr̃æ Appij monentis: ne regionis eius motũ negligerẽt. quatuor gentes conferre arma. etruscos. samnites. umbros. gallos. Iam castra bifariã esse: quia unus locus capere tantã multitudinẽ non posset. Ob hoc & iam

appetebat rēpuſ comtiorꝫ. Tū L. Volūnuſ conſul romā reuocatuſ: qui priuſ q̄ centuriaſ in ſuffragiū uocarēt: in contionē aduocato ꝑplo multa de magnitudine etruſci belli diſſeruit. Iam tū cū ipē ibi cū collega rē piter geſſe rt: fuiſſe tm̄ belli: uc nec duce uno nec exercitu ger potuerit. Acceſſiſſe eā poſtea dica umbroſ: & ingentē exercitū gallorꝫ: aduerſuſ quatuor popl̄oſ duoſ conſuleſ illo die deligi meminiſſēt: ſē niſi conſideret: cū conſenſu ꝑpli ro. conſulē declaratū rt: qui haud dubie tū primuſ oīum ductor habeatur. dictatorē fuiſſe exēplo dicturꝫ. Nemini dubiū erat: qn Q. fabiuſ oīum cō ſenſu deſignaretur. Eūq; & prerogatiuæ: & primo uocatæ oēſ centuriæ conſulē cū L. Volūnio dicebant. Fabij oro fuit: qualiſ biēnio ante. Deīn: ut cōuincebatur conſenſu: uerſa poſtremo ad collegā p. Decīū poſcendū. hunc ſenectutiſ ſuæ adminiculū fore: cenſura duobuſq; conſulatibꝫ ſimul geſtiſ exptū ſe. nihil concordi collegio firmiuſ ad rem. p. tuendā eſſe: nouo imperij ſocio uix tā aſſueſcere ſemilē aīum poſſe. Cū moribꝫ noſtſ facilius ſe cōmuni canturꝫ conſilia. Subſcripſit oroni eiuſ conſul: tū meritiſ p. Decij laudibꝫ: tū quæ ex concordia conſiliū bona: quæq; ex diſcordia mala in admīſtratiōe rerꝫ militariū euenirent: memorando q̄ prope ad ultimū diſcrimē ſuiſ & collegæ certaminibꝫ nup uentū fora. Admonendo Decīū fabiūq; ut uno aīo una mente uiuerent. Eſſe preterea uiroſ gnaroſ militiæ factiſ magnoſ ad uerborꝫ linguæq; certamina rudeſ. Ea ingenia conſularia eſſe. Calidoſ ſolertesq; uiriſ atq; eloquentiæ conſultoſ. qualiſ Ap. Claudiuſ urbi ac foro prætideſ habendoſ: pretoreſq; ad reddenda iura creandoſ eſſe. His agendiſ dieſ eſt conſūptuſ. poſtridie ad preſcriptū conſuliſ & conſularia & pretoria comitia hīta. Creant conſuleſ Q. fabiuſ & p. Decīuſ. Ap. Claudiuſ prætor oēſ abſenteſ. & L. Volūnio ex ſe. con. & ſcito pleb prorogatū in annum impiū eſt. Eo anno prodigia multa fuere. quorꝫ auertendorꝫ cā ſupplicationeſ in biduū ſenatuſ decreuit. publice uinū ac thuſ ſacrificijſ prebitiꝫ. Supplicanū iere frequētesq; uiri femineq;. Inſignē ſupplicationē fecit certamē in ſacello pudicitiæ patritiæ: quod in foro boario eſt ad ædē rotūdā ueni liſ inter matronaſ ornū. Virginiā Auli f. filiā patritiā plebeio nuptā L. Volūnio conſuli: matronæ qd̄ e patribꝫ enupſiſſā: ſacriſ arcuerant. Breuiſ altercatio inde ex iracūdia muliebri in contēptionē aīorꝫ exarſit: cum ſe Virginia & patritiā & pudicā in patriciæ pudicitiæ templū ingreſſā uni nuptā ad quē uirgo deducta ſit: nec ſe uiri honorꝫ ue eiuſ ac rerꝫ geſta rum penitere uero gloriaret: facto deīn egregio magnifica uerba ad

auxit. In uico longo ubi habitabat exptę ædiū: quod sanū esset & loci: mo
dico sacello exclusit. arāq; ibi posuit. Et conuocatis plebeis matrimonijs
conquesta iniuriā patrimarz. hanc ego arā inqt pudicitiæ plebeiæ de-
dico. vosq; hortor: ut quod certamen uirtutis uiros in hac ciuitate tenet
hoc pudicitiæ inter matronas sit. detisq; operā ut hæc ara q̄ illa si qd
potest sanctius & a castioribꝫ coli dicatur. Eodē ferme ritu & hæc ara
quo illa antiqor est cultā. ut nulla nisi spectatæ pudicitiæ matrona:
& quæ uni uiro nupta fuisset: ius sacrificandi habet. Vulgata deinde
religio ab pollutis: nec matronis solū: sed oīs ordinis feminis postremo
in coniunctionē uenit. Eodē anno Lx. & Q. Ogulnij ædiles curules a-
liquot ifeneratoribꝫ diē dixerūt. Quorz bonis multatis ex eo qd̄ i pu-
blicū redactū est ænea in capitolio limina & trū mensarz argentea
uasa in cella iouis. Iouēq; in culmine cū quadrigis. Et ad ficā rumina
lem simulacra infantū conditorz urbis sub uberibꝫ lupæ posuerunt.
Semitāq; saxo quadrato ab capena porta ad martis ædē straurerunt
Et ab ædilibꝫ plebeis L. Elio peto. & L. fuluio Curuo ex multatitia ure
pecunia: quā exegerant ab pecuniarijs damnatis. Ludi facti: patere
q; aureæ in cereris ædē positæ. Q. inde Fabius qntū & P. Decius qr-
tum consulatū ineunt. tribus consulatibꝫ censuraq; collegæ. Nec gliā
magis rez: quæ ingens erat: q̄ concordia inter se clari. Quæ ne perpe-
tua essēt ordinū magis: q̄ ipōrz inter se certamine interuenisse reor.
patricijs tendentibꝫ: ut Fabius etrusca extra ordinē prouincia hēret:
plebeis auctoribꝫ Decio: ut ad sortē reuocaret. Fuit certe contentio
in senatu: & postq̄ ibi Fabius plus poterat: reuocata res ad pplm est.
In contione ut inter militares uiros & facti ponius q̄ dicti fretus pau
ca uerba hīta. Fabius quā arborē seruisset: sub ea legere alū fru-
chū indignū esse dicere. Se aperuisse Cimmiā siluā: uiāq; p deuios
saltus romano bello fecisse. Quid se id ætatis solicitassent: si alio du
ce bella gesturi essent. Ni mirz aduersariū se nō sotiū imperij legisse.
Sensim exprobrabant. & inuidiose Decij concordibꝫ collegijs tribus.
postremo se tendere nihil ultra q̄ ut si dignū prouincia ducerēt i eā
mitterēt. In senatus arbitrio se fuisse: & in potestate ppli fuisse. P. De-
cius senatus iniuriā querebatur. Quoad potuerint prēs adnixos
ne plebis aditus ad magnos honores essēt. postq̄ ipā uirtus pualuit
ne in nullo genere bonum inhonorata esset: queri quēadmodū irrita

sint non suffragia mō populi: sed arbitria & fortunæ. & in paucorum potestate uertantur. Omīs ante se consules sortitos prouīcias esse: nūc extra ordinē Fabio senatū prouinciā dare: si honoris eius cā ita eī de se deq; re. p. meritū esse: ut faueat Q. Fabij gloriæ: quæ mō nō sua contumelia splendeat. Cui aut dubiū esse: ubi unū bellū sit asperū ac difficile: cū id alteri extra sortē mandet: qn alter consulū pro supua caneo atq; inutili hēatur? Gloriari Fabiū rebus in etruria gestis: uelle & p. Deciū gloriari. & forsitan: quē ille obrutū ignē reliquerit ita: ut totius nouū ex improuiso incendiū clarā: eī se extincturū. Postremo se collegæ honores præmiaq; concessurū: uerecūdia ætatis eius maiestatisq;: cum in piculū dimicatio proposita sit: neque cedere sua sponte neq; cessurū. Et si nihil aliud ex eo certamine tulerit: illud certe lætum: ut quod ppli sit: populus iubeat: potius q̄ patres gratificent. Iouē optimū Maximū deosq; īmortales se precari: ut ita sibi sortē æquā cum collega dent: si eandē uirtutē felicitatēq; in bello administrando daturi sint. Certe & id natura æquū & exēplo utile esse: & ad famā ppli id pinere eos consules esse: quorū utrolibā ductu bellū etruscū geri recte possit. Fabius nihil aliud precatus ppīm. ro. q̄ ut prius q̄ introuocarent ad suffragiū tribus: Appij Claudij prætoris allatas ex etruria lras audirent: comitia habuit. Nec minore ppli consensu: q̄ senatus prouincia etruria extra sortē Fabio decreta est. Concursus in de ad consulē factus omīum ferme iuniorū. & pro se quisq; noīa dabant. tanta erat cupido sub eo duce stipendia faciendi. Qua circūfusus turba: quatuor inq̄t milia peditū & sexcentos eqtes dūtaxat in scribere in aīo est. hodierno & crastino die. qui noīa dederint meum ducem. Maiori mihi curæ est: ut oēs locupletes reducā: q̄ ut multus rē gerā militibꝫ. Profectus apto exercitu: & eo plus fiduciæ ac spei gerēte quod desiderata multitudo non erat: ad oppidū Adarnahan unde haud procul hostes erant: ad castra Appij prætoris pgit. paucis citra milibꝫ lignatores ei cū præsidio occurrunt. Qui ut lictores progredi uiderunt: Fabiū q; consulē accepere: læti ac alacres: dijs ppīoq;: ro. grates agunt: qđ eū sibi impatorem misissent. Circūfusi dein cū consulē salutarent: quærit Fabius quo pgerent. Respondentibꝫq; lignatū se ire. q tandē inq̄t. Nū castra nū uallū non habent? Ad hæc cū succlamatum esset: duplici quidē uallo & fossa: & mī in ingenti metu esse. Habent

igr̃ inqt affatim lignor. Redite & uellite uallū. Redeunt in castra:
terrorēq; uellentes uallū, & his qui in castris remanserāt militib: & ipī
Appio fecerunt. Tū pro se quisq: alij alijs dicere, consulis se Q. fabij fatæ-
missu. Postero inde die castra mota. & Appius prætor romā dimissus.
Inde nusq̃ statiua romanis fuere. Negabat utile esse uno loco sedē exer-
citū: itineribs ac mutatione locor nobiliorē ac salubriorē esse. fiebant
autē itinera: quæ fieri sinebat hiems haud dū exacta. Vere inde primo
relicta sedā legione ad clusiū: qd̄ camarisolima appellant: præposito
que castris L. Scipione propretore: romā ipē ad consultandū de bello
redijt: siue ipē sponte sua: quia bellū maius in conspectu erat: q̃ q̃n tū esse
famæ crediderat: siue senatus consulto accitus. Nā in utrumq; auctores
sunt. Ab Appio Claudio prætore retractū quidā uideri uolūt: cū i sena-
tu & apud ppm: id qd̄ per īrās sæpe fecerat: terrorē belli etrusci augeret:
non sufficturū ducē unū: nec exercitū unū aduersus quatuor pplos. Pe-
riculosū esse siue iuncti unū premant: siue id diuersi gerant bellū: ne
ad oīa simul obire unus non possit. Duas se ibi legiones romanas reliqsse:
& minus quinq; milibs peditū, equitū mille: cū fabio uenisse. Sibi pla-
cere p. Deciū consulē primo q: tpr in etruriā ad collegā profiscī. L. Vo-
lūnio samnitū prouinciā dari. Si consul mallit in suā prouinciā re-
Volūniū in etruriā ad consulē cum exercitu iusto consulari proficisci.
Cū magnā ptem moueret oro prætoris: p. Deciū censuisse ferunt: ut omia
integra libera q; Q. fabio seruarent: donec ūl ipē si per cōmodū rei. p.
fieri posset: romā uenisset: uel aliquē ex legatis misisset: a quo disceret
senatus: quantū in etruria belli esset: q̃nisq; admīstrandū copijs & qt
ducibs opus esset. Fabius ut redijt & in senatū est productus: ad popm
media orōnem habuit: ut nec augere nec minuere uideret belli famaz
magisq; in altero assumendo duce: aliorū indulgere timori: q̃ suo aut rei
p. periculo consulere. Cæterū si sibi adiutorē belli sotiūq; imperij darēt: quo-
nā mō se obliuisci p. Decij consulis, per tot collegia expti posse. Neminem
oīum coniungi secū malle: & copiarū sanis sibi cū p. Decio, & nunq̃ nimiū
hostiū fore. Sine collega quid aliud malit: ac sibi L. Volūniuz darent
adiutorē. Oīum rerū arbitriū & a pplo & a senatu & ab ipō collega fabio
pmissū est. Et cū p. Decius se in samnitū ūl in etruriā profiscī patī esse osten-
disset: tanta lætitia ac gratulatio fuit: ut præperet uictoria aīs triūphusq;
non belli decretū consulibs uideret. Inuenio apud quosdā extēplo cōsu-

lanū inito: profectos in etruriā fabiū decūq; sine ulla mēnone sortis pro uincias certaminūq; inter collegas quae exposūt. Sūt qbo ne haec quidē certamina exponere sans fuerit: adiecerunt & Appij crimationes de fabio absente ad ppm: & primatū aduersus praesentē consulē praetors. cō tentionēq; alia inter collegas: tendente deno: ut sua quisq; prouīciae sortē tueretur. Constare res incipit ex eo tpr: quo profecti ambo consules ad bel lū sunt. Ceteri ante q̄ consules in etruriā puenirēt: senones galli multitu dine ingenti ad clusiū uenerunt: legionē romanā castraq; oppugnarunt. Scipio qui castris praerat loco adiuuandā paucitatē suor̄ militū ratus: in collē qui inter castra & urbē erat aciē erexit: sed ut in re subita par̄ explo rato itinere ad iugū prexit: quod hostes ceperant pre alia aggressi. Ita ce sa ab tergo legio: atq; in medio cū hostes undiq; urgerent circūuenta. De letā q: legionē ibi ita ut nunc̄us non superesset: quida auctores sunt. Nec dū ad consules: qui nā haud procul a clusio aberāt: famā eius cladis perlatā: q̄ in conspectu fuere gallor̄ equites: pectorib⁹ eq̄r̄ suspensa gestātes capi ta & lanceis infixa: ouantesq; more suo carmine. Sunt qui ūbros fuisse non gallos tradunt. nec tm cladis exceptū. & circūuentis pabulatorib⁹ cū L. Manlio torquato legato, Scipionē propretorē subsidiū e castris mi sisse: uictoresq; umbros redintegrato proelio uictos esse. capmosq; eis ac praedā adēptā. Similius uero est ab gallo hoste q̄ umbro eā cladē ac ceptā: qd cum sepe alias: tū eo anno gallici tumultus praecipuus terror ciuitatē tenuit. Itaq; praterq̄ qd ambo consules profecti ad bellū erant cū quatuor legionib⁹ & magno eqtatu.ro. cāpanisq; mille equitib⁹ de lectis: ad id bellū missis: & sonor̄ noūsq; latini maiores q̄ romani alij duo exercitus haud procul urbe etruriae oppositi: unus in falisco: alter in ua ticano agro: Q. fuluius & L. postumius Megilles propretores ābo statiua in eis locis hīe uisi. Consules ad hostes transgresso Appēnino in agrū sentinatē pueneruntibi quatuor miliū ferme interuallo castra posita. Inter hostes deinde consultationes habitę. Et ita cōuenit: ne uni castris miscerentur omēs: neue in atiē descenderēt simul. Samnitib⁹ galli: etru sci umbri adiecti. Diei dicta pugnae. Samnitib⁹ gallisq; delegata pu gna. Inter ipm certamē etrusci umbriq; uisi castra romana oppugnāe. Haec consilia turbarūt transfugae clusini tres: cla nocte ad fabiū consulem trāsgressi. Qui editis hostiū consiliis dimissi cū domos: ut subinde ut quaeq; res decreta exploratā pferrent. Consules fulmio ut ex falisco: postumio/

ut ex uaticano exercitū ad clusiū admoueant: siīmaq; ui fines hostiū depopulent: scribūt. huius populationis fama etruscos ex agro sentinate ad suos fines uendos mouit. Instāte inde consule: ut absentibo his pugnaretur: per biduū lacessere prœlio hostē: Biduo nihil dignū dictu actū. pauci utrinq; cecidere: magisq; uani sunt ad uisthī certamē ai: q̄ ad discrimē siīma rez adducta. Tertio die descensū in campū oībo copius est. Cū instructæ acies starent: cerua fugiens lupum e montibo exacta / per cāpos inter duas acies decurrit. Inde diuersæ ferę: cerua ad gallos cursū: ad romanos lupus deflexit. Lupo data inter ordines ira: cerua galli confixere. Tū ex antesignanis romanus miles illac fuga inqt & cedes erit: ubi sacrā dianæ ferā tacentē uidens. hinc uictor marcus lupus integer & intactus gēns nos marciæ & conditoris nrī admonuit. Dextro cornu galli sinistro samnites constituere. Aduersus samnites Q. fabius primā ac tertiā legionem pro dextro cornu: Aduersus gallos pro sinistro Decius Quītas & sextā instruxit. Secūda & quarta cū L. Volūnio proconsule in sānio gerebant bellum. Primo concursu adeo æquis uiribo gesta res est: ut si affuissent etrusci & umbri aut in acie aut in castris quocūq; se inclinassent accipienda clades fuerit. Cæteræ q̄q̄ coīs adhuc mars belli erat nec dū discrimen fortuna fecerat: qua daturā uires essēt: & haud quaq̄ similis pugna in dextro leuoq; cornu erat. Romani apud fabiū magis arcebant: q̄ inferebant pugnā extrahebatq; in q̄ maxīe serū diei certamē: quia ita plusculū erat ducti: & samnites & gallos primo ipetu feroces esse: quos sustinere satis sit. Longiori certamine sensi residere samnitiū aios: gallorū quid & corpora intolleratissima laboris atq; æstus fluere. primaq; eorū prœlia plus q̄ uirorū: postrema minus q̄ feminarū esse. Inde ipse igit quo uinci solebat hostis q̄ integerrimas uires militi seruabat. Seronior Decius & ætate & uigore ai quantūcunq; uiriū certamīe primo effudit. Et quia lentior uidebat pedestris pugna: equitatū in pugnā concuit. Et ipē fortissimę iuuenū turmæ īmixtus: orat proceres iuuentutis: in hostē ut secū impetū faciant. Duplicē illorū gloriā fore: si ab leuo cornu & ab equite uictoria incipiat. Īt auertere gallicū eqtatū. Iterū longus euectos & inter media equitū agmina prœliū cientes nouū pugnę conterruit genus. Helidis carrisq; supstans armatus hostis īgētī sonitu equorū rotarūq; aduenit. Insolitos eius tumultus romanorū

cōterruit equos. Ita uictorē equitatū uelut limphaticus pauor dis-
sipat. Sternit inde ruentes equos uirosq; improuida fuga. Turbata
hinc & signa legionū. Multiq: īpeti equorȳ & uehiculorȳ raptorū
p agmen: obtriti antesignani. & insecuta simulac territos hostes ui-
dit: gallica acies nullū spatiū respirandi recipiendiq: se dedit. Vo
ciferare Decius quo fugerent: quā ue in fuga spem hrēnt. obsistere ce-
dentibus ac reuocare suos. Deīn ut nulla ui pauor sustinē poterat
patrē p. Decius noīe cōpellans. Quid ultra moror inqt: familiare
fatū datū hoc nīo genere est: ut luendis periculis publicis piacula si-
mus. Tā ego mecū hostiū legiones mactandas, tellurī ac diis manibus
dabo. Hæc loquutus M. Liuiū pontificē: quē descendens in aciē di-
gredi uetuerat ab se: præire iussit uerba: quibus se legionesq; hostiū
pro exercitu popli ro. quiritiū ue deuouerat. Deuotus inde eadem
precatione eodēq; habitu quo pr p. Decius ad uesenū in bello latino
se iusserat deuouere: cū scām solēnes precationes adiecisset: præ se
agere sese formidinē ac fugā cædēq; ac cruorē. celestiū infernorȳ
q; irās contractarȳ fumeribus dirās. signa. tela. arma hostiū. locūq;
eundē sine pestis gallorȳ ac samnitiū fore. Hæc execratus in se ac
hostes: qua cōfertissimā cernebat gallorȳ aciē concitat equū infe-
rensq: se ipm infestis telis interfectus est. Vix humanæ inde opis ui-
deri pugna potuit. Romani ducē amisso. quæ res terrori aliis esse so-
let: sistere fugā: ac nouā de integro uelle instaurare pugnā. Galli &
maxīe globus circāstans consulis corpus uelut alienata mēte & uana
inanis iactare tela. torpere quidā: & nec pugnæ nec fugæ memīsse.
At expte altera pontifex Liuius: cui lictores Decius tradiderat: iusse
ratq; prope esse uociferari uicisse romanos defuncto consulis fato.
Gallos samnitesq; tellūris matris ac deorȳ manū esse: rapere ad se ad
uocare Decii deuotā secū aiem. furiatq; ac formidinis plena oīa
ad hostes esse. Supueniūt inde his resistentibus pugnæ L. Cornelius
Scipio & L. Marcius cū subsidijs a nouissima iussu fabij ad collegam
missi. Vbi audiitur p. Decij euentus ingens hortamē fuit ad oīa pro
re.p. audenda. Itaq; cū galli structis ante se scutis conferti starent
nec facilem pede collato uideret pugna: iussu legatorȳ collecta humi
pila: quæ strata inter duas acies iacebāt: atq; in testudinē hostium
cōiecta: qbus plerisq; in scuta uerutisq; in corpora ipā fixis sternitur

cuneus ita: ut magna pars integris corporib attoniti cōciderent. Hæc in si-
nistro cornu romanorꝝ fortuna uariauerat. Fabius in destro primo ut
ante dictū est cuntando extraxerat diē. Deīn postq̄ nec clamor hostiū
nec īpetus nec tela missa eandē uim hr̄e uisa: prefectis equitū iussit ad
latus samnitū circūducere alas: ut signo dato in transuersos q̄nto posset
maxīo īpetu incurrerent: sensim suos signa inferre iussit: & cōmouere
hostē. Postq̄ non resisti uidit & haud dubiā lassitudinē esse: tū colle-
ctis oīb subsidijs: quæ ad id tēpus ille reseruauerat: & legiones concita-
uit: & signū ad inuadendos hostes eqtib dedit. Nec sustinuerūt samites
impetū. Preterq; atē ipām gallorꝝ: relictis in dimicatione sotijs ad ca-
stra cursu effuso ferebantur. Galli testudine facta conferti cōterritique
stabāt. Tū Fabius audita morte collegæ: cāpanorꝝ alā quīgentos ferme
eqtes excedere atē iubet: & circūuectos ab tergo gallicā inuadere atq3
tertiæ deīn legionis subseq̄ principes: & qua turbatū agmē hostiū uide-
rent īpetu eqtū: instare ac territos cędere. Ipē edē ioui victori spoliaque
hostiū cū uouisset: ad castra samnitū prexit: quo multitudo oīs cōster-
nata agebatur. Sub ipō uallo: quia tantā multitudinē portæ nō recepē
tēptata ab exclusis turba suorꝝ pugna est: Ibi Gelius Egnatius imperator
samnitū cecidit. Cōpulsi deīn intra uallū samites: paruoq; certamine
capta castra. Et galli ab tergo circūuenti. Cæsa eo die hostiū .xxv. milia
viii. capta. Ex p. Decij exercitu septingēti. & fabij mille ac ducēti. Fabius
dimissis ad quærendū collegæ corpus: spolia hostiū cōiecta in aceruū, ioui
victori cremauit. Consulis corpus eo die quo obruti sub stratis gallorꝝ cu-
mulis inueniri non potuit. Postero die inuentū relatūq; est: cū multis mili-
tū lacrimis. Intermissa in oīum aliarꝝ rerꝝ cura fabius collegæ funus oī
honore laudibs meritis celebrat. Et in etruria p eosdē dies ab L. fuluio pro-
pretore res ex sententia gesta. Nā preter ingentē illatā ppl̄atiombs agrorꝝ
hosti cladē: pugnatū & egregiæ est. Perusinorꝝ & clusinorꝝ āplius milia
tria cæsa. Et signa militaria ad .xv. capta. Samnitū agmen cū p pelignū
agrꝝ fugeret: circūuentū a pelignis est. Ex q̄nque milibs ad mille cæsi.
Magna eius diei quo in senonati agro bellatū fama est & uero stāte. Sed sup-
ieēre quidā augendo fidē: qui in hostiū exercitu peditū .xl. milia trecēti
triḡita: eqtū .vi. milia. mille carpentorꝝ scripsere fuisse. Samites cū ūbris
tuscisq; quos & ipōs pugnæ affuisse. Et ut romanorꝝ q; augerēt copias
L. Volumniū procōsulem consulibs exercitūq; eius legiōibs cōsulū adiunxit.

In pluribꝰ annalibꝰ duorꝫ ea consulū propria victoria est. Volūnius in sā
nio interī resgerit. Samnitiūq; exercui in Tifernū montē compulsū. nō de
territus iniquitate loci fūdit fugatq;. Q. fabius decimo exercitu relictoī
etruria: suis legionibꝰ deductis ad urbē. de gallis etruscisq; ac samnitibus
triūphauit. Milites triūphantē secuti sunt. Celebrata incōditis militarib
ocis nō magis victoria Q. fabij: q̄ mors pclara p. Decij est. Exaratāque
memoria parentis æquata euentu publico priuatoq; filij laudibꝰ. Data ex
preda militibꝰ æris octogeni bini sagaq; & tunicæ. pcemia illa tēpestate mi
litiæ haud quaq̄ spernenda. his ita rebꝰ gestis nec in samnitibꝰ adhuc nec
in etruria pax erat. Nā & pertinaces auctoribꝰ post deductā ab cōsule ex
ercitū rebellarī fuerat. & samnites prædatū in agꝫ uestinū formianūq;
& pars alia in etrurianū: quæ uultumo adiacā flumini discēdere. Ad
uersus eos Ap. Claudius pretor. cū exercitu decimo missus. fabius in etru
ria rebellante demuo quatuor & quīgentos pertinacꝫ occidit. Cepit ad 4
mille septingētos. xl. qui redēpti singuli æris trecenis decē. preda alia oīs
militibꝰ concessa. Samnitiū legiones cū ptē Ap. Claudius pretor: ptem
L. Volūnius proconsul sequeretur in agrū stellatē conuenerūt. Et ibi sāmni
omnes considūt. & Appius & Volūnius castra cōiungunt. Pugnatū ifestis
simis aīis: hinc ira stimulāte aduersus rebellātes totiens: illīc ab ultima iā
dimicātibꝰ spe. Cesa ergo samnitiū. xvi. milia trecenti. Capti duo milia
septingenti. Felix annus bellicis rebꝰ: pestilentia grauis: prodigijsq; solici
tus. Nā & terrā multifariā pluuisse in exercitu Appij Claudij. plerosque
fulminibꝰ ictos nuntiatū est. Librique ex hoc aditi. Eo anno Q. fabius
Gurges consulis filius aliquot matronas ad ppm stupri dānatas pecu
nia multauit. Ex quo multaticio ere ueneris ædē quæ prope circū est, fa
ciendā curauit. Supsunt & nunc samnitiū bella: quæ cōtinua iā p
quartū uolumē: annūq; sextū & quadragesimū M. Valerio A. Corne
lio consulibꝰ: qui primi samnio arma intulerunt agimus. Et ne tot an
norꝫ clades utriusq; gentis laboresq; actos nunc referā: quibꝰ nequeunt
tam dura illa pectora uinci: proximo anno samnites in sentinati agro: pe
ligni ad Tifernū: stellatibꝰ campis suis ipī legionibꝰ mixti alienis: ab 4
quatuor exercitibꝰ quatuor ducibꝰ romanis cæsi fuerunt. Imperatorē cla
rissimū suæ gentis amiserunt. Socios belli etruscos. umbros. gallos. in eād
fortuna uidebāt: qua ipī erant. Nec suis nec externis umbꝰ iam stare po
terant. tm bello non abstinebant. Adeo ne infeliciter quid defensæ libertatis

tedebat: & unci q̄ non tēptare uictoriā malebāt. Quinā sit ille quē non pigeat longinquitatis bellorū scribendo legendoq; quae gerentes non sanguine rūt: Q. fabiū & p. decii L. postumius regillus & M. Atilius Regulus consules secuti sūt. Samniū ambobus prouincia decreta est. Et quia tribus scriptis hostiū exercitibus: uno etruriā: altero populationes cāpaniae repen: tertiū tuendis pacē finibus fama erat. Postumiū ualitudo aduersa romā tenuit.

A tilius exēplo profectus: ut in samnio hostes ita n. placuerat patribus nō dū digressos opprimeret: uelut ex cōposito ibi obuiū habuit hostē. Vbi & ītra re ac uastare ipī samnitiū agrū prohiberent: & regredi inde in pacata sociorūq; pplī. ro. fines samnitē prohiberent. Cū castra castris collata essēt: qd uix romanus tonens uictor audera: ausi samnites sūt: tm desperatio ultima temeritatis facit: castra romana oppugnare. Et q̄q̄ non uenit tā audax inceptū ad finē: tm haud oīo uanū fuit. Nebula erat ad multū diei densa adeo: ut lucis usū eriperet: nō prospectu mō extra uallū adēpto: sed propiquo & egredientiū inter se conspectu. hac uelut latebra insidiarū freti samnites: uix dū satis certa lucē: & eam ipām premente caligine ad stationes romanā in porta segniter agentē uigiliasq; peruēnūt. Improuiso oppressis nec ai satis ad resistendū: nec uirtū fuit. Ab tergo castrorū decumana porta impetus factus. Itaq; captū quaestoriū: quaestorq; ibi L. opimius pansa occisus. Conclamatū inde ad arma. Consul tumultu exanimis cohortes duas sonorū lucanā: tusculanāq;: quae proximae forte erant: tum praetorium nubē: manipulos legionū principali ua inducit. Vix dū satis aptatis armis in ordines eunt. Et clamore magis: q̄ oculis hostē noscunt. nec q̄ntus nūs sit æstimari potest. Cedunt primo incerti fortunae suae. & hostē in tergū in media castra accipiunt. Inde cū consul uociferaret: expulsi ne extra uallū castra dein sua oppugnatum essēt: rogitans: clamore sublato: cōnixi primi restitūt. deinde inferunt pedē urgentiq;. Et ipulsos semel eo dē terrore agunt: quo ceperūt. Expellunt extra portā uallūq;. Inde pgē ac pseqn: quia turbida lux metū circa insidiarū faciebat: non ausi. Liberati castris contenti: receperunt se intra uallū. trecētis ferme hostiū occisis. Romanorū stationis primae uigiliūq; & eorū: qui circa quaestorū oppressi periere. ad trecētos. xxx. Aios inde samnitibus non infelix audacia auxit. Et non mō proferre inde castra romanū: sed ne pabulāi q̄ per agros suos patiebantur. Retro in pacatū agrū sonū populatores ibāt.

Q uarū rerū fama tumultuosior &: q̄ res erat plata romā: coegit L. postumiū

consulē. nix dū ualidū proficisci ex urbe. Priusq; exiret: militib; edicto sorā iussis conuenire. Ipē edē uictoriae: quā ædilis curulis ex mūltaticia pecunia faciendā curauerat dedicauit. Ita ad exercitū pfectus ab sora in samniū ad castra collegæ prexit. Inde/postq; samnites duobus diffisi exercitib; resistere posse: recessērūt: dimissi cōsules ad uastādos agros urbesq; oppugnandas discedūt. Postumius Moloniā oppugnare adortus ui primo atq; īpetu. Deīn postq; ea pars procedebāt opere ac uineis demū iuxtis muro cepit. Ibi capta iā urbe: ab hora iā qrta diei ad octauā fere horā omīb; ptib; urbis diu incerto euentu pugnatū est. Postremo pontius oppido romanus. Samnitiū cæsi .iii. milia ducēti. Capti .iiii. milia ac centū præter aliā prædā. Inde ferentes ductæ legiōes: unde oppidani cū oīb; rebus suis: quæ ferri agiq; potuerūt: nocte per aduersā portā silentio excessērunt. Igit simulac uenit consul ita cōpositus instructusq; mœnib; successit: tanq; idē/qđ ad Moloniā fuerat: certaminis forēt. Deīn ut silentiū uastū in urbe: nec arma nec uiros in turribus ac muris uidit: auidū inuadendi deserta mœnia militē detinet: ne quā occultā in fraudē incautus ruerēt. Duas turmas sonoras latini nōis circū eqtare mœnia/atq; explorare oīa iubēt. Eqtes portā unā alteraq; eadē regione in propinquo patentes cōspiciūt: inermib; q; his uestigia nocturnæ hostiū fugæ. Adeqtant deīn sensis portis: urbēq; ex tuto rectis inermib; puīā conspiciūt. Ad consules referunt excessū urbe. solitudine haud dubia id pspicuū esse: & recentib; uestigiis fugæ: ac strage rerū in trepidatione nocturna relictarū passim.

H isi audiuit consul/ad eā ptē urbis: quā adierāt equites circūducit agmen constituit procul porta signis: quīq; eqtes iubēt intrare urbē: & modicū spatiū ingressos tres manere eodē loco situta uideant: duos explorata ad se referre. Qui ubi redierunt retulerūtq; eo se progressos unde in oēs ptes prospectus esset: longe lateq; silentiū ac solitudinem uidisse: consul extēplo cohortes expeditas in urbē induxit. Ceteros interī cast cōmuniri iussit. Ingressi milites refractis foribus paucos graues ætate aut mualidos inueniūt: relictaq; quæ migrari difficilia essēt. Ea direpta. Et cognitū ex captiuis est cōi consilio aliq; circa urbes cōscisse fugā. Suos prima uigilia profectos. Credere eandē in aliis urbib; solitudinē inuenturos. Dictis captiuorū fides exitit. Deserti oppidis cōsul ponit. Alteri consuli M. Atilio nequaq; tam facile bellū fuit. Cū ad

Lucerīā ducerēt legiones: quā oppugnari ab samnitib audierat: ad fi-
nē lucerinā ei hostis obuius fuit. Ibi ma uires æquauit. Preliū uariū
& ancepſ fuit. Tristius tm euentu romanis. Et quia insueti erāt umci.
& quia digredientes magis: q̄ in ipō certamine senserūt. q̄ntū in sua pte
plus uulnerū: ac cædis fuisset. Itaq; ut terror in castris ortus: qui si pugn̄
tes accepisset: insignis accepta clades fore. Tū q; solicita fuit nox: ia
inuasurꝝ castra samnitē credentibs: aut prima luce cū uictoribs conse-
rendas manus: minus cladis: ceterꝝ nō plus aiorꝝ ad hostes erat. Vbi
primū illuxit: abire sine certamiē cupiūt. Sed uia una & ea ipa preter
hostes erat. Qua ingressi prebuere spēm recte tendentiū ad castra oppu-
gnāda. Consul arma capere milites iubet: & sequi se extra uallū. Lega-
tis tribunis: prefectis: sonorꝝ impat: qd apud quēq; opus est. Oīs af-
firmāt se quid oīa facturos: sed militū iacere animos. Tota nocte inter
uulnera & gemitus morientiū uigilatū esse. Si ante lucē ad castra uē-
tū esset: tm pauoris fuisset: ut relicturi signa fuerint. Nūc pudore
a fuga contineri: aliqn pro uictis esse. Quæ ubi consul accepit: sibimet
ipi circūeundos alloquēdosq; ratus: ut ad quosq; uenerat: cūctātes
arma capere increpabat. Quid cessarēt terquersarentq;. hostē in ca-
stra uenturꝝ: ni ipi extra castra exisset. et pro tentoriis suis pugnatu-
ros: si pro uallo nollent. Armatis ac dimicātibs haud dubiā uictoriā
esse. Qm nudus atq; inermis hostē maneat: et aut morte aut seruitu-
tē patiendā. Hæc iurgantis increpātq; respondebant: cōfectos se pu-
gna externa esse: nec uirtū quicq̄ nec sanguinis supesse. maiorē mul-
titudinē hostiū apparere: q̄ pridie fuerit. Inter hæc appropīquabat
agmē. Aciē breuiore interuallo certiora intuētes uallū secū portare sā-
nitē affirmāt: nec dubiū qn castra circūuallaturi essent. Tūc iō con-
sul indignū facinus esse: uociferari: tantā cōtumeliā ignominiāque
ab ignauissimo accipi hoste. Etiā ne circūsedebimur inqt in castris
ut fame potius p ignominiā: q̄ ferro si necesse est p uirtutē moriamur
Dij bene uerterent facerētq;: quod se dignū quisquā ducer&. Cōsulē
M. Attilium uel solū si nemo aliꝰ sequat: iturꝝ aduersus hostē. casurꝝ
q; inter signa potius: q̄ circūuallari castra romana uideat. Dicta con-
sulis legati tribuniq; & oēs turmæ eqtū: & centuriones primorꝝ ordi-
nū approbauere. Tū pudore uictus miles segniter arma capit: segniter
e castris egreditur lōgo agmine nec contanēter. mœsti ac prope uicti

procedunt aduersus hostem nec spe nec aīo fortiorē. Itaq; simul cōspecta sunt romana signa: extēplo a primo samnitiū agmīe ad nouissimū fremitus profertur. exire id qđ timuerīt ad īpediendū iter romanos: nillo inde ne fugæ quidē patere uiā. illo loco aut cadendū esse: aut stratis hostibus p corpora eorū euadendū. In medio sarcinas cōiecerūt. armati suis quisq; ordinibus instituūt aciē. Iā exiguū inter duas acies erat spatiū. & stabāt expectantes dū ab hostibus primus īpetus: primus clamor incipere. Neutri diu ad pugnādum. diuersiq; integri atq; intacti abiissēt ni cedente altero īstatur: alteri timuissēt. Sua sponte inter inuitos torquentesq; signif: pugna clamore incerto atq; īpari cœpit. nec uestigio quā mouebat. Tū consul romanus ut rē excitaret: equū paucas turmas extra ordinē īmisit: quos pleriq; cū ex equis dilapsi essēt: & alii turbari ex samnitiū acie ad opprimēdos eos qui ceciderāt: & ad suos tuendos ab romanis procursū est. Inde paululū irritata pugna est. Sed aliquanto impigre magis. et plures procurrerūt samnites. & turbatis equis sua ipē subsidia terrunt equis proculcantur. Hīc fuga cœpta totā auertit aciē romanā. Iāq; interga fugientiū samnites pugnabāt. Tū consul equo prætectus ad portas castrorū: ac statione equitū ibi oppositā: edictoq; ut quicūq; ad uallū tenderet; siue ille romanus siue samnis esset. pro hoste hēretur. Hæc ipē minitans obstruit: profuse tendentibus suis in castra. Qui pgis inquit miles: & hic arma & uiros inuenies. nec uno consule tuo. nisi uictor castra intrabis. Proinde elige cū cuie an cum hoste pugnare malis. Hæc dicēte consule: equites infestis cuspidibus circūfunduntur: ac peditē in pugnā redire iubent. Non uirtus soluī consulis: sed fors & admouit: qđ non instituerunt samnites: spatiūq; circūagendi signa uertendiq; aciē ab castris in hostē fuit. Tū alii alios hortari. ut repetere pugnā. Centurionesq; ab signiferis rapta signa inferre & ostendere suis. paucos & ordinibus incōpositos effuse uenire hostes. Inter hæc consul manus ad cælū tollens uoce clara ita ut exaudiretur: tēplum iouis statoris uouit: si constitissēt a fuga romana acies: redintegratoq; bello cecidissēt: uicissētq; legiones samnitiū. Omnes undiq; annixi ad restituendum pugnā duces milites: peditū: equitūq; uis. Numē & deorū respexisse nomē romanū uisū. adeo facile inclinata res repulsiq; a castris hostes mox & redacti ad eū locū in quo pugna cōmissa erat. Ibi obiacente sarcinarū cumulo quas conieccerant in mediū hærere īpedim. Deinde ne

dimpentur ref: orbē armatorꝝ ſarcinis circūdant. Tū iō eos ab fronte
urgere peditēs: ab tergo circūuectꝰ equites ita in medio cēſi captique:
C aptiuorꝝ nūs fuit .vii. miliū atq; ducentorꝝ: qui oēs nudi ſub iugū
missi. Cæſos retulere ad .iiii. milia octingētos. Nec romanis qđ læta
victoria fuit. Recenſente conſule biduo acceptā cladē: amiſſorꝝ militū
nūs relatus .vii. miliū & ducentorꝝ. Dū hæc in Apulia gerebantur:
altero exercitu ſamnites interamnā coloniā romanā: quæ uia lan-
na eſt: occupare conati: urbē non tenuerunt. Agros depopulati: cū prę-
dā aliā inde mixtā hominū pecudūq; colonos q; captos ageret in uicto-
rē incidūt conſulē ab Luceria redeuntē. Nec prædā ſolū amittūt: ſed
ipi longo atq; impedito agmine incōpoſiti cæduntꝰ. Conſul interāniā
edicto dnīs ad res noſcendas accipiendasq; uocatis: & exercitu ibi re-
licto: comitiorꝝ cā romā eſt profectus. Cui de triūpho agenti negatus
honos eſt: & ob amiſſa tot milia militū: & qđ captiuos ſine pactione
ſub iugū miſiſſet. Conſul alter Poſtumius: quia in ſamnitib⁹ mate-
ria belli deerat: etruriā traducto exercitu: primū puaſtauerat Volſini-
enſē agrū. Deīn cū egreſſus ad tuendos fines haud procul mœnib⁹ ipo-
pugnat. Nūs cæſorꝝ apud Volſinios duo milia ac ducēti. Ceteros, p
pinquas urbis tutata erat. In roſellanū exercitus traductus. Ibi nō a-
gri tm uaſtati: ſed & oppidū expugnatū. Capta ăplius duo milia ho-
minū: minus duo milia circa muros cæſa. Pax tū clarior maiorq; q̄
bellū in etruria eo anno fuerat: parta eſt. Tres ualidiſſimæ urbes etru-
riæ captæ. Volſinii. Perusia. Arretiū. Pacē petiere ueſtimentis militū
frumentoq; pacti cū conſule ut mitti romā oratores licerꝫ: Induci-
as in .xl. annos impetrauerunt. Multa præſens q̄ngentū miliū æris
ſingulis etruſcis impoſita. Ob haſce res geſtas: conſul cū triūphum
ab ſenatu morꝫ magis cā: q̄ ſpe impetrandi impetrandi penſæ: ut-
deretq; alios: quod tardius urbe exiſſet: alios qđ iniuſſu ſenatus ex
ſamnio in etruriā tranſiſſet: pī ſuos inimicos: pī collegæ amicos ad ſo-
lanū æquare repulſæ ſibi q; negare triūphū. Non ita inqt. p.c. uīræ
maieſtatis meminero: ut me conſulē obliuiſcar. Eodē iure impij quo
bella geſſi: bellis feliciter geſtis: ſamnio atq; etruria ſubactis: victoriā
& pacē parta triūphabo. Ita ſenatū reliqt. Inde inter tribunos plebis
contētio orta. Pars interceſſuros: ne nouo exēplo triūpharet, aiebat: pī
auxilio ſe aduerſus collegas triūphāti futuros. Iactata res ad pplm eſt.

Vocatusq; eo consul. Et cū L. Horatiū M. Valeriū consules T. Manliū
Torquatū nup prēm eius qui cū censor esset: non auctoritate senat⁹: sed
iussu ppli triūphasse dicerēt: adiungebat q; se laturū fuisse ad pplm
ni scirēt mancipia nobiliū tribunos. p. legē impedituros. Voluntatē
sibi ac fauorē ppli consentientis pro oībus iussis esse ac futurū. Postero
q; die tribunorū pl. auxilio triū aduersus intercessionē septē tribu-
norū & consensū senatus: celebrante ppō diē: triūphauit. Et hui⁹
anni pax constans est memoria. Postumiū auctor est claudius
in samnio captis urbibus aliq̄t: in Apulia fusū fugatūq; : sauciū
ipm cū paucis Lucerīā cōpulsū. Ab Attilio in etruria res gestas eū
que triūphasse. Fabius ambos consules in samnio & ad Lucerīam
res gessisse scripsit: traductūq; in etruriā exercitū: sed ab utro con-
sule non adiecit: & ad Lucerīā utrinq; multos occisos. In qua pugna
iouis statoris ædem uotā: ut Romulus ante uouerat. Sed cū idē locus
tēplo sacratus fuerat. Ceterū hoc demū anno: ut ædē & fieri senat⁹
iubere& bis eiusdē non damnata res. p. in religionē uenit. Seq̄t⁹
hunc annū & consul insignis L. papirius Cursor: qua paterna glo-
ria: qua sua & bellū ingens uictoriaq; : quantā de samnitibus neō
ad eam diē præter L. papiriū prēm consulis pepererat. Et forte eodē
conatu apparatu q; oī opulentia insigniū armorū bellū adornaue-
rant. & deorū & operū adhibuerāt: ritu quodā sacramēti uetusto
uelut iniciatis militibus delectu per omne samniū hīto: noua lege:
ut qui iuniorū non conuenissēt ad imperatorū edictū: quiq; iussu
abiissēt caput ioui sacratū erat. Cū exercitus oīs aquilonia est
indictus. Ad. xl. milia militū: quod roboris in samnio erat: conue-
nerūt. Ibi medius fere castris locus est conseptus cratibus plutеisq;
& linteis contectis patens ad ducētos maxīe pedes in oēs piter ptes
Ibi ex libro uetere linteo lecto sacrificatū sacerdote pactio: quodā
boīe magno natu: qui se id sacrū affirmabat petere ex uetusta sā-
nitiū religione: qua quondā usi maiores eorū fuisset: cū adimēdæ
etrusci capuæ clandestinū cepissent consiliū. Sacrificio pfecto per
uiatorē imperator acciri iubebat nobilissimū quēq; genere factisque:
singuli introducebant⁹. Erat cū aliud apparatus sacri: qui pfudere
religione animum possēt: cū omni in loco circa contecto aræ in medio:
uictimæq; circa cæsæ. Et circūstantes centuriones strictis gladiis

admouebat altaribo magis uictimarq; q̄ sacri pricipes: addigebant
q; iureiurando: quae uisa auditaq; in eo loco essent nō enunciaturos
deinde iurare cogebant diro quodā carmine in execratione capitis
familiaeq; & sibi pis cōpositio: nisi issent in proeliū quo imperatores dux-
isset. Et si aut ipē ex ace fugisset: aut si quē fugientē uidisset: nō ex-
tēplo occidisset. Id primo quidā abnuētes iuraturos se obtruncati
circa altaria sunt. Tacentes deīn inter stragē uictimarq; documento
ceteris fuere: ne abnuerēt. Primoribo samnitiū ea detestatione ob-
stricti, decē noīatis ab imperatore, eis edictū: ut uir uirq; legerēt: do-
nec sexdecī miliū nūm confecissent. Ea legio linteata a tegumēto
consepti: quo sacrata nobilitasq; erat: appellata est. His arma insignia
data & cristatae galeae: ut inter ceteros emineret. Paulo plus. xx. mi-
liū alius exercitus fuit: nec corporū spene: nec gloria belli nec appa-
ratu linteatae legioni dispar. Hic hoīum nūs quod roboris f erat: a-
quiloniā consedit. Consules profecti ab urbe prior Spu. Caruilius
cui uteres legiones: quas M. Atilius supioris anni consul in agro ter-
racinati reliquerat, decretae erāt. Cū eis in samnitiū profectus dū ho-
stes cōparat supstitionibo concilia secreta agunt: amiternū oppidū de
samnitibo ut capit. Ceti ibi duo milia hominū ferme atq; octīgenti.
Capta quatuor & lxx. Papirius nouo exercitu (ita. R. decretuz erat)
scripto: duroniā urbē expugnauit. Minus q̄ collega cepit hominū. pl⁹
aliq̄t occidit. Preda opulenta utrobiq; est parta. Inde puagati samni-
um cōsules, maxiē depopulato Attinate agro. Carnilius ad cominium:
Papirius ad Aqloniā: ubi sūma rei samnitiū erat: puenit. Ibi aliq̄diu
nec cessatiū ab armis est neq; grauiter pugnatiū lacessendo qetos resiste-
tibus cedendo cōminandoq; magis q̄ inferendo pugnā dies assumebat.
Qd cū inciperet remitteretq; ōium rerū & paruarū euentus profereba-
tur in diem. Altera romana castra quae. xx. miliū spatio aberāt. &
absentis collegae cōsilia oīb gerendis intererāt rebo. Intētiorq; Car-
uilius: quo maiore discrimiē uertebat res: in Aqloniā q̄ ad cominiū
quod obsidebat, erat. L. Papirius iā per oia ad dimicandū satis pat.
nūtiū ad collegā mittit: sibi in aīo esse postero die: si per auspicia liceat
confligere cū hoste. Opus esse & illū q̄ta maxiā ui possit: Cominiū
oppugnare: ne qd laxamēti sit samnitibo ad subsidia Aqloniā mittēda
Die ad proficiscendū nuntius habuit. Nocte uecti approbare collegaz

consulta referens. Papirius nuntio misso exēplo contionē habuit. mīta de uniuerso genere belli: multa de presenti hostiū appatu magis uana spetie q̄ efficaci ad euentū disserut. Non. h. cristas uulnera facere & per picta atq; aurata scuta transire romana pila. & candore tunicarū fulgē tē anē: ubi res ferro gerantur cruentari. Aureā olim atq; argenteā sāmitiū anē a parenti suo occidione occisā. spoliaq; ea honestiora uictori hosti. q̄ ipis arma fuisse. Datū hoc forsan nōi familiæq; suæ: ut aduersus maxīos conatus samnitiū opponerētur duces: spoliaq: referrēt: quæ insignia publi cis & locis decorandis essent. Deos īmortales adesse pp totiens petita foedera totiens rupta. Tū si qua coniectura mentis diuinæ sit: nulli unq̄ exercitui fuisse infestiores: q̄ qui nefando sacro mixta hominū pecudiūq; cede resp sus ancipiti deū ire deuotus: hīc foederū cū romanis uictorū testes deos: hīc iurisiurandi aduersus foedera suscepti execrationes horrens animus iurauerit: sacramentū oderit: uno tpre deos cunctos hostes metuat. Hæc cō pta pfugarū indicijs: cū apud infensos iā sua sponte milites dēfensa: simul diuinæ humanæq; spei plen: clamore consentiēn pugnā poscunt. pœnitet: in posterū diem dilatū certamen. Morā diei noctisque oderunt.

Tertia uigilia noctis iā relatis litis a collega: papirius silentio surgit: & pul lariū in auspiciū mittit. Nullū erat genus hominū in castris intactū cu piditate pugnæ. sūmi infimiq; æque intenti erāt. Dux militū miles du cis ardorē expectabat. Is ardor oīum & ad eos: qui auspicio intererāt pugnæ. Nam cū pulli non pascerent: pullarius auspiciū mētiri ausus trepidiū solistimū consuli nuntiauit. Consul lætus auspiciū egregiū esse: & dis auctoribus rem gesturos pronūciauit. Signūq; pugnæ proponit: ex eunti iā forte in anē nuntiat pfuga. xx. cohortes samnitiū (q̄drigenariæ ferme erant) cominiū profectas. Q̄d ne ignoraret: collega: extēplo mīnū mittit. Ipē signa omnis proferri iubet. Subsidiaq; suis quæq; locis & præ fectos subsidijs attribuerat. Dextro cornu L. Voluminū: sinistro L. Scapi onē: equitibus legatos alios L. Cedicū & L. Trebonū præfecit. Spu. Naun ūMulos detractis clitellis cū cohortibus alarijs in tumulū conspectū pe cirāducere iubet: ac inde inter ipām dimicationē q̄nto maxīe posset: motu puluerē ostendere. Dū his intentus impator erat: altercatio inter pullarios orta de auspicio cuius diei: exauditaq; ab equitibus romanis: q rem haud spnendā rati: Spu. papirio patri consulis filio ābigi de auspicio renūciauerūt. Iuuenis aūt doctrinā deor spnentē nactus: rē inquisitū:

ne quid incōptum deferrē: ad consulē detulit. Cui ille tu qđ macte uir
tute diligentiaq; esto. Ceteꝝ qui auspicio adest: siquid falsi nūtiat in se
mē ipm̄ legionē recipit. Mihi quid ꝛmpudiū nuntiarī ꝓpō.ro. exercitui
q; egregiū auspiciū est. Centurionibꝫ deīn impauit: ut pullarios inter
prima signa starent. Promouent & samnites signa: insequit acies or
nata armataq;: ut hostiū q; magnificū spectaculū essē. Prius q̄ clamor
tolleretur/ concurreret q; emisso temere pilo ictus pullarius ante signa cecī
dit. Qđ ubi consuli nuntiatū est: dij in prœlio sunt inqt. habē poenam
noxiū caput. Ante consulē hæc dicentē: coruus uoce clara cecinit. Quo
lætus augurio consul affirmāt nunq̄ humanis rebꝫ magis præsentes interfu
isse deos: signa canere: & clamorē belli attolli & tulisse. prœliū cōmissū a
trox: ceteꝝ longe disparibꝫ aīis. Romanos ira, spes, ardor certamīs, audos
hostiū sanguinis in prœliū rapit. Samnitiū magnā ptem necessitas ac re
ligio resistere magis inuitos: q̄ inferre pugnā cogit. Nec sustinuisset primū
clamorē atq; impetū romanorꝝ p aliquot iā annos uinci assueti: ni potenti
or alius metus insidens pectoribꝫ ab fuga retinerē. Quippe in oculis erāt
omīs illi occulti apparatus sacri: & armati sacerdotes: & promiscua ho
minū pecudūq; strages: & respsę fando nefandoq; sanguine aræ: &
dira execratio: & furiale carmen detestandæ familiæ sirpiq; cōpositum.
his uinculis fugæ obstricti stabant: ciuē magis q̄ hostē timētes. Instare
romanus a cornu utroq;. A media acie. & cedere deorꝝ hominūq; auto
ritos metu. repugnatur segniter: ut ab his quos timor moraret ab fuga.
Iā prope ad signa cedes puenerat: cū ex trāsuerso pulus uelut ingentis
agminis mœstu motus apparuit. Spu. Mutius: Octauiū Menū quidā
eū tradunt: dux alaribꝫ cohortibꝫ erat: puluerē maiorē q̄ pro nūo ex
citabant insidentes mulis calones. frondosos ramos p terrā trahebant.
Arma signaq; per turbidā lucē in primo apparebāt. post altior dēsior
q; pulus equitū spēm cogentiū agmen dabat. Fefellit nō samnites mō:
sed & romanos. Et consul affirmauit errorē: clamitans inter prima si
gna ita: ut uox & ad hostes accederet. Captū dominū. uictorē collegā
adesse. Anniterent uincere prius. q̄ gloria alterius exercitus fieret. hæc
insidens equo: inde tribunis centurionibꝫq; imperat: uiā equitibꝫ patefanāt.
Ipē Trebonio Ledinoq; prædixerat: ut ubi se cuspidē erectā quatientes
uidissent: q̄ta maxiā ui possent: concitaret equitē in hostē. Ad nutū oīa
ut ante præpato fiunt. pandunt inter ordines uiæ. præuolat eques. atq;

infestis cuspidibꝫ in mediū agmen ruit. prorūpitq; ordines quacūq;
impetū dedit. Instant Volūnius & Scipio, & pulsos sternūt. Tū iam
deoꝝ hominūq; uicta uis. funditur linthearæ cohortes. piter turan-
niuratiq; fugiūt. nec quēquā præter hostes metuūt. Peditū agmē qđ
sup fuit pugnæ in castra ad Aquiloniā cōpulsū est. Nobilitas eqtesq;
Nobianū pfugerunt. Equitē equites sequit̄. peditē pedes. diuersa cornua
dextrū ad castra samnitū. leuū ad urbē tendit. Prior aliq̄n to Volūni-
us castra cepit. Ad urbē Scipioni maiori resistit̄ ui. Non q̄a plus ēt
uiris est: sed melius muri q̄ uallū armatos arcent. Inde propulsāt la-
pidibꝫ hostē. Scipio nisi in primo pauore priusq̄ colligerent̄ ēt trāsa-
cta res essꝫ: lentiorē fore munitæ urbis oppugnationē ratus interrogat
milites, satin æquo aīo paterentur ab altero cornu castra esse capta: se
uictores pelli a portis urbis. Reclamātibꝫ uniuersis. primus ipē scuto sup
caput elato pgit ad portā. Secuti alij testudine facta in urbē prorūpūt.
Deturbatisq; samnitibꝫ, qui circa portā erant: muros occupauere. pene-
trare i interiora urbis: quia pauci admodū erant: nō audēt. Hæc p̄mo
ignorare consul. & intentus recipiendo exercitui esse: (iā. h. præceps in
occasū erat sol: & appetens nox periculosa & suspecta oīa q̄; uictoribꝫ
faciebat:) progressus longius, ab dextra capta castra uidet: ab læua
clamorē in urbe mixtū pugnantiū ac pauentiū fremitū esse. Et tum
forte certamen ad portā erat. Aduectus deiñ equo propius: ut suos in
muris uidet: nec iā integri quicquā esse: quoniā temeritate pauorꝫ ma-
gnæ rei parta essꝫ occasio: accīri quas receperat copias: signaq; in
urbē referri iussit. Ingressi proxīa ex pte: quia nox appropinquabat
quieuere. Nocte oppidū ab hostibꝫ desertū est. Cæsa illo die ad aglo-
niā samnitiū. xxx. milia. ccc. xl. Capta. iiii. milia octingēti. lxx.
Et signa militaria. xxvii. Cæterꝫ illud memoriæ traditur, nō ferme
aliū ducē lentiorē in ante uisum, seu suopte ingenio, seu fiducia bene
gerendæ rei. Ab eodē robore aī, neque cōtroūerso auspitio reuocari a
prœlio potuit. & in ipō discrimine quo tēpla deis īmortalibus mos
erat uouere: uouerat Ioui uictori: si legiones hostiū fudissꝫ: poculū
mulsi priusq̄ temetū biberꝫ: sese facturꝫ. Id uotū diis cordi fuit. &
auspitiū in bonū uertertūt. Eadē fortuna ab altero consule ad to-
minū res gesta. Prima luce ad mœnia oībus copijs admotis: corona
cinxit urbē. Subsidiaq; firma: ne qua eruptio fierꝫ portis opponit.

Iam signū dantem eū nuntius ab collega trepidus de.xx. cohortiū ad
uentu ab impetu moratus est. & ptem copiaꝝ reuocare instructā inten-
tāq; ad oppugnandū coegit. D. Brutū Sceuā legatū cū legione prima &
decē cohortib alarijs equitatuq; ire aduersus subsidiū hostium iussit.
quocūq; in loco fuisset obuius resistere ac moraret: manūq; si forte res
ita poscerēt conferre mō: ne ad cominiū hæ copiæ admoueri possent
ipē scalas ferre ad muros omni pte iussit. ac testudine ad portas successit.
Simul & refringebantur portæ. & uis undiq; in muros fiebat. Samnites
sicut ante q̄ in muris uiderent armatos satis ei habuerunt: ad prohi-
bendos urbis aditu hostes: ita postq̄ iam nō ex interuallo: nec missilibus:
sed cominus gerebatur res: & quia egre successerant ex plano ī muros:
loco quē magis timuerant uicto: facile aduersus hostē impare ex equo
pugnabant. Relictis turribus murisq;: in forū cōpulsi: paulisp inde
rēptauerūt extremā pugnæ fortunā. Deīn abiectis armis ad.xv. milia
hominū &.cccc. in fidē consulis uenerunt. Cæsa ad .iiii. milia. ccc. l
lxxx. Sic ad Cominiū: sic ad Aquiloniā gesta res. Inde medio inter du-
as urbes spatio: ubi tertia expectata erat pugna hostes nō inuenti septē
milia passuū cū abessent ab Cominio reuocati ab suis: neutri prœlio con-
currerūt. primis ferme tenebris cū in conspectu iā castra iā aquloniam
habuissēt: clamor eos utrinq; par accidens sustinuit. Deinde regiōe ca-
strorū: quæ incensa ab romanis erant: flāmæ late fusæ certioris cladis
indiciū progredi longius prohibuit. Et ipō loco prope temere sub armis
strati: passim inquietū omne tēpus noctis expectando timēdoq; lucē
egere. Prima luce incerti quā in ptem tenderent iter: repente in fugā
consternūtur. Conspecti ab equitibus qui egressos nocte ab oppido Sam-
nites prsecuti uiderant multitudinē non uallo non stationib firmatā: cō
specta & ex muris Aquloniæ ea multitudo erat. Iāq; & legionariæ cohor-
tes sequebantur: Ceteraꝝ nec pedes fugientes persequi potuit: & ab eqte nouis-
simi agminis ducēti ferme & octogīta interfecti. Arma multa pauidi
ac signa militaria duo de uigīti reliquere. Alio agmīe incolumi ut uix
ex tanta trepidatione Bouianū puentū est. Lætitiā utriusq; exercitus
romani auxit & ab alia pte feliciter gesta res. Vterq; ex alterius sētia
consul captū oppidū diripiendū militi dedit. Exhausti deinde tecti ig-
nē iecit. Eodē die Aqlonia & commū deflagrauere. Consules cum
gratulatione mutua legionū sua castra conuīxere. In cōspectu duorum

exercituū. & Camillus suos pro cuiusq; merito laudauit. donauitq;
€ t Papirius apud quē multiplex in acie circa castra circa urbē fuerat ertamē p. Nauciī Spu. papiriū frīs filiū & quatuor centuriones manipulīq; hastatorū armillis aureisq; coronis donauit. Nauiū pp expedinonē. qua magni agminis mō terruerat hostes. Iuuenē papiriū pp nauatā cū equitatu & in proelio operā. & nocte qua fugā infestā samnitibo ad aqlonia clā egressis fecit. Centuriones militesq;. qua primi portā murūq; aqloniæ ceperāt. Eqtes omīs ob insignē multis locis operā coronis armillis q; argenteis donat. Consiliū inde habitū. cū iam tps esset deducendi ab samnio exercitus. aut utriusq; aut certe alterius. optimū uisū. q° magis fracte res samnitiū essent. eoptinatius & infestius agē cetera & persequi. ut perdomitū samnū insequētibo consulibo tradi posset. qn iā nullus esset hostiū exercitus. qui signis collatis dimicaturus uideretur. Vnū superesse belli genus urbiū expugnationes. quarū per excidia militē locupletare preda. & hostē pro aris & focis dimicantē conficere possent. Itaq; litteris missis ad senatū populūq; ro. de rebo ab se gestis. diuersi Papirius ad sepianū. Camillus ad veliā oppugnandā legiones ducunt. Lrīs cōsulis ingenti letitia & in curia & in contione auditæ. Et quatridui supplicatione publicū gaudiū priuatis studijs celebratū est. Nec pplo ro. magna solū. sed p opportuna & ea uictoria fuit. quia p idē tēpus forte rebellasse etruscos relatū est. Subibat cogitanto hominū quonā mō tollerabilis futura etruria erat. si quid in samnio aduersi uenisset. quæ cōiuratiōe samnitiū erecta. qm ambo consules omisq; romana uis aduersa in samnitū esset. occupationē pplī ro. pro occasione rebellandi hūissent. Legationes sonor ab M. Attilio prætore in senatū introductæ. querebant uri ac uastari agros a finitimis etruscis. qđ desciscere a pplo ro. nolent. Obtestabanturq; prēs con. ut se a ui atq; iniuria cōium hostiū tuarent. Respondit legatis curæ senatui fuisse. ne sonos fidei suæ pœniteret. Etruscorum propediē eandē fortunā. quā samnitiū fore. Segnius tn qđ ad etruriā attinebat acta res esset. ni faliscos q; qui per multos annos in amicitia fuerant. allatū foret. arma etruscis iūxisse. Huius propinqtas pplī animū curā prībo. ut fœciales mittendos ad res repetendas censeret. Quibo non redditis ex auctoritate patrū iussi pplī belli falisci indictū est. Iussique consules sortiri uter ex samnio in etruriā cū exercitu trāsiret. Id Camilli us ueliā paluībmū & herculaniū ex samnitibo ceperat. Veliā inter paucos

dict. palūbinū eodē die: quo ad muros accessit. Ad herculaneū ā. signis collatis ancipiti proelio: & cū maiori sua: q̄ hostiū iactura dimicauit. La strisq; dein positis: moenibꝫ hostē inclusit. Oppugnatū oppidū. capitumq;. In his tribꝫ urbibꝫ capta aut cesa ad .x. milia hoīum ita ut paruo admo dū mīo/ples caperent. Sortientibꝫ prouinciaſ consulibꝫ: etruria Lentulo euenit sedē uota militū: qui uim frigoris iā in samnio nō patiebantur-

p apitio ad sepiamī maior uis hostiū restitit. Saepe in acie/ saepe i agmine saepe circa urbē ipām aduersus eruptiones hostiū pugnatū. Nec obsidio/ nec belli ex æquo erat. Non. n. magis muris samnites se. q̄ armis & uiris moenia tutabant. Tandē pugnando in obsidionē iustā coegit hostes ob sidendoq; ui atq; operibꝫ urbem expugnauit. Itaq; abita plus cedis edi tū. Capta urbe .vii. milia .xl. cesi. Capta minus tria milia hominum.

ϵ x preda quæ plurima fuit: congestis samnitiū rebꝫ in urbes. panca mi lin concessa est. Nuces iam oīa oppleuerāt. nec durari extra tecta poterāt. Itaq; consul exercitū de samnio deduxit. Veniēs romā triūphus oīum consensu est delatus. Triūphauit in maiestate insigni: ut illorꝫ tēporiꝫ habitus erat. Triūpho equites pedites q; insignes domus transiere ac transuecti sunt. Multæ ciuicæ coronæ/ uallares q; ac murales cōspectæ. Inspectata spolia samnitiū. & decore ac pulchritudine paterni spolijs: quæ nota frequēs publicorꝫ ornatu locorꝫ erant: cōpabant. Nobiles aliq; captiui: clari suis patrꝫq; facti duci. Aeris grauis magna uis trāsue cta uiues centes milies. Auriq; .xxxiii. milia pondo. Id æs redactum ex captiuis dicebatur. Argentū qd̄ captū ex urbibꝫ erat pondo tricēto rꝫ .xxx. miliū. Omne aes argentūq; in ærariū conditū. Militibꝫ nihil datū ex præda est. Auctaq; eo inuidia ad plebē est. Qd̄ tributū &. in stipendiū est collatū: cū si spreta gloria fuisset & captiuæ pecuniæ in ærariū illatæ & militū collatū dari ex præda & stipendiū militare præstare potuisset. Aedē Quirini dedicauit: quā in ipā dimicatione uotā apud neminē ueterē auctorē inuenio. Neq; hercule tā exiguo tpr̄ pfi cere potuisset: sed ab dictatore prē uotā filius consul dedicauit. ex ornatuiq; hostiū spolijs. quorꝫ tanta multitudo fuit: ut non templiꝫ tm̄ forꝫq; hi ornarentur: sed loci & colonijsq; finitimis ad tēplorꝫ loco rꝫq; publicorꝫ ornatū diuiderent. Ab triūpho exercitū in agrꝫ uestinū quia regio eam fert ab samnitibꝫ erat: hibernatū duxit. Inter hæc Lar uius consul in etruria troillū primū oppugnare adortus q̄dringētos

lxx. ditissimos pecunia grandi pactos: ut abire inde liceret: dimisit. Ceterā multitudinē oppidūq; ipm vi cepit. Inde castella quīq; loca firma munitis expugnauit. Cesa ibi hoīum duo milia trecenti. Minus duobus milibus capta. Et salisca pacē petentibus annua inducias dedit. Et pactus est centū milia grauis aeris & stipendiū eius anni militibus. His rebus actis ad triūphū decessit: ut minus clarus de samnitibus: q̄ collegæ triūphus fuerat: ita cumulo ornatus belli æquatū. Aeris grauis sulit in ærariū trecenta septuagīta milia. Reliquo ære edē fortis fortunæ de manubijs faciendā locauit. prope ædē eius deæ ab rege Seruio Tullio dedicatā. Et militibus ex præda centenos binos asses. & alteros cū centurionibus atq; equitibus ingratiatē collegæ gratius accipientibus munus diuisit. Fauor cōsulis tutatus ad ppl̄m est. L. Postumiū legatū eius: qui dicto die a M. Lamino tribuno pl. fugerat in legationē: ut fama ferebat: p̄ iudicio. Lacta riq; magis q̄ peragi accusatio eius poterat. Exacto id anno noui tribuni pl. magistratum inierunt. hisq; ipis quia tricesimo creati erant: duos postdies alij suffecti. Lustrū condituī eo anno est a p. Cornelio Aruina & L. Martio Rutilio censoribus. Censa capitū milia ciuīta. lxxii. Censores tricesimi sexti ab primis censoribus. Lustrū undetricesimū fuit. Eodē anno coronati primū ob res bene gestas ludos romanos spectauerūt. palmeq; tū primū translato egregio more victoribus datæ. Eodē anno ab ædilibus curulibus: qui eos ludos fecerunt: damnatis aliq̄ pecuniarijs uia marcia silice ad Bouillas pstrata est. Comitia consularia L. Papirius habuit. Creantur consules Q. fabij Maximi fabiū Gurgitē & D. Iunium Brutū Sceuā. Ipē Papirius prætor factus. Multis rebus laetus ānus uix ad solatiū unius mali pestilentiæ urentis simul urbē atq; agros sufficit. Portentoq: iā similis clades erat. Et libri adiri quia finis aut q̄d remediū eius mali ab diis daretur. Inuentū in libris Esculapiū ab epidauro romā accersendū. Neq: eo anno: quia occupati consules bello erant: quicquā de ea re actū: preterq̄ q̄d unū diem Esculapio supplicatio habita est.

. FINIS.

BIBLIOTHEQUE NATIONALE

TITUS

LIVIUS